13

Nicolai Trichi

HOC VOLVMINE CONTINENTVR.

Macrobij interpretatio in somnium Scipionis à Cicerone confictum.

Eiusdem Saturnaliorum libri septem.

Hæc omnia Nicolaus Angelius uir apprime eruditus summa diligentia correxit, imprimiq; curauit.

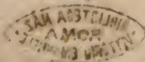

Di Carlo Giuliani

NICOLAVS ANGELIVS BVCINENSIS, Iohanni Saluiato iuueni p̄stātissimo. S.P.

QVANTAM ubiq; iacturam fecerint linguarum omnium disciplinæ, neminem Clarissime Ioh. Sal. fugit, qui paulo eruditior mētem animumq; retulerit ad ueterum monumenta, quibus paucā (ut est credibile) de multis, quorum scripta cecidere nomine tantum ætate nostra uiuunt. Sed cæterarum nationum longa tantī detrimenti recensio, longa foret deploratio, in nostris uero scriptoribus, de quibus propior est dolor & acerbior, multo ijs plures, qui sunt superstites uideo desiderari Atqui potest id desiderium aliquo modo leuari, communi rerum omnium naturæ lege, interitu. Verum quicquid eorum reliqui fecit nobis temporum iniuria, id omne (quod maxime doleas) mutilum est, maculisq; refertum, hoc loco multus certe forem, si singulis pene auctoribus membrum aliquod lacerum inueniri enumerem, & id corporis, qđ legi credimus incolume, numeris perturbatum, uocibus suis adulteratum, mendis est adeo deformatum, ut si ipsi auctores redeant aliquo deo in uitam, se in suis libris nō agnituros putem, nec dubium est, quin tanta tabes, nisi occurratur, breui syderum lapsu ad ultimam internitionē sensim dilabatur. Tā graue intertrimentum ne sequatur, te in primis clarissime Iohannes, quem certo gradu ad sublimia rerum fastigia progredi uidemus, optamusq;, multa abortantur, est enim tibi materna origo ex nobilissima medicum familia, quæ fuit semper omnium disciplinarum altrix & unica alumna, inuitat te imitatio Leonis Pon. Max. auunculi tui, qui nuper ad reparandam græ

carum litterarum iacturam accersiuit è media græcia cõ plures spectatæ in doliis ingenuos pueros, uirosq; doctos, per quos ipsi pueri instituantur, ad eamq; rem utrisq; fa/cultates & stipendia largissime suppeditat, pontificium uere ac diuinum commẽtũ, inuitat immortalitatis amor, ad quam aperto itinere properas. Nam si. Pisistratus pro/positis præmijs, doctissimum quemq; in Homeri emenda tionem ante suam ætatem discerpti illexit, ex eaq; re peren nem apud omnes gratiam reportat, quid ei futurum, qui uniuersæ Romanæ linguæ optime consuluerit? inuitat ægregia & multiplex tua doctrina, & bonarum artium quo mirifice flagras studium, ut scriptores, per quos ma/xime proficeris posteris meliores reddas. Nos uero eodẽ officij genere inducti, quibeneficio Iacobi, parentis tui sa pientissimi, quem magnum uirum & excelsum, urbs no stra ad omnem occursum grande sui præsidium agno/scit, primum Florentiæ humanitatis litteras publice pro fitemur, exemplum aliquot ueterum secuti impendi/mus prope, iam biennium operam bonis scriptoribus re/cognoscendis, ea in re quantum boni studiosis attulimus facile (spero) cognoscent, qui libros nostræ emendationis titulo excusos cum alijs eius generis ad hanc diem im/pressis quandocunq; contulerint, sanare tamen in tã inex tricabili mendarum sylua multa exemplarium inopia omnia uulnera, qui potuimus? Quod nuperrime accidit in pulcherrima, ac disciplinarum omnium referta satur/nalium Macrobij lectione. Reponere enim siqua desunt græca, codicum unde erant deprompta interitu, aut defe ctu, & quæ latina tertio, quartoq; libro desiderantur, quã uis accuratissime conquisita, nulla nobis ratione licuit.

in cæteris tamen fuit castigatio diligentissima. Huius igi- tur nomini tuo recognitionis lucubrationes, quales qua- les sunt, dicamus, exiguum certe munus, eius tamen gene- ris, quo hominum fama ad posteros late, longumq; dif- funditur, quanquam scio ijs te nobiliore præconio, tum pa- ternæ, maternæq; sapientiæ splendore, tum alijs tuis, mul- tisq; & eximijs naturæ, corporis, animi, bonis ampliter fore illustrem. Suscipe itaq; nobile disciplinarum patroci- nium, ut omnium unus Macrobio, atq; uitæ æternitate donari dignissimus iudiceris. Vale, ac me clarissimo pa- renti, in quo multa iacet ciuitatis salus cõmendatũ uelis.

FINIS.

SOMNIVM SCIPIONIS EX CICERONIS LIBRO DE REPVBLICA EXCERPTVM.

cVM IN APHRICAM VEnissem, Annio Manlio Consule ad quartam legionem tribunus (ut scitis) militum, nihil mihi potius fuit, q̃ ut Massinissam conuenirem regem familiæ nostræ iustis de causis amicissimum, ad quem ut ueni complexus me senex collachrymauit, aliquanto post suspexit ad cœlum, et grates inquit tibi ago summe Sol, uobisq; reliqui cœlites, ꝙ anteq̃ ex hac uita migro, conspicio in meo regno, et his tectis Publi. Cornelium Scipionem, cuius ego nomine recreor ipso, itaq; nunq̃ ex animo meo discedit illius optimi atq; inuictissimi uiri memoria. Deinde ego illum de suo regno, ille me de nostra rep. percontatus est, multisq; uerbis ultro citroq; habitis, ille nobis consumptus est dies. Post autem regio apparatu accepti, sermonem in multam noctem produximus, cum senex nihil nisi de Aphricano loqueretur, omniaq; eius non facta solũ, sed etiam dicta meminisset, deinde ut cubitum discessimus, me & defessum uia, & qui ad multam noctem uigilassem, arctior q̃ solebat somnus complexus est. Hic mihi (credo equidem ex hoc quod eramus locuti, fit.n. sæpe ferè ut cogitationes sermonesq; nostri pariant aliquid in somno tale, quale de Homero scribit Ennius, de quo uidelicet sæpissime uigilans solebat cogitare & loqui) Aphricanus se ostendit ea forma, qua mihi ex

imagine eius q̃ ex ipso notior erat, quem ut agnoui equidem cohorrui. Sed ille ades inquit animo, & omitte timorem Scipio, & quæ dicam memoriæ trade. Vides ne illam urbem, quæ parere. P. R. coacta per me, renouat pristina bella, nec potest quiescere? (Ostendebat autem Carthaginem, de excelso & pleno stellarum illustri & claro quodam loco) ad quam tu oppugnandā nunc uenis pene miles. Hanc hoc biennio consul euertes, eritq́; cognomē hoc tibi per te partum, quod habes adhuc hæreditarium à nobis. Cum aūt Carthaginem deleueris, triumphum egeris, censorq́; fueris, & obieris legatus. Ægyptum, Syriam, Asiam, Græciam, delegere iterum absens consul, bellum maximum conficiees, Numantiā excindes. Sed cum eris curru capitolium inuectus, offendes rēp. perturbatā consilijs nepotis mei. Hic tu aphricane ostendas oportebit patriæ, lumen animi ingenij cōsilijq́; tui. Sed eius tpis ancipitem uideo quasi fatorū uiam Nam cum ætas tua septenos octies Solis anfractus reditusq́; conuerterit, duoq́; hi numeri quorum uterq; plenus, alter altera de causa habetur circuitu naturali, summam tibi fatalem confecerint, in te unum atq; in tuum nomen se tota conuertet ciuitas, Te senatus, te omnes boni, te socij, te latini intuebuntur. Tu eris unus, in quo nitatur ciuitatis salus. Ac ne multa, dictator rempu. constituas oportet, si impias propinquorum manus effugeris. Hic cum exclamasset Lælius, ingemuissentq́; cæteri uehementius, leniter arridens Scipio, quæso inquit, ne me à somno excitetis, & pax sit rebus. Audite cætera. Sed quo sis Aphricane alacrior ad tutandam rempub. sic habeto. Omnibus qui patriam conseruauerint, adiu-

uerint, auxerint, certum esse in cœlo & definitum locum, ubi beati sempiterno æuo fruantur. Nihil est *enim illi principi deo, qui omnem mundum regit, quod quidem in terris fiat acceptius, q̃ concilia cœtusq; hominũ iure sociati, quæ ciuitates appellantur.* Harum *rectores, et conseruatores hinc profecti huc reuertuntur.* Hic *ego (& si eram perterritus non tam mortis metu q̃ insidiarum à meis) quæsiui tamẽ uiueret ne ipse & pater* Paulus, *& alij quos nos extinctos arbitrabamur, immo uero inquit hi uiuunt, qui è corporum uinculis tanquam è carcere euolauerunt.* Vestra *uero q̃ dicitur uita, mors est. Quin tu aspicias ad te uenientem patrem* Paulum. *Quem ut uidi, equidẽ uim lachrymarum profudi,* Ille *autẽ me complexus atq; osculans flere prohibebat.* Atq; *ego ut primum fletu represso loqui posse cœpi, quæso inq̃ pater sanctissime atq; optime, quoniam hæc est uita, ut* Aphricanum *audio dicere, quid moror in terris? quin huc ad uos uenire propero?* Non *est ita inquit ille.* Nisi *enim is, cuius hoc templum est omne, quod conspicis, istis te corporis custodijs liberauerit, huc tibi aditus patere non potest.* Homines *enim sunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in hoc templo medium uides, quæ terra dicitur, hisq; animus datus est ex illis sempiternis ignibus, q̃ sydera et stellas uocatis, quæ rotundæ & globosæ diuinis animatæ mentibus circulos suos orbesq; conficiunt celeritate mirabili. Quare & tibi* Publi *& pijs omnibus retinẽdus animus est in custodia corporis, nec iniussu eius, à quo ille est nobis datus, ex hoĩum uita migrandũ est, ne munus hũanũ assignatũ à deo defugisse uideamini,* Sed *sic* Scipio,

ut auus hic tuus ut ego qui te genui, iustitiam cole & pietatem, quæ cum magna in parentibus & propinqs, tum in patria maxima est. Ea uita uia est in cœlum & in hunc cœtum eorum, qui iam uixerunt, & corpore laxati illum incolunt locum, quem uides. (Erat autem is splendidissimo candore inter flammas elucens circu/lus) quem uos (ut à Graijs accepistis) orbem lacteū nuncupatis, ex quo omnia mihi contemplanti præclara cæ/tera & mirabilia uidebantur. Erant aūt hæ stellæ quas nunq̄ ex hoc loco uidimus, & hæ magnitudines om/nium quas esse nunq̄ suspicati sumus. Ex quibus erat ea minima, quæ ultima à cœlo, citima terris luce lucebat aliena. Stellarum autem globi, terræ, magnitudinem fa/cile uincebant. Iam uero ipsa terra ita mihi parua uisa est, ut me imperij nostri, quo quasi punctum eius attin/gimus, pœniteret. Quam cum magis intuerer, quæso in/quit Aphricanus, quousq; humi defixa erit tua mens? Non ne aspicis quæ in templa ueneris? Nouem tibi or/bibus uel potius globis connexa sunt omnia, quorum unus est cælestis extimus, qui reliquos complectitur om/nis, summus ipse deus arcens & ꝯtinens cæteros, in quo sunt infixi illi qui uoluuntur stellarum cursus sempiter/ni. Cui subiecti septem, qui uersantur retro contrario motu atq; cœlum. E quibus unum globum possidet il/la, quā in terris saturniā nomināt. Deinde hominū ge/neri prosper & salutaris ille fulgor, qui dicitur iouis, tum rutilus & horribilis terris, quem Martem dicitis. Deinde subter mediam ferè regionem sol obtinet, dux & princeps & moderator luminum reliquoꝝ, mens mundi & tēperatio tanta magnitudine, ut cuncta sua

luce lustret & compleat. Hunc ut comites consequun/
tur Veneris alter, alter Mercurij cursus. In infimoq; or/
be Luna radijs solis accensa conuertitur. Infra aũt eam
iam nihil est, nisi mortale & caducum, præter animos
munere deorum hominum generi datos, supra Lunã
sunt æterna omnia. Nam ea quæ est media & nona tel/
lus neq; mouetur, & infima est, & in eam ferũtur om/
nia nutu suo põdera. Quæ cum intuerer stupens, ut me
recepi, quid hic inq̃ quis est qui cõplet aures meas tan
tus et tam dulcis sonus? Hic est inquit ille, qui interual
lis coniunctus imparibus, sed tantum pro rata pari ra/
tione distinctus, impulsu & motu ipsorum orbium con
ficitur, & acuta cum grauibus temperans, uarios æqua
liter concentus efficit. Nec. n. silentio tanti motus incita/
ri possunt, et natura fert ut extrema ex altera parte gra
uiter, ex altera aũt acute sonent. Quam ob causam sum/
mus ille stellifer cœli, cursus cuius conuersio concitatior
est, acuto, & excitato mouetur sono, grauissimo autem
hic lunaris atq; infimus. Nã terra nona immobilis ma/
nens, ima sede semper hæret complexa medium locum
mundi. Illi autem octo cursus, in quibus eadem uis est
modorum, septem efficiunt distinctos interuallis sonos,
qui numerus rerum omnium fere nodus est quod docti
homines neruis imitati atq; cantibus aperuerunt sibi re
ditum in hunc locum, sicut alij qui præstantibus inge/
nijs in uita humana diuina studia coluerunt. Hoc sonitu
oppletæ aures hominum obsurduerunt. Nec est ullus
hebetior sensus in uobis, sicut ubi Nilus ad illa quæ cata
dupa nominantur, præcipitatur ex altissimis montibus,
ea gens, quæ illum locum accolit, propter magnitudi/

nem sonitus sensu audiendi caret. Hic uero tantus est to-
tius mundi incitatissima conuersione sonitus, ut eum au-
res hominum capere non possint, sicut intueri solem ad-
uersum nequis, eius radijs acies uestra, sensusq; uincitur.
Hæc ego admirans referebam tamen oculos ad terram
identidem. Tunc Aphricanus sentio inquit te sedem etiã
nunc hominum ac domum contemplari, quæ si tibi par
ua (ut est) ita uidetur, hæc cœlestia semper spectato, illa
humana cõtemnito. Tu enim quam celebritatem sermo
nis hominum, aut quam expetendam cõsequi gloriam
potes? Vides habitari in terra raris & angustis in lo-
cis, & in ipsis quasi maculis, ubi habitatur, uastas solitu
dines interiectas hosq; qui incolunt terram non modo
interruptos ita eẽ, ut nihil inter ipsos ab alijs ad alios ma
nare possit, sed partim obliquos, partim transuersos, par-
tim etiam aduersos stare uobis, à quibus expectare glo-
riam certe nullam potestis. Cernis autem eandem ter-
ram quibusdam quasi redimitam & circundatam cin
gulis. E quibus duos maxime inter se diuersos & ipsis
uerticibus cœli ex utraq; parte subnixos obriguisse prui-
na uides. Medium autem illum & maximum solis ar-
dore torreri. Duo sunt habitabiles, quorum australis
ille in quo qui insistunt aduersa uobis urgent uestigia.
Nihil ad uestrum genus. Hic autem alter subiectus
aquiloni quem incolitis cerne quàm tenui uos parte con
tingat. Omnis autem terra quæ colitur à uobis, angu-
stata uerticibus, lateribus latior, parua quædam insu-
la est, circũfusa illo mari qđ atlãticũ, quod magnum,
quod oceanũ appellatis in terris, qui tñ tanto noĩe q̃ sit
paruus uides. Ex his ipsis cultis notisq; terris, meum aut

tuũ aut cuiusq̃ nostrũ nomẽ, uel Caucasum hũc, quẽ cer nis trãscendere potuit? uel illũ gangẽ tranatare? uel qs in reliqs orientis aut obeũtis solis ultimis aut aqlonis austriue partibus tuũ nomẽ audiet? Quibus amputatis cernis profecto q̃tis in angustijs uestra se gloria dilatari uelit. Ipsi aũt q de uobis loquũtur, q̃ loqntur diu? Quin ẽt si cupiat proles illa futurorũ hoiũ deinceps laudes uni uscuiusq; nostrũ à patribus acceptas posteris prodere, tñ pp eluuiones exustionesq; terrarũ, quas accidere tpe certo necesse est, non mõ nõ æternã sed ne diuturnã qdẽ gloriã asseq possumus. Quid aũt interest ab his qui po steà nascentur sermonẽ fore de te, cũ ab his nullus fuerit q ante nati sunt, q nec pauciores et certe meliores fuerũt uiri, pẽsertim cũ apud eos ipsos à qbus audiri nomen no strũ põt, nemo unius anni memoriã cõsequi possit. Homi nes aũt annum tm̃ solis. i. unius astri reditũ metiuntur, re ipsa aũt cũ ad idem, unde semel profecta sunt, cuncta astra redierint, eandemq; totius cœli descriptionẽ lõgis interuallis retulerint, tũc ille uere uertens annus appella ri põt, in quo uix dicere audeo q̃ multa hoium sæcula teneãtur. Namq; ut olim sol deficere hominibus extin guiq; uisus est, cum Romuli animus hac ipsa in tem pla penetrauit, q̃nq; ab eadẽ parte sol eodemq; tempo re iterũ defecerit tũ signis oibus stellisq; ad principium reuocatis, expletum annũ habeto. Huius qdẽ ãni non dum uicesimã partẽ scito eẽ conuersam. Quo circa si re ditũ in hunc locũ desperaueris in quo omnia sunt ma gnis et pstãtibus uiris, q̃ti tãdẽ est ista hoium gloria, q̃ ptinere uix ad unius anni ptẽ exiguã põt? Igitur alte suspectare uolens atq; hanc sedem et æternam domum

contueri, neq; te sermonibus uulgi dederis, nec in premijs humanis spem posueris rerum tuarum, suis te illecebris oportet ipsa uirtus trahat ad uerū decus. Quod de te alij loquantur ipsi uideant, sed loquentur tamen. Sermo enim ille omnis & angustijs angitur his regionum quas uides. Nec unq̃ de ullo perennis fuit, & obruitur hominum interitu, & obliuione posteritatis extinguitur. Quæ cum dixisset, ego uero inq̃ Aphricane si quidem benemeritis de patria quasi limes ad cœli aditum patet, quanq̃ à pueritia uestigijs ingressus patris, & tuis decori uestro non defui, nunc tamen premio tātо proposito enitar multo uigilantius. Et ille, tu uero enitere, & te habeto nō esse mortalem, sed corpus hoc. Nec enim tu is es quem forma ista declarat, sed mens cuiusq; is est quisq;, non ea figura quæ digito demonstrari pōt. Deū te igitur scito esse, siquidem est deus qui uiget, qui sentit, qui meminit, qui prouidet, qui tam regit & moderatur & mouet id corpus cui præpositus est, q̃ hunc mundum ille princeps deus, & ut mundum ex quadam parte mortalem ipse deus æternus, sic fragile corpus animus sempiternus mouet, nam quod semper mouetur, æternum est, quod autem motum affert alicui, quodq; ipsum agitatur aliunde, quādo finem habet motus, uiuēdi finem habeat necesse est. Solum igitur quod sese mouet quia nunq̃ deseritur à se, nunq̃ ne quidem moueri desinit, quinetiam cæteris quæ mouentur, hic fons hoc principium mouēdi, principio aūt nulla est origo, nam ex principio oriuntur omnia, ipsum autem nulla ex re alia nasci potest, nec enim id esset principiū quod gigneretur aliūde. Quod si nunq̃ oritur, nec occidit qui

dem unq̃. Nam principiũ extinctum nec ipsum ab alio renascetur, nec ex se aliud creabit. Siquidem necesse est à principio oriri omnia, ita fit ut motus principium ex eo sit, quod à se ipso mouetur. Id autem nec nasci potest nec mori. Vel concidat omne cœlum, omnisq; natura, consistat necesse est. Nec uim ullã nanciscatur, qua à primo impulsu moueatur. Cum pateat igitur id æternum esse, quod à seipso moueatur, quis est qui hanc naturam animis esse tributam neget? Inanimum autem est omne, quod pulsu agitatur externo. Quod enim est anima, id motu cietur interiore & suo. Nã hæc est propria natura animæ atq; uis. Quæ si est una ex omnibus quæ sese moueat, neq; nata certe est, & æterna est. Hanc tu exerce optimis in rebus. Sunt autem hæ optimæ curæ de salute patriæ, quibus agitatus et exercitatus animus uelocius in hanc sedem & domum suam peruolabit. Idq; ocyus faciet, si iam tum cum inclusus erit in corpore, eminebit foras, & ea quæ extra erunt contemplãs, quammaxime se à corpore extrahet. Nãq; eorum animi, qui se uoluptatibus corporis dediderunt, earumq; se quasi ministros præbuerunt, impulsuq; libidinum, uoluptatibus obedientium deorum, & hominum iura uiolauerunt, corporibus elapsi circum terram ipsam uolutantur. Nec hunc in locum nisi multis exagitati sæculis reuertuntur. Ille discessit, ego somno solutus sum.

MACROBII AVRELII THEODOSII VIRI CONSVLARIS ET ILLVSTRIS IN SOMNIVM SCIPIONIS EXPOSITIONIS QVAM ELEGANTISSIMAE. LIB. I.

NTER PLATONIS ET CICE*ronis libros, quos de repu. uterq; cō stituit. Eustachi fili uitæ mihi dulcedo pariter & gloria, hoc interesse prima fronte prospeximus, q͂ ille rē pub. ordinauit, hic retulit, alter qualis esse deberet, alter qualis esset à maioribus instituta, disseruit.* In hoc tamen uel maxime operis similitudinē seruauit imitatio, q͂ cū Plato in uoluminis ɔclusione à quodā uitæ reddito, quā reliqsse uidebatur indicari faciat, q sit exutarū corporibus status animaꝝ, adiecta his quadā Sphærarū uel siderū nō ociosa descriptiōe, rerū facies nō dissimilia significās à tulliano Scipione p qetē sibi ingesta narratur. Sed qd uel illi cōmēto tali uel huic tali somnio in his potissimū libris opus fuerit, in qbus de rerūpu. statu loqbatur, quoue attinuerit inter gubernandarū urbiū cōstituta, circulos orbes globosq; describere, de stellarū modo, de cœli ɔuersione tractare, q̄situ dignū & mihi uisum est & alijs fortasse uideatur, ne uiros sapiētia pcellentes, nihilq; in uestigatiōe ueri nisi diuinū sentire solitos aliqd castigato opi adiecisse superfluū suspicemur. De hoc prius ergo pauca dicēda sunt, ut liqdo mens opis de quo loqmur innotescat. Reꝝ omnium Plato & actuum naturā penitus inspiciēs aduertit in oi sermone suo de reip. institutiōe proposito, infundendū

animis iustitiæ amorem, sine qua non solum respu. sed ne exiguus hominum cœtus, nec domus quidem parua constabit. Ad hūc porrò *iustitiæ affectum pectoribus in/culcandum, nihil æque patrocinaturum uidit, quam si fructus eius non uideretur cum uita hominis termina/ri.* Hunc *uero superstitem durare post hominem, qui po terat ostendi, nisi prius de animæ immortalitate consta/ret?* Fide *autem facta ppetuitatis animarum, consequēs esse animaduertit, ut certa illis loca nexu corporis ab/solutis, pro contemplatu probi improbi'ue meriti, depu tata sint.* Sic *in* Phedone *inexpugnabilium luce ratio/num anima in ueram dignitatem propriæ immortali/tatis asserta sequitur distinctio locorum, quæ hāc uitam relinquentibus ea lege debentur, quam sibi quisq; uiuen do sanxerit.* Sic *in* Gorgia *post peractam pro iustitia di sputationem de habitu post corpus animarum morali grauitate socraticæ dulcedinis ammonemur.* Idem *igi/tur obseruanter secutus est in illis præcipue uolumini/bus, quibus statum reipub. formandum recæpit.* Nam *postq̄ principatum iustitiæ dedit, et docuit animā post animal nō perire.* Per *illam denum fabulam (sic enim quidam uocant) quo anima post corpus euadat, uel un de ad corpus ueniat, in fine operis asseruit, ut iustitiæ uel cultæ premium, uel spretæ pœnam animis quippe immortalibus subiturisq; iudicium seruari doceret, hūc ordinem* Tullius *non minore iudicio reseruans, q̄ inge/nio repertus est, postq̄ in omni reipubl. ocio ac negocio palmam iustitiæ disputando dedit, sacras immortaliū animarum sedes & cælestium archana regionum in ipso consumati operis fastigio locauit, indicans quo his*

peruueniendum uel potius reuertendū, qui temp. cū prudētia, iustícia, fortitudine, atq; moderatiōe tractauerint. Sed ille Platonicus *secretorum relator.* Er *qdam noīe fuit natione* Pamphilius *miles officio, qui cum uulneribus in prælio acceptis uitam effudisse uisus, duodecimo demum die inter cæteros una peremptos ultimo esset honorandus igne, subito seu recepta anima, seu retenta quicquid emensis inter utranq; uitam diebus egerat, uiderat'ue, tanq̃ publicum professus indicium, humano generi nunciauit.* Hanc *fabulam* Cicero *licet ab indoctis quasi ipse ueri conscius doleat irrisam, exemplum tamē stolidæ repræhensionis uitans, excitari narraturū q̃ reuiuiscere maluit.* Ac *prius q̃ somnij uerba consulamus enodandum nobis est, à quo genere hominum* Tullius *memoret uel irrisam* Platonis *fabulam, uel ne idem sibi eueniat nō uereri.* Nec *enim his uerbis uult imperitum uulgus intelligi, sed genus hominum ueri ignarū, sub peritiæ ostentatione, quippe quos & legisse talia & ad repræhendendum animatos constaret.* Dicemus *igitur & quos in tantum phylosophum referat quandam censuræ exercuisse leuitatem, quisue eorum etiam scriptam reliquerit accusationem, & postremo quid pro ea dumtaxat parte quæ huic operi necessaria est responderi cōueniat obiectis.* Quibus *(quod factu facile est) eneruatis, iam quicquid contra Ciceronis opinionem etiam in scipionis somnium, seu iaculatus est unquam morsus liuoris, seu forte iaculabitur, dissolutum erit.* Epicureorū *tota factio æquo semper errore à uero deuia & illa existimans ridenda quæ nesciat, sacrum uolumen & Augustissima irrisit naturæ seria.* Colores *uero inter* Epicuri

auditores loquacitate notabilior, et in librum rettulit, q̃ de hoc amarius cauillatus est. Sed cætera q̃ iniuria notauit, siqdem ad somniũ de quo hic procedit sermo non attinent, hoc loco nobis omittenda sunt. Illã calumniã prosequemur, q̃ nisi supplodetur, manebit Ciceroni cũ Platone cõis. Ait.n.à philosopho fabulã non oportuisse confingi, q̃m nullũ figmenti genus ueri professoribus cõueniret. Cur.n. inquit, si rerum cœlestium notionem, si habitũ nos animaꝝ docere uoluisti, non simplici & absoluta hoc insinuatione curatum est? Sed q̃sita p̃sona, casusq;, excogitata nouitas, & composita aduocati scæna figmenti ipsam q̃rendi ueri ianuã mendacio pollueret, hæc q̃m dum de Platonico, Ero, iactantur, ẽt quietem Aphricani nostri somniantis incusant. (Vtraq;.n. sub apposito argumento electa persona est, q̃ cõmoda enunciandis haberetur). Resistamus urgenti, & frustra arguens refellatur calũnia, ut una dissoluta utriusq; factũ, incolumẽ (ut fas est) retineat dignitatẽ. Nec oibus fabulis repugnat philosophia, nec oibus acquiescit, & ut facile secerni possit, q̃ ex his ab se abdicet, ac uelut profana ab ipso uestibulo sacræ disputationis excludat, quæue ẽt sæpe ac libenter admittat, diuisionum gradibus explicandum. Fabulæ quaꝝ nomen indicat falsi professionem, aut tm̃ conciliandæ auribus uoluptatis, aut adhortatiõis quoq; in bonam frugẽ gratia repertæ sunt auditũ mulcent uelut comœdiæ, quales Menander eiusue imitatores agẽdas dederũt, uel argumenta fictis casibus amatorũ referta, q̃bus uel multum se Arbiter exercuit, uel Apuleiũ nonnũq̃ lusisse miramur. Hoc totũ fabularũ genus, quod solas aurium delitias profitetur, ẽ sa-

crario suo in nutricū cunas, sapiētiæ tractatus eliminat. Ex his aūt quæ ad quandā uirtutum spēm, intellectū legentis hortantur fit secūda discretio. In qbusdā.n.& argumentū ex ficto locatur, & per mendacia ipse relationis ordo cōtexitur, ut sunt illæ Æsopiæ fabulæ elegantia fictiōis illustres. At in alijs argumentū qdem fundatur ueri soliditate, sed hæc ipsa ueritas per quædā cōposita & ficta profertur, & hæc iam uocatur narratio fabulosa nō fabula, ut cerimoniaꝝ sacra Hesiodi & Orphei, quæ de deoꝝ progenie actu' ue narrātur, ut mistica pythagoreoꝝ sensa referunt. Ergo ex hac secunda diuisiōe, quā diximus, à philosophiæ libris, prior species, q̄ concepta de falso p falsum narratur, aliena est. Sequens in aliā rursus discretionem scissa diuiditur. Nā cū ueritas argumento subest, solaq; fit narratio fabulosa non unus repitur modus per figmentum uera referēdi, aut.n.contextio narrationis per turpia et indigna numinibus ac mōstro similia cōponitur, ut dei adulteri, Saturnus patris Cælij pudēda abscidens, & ipse rursus à filio regno potito in uincla coniectus, quod genus totum philosophi nescire malunt, aut sacrarum rerum notio sub pio figmentoꝝ uelamine, honestis & tecta rebus, & uestita nominibus enunciatur. Et hoc est solum figmenti genus, qđ cautio de diuinis rebus philosophantis admittit. Cum igitur nullam disputationi pariat iniuriā uel Er index, uel somnians Aphricanus, sed rerum sacrarū enūciatio integra sui dignitate his sit tecta nominibus, accusator tandem edoctus à fabulis fabulosa secernere, conquiescat. Sciendum ē tamen non in omnē disputatiōem philosophos admittere fabulosa uel licita, sed his

*uñ solent, cum uel de anima uel de aereis uel de æther/
reis potestatibus, uel de cæteris dijs loquuntur. Cæterũ
cum ad summum & principem omnium deum, qui
apud græcos τάγαθόν πρωτοπαντόν nuncupa/
tur tractatus se audet attollere, uel ad mentem quã græ
ci νοῦν appellant, originales rerum speciens q̃ εἴδη
dictæ sunt continentes ex summo, natam & perfectam
deo. Cum de his inquam loquuntur summo deo et mẽ
te, nil fabulosum penitus attingunt. Sed si quid de his as
signare conantur, quæ non sermonem tantummodo, sed
cogitationem humanam superant, ad similitudines et
exempla confugiunt. Sic Plato cum περὶ τάγαθόν
loqui esset animatus, dicere quid sit, non est ausus, hoc
solum de eo sciens, ꝙ sciri quale sit ab homine non pos/
sit. Solum uero ei simillimum de uisibilibus solem reppe
rit, & per eius similitudinem uiam sermoni suo attollẽ
di se ad non comprehensibilia patefecit, ideo ut nullum
ei simulacrum cum dijs alijs constitueretur finxit anti/
quitas quia summus deus nataq; ex eo mens, sicut ultra
animam ita supra naturam sunt quo nihil fas est de fa/
bulis peruenire. De dijs autem (ut dixi) cæteris & de
anima, non frustra se nec ut oblectent ad fabulosa con/
uertunt, sed quia sciunt inimicam esse naturæ apertam
nudamq; expositionem sui, quæ sicut uulgaribus ho/
minum sensibus intellectum sui uario rerum tegmine
operimentoq; subtraxit, ita à prudẽtibus arcana sua uo
luit per fabulosa tractari. Sic ipsa mysteria figurarum
cuniculis operiuntur, ne uel his ademptis nudam rerũ
talium se natura præbeat, sed summatibus tantum uiris
sapientia interprete ueri archani conscijs contenti sint
reliqui*

reliqui ad uenerationem figuris defendentibus à uilitate secretū. Numenio deniq; inter philosophos occultorum curiosiori, offensam numinū, ꝙ Eleusina sacra interpre/tando uulgauerit, somnia prodiderūt, uiso sibi ipsas eleusinas deas habitu meretricio ante apertum lupanar ui/dere prostantes, admirantiq; & causas non conuenien/tis numinibus turpitudinis consulenti respōdisse iratas, ab ipso se adito pudicitiæ suæ ui abstractas & passim ad euntibus prostitutas. Adeo.n.ita se & sciri & coli nu/mina uoluerunt, qualiter in uulgus antiquitas ipsa fabulata est, quæ & imagines & simulacra formarum ta/lium prorsus alienis, & ætates tam incrementi q̄ dimi/nutionis ignaris, & amictus ornatusq; uarios corpus non habentibus, assignauit. Secūdum hæc Pythagoras ipse atq; Empedocles Parmenides quoq; & Eraclitus de dijs fabulati sunt, nec secus Timæus q progenies eorū sicut traditum fuerat executus est. His prælibatis anteq̄ ipsa somnij uerba tractemus, prius ꝙ somniandi modos obseruatio deprehēderit, cum licentiam figurarum quæ passim quiescentibus ingeruntur, sub diffinitionē & regulam uetustas mitteret, edisseramus, ut cui eorum ge/neri somnium quo de agimus applicandum sit inno/tescat. Omnium quæ uidere sibi dormientes uidentur, quinq; sunt principales diuersitates & nomina. Aut.n. est ὄνειρος secundum græcos quod latini somniū uo/cant, aut ὅραμα, quod uisio recte appellatur, aut χρη/ματισμός quod oraculum nuncupatur, aut est ἐνύ/πνιον quod insomnium dicitur, aut est φάντασμα quod Cicero, quoties opus hoc nomine fuit, uisum uoca/uit. Vltima ex his duo, cum uideantur cura interpreta

tionis indigna, quia nihil diuinationis apportant ἐνύπνιον dico, & φάντασμα. Est.n. ἐνύπνιος quoties cura oppressi animi uel corporis siue fortunæ, qualis uigilantem fatigauerit talem se ingerit dormienti. Animi ut si amator delitijs suis, aut fruentem se uideat, aut carentem, si metuens quis imminentem sibi uel insidijs uel potestate personam, aut incurrisse hanc ex imagine cogitationum suarum, aut effugisse uideatur, Corporis si temeto ingurgitatus, aut distentus cibo, uel abundantia præfocari se extimet, uel grauantibus exonerari, aut cõtra si esuriens cibum, aut potum sitiens desiderate quærere, uel etiã inuenisse uideatur, fortunæ, cum se quis existimat uel potentia uel magistratu, aut augeri pro desiderio, aut exui pro timore. Hæc et his similia quoniam ex habitu mentis quietem sicut præuenerant, ita & turbauerant dormientis, una cum somno aduolant & pariter euanescunt. Hinc & insomnio nomen, non q̃a per somnium uidetur (hoc enim est huic generi cõmune cũ cæteris) sed quia in ipso somnio tantummodo esse creditur dum uidetur, post somnium nullam sui utilitatẽ uel significationem relinquit, falsa esse insomnia, nec Maro tacuit, Sed falsa ad cœlum mittunt insomnia manes, cœlum hic uiuorum regiõem uocans, quia sicut dij nobis, ita nos defunctis superi habemur, amorem quoq; describens, cuius curam semper sequuntur insomnia, ait. Hærent infixi pectore uultus Verbaq́; nec placidam membris dat cura quietem. Et post hæc. Anna soror quæ me suspensam insomnia terrent? φάντασμα uero hoc est uisum, cum inter uigiliam & adultam quietem, in quadam (ut aiunt) prima somnij nebula adhuc uigilare se

existimans qui dormire uix cœpit aspicere uidetur irruẽtes in se uel passim uagantes formas à natura seu magnitudine, seu specie discrepantes, uariasq; tempestates rerum uel lætas uel turbulentas. In hoc genere est ἐπιάλτης quem publica persuasio quiescentes opinatur inuadere et põdere suo pressos ac sentientes grauare. His duobus modis ad nullã noscendi futuri opem receptis tribus cæteris in ingeniũ diuinationis instruimur. Et est oraculũ quidem cum in somnis parens, uel alia sancta grauisq; persona seu sacerdos, uel ẽt deus aperte euenturum qd, aut non euenturum, faciendum, uitandum'ue denunciat. Visio est aũt cum id quis uidet, quod eodem modo quo apparuerat eueniet, amicum peregre cõmorantem quẽ non cogitabat, uisus est sibi reuersum uidere, & procedenti obuius quem uiderat uenit in amplexus. Depositum inquiete suscepit, & matutinus ei præcator occurrit mandans pecuniam tutelæ & fidei custodiæ celandam cõmittens. Somniũ proprie uocatur qd tegit figuris, et uelat ambagibus nõ nisi interptatione intelligendã significationẽ rei, quæ demonstratur, quod quale sit, non à nobis exponendum est, cum hoc unusquisq; ex usu quid sit agnoscat, huius qnq; sunt species, aut.n. propriũ, aut alienũ, aut cõe, aut publicũ, aut generale est. Proprium est cum se quis facientẽ patientem'ue aliquid somniat, alienum cum alium, cõe cum se una cum alio, publicum est cum ciuitati foro'ue uel theatro, seu quibuslibet publicis mœnibus actibus'ue triste, uel lætum qd existimat accidisse, generale est cum quis circa solis orbem lunarem'ue globum, seu alia sydera uel cœlũ omnesq; terras aliquid somniat innouatum. Hoc aũt quod

Scipio uidisse se retulit, tria illa quæ sola probabilia sunt genera principalitatis amplectitur, & omnes ipsius somnij species attingit. Est enim oraculum, quia Paulus et Aphricanus uterq; parens, sancti grauesq; ambo nec alieni a sacerdotio quid illi euenturum esset enunciarunt. Est uisio, quia loca ipsa in quibus post corpus uel qualis futurus esset aspexit. Est somnium, quia rerum quæ illi narratæ sunt, altitudo tecta profunditate prudentiæ non potest nobis nisi scientia interpretationis aperiri. Ad ipsius quoque somnij species omnes refertur. Est propriũ, quia ad supera ipse perductus est, & de se futura cognouit. Est alienum, ꝙ quem statũ alioꝝ animæ sortitæ sunt deprehendit. Est cõe, ꝙ eadem loca tam sibi q̃ cæteris eiusdem meriti didicit præparari. Est publicum, ꝙ uictoriã patriæ, & Carthaginis interitũ & capitolinũ triumphũ, & solicitudinẽ futuræ seditionis agnouit. Est generale, ꝙ cœlũ cœliq; circulos cõuersionisq; concentũ, uiuo adhuc homini noua & incognita, stellarum ẽt ac luminũ motus, terreq; oĩs sitũ suspiciẽdo uel despiciendo ꝯcepit. Nec dici põt nõ aptum fuisse Scipionis ꝑsonæ somniũ, quod generale esset et publicũ, qa necdũ illi ꝯtigisset amplissimus magistratus, imo cũ adhuc ut ipse dicit penè miles haberetur. Aiunt .n nõ habẽda pro ueris de statu ciuitatis somnia, nisi q̃ rector eius magistratus'ue uidisset, aut quæ de plebe nõ unus sed multi similia somniassent, ideo apud Homeꝝ cũ in cõcilio græcoꝝ Agamẽnon somniũ qđ de instruẽdo ꝓlio uiderat, publicaret, Nestor q nõ minus ipse prudentia q̃ oĩs iuuẽta uiribus iuuit exercitũ, cõciliansfidẽ relatis, de statu inqt publico credendũ regio somnio, qđ

si alter uidisset, repudiaremus ut futile. Sed nō ab re erat, ut Scipio etsi necdū adeptus tunc erat ꝯsulatū, nec erat rector exercitus, Carthaginis somniaret interitū, cuius erat auctor futurus, audiretq; uictoriā bn̄ficio suo publicandā, uideret etiā secreta naturæ uir nō minus philosophia q̃ uirtute præcellens. His assertis quia superius falsitatis insomniorum Virgilium testem citantes, eius uersus fecimus mentionem eruti geminarum somnij descriptione portarū, si quis forte quærere uelit, cur porta ex ebore falsis, è cornu ueris sit deputata, instruetur autore Porphyrio, qui in cōmentarijs suis hæc in eundē locum dicit ab Homero sub eadem diuisione descripta. Latet inquit omne uerum, hoc tñ anima cum ab officijs corporis somno eius paululum libera est, interdū aspicit, nonnunq̃ tendit aciem, nec tñ peruenit, & cū aspicit tamen non libero & directo lumine uidet, sed interiecto uelamine? quod nexus naturæ caligantis obducit, & hoc in natura esse idem Virgilius asserit dicens, Aspice, namq; omnem, quæ nunc obducta tuenti. Mortales hebetat uisus tibi & humida circum caligat nubem eripiam. Hoc uelamen cum inquiete ad uerum usq;, aciem introspicientis admittit, de cornu creditur, cuius ista natura est, ut tenuatum uisui peruium sit. Cū aūt à uero hebetat ac repellit obtutum, ebur putatur, cuius corpus ita natura densatum est, ut ad q̃uis extremitatem tenuitatis crassum nullo uisu ad ulteriora tendente penetretur. Tractatis generibus & modis, ad quos somnium Scipionis refertur, nūc ipsam eiusdem somnij mentem, ipsumq; propositum, quod græci σκόπον uocant, anteq̃ uerba inspiciantur tentemus aperire, & eo

pertinere propositum præsentis operis asseramus, sicut iam in principio huius sermonis adstruximus, ut aias bene de repu. meritorum, post corpora cœlo reddi, & illic frui beatitudinis perpetuitate nos doceat. Nam Scipionem *ipsum hæc occasio ad narrandũ somnium prouocauit, quod longo tẽpore se testatus est silentio cõdidisse.* Cum .n. *Lælius quæreretur nullas* Nasicæ *statuas in publico in interfecti tyranni remuneratione locatas, respondit* Scipio *post alia in hæc uerba, sed quanquã sapientibus conscientia ipsa factorum egregiorum amplissimum uirtutis est premiũ, tñ illa diuina uirtus non statuas plũbo inhærentes, nec triumphos arescentibus laureis, sed stabiliora quædam, & uiridiora præmiorum genera desiderat, quæ tamen ista sunt inquit* Lælius? Tũ Scipio *patimini me inquit (quoniam tertium diem iam feriati sumus) & cætera prosequi, quibus ad narrationem somnij uenit, docens illa esse stabiliora & uiridiora præmiorũ genera, q̃ ipse uidisset in cœlo bõis rerũpu. seruata rectoribus, sicut his uerbis eius ostenditur.* Sed quo sis Aphricane *alacrior ad tutandam rempub. sic habeto.* Omnibus *qui patriam conseruauerint, adiuuerint, auxerint, certum esse in cœlo & diffinitum locum, ubi beati sempiterno æuo fruantur, & paulo post hunc certum locum qui sit designans ait.* Sed *sic* Scipio *ut auus hic tuus ut ego qui te genui, iustitiam cole & pietatem, quæ cũ magna in parentibus et propinquis, tum in patria maxima est, ea uita uia est in cœlum, & in hunc cœtum eorum, qui iam uixerint & corpore laxati incolunt locum, quem uides significans galaxian.* Sciendum *est.n. quod locus in quo sibi uidetur esse* Scipio *per quietum, la-*

ctteus circulus est, qui galaxias uocatur. Siquidem his uerbis in principio utitur, ostendebat autem Carthaginem de excelso & pleno stellarum illustri & claro quodam loco. Et paulopost apertius dicit. Erat autem is splēdidissimo candore inter flammas circulus elucens, quem uos (ut à Graijs accepistis) orbem lacteum nuncupatis, ex quo mihi omnia contemplanti præclara & mirabilia uidebantur. Et de hoc quidem galaxia cum de circulis loquemur plenius differemus, sed iam quoniã inter libros, quos de repu. Cicero, quos'ue prius Plato scripserat, quæ differentia quæ similitudo habeatur, expressimus, & cur operi suo uel Plato Eris iudicium, uel Cicero somnium Scipionis asciuerit, quid ue sit ab epicureis obiectum Platoni, uel quemadmodum debilis calũnia refellatur, & quibus tractatibus philosophi admisceant, uel à quibus penitus excludant fabulosa, retulimus, adiecimusq; post hæc necessario genera omnium imaginum quæ falso, quæq; uero uidentur in somnijs, ipsasq; distinximus species somniorꝫ, ad quas Aphricani somniũ cõstaret referri, et cur Scipioni conuenerit talia somniare, & de geminis somnij portis, q̃ fuerit à ueteribus expressa sententia super his omnibus ipsius somnij, de quo loqmur mentem propositumq; signauimus, & partẽ cœli euidenter expressimus, in qua sibi Scipio per quietem hæc uel uidisse uisus est, uel audisse quæ retulit. Nũc iam discutienda nobis sunt ipsius somnij uerba non omnia, sed ut quæq; uidebuntur digna quæsitu. Ac prima nobis tractanda se ingerit pars illa de numeris, in qua sic ait. Nam cum ætas tua septenos octies solis anfractus reditusq; conuerterit, duoq; hi numeri, quorꝫ uterq;

plenus, alter altera de cā habetur, circuitu naturali summam tibi fatalem cōfecerint, in te unū atq; in tuum nomen se tota conuertet ciuitas. Te senatus, te omnes boni, te socij, te latini intuebūtur, tu eris unus in quo nitatur tota ciuitatis salus, ac ne multa, dictator remp. cōstituas oportet, si impias propinquorū manus effugeris, plenitudinem hic nō frustra numeris assignat, plenitudo. n. proprie nisi diuinis rebus supernisq; non conuenit, neq; enim corpus proprie plenū dixeris, quod cum sui sit impatiens effluendo, alieni appetens est hauriendo, quæ si metallicis corporibus non usu eueniunt, non tn̄ plena illa sed uasta dicenda sunt. Hæc est igitur cōis numerorum omnium plenitudo, q cogitationi à nobis ad superos meanti occurrit prima perfectio incorporalitatis in numeris. Inter ipsos tamen proprie pleni uocantur secūdum hos modos, qui præsenti tractatui necessarij sunt, qui aut uim obtinent uinculorū, aut corpora rursus efficiuntur, aut corpus efficiunt. Sed corpus quod intelligēdo nō sentiendo concipias, totum hoc, ut obscuritatis depulsetur offensa paulo altius repetita rerū luce, pandendum est. Omnia corpora superficie finiuntur, & in ipsam eorū pars ultima terminatur. Hi aūt termini, cū sint semper circa corpora, quorū termini sunt, incorporei tn̄ intelliguntur, nam quousq; corpus esse dicetur, necdum terminus intelligitur, cogitatio quæ cōceperit terminū, corpus relinqt. Ergo primus à corporibus ad incorporea transitus ostendit corporum terminos, & hæc est in prima corporea natura post corpora, sed non pure nec ad integrum carens corpore. Nā licet extra corpus natura eius sit, tn̄ non nisi circa corpus apparet. Cum totū

deniq; corpus nominas, etiam superficies hoc uocabulo continetur, de corporibus eã, tametsi non res, sed intelle ctus sequestrat. Hæc superficies et sicut est corpoꝝ termi nus, ita lineis terminatur, quas suo noīe grãmas græcia uocauit. Punctis lineæ finiuntur, & hæc sunt corpo ra quæ matematica uocãtur, de quibus solerti industria geometrie disputatar. Ergo hæc superficies cum ex aliq̃ parte corporis cogitatur, pro forma subiecti corporis ac cipit numerum linearum. Nam seu trium ut trigonũ, seu quatuor, ut quadratum, seu plurium sit angulorũ, totidem lineis sese ad extrema tangẽtibus planities eius ĩncluditur. Hoc loco admonẽdi sumus, ꝙ omne corpus longitudinis, latitudinis, & altitudinis dimensiõibus ꝯstat, ex his tribus in lineæ ductu una dimẽsio est, lõgi tudo est.n. sine latitudine. Planities uero quã græci epi phaniam uocant longo latoq; distenditur, alto caret, et hæc planities quantis lineis contineatur, expressimus. Soliditas aũt corporum constat, cum his duabus addi tur altitudo, fit enim tribus dimensionibus impletis cor pus solidum, quod stereon uocãt, qualis est tessera, quæ cubus uocatur. Si uero nõ unius partis, sed totius, uelis corporis superficiẽ cogitare, quod proponimus esse qua dratum, ut de uno quod exemplo sufficiet disputemus, iam nõ quatuor sed octo anguli colliguntur, quod tum animaduertis si super unũ quadratum quale prius dixi mus alterum tale altius impositum mente cõspicias, ut altitudo quæ illi plano deerat, adijciatur, fiatq; tribus dimensionibus impletis corpus solidum quod stereon uocant, ad imitationem tesseræ, quæ cubus uocatur. Ex his apparet octonarium numerum solidum corpus et

esse & haberi, siquidem unum apud geometras puncti locum obtinet. Duo lineæ ductum faciunt, qui duobus punctis (ut supra diximus) coercetur. Quattuor uero puncta aduersum se in duobus ordinibus bina per ordinem posita exprimunt quadri speciem à singulis punctis in aduersum punctum electa linea. Hæc quattuor ut diximus duplicata, & octo facta, duo quadra similia describunt, quæ sibi superposita additaq; altitudine formam cubi, quod est solidum corpus, efficiunt. Ex his apparet antiquiorem esse numerũ superficie & lineis, ex quibus illam constare memorauimus formisq; omnibus. A lineis.n. ascenditur ad numerum, tanq̃ ad priorem, ut intelligatur ex diuersis numeris linearum, quæ formæ geometricæ describantur, ipsam uero superficiem cum lineis suis primã post corpora diximus incorpoream esse naturam, nec tamen sequestrandam propter perpetuã cum corporibus societatem. Ergo quod ab hac sursum recedit iam pure incorporeum est. Numeros autem hac superiores, præcedẽs sermo patefecit. Prima est igitur perfectio incorporalitatis in numeris, & hæc est (ut diximus) numerorum omnium plenitudo, seorsum aũt illa (ut supra admonuimus) plenitudo est eorũ, quæ aut corpus efficiunt aut, efficiuntur, aut uim obtinent uinculorũ, licet alias quoq; causas quibus pleni numeri efficiantur, esse non ambigam. Qualiter aũt octonarius numerus solidum corpus efficiat, ante satis probatũ est. Ergo singulariter quoq; plenus iure dicetur propter corporeæ soliditatis effectum. Sed & ad ipsam cœli harmoniam idest continentiam hunc numerũ magis aptũ esse non dubiũ est, cum spheræ ipsæ octo sint, quæ mouẽtur,

de quibus secuturus sermo procedet, omnes quoq; partes de quibus constat hic numerus, tales sunt, ut ex earum compage plenitudo nascatur. Est enim aut de his quæ neq; generantur, neq; generant de monade & septem, q̄ qualia sint suo loco plenius explicabitur, aut de duplicato eo qui & generatur et generat, idest quattuor. Nam hic numerus quattuor, & nascitur de duobus, et octo generat, aut cōponitur de tribus, & quinq;, quorꝫ alter, primus omnium numerorꝫ impar apparuit, quinarij aūt potentiam sequens tractatus attinget. Pithagorici uero hunc numerum iustitiam uocauerūt, quia primus omnium ita soluitur in numeros pariter pares, hoc est in bis quaterna, ut nihilominus in nūeros æque pariter pares diuisio quoq; ipsa soluatur in bis bina. Eadē quoq; qualitate contexitur, idest bis bina bis. Cum ergo & contextio ipsius pari æqualitate procedat, & resolutio æqualiter redeat usq; ad monadem, quæ diuisionem arithmetica ratione non recipit, merito propter æqualem diuisionem iustitiæ nomen accepit, & quia ex supradictis omnibus apparet quanta & partium suarum & seorsum sua plenitudine nitatur, iure plenos uocatur. Superest ut septenarium quoque numerum plenum iure uocitandum ratio in medio constituta persuadeat. Ac primum hoc transire sine admiratione nō possumus, φ duo numeri qui in se multiplcati uitale spatium uiri fortis includerent, ex pari & impari constiterunt. Hoc enim uere perfectum est, φ ex horꝫ numerorꝫ permixtione generatur. Nam impar numerus mas, & par fœmina uocatur. Itē arithmetici imparē patris, et parē matris appellatiōe ueneratur. Hinc et Timæus

Platonis fabricatorem mundanæ animæ deum, partes eius ex pari & impari, idest duplari & triplari numero intertexuisse memorauit, ita ut à duplari usque ad octo à triplari usq; ad uigintiseptē staret alternatio mutuādi. Hi.n. primi cubi utrinq; nascūtur siquidē à paribus bis bini, quæ sunt quattuor superficiē faciunt bis binis bis, qui sunt octo, corpus solidū fingunt. A dispari uero ter terna quæ sunt nouē superficiem reddunt, & ter terna ter, idest ter nouena, q̄ sunt uigintiseptē primū æque cubum alterius partis efficiunt. Vnde intelligi datur hos duos numeros, octo dico et septem, qui ad multiplicationem annorum perfecti in repu. uiri conuenerunt, solos idoneos ad efficiendam mundi animā iudicatos, quia nihil post auctorem, potest esse perfectius. Hoc quoq; notandum est, q superius asserentes communem numerorum omnium dignitatem antiquiores eos superficie & lineis eius omnibus, quæ corporibus ostendimus, procedēs aūt tractatus inuenit numeros & aū animā mundi fuisse, quibus illam cōtextā augustissima Timæi ratio naturæ ipsius conscia testis expressit. Hinc est q pronunciare nō dubitauerunt sapientes, animam esse numerum se mouentem. Nunc uideamus cur septenarius numerus suo seorsum merito plenus habeatur, cuius ut pressius plenitudo noscatur, primū merita partiū de quibus constat, tum demum quid ipse possit inuestigemus. Cōstat septenarius numerus uel ex uno & sex, uel ex duobus & quinq;, uel ex tribus & quattuor, singularum cōpagum membra tractemus, ex quibus fatebimur nullum alium numerum tam uaria esse maiestate fœcundum, ex uno et sex, cōpago prima cōponitur.

Vnum aũt, quod monas id est unitas dicitur, et mas idē & fœmina est, par idem atq; impar ipse non numerus sed fons & origo numeroꝝ. Hæc monas initium finisq; omnium, neq; ipsa principij aut finis sciens, ad summũ refertur deum, eiusq; intellectum à sequentium numero rerum & potestatum sequestrat, nec in inferiore post deum gradu, frustra eã desideraueris. Hæc illa est mēs è summo nata deo quæ uices temporum nesciēs in uno semper quod adest cōsistit æuo, cumq;, utpote una, nō sit numerabilis, innumeras tñ generum species & de se creat, & intra se continet. Inde quoq; aciem paululum cogitationis inclinans, hanc monadem reperies ad animam referri. Anima.n. aliena à siluestris cōtagione materiæ, tm̃ se auctori suo ac sibi debēs simplicem sortita naturã cum se animandæ immensitati uniuersitatis infundat, nullum init tñ cum sua unitate diuortiũ. Vides ut hæc monas orta prima rerũ causa adusq; animã ubiq; integra & semper indiuidua continuatiōem potestatis obtineat. Hæc de monade castigatius q̃ se copia suggerebat, nec te remordeat, ꝙ cum omni numero præesse uideatur, in cōiunctione præcipue septenarij prædicetur. Nulli.n. aptius iungitur monas incorrupta, q̃ uirgini. Huic aũt numero.i. septenario, adeo opinio uirginitatis inoleuit, ut Pallas quoq; uocitetur. Nam uirgo creditur q̃a nullum ex se parit numerum duplicatus, qui intra denarium coarctetur, quē primũ limitem cōstat esse numerorum. Pallas ideo, quia ex solius monadis fœtu & multiplicatione processit, sicut Minerua solo ex uno parente nata perhibetur. Senarius uero qui cũ uno cōiunctus septenarium facit, uariæ ac multiplicis religiōis &

potentiæ est. Primũ q solum ex omnibus numeris qui infra decẽ sunt de suis partibus cõstat, habet.n. medietatem, & tertiam partem, & sextam partem, et est medietas tria, tertia pars duo, sexta pars unũ, quæ omnia simul sex faciunt, habet & alia suæ uenerationis indicia, sed ne lõgior faciat sermo fastidium, unum ex oibus eius officium persequemur, quod ideo prælibamus, qa hoc cõmemorato non senarij tm̃, sed & septenarij pariter dignitas astruetur. Humano partui frequentiorem usum nouem mensiũ certo numero℞ modulamine natura constituit, sed ratio sub asciti senarij numeri multiplicatione procedẽs ẽt septẽ menses cõpulit usurpari. Quã breuiter absoluteq; dicemus duos esse primos omniũ numero℞ cubos, idest à pari octo ab impari uigintiseptẽ, & esse imparem marem, parem fœminã superius expressimus. Ho℞ uterq; si per senarium nume℞ multiplicetur, efficiunt die℞ numerum, qui septem mensibus explicantur. Coeant.n. numeri, mas ille qui memoratur, & fœmina, octo.s. & uigintiseptem, pariunt ex se qnq; & triginta. Hæc sexies multiplicata creant decẽ et ducentos, qui numerus die℞ mensem septimum claudit. Ita est ergo natura fœcũdus hic numerus, ut primã humani partus pfectionẽ, quasi arbiter qdã maturitatis absoluat. Discretio uero ptus futuri (sicut Hipocrates refert) sic in utero dignoscitur, aut.n. septuagesimo, aut nonagesimo die cõceptus mouetur, dies ergo motus quicũq; fuerit, de duobus ter multiplicatus aut septimũ, aut nonũ explicat mensem. Hæc de prima septenarij copulatione libata sint. Secũda de duobus & qnq; est, ex his Dyas, qa post monadem prima est, primus est numerus. Hæc

ab illa omnipotentia solitaria incorporis intelligibilis li nea prima defluxit. Ideo & ad uagas stellaꝝ & lumi/ nũ sphæras refertur, q̃ a hæ quoq; ab illa quæ Aplanes dicitur? in numeꝝ scissæ, & in uarij motus contrarieta tem retortæ sunt. Hic ergo numerus cum q̃nario aptissi me iungitur, dũ hic ad errantes (ut diximus) ad cœli Zonas ille referatur. Sed ille rõne scissionis, hic nume/ ro. Illa uero q̃nario numero proprietas excepta potentiæ ultra cæteras eminentis euenit, ꝙ solus oĩa quæq; sunt, quæq; uidẽtur esse, cõplexus est. Esse aũt dicimus intelli gibilia, uidelicet esse corporalia oĩa seu diuinũ corpus habeant, seu caducũ. Hic ergo numerus simul oĩa & su pera & subiecta designat. Aut.n. deus summus est, aut mens ex eo nata, in q̃ spẽs reꝝ ꝯtinẽtur, aut mundi aĩa quæ animarũ omnium fons est, aut celestia sunt usq; ad nos, aut terrena natura est, & sic q̃narius reꝝ omniũ nu merus impletur. De secũda septenarij numeri ꝯiunctio/ ne dicta hæc, pro affectatæ breuitatis necessitate suffi/ ciant. Tertia est de tribus & quatuor, q̃ q̃tum ualeat, reuoluamus, Geometrici corporis ab impari prima pla nities in tribus lineis ꝯstat. His.n. trigonalis forma, cõ/ cluditur. A pari uero prima in quatuor inuenitur. Itẽ scimus secundũ Platonẽ.i. secundũ ipsius ueritatis arca/ nũ, illa forti inter se uinculo colligari, q̃bus interiecta me dietas p̃stat uinculi firmitatẽ. Cũ uero medietas ipsa ge minatur, ea q̃ extima sunt, nõ tenaciter tm̃, sed ẽt insolu/ biliter uinciuntur. Primo ergo ternario numero cõtigit, ut inter duo summa, medium quo uinciretur, accipet. Quaternarius uero duas medietates primus omniũ na/ ctus est, quas ab hoc nũero deus mũdanæ molis artifex

conditorq́; mutuatus insolubili inter se uinculo elemēta deuinxit, sicut in Timæo Platonis *assertum est.* Nec *ali ter tam controuersa sibi ac repugnantia & natura com munionem abnuentia promisceri, terram dico & ignē potuisse per tam iugabilem cōpetentiam fœderari, nisi duobus medijs, aeris & aq̄ nexibus uincirentur. Ita. n. elementa inter se diuersissima opifex, tñ deus ordinis op portunitate connexuit, ut facile iungerentur.* Nam *cum binæ in singulas qualitates essent talem unicuiq; de dua bus alteram dedit, ut in eo cui adhæreret cognatam si bi & similem reperiret.* Terra *est sicca et frigida,* Aqua *uero frigida & humida est, hæc duo elementa licet sibi per siccum humectūq; contraria sint, per frigidum tamē commune iunguntur.* Aer *humectus & calidus est, & cum aquæ frigidæ contrarius sit calore, conciliatione ta men socij copulatur humoris.* Super *hūc ignis cum sit ca lidus & siccus, humorem quidem aeris respuit siccita te, sed connectitur sociatate caloris.* Et *ita fit, ut singula quæque elementorum duo sibi hincinde uicina singulis qualitatibus uelut quibusdā amplectantur ulnis.* Aqua *terram frigore aerem sibi nectit humore.* Aer *aquæ, hu mecto simili, & igni calore sociatur,* Ignis *aeri misce tur, ut calido, terræ iungitur siccitate.* Terra *ignem sicco patitur, aquam frigore nō respuit.* Hæc *tñ uarietas uin culorum, si elementa duo forent, nihil inter ipsa firmita tis habuisset, si tria, minus quidem ualido, aliquo tñ ne xu uincienda nodaret.* Inter *quatuor uero insolubilis colligatio est, cū duæ summitates duabus interiectioni bus uinciūtur.* Quod *erit manifestius, si in medio posue ris ipsam continentiam sensus de* Timæo Platonis *exce ptam,*

ptam, Diuini decoris inquit rō postulabat talem fieri mundū, qui & uisum pateretur & tactum. Constabat aūt neq; uideri aliqd posse, sine ignis beneficio, neq; tangi sine solido, & solidum nihil esse sine terra. Vnde mūdi omne corpus de igni & terra instruere fabricator incipiēs, uidit duo conuenire sine medio colligante nō posse, & hoc esse optimum uinculum, quod & se pariter & à se liganda deuinciat. Vnam uero interiectionem tunc solum posse sufficere, cū superficies sine altitudine uincienda est. At ubi arctanda uinculis est alta dimensio, nodū nisi gemina interiectione non necti, Inde aerē & aquam inter ignem terramq; contexuit, & ita per omnia una & sibi cōueniens iugabilis cōpetentia cucurrit, elementorū diuersitatem ipsa differentiarū æqualitate cōsocians. Nam q̄tum interest inter aquā & aerem cā dēsitatis et ponderis, tantundem inter aerem & ignē est. Et rursus quod interest inter aerem & aquam cā leuitatis & raritatis, hoc interest inter terram & aquā. Item quod interest inter terrā & aquam cā densitatis, & ponderis, hoc interest inter aquā & aerem. Et qđ inter aquā & aerem hoc inter aerem & ignē. Et contra quod interest inter ignē & aerem tenuitatis leuitatisq; cā, hoc inter aerem & aquā est, & quod est inter aerem & aquā, hoc inter aquā intelligitur & terrā. Nec solum sibi uicina & cohærentia cōparantur, sed eadem alternis saltibus custoditur æqualitas. Nam qđ est terra ad aerem, hoc est aqua ad ignem, & quotiēs uerteris, eandem reperies iugabilem cōpetentiā, ita ex ipso quo inter se sunt æqualiter diuersa sociantur. Hæc eo dicta sunt ut aperta rōne constaret, neq; planitiē sine tribus, neq; societatem sine quatuor posse uinciri. Ergo se/

ptenarius numerus geminā uim obtinet uinciendi, qa ambæ partes eius uincula prima sortitæ sunt, ternarius cum una medietate, quaternarius cū duabus. Hinc in alio loco eiusdem somnij Cicero de septenario dicit, qui numerus rerum omnium fere nodus est. Item oīa corpora aut mathematica sunt alumna geometriæ, aut talia quæ uisum tactum'ue patiantur, hoꝝ priora tribus incrementoꝝ gradibus constant, aut.n. linea eijcitur ex puncto, aut ex linea superficies, aut ex planitie soliditas. Altera uero corpora quatuor elementorum collato fœdere in robur substantiæ corpulente concordi concretione coalescunt. Nec nō omniū corporum tres sunt dimensiones, lōgitudo, latitudo, profunditas. Termini ad numerato effectu ultimo quatuor, punctum, linea, supficies, & ipsa soliditas. Item cum quatuor sint elementa, ex qbus constant corpora, terra, aqua, aer, et ignis, tribus sine dubio interstitijs separantur, quoꝝ unum est à terra usq; ad aquā, ab aqua usq; ad aerem sequēs, tertium ab aere usq; ad ignem. Et à terra quidem usq; ad aquam spatium necessitas à phisicis dicitur, quia uincire et solidare creditur quod est in corporibus lutulentū. Vnde Homericus censor cum græcis imprecaretur. Vos omnes inquit in terram & aquā resoluamini, in id dicens quod est in natura humana turbidum, quo facta est homini prima cōcretio. Illud uero quod est inter aquā & aerem harmonia dicitur. i. apta & ꝯsonans conuenientia, quia hoc spatiū est quod superioribus inferiora ꝯciliat, & facit dissona conuenire. Inter aerem uero & ignem obedientia dicitur, quia sicut lutulenta & grauia superioribus necessitate iungūtur, ita superiora lutulentis obedientia copulantur harmonia media coniun-

ctione utriusq; præstante. Ex quattuor igitur elementis & tribus eorum interstitijs absolutionem corporum constare manifestum est. Ergo hi duo numeri, tria dico & quattuor, tam multiplici inter se cognationis necessitate sociati efficiendis utrisq; corporibus consensu ministri fœderis obsequuntur. Nec solum explicandis corporibus hi duo numeri collatiuum præstant fauorem, sed quaternarium quidem pythagorici quem τετρακτύν uocant, adeo quasi ad perfectionē animæ pertinentem inter arcana uenerantur, ut ex eo & iusiurandi religionem sibi fecerint οὐ μὰ τὸν ἁμετέρα ψυχᾶ παραδόντα τετρακτύν iuro tibi per eū, qui dat animæ nostræ quaternarium numerum. Ternarius uero assignat animā tribus suis partibus absolutam, quarū prima est rō quam λογιστικὸν appellāt. Secūda animositas quā θυμικὸν uocant. Tertia cupiditas quæ ἐπιθυμητικὸν nūcupatur. Item nullus sapientū animam ex symphonijs quoq; musicis constitisse dubitauit. Inter has non paruæ potentiæ est quæ dicitur diapason. Hæc constat ex duabus. i. diatessaron & diapente. Fit aūt diapente ex hemiolio, & fit diatessaron ex epitrito. Et est primus hemiolius tria, & primus epitritus quattuor, quod quale sit, suo loco plenius exequemur. Ergo ex his duobus numeris cōstat diatessaron & diapente, ex quibus diapason symphonia generatur. Vnde Virgilius, nullius disciplinæ expers, plene & per oīa beatos exprimere uolēs ait. O terq; quaterq; beati. Hæc de ptibus septenarij numeri festantes compendia diximus, de ipso quoq; pauca dicemus. Hic numerus heptas nūc uocatur antiqto usu priæ litteræ. Apd ueteres. n. septas uocitabatur qd græco noīe

testabatur uenerationẽ debitam numero. Nã primo omniũ hoc nu- mero anima munda- na generata est, sicut Timæus Platonis edo- cuit. Mõade enim in uertice locata, terni numeri ab eadem ex utraque parte fluxe- runt. Ab hac pares, ab illa impares. i. post monadem à parte altera duo, inde quatuor, deinde octo, ab altera uero parte tria, deinde nouem, & inde uigintiseptem. Ex his numeris facta contextio generatiõem animæ im perio creatoris efficit. Nõ parua ergo hinc potentia nu meri huius ostenditur, quia mundanæ animæ origo se- ptem finibus continetur, septem quoq; uagantiũ sphæra rum ordinem illi stellifera & oẽs continenti subiecit ar tifex fabricatoris prouidentia, quæ & superioris rapi- dis motibus obuiarent, et inferiora omnia gubernarẽt. Lunam quoq; quasi ex illis septimã numerus septena- rius mouet cursumq; eius ipse dispensat, quod cũ multis modis probetur, ab hoc incipiat ostendi. Luna octo & uiginti propè diebus totius Zodiaci ambitum conficit. Nã & si per triginta dies ad solem, à quo profecta est, remeat, solos tñ ferè uigintiocto in tota Zodiaci circui- tione consumit, reliquis solem qui de loco, in quo eũ re- liquit abscesserat, cõprehendit. Sol. n. unum de duode- cim signis integro mense metitur. Ponamus ergo, sole in prima pte arietis constituto ab ipsius (ut ita dicam) orbe

euerfisse lunam, quod eam nasci uocamus. Hæc post ui gintiocto dies & horas ferè septem ad primam partem arietis redit, sed illic nō inuenit solem. Interea.n.& ipse progressionis suæ lege ulterius abscessit, & ideo ipsa necdum putatur eo, unde profecta fuerat, reuertisse, qa oculi nostri tunc nō à prima parte arietis, sed à sole eā senserant processisse. Hunc ergo diebus reliquis.i. duobus plus minus'ue cōsequitur, & tunc orbi eius denuo succedens, ac denuo inde procedēs rursus dicitur nasci. Inde ferè nunq̄ in eodē signo bis continuo nascitur, nisi in Geminis, ubi hoc nonnunq̄ euenit, qa dies in eo sol duos supra triginta altitudine signi morante consumit, tarissimo in alijs si circa primā signi partem à sole procedat. Huius ergo uigintiocto dierum numeri septenarius origo est. Nam si ab uno usq; ad septem quantū singuli numeri exprimunt, tm̄ antecedentibus addendo procedas, inuenies uigintiocto nata de septem. Hunc ēt numerum qui in quater septenos æqua sorte digeritur, ad totam Zodiaci latitudinē emetiēdam remetiendāq; consumit, nam septem diebus ab extremitate septentrionalis oræ obliquæ meando per latum ad medietatem latitudinis peruenit, qui locus appellatur eclypticus. Septem sequētibus à medio ad imum australe delabitur, septem alijs rursus ad medium obliquata conscendit, ultimus septem septentrionali redditur summitati. Ita ijsdē quater septenis diebus omnem Zodiaci & longitudinē & latitudinem circum perq; discurrit. Similibus quoq; dispensationibus hebdomadum luminis sui uices sempiterna lege uariādo disponit. Primis.n. septem usq; ad medietatē uelut diuisi orbis excrescit & διχότομος

tunc uocatur. Secundis orbem totum renascentes ignes colligendo iam cõplet, & plena nunc dicitur. Tertijs dichotomos rursus efficitur, cum ad medietatem decrescendo ɔtrahitur. Quartis ultima luminis sui diminutiõe tenuatur. Septẽ quoq; ꝑmutationibus quas phasis uocant græci, toto mense distinguitur, cum nascitur, cũ fit dichotomos & cũ fit ἀμφίκυρτος, cũ plena & rursus amphicyrtos, ac demio dichotomos, & cũ ad nos luminis uniuersitate priuatur, amphicyrtos est aũt cũ supra diametrum dichotomi est ante q̃ orbis ɔclusione cingatur, uel de orbe iam minuẽs inter medietatem ac plenitudinem insuꝑ mediã luminis curuat eminentiã. Sol quoq; ipse de quo uitã oĩa mutuantur, septimo signo uices suas uariat, nã à solstitio hiemali ad solstitium estiuũ septimo ꝑuenit signo, & à tropico uerno usq; ad autũnale tropicum septimi signi peragratiõe producitur. Tres quoq; ɔuersiones lucis æthereæ per hũc numeꝝ ɔstant. Est aũt prima maxima. secũda media, minima est tertia, & maxima est anni secundũ solẽ, media mẽsis secundũ lunã, minima diei secundũ ortum & occasum. Est uero unaquæq; ɔuersio quadripartita, & ita ɔstat septenarius numerus. i. ex tribus generibus ɔuersionũ, & ex quattuor modis qbus unaquæq; cõuertitur. Hi sunt aũt quattuor modi. Fit. n. prima humida, deinde calida, inde sicca, & ad ultimũ frigida, & maxima cõuersio. i. anni, humida est uerno tpe, calida æstiuo, sicca autũno, frigida per hyemẽ. Media aũt cõuersio mensis ꝑ lunã ita fit, ut prima sit hebdomas humida, qa nascens luna humorem assolet cõcitare. Secunda calida adolescente in ea iam luce de solis aspectu. Tertia sicca quasi plus ab ortu re-

mota. Quarta frigida deficiente iam lumine. Tertia uero conuersio quæ est diei secundũ ortum & occasum ita disponitur, q̃ humida sit usq; ad primam de quatuor p̃tibus partẽ diei, calida usq; ad secũdam, sicca usq; ad tertiã quarta iam frigida. Oceanus quoq; in incremẽto suo hunc numerũ tenet. Nam primo nascentis lunæ die fit copiosior solito, minuitur paulisper secũdo, minorẽq; uidet eũ tertius q̃ secundus, & ita decrescendo ad diem septimũ peruenit. Rursus octauus dies manet septimo par, & nonus fit similis sexto, decimus q̃nto, & undecimus fit quarto par, tertio quoq; duodecimus, & tertiusdecimus fit similis secundo, quartusdecimus primo. Tertia uero hebdomas eadẽ facit q̃ prima, quarta eadẽ quæ secũda. Hic deniq; est numerus, qui hominẽ concipi, formari, edi, uiuere, ali, ac per oẽs ætatum gradus tradi senectæ, atq; omnino cõstare facit. Nã illud ut taceamus q̃ uterũ nulla ui seminis occupatũ hoc dierũ numero natura cõstituit, uelut decreto exonerãde mulieris uectigali mense redeunte purgari. Hoc tñ prætereundũ nõ est, q̃a semen quod post iactũ sui intra horas septẽ nõ fuerit in effusionẽ relapsum, hæsisse in uitã pronũciatur. Verũ semine semel intra formandi hoĩs monetam locato, hoc primũ artifex natura molitur, ut die septimo folliculũ g̃tm circundet humori ex mẽbrana tam tenui qualis in ouo ab exteriore testa clauditur, & intra se claudit liquorẽ. Hoc cũ à physicis dep̃hẽsum sit. Hippocrates quoq; ipse, q̃ tam fallere q̃ falli nescit experimẽti certus asseruit, referẽs in libro qui de natura pueri inscribitur, tale seminis receptaculũ de utero eius eiectũ, quã septimo post cõceptũ die grauidã intellexerat. Mulierẽ

enim ſemine non effuſo ne grauida maneret orantē imperauerat ſaltibus concitari, atq; ſeptimo die ſaltu eiectū cum tali folliculo qualem ſupra retulimus ſuffeciſſe conceptui. Hoc Hippocrates, Straton uero peripateticus, et diocles Caryſtius per ſeptenos dies concepti corporis fabricam ac obſeruatione diſpenſant, ut hebdomade ſecūda credant guttas ſanguinis in ſuperficie folliculi, de quo diximus appere, tertia demergi eas introrſum ad ipſum conceptionis humorem, quarta humorem ipſum coagulari, ut quidam uelut inter carnem et ſanguinem liquida adhuc ſoliditate cōueniat, quinta uero interdū fingi in ipſa ſubſtantia humoris humanam figuram magnitudine quidem apis, ſed ut in illa breuitate mēbra omnia & deſignata totius corporis liniamenta conſiſtant. Ideo aūt adiecimus interdum, quia ꝯſtat quotiēs quinta hebdomade fingitur deſignatio iſta membrorū, menſe ſeptimo maturari partum. Cum aūt nono menſe abſolutio futura eſt, ſiquidem fœmina fabricatur, ſexta hebdomade iā mēbra diuidi, ſi maſculus ſeptima. Poſt partum uero utrum uicturum ſit quod effuſum eſt, an in utero ſit præmortuum, ut tantūmodo ſpirans naſcatur, ſeptima hora diſcernit. Vltra hunc.n. horarum numerum, quæ præmortua naſcuntur, aeris alitum ferre non pn̄t, quem quiſq; ultra ſeptem horas ſuſtinuerit, intelligitur ad uitam creatus, niſi alter forte qualis perfectum pōt caſus eripiat. Item poſt dies ſeptem iactat reliquias umbilici, & poſt bis ſeptem incipit ad lumen uiſus eius moueri, & poſt ſepties ſeptem libere iam & pupulas & totam faciem uertit ad motus ſingulos uidendorum, poſt ſeptem uero menſes dentes incipiunt man

dibulis emergere, & post bis septem sedet sine casus timore, post ter septem sonus eius in uerba prorumpit et post quater septem non solum stat firmiter, sed & incedit. Post quinquies septem incipit lac nutricis horrescere, nisi forte ad patientiam longioris usus continuata cõsuetudine protrahatur, post annos septẽ dentes qui primi emerserant alijs aptioribus ad cibum solidum nascẽtibus, cedunt, eodemq; anno .i. septimo, plene absoluitur integritas loquendi, unde & septem uocales litteræ à natura dicuntur inuentæ, licet latinitas easdẽ mõ lõgas, mõ breues pronunciando q̃nq; pro septẽ tenere maluerit. Apud quos tñ si sonos uocaliũ nõ apices numeraueris, similiter septem sunt, post aũt bis septem ipsa ætatis necessitate pubescit. Tunc .n. moueri incipit uis generationis in masculis & purgatio fœminarum. Ideo & tutela pueris quasi uirile iam robur absoluitur, de qua tñ fœminæ propter uotorũ festinationem maturius biennio legibus liberantur, post ter septenos annos genas flore uestit iuuenta, idemq́; annus finem in longum crescẽdi facit, & quarta annorũ hebdomas impleta in latum quoq; crescere ultra iam prohibet, q̃nta omne uirium, quantæ inesse unicuiq; possunt, cõplet augmentũ, nulloq́; modo iã potest quisq̃ fortior fieri, inter pugiles denìq; hæc cõsuetudo seruatur, ut quos iam coronauere uictoriæ, nihil de se amplius in incremento uiriũ sperent, qui uero expertes gloriæ huius usq; illo manserũt à professione discedant. Sexies uero septeni anni, seruãt uires ante collectas, nec diminutionem nisi ex accidenti euenire patiuntur, sed à sexta usq; ad septimam septimanã fit quidem diminutio, sed occulta & quæ detrimentum

suum aperta defectione nō prodat, ideo nonnullarū rerumpu. is mos est, ut post sextam ad militiā nemo cogatur, in pluribus datur remissio iusta post septimam. Notandum uero ꝙ cū numerus septem se multiplicat facit ætatem q̄ propria perfecta & habetur & dicitur, adeo ut illius ætatis homo, utpote qui iam perfectionē & attigerit, & necdū præterierit, & cōsilio aptus sit, nec ab exercitio uiriū alienus habeatur. Cū uero decas, q et ipse pfectissimus nūerus perfecto numero. i. hepta iūngitur, ut aut decies septem, aut septies deni cōputentur anni, hæc à physicis creditur meta uiuendi, et hoc uitæ humanæ perfectum spatiū terminatur, quod qſqs excesserit ab omni officio uacuus, soli exercitio sapiētiæ uacat, & oēm usum sui in suadendo habet, alioꝶ munerū uacatione reuerendus. A` septima. n. usq; ad decimam septimanam pro captu uirium, quæ adhuc singulis perseuerant uariantur officia. Idē numerus totius corporis mēbra disponit. Septem. n. sunt intra hominē quæ à græcis nigra mēbra uocitantur, lingua, cor, pulmo, iecur, lien, renes duo, & septem alia conuenis & meatibus, quæ adiacent singulis, quæ ad cibum & spiritum accipiendum reddendumq; sunt deputata, guttur, stomachus, aluus, uesica, & intestina principalia tria, quorū unum dissipium uocatur, quod uentrem & cætera intestina secernit. Alterum medium quod græci messenteron dicunt. Tertium quod ueteres hyran uocarunt, habeturq; præcipuū intestinoꝶ omniū & cibi detrimenta deducit. De spiritu aūt & cibo qbus accipiendis ut relatum est, atq; reddēdis mēbra quæ diximus cū meatibus sibi adiacentibus obsequuntur, hoc obseruatū est,

q sine haustu spūs ultra horas septem, sine cibo ultra to tidem dies uita nō durat. Septem sunt quoq; gradus in corpore qui dimensionē altitudinis ab imo in superficiē cōplent, medulla, os, neruus, uena, arteria, caro, cutis, hæc de interioribus. In apto quoq; septem sunt corporis ptes caput, pectus, manus, pedesq; & pudēdum. Item quæ diuiduntur nō nisi septem cōpagibus iuncta sunt, ut in manibus est humerus, brachiū, cubitus, uola, & digitorum nodi terni. In pedibus uero femur, genu, tibia, pes ipse, sub quo uola est, & digitorum similiter nodi terni. Et quia sensus, eorumq; ministeria, natura in capite uelut in arce cōstituit, septem foraminibus sensuum celebrantur officia. i. oris, ac deinde oculorum, narium, & auriū binis, unde nō immerito hic numerus totius fabricæ dispensator & dñs ægris quoq; corporibus periculum sanitatem'ue denunciat. Immo ideo & septē motibus omne corpus agitatur, aut. n. accessio est, aut recessio, aut in læuam dextram'ue deflexio, aut sursum qs seu deorsum mouetur, aut in orbē rotatur. Tot uirtutibus insignitus septenarius, quas uel de partibus suis mutuatur, uel totus exercet, iure plenus & habetur & dicitur, & absoluta (ut arbitror) rōne iam constitit, cur diuersis ex causis octo & septem pleni uocentur. Sensus autem hic est, cum ætas tua quinquagesimum & sextū annum compleuerit, quæ summa tibi fatalis erit, spes quidem salutis publicæ te uidebit, & pro remedijs com munis bonorum omnium status uirtutibus tuis dictatura debebitur, sed si euaseris insidias propinquorum, (nam per septenos octies solis anfractus reditusq; quin quaginta, & sex significat annos) anfractum solis, &

reditum annum uocans, anfractū propter Zodiaci ambitum, reditum qa eadem signa per annos singulos certa lege metitur. Hic quidā mirantur quid sibi uelit ista dubitatio, si effugeris, quasi potuerit diuina aīa et olim cœlo reddita atq; hic maxime scientiā futuri professa nescire, possit ne nepos suus, an non possit euadere. Sed nō aduertunt hāc habere legē omina uel signa uel somnia ut de aduersis obliq̄ aut denuncient, aut minētur, aut moneant, & ideo q̄dā cauendo transimus, alia exorando et litando uitantur. Sunt alia ineluctabilia, q̄ nulla arte nullo auertūtur ingenio. Nā ubi admonitio est, uigilantia cautionis euaditur, quod apportant minæ, litatio propiciationis auertit nunq̄ denunciata uanescunt. Hic subijcies. Vñ igitur ista discernimus, ut possit cauendū ne, an exorādū an uero patiendū sit deprehēdi? Sed pñtis opis fuerit insinuare q̄lis soleat in diuinatiōibus eē affectata ꝯfusio, ut desinas uelut de iserta dubitatiōe mirari. Cæterū in suo quoq; ope artificis erit, signa quærere, quibus ista discernat, nisi hoc uis diuina impediat. Nam illud, prohibent nā cætera parcæ. Scire, Maronis est ex intima disciplinæ profunditate sententia, diuulgatis etiā docemur exēplis, q̄ plene semper cum prædicuntur futura ita dubijs obserantur, ut tñ diligens scrutator nisi diuinitus (ut diximus) impediatur subesse reperiat apprehendendæ uestigia ueritatis, ut ecce Homericum somnium à Ioue, ut dicitur missum ad cōserendā futuro die cum hostibus manum, sub aperta promissiōe uictoriæ, spem regis animauit, ille uelut diuinū secutus oraculum cōmisso prælio amissis suorū plurimis uix, ægreq; in castra remeauit, num dicendū est deū man-

dasse mendacium? non ita est. Sed quia illũ casum græcis fata decreuerant, latuit in uerbis somnij, quod animaduersum uel ad uere uincendum, uel ad cauendum saltem potuisset instruere. Habuit. n. præceptio, ut uniuersus produceretur exercitus. At ille sola pugnãdi hortatione contentus, non uidit qd de producenda uniuersitate præceptum sit, prætermissoq; Achille, qui tunc recẽti lacessitus iniuria ab armis cum suo milite feriabatur, rex progressus in prœlium & casum qui debebatur excepit, & absoluit somnium inuidia mentiendi non oĩa de imperatis sequendo. Parem obseruantiæ diligentiam Homericæ per omnia perfectionis imitator Maro in talibus quoq; rebus obtinuit, Nam apud illum Æneas ad regionem instruendo regno fataliter eligendam satis abundeq; delio instructus oraculo in errorem tñ unius uerbi negligentia relapsus est. Nõ quidem locorum fuerat, quæ petere deberet, nomen insertum. Sed cũ origo uetus parentum sequenda diceretur, fuit in uerbis ꝙ inter Cretam & Italiam, q̃ ipsius gentis authores utraq; produxerant magis ostẽderet, & quod aiunt digito demonstraret Italiam, Nã cum fuissent inde Teucer, hinc dardanus uox sacra sic alloquendo, Dardanidæ duri, aperte consulentibus Italiam de qua Dardanus profectus esset, obiecit, appellãdo eos parentis illius nomine, cuius erat origo rectius eligenda, & hic certe quidẽ denunciationis est, quod de Scipionis fine prædicitur. Sed gratia conciliandæ obscuritatis, inserta dubitatio, dicto tñ quod indicio somnij cõtinetur, absoluitur, Nam cum dicitur circuitu naturali summã sibi fatalem confecerint, uitari hunc finem non posse pronunciat. Quod autem

Scipioni reliquos uitæ actus sine offensa dubitãdi per ordinem retulit, & de sola morte similis est uisus ambigenti, hæc ratio est, q̃ siue dñ humano uel mœrori parãtur uel timori, seu q̃ utile est hoc maxime latere, promius cætera oraculis q̃ uitæ finis exprimitur, aut cum dicitur nõ sine aliqua obscuritate profertur. His aliqua ex parte tractatis progrediamur ad reliq̃. Sed quo sis Aphricane alacrior ad tutandam rẽpu. sic habeto. Omnibus qui patriã cõseruauerint, adiuuerint, auxerint, certum esse in cœlo definitum locum, ubi beati æuo sempiterno fruãtur, nihil est n. illi principi deo qui oẽm mundum regit, quod quidem in terris fiat acceptius, q̃ cõcilia cœtusq; hominum iure sociati, quæ ciuitates appellantur, earum rectores & seruatores hinc profecti huc reuertũtur. Bene & opportune postq̃ de morte prædixit mox premia bonis post obitum sperãda subiecit, qbus adeo à metu prædicti interitus cogitatio uiuentis erecta est, ut ad moriendi desiderium ultro animaretur maiestate promissæ beatitudinis et cœlestis habitaculi, sed de beatitate, quæ debetur cõseruatoribus patriæ, pauca dicenda sunt, ut postea locum oẽm, quem hic tractandum recepimus, resoluamus. Solæ faciũt uirtutes beatum, nullaq; alia quisquã uia hoc nomen adipiscitur, unde qui existimant nullis nisi philosophantibus inesse uirtutes, nullos præter philosophos beatos esse pronunciãt. Agnitionem enim rerum diuinarum sapientiam proprie uocantes, eos tantummodo dicunt esse sapientes qui superna acie mentis requirunt & quærendi sagaci diligentia comprehendunt, & quantum uiuẽdi perspicuitas præstat imitantur. Et in hoc solo esse aiunt exercitia uirtu-

tum, quarum officia sic dispensant. Prudētiæ esse, mun- dum istum & omnia quæ mundo insunt diuinorū con- templatione despicere, omnemq; animæ cogitationē in sola diuina dirigere. Temperātiæ omnia relinquere, in- quantum natura patitur, quæ corporis usus reqrit. For titudinis, nō terreri animam à corpore quodam modo ductu philosophiæ recedentem, nec altitudinē perfectæ ad superna ascensionis horrere. Iustitiæ, ad unam sibi hu ius propositi consentire uiam uniuscuiusq; uirtutis obse- quium, atq; ita fit ut secundū hoc tam rigidæ diffinitio- nis abruptū rerumpu. rectores beati esse nō possint. Sed Plotinus inter philosophiæ professores cū Platone prin- ceps, libro de uirtutibus gradus earū uera & naturali diuisiōis rōne cōpositos per ordinem digerit. Quattuor sunt inquit quaternarum genera uirtutum. Ex his pri- mæ politicæ uocantur, secundæ purgatoriæ, tertiæ animi iam purgati, quartæ exēplares. Et sunt politicæ homi- nis, qa sociale animal est. His boni uiri reipu. ꝯsulunt, urbes tuentur, his parentes uenerantur, liberos amant, proximos diligūt, his ciuium salutem gubernant, his so cios cir cūspecta prouidentia protegunt, iusta liberalita te deuinciunt, hisq; sui memores alios fecere merendo, & est politicā prudentiæ, ad rationis normam, quæ co- gitat quæq; agit uniuersa dirigere, ac nihil præter re- ctum uelle uel facere, humanisq; actibus tanquam diui nis arbitris, prouidere. Prudentiæ insunt, ratio, intelle- ctus, circunspectio, prouidentia, docilitas, cautio. For- titudinis est animum supra periculi metum agere, ni- hilq; nisi turpia timere, tolerare fortiter uel aduersa uel prospera. Fortitudo præstat magnanimitatem, fiduciā,

securitatem, magnificentiam, constantiam, tolerantiã, firmitatem. Temperantiæ, nihil appetere pœnitendum, in nullo legem moderationis excedere, sub iugo ratiõis cupiditatem domare. Temperantiam sequuntur modestia, uerecundia, abstinentia, castitas, honestas, moderatio, parcitas, sobrietas, pudicitia. Iusticiæ seruare unicuiq; quod suum est, de iusticia ueniunt innocentia, amicitia, concordia, pietas, religio, affectus, humanitas. His uirtutibus uir bonus primum sui atq; inde reipu. rector efficitur, iuste ac prouide gubernans humana diuina nõ deserens. Secundæ, quas purgatorias uocant, hominis sunt, qui diuini capax est, solumq; animum eius expediunt, qui decreuit se à corporis contagione purgare, et quadam humanorum fuga solis se inserere diuinis. Hæ sunt ociosorũ, qui à rerumpu. actibus se sequestrant. Harum qd singulæ uelint superius expressimus, cũ de uirtutibus philosophãtiũ diceremus, quas solas quidã existimauerunt esse uirtutes. Tertiæ sunt purgati iam defæcatiq; animi & ab omni mundi huius aspergine presse pureq; detersi. Illic prudentiæ est diuina non quasi in electione præferre, sed sola nosse, et hæc tanq̃ nihil sit aliud intueri, Temperantiæ, terrenas cupiditates nõ reprimere, sed penitus obliuisci. Fortitudinis, passiones ignorare nõ uincere, ut nesciat irasci, cupiat nihil. Iusticiæ, ita cum superna et diuina mente sociari ut seruet perpetuũ cum ea fœdus imitando. Quartæ exemplares sunt quæ in ipsa diuina mente consistunt, quã diximus νοῦν uocari, à quarum exemplo reliquæ omnes per ordinẽ defluunt. Nam si rerum aliarum multo magis uirtutum ideas esse in mente credendũ est. Illic prudẽtia est mens

ipsa

ipsa diuina. Temperantia quod in se perpetua intentio ne conuersa est. Fortitudo quod semper idem est nec aliquando mutatur. Iusticia quod perenni lege a sempiterna operis sui continuatione non flectitur. Haec sunt quaternarum quattuor genera uirtutum, quae praeter caetera maximam in passionibus habent differentiam sui. Passiones autem (ut scimus) uocantur, quod homines metuunt cupiuntque, dolent, gaudentque. Has primae molliunt, secundae auferunt, tertiae obliuiscuntur, in quartis nefas est nominari. Si ergo hoc est officium & effectus uirtutum, beare, constat autem & politicas esse uirtutes, igitur ex politicis efficiuntur beati. Iure ergo Tullius de rerumpub. rectoribus dixit, ubi beati aeuo sempiterno fruantur. Qui ut ostenderet alios ociosis, alios negociosis uirtutibus fieri beatos, nō dixit absolute nihil esse illi principi deo acceptius quam ciuitates, sed adiecit quod quidem in terris fiat, ut eos qui ab ipsis coelestibus incipiunt, discerneret à rectoribus ciuitatum, quibus per terrenos actus iter paratur ad coelum. Illa autem diffinitione quid pressius pōt esse? quid cautius? de noie ciuitatum, quam concilia inquit coetusque hominum iure sociati, quae ciuitates appellantur? nam & seruilis quondam & gladiatoria manus concilia hominum et coetus fuerunt, sed nō iure sociati. Illa autem sola iusta est multudo, cuius uniuersitas in legum consentit obsequium. Quod uero ait, harum Rectores & seruatores hinc profecti, huc reuertuntur, hoc mō accipiendum est. Animarum originem manare de coelo inter recte philosophantes indubitatae constat esse sententiae, & animae dum corpore utitur haec est perfecta sapientia, ut unde orta sit, de quo fonte uenerit, recognoscat. Hinc illud à quodam inter alia seu festiua seu mordacia, serio tamen

usurpatum est, de cœlo descẽdit γνῶθι σαυτόν. Nam & delphici uox hæc fertur oraculi consulenti ad beatitatem, quo itinere peruenirent. Si te inquit agnoueris, sed & ipsius fronti templi hæc inscripta sententia est. Homini aũt (ut diximus) una est agnitio sui, si originis natalisq; principia atq; exordia prima respexerit, nec se q̃sierit extra. Sic. n. anima uirtutes ipsas, conscientia nobilitatis induitur, quibus post corpus euecta eo unde desc ẽderat, reportatur, q̃a nec corporea sordescit, nec oneratur eluuie, quæ puro ac leui fonte uirtutũ rigatur, nec deseruisse unq̃ cœlum uidetur, quod respectu & cogitationibus possidebat. Hinc anima quã in se pronã corporis usus efficit, atq; in pecudẽ quodãmodo reformauit ex homine, & absolutionẽ corporis perhorrescit, set cũ necesse est, nõ nisi cũ gemitu fugit indignata sub umbras. Sed nec post mortẽ facile corpus relinquit, q̃a nõ funditus corporeæ excedunt pestes, sed aut suũ oberrat cadauer, aut noui corporis ambit habitaculũ, non hũani tantummodo, sed ferini quoq; electo genere moribus cõgruo, quos in homine libenter exercuit, mauultq; oĩa perpeti, ut cœlũ quod uel ignorando uel dissimulãdo, uel potius prodendo deseruit, euadat. Ciuitatũ uero rectores cæteriq; sapientes cœlũ respectu uel cũ adhuc corpore tenentur habitantes, facile post corpus, cœlestem, quã penè non reliquerant, sedẽ reposcunt. Nec. n. de nihilo aut de uana adulatione ueniebat, q̃ quosdã urbiũ cõditores, aut claros in repu. uiros in numerũ deoꝝ consecrauit antiquitas. Sed Hesiodus quoq; diuinæ sobolis assertor, priscos reges cũ dijs alijs enumerat, hisq; exẽplo ueteris p̃tãtis etiã in cœlo regendi res humanas assi

gnat officium, & ne cui fastidiosum sit, si uersus ipsos, ut
poeta græcus protulit, iserenimus referemus eos, ut ex uer
bis suis in latina uerba conuersi sunt.

Indigetes diui fato summi iouis hi sunt.
Quondã homines, modo cum superis humana tuentes,
Largi, ac munifici, ius regum nunc quoq; nacti.

Hoc & Virgilius nõ ignorat, qui licet argumento suo
seruiens heroas in inferos religauerit, non tamẽ eos ab/
ducit à cœlo, sed æthera his deputat largiorem, et nos/
se eos solem suũ ac sua sydera profitetur, ut geminæ do/
ctrinæ obseruationes præstiterint & poeticæ figmentũ,
& philosophiæ ueritatem. Et si secundũ illum, res quoq;
leuiores quas uiui exercuerant etiam post corpus exer/
cent, quæ gratia currum.

Armorumq; fuit uiuis, quæ cura nitentes.
Pascere equos, eadem sequitur tellure repostos.

Multo magis rectores quondam urbium recepti in cœ/
lum curam regendorum hominum nõ relinquũt. Hæ
autem animæ in ultimam sphæram recipi creduntur,
quæ aplanes uocatur. Nec frustra hoc usurpatum est, si/
quidem inde profectæ sunt. Animis.n.necdum deside/
rio corporis irretitis syderea pars mundi præstat habita
culum, & inde labũtur in corpora. Ideo his illo est re/
ditio, qui merentur. Rectissime ergo dictum est cũ in ga
laxian quem aplanes cõtinet, sermo iste procedat, hinc
profecti, huc reuertuntur, ad sequentia transeamus. Hic
ergo & si erã perterritus nõ tam mortis metu, q̃ insidia
rum à meis, quæsiui tamen uiueret ne ipse, & Paulus
pater, & alij quos nos extinctos arbitraremur? uel for/
mitis et inter fabulas elucent semina infixa uirtutũ, quæ

nunc uideas licet, ut è pectore Scipionis uel somniantis emineant. In re.n.una politicarum uirtutum hominũ pariter exercet officium. Quod non labitur animo prædicta morte perterritus, fortitudo est. Quod suorũ terreτur insidijs, magisq; alienum facinus, q̃ suum horrescit exitium, de pietate & nimio in suos amore procedit. Hæc aũt diximus ad iustitiam referri, quæ seruat uniτcuiq; quod suũ est. Quod ea quæ arbitrabatur non pro compertis habet, sed spreta opinione quæ minus cautis animis pro uero inolescit, quærit discere certiora, indubitata prudentia est. Quod cum perfecta beatitas et cœτlestis habitatio humanæ naturæ, in qua se nouerat esse promittitur, audiendi tñ talia desiderium frenat tempe rat & sequestrat, ut de uita aui & patris interroget, quid nisi temperantia est? ut iam tum liqueret, Aphriτcanum per quietem ad ea loca quæ sibi deberentur, adτductum? In hac aũt interrogatione de animæ immorta litate tractatur. Ipsius.n. ꝯsultationis hic sensus est. Nos inquit arbitrabamur animam cum fine morientis extin gui, nec ulterius esse post hominẽ, ait.n. quos extinctos esse arbitraremur. Quod aũt extinguitur, esse iam desiτnit. Ergo uelim dicas inquit. Si & pater paulus tecũ, & alij supersunt. Ad hanc interrogatiõem quæ & de parentibus, ut à pio filio, & de cæteris ut à sapiente, ac naturam ipsam discutiente, processit, quid ille respon dit? Immo uero inquit, hi uiuunt qui corporũ uinculis tanq̃ è carcere euolauerunt. Vestra uero quæ dicitur esse uita, mors est. Si ad inferos meare mors est, et est uita eẽ cum superis, facile discernis, quæ mors animæ, quæ uita credenda sit. Si constiterit q̃ locus habendus sit inferoꝝ,

ut anima dum ad hūc truditur, mori, cum ab hoc pro/
cul est, uita frui, & uere superesse credatur. Et q̃a totum
tractatum quem ueterum sapientia de inuestigatiōe hu
ius quæstionis agitauit, in hac latentem uerboꝝ pauci/
tate reperies, ex omnibus aliqua quibus nos de rei quā
quærimus absolutione sufficiet admoneri, amore breui/
tatis excerpsimus. Anteq̃ studium philosophiæ circa na/
turæ inquisitionem ad tantum uigoris adolesceret, qui
per diuersas gentes authores in cōstituendis sacris ceri/
moniarum fuerunt aliud esse inferos negauerunt, q̃ ipsa
corpora quibus inclusæ animæ carcerem fœdum tene/
bris horridum sordibus & cruore patiuntur. Hoc ani/
mæ sepulchrum, hoc ditis cōcaua, hoc inferos uocaue/
runt, et omnia quæ illic esse credidit fabulosa persuasio,
in nobismetipsis et in ipsis humanis corporibus assigna
re conati sunt, obliuionis fluuium, aliud nō esse asseren/
tes, q̃ errorē animæ obliuiscentis maiestatem uitæ prio/
ris, qua ante q̃ in corpus truderetur potita est, solāq; esse
in corpore uitam putantis. Pari interpretatione phle/
gethontem, ardores irarum & cupiditatum putarūt.
Acherontem, quicquid fecisse dixisse'ue usq; ad tristitiā
humanæ uarietatis more nos pœnitet. Coccytum, quic/
quid homines in luctum lacrymasq; cōpellit. Stygem,
q̃cquid inter se humanos animos in gurgitem mergit odio
rum. Ipsam quoq; pœnarum descriptionem de ipso usu
conuersationis humanæ sumptam crediderunt. Vultu/
rem iecur immortale tondētem, nihil aliud intelligi uo
lentes q̃ tormenta consciētiæ obnoxia flagitio, uiscera in
teriora rimantis, & ipsa uitalia indefessa admissi scele
ris admonitione laniātis, semperq; curas, si requiescere

forte tentauerint, excitantis, tanq̃ fibris renascentibus in hærẽdo, nec ulla sibi miseratiõe parcentis, lege hac qua se iudice nemo nocens absoluitur, nec de se suam põt uitare sententiam. Illos aũt *epulis ante ora positis excruciari fame & inedia tabescere, quos magis magisq; acquirendi desiderium cogit præsentẽ copiam nõ uidere, & in affluentia inopes egestatis mala in ubertate patiũtur, nescientes parta respicere, dum egent habẽdis.* Illos *radijs rotarum pendere districtos, qui nihil cõsilio præuidentes, nihil rõne moderantes nihil uirtutibus explicantes, seq; & actus suos omnes fortunæ permittentes casibus & fortuitis semper rotantur.* Saxum *ingens uoluere, inefficacibus laboriosisq; conatibus uitam terentes.* Atram *silicem lapsuram semper & cadenti similem illorum capitibus imminere, qui arduas potestates et infaustam ambiunt tyrannidem, nunq̃ sine timore uicturi, & cogentes subiectum uulgus odisse, dum metuat, semper sibi uidentur exitium, quod merentur, excipere.* Nec *frustra hoc theologi suspicati sunt.* Nam Dionysius *aulæ siculæ, inclementissimus incubator, familiari quõdam suo solam beatam existimanti uitam tyranni, uolẽs q̃ perpetuo metu misera, q̃ impendentiũ semper periculorũ plena esset ostendere, gladium uagina raptum, & à capulo de filo tenui pendentẽ mucrone demisso iussit familiaris illius capiti inter epulas imminere.* Cumq; *ille & siculas & tyrannicas copias præsentis mortis periculo aspernaretur, talis est inquit* Dyonisius *uita, quã beatam putabas, sic nobis semper mortem imminentem uidemus.* Existima *ergo quando fœlix esse poterit, qui timere non desinit.* Secundum *hæc igitur quæ à theolo-*

gis asseruntur, si uere suos quisq; patimur manes, & inferos in his corporibus esse credimus, quid aliud intelligendum est, q̃ mori animam cum ad corporis inferna demergitur? uiuere aũt cum ad supera post corpus euadit? Dicendum est, quid his postea ueri solicitior inquisitor philosophiæ cultus adiecerit. Nam & qui primũ Pythagoram, & qui postea Platonem secuti sunt, duas esse mortes unam animæ, animalis alteram, prodiderunt. Mori animal, cum anima discedit è corpe, ipsam uero animam mori asserentes, cum à simplici & indiuiduo fonte naturæ in membra corporea dissipatur. Et q̃a una ex his manifesta omnibus nota est, altera non nisi à sapientibus deprehensa, cæteris eam uitam esse credẽtibus, ideo hoc ignoratur à plurimis, cur eundem mortis deum, modo ditem, modo immitem uocemus, cum per alteram, idest animalis mortem absolui animam, & ad ueras naturæ diuitias atq; ad propriam libertatem remitti faustum nomen indicio sit, per alteram uero quæ uulgo uita existimatur animam de immortalitatis suæ luce ad quasdam tenebras mortis impelli uocabuli testemur horrore. Nam ut constet animal, necesse est in corpore anima uinciatur. Ideo corpus δέμας, hoc est uinculum nuncupatur, & σῶμα, quasi quoddam σῆμα, idest animæ sepulchrũ. Vnde Cicero pariter utrũq; significans corpus esse uinculum corpus esse sepulchrum, quod carcer est sepultorum ait. Qui è corporũ uinculis tanquam è carcere euolauerunt. Inferos autẽ platonici non in corporibus esse, idest non à corporibus incipere dixerunt, sed certam mundi istius partem Ditis sedem, idest inferos uocauerunt. De loci uero ipsius

finibus inter se dissona publicarunt, & in tres sectas diuisa sententia est. Alij.n.mundum in duo diuiserũt, quorum alterum facit, alterum patitur. Et illud facere dixerunt, quod cum sit immutabile, alteri causam & necessitatem permutationis imponit. Hoc pati quod per mutationes uariatur. Et immutabilem quidem mundi partem à sphæra quæ aplanes dicitur usq; ad globi lunaris exordium. Mutabilem uero à luna ad terras usq; dixerunt. Et uiuere animas dum immutabili parte consistunt, mori aũt cum ad partem ceciderint permutatiõis capacem. Atq; ideo inter lunam terrasq; locum mortis & inferorum uocari, ipsamq; lunam uitæ esse mortisq; confinium, & animas inde in terram fluentes mori ad supera meantes in uitam reuerti. Nec immerito existimatum est. À luna.n. deorsum natura incipit caducorum, ab hac animæ sub numerũ dierum cadere, et sub tps incipiunt. Deniq; illam æthereã terrã physici uocauerunt, & habitatores eius lunares populos nũcupauerunt, quod ita esse plurimis argumentis, quæ nũc lõgum est enumerare, docuerũt. Nec dubiũ est, quin ipsa sit mortalium corporum et author & conditrix, adeo ut nonnulla corpora sub luminis eius accessu patiãtur augmenta, & hac decrescente minuãtur. Sed ne de re manifesta fastidium prolixa assertione generetur, ad ea quæ de inferorũ loco alij diffiniunt, transeamus. Maluerunt.n. mundum alij in elementa ter quaterna diuidere, ut in primo numerentur ordine, terra, aq̃, aer, ignis, quæ est pars liquidior aeris uicina lunæ. Supra hæc rursum totidem numero, sed naturæ purioris elemẽta, ut sit luna pro terra, q̃ æthereã terrã à physicis diximus

nominatã, aqua fit sphæra mercurij, aer ueneris, ignis
in sole. Tertius uero elementorũ ordo ita ad nos conuer/
sus habeatur, ut terrã ultimam faciat, & cæteris in me
dium redactis in terram desinat tam ima q̃ summa po/
stremitas. Igitur sphæra martia ignis habeatur, aer Io/
uis, Saturnij aqua, terra uero aplanes, in qua elysios cã
pos esse puris animis deputatos, antiquitas nobis intel
ligendũ reliquit. De his campis anima cum in corpus
emittitur, per tres elementorũ ordines trina morte ad cor
pus usq; descendit. Hæc est inter platonicos de morte
animæ cum in corpus truditur secũda sententia, alij ue/
ro (nam tres inter eos esse sententiarum diuersitates an
te signauimus) in duas quidem & ipsi partes sicut pri/
mi faciunt, sed non isdem terminis diuidunt mundum.
Hic.n. cœlum quod aplanes sphæra uocitetur partem
unam, septem uero sphæras quæ uagæ uocantur, et qđ
inter illas ac terram est terramq; ipsam alteram partẽ
esse uoluerunt. Secundum hos ergo, quorũ sectæ amicior
est rõ, animæ beatæ ab omni cuiuscunq; contagiõe cor/
poris liberæ cœlum possident. Quæ uero appetẽtiam
corporis, & huius quam in terris uitam uocamus, ab
illa specula altissima & perpetua luce despiciens, desi/
derio latenti cogitauerit, pondere ipso terrenæ cogita/
tionis paulatim in inferiora delabitur. Nec subito à p/
fecta incorporalitate luteum corpus induitur, sed sen/
sim per tacita detrimenta & longiorẽ simplicis & ab
solutissimæ puritatis recessum, in quædã syderei corpo
ris incrementa turgescit. In singulis.n. sphæris quæ cœ/
lo subiectæ sunt, ætherea subuolutione uestitur, ut per
eas gradatim sociati huius indumenti testæ cõcilietur,

Et ideo totidem mortibus, quot sphæras trãsit, ad hanc puenit, q̃ in terris uita uocitatur. Descensus uero ipsius, quo aĩa de cœlo in huius uitæ inferna delabitur, sic ordo digeritur, Zodiacũ ita lacteus circulus obliquæ circũflexionis occursu ambiendo amplectitur, ut eũ qua duo tropica signa capricornus et cancer feruntur, intersecet. Has solis portas physici uocauerũt, qa in utraq; obuiãte solstitio ulterius solis inhibetur accessio, et fit ei regressus ad Zonæ uiã, cuius terminos nunq̃ relinqt. Per has portas aĩæ de cœlo in terras meare, & de terris in cœlũ remeare credũtur. Iõ hoium una, altera deoꝝ uocatur. Hoium cancer, qa per hũc in inferiora descẽsus est. Capricornus deoꝝ, qa per illũ, aiæ in proprie ĩmortalitatis sedẽ, & in deoꝝ numeꝝ reuertũtur. Et hoc est qđ Homeri diuina prudẽtia in antri ithacensis descriptiõe significat. Hinc & Pythagoras putat à lacteo circulo deorsum incipe Ditis imperiũ, qa aiæ inde lapsæ uidentur iam à superis recessisse, iõ primã nascentibus ait lactis alimoniã offerri, qa primus eis motus à lacteo incipit in corpora terrena labẽtibus. Vñ & Scipioni de animis beatoꝝ oñso lacteo dictũ est, hinc profecti huc reuertũtur. Ergo descẽsuræ cũ adhuc in cancro sunt, qm̃ illic positæ, necdũ lacteũ reliquerũt, adhuc in numero sũt deoꝝ. Cũ uero ad leonẽ labendo puenerint, illic ꝯditionis futuræ auspicantur exordiũ. Et qa in leone sunt rudimenta nascẽdi, et quædã humanæ naturæ tyrocinia, aquarius aũt aduersus leoni est, & illo oriente mox occidit, ideo cum sol aquariũ tenet, manibus parentatur, utpote in signo, quod humanæ uitæ ꝯtariũ uel aduersum feratur. Illinc ergo. i. à cõfinio quo se Zodiacus la-

ctieusq; ↄtingunt, aĩa descendens, à tereti quæ sola forma diuina est, in conum defluẽdo producitur, sicut à puncto nascitur linea, & in longũ ex indiuiduo procedit, ibiq; à puncto suo quod est monas, uenit in diadẽ, q̃ est prima detractio. Et hæc est essentia quã indiuiduã eandemq; diuiduã Plato in Thimæo cũ de mundanæ aĩæ fabrica loqueretur, expressit. Animæ.n. sicut mundi, ita & hominis unius modo diuisionis reperientur ignaræ, si diuinæ naturæ simplicitas cogitetur, modo capaces, cũ illa per mundi, hæc per hoĩs mẽbra diffunditur. Aĩa ergo cũ trahitur ad corpus, in hac prima sui perductione siluestrẽ tumultũ .i. hylen influentem sibi incipit experiri. Et hoc est quod Plato notauit in Phedone, animã in corpus trahi noua ebrietate trepidantẽ, uolens nouum potum materialis alluuionis intelligi, quo delibuta & grauata deducitur. Arcani huius indiciũ est & crater Liberi patris ille sydereus, in regione quæ inter cancrũ est & leonem, locatus, ebrietatem illic primũ descensuris animis euenire silua influente significans, Vnde & comes ebrietatis obliuio illic incipit animis latenter obrepere. Nam si animæ memoriã rerum diuinarũ, quarum in cœlo erant ↄsciæ, ad corpora usq; deferrent, nulla inter hoĩes foret de diuinitate dissensio. Sed obliuionem quidem oẽs descẽdẽdo hauriũt, aliæ uero magis, minus aliæ. Et ideo in terris, uerum quum non oĩbus liqueat, tñ opinantur omnes, quia opinionis ortus est memoriæ defectus. Hi tamen hoc magis inueniunt q̃ minus obliuionis hauserunt, quia facile reminiscuntur, q̃d illic ante cognouerint. Hinc est quod quæ apud latinos lectio, apud græcos uocatur repetita cognitio, quia cum

uera discimus, ea recognoscimus, quæ naturaliter noue ramus anq̄ materialis influxio in corpus uenientes animas ebriaret. Hæc est aūt hyle, *quæ omne corpus mūdi quod ubicunq; cernimus ideis impressa formauit.* Sed *altissima & purissima pars eius, qua uel substentantur diuina uel constant, nectar uocatur, & creditur esse potus deorum.* Inferior *uero & turbidior, potus animarū.* Et *hoc est quod ueteres lethæum fluuium uocauerūt, ipsum aūt liberum patrem orphaicā* νοῦν ὑλικὸν *suspicantur intelligi, qui ab illo indiuiduo natus in singulos ipse diuiditur, ideo in illorū sacris traditur titanio furore in mēbra discerptus & frustis sepultis rursus unus & integer emersisse quia* νοῦς, *quem diximus mentem uocari, ex indiuiduo præbendo se diuidendum, & rursus ex diuiso ad indiuiduum reuertendo, & mundi implet officia, & naturæ suæ arcana non deserit.* Hoc ergo *primo pōdere de* Zodiaco *et* lacteo *ad subiectas usq; sphæras anima delapsa dum & per illas labitur in singulis non solum (ut iam diximus) luminosi corpis amicitur accessu, sed et singulos motus, quos in exercitio est habitura, producit, in saturni ratiocinationē & intelligentiā, quod* λογιστικὸν *et* θεωρητικὸν *uocant.* In Iouis *uim agendi qd̄* πρακτικὸν *dicitur.* In Martis *animositatis ardorem, quod* θυμικὸν *nuncupatur.* In *solis sentiendi opinandiq; naturam, quod* αἰσθητικὸν *&* φανταστικὸν *appellant.* Desiderij *uero motum, quod* ἐπιθυμητικὸν *uocatur in ueneris, pronunciandi & interpretandi quæ sentiat, quod* ἑρμηνευτικὸν *dicitur in orbe mercurij,* φυτικὸν *uero .i. naturam plantādi & augendi corpora ingressu globi lunaris exercet, &*

est sicut à diuinis ultima, ita in nostris terrenisq; orbibus prima. Corpus.n.hoc sicut fex rerum diuinarum est, ita animalis est prima substantia. Et hæc est differentia inter terrena corpora & supera, cœli dico, & sydeꝝ aliorumq; elementorum, ꝙ illa quidem sursum accersita sunt ad animæ sedem, & immortalitatem ex ipsa natura regionis & sublimitatis imitatione emeruerũt. Ad hæc uero terrena corpora anima ipsa deducitur, et ideo mori creditur, quũ in caducam regionem & in sedem mortalitatis icluditur. Nec te moueat, ꝙ de anima, quã esse immortalem dicimus, mortem totiens nominamus. Etenim sua morte anima non extinguitur, sed ad tẽpus obruitur. Nec temporali dimersione beneficium perpetuitatis eximitur. Cum rursus è corpore ubi meruerit cõtagione uitiorum penitus elimata purgari ad perennis uitæ lucem restituta, in integrũ reuertatur. Plene ut arbitror de uita & de morte animæ diffinitio liquet, quã de abditis philosophiæ, doctrina & sapiẽtia Ciceronis elicuit, sed Scipio per quietem & in cœlo, quod in premium cedit beatis, & promissione immortalitatis animatus tam gloriosam speni tamq; inclytam magis magisq; firmauit uiso patre, de quo utrum uiueret, cum adhuc uideretur dubitare, quæsierat. Mortem igitur malle cœpit, ut uiueret. Nec flesse cõtentus uiso parẽte, quẽ crediderat extinctum, ubi loqui posse cœpit, hoc primũ probare uoluit, nihil se magis desiderare q̃ ut cũ eo iam moraretur. Nec tñ apud se quæ desiderabat faciẽda cõstituit, q̃ ante consuleret, quoꝝ unum prudentiæ, alterũ pietatis assertio est. Nunc ipsa uel consulentis uel percipientis uerba tractemus. Quæso in q̃ pater sanctissime

atq; optime, qm̃ hæc est uita (ut audio Aphricanũ dice re) qd moror in terris? qn huc ad uos uenire propero? Non est ita inquit ille. Nisi.n. cum deus hic cuius hoc tẽplum est, omneq; quod conspicis, istis te corporis custodijs liberauerit, huc tibi aditus patere nõ põt. Homines .n. sunt hac lege generati, qui tuerentur illũ globũ, quẽ in templo hoc mediũ uides, quæ terra dicitur. Hisq; animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sydera & stellas uocatis, quæ globosæ et rotundæ diuinis animatæ mentibus, circulos orbesq; suos conficiunt celeritate mirabili. Quare & tibi Publi & pijs oibus retinendus animus est in custodia corporis. Nec in iussu eius, à quo ille est uobis datus, ex hominũ uita migrandũ est, ne munus assignatum adeo effugisse uideamini. Hæc secta & præceptio Platonis est, qui in Phedone diffinit homini nõ esse sua sponte moriendũ Sed in eodẽ tñ dialogo idem dicit mortem philosophãtibus appetendã, et ipsam philosophiam meditationem esse moriendi. Hæc sibi ergo contraria uidentur, sed non ita est. Nam Plato duas mortes hominis nouit. Nec hoc nunc repeto, quod superius dictum est, duas esse mortes, unam animæ, animalis alteram, sed ipsius quoq; animalis hoc est hois, duas asserit mortes, quarum unam natura, uirtutes alteram præstant. Homo.n. moritur cum anima corpus relinquit solutum lege naturæ. Mori etiã dicitur, cum anima adhuc in corpore cõstituta corporeas illecebras philosophia docente contemnit, & cupiditatum dulces insidias reliquasq; oẽs exuitur passiões. Et hoc est quod superius ex secundo uirtutũ ordine, quæ solis philosophantibus aptæ sunt euenire signauimus. Hãc ergo mortem

dicit Plato sapientibus appetendam. Illam uero quam omnibus natura constituit cogi, uel inferri, uel accersiri uetat, docens expectandam esse naturam. Et has causas huius aperiens sanctionis, quas ex usu rerum, quæ in quotidiana conuersatione fiunt, mutuatur. Ait. n. eos qui potestatis imperio trudūtur in carcerem, non oportere inde diffugere prius $\bar{q}$ potestas ipsa quæ clausit, abire permiserit. Non enim uitari pœnam furtiua discessione, sed crescere. Hoc quoq; addit nos esse in dominio deorum, quorum tutela & prouidentia gubernamur. Nihil aūt esse inuito domino de his, $\bar{q}$ possidet, ex eo loco, in quo suum constituerat, auferendum. Et sicut qui uitam mancipio extorquet alieno, crimine nō carebit, ita eū qui finem sibi, domino necdū iubente, quæsiuerit, non absolutionem ꝯsequi, sed reatum. Hæc Platonicæ sectæ semina altius. Plotinus exequtur. Oportet inquit animam post hominē liberam corporeis passionibus inueniri, quam qui de corpore uiolenter extrudit, liberam esse non patitur. Qui enim sibi sua sponte necem comparat, aut pertesus necessitatis, aut metu cuiusquā ad hoc descendit, aut odio, quæ omnia inter passiones habentur. Ergo et si ante fuit his sordibus pura, hoc ipso tamen quo exit extorta, sordescit. Deinde mortem debere ait animæ à corpore solutionem esse, non uinculum. Exitu autem coacto animam circa corpus magis magisq; uinciri. Et reuera ideo sic extortæ animæ diu circa corpus eius'ue sepulturam uel locum, in quo iniecta manus est peruagantur. Cum contra ille animæ quæ se in hac uita à uinculis corporis philosophiæ morte dissoluunt tur, adhuc extante corpore cœlo, & syderibus inse

rantur. Et ideo illam solam de uoluntarijs mortibus significat esse laudabilem, quæ comparatur philosophiæ rõne (ut diximus) non ferro, prudentia nõ ueneno. Addit ẽt solam esse naturalem mortem, ubi corpus aiam, non anima corpus relinquit. Constat.n. numerorũ certam constitutamq; rõnem animas sociare corporibus, Hi numeri dum supersunt, perseuerat corpus animari. Cũ uero deficiunt, mox arcana illa uis soluitur, qua societas ipsa constabat. Et hoc est quod fatum & fatalia uitæ tẽpora uocamus. Anima ergo ipsa non deficit, quippe quæ immortalis atq; perpetua est, sed impletis numeris corpus fatiscit. Nec anima lassatur animando, sed officium suum deserit corpus, cum iam nõ possit animari. Hinc illud est doctissimi uatis. Explebo numerum, reddarq; tenebris. Hæc est igitur naturalis uere mors, cum finem corporis solus numerorũ suorũ defectus apportat, non cum ex torquetur uita corpori adhuc idoneo ad cõtinuationem ferendi. Nec leuis est differentia uitam uel natura uel sponte soluendi. Anima.n. cum corpore deseritur, põt in se nihil retinere corporeum, si se pure, cũ in hac uita esset instituit. Cum uero ipsa uiolenter de corpore extruditur, quia exit rupto uinculo nõ soluto, fit ei ipsa necessitas occasio passionis, & malis uinculis, dũ rumpitur, inficitur. Hanc quoq; superioribus adijcit rationem nõ sponte pereundi. Cum cõstet inquit remunerationem animis illic esse tribuendã, pro modo pfectionis, ad quam in hac uita unaquæq; peruenit, nõ est præcipitandus uitæ finis, cum adhuc proficiendi esse possit accessio, nec frustra hoc dictum est, nam in arcanis de animæ reditu disputatiõibus fertur, in hac uita delinquentes,

quentes, similes esse super æquale solum cadentibus, quibus denuo sine difficultate præsto sit surgere. Animas uero ex hac uita cum delictorum sordibus recedentes æquandas his, qui in abruptum ex alto præcipitiiq; delapsi sunt, unde facultas nunquam sit resurgendi. Ideo ergo concessis utendum uitæ spatiis, ut sit perfectæ purgationis maior facultas. Ergo inquies qui iam perfectæ purgatus est, manum sibi debet inferre, cum non sit ei causa remanendi, quia perfectum ulterius non requirit, qui ad superna peruenit. Sed hoc ipso quo sibi celerem finem spe fruendæ beatitatis arcessit, irretitur laqueo passionis, quia spes sicut timor, passio est. Sed et cætera, quæ superior ratio disseruit, incurrit. Et hoc est, quod Paulus filium spe uitæ uerioris ad se uenire properantem, prohibet, ac repellit, ne festinatum absolutionis ascensionisq; desiderium magis eum hac ipsa passione uinciat ac retardet. Nec dicit, quod nisi mors naturalis aduenerit, emori non poteris, sed huc uenire non poteris. Nisi.n.inquit cum deus istis te corporis custodiis liberauerit, huc tibi aditus patere non potest, quia scit iam receptus in cœlum, nisi perfectæ puritati cœlestis habitaculi aditum non patere. Pari autem constantia mors nec ueniens per naturam timenda est, nec contra ordinem cogenda naturæ. Ex his quæ Platonem, quæque Plotinum de uoluntaria morte pronunciasse retulimus, nihil in uerbis Ciceronis quibus hanc prohibet, remanebit obscurum. Sed illa uerba quæ præter hoc sunt inserta, repetamus. Hoies.n.sunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in templo hoc medium uides, quæ terra dicitur. Hisq; animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sydera & stellas uocatis, quæ glo

bosæ atq; rotundæ diuinis animatæ mentibus circulos suos orbesq; conficiunt celeritate mirabili. De terra cur globus dicatur in medio mundo positus, plenius disseremus, cũ de nouẽ sphæris loquemur. Bene aũt uniuersus mundus dei templũ uocatur, propter illos qui existimant nihil esse aliud deũ, nisi cœlum ipsum, et cœlestia ipsa quæ cernimus. Ideo ut summi omnipotentiam dei ostenderet posse uix intelligi, nunq̃ uideri, qcqd humano subijcitur aspectui, templũ eius uocauit, qui sola mente concipitur, ut qui hæc ueneratur ut templa, cultum tñ maximũ debeat conditori, sciatq; quisquis in usum templi huius inducitur, ritu sibi uiuẽdũ sacerdotis. Vnde et quasi quodã publico præconio tantam humano generi diuinitatem inesse testatur, ut uniuersos syderei animi cognatione nobiliter. Notandũ est, ꝙ hoc loco animum et ut propriæ, & ut abusiue dicitur, posuit. Animus enim proprie mens est, quã diuiniorem anima nemo dubitauit. Sed nonnunq̃ sic & animã usurpantes uocamus. Cum ergo dicit. *Hisq; animus datus est ex illis sempiternis ignibus*, mentem præstat intelligi, quæ nobis proprie cum cœlo syderibusq; cõmunis est. Cum uero ait, *Retinendus animus est in custodia corporis*, ipsam tunc animam nominat, quæ uincitur custodia corporali, cui mens diuina non subditur. Nũc qualiter nobis animus idest mens cum syderibus cõmunis sit, secundum theologos disseramus. Deus qui prima causa & est, & uocatur, unus omniũ quæq; sunt, quæq; uidentur esse princeps & origo est. Hic superabundanti maiestatis fœcunditate de se mentem creauit. Hæc mens quæ νοῦς uocatur, qua patrẽ inspicit, plenã similitudinẽ seruat autho

ris. Animā uero de se creat posteriora respiciens. Rursus anima patrē qua intuetur induitur, ac paulatim regrediente respectu in fabricam corporū incorporea ipsa degenerat. Habet ergo & purissimā ex mente, de qua est nata, rōnem, quod λογικόν uocatur, ex sua natura accipit præbendi sensus præbendiq; incrementi seminarium, quorū unum αἰσθητικόν, alterum φυτικόν nuncupatur. Sed ex his primū id est logicon, quod innatum sibi ex mente sumpsit, sicut uere diuinū est, ita solis diuinis aptum. Reliqua duo æstheticon & phyticon, ut à diuinis recedunt, ita conuenientia sunt caducis. Anima ergo creans sibi condensq; corpora. (Nā ideo ab anima natura incipit, quā sapientes de deo & mente νοῦν nominant) ex illo mero ac purissimo fonte mentis, quē nascendo de originis suæ hauserat copia, corpora illa diuina uel supera, cœli dico & syderū, quæ prima condebat, animauit, diuinæq; mentes omnibus corporibus, q̄ in formam teretem. i. in sphæræ modū formabantur, infusæ sunt. Et hoc est quod cum de stellis loqueretur ait, q̄ diuinis animatæ mentibus. In inferiora uero ac terrena degenerans fragilitatem corporum caducorū deprehendit meram diuinitatem mentis sustinere non posse, immo partem eius uix solis humanis corporibus conuenire, quia & sola uidentur erecta tanq̄ quæ ad supera ab imis recedant, & sola cœlum facile tanquā semper erecta suspiciunt, solisq; inest uel in capite sphæræ similitudo, q̄ formam diximus solam mentis capacem. Soli igitur homini rationem. i. uim mentis infudit, cui sedes in capite est. Sed & geminam illam crescendi sentiendiq; naturā, qa caducū est corpus, inseruit. Et hinc est,

ꝙ homo & rationis compos est, & sentit & crescit, so/ laq; rõne meruit præstare cæteris animalibus, quæ quia semper prona sunt, & ex ipsa quæq; suspiciendi difficul tate à superis recesserunt, nec ullam diuinorum corpoꝝ similitudinem aliqua sui parte meruerunt, nihil ex mẽ/ te sortita sunt, et ideo rõne caruerunt. Duoq; tm̃ adepta sunt, sentire uel crescere. Nã si quid in illis similitudinem rõnis imitatur, non ratio, sed memoria est, & memoria nõ illa ratione mixta, sed quæ hebetudinem sensuũ qnq; comitatur. De qua plura nunc dicere, qm̃ ad p̃sens opus non attinet omittemus. Terrenorum corporum tertius ordo in arboribus & herbis est, quæ carent tam ratiõe, q̃ sensu. Et quia crescendi tantũmodo usus in his uiget, hac sola parte uiuere dicuntur. Hunc rerum ordinẽ et Virgilius expressit. Nã & mundo animã dedit, & ut puritati eius attestaretur, mentẽ uocauit. Cœlum.n. ait & terras & maria & sydera spiritus intus alit.i.aĩa. Sicut alibi pro spiramento animã dicit. Quantũ ignes animæq; ualent. Et ut illius mundanæ animæ assereret dignitatem, mentem esse testatur. Mens agitat molem. Nec non ut ostenderet ex ipsa anima constare et anima/ ri uniuersa quæ uiuũt, addidit. Inde hominũ pecudũq; genus, & cætera. Vtq; assereret eundẽ semper in ani/ ma esse uigorem, sed usum eius hebescere in animalibus corporis densitate, adiecit. Quantũ non noxia corpora tardant, & reliqua. Secundũ hæc ergo cum ex summo deo mens ex mente anima sit. Anima uero & cõdat et uita cõpleat omnia quæ sequuntur, cunctaq; hic unus fulgor illuminet, et uniuersis appareat, ut in multis spe culis per ordinem positis uultus unus. Cunq; oĩa con/

tinuis successionibus se sequantur degenerantia per ordinem ad imum meandi inuenietur pressius intuēti à summo deo usq; ad ultimā rerum fecem una se mutuis uinculis religans, & nusq̄ interrupta connexio. Et hæc est Homeri cathena aurea, quā pendere de cœlo in terras deum iussisse cōmemorat. His ergo dictis solū hominem constat ex terrenis omnibus, mentis idest animi societatem cum cœlo & syderibus habere cōem. Et hoc est quod ait. Hisq; animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sydera & stellas uocatis. Nec tñ ex ipsis cœlestibus & sempiternis ignibus nos dicit animatos. Ignis.n.ille licet diuinum tñ corpus est. Nec ex corpore q̄uis diuino possemus animari, sed unde ipsa illa corpora quæ diuina & sunt & uidētur animata sunt.i.ex ea mundanæ animæ parte quā diximus de pura mente constare. Et ideo postq̄ dixit. Hisq; animus datus est ex illis sempiternis ignibus quæ sydera & stellas uocatis, mox adiecit, quæ diuinis animatæ mentibus, ut per sempiternos ignes corpus stellarum, per diuinas uero mentes earum animas manifesta descriptione significet, & ex illis in nostras uenire animas uim mentis ostendat. Non ab re est ut hæc de anima disputatio in fine sententias omnium, qui de anima uidentur pronunciasse, contineat. Plato dixit animā essentiam se mouentem. Xenocrates numerum se mouentem. Aristoteles ἐντελέχειαν, Pythagoras & Philolaus harmoniam, Possidonius ideam, Asclepiades qnq; sensuum exercitium sibi consonum, Hippocrates spūm tenuem per corpus omne dispersum, Heraclitus ponticus lucem, Heraclitus physicus scintillam stellaris essentiæ, Zenon concretū corpori

ſpiritum, Democritus *ſpiritu inſertum atomis hac faci/ litate motus, ut corpus illi omne ſit peruium*. Critolaus *peripateticus conſtare eã de quinta eſſentia*. Hipparcus *ignem*, Anaximenes *aera*, Empedocles & Critias *ſan/ guinem*, Parmenides *ex terra & igne*, Xenophantes *ex terra & aqua*, Boetos *ex aere & igne*, Epicurus *ſpẽm ex igne & aere & ſpiritu mixtam*. Optinuit tñ nõ mi nus de incorpalitate eius q̃ de immortalitate ſententia. Nunc uideamus quæ ſint hæc duo nomina, quorũ pari ter meminit cũ dicit, quæ ſydera & ſtellas uocatis. Neq; .n. hic res una gemina appellatione monſtratur, ut enſis & gladius. Sed ſunt ſtellæ quidem ſingulares, ut errati cæ quinq;, & cætera quæ nõ admixtæ alijs ſolæ ferun/ tur, ſydera uero quæ in aliquod ſignum ſtellarum plu/ rium cõpoſitione formantur, ut aries, taurus, ut andro/ meda, perſeus, uel corona, & quæcũq; uariarum gene/ ra formarum in cœlũ recepta creduntur. Sic & apud græcos ἀςὴρ & ἄςρον diuerſa ſignificant. Et. n. aſter ſtella una eſt, & aſtron ſignũ ſtellis coactum, quod nos ſydus uocamus, cũ uero ſtellas globoſas et rotundas di/ cat non ſingularium tm̃ exprimit ſpeciem, ſed & eaꝝ quæ in ſigna formanda conueniunt. Omnes. n. ſtellæ in/ ter ſe & ſi in magnitudine aliquam, nullam tñ habẽt in ſpecie differentiam. Per hæc autem duo nomina ſoli/ da ſphæra deſcribitur, quæ nec ex globo ſi rotũditas de/ ſideretur, nec ex rotunnditate ſi globus deſit efficitur, cum alterũ à forma, alterum ſoliditate corporis deſera/ tur. Sphæras autem hic dicimus ipſarum ſtellarum cor pora, quæ omnia hac ſpecie formata ſunt. Dicũtur præ terea ſphæræ & aplanes illa q̃ maxima eſt, et ſubiectæ

ſeptem, per quas duo lumina & qnq; uagæ diſcurrũt. Circi uero & orbes duarũ ſunt rerum duo noia. Et his noibus qdem alibi aliter eſt uſus. Nã & orbẽ pro circu lo poſuit, ut orbem lacteũ, & orbẽ pro ſphæra, ut nouẽ tibi orbibus uel potius globis. Sed & circi uocãtur, qui ſphærã maximã cingunt, ut eos ſequens tractatus oſten det, quorũ unus eſt lacteus de quo ait inter flammas cir cus elucens. Sed hic horũ nihil neq; circi, neq; orbis noie uoluit intelligi. Sed eſt orbis in hoc loco ſtellæ una inte gra & peracta conuerſio. i. ab eodẽ loco poſt emenſum ſphæræ, per quã mouetur, ambitum in eundẽ locũ re greſſus. Circus aũt eſt hic linea ambiens ſphærã, ac ue luti ſemitam faciens, per quã lumen utrinq; diſcurrit, et inter quã uagantiũ ſtellarum error legitimus coercetur, quas ideo ueteres errare dixerunt, qa & curſu ſuo ferũ tur, & contra ſphæræ maximæ. i. ipſius cœli impetum ↄtrario motu ad orientẽ ab occidente uoluũtur, & om nium qdem par celeritas, motus ſimilis, et idem eſt mo dus meãdi, ſed nõ oẽs eodẽ tempore circos ſuos orbesq; conficiũt. Et ideo eſt celeritas ipſa mirabilis, qa cum ſit eadem omniũ nec ulla ex illis, aut concitatior eſſe poſ ſit aut ſegnior, non eodẽ tamen temporis ſpatio omnes ambitum ſuum peragunt. Cauſam uero ſub eadem ce leritate diſparis ſpatij aptius nos ſequentia docebunt. His de ſyderum natura et ſyderea hominũ mente nar ratis, rurſus filium pater ut in deos pius, ut in homines iuſtus eſſet, hortatus, premium rurſus adiecit, oſtendens lacteum circulum uirtutibus debitum, & beatorũ cœ tu refertũ. Cuius meminit his uerbis. Erat aũt is ſplen didiſſimo candore inter flãmas circus elucẽs, quem uos

(ut à graijs accepistis) orbem lacteum nuncupatis. Orbis hic idem quod circus in lactei appellatione significat. Est aũt lacteus unus è circulis, qui ambiunt cœlũ, & sunt præter eũ numerò decem, de quibus quæ dicenda sunt proferemus, cum de hoc cõpetens sermo processerit. Solus ex omnibus hic subiectus est oculis, cæteris circulis magis cogitatione q̃ uisu cõphendendis. De hoc lacteo multi inter se diuersa senserunt, causasq; eius alij fabulosas, naturales alij protulerunt. Sed nos fabulosa reticentes ea tantũmodo, quæ ad naturã eius uisa sunt pertinere, dicemus. Theophrastus lacteum dixit esse cõpagem, qua de duobus hemisphærijs cœli sphera solidata est. Et ideo ubi horæ utrinq; conuenerant, notabilẽ claritatem uideri. Diodorus ignem esse densatæ cõcretæq; naturæ in unam curui limitis semitam discretione mundanæ fabricæ coaceruante concretum. Et ideo uisum intuentis admittere reliquo igne cœlesti lucem suã nimia subtilitate diffusam nõ subijciente cõspectui. Democritus innumeras stellas breuesq; oẽs quæ spisso tractu in unũ coactæ spatijs quæ angustissima interiacent opertis uicinæ sibi undiq;, et ideo passim diffusæ lucis aspergine cõtinuum iuncti luminis corpus ostendunt. Sed Possidonius cuius diffinitioni plurium consensus accessit, ait lacteum caloris esse syderei infusionẽ, quam ideo aduersa Zodiaco curuitas obliquauit, ut qm̃ sol nunq̃ Zodiaci excedendo terminos expertem feruoris sui partem cœli reliquã deserebat, hic circus à uia solis in obliquũ recedens uniuersitatem flexu calido temperaret. Quibus aũt partibus Zodiacum intersecet, superius iam relatũ est. Hæc de lacteo. Decem aũt alij (ut diximus) circi sunt,

quorum unus est ipse Zodiacus, qui ex his decem solus potuit latitudinem, hoc mō quem referemus adipisci. Natura cœlestium circulorū incorporalis est linea, quæ ita mente concipitur, ut sola longitudine censeatur, latū habere non possit. Sed in Zodiaco latitudinem signorū capacitas exigebat. Quantū igitur spatij lata dimensio porrectis syderibus occupabat, duabus lineis limitatū est. Et tertia ducta per medium ecliptica uocatur, q̄a cū cursum suum in eadē linea pariter sol & luna pficiunt, alterius eorū necesse est uenire defectum, solis, si ei tunc luna succedat, lunæ, si tunc aduersa sit soli. Ideo nec sol unq̄ deficit, nisi cum tricesimus lunæ dies est, & nisi q̄n to decimo cursus sui die nescit luna defectum. Sic.n. eue nit, ut aut lunæ contra solem positæ ad mutuandū ab eo solitum lumen sub eadē inuentus linea terræ conus obsistat, aut soli ipsa succedens obiectu suo ab humano aspectu lumē eius repellat. In defectu ergo sol ipse nil pa titur, sed noster fraudatur aspectus. Luna uero circa pro prium defectum laborat non accipiendo solis lumē, cu ius beneficio noctem colorat. Quod sciens Virgilius di sciplinarum omniū peritissimus ait, Defectus solis ua rios, lunæq; labores. Quāuis igitur trium linearū du ctus Zodiacum & claudat & diuidat, unum tñ cir cum author uocabulorū dici uoluit antiquitas. Quinq; alij circuli paralelli uocantur. Horum medius & maxi mus est æquinoctialis. Duo extremitatibus uicini, atq; ideo breues, quorū unus septentrionalis dicitur, alter au stralis. Inter hos & medium duo sunt tropici maiores ultimis, medio minores, & ipsi ex utraq; pte Zonæ ustæ terminum faciunt. Præter hos, alij duo sunt coluri, q̄bus

nouum dedit imperfecta conuersio. Ambientes.n.septẽ trionalem uerticem, atq; inde in diuersa diffusi & se in summo intersecant, & qnq; paralellos in quaternas partes æqualiter diuidunt Zodiacum ita intersecantes, ut unus eorũ per arietem & libram, alter per cancrũ atq; capricornum meando decurrat, sed ad australem uerticem nõ peruenire creduntur. Duo qui ad numerũ prædictum supersunt meridianus & oriZon non scribũtur in sphæra, quia certum locum habere non possunt, sed pro diuersitate circunspicientis habitantis'ue uariãtur. Meridianus est.n.quem sol cum super hominum uerticem uenerit, ipsum diem medium efficiẽdo designat. Et quia globositas terræ habitationes omnium æquales sibi esse non patitur, nõ eadem pars cœli omniũ uerticem despicit. Et ideo unus omnibus meridianus esse nõ poterit, sed singulis gentibus super uerticem suũ proprius meridianus efficitur. Similiter facit sibi oriZontem circũspectio singulorũ. OriZon est.n.uelut quodam circo designatus terminus cœli quod sup terrã uidetur. Et quia ad ipsum uere finem non põt humana acies peruenire, q̃tum quisq; oculos circunferendo conspexit propriũ sibi cœli, quod super terram est, terminũ facit. Hic oriZon quem sibi uniuscuiusq; circũscribit aspectus, ultra trecentos & sexaginta stadios longitudinẽ intra se continere non poterit. Centum.n.& octoginta stadios non excedit acies contra uidentis. Sed uisus cum ad hoc spatium uenerit, accessu deficiens in rotunditatẽ recurrendo curuatur. Atq; ita fit, ut hic numerus ex utraq; parte geminatus trecentorũ sexaginta stadiorũ spatium quod intra oriZontem suũ continetur efficiat, semperq; quantũ ex

huius spatij parte postera procedendo demiseris, tantū tibi de anteriore sumetur, & ideo orizon semper quan/tacunq; locorū transgressione mutatur. Hunc aūt quem diximus admittit aspectū aut in terris aequa planicies, aut pelagi tranquilla libertas, quae nullam oculis obij/cit offensam. Nec te moueat, q̄ saepe in longissimo posi/tum montem uidemus, aut q̄ ipsa coeli superna suspici/mus. Aliud est.n. cum se oculis ingerit altitudo, aliud cum per planū se porrigit & extendit intuitus, in quo solo orizontis circus efficitur. Haec de circis omnibus, q̄ bus coelum cingitur, dicta sufficiant. Tractatum ad se/quentia transferamus. Ex quo mihi omnia contemplan ti praeclara caetera & mirabilia uidebantur. Erant aūt hae stellae, quas nunq̄ ex hoc loco uidimus, & hae ma/gnitudines omnium, quas esse nunq̄ suspicati sumus. Ex quibus erat ea minima, quae ultima à coelo citima terris luce lucebat aliena. Stellarum autem globi terrae magnitudinem facile uincebant. Dicendo. Ex quo mihi omnia contemplanti, id quod supra diximus affirmat, in ipso lacteo Scipionis & parentum per somnium cō tigisse conuentum. Duo sunt autem praecipua, quae in stellis se admiratum refert, aliquarum nouitatem, & omniū magnitudinē. Ac prius de nouitate, post de ma gnitudine disseremus. Plene & docte adijciēdo, quas nunq̄ ex hoc loco uidimus, cām cur à nobis nō uidean tur, ostendit. Locus.n. nostrae habitatiōis ita positus est, ut q̄dā stellae ex ipso nūq̄ possint uideri, q̄a ipsa ps coeli in qua sunt, nunquā potest hic habitantibus apparere. Pars enim haec terrae quae incolitur ab uniuersis homini bus, quā nos inuicem scire possumus, ad septentrionalē

uerticem surgit, et speralis conuexitas australem nobis uerticem in ima demergit. Cum uero semper circa terrā ab ortu in occasum cœli spera uoluatur, uertex hic qui septentriones habet, quoquo uersum mundana uolubilitate uertatur, q̄m super nos est, semper à nobis uidetur, ac semper ostendit arctos oceani metuentes æquore tingi. Australis contra quasi semel nobis pro habitationis nostræ positione demersus, nec ipse nobis unq̄ uidetur, nec sydera sua, qbus & ipse sine dubio insignitur, ostēdit. Et hoc est quod poeta naturæ ipsius conscius, dixit. Hic uertex nobis semper sublimis, at illum Sub pedibus Stix atra uidet manesq; profundi. Sed cum hanc diuersitatem cœlestibus partibus uel semper uel nūq̄ apparendi terræ globositas habitantibus faciat, ab eo qui in cœlo est, omne sine dubio cœlum uidetur non impediente aliqua parte terræ, quæ tota puncti locum pro cœli magnitudine uix optinet. Cui ergo australis uerticis stellas nunq̄ de terris uidere contigerat, ubi circūspectu libero sine offensa terreni obicis uisæ sunt, iure quasi nouæ admirationem dederunt, & qa intellexit causam propter quā eas nunq̄ ante uidisset, ait. Erant autē hæ stellæ quas nunq̄ ex hoc loco uidimus. Hunc locum demonstratiue terrā dicens, in qua erat dum ista narraret. Sequitur illa discussio, quod adiecit quid sit. Et hæ magnitudines omniū quas esse nunq̄ suspicati sumus. Cur aūt magnitudines quas uidit in stellis, nunq̄ homines suspicati sint, ipse patefecit addendo. Stellarum aūt globi terræ magnitudinē facile uincebant. Nam qn̄ homo, nisi quem doctrina philosophiæ supra hominem, immo uere hominē fecit, suspicari pōt stellam unā omni terra

esse maiorem? cum uulgo singulæ uix facis unius flam mam æquare posse uideantur. Ergo tunc earũ uere ma/ gnitudo asserta credetur si maiores singulas q̃ est omnis terra esse constiterit, quod hoc modo licet recognoscas. Punctum dixerunt esse geometræ, quod ob incõprehẽ sibilem breuitatem sui in partes diuidi nõ possit, nec ip/ sum pars aliqua, sed tantũmodo signũ esse dicatur. Phy/ sici terram ad magnitudinem circi, per quem sol uolui/ tur, puncti modum optinere docuere. Sol aũt quãto mi nor sit circo proprio, deprehensum est manifestissimis di mensionum rõnibus, constat mensuram solis ducentesi/ mam sextamdecimã partem habere magnitudinis cir/ ci, per quem sol ipse discurrit. Cũ ergo sol ad circũ pars certa sit, terra uero ad circum solis punctum sit, qđ pars esse non possit sine cunctatione iudicij solem cõstat terra esse maiorem, si maior est pars eo quod partis nomen mi nima breuitate non capit. Verum solis circo superiorꝝ stel larum circos certum est esse maiores, si eo qđ ꝯtinetur id qđ cõtinet maius est. Cũ hic sit cœlestiũ spærarũ ordo, ut à superiore unaquæq; inferior ambiatur. Vñ et lunæ spæram quasi à cœlo ultimã & uicinam terræ minimã dixit, cum terra ipsa in punctum quasi uere iam postre ma deficiat. Si ergo stellarum superiorum circi (ut dixi/ mus) circo solis sunt grandiores, singulæ aũt huius sunt magnitudinis, ut ad circum unaquæq; suũ modũ partis optineat, sine dubio singulæ terra sunt ãpliores, quã ad solis circum, qui supioribus minor est, punctũ esse præ/ diximus. De luna si uere luce lucet aliena, sequentia do/ cebunt. Hæc cũ Scipionis obtutus non sine admiratione percurrens ad terras usq; fluxisset, & illic familiarius

hæsisset, rursus aui monitu ad superiora reuocatus est, ipsum à cœli exordio sphærarum ordinem in hæc uerba monstrantis. Nouem tibi orbibus uel potius globis connexa sunt omnia, quorum unus est cœlestis extimus qui reliquos omnes complectitur, summus ipse deus arcēs & continens cæteros, in quo sunt infixi illi qui uoluuntur stellarum cursus sempiterni. Huic subiecti septē, qui uersantur retro contrario motu atq; cœlum. E quibus unum globum possidet illa, quā in terris saturniā nominant. Deinde est hominum generi prosperus & salutaris ille fulgor, qui dicitur Iouis. Tum rutilus horribilisq; terris, quem martium dicitis. Deinde subter mediā ferè regionem sol optinet dux & princeps & moderator luminum reliquorum, mens mundi & temperatio tanta magnitudine, ut cuncta sua luce lustret & compleat. Hunc ut comites cōsequuntur ueneris alter, alter mercurij cursus. Infimoq; orbe luna radijs solis accensa conuertitur. Infra aūt eā nihil est nisi mortale et caducū, præter aīos munere deorum hoīum generi datos. Supra lunā sunt æterna omnia. Nam ea quæ est media & nona tellus neq; mouetur & infima est, & in eam referuntur omnia nutu suo pōdera. Totius mūdi à summo in imū diligens in hunc locum collecta descriptio est, & integrum quoddam uniuersitatis corpus effingitur, quod quidam τὸ πᾶν. i. omne dixerunt. Vnde & hic dicit connexa sunt omnia. Virgilius uero magnum corpus uocauit. Et magno se corpore miscet. Hoc autem loco Cicero rerum quærendarum iactis seminibus multa nobis excolenda legauit. De septem subiectis globis ait, qui uersantur retro contrario motu atq; cœlum. Quod

cum dicit, admonet ut quaeramus si uersatur coelum & si illi septem & uersantur & contrario motu mouentur. Aut si hunc esse sphaerarum ordinem quem Cicero refert, Platonica consentit authoritas. Et si uere subiectae sint, quo pacto stellae earum omniũ Zodiacum lustrare dicantur, cum Zodiacus & unus et in summo coelo sit, quaeue ratio in uno Zodiaco aliarum cursus breuiores, aliarum faciat longiores? Haec.n.omnia in exponẽdo earum ordine necesse est asserantur. Et postremo qua ratione in terram ferantur sicut ait omnia nutu suo pondera? Versari coelum mundanae animae natura & uis & ratio docet, cuius aeternitas in motu est, quia nunq̃ motus relinquit, quod uita nõ deserit. Nec ab eo uita discedit, in quo uiget semper agitatus. Igitur & coeleste corpus quod mundi anima futurũ sibi immortalitatis particeps fabricata est, ne unq̃ uiuendo deficiat, semper in motu est, et stare nescit, quia nec ipsa stat anima qua impellitur. Nam cum animae, q̃ in corporea est, essentia sit in motu, primũ autẽ omniũ coeli corpus aia fabricata sit, sine dubio in corpus hoc primũ ex incorporeis motus natura migrauit. Cuius uis integra & incorrupta non deserit, quod primum coepit mouere. Ideo uero coeli motus necessario uolubilis est, quia cum semper moueri necesse sit, ultra autẽ locus nullus sit quo se tendat accessio, continuatione perpetuae in se reditionis agitatur. Ergo in quo potest uel habet currit, & accedere eius reuolui est, quia sphaerae spatia et loca cõplectentis oia unus est cursus rotari. Sed & sic animam sequi semper uidetur, quae in ipsa uniuersitate discurrit. Dicenus ergo ꝙ eã nunq̃ reperiat, si semper hãc sequr, imo semper eã

reperit, qa ubiq; tota ubiq; perfecta est. Cur ergo si quã quærit reperit, nõ quiescit? qa & illa quietis est inscia. Staret. n. si usq̃ stantem animã reperiret. Cum uero illa ad cuius appetentiã trahitur, semper in uniuersa se fundat, semper & corpus se in ipsam et per ipsam retorq̃t. Hæc de cœlesti uolubilitatis archano pauca de multis Plotino authore reperta sufficient. Quod aũt hunc istũ extimum globum, qui ita uoluitur, summũ deum uocauit, nõ ita accipiendum est, ut ipse prima cã, & deus ille omnipotentissimus existimatur, cũ globus ipse quod cœlũ est, animæ sit fabrica, anima ex mente processerit, mens ex deo, qui uere summus est procreata sit. Sed summum qdem dixit ad cæterorũ ordinẽ, qui subiecti sunt. unde mox subiecit arcens & continens cæteros. Deũ uero quod nõ modo immortale animal ac diuinũ sit, plenum inclytæ ex illa purissima mente rõnis, sed q̃ uirtutes oẽs, quæ illam primæ omnipotentiã summitatis sequũtur, aut ipse faciat, aut ipse contineat. Ipsum deniq; Iouem ueteres uocauerunt, & apud theologos iupiter est mundi anima. Hinc illud est, Ab ioue principiũ musæ, iouis omnia plena. Quod de Arato, poetæ alij mutuati sunt, qui de syderibus locuturus à cœlo in quo sũt sydera exordium sumendum esse decernens ab ioue incipiendum esse memorauit. Hinc Iuno & soror eius & coniunx uocatur. Est aũt Iuno aer, & dicitur soror, qa ijsdem seminibus quibus cœlum etiã aer est procreatus, coniunx quia aer subiectus est cœlo. His illud adijciendum est, q̃ præter duo lumina & stellas qnq;, quæ appellantur uagæ, reliquas oẽs alij infixas cœlo, nec nisi cum cœlo moueri, alij quorũ assertio uero propior est has

quoq;

quoq; dixerunt suo motu, præter quod cum cœli conuersione feruntur accedere. Sed propter immensitatem extimi globi excedentia credibilem numerū sæcula in una eas cursum sui ambitione consumere, & ideo nullū earum motum ab homine sentiri, cum nō sufficiat humanæ uitæ spatium ad breue saltem punctum tam tarde accessionis deprehendendum. Hinc Tullius nullius sectæ inscius ueteribus approbatæ simul attigit utranq; sententiam dicendo. In quo sunt infixi illi qui uoluūtur stellarum cursus sempiterni. Nam & infixos dixit, & cursus habere non tacuit. Nunc utrum illi septem globi, qui subiecti sunt contrario (ut ait) q̃ cœlum uertitur motu ferantur, argumentis ad uerum ducentibus, requiramus. Solem ac lunā & stellas quinq;, quibus ab errore nomen est præter quod secū trahit ab ortu in occasum cœli diurna ꝯuersio, ipsa suo motu in orientē ab occidēte procedere non solis litterarū prophanis, sed multis quoq; doctrina initiatis abhorrere à fide, ac mōstro simile iudicatum est, sed apud pressius intuētes ita esse uerum constabit, ut non solum mente concipi, sed oculis quoq; ipsis possit probari. Tū ut nobis de hoc sit cū pertinaciter negante tractatus, age quisquis tibi hoc liquere dissimulas, simul omnia quæ uel contentio sibi fingit detractans fidem, uel quæ ipsa ueritas suggerit in diuisionis membra mittamus. Has erraticas cum luminibus duobus aut infixas cœlo, ut alia sydera nullum sui motum nostris oculis iudicari, sed ferri mundanæ cōfusionis impetu, aut moueri sua quoq; accessione dicemus. Rursus si mouentur, aut cœli uiam sequuntur ab ortu in occasum, & cōi et suo motu meantes, aut contrario re-

cessu in orientem ab occidentis parte uersantur. Praeter hoc (ut opinor) nihil pōt uel esse, uel fingi. Nunc uideamus quid ex his poterit uerū probari. Si infixae essent, nunquā ab eadem statione discederent, sed in eisdem locis semper ut aliae uiderentur. Ecce.n. de infixis, uergiliae nec à sui unquā se copulatione dispergunt, nec hyadas quę uicinae sunt deserunt, aut orionis proximā regionē relinquunt. Septentrionū quoq; cōpago non soluitur. Anguis qui inter eos labitur, semel circūfusum non mutat amplexum. Hae uero modo in hac, modo in illa cœli regione uisuntur. Et saepe cum in unū locum duae plures ue ꝯuenerint, & à loco tñ in quo uisae sunt simul, & à se postea separantur. Ex hoc eas nō esse cœlo infixas oculis quoq; approbātibus constat. Igitur mouentur, nec negare hoc quisquā poterit quod uisus affirmat. Quaerendū est ergo utrum ab ortu in occasum, an in contrariū motu proprio reuoluantur. Sed & hoc quaerentibus nobis nō solū manifestissima rō, sed uisus quoq; ipe mōstrabit. Cōsideremus.n. signoꝝ ordinē, qbus Zodiacū diuisum uel distinctū uidemus, et ab uno signo quolibet ordinis eius summamus exordiū. Cū aries exoritur, post ipsum taurus emergit. Hunc gemini insequuntur, hos cancer, & per ordinem reliqua. Si istae ergo in occidentem ab oriente procederent, nō ab ariete in taurū qui retro locatus est nec à tauro in geminos signum posterius uoluerentur, sed a geminis in taurum & a tauro in arietem recta & mundanae uolubilitatis consona accessione prodirent. Cū ergo a primo in signum secundū, a secundo ad tertium, & inde ad reliqua, quae posteriora sunt reuoluantur, signa aūt infixa cœlo ferantur sine dubio cō

stat has stellas non cũ cœlo, sed contra cœlum moueri, hoc ut plene liqueat, astruamus de lunæ cursu quæ & claritate sui & uelocitate notabilior est. Luna postq̃ à sole discedens nouata est, secundo ferè die circa occasum uidetur, & quasi uicina soli quẽ nuper reliquit, postq̃ ille demersus est, ipsa cœli marginẽ tenet antecedẽti super occidẽs. Tertio die tardius occidit q̃ secundo & ita quotidie longius ab occasu recedit, ut septimo die circa solis occasum in medio cœlo ipsa uideatur. Post alios uero septem cum ille mergit, hæc oritur, a deo media parte mẽsis dimidium cœlũ .i. unum hemisparium ab occasu in orientẽ recedendo metitur. Rursus post septẽ alios circa solis occasum latentis hemisparij uerticẽ tenet. Et huius rei indiciũ est, q̄ medio noctis exoritur. Postremo totidẽ diebus exẽptis solem denuo cõprehendit, & uicinus uidetur ortus amboꝝ q̃diu soli succedens rursus nouetur, & rursus recedens paulatim semper in orientem regrediendo relinquat occasum. Sol quoq; ipse non aliter q̃ ab occasu in orientem mouetur, & licet tardius q̃ luna recessum suum cõficiat, quippe qui tanto tempore signũ unum emetiatur, quanto totum zodiacum luna discurrit, manifesta tamen & subiecta oculis motus sui præstat indicia. Hunc enim in ariete esse ponamus, quod quia æquinoctiale signum est pares horas somni et diei facit. In hoc signo cum occidit, libram idest scorpij chelas mox oriri uidemus, & apparet taurus uicinus occasui. Nam uergilias & hyadas partes tauri clariores non multo post sole mergente uidemus. Sequenti mense sol in signum posterius idest in taurum recedit, & ita fit, ut neq; uergiliæ neq; alia pars tauri illo mense ui-

deatur. Signum enim quod cum sole oritur, et cum sole occidit, semper occulitur, adeo ut uicina astra solis propinquitate calentur. Nam & canis tunc quia uicinus tauro est, non uidetur tectus lucis propinquitate. Et hoc est quod Virgilius ait.

Candidus auratis aperit cum cornibus annum
Taurus, & aduerso cedens canis occidit astro.

Non enim uult intelligi tauro oriente cum sole mox in occasum ferri canem, qui proximus tauro est, sed occidere eum dixit tauro gestante solem, quia tunc incipit non uideri sole uicino. Tunc tñ occidente sole libra adeo superior inuenitur, ut totus scorpius ortus appareat, gemini uero uicini tunc uidentur occasui. Rursus post tauri mensem, gemini non uidentur, quod in eos solē migrasse significat. Post geminos recedit in cancrum. Et tunc cũ occidit, mox, libra in medio cœlo uidetur. Adeo constat solem tribus signis peractis. i. ariete & tauro & geminis ad medietatem hemisperij recessisse. Deniq; post tres menses sequentes tribus signis quæ sequuntur eiuen sis, cancrum dico leonem, & uirginem, inuenitur in libra, quæ rursus æquat noctem diei, & dũ in ipso signo occidit, mox oritur aries, in quo sol ante sex menses occidere solebat. Ideo aũt occasum magis eius q̃ ortum elegimus proponendum, quia signa posteriora post occasum uidentur. Et dum ad hæc quæ sole mergente uideri solent, solem redire monstramus, sine dubio eum cõtrario motu recedere, q̃ cœlum mouetur, ostendimus. Hæc autem quæ de sole & luna diximus etiã quinq; stellarum recessum assignare sufficient, pari enim rõne in posteriora signa migrãdo semper mundanæ uolubilitati ꝯtraria

recessione uersantur. His assertis, de sphærarum ordine pauca dicenda sunt. In quo dissentire à Platone Cicero uideri pōt, cum hic solis sphæram quartam de septem.i.in medio locatam dicat, Plato à luna sursum secūdam, hoc est inter septem à summo locum sextum tenere cōmemoret. Ciceroni Archimenides & chaldæorū ratio cōsentit. Plato ægyptios omniū philosophiæ disciplinarum parentes secutus est, qui ita solem inter lunam & mercurium locatum uolunt, ut ratione tñ dephenderint & edixerint, cur à nonnullis sol supra mercuriū supraq; uenerem esse credatur. Nam nec illi qui ita existimant à specie ueri procul aberrant. Opinionem uero istius permutationis huiusmodi ratio persuasit. A saturni sphæra quæ est prima de septem usq; ad sphærā Iouis à summo secundam interiecti spatij tanta distantia est, ut Zodiaci ambitum superior triginta annis, duodecim uero annis subiecta conficiat. Rursus tantū à Ioue sphæra martis recedit, ut eundem cursum biēnio peragat. Venus aūt est tanto regiōe martis inferior, ut ei annus satisfit ad Zodiacum peragrandum. Iam uero ita ueneri proxima est stella mercurij, & mercurio sol propinquus, ut hij tres cœlum suum pari tpis spatio.i. anno plus minus'ue circūeant. Ideo & Cicero hos duos cursus comites solis uocauit, quia in spatio pari longe à se nunq̄ recedunt. Luna aūt tantum ab his deorsum recessit, ut quod illi anno, uigintiocto diebus ipsa cōficiat. Ideo neq; de trium superiorum ordine, quem manifeste clareq; distinguit immēsa distantia, neq; de lunæ regione, quæ ab omnibus multum recessit, inter ueteres aliqua fuit dissensio. Horū uero trium sibi proximorum,

ueneris, mercurij, & solis ordinē uicinia cōfundit. Sed apud alios. Nam ægyptiorum solertiam ratio nō fugit, quæ talis est. Circulus per quem sol discurrit à mercurij circulo ut infrior ambitur. Illum quoq; superior circulus ueneris includit. Atq; ita fit, ut hæ duæ stellæ cū per superiores circulorum suorum uertices currunt, intelliguntur supra solem locatæ. Cum uero per inferiora cōmeant circulorum, sol eis superior existimetur. Illis ergo qui sphæras earum sub sole dixerunt, hoc uisum ex illo stellarum cursu, qui nonnunq̄ (ut diximus) uidetur inferior, qui & uere notabilior est, qa tum liberius apparet. Nam cum superiora tenent magis radijs occuluntur. Et ideo persuasio ista conualuit, & ab omnibus penè hic ordo in usum receptus est. Perspicatior tamen obseruatio meliorem ordinem deprehendit, quem præter indaginem uisus hæc quoq; ratio cōmendat, q̄ lunam quæ luce propria caret & de sole mutuatur necesse est fonti luminis sui esse subiectam. Hæc enim ratio facit lunam non habere lumen propriū, cæteras omnes stellas lucere suo, q̄ illæ supra solem locatæ in ipso purissimo, æthere sunt, in quo omne qcquid est, lux naturalis et sua est, quæ tota cum igne suo ita sphæræ solis incumbit, ut cœli zonæ, quæ procul à sole sunt, perpetuo frigore oppressæ sint, sicut infra ostēdetur. Luna uero qa sola ipsa sub sole est, & caducorum iam regioni luce sua carenti proxima, lucem nisi desuper posito sole cui resplendet, habere non potuit. Deniq; quia totius mundi una pars terra est, ætheris autem una pars luna est, lunam quoq; terram, sed æthereamuocauerunt. Immobilis tamen ut terra esse non potuit, quia in sphæra quæ

uoluitur, nihil manet immobile præter centrum. Mundanæ autem sphæræ terra centrum est, ideo sola immobilis perseuerat. Rursus terra accepto solis lumine clarescit tantummodo, non relucet. Luna speculi instar lumen quo illustratur emittit, qa illa aeris, et aquæ quæ per se concreta & densa sunt, fex habetur, et ideo extrema uastitate densata est, nec ultra superficiem quauis luce penetratur. Hæc licet et ipsa finis sit, sed liquidissimæ lucis & ignis ætherei, ideo quãuis densius corpus sit, q̃ cætera cœlestia ut multo tamen terreno purius sit accepta luci penetrabile, adeo ut eam de se rursus emittat, nullum tamen ad nos perferentem sensum caloris quia lucis radius, quum ad nos de origine sua. i. de sole peruenit naturam secum ignis de quo nascitur, deuehit. Cũ uero in lunæ corpus infunditur, & inde resplendet, solam refundit claritudinem non calorem. Nam & speculum quum splendorem de se ui oppositi eminus ignis emittit solam ignis similitudinem carentem sensu caloris ostendit. Quem soli ordinẽ Plato dederit uel eius autores, quos'ue Cicero secutus quartũ locum globo eius assignauerit, uel quæ ratio persuasiõem huius diuersitatis induxerit, et cur dixerit Tullius, infimoq; orbi luna radijs solis accensa cõuertitur, satis dictũ est. Sed his hoc adijciendum est cur Cicero eum quartum de septem solem uelit. Quartus aũt inter septem nõ ferè medius, sed omnimodo medius sit, & habeatur, nõ abrupte mediũ solem, sed ferè mediũ dixerit, his uerbis. Deinde subter mediã fere regionẽ sol optinet. Sed non uacat adiectio, qua hæc pronũciatio tẽperatur, nã sol quartũ locũ optinens mediã regionẽ tenebit nũero, spatio nõ tenebit. Si

inter ternos.n. summos & imos locatur sine dubio medius est numero, sed totius spatij quod septem phaeræ occupant, dimensione perspecta regio solis non inuenitur in medio spatio locata, quia magis à summo ipse q̃ ab ipso recessit ima postremitas, q̃ sine ulla disceptatione, ambage cōpēdiosa probabit assertio. Saturni *stella quæ summa est, Zodiacum triginta annis peragrat, sol medius anno uno, luna ultima uno mense nō integro.* Tantum *ergo interest inter solem & saturnum, quātum inter unum & triginta.* Tantum *inter lunam solemq́; quātum inter duodecim & unum.* Ex his apparet to*tius à summo in imū spatij, certam ex media parte diuisionem solis regionem non fieri.* Sed quia hic de nume*ro loquebatur, in quo uere qui quartus est medius est, idō pronunciauit quidem medium, sed propter latentē spatiorum dimensionem, uerbū quo hanc diffinitionē temperaret, adiecit.* Notandū *q̃ esse stellam saturni, & alteram* Iouis, *martis aliam, nō naturæ constitutio, sed humana persuasio est, quæ stellis numeros et nomina fecit.* Non.n. *ait illam quæ saturnia est, sed quā in terris saturniam nominant, & ille fulgor qui dicitur* Iouis, *et quē martium dicitis, adeo expressit in singulis noīa hæc nō esse inuenta naturæ, sed hominum cōmenta significationi distinctionis accōmodata.* Quod *uero fulgorem iouis humano generi prosperum & salutarem, contra martis rutilum & terribilem terris uocauit, alterum tractū est ex stellarum colore (nā fulget iouis, rutilat martis) alterum ex tractatu eo℞, qui de his stellis ad hominū uitā manare uolunt aduersa uel prospera.* Nā *plerunq́; de martis stella terribilia, de iouis salutaria euenire dif-*

finiunt. Causam si quis forte altius quærat, unde diuinis maliuolentia, ut stella malefica esse dicatur, sicut de Martis, et Saturni stellis existimatur, aut cur notabilior benignitas Iouis & ueneris inter genethliacos habeatur, cum sit diuinorum una natura, in medium proferā rationem apud unum omnino quod sciam lectam. Nā Ptolemæus in libris tribus, quos de harmonia ꝯposuit, patefecit causam quam breuiter explicabo. Certi inquit sunt numeri, per quos inter omnia quæ sibi conueniūt, iunguntur & aptantur, fit iugabilis cōpetentia, nec qc q̄ potest alteri nisi per hos numeros conuenire. Sunt autem epitritus, hemiolius, epogdous, duplaris, triplaris, quadruplaris, quæ hoc loco interim quasi nōia numerorum accipias uolo. In sequentibus uero cū de harmonia cœli loquemur, qd sint hi numeri, qd ue possint opportunius aperiemus. Modo hoc nosse sufficiat, quia sine his numeris nulla colligatio, nulla potest esse cōcordia. Vitam uero nostram præcipue sol & luna moderātur. Nam quum sint caducorum corporū hæc duo propria, sentire uel crescere, æstheticon .i. sentiēdi natura de sole, phyticon autē .i. crescendi natura de lunari ad nos globositate perueniūt. Sic utriusq; luminis bn̄ficio hæc nobis constat uita, qua fruimur. Conuersatio tn̄ nostra et peruentus affluū tam ad ipsa duo lumina, q̄ ad qnq; uagas stellas refertur. Sed harum stellarum alias interuentus numerorum, quorum, supra fecimus mentionē, cum luminibus bene iungit ac sociat, alias nullus applicat numeri nexus ad lumina. Ergo uenerea & iouialis stella per hos numeros lumini utriq; sociantur Sed iouialis soli per omnes, lunæ uero per plures, & uenerea lu-

næ p omnes, ſoli per plures numeros aggregatur. Hinc licet utraq; benefica credatur, Iouis tamen ſtella cum ſole accōmodatior eſt, & uenerea cum luna, atq; ideo uitæ noſtræ magis cōmodāt quaſi luminibus uitæ noſtræ authoribus numerorū ratione concordes. Saturni autē Martiſq; ſtellæ ita non habent cum luminibus cōpetentiam, ut tamen aliqua uel extrema numerorum linea ſaturnus ad ſolē, mars aſpiciat ad lunam. Ideo minus cōmodi uitæ humanæ exiſtimantur, quaſi cum uitæ authoribus arcta numerorꝫ ratione non iuncti. Cur tamen et ipſi nonnunq̄ opes uel claritatē hominibus præſtare credantur, ad alterum debet pertinere tractatū, qa hic ſufficiat aperuiſſe ratiōem, cur alia terribilis, alia ſalutaris exiſtimetur. Et Plotinus quidem in libro qui inſcribitur. Si faciunt aſtra, pronunciat nihil ui uel poteſtate eorꝫ hominibus euenire, ſed ea quæ decreti neceſſitas in ſingulos ſancit, ita per horum ſeptem tranſitum ſtatione receſſu' ue monſtrari, ut aues ſeu præteruolando ſeu ſtando futura, pennis uel uoce ſignificant neſcientes. Sic quoq; tamen iure uocabitur hic ſalutaris, ille terribilis, cum per hunc proſpera, per illum ſignificemus incōmoda. In his aūt tot nominibus quæ de ſole dicūtur, non fruſtra, nec ad laudis pompam laſcinit oratio, ſed res ueræ, uocabulis exprimūtur, Dux & princeps ait, & moderator luminum reliquorum, mens mundi, & temperatio. Plato in Thimæo cum de octo ſphæris loqueretur, ſic ait. Vt autem per ipſos octo circuitus celeritatis et tarditatis certa menſura & ſit, et noſcatur, deus in ambitu ſupra terram ſecundo lumen accendit, quod nunc ſolem uocamus. Vides ut hæc diffinitio uult eſſe

omnium sphærarum lumen in sole? Sed Cicero sciens etiam cæteras stellas habere lumen suũ, solamq́; lunam (ut sæpe iam diximus) proprio carere, obscuritatẽ diffinitionis huius liquidius absoluens, & ostendens in sole maximum lumen esse, nõ solum ait dux & princeps & moderator luminum reliquorum (adeo et cæteras stellas scit esse lumina) sed hunc ducem & principem, quem Heraclitus fontem cœlestis lucis appellat. Dux ergo est, qa omnes luminis maiestate præcedit. Princeps, qa ita eminet, ut propterea ꝙ talis solus appareat, sol uocetur. Moderator reliquoꝝ dicitur, quia ipse cursus eorum recursusq́; certa diffinitiõe spatij moderatur, nam spatij certa diffinitio est ad quã cum una quæq́; erratica stella recedens à sole peruenerit, tanq̃ ultra prohibeatur accedere, agi retro uidetur. Et rursus cum certam partẽ recedẽdo contigerit, ad directi cursus ꝯsueta reuocatur, ita solis uis & potestas motus reliquoꝝ luminum constituta dimensione moderatur. Mens mundi ita appellatur, ut physici eum cor cœli uocauerunt. Inde nimirum ꝙ omnia quæ statuta rõne per cœlũ fieri uidemus, diem & noctem, & migrantes inter utrũq; prolixitatis breuitatisq́; uices, & certis temporibus æquã utriusq; mensuram, dein ueris clementem temperiem, torridũ cancri ac leonis æstum, mollicieni autumnalis auræ, uim frigoris inter utranq; temperiem, omnia hæc solis cursus & ratio dispensat. Iure ergo cor cœli dicitur, per quẽ fiunt omnia quæ diuina ratione fieri uidemus. Est & hæc causa, propter quam iure cor cœli uocetur, ꝙ natura ignis semper in motu perpetuo agitatuq́; est. Solem autẽ ignis ætherei fontem dictum esse retulimus.

Hoc est ergo sol in æthere qđ in animali cor, cuius istæ natura est, ne unq̃ cesset à motu, aut si breuis sit eius quocunq; casu ab agitatiõe cessatio mox animal interimat. Hæc de eo quod mundi mentem uocauit. Cur uero & temperatio mũdi dictus sit, ratio in aperto est. Ita.n.nõ solum terram, sed ipsum quoq; cœlum quod uere mundus uocatur, temperari sole certissimũ est, ut extremitates eius quæ longissimæ à uia solis recesserunt, omni careant beneficio caloris, & una frigoris perpetuitate torpescant, quod in sequentibus apertius explicabitur. Restat ut hæc de magnitudine eius q̃ uerissima prædicatione extulit, pauca & non prætereunda dicamus. Physici hoc maxime consequi in omni circa magnitudinẽ solis inquisitione uoluerunt, q̃to maior esse possit q̃ terra. Et Eratosthenes in libris dimensionum sic ait. Mensura terræ septies & uicies multiplicata mensuram solis efficiet. Possidonius multo multoq; secus & uterq; lunaris defectus argumentum inuicẽ pro se aduocat. Ita cum solem uolunt terra maiorẽ probare, testimonio lunæ deficientis utuntur. Cum defectum lunæ conantur asserere, probationem de solis magnitudine mutuãtur. Et sic euenit, ut dum utrunq; de altero astruitur, neutrũ probabiliter astruatur, semp in medio uicissim nutãte mutuo testimonio, quid.n. per rem adhuc probandam probetur? Sed ægyptij nihil ad coniecturam loquentes, sequestrato ac libero argumento nec in patrocinium sibi lunæ defectum uocantes, quanta mensura sol terra maior sit probare uoluerunt, ut tum demum per magnitudinem eius ostenderent. Cur luna deficiat. Hoc aũt nequaq̃ dubitatur non posse aliter deprehendi nisi mẽsura

*& terræ & solis inuenta, ut fieret ex collatione discre-
tio, & terrena quidem dimensio oculis rationem iuuan-
tibus de facili constabat. Solis uero mensuram aliter nisi
per mensurã cœli, per quod discurrit, inuenire nõ posse
uiderunt. Ergo primum metiẽdum sibi cœlum illud .i.
iter solis constituerunt, ut per eum possent modum solis
agnoscere. Sed quæso si quis unq̃ tam ociosus tamq́; erit
ab omni serio feriatus, ut hæc quoq; in manus summat,
ne talem ueterum promissiõem quasi insaniæ proximã
aut horrescat, aut rideat. Etenim ad rem, quæ natura
incõprehensibilis uidebatur, uiam sibi fecit ingenium,
& per terrã qui cœli modus sit reppererunt. Vt aũt li-
quere possit rõ cõmenti, prius regulariter pauca dicen-
da sunt, ut sit rerum sequentiũ aditus instructior. In om-
ni orbe uel sphæra medietas cẽtrũ uocatur. Nihil aliud
est centrum nisi pũctum, quo sphæræ aut orbis mediũ
certissima obseruatione distinguitur. Item ducta linea de
quocunq; loco circuli qui designat ambitum in quacũq;
eiusdẽ circuli summitate orbis partem aliquam diuidat
necesse est. Sed nõ omnimodo medietas est orbis quam
separat ista diuisio. Illa .n. tm̃ linea in partes æquales or
bem medium diuidit, quæ à summo in summũ ita dedu
citur, ut necesse sit eam transire per centrum. Et hæc li-
nea quæ orbem sic æqualiter diuidit, diametros nuncu-
patur. Item diametros omnis cuiuscunq; orbis triplica-
ta cum adiectione septimæ partis suæ mensurã facit circu
li, quo orbis includitur .i. si uncias septem teneat diame
tri longitudo, & uelis ex ea nosse quot uncias orbis ip
sius circulus teneat, triplicabis septem, & faciũt uiginti
unum. His adicies septimam partem hoc est unum,*

& pronunciabis uiginti et duabus uncijs huius circuli esse mensurã cuius diametros septem uncijs extenditur. Hæc omnia geometricis euidentissimisq; rõnibus probare possemus, nisi & neminem de ipsis dubitare arbitraremur, & caueremus iusto prolixius uolumẽ extendere. Sciendum & hoc, ꝙ umbra terræ quã sol post occasum in inferiore hemisphærio currẽs sursum cogit emitti, ex qua super terram fit obscuritas, quæ nox uocatur, sexagesies in altum multiplicatur ab ea mensura, quam terræ diametros habet. Et hac lõgitudine ad ipsum circulum per quem sol currit erecta, exclusiõe luminis tenebras in terram refundit, prodendũ est igitur, quanta diametros terræ sit ut constet qd possit sexagesies multiplicata colligere. Vnde his prælibatis ad tractatũ mensurarum quas promisit oratio reuertatur. Euidẽtissimis & indubitabilibus dimensionibus ꝯstat uniuersæ terræ ambitum q̃ ubicunq; uel incolitur, uel inhabitabilis iacet, habere stadiorꝫ milia ducenta quinquaginta duo. Cum ergo tantum ambitus teneat sine dubio octoginta milia stadiorum uel non multo amplius diametros habet secundum triplicationem cum septimæ partis adiectione, quam superius de diametro & circulo regulariter diximus. Et quia ad efficiendam terrenæ umbræ lõgitudinem non ambitus terræ sed diametri mensura multiplicanda est, ipsa est enim quam sursum constat excrescere. Sexagies multiplicanda tibi erunt octoginta milia quæ terræ diametros habet, quæ faciunt quadragies octies centena milia stadiorum esse à terra usq; ad solis cursum, quo umbram terræ diximus peruenire. Terra autem in medio cœlestis circuli, per quem sol currit, ut

centrum locata est. Ergo mensura terrenæ umbræ medietatem diametri cœlestis efficiet, & si ab altera quoq; parte terræ par usq; ad eundem circulum mensura tendatur, integra circuli per quem sol currit diametros inuenitur. Duplicatis igitur illis quadragies octies centenis milibus erit integra diametros cœlestis circulis nonagies sexies centenis milibus stadiorum, & inuenta diametros facile mensuram nobis ipsius quoq; ambitus prodit. Hanc enim summam, quæ diametrum fecit, debes ter multiplicare adiecta parte septima, ut sæpe iam dictum est, & ita inuenies totius circuli per quem sol currit ambitum stadiorum habere trecenties centena milia, & insuper centum septuaginta milia. His dictis quibus mensura quam terræ uel ambitus uel diametros habet, sed & circuli modus per quem sol currit uel diametri eius ostenditur, nunc quam solis esse mensuram, uel quemadmodum illi prudentissimi deprehenderint, indicemus. Nam sicut extrema umbra potuit circuli per quem sol meat deprehendi magnitudo, ita per ipsum circulum mensura solis inuenta est in hunc modum, procedente inquisitionis ingenio. Æquinoctiali die ante solis ortum æquabiliter locatum est saxeum uas in hemisphærij speciem, cauata ambitione curuatum infra per lineas designato duodecim diei horarum numero, quas stili prominentis umbra cum transitu solis prætereundo distinguit, hoc est autem (ut scimus) huiusmodi uasis officium, ut tanto tempore à priore eius extremitate ad alteram usq; stili umbra percurrat, quanto sol medietatem cœli ab ortu in occasum unius scilicet hemisphærij conuersione metitur.

Nam totius cœli integra conuersio diem noctemq; concludit. Et ideo cõstat quãtum sol in circulo suo, tantum in hoc uase umbram meare. Huic igitur æquabiliter collocato circa tempus solis ortui propinquitatis inhæsit diligens obseruantis obtutus, & cum ad primum solis radium, quẽ de se emisit, prima summitas orbis emergẽs umbra de stili decedens summitate, primã curui labri eminentiam contingit, locus ipse qui umbræ primitias excepit notæ impressione signatus est, obseruatũq; q̃diu super terrã ita solis orbis integer appareret, ut una eius summitas adhuc orizonti uideretur insidere, & mox locus ad quẽ umbra tunc in uase migrauerat, adnotatus est. Habitaq; dimensione inter ambas umbrarũ notas, quæ integrum solis orbem.i.diametrum natæ de duabus eius summitatibus metiuntur, pars nona reperta est eius spatij, quod à summo uasis labro usq; ad horæ priæ lineã continetur. Et ex hoc cõsistit, q̃ in cursu solis unã tempore æquinoctialis horam faciat repetitus nouies orbis eius accessus. Et quia conuersio cœlestis hemisphærij peractis horis duodecim diem condit, nouies autẽ duodeni efficiunt centũ octo, sine dubio solis diametros centesima & octaua pars hemisphærij æquinoctialis est. Ergo totius æquinoctialis circuli ducentesima sextadecima pars est. Ipsum aũt circulum habere stadiorum trecenties centena milia & insuper centum & septuaginta milia antelatis probatum est. Ergo si eius summæ ducentesimã sextamdecimã consideraueris partem, mensurã diametri solis inuenies. Est aũt pars ista ferè in centũ quadraginta mi'ibus. Diametros igitur solis centũ quadraginta miliũ ferè stadiorum esse dicẽda est. Vnde penè duplex q̃ terræ

q̃ terræ diametros inuenitur. Constat autem geometricæ rationis examine, cū de duobus orbibus altera diametros duplo alteram uincit, illum orbem cuius diametros dupla est, orbe altero octies esse maiorem. Ergo ex his dicendū est, solem octies terra esse maiorem. Hæc de solis magnitudine breuiter de multis excerpta libauimus. Sed qm̃ septem sphæras cœlo diximus esse subiectas exteriore quaq; quas interius ɔtinet ābiente, lōgeq; & à cœlo omnes & à se singulæ recesserunt. Nūc quærendum est, cum Zodiacus unus sit, & is constet cœlo syderibus infixis, quemadmodum inferiorum sphærarum stellæ in signis Zodiaci meare dicantur. Nec longū est inuenire rationem, quæ in ipso uestibulo excubat q̃stiōis. Verum est.n. neq; solem lunam ue neq; de uagis ullam ita in signis Zodiaci ferri, ut eorum syderibus misceātur, sed in illo signo esse unaquæq; perhibetur quod habuerat super uerticē in ea quæ illis subiecta est circuli sui regione discurrens, quia singularum sphærarū circulos in duodecim partes æque ut Zodiacum rō diuisit. Et quæ in eam partem circuli sui uenerit, quæ sub parte Zodiaci est arieti deputata, in ipsum arietem uenisse cōceditur. Similisq; obseruatio in singulas partes migrantibus stellis tenetur. Et quia facilior ad intellectū per oculos uia est, id qd̃ sermo descripsit, uisus assignet. Esto.n. Zodiacus circulus, cui ascriptum est.a. inter hunc septē alij orbes locentur. Et Zodiacus ab.a. per ordinem affixis notis, quibus ascribentur litteræ, sequentes in partes duodecim diuidatur. Sitq; spatium quod inter.a.&.b. clauditur, arieti deputatum, quod intra.b.&.c. tauro, quod inter.c.&.d. geminis, cancro, quod sequitur, &

reliquis per ordinem cætera. His constitutis iam de sin gulis Zodiaci notis & litteris singulæ deorsum lineæ per omnes circulos ad ultimum usq; ducantur, procul dubio per orbes singulos duodenas partes diuidet transitus linearum. In quocunq; igitur circulo seu sol in illo seu luna uel de uagis quæcunq; discurrat cum ad spatiũ uenerit, quod inter lineas clauditur ab.a. & .b. notis & litteris defluentes in ariete esse dicetur, quia illic cõstituta spatium arietis in Zodiaco designatum super uerticem, sicut descripsimus, habebit. Similiter in quancũq; migrauerit partẽ in signo sub quo fuerit esse dicetur. Atq; hæc ipsa descriptio eodem compẽdio nos docebit, cur eundem Zodiacum eademq; signa aliæ tempore lõgiore, aliæ breuiore percurrant. Quotiens enim plures orbes intra se locantur, sicut maximus est ille qui primus est, & minimus qui locum ultimum tenet, ita de medijs, qui summo propior est inferioribus maior, qui uicinior est ultimo, breuior superioribus habetur. Et inter has igitur septem sphæras gradum celeritatis suæ singulis ordo positionis ascripsit. Ideo stellæ quæ per spatia grandiora discurrunt, ambitum suum tempore prolixiore conficiunt, quæ per angusta, breuiore. Constat enim nullam inter eas celerius cæteris tardius'ue procedere. Sed cum sit omnibus idem motus meandi, tantã eius diuersitatem temporis sola spatiorum diuersitas facit, nam ut de medijs nunc prætermittamus, ne eadem sæpe repetantur, ꝙ eadẽ signa saturnus annis triginta,

Principium circuli.

luna diebus uigintiocto ambit & permeat, sola causa in quantitate est circulorum, quorum alter maximus, alter minimus. Ergo *& caterarum singulæ pro spatij sui modo, tempus meandi aut extendunt, aut ꝯtrahūt.* Hoc *loco diligens rerum discussor inueniet, quod requirat.* In*spectis.n.Zodiaci notis, quas monstrat in præsidium fidei aduocata descriptio.* Quis *uero inquiet, circi cœlestis duodecim partes aut inuenit? aut fecit? maxime cum nulla oculis subijciantur exordia singularum?*

Huic igitur tam necessariæ interrogationi historia ipsa respondeat factum referens, quo à ueteribus & tentata est tam difficilis & effecta diuisio. Ægyptiorum enim retro maiores, quos constat primos omnium cœlũ scrutari & metiri ausos, postq̃ perpetuæ apud se serenitatis obsequio cœlum semper suspectu libero intuentes deprehenderunt, uniuersis uel stellis uel syderibus infixis cœlo solas cum sole & luna quinq; stellas uagari, nec has tamen per omnes cœli partes passim ac sine certa erroris sui Lege discurrere, nunq̃ deniq; ad septentrionalem uerticem deuiare, nunq̃ ad australis poli ima demergi, sed intra unius obliqui circi limitẽ omnes habere discursus, nec omnes tamen ire pariter et redire, sed alias alijs ad eũdem locum peruenire temporibus. Rursus ex his alias accedere, retro agi alias, uideriq; stare nonnunq̃. Postq̃ inquam hæc inter eas agi uiderũt, certas sibi partes decreuerunt in ipso circo constituere, & diuisiõibus annotare, ut certa essent locorum nomina, in qbus eas morari, uel de quibus exisse, ad quæ ue rursus esse uenturas & sibi inuicem annunciarent, & ad posteros noscẽda transmitterent. Duobus igitur uasis æneis præparatis quorum alteri fundus erat in modũ clepsydræ foratus, illud quod erat integrum uacuum subiecerunt pleno aqua altero superposito, sed meatu ante munito, & quãlibet de infixis unam clarissimam stellam lucideq; notabilem orientem obseruauerunt. Quæ ubi primum cœpit emergere, mox munitione subducta permiserunt subiecto uasi aquam superioris influere, fluxitq; in noctis ipsius et sequẽtis diei finẽ, atq; in id noctis secundæ quãdiu eadẽ stella ad ortum rursus reuertitur, quæ ubi

appere uix cœpit, mox aqua, quæ influebat amota est. Cum igitur obseruatio stellæ itus ac reditus integram significaret cœli conuersionem, mensurã sibi cœli in aquæ de illo fluxu susceptæ quantitate posuerunt. Hac ergo in partes æquas duodecim sub fida dimensione diuisa alia duo huius capacitatis procurata sunt uasa, ut singula tãtum singulas de duodecim partibus ferrent. Totaq; rursus aqua in uas suum pristinum foramine prius clauso refusa est, & de duobus illis uasis capacitatis minoris alteri subiecerunt pleno, alterum iuxta expeditum paratumq; posuerũt. His præparatis nocte alia in illa iam cœli parte, per quam solem lunamq; & quinq; uagas meare diuturna obseruatione didicerant, quãq; postea Zodiacum uocauerunt, ascensurũ obseruauerunt sydus, cui postea nomen arietis addiderunt. Huius incipiente ortu statim subiecto uasi superposita aquæ fluxum dederunt. Quod ubi completum est, mox, eo sublato effusoq; alterum simile subiecerunt certis signis obseruatis ac memoriter annotatis inter eius loci stellas, quæ oriebantur cum primum uas esset impletum, intelligentes ꝙ eo tẽpore, quo totius aquæ duodecima pars fluxit, pars cœli duodecima conscendit. Ab illo ergo loco, quo oriri incipiente aqua in primum uas cœpit influere, usq; ad locum qui oriebatur cum idem primum uas impleretur, duodecimam partem cœli. i. unum signum esse dixerunt. Item secundo uase impleto & mox retracto illo simile quod olim effusum parauerant, iterũ subdiderũt, notato similiter loco qui emergebat, cum secundũ uas esset impletum, & a fine primi signi usq; ad locũ qui ad secundæ aquæ finem oriebatur, secundum signũ no-

tatum est. Atq; ita uicissim uasa mutando, & per singulas influentis aquæ partes singulos sibi ascendentiū cœli partiū limites annotando. Vbi consumata iam omni per duodecim partes aqua, ad primi signi exordia peruentum est, sine dubio iam diuisas certisq; sibi obseruationibus & indicijs annotatas cœli partes tantæ cōpotes machinationis habuerunt. Quod non nocte una, sed duabus effectum est, quia omne cœlum una nocte non uoluitur, sed per diem uertitur pars eius media, & medietas reliqua per noctem. Nec tñ cœlum omne duarū sibi proximarum noctium diuisit inspectio, sed diuersorum temporum nocturna dimensio utrunq; hemisphærium paribus æque uicibus annotauit, et has ipsas .xij. ptes signa appellari maluerūt, certaq; singulis uocabula, gratia significationis, adiecta sunt, et quia signa græco nomine ζodia nuncupantur, circum ipsum, ζodiacū quasi signiferum uocauerunt. Hanc autem rationem idem illi cur arietem cum in sphæra nihil primum nihilq; postremum sit, primum tamen dici maluerunt, prodiderunt. Aiunt incipiente die illo, qui primus omnium luxit idest quo in hunc fulgorem cœlū et elementa purgata sunt, qui ideo mundi natalis iure uocitatur, arietem in medio cœlo fuisse. Et quia medium cœlū quasi mundi uertex est, arietem propterea primum inter omnes habitum, qui ut mundi caput exordio lucis apparuit. Subnectunt etiam causam, cur hæc ipsa duodecim signa assignata sint diuersorū numinū potestati. Aiunt.n. in hac ipsa genitura mūdi, ariete (ut docuimus) medium cœlum tenente horam fuisse mundi nascentis cancro gestante tunc lunam, post hunc sol

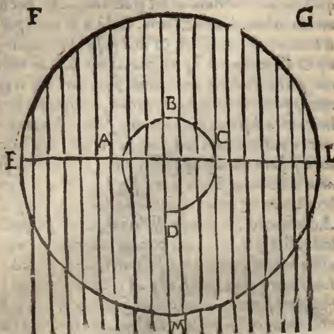
cum leone oriebatur, cum mercurio uirgo, libra cũ ue/nere, mars erat in scorpio, sagittariũ iupiter optinebat, in capricorno saturnus meabat. Sic *factum est, ut singu/li eorum signorum domini esse dicantur, in qbus cum mundus nasceretur, fuisse creduntur.* Sed *duobus qdem luminibus singula tantum signa in quibus tunc fuerãt, assignauit antiquitas, cancrũ lunæ, soli leonem.* Quinq; *uero stellis præter illa signa, qbus tunc inhærebãt, qnq; reliqua sic adiecit uetustas, ut in assignandis à fine prio ris ordinis, ordo secundus inciperet.* Superius.n.dixi/*mus in capricorno saturnum post omnes fuisse, ergo se/cunda adiectio eum primum fecit, qui ultimus fuerat, ideo aquarius qui capricornum sequitur, saturno datur, ioui qui ante saturnum erat, pisces dicantur, aries marti q præcesserat iouẽ, taurus ueneri, quã mars sequebatur, gemini mercurio, post quẽ uenus fuerat, deputati sunt.*
N*otandũ hoc loco quod in genitura mundi uel ipsa re/rum prouidentia uel uetustatis ingeniũ hunc stellis or/dinem dedit, quem* Plato *assignauit sphæris earum, ut esset luna prima, sol secundus, super hunc mercurius, ue nus quarta, hinc mars inde iupiter, et saturnus ultimus.* Sed *sine huius tñ rationis patrocinio abunde platoni/cum ordinem prior rõ cõmendat.* Ex *his quæ de uerbis* Ciceronis *proxime prælatis quærenda ꝓposuimus, qua licuit breuitate à summa sphæra quæ aplanes dicitur, usq; ad lunã q ultima diuinorũ est, oia iam (ut opinor) absoluimus* Nã *& cœlũ uolui, et cur ita uoluatur ostẽ/dimus, septemq; sphæras ↄtrario motu ferri rõ indubita ta patefecit, & de ipso sphærarũ ordine qd diuersi sense rint, uel qd inter eos dissensionẽ fecerit, q ue magis sequẽ*

da sit sentẽtia tractatus inuenit. Nec hoc tacitũ est, cur inter oẽs stellas sola sine fratris radijs luna non luceat. Sed & quæ spatiorũ ratio solem ab his quoque qui eũ inter septem quartum locarunt, non tñ abrupte mediũ, sed ferè mediũ dici coegerit, publicatũ est. Quid significent nomina quibus ita uocantur ut laudari tantum putentur innotuit. Magnitudo quoq; eius, sed & cœlestis, per quem discurrit circuli terræq; pariter quanta sit uel quemadmodum deprehensa monstratum est, subiectarũ sphærarum stellæ quemadmodum Zodiaco, qui supra omnes est, ferri dicantur, uel quæ ratio diuersarum faciat seu celerem seu tardum recursum. Sed & ipse Zodiacus in.xij.partes, qua ratione diuisus sit, curq; aries primus habeatur, & quæ signa in quorum numinum ditione sint, absolutum est. Sed omnia hæc quæ de summo ad lunam usq; perueniunt sacra incorrupta diuina sunt, quia in ipsis est æther semper idem, nec unquam recipiẽs inæqualem uarietatis æstum. Infra lunam, & aer & natura mutationis pariter incipiunt, & sicut ætheris & aeris, ita diuinorum & caducorum luna confiniũ est. Quod autem ait nihil infra lunam esse diuinum præter animos munere deorum hominũ generi datos, non accipiendum ita est, animos hic esse ut hic nasci putentur. Sed sicut solem esse in terris dicere solemus, cuius radius aduenit & recedit, ita animorum origo cœlestis est, sed lege temporalis hospitalitatis hic exulat. Hæc ergo regio diuinum nihil habet ipsa sed recipit, & quia recipit, & remittit. Proprium autem habere diceretur, si ei semper tenere licuisset. Sed quid mirum si animus de hac regione non constat, cum nec corpori fabricando

sola sufficerit? Nam quia terra aqua aer infra lunam, sunt ex his solis, corpus fieri non potuit, quod idoneum esset ad uitam, sed opus fuit præsidio ignis ætherei, qui terrenis membris uitam & animam sustinendi commodaret uigorem, qui uitalem calorem & faceret & ferret. Hæc & de aere dixisse nos satis sit. Restat ut de terra, quæ sphærarum nona & mundi ultima est, dictu necessaria disseramus. Nam ea quæ est media & nona tellus inquit, neq; mouetur & infima est, in eam feruntur omnia nutu suo pondera. Ille uere insolubiles causæ sunt, quæ mutuis inuicem nexibus uinciuntur, & dum altera alterā facit, ita uicissim de se nascūtur, nunq̄ à naturalis societatis amplexibus separātur, talia sunt uincula quibus terram natura constrinxit. Nam ideo in eā feruntur omnia, q̄a ut media non mouetur. Ideo nō mouetur, q̄a infima est. Nec poterat infima nō esse in quam omnia feruntur. Horum singula quæ inseparabiliter inuoluta rerum necessitas in se uinxit, tractatus expediat. Non mouetur ait, est enim centron. In sphæra autem solum centron diximus non moueri, q̄a necesse est ut circa aliquid immobile sphæra moueatur. Adiecit infima est. Recte hoc quoq;, nam quod centron est, medium est. In sphæra uero hoc solum constat imū esse, quod medium est. Et si ima est, sequitur ut uere dictum sit, in eam ferri omnia. Semper enim pondera in imum natura deducit. Nam & in ipso mundo ut esset terra ima sic factum est, quicq̄d ex omni meteria de qua facta sunt omnia, purissimum ac liquidissimum fuit, id tenuit summitatem, & æther uocatus est. Pars cui minor puritas, & inerat aliquid leuis ponderis, aer exti-

tit, & in secunda delapsus est. Post hæc quod adhuc quidem liquidum sed iam usq; ad tactus offensam corpulentum erat, in aquæ fluxum coagulatū est. Iā uero quod de omni siluestri tumultu uastum, impenetrabile, densatum, ex defæcatis abrasum resedit elementis, hæsit in imo, quod demersum est stringente perpetuo gelu, quod eliminatum in ultimam mundi partem longinquitas solis coaceruauit, quod ergo ita cōcretum est, terræ nomē accepit. Hanc spissus aer & terreno frigori propior q̄ solis calori stupore spiraminis densioris undiq; uersum fulcit & continet. Nec in recessum aut accessum moueri eam patitur, uel uis circumuallantis & ex omni parte uigore simili librantis auræ uel ipsa sphæralis extremitas, quæ si paululum à medio declinauerit, fit cuicūq; uertici propior & imum relinquit. Quod ideo in solo medio est, quia ipsa sola pars à quouis sphæræ uertice pari spatio recedit. In hanc igitur, quæ & ima est & quasi media & non mouetur, quia centrum est, omnia pondera ferri necesse est, & quia ipsa in hunc locum quasi pondus relapsa est. Argumento sunt cum alia innumera, tum præcipue imbres, qui in terram ex omni aeris parte labuntur. Nec enim in hanc solam quam habitamus superficiem decidūt, sed in latera, quibus in terra globositas sphærabilis efficitur, & in partem alteram, quæ ad nos habetur inferior, imbrium casus est. Nam si aer terreni frigoris exhalatione densatus in nubem cogitur, & ita abrumpit in imbres, aer autem uniuersam terram circunfusus ambit, proculdubio ex omni aeris parte præter ustam calore perpetuo, liquor pluuialis emanat, qui undique in terram, quæ unica est sedes

ponderum defluit. Quod quiresp uit superest, ut existi/met extra hanc unam superficiem, quã incolimus quicquid niuium imbrium'ue uel grãdinum cadit, hoc totum in cœlum de aere defluere. Cœlũ.n.ab omni parte terræ æquabiliter distat, & ut à nostra habitatione, ita & à lateribus & à parte quæ ad nos habetur inferior, pari altitudinis immensitatẽ suspicitur. Nisi ergo omnia pondera ferrentur, in terram, imbres qui extra latera terræ defluunt non in terram sed in cœlum caderent, quod uilitatem ioci scurrilis excedit. Esto enim terra sphæra cui adscripta sunt. a.b.c.d. circa hanc sit aeris orbis cui adscripta sunt. e.f.g.l.m. & utrũq; orbem. i. terræ & aeris diuidat linea ducta ab. e. usq; ad .l. erit superior ista quam possidemus, & illa sub pedibus. Nisi ergo caderet omne pondus in terram, paruam nimis imbriũ partem terra susciperet, ab. a. usq; ad. c. Latera uero aeris. i. ab. f. usq; ad e. & . a. g. usq; ad. l. humorem suum in aerem cœlumq; deijcerent. De inferiore autem cœli hemisphærio pluuia in exteriora, et iõ naturæ ignota deflueret, sicut ostendit subiecta descriptio. Sed hoc uel refellere dedignatur sermo sobrius, qđ sic absurdum est, ut sine argumentationis patrocinio subruatur. Restat ergo ut indubitabili ratione monstratum sit in terram ferri omnia nutu suo pondera. Ista autem quæ de hoc dicta sunt, opitulantur nobis & ad illius loci disputationem, quæ antipodas esse commemorat. Sed hic inhibita cõtinuatione tractatus ad secundi commentarij uolumen disputationem sequentium reseruemus.

F
G
B
A
C
E
L
D
M

MACROBII AVRELII THEODOSII VIRI CONSVLARIS ET ILLVSTRIS IN SOMNIVM SCIPIONIS EXPOSITIONIS QVAM ELEGANTISSIMÆ. LIB. II.

VPERIORE COMMENtario Eustachi luce mihi carior dilectiorq; fili ad stellifera spæra cursum & subiectarum septem sermo processerat. Nunciam de musica earũ modulatione disputetur. Quis hic inq̃ quis est qui cõplet aures meas tantus & tam dulcis sonus? Hic est inquit ille, qui interuallis disiũctus imparibus, sed tamen pro rata parte ratione distinctis & impulsu & motu ipsorum orbium efficitur, & acuta cum grauibus temperans uarios æquabiliter concentus efficit. Nec enim silentio tanti motus incitari possunt, et natura fert ut extrema ex altera parte grauiter ex altera aũt acute sonent. Quã ob causam summus ille cœli stellifer cursus, cuius conuersio est concitatior, acute excitato mouetur sono, grauissimo aũt hic lunaris atq; infimus. Nam terra nona immobilis manẽs ima sede semper hæret cõplexa mũdi medium locum. Illi aũt octo cursus, in quibus eadem uis est duorum septem efficiunt distinctis interuallis sonos, qui numerus rerum omnium ferè nodus est, quod docti homines neruis imitati atq; cantibus aperuerunt sibi reditum in hunc locum. Exposito sphærarum ordine motuq; descripto, quo septem subie-

ctæ in contrariũ cœlo feruntur, cõsequens est, ut qualẽ sonum tantarum molium impulsus efficiat, hic requiratur. Ex ipso .n. circunductu orbium sonum nasci necesse est, quia percussus aer ipso interuentu ictus uim de se fragoris emittit, ipsa cogente natura, ut in sonum desinat duorũ corporũ uiolenta collisio. Sed is sonus, qui ex qualicũq; aeris ictu nascitur, aut dulce quoddam in aures & musicum defert, aut ineptum aut asperũ sonat. Nã si ictum obseruatio numerorum certa moderetur, cõpositum sibiq; consentiens, modulamen educitur. At cum increpat tumultuaria & nullis modis gubernata collisio, fragor turbidus & inconditus offendit auditum. In cœlo aũt constat nihil fortuitum nihil tumultuarium prouenire, sed uniuersa illic diuinis legibus & rata ratiõe procedere. Ex his inexpugnabili rõcinatione collectum est musicos sonos de sphærarum cœlestium conuersione procedere, quia & sonum ex motu fieri necesse est, & ratio q̃ diuinis inest fit sono causa modulaminis. Hoc Pythagoras primus omnium graiæ gentis hominum mente concepit, & intellexit quidem cõpositum quiddam de sphæris sonare propter necessitatem rõnis, quæ à cœlestibus non recedit. Sed quæ esset illa ratio, uel quibus obseruanda modis, nõ facile deprehendebat. Cũq; eum frustra tantæ tamq; archanæ rei diuturna inquisitio fatigaret, fors obtulit, quod cogitatio alta non reppeirit. Cum .n. casu præteriret in publico fabros ignitũ ferrum ictibus mollientes in aures eius malleorũ soni certo sibi respondentes ordine repente ceciderunt. In qbus ita grauitati acumina consonabant, ut utrunq; ad audiẽtis sensum statuta dimẽsione remearet, & ex uarijs impul-

sibus unum sibi consonans nasceretur. Hic occasionē sibi oblatam ratus deprehendi oculis & manibus, quod olim cogitatione q̄rebat, fabros adit, & imminens operi curiosius intuetur annotans sonos, qui de singulorum lacertis ꝯficiebantur, quos cum ferientium uiribus ascribēdos putaret, iubet ut inter se malleos mutent, q̄bus mutatis sonorum diuersitas ab hominibus recedens malleos sequebatur. Tunc oēm curam ad pondera eorum examinā da conuertit. Cumq; sibi diuersitatem pōderis quod habebatur in singulis annotasset, alijs ponderibus in maius minus'ue excedētibus fieri malleos imperauit, quorum ictibus soni nequaq̄ prioribus similes nec ita sibi cōsonantes exaudiebantur. Tunc animaduertit cōcordiā uocis lege ponderū prouenire. Collectisq; numeris quibus consentiens sibi diuersitas ponderum continebatur, ex malleis ad fides uertit examen, & intestina ouiū uel boū neruos tam uarijs ponderibus illigatis tetendit, qualia in malleis fuisse didicerat. Talisq; ex his concentus euenit, qualē prior obseruatio nō frustra animaduersa promiserat, adiecta dulcedine quā natura fidiū sonora præstabat. Hic Pythagoras tanti secreti cōpos deprehendit numeros, ex q̄bus soni sibi consoni nascerentur, adeo ut fidibus sub hac numerorum obseruatione cōpositis certæ certis aliæq; alijs ꝯuenientiū sibi numerorum cōcordia tenderentur, ut una impulsa plectro, alia licet lōge posita sed numeris ꝯueniēs simul sonaret. Ex oī aūt innūera uarietate nūerorum pauci, et numerabiles inuenti sunt, q sibi ad ꝯficiendā musicā ꝯuenirēt. Sunt aūt hi sex oēs, epitritus, hemiolius, duplaris, triplaris, quadruplus, & epogdous. Et est epitritus, cum de duobus numeris

maior habet totum minorem, & insuper eius tertiam partem, ut sunt quattuor ad tria, nam in quattuor sunt tria, & tertia pars trium, idest unū, & is numerus uocatur epitritus, deq́; eo nascitur symphonia q̄ appellatur διὰ τεσσάρων. *Hemiolius est, cum de duobus numeris maior habet totum minorem, & insuper eius medietatem, ut sunt tria ad duo, nam in tribus sunt duo, & media pars eorum.i.unum.* Et ex hoc numero qui *hemiolius dicitur, nascitur symphonia, quæ appellatur* διὰ πέντε. *Duplaris numerus est cum de duobus numeris minor bis in maiore numeratur, ut sunt quattuor ad duo, & ex hoc duplari numero nascitur symphonia, cui nomen est* διὰ πασῶν. *Triplaris autē cum de duobus numeris minor ter in maiore numeratur, ut sūt tria ad unū, & ex hoc numero symphonia procedit, quæ dicitur* διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε. *Quadruplus est cū de duobus numeris minor quater in maiore numeratur, ut sunt quattuor ad unum, qui in numeris facit symphoniam quam dicunt* δὶς διὰ πασῶν. *Epogdous est numerus qui intra se habet minorem & insuper eius octauam partem, ut nouem ad octo, q̄a in nouem octo sunt, & insuper octaua pars eorum.i.unum. Hic numerus sonum parit, quem tonon musici uocauerunt. Sonum uero tono minorem ueteres quidem semitonium uocitare uoluerunt, sed non ita accipiendum est, ut dimidius tonus putetur, quia nec semiuocalem in litteris pro medietate uocalis accipimus. Deinde tonus per naturam sui in duo diuidi sibi æqua nō poterit. Cū .n. ex nouenario numero constet, nouem aūt nunquam æqualiter diuidantur, tonus in duas diuidi medietates recusat.*

recusat. Sed semitonum uocitauerũt sonum tono minorem, quem tam paruo distare à tono deprehensum est, q̃tum hi duo numeri inter se distant, idest ducenta quadraginta tria, & ducenta q̃nquagintasex. Hoc semitonũ pythagorici q̃dẽ ueteres dihesin nominabant, sed sequens usus sonum semitono minorem dihesin constituit nominandum. Plato semitonium limma uocitauit. Sũt igitur symphoniæ q̃nq; .i. διὰ τεσσάρων, διὰ πέντε, διὰ πασῶν, διὰ πασῶν καί διὰ πέντε, καὶ δὶς διὰ πασῶν. Sed hic numerus symponiarũ ad musicã p̃tinet, quã uel flatus humanus intẽdere, uel capere potest humanus auditus. Vltro autẽ se tendit harmoniæ cœlestis accessio .i. usq; ad quater διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε. Hunc interim de his quas nominauimus dissẽramus. Symphonia diatessaron cõstat de duobus tonis & semitono, ut minutias, quæ in additamento sunt relinquamus, ne difficultatem creemus, & fit ex epitrito diapente, & constat ex tribus tonis & hemitono, & fit de hemiolio, Diapason constat de sex tonis, & fit de duplari. Sed διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε constat ex nouem tonis & hemitono, & fit de triplari numero. Dis aũt diapason continet tonos duodecim et fit ex quadruplo. Hinc & Plato postq̃ pythagoricæ successione doctrinæ & ingenij proprij diuina profunditate cognouit nullam esse posse sine his numeris iugabilem competẽtiam in Thimæo suo mundi animam per istorum numerorum contextionem ineffabili prouidentia dei fabricatoris instituit. Cuius sensus si huic operi fuerit appositus, plurimum nos ad uerbo℞ Ciceronis, quæ circa disciplinam musicæ uidentur obscura intelle/

ctum iuuabit. Sed ne quod in patrocinium alterius expositionis adhibetur, ipsum per se difficile credatur, pauca nobis præmittenda sunt, quæ simul utriusq; intelligẽtiam faciant lucidiorẽ. Omne *solidũ corpus trina dimẽsione distenditur, habet.n. longitudinẽ, latitudinẽ, profunditatem.* Nec *põt inueniri in quolibet corpore quarta dimensio, sed his tribus omne corpus solidum cõtinetur.* Geometræ *tñ alia sibi corpora proponunt, quæ appellant mathematica, cogitationi tm̃ subijcienda nõ sensui.* Dicunt*.n. punctum corpus esse indiuiduum, in quo nec longitudo, neq; latitudo, neq; altitudo deprehendatur, qppe quod in nullas partes diuidi possit, hoc protractum efficit lineam.i. corpus unius dimensionis.* Lõ*gũ est.n. sine lato sine alto et duobus punctis ex utraq; parte solã longitudinẽ terminantibus continetur.* Hanc *lineã si geminaueris alterũ mathematicum corpus efficies, qđ duabus dimensionibus extruatur longo latoq;, sed alto caret, & hoc est quod apud illos superficies uocatur, punctis aũt quattuor continetur.i. per singulas lineas binis.* Si *uero hæ duæ lineæ fuerint duplicatæ, ut subiectis duabus duæ superponantur, adijcietur profunditas, & hinc solidũ corpus efficietur, quod sine dubio octo angulis ꝯtinebitur, quod uidemus in tessera, quæ græco nomine cubus uocatur.* His *geometricis rõnibus applicatur natura numeroꝝ, & monas punctum putatur, qa sicut pũctum corpus nõ est, sed ex se facit corpa, ita monas numerus esse nõ dicitur, sed origo numeroꝝ, primus.n. numerus in duobus est, qui similis est lineæ de puncto sub gemina puncti terminatione productæ.* Hic *numerus duo geminatus de se efficit quatuor ad*

similitudinē mathematici corporis, quod sub quattuor punctis longo latoq; distenditur. Quaternarius quoq; ipse geminatus octo efficit, qui numerus solidū corpus imitatur, sicut duas lineas diximus duabus superpositas octo angulorū dimensione, integrā corporis soliditatem creare, & hoc est qđ dicitur apud geometras bis bina bis corpus esse iam solidū, ergo à pari numero accessio usq; ad octo soliditas est corporis, ideo inter principia, huic numero plenitudinē deputauit. Nunc oportet ex impari quoq; numero, quemadmodū id efficiatur inspicere. Et quia tam paris q̃ imparis numeri monas origo est, ternarius nūerus prima linea esse credatur. Hic triplicatus nouenariū numerum facit, qui et ipse quasi de duabus lineis, longum latumq; corpus efficit. Item nouenarius triplicatus tertiā dimensionem præstat, & ita à parte imparis numeri in uigintiseptē, quæ fiunt ter ter terna ter solidum corpus efficitur, sicut in numero pari bis bina bis, qui est octonarius, soliditatem creauit. Ergo ad efficiēdum utrobiq; solidū corpus monas necessaria est, & sex alij numeri .i. terni à pari & ipari. A pari qdē, duo, quattuor, octo, ab impari aūt tria, nouē, uigintiseptem. Thimæus igitur Platonis in fabricanda mūdi anima consilium diuinitatis enuncians ait, illā per hos numeros fuisse contextā, qui & à pari & impari cubū .i. perfectionem soliditatis efficiunt, non qa aliqd significaret illam habere corporeum, sed ut posset uniuersitatem animando penetrare, & mundi solidū corpus implere per numeros soliditatis effecta est. Nūc ad ipsa Platonis uerba ueniamus, nā cum de deo animam mūdi fabricante loqretur, ait, primā ex oi firmento partē tulit.

Hinc sumpsit duplam partem prioris, tertiam uero secundæ hemioliã, sed primæ triplam & quartam, duplam secũdæ qntam, tertiæ triplã, sextam primæ octuplam, & septimã uicies septies à prima multiplicatam. Post hæc spatia, quæ inter duplos & triplos numeros hiabant insertis partibus adimplebat, ut binæ medietates singula spatia colligarẽt, ex qbus uinculis hemiolij et epitriti & epogdoi nascebantur.

Hæc Platõis uerba, ita à nonnullis excepta sũt, ut primã partem monadẽ crederent, secũdam quã dixi duplã prioris dualem numerũ esse confiderent, tertiam ternariũ numerum, qui ad duo hemiolius est, ad unũ triplus, & quartũ quatuor, qui ad secundum .i. ad duo duplus est, qntum nouenarium, qui ad tertiũ .i. ad tria triplus est, sextum aũt octonariũ, qui primũ octies continet. At uero pars septima in uiginti & septẽ fuit, quæ faciunt ut diximus argumentum tertiũ impa

ris numeri. Alterius autem ut animaduertere posse est, processit illa contextio, ut post monadem quæ par et impar est, primus par numerus poneretur .i. duo, deinde sequeretur primus impar .i. tria quarto loco secundus par .i. quatuor qnto loco secundus impar .i. nouē, sexto loco tertius par .i. octo, septimo loco tertius impar .i. uigintiseptem. Vt quia impar numerus mas habetur, & par fœmina ex pari & impari .i. ex mare & fœmina nasceretur quæ erat uniuersa paritura, & ad utriusq; soliditatem usq; procederet quasi solidum omne penetratura. Deinde ex his numeris fuerat cōponenda, qui soli continent iugabilem cōpetentiam, quia omni mundo ipsa erat iugabilem præstatura cōcordiā. Nam duo ad unum dupla sunt, de duplo aūt diapason symphoniā nasci iam diximus. Tria uero ad duo hemiolium numerum faciunt, hinc oritur diapente. Quatuor ad tria epitritus numerus est, ex hoc componitur diatessaron. Item quatuor ad unum in quadrupli rōne censentur, ex quo symphonia disdiapason nascitur. Ergo mundi anima, quæ ad motum, hoc quod uidemus uniuersitatis corpus impellit, contexta numerus musicā de se creātibus concinentiam necesse est, ut sonos musicos de motu, quem proprio impulsu præstat, efficiat, quorū originem in fabrica suæ ɔtextionis inuenit. Ait .n. Plato (ut supra retulimus) autorem deū animæ post numerorū inter se impariū contextionem hemioliis, epitritis, & epogdois, et liminate hiantia interualla supplesse. Ideo doctissime Tullius in uerbis suis ostēdit Platonici dogmatis profunditatem. Quid hic inq̄ quis est qui cōplet aures meas tantus & tam dulcis sonus? Hic est inquit

ille qui interuallis disiunctus imparibus, sed tñ pro rata parte ratione distinctis impulsu & motu ipsorum orbium efficitur. Vides ut interualla cōmemorat, & hæc inter se imparia esse testatur, nec diffitetur rata rōne distincta, quia secundū Thimæū Platonis impariū inter se interualla numeroꝝ ratis ad se numeris hemiolijs scilicet epitritis & epogdois hemitonisq; distincta sunt, q bus omnis canora ratio cōtinetur. Hic animaduertitur, quia hæc uerba Ciceronis nunq̄ profecto ad intellectū paterent, nisi hemioliorum epitritoꝝ & epogdoorum rōne præmissa, quibus interualla distincta sunt, & nisi Platonicis numeris, qbus mundi anima est contexta patefactis, & rōne præmissa, cur ex numeris musicā creātibus anima intexta sit. Hic.n. omnia & causam mundani motus ostēdunt, quem solus animæ præstat impulsus, & necessitatem musicæ concinentiæ, quā motui à se facto inserit anima in natura sibi ab origine. Hinc Plato in repu. sua cū de sphærarum cœlestiū uolubilitate tractaret, singulas ait syrenas singulis orbibus insidere, significans sphærarum motu cantum numinibus exhiberi. Nam syren deo canens græco intellectu ualet. Theologi quoq; nou em musas octo sphærarum musicos cantus, & unā maximā ꝯcinentiā, q̄ constat ex oībus, esse uoluere. Vñ Hesiodus in theogonia sua octauā musam uraniā uocat, qa post septē uagas q̄ subiectæ sunt, octaua stellifera sphæra superposita proprio nomine cœlum uocatur. Et ut ostēderet nonā esse & maximā, quam conficit sororum concors uniuersitas, adiecit, καλλιόπη θ᾽ ἣ δὲ προφερεστάτη ἐστὶν ἁπασῶν, ex nomine ostendēs ipsam uocis dulcedinem nonam musam uoca

ti. Nam καλλιόπη optime uocis græca interpretatio est, & ut ipsam esse quæ quū sit ex omnibus pressius in dicaret, assignauit illi uniuersitatis uocabulū, uidelicet προφερεστάτη ἁπασῶν. Nā apollinē ideo μουσηγέτον uocant quasi ducem & principē orbium cætero-rum, ut ipse Cicero refert, dux & princeps & modera tor luminū reliquorum, mens mundi, & temperatio. Musas esse mundi cantū etiā rustici sciunt, qui eas camœnas quasi canenas à canendo dixerunt. Ideo canere cœlū ēt theologi cōprobantes sonos musicos sacrificijs adhibuerunt, qui apud alios lyra & cithara, apud nonnullos tibijs alijs'ue musicis instrumentis fieri solebant, in ipsis quoq; hymnis deorum per stropham & antistrophā metra canoris uersibus adhibebantur, ut per stropham rectus orbis stelliferi motus, per antistrophā diuersus uagarum regressus prædicaretur, ex quibus duobus motibus primus in natura hymnus dicandus deo sumpsit exordium. Mortuos quoq; ad sepulturam prosequi oportere cum cantu, plurimarum gentium uel regionū instituta sanxerunt, persuasione hac, qua post corpus animæ ad originem dulcedinis musicæ, idest ad cœlum redire credantur. Nam ideo in hac uita omnis anima musicis sonis capitur, ut non solum qui sunt habitu cultiores, uerum uniuersæ quoq; barbaræ nationes, cantus quibus uel ad ardorem uirtutis animentur, uel ad molliciem uoluptatis resoluantur, exerceant, quia in corpus defert memoriam musicæ, cuius in cœlo fuit conscia, et ita delinimētis canticis occupantur, ut nullū sit tam immite, tam asperum pectus, qd non oblectamentorum talium teneatur affectu. Hinc existimo et Orphei uel Amphiōis

fabulam, quorum alter animalia rõne carentia alter saxa quoq; trahere cantibus ferebatur, sumpsisse principiũ, qa primi, forte gentes uel sine rõnis cultu barbaras, uel saxi instar nullo affectu molles, ad sensum uoluptatis canendo traxerunt. Ita deniq; omnis habitus animæ cantibus gubernatur, ut & ad bellũ progressui, & itẽ receptui canatur, cantu & excitante, & rursus sedante uirtutem. Dat somnos adimitq;, nec nõ curas et immittit, & retrahit. Iram suggerit, clementiã suadet, corporũ quoq; morbis medetur. Nam hinc est q̃ ægris remedia præstantes præcinere dicuntur. Ecqd mirũ si inter homines musicæ tanta dominatio est? cũ aues quoq; ut lusciniæ & cygni aliæ ue id genus cantum ueluti quadam disciplina artis exerceant, nõnullæ uero uel aues uel terrenæ seu aquatiles belluæ inuitante cantu in retia sponte decurrant, & pastoralis fistula pastũ progressis quietẽ imperet gregibus? Nec mirũ, inesse.n. mundanæ animæ cãs musicæ, qbus est intexta, prædiximus. Ipsa autem mundi anima uiuentibus omnibus uitã ministrat. Hinc hominũ pecudũq; genus uiteq; uolantũ. Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus. Iure igitur musica capitur omne quod uiuit, qa cœlestis anima qua animatur uniuersitas originem sumpsit ex musica. Hæc dum ad sphæralẽ motum mundi corpus impellit, sonũ efficit qui interuallis disiunctus imparibus, sed tñ pro rata parte, rõne distinctis sicut à principio ipsa cõtexta est. Sed hæc interualla q̃ in anima qppe incorporea sola existimantur rõne nõ sensu, quærendũ est, utrum etiã ipso in mundi corpore dimensio librata seruauerit? Et Archimenides qdem stadiorum numerũ deprehendisse se

credidit, qbus à terræ supficie luna distaret, à luna mercurius, à mercurio uenus, sol à uenere, mars à sole, à marte iupiter, saturnus à ioue sed & à saturni orbe usq; ad ipsum stelliferum cœlum, omne spatium se ratione emensum putauit. Quæ tamen Archimenidis dimensio à platonicis repudiata est, quasi dupla & tripla interualla non seruans, & statuerũt hoc esse credendum, ut q̃tum est à terra usq; ad lunã, duplũ sit à terra usq; ad solem, q̃tumq; est à terra usq; ad solem, triplũ sit à terra usq; ad uenerem, q̃tumq; est à terra usq; ad uenerẽ, quater tm̃ sit à terra usq; ad mercurij stellã, quantũq; est ad mercuriũ à terra, nouies tm̃ sit à terra usq; martẽ, et q̃tum à terra usq; ad martẽ est, octies tm̃ sit à terra usq; ad iouem, q̃tum est à terra usq; ad iouem, septies & uicies sit tantum à terra usq; ad saturni orbem. Hanc platonicam persuasionem Porphyrius libris inseruit, qbus Thimæi obscuritatibus non nihil lucis infudit, atq; eos credere ad imaginem contextionis animæ hæc esse in corpore mundi interualla, & quæ epitritis, hemiolijs, & epogdois, hemitonisq;, cõplentur, & liminatæ, et ita prouenire concentum. Cuius ratio in substantia animæ contexta mundano quoq; corpori, quod ab anima mouetur inserta est. Vnde ex omni parte docta & perfecta est Ciceronis assertio, qui interuallis imparibus, sed tamen pro rata parte ratione distinctis cœlestem sonum dicit esse disiũctum. Nũc locus admonet ut de grauitate & acumine sonorum diuersitates quas asserit reuoluamus, & natura fert, ut extrema ex altera parte grauiter, ex altera aũt acute sonent, quã ob cãm summus ille cœli stellifer cursus, cuius ↄuersio est concitatior.

acute excitato mouetur sono. Grauissimo aũt hic lunaris atq; infimus, diximus nunq̃ sonũ fieri nisi aere percusso. Vt aũt sonus ipse aut acutior aut grauior proferatur, ictus efficit, qui dũ ingens et celer incidit, acutũ sonum præstat, si tardior lentior'ue, grauiorem. Indicio est uirga, quæ dũ auras percutit, si impulsu cito ferit, sonum acuit, si lentiore, in grauius ferit auditum. In fidibus quoq; idẽ uidemus, quæ si tractu arctiore tendũtur, acute sonant, grauius laxiores. Ergo et superiores orbes dum pro amplitudine sua impetu grãdiore uoluũtur, dumq; spiritu ut in origine sua fortiore, tendũtur, propter ipsam, ut ait cõcitatiorem ꝯuersionẽ acute excitato mouẽtur sono, grauissimo aũt hic lunaris atq; infimus, qm̃ spiritu ut in extremitate languescẽte iam uoluitur, et propter angustias, quibus penultimus orbis arctatur impetu leniore conuertitur. Nec secus probamus in tibijs, de quarũ foraminibus uicinis ori inflantis sonus acutus emittitur, de longinquis autem & termino proximis, grauior, item acutior per patentiora foramina, grauior per angusta & utriusq; causæ rõ una, qa spiritus ubi incipit, fortior est, defectior ubi desinit, & quia maiorem impetum per maius foramen impellit, cõtra aũt in angustis contingit & eminus positis. Ergo orbis altissimus, & ut immensum patens, & ut spiritu eo fortiore, quo origini suæ uicinior est, incitatus, sonorum de se acumen emittit. Vox ultimi & pro spatij breuitate, & pro longinquitate iam frangitur. Hinc quoq; apertius approbatur spiritum quantum ab origine sua deorsum recedit, tanto circa impulsum fieri leniorem, ut circa terram, quæ ultima sphærarũ est tam concretus tam

densus habeatur, causa sit terræ in una sede semper hærē di, nec in quālibet partē permittatur moueri obsessa un diq; circūfusi spūs densitate. In sphæra aūt ultimum locum esse, qui medius est, antecedentibus iam probatum est. Ergo uniuersi mundani corporis sphæræ nouē sunt. Prima illa stellifera, quæ proprio nomine dicitur cœlū, & aplanes apud græcos uocatur, arcens & continens cæteras. Hæc ab oriēte semp uoluitur in occasum, subiectæ septem, quas uagas dicimus, ab occidente in orientem ferūtur. Nona terra sine motu. Octo sunt igitur quæ mouentur, sed septē soni sunt qui concinentiā de uolubilitate conficiunt, propterea qa mercurialis et ueneris orbis, pari ambitu comitati solem uiæ eius tanq̄ satellites obsequuntur, & ideo à nōnullis astronomiæ studentibus, eandem uim sortiti existimantur. Vnde ait. Illi aūt octo cursus, in qbus eadē uis est duorū, septem efficiunt distinctos interuallis sonos qui numerus rerū omnium fere nodus est. Septenarium aūt numerum omniū nodū esse, plene cū de numeris superius loqueremur, expressimus. Ad illuminandū (ut existimo) obscuritatē uerborū Ciceronis de musica tractatus succinctus à nobis qua licuit breuitate sufficiet, nam netas & hypatas aliarūq; fidium uocabula perquirere & tonorū uel limatum minuta subtilia, & quid in sonis pro littera, quid pro syllaba, qd pro integro noīe accipiatur asserere, ostentantis est, nō docentis. Nec. n. quia fecit in hoc loco Cicero musicæ mentionem, occasione hac eundū est per uniuersos tractatus qui possunt esse de musica, quos (quantum mea fert opinio) terminum habere non existimo. Sed illa sunt persequenda, quibus uerba, quæ explananda

receperis, possint liquere, quia in re naturaliter obscura qui in exponendo plura q̃ necesse est superfundit, addit tenebras, non adimit densitatem. Vnde finem de hac tractatus parte faciemus, adiecto uno quod scitu dignum putamus, q̃a cũ sint melodiæ musicæ tria genera, enarmonicum, diatonum, & oromaticum. Primũ q̃dẽ propter nimiã sui difficultatẽ ab usu recessit. Tertium uero est infame molliciæ. Vnde mediũ .i. diatonum mũdanæ musicæ doctrina Platonis ascribitur. Nec hoc inter prætereunda ponemus, ꝙ musicã perpetua cœli uolubilitate nascentẽ, ideo claro nõ sentimus auditu, q̃a maior sonus est, q̃ ut humanarũ auriũ recipiatur angustijs, nã si nili catadupla ab auribus incolarum amplitudinem fragoris excludunt, q̃d mirum si nostrũ sonus excedit auditum, quẽ mundanæ molis impulsus emittit? Nec .n. de nihilo est quod ait, qui cõplet aures meas tantus et tam dulcis sonus. Sed uoluit intelligi, ꝙ si eius q cœlestibus meruit interesse secretis, cõpletæ aures sunt soni magnitudine, superest ut cæteroꝝ hominum sensus mundanæ ꝯcinentiæ nõ capiat auditũ. Sed iam tractatum ad sequentia ꝯferamus. Vides habitari in terra raris & angustis locis, et in ipsis quasi maculis, ubi habitatur uastas solitudines interiectas, eosq; qui incolãt terrã nõ mõ interruptos ita esse, ut nihil iter ipsos ab alijs ad alios manare possit, sed ꝑtim obliquos, ꝑtim trãsuersos, ꝑtĩt ẽt auersos stare nobis à q̃bus expectare gloriã certe nullã poteris. Cernis aũt eandẽ terrã quasi q̃busdã redimitã et circundatã cingulis, ẽ q̃bus duos maxime inter se diuersos et cœli uerticibus ipsis ex utraq; ꝑte subnixos obriguisse pruina uides, mediũ autẽ illum &

maximū solis ardore torreri. Duo sunt habitabiles, quorum australis ille, in quo qui insistūt aduersa uobis urgent uestigia, nihil ad uestrū genus. Hic aūt alter subiectus aquiloni, quē incolitis, cerne q̄ tenui uos parte contingat. Omnis .n. terra q̄ colitur à uobis angustata uerticibus lateribus latior, parua quædā insula est circūfusa illo mari, quod atlanticū, quod magnū, quē oceanū appellatis in terris, qui tñ tanto nomine designatur q̄ sit paruus uides. Postq̄ cœlū quo omnia ꝯtinētur & subiectarum sphærarꝫ ordinē motūq; ac de motu sonū cœlestis musices modos & numeros explicantē, & aerē subditum lunæ tullianus sermo per necessaria & pñti operi apta ductus ad terrā usq; descripsit, ipsius iam terræ descriptionē uerborꝫ parcus, rerū fœcundus absoluit. Et .n. maculas habitationū ac de ipsis habitatoribus alios interruptos auersosq; obliquos ēt & transuersos alios nominādo, terrenæ sphæræ globositatē sermone tm̄ non coloribus pinxit. Illud quoq; nō sine perfectione doctrinæ est, ꝙ cū alijs nos non patitur errare, qui terrā semel cingi oceano credidere. Nā si dixisset omnis terra parua quædā est insula circūfusa illo mari, unū oceani ambitum dedisset intelligi. Sed adijciēdo q̄ colitur à uobis, ueram eius maris diuisionem de qua paulopost disseremus, nosse cupiētibus intelligendā reliquit. De qnq; autem cingulis ne quæso existimes duorꝫ romanæ facūdiæ parentū Maronis & Tullij dissentire doctrinā, cū hic ipsis cingulis terrā redimitam dicat, ille ijsdē quas græco noīe Zonas uocat, asserat cœlū teneri. Vtrunq;.n. incorruptam uerāq; nec alteri ꝯtrariā retulisse rationem procedente disputatione ꝯstabit. Sed ut omnia quæ hoc

loco explananda recepimus, liquere possint, habendus est primum sermo de cingulis, quia situ eorum ante oculos locato cætera erunt intellectu proniora. Prius aũt qualiter terram coronent, deinde quemadmodum cœlũ teneant explicandum est. Tetra nona & ultima sphæra est. Hác diuidit oriZon, idest finalis circulus de quo ante rettulimus. Ergo medietas, cuius nos partem incolimus, sub eo cœlo est, quod fuerit super terrã, & reliqua medietas sub illo, quod dũ uoluitur ad ea loca quæ ad nos uidentur inferiora descendit. In medio enim locata ex omni sui parte cœlum suspicit. Huius igitur ad cœlũ breuitas quæ punctum est, ad nos uero immensa globositas, distinguitur locis inter se uicissim pressis nimietate uel frigoris uel caloris, geminam nacta inter diuersa tẽperiem. Nam & septentrionalis & australis extremitas perpetũa obriguere pruina. Et hi uelut duo sunt cinguli, quibus terra redimitur, sed ambitu breues quasi extrema cingentes. Horum uterq; habitationis impatiens est, quia torpor ille glacialis nec animali, nec frugi, uitam ministrat, illo enim aere corpus alitur, quo herba nutritur. Medius cingulus & ideo maximus æterno afflatu continui caloris ustus spatium quod et lato ambitu & prolixius occupauit, nimietate feruoris facit inhabitabile uicturis. Inter extremos uero & mediũ duo maiores ultimis medio minores ex utriusq; uicinitatis intemperie temperantur, in hisq; tantum uitales auras natura dedit incolis carpere. Et quia animo facilius illabitur concepta ratio descriptione q̃ sermone, esto orbis terræ cui ascripta sunt. a. b. c. d. Et circa. a. ascribantur. n. & l. circa. b. autem. m. & k. & circa. c. g. &

I. & circa. d. e. & f. Et ducantur rectæ lineæ à signis ad signa quæ diximus, idest. a. g. in. i. ab. m. in. n. a. k. in. l. ab. e. in. f. Spatia igitur duo aduersa sibi, idest unũ a. c. usq; ad lineam quæ in. I. ducta est, alterum a. d. usq; ad lineam quæ in. f. ducta est, intelliguntur pruina riguisse perpetua. Est enim superior septentrionalis, inferior australis extremitas. Medium uero ab. n. usq; in. l. Zona fit torrida. Restat ut cingulis ab. i. usq; ad. n. de subiecto calore & superiore frigore temperetur. Rursus ut Zona quæ est inter. l. & f. accipiat de superiecto calore & subdito rigore temperiem.

Nec excogitatas à nobis lineas, quas diximus, existimetur. Circi.n. sunt de quibus supra retulimus septentrionalis & australis, & tropici duo. Nam æquinoctialẽ hoc loco, quo de terra loquimur, nõ oportet ascribi, qui oportuniore loco rursus addetur. Licet igitur sint hæ duæ mortalibus ægris munere cõcessæ diuum, quas diximus temperatas, non tamen ambæ zonæ hominibus nostri generis indultæ sunt, sed sola superior, quæ est ab .i usq; ad.n. incolitur ab omni, quale scire possumus, hominum genere, romani græci ue sint uel barbari cuiusq; nationis. Illa uero ab.l. usq; ad.f. sola rõne intelligitur, q̃ propter similem temperiem similiter incolitur, sed à quibus, nõ licuit unq̃ nobis, nec licebit agnoscere. Interiecta.n. torrida utriq; hominum generi cõmertiũ ad se denegat cõmeandi. Deniq; de quattuor habitationis nostræ cardinibus, oriens, occidens, & septentrio, suis uocabulis nuncupantur, quia ab ipsis exordijs suis sciuntur à nobis. Nam & si septentrionalis extremitas inhabitabilis est, non multo tamen est à nobis remota. Quarto uero nostræ habitationis cardini, causa hæc alterũ nomen dedit, ut meridies non australis uocaretur, quia & ille proprie est australis, qui de altera extremitate procedens aduersus septentrionali est, & hunc meridiẽ iure uocitari facit locus, de quo incipit nobis dies. Nam quia sentiri incipit à medio terræ, in qua est usus diei, ideo tanq̃ quidã medidies una littera mutata meridies nuncupatus est. Sciendũ est aũt q̃ uentus qui per hunc ad nos cardinem peruenit.i. auster ita in origine sua gelidus est, ut apud nos cõmendabilis est blando rigore septentrio, sed quia per flãmam torridæ zonæ ad nos cõmeat,

nos cõmeat, admixtus igni calescit, & qui incipit frigidus, calidus peruenit. Neq;.n. uel ratio uel natura pateretur, ut ex duobus æquo pressis rigore cardinibus dissimili tactu flatus emitteretur. Nec dubium est nostrum quoq; septentrionem ad illos qui australi adiacent, propter eandem rationem calidum peruenire, et austrum corporibus eorũ, genuino auræ suæ rigore blandiri. Eadem ratio nos non permittit ambigere, quin per illam quoq; superficiẽ terræ, quæ ad nos habetur inferior, integer Zonarum ambitus, quæ hic temperatæ sunt, eodẽ ductu temperatus habeatur, atq; ideo illic quoq; eædem duæ Zonæ à se distantes similiter incolantur. Aut dicat quisquis huic fidei obuiare mauult, qd sit quod ab hac eum distinctione deterreat. Nam si nobis uiuendi facultas est in hac terrarum parte, quam colimus, quia calcantes humum cœlum suspicimus super uerticem, quia sol nobis & oritur & occidit, quia circumfuso fruimur aere cuius spiramus haustu, cur non & illic aliquos uiuere credamus, ubi eadem semper imprompturarum sunt? Nam qui ibi dicuntur morari, eandẽ credẽdi sunt spirare auram, quia eadem est in eiusdem Zonalis ambitus continuatione temperies. Idem sol illis & obire dicitur nostro ortu, & orietur cum nobis occidet. Calcabunt æque ut nos humum, & semper uerticem, semp cœlum uidebunt. Nec metus erit, ne de terra in cœlum decidant, cum nihil unq̃ possit ruere sursum. Si.n. nobis (quod asserere genus ioci est) deorsum habetur ubi est terra, & sursum ubi est cœlũ. Illis quoq; sursum erit, quod de inferiore suspicient, nec aliquando in superna casuri sunt. Affirmauerim quoq; & apud illos minus

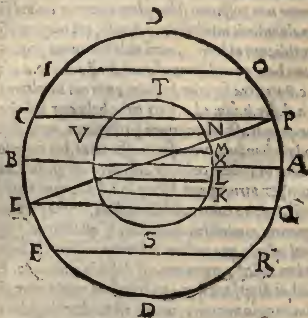
rerum peritos hæc existimare de nobis, nec credere posse nos in quo sumus loco degere, sed opinari, siqs sub pedibus tentaret stare, casurum. Nunq̃ tamen apud nos quisq̃ timuit, ne caderet in cœlum, ergo nec apud illos quisquã in superiora casurus est, sicut omnia nutu suo pondera in terram ferri superius relata docuerunt. Postremo quis ambigat in sphæra terræ ita quæ inferiora dicuntur, superioribus suis esse cõtraria, ut est oriens occidenti? Nam in utraq; parte par diametros habetur. Quum ergo & orientem & occidentem similiter constat habitari, quid est quod fidem huius quoq; diuersæ sibi habitationis excludat? Hæc omnia non ociosus lector in tam paucis uerbis Ciceronis inueniet. Nã quũ dicit terram cingulis suis redimitam atq; circũdatam, ostendit per omne terræ corpus eandem temperatorum cingulorum cõtinuatam esse temperiem. Et quum ait, in terra maculas habitationum uideri, non eas dicit quæ in parte nostræ habitationis nonnullis desertis locis interpositis incoluntur. Non enim adijceret in ipsis maculis uastas solitudines interiectas, si ipsas solitudines diceret inter quas certe partes macularum instar habeantur. Sed quia maculas dicit has quattuor, quas in duobus terræ hemisphærijs binas esse ratio monstrauit, bene adiecit interiectas solitudines. Nam sicut pars quæ habitatur à nobis, multa solitudinum interiectione distinguitur, credendum est in illis quoq; tribus alijs habitationibus similes esse inter deserta & culta distinctiones. Sed & quattuor habitationum incolas & relatione situs & ipsa quoq; standi qualitate depinxit. Primum enim ait, alios præter nos ita incolere ter-

ram, ut à se interrupti nullam habeant ad se faculta-
tem meandi, Et ipsa uerba declarant, non eum de uno
hominum genere loqui in hac superficie à nobis solius
torridæ interiectione diuiso. Sic enim magis diceret, ita
interruptos, ut nihil inter ipsos ab illis ad nos manare
possit. Sed dicendo ita interruptos ut nihil inter ipsos
ab alijs ad alios manare possit, qualiter inter se illa ho-
minum genera sint diuisa, significat. Quod autem uere
ad nostram partem refertur, adiecit dicendo de illis qui
& à nobis & à se inuicem diuisi sunt, partim obli-
quos, partim transuersos, partim etiam aduersos stare
nobis. Interruptio ergo non unius generis à nobis, sed
omnium generum à se diuisorum refertur, quæ ita di-
stinguenda est. Hi quos separat à nobis perusta, quos
græci ἀντοιμους uocant, similiter ab illis qui inferio
rem Zonæ suæ incolunt partem, interiecta australi ge-
lida separatur. Rursus illos ab ἀντοικοις suis. i. per
nostri cinguli inferiora uiuentibus, interiectio ardentis
sequestrat, & illi à nobis septentrionalis extremitatis
rigore remouetur. Et quia non est una omnium affinis
continuatio, sed interiectæ sunt solitudines ex calo-
re uel frigore mutuum negantibus commeatum, has
terræ partes, quæ à quatuor hominum generibus in-
coluntur, maculas habitationum uocauit. Quem-
admodum autem cæteri omnes uestigia sua fige-
re ad nostra credantur, ipse distinxit, & australes qui-
dem aperte pronunciauit aduersos stare nobis dicen-
do. Quorum australis ille, in quo qui insistunt aduersa
nobis urgent uestigia. Et ideo aduersi nobis sunt, quia

in parte sphæræ quæ contra nos est morantur. Restat inquirere quos trāsuersos & quos obliquos nobis stare memorauerit. Sed nec de ipsis potest esse dubitatio, qn trāsuersos stare nobis dixerit inferiorem zonæ nostræ partē tenentes. Obliquos uero eos qui australis cinguli deuexa sortiti sunt. Superest ut de terræ ipsius spatijs, qāuta habitationi cesserint, quantaq; sint inculta, referamus, idest quæ sit singulorū dimensio cingulorū. Quod ut facile dinoscas, redeūdum tibi est ad orbis terræ descriptionem, quam paulo ante subiecimus, ut per ascriptarum litterarum notas, ratio dimensionū lucidius explicetur. Omnis terræ orbis, idest circulus, qui uniuersum ambitum claudit, cui ascripta sunt. a. b. c. d. ab his qui cū ratione dimensi sunt, in sexaginta diuisus est partes. Habet autem totus ipse ambitus stadiorum ducenta quinquagintaduo milia. Ergo singulæ sexagesimæ extenduntur stadijs quaternis milibus ducenis. Et sine dubio medietas eius, quæ est a. d. per orientem. i. per. a. usq; ad. c. habet triginta sexagesimas, & stadiorum milia centū uigintisex. Quarta uero pars, quæ est ab. a. usq; ad. c. inciēns à medio perustæ, habet sexagesimas quindecim, & stadiorū milia sexaginta & tria. Huius quartæ partis mensura relata constabit totius ambitus plena dimensio. Ab. a. igitur usq; ad. p. quod est medietas perustæ, habet sexagesimas quatuor, quæ faciunt stadiorum milia sexdecim cum octingentorum adiectione. Ergo omnis perusta sexagesimarum octo est, & tenet stadiorum milia triginta tria & sexcenta insuper. Latitudo autem cinguli nostri, qui temperatus est. i. a. p. usq; ad. o. habet sexagesimas quinq;, quæ faciūt stadiorum milia uiginti

unum. Et spatium frigidæ ab.o.usq; ad.c.habet sexagesimas sex, quæ stadiorum tenent uigintiquinq; milia ducenta. Ex hac quarta parte orbis terrarum, cuius mē suram euidēter expressimus, alterius quartæ partis magnitudinem ab.a.usq; ad.d.pari dimensionum distinctione cognosces. Cum ergo quantum teneat sphæræ superficies quæ ad nos est, in omni sua medietate cognoueris, de mēsura quoq; inferioris medietatis.i.a.d.per.b.usq; ad.c.similiter instrueris. Modo enim quia orbem terræ in plano pinximus, in plano autem medium exprimere non possumus sphæralem tumorem imitati sumus altitudinis intellectum à circulo, qui magis orizō ꝗ meridianus uidetur. Cæterū uolo hoc mente pcipias, ita nos hanc prætulisse mensuram, tanꝗ a.d.per.a.usq; ad.c. Pars terræ superior sit, cuius ptem nos incolimus, & a.d.per.b.usq; ad.c. pars terræ habeatur inferior. Hoc quoq; tractatu proprium sortito finem, nunc illud quod probandum promisimus asseramus, hos cingulos & bene Maronem cœlo, & bene terræ assignasse Ciceronem, & utrunq; non discrepātia, sed consona eadēq; dixisse. Natura enim cœli hāc in diuersis terræ partibus temperiem nimietatemq; distinxit & qualitas uel frigoris uel caloris, quæ cuilibet ætheris parti semel inhæsit, eandem inficit partem terræ, ꝗ despicit ambiendo. Et quia has diuersitates, quæ certis finibus terminantur, cingulos in cœlo uocauere, necesse est totidem cingulos ēt hic intelligi. Sicut in breuissimo speculo cum facies monstratur ingens, tenent in angusto membra uel liniamenta ordinem, quē sua in uero digesserat amplitudo. Sed hic quoq; asserendi quod dicitur minuemus laborem,

oculis subijciendo picturam. Esto enim cœli sphæra. a. b. c. d. Et inter se claudat sphæram terræ, cui ascripta sunt. s. x. t. u. Et ducatur in cœli sphæra circulus septentrionalis. ab. i. usq; in. o. tropicus æstiuus a. g. in. p. & æquinoctialis a. b. in. a. & tropicus hyemalis ab. f. in q. & australis ab. e. in. r. sed & Zodiacus ducatur ab f. in. p. Rursus in sphæra terræ ducantur idẽ limites cingulorum, quos supra descripsimus, in. n. in. m. in. l. in. k.

His ita depictis sine difficultate constabit singulas terræ partes à singulis cœli partibus super uerticem suum

positis qualitatem circa nimietatem uel temperiem mutari. Nam quod est sursum.a.d.usq; ad.r. hoc despicit terram ab.s.usq; ad.r. Et quod est in cœlo ad.r. usque ad.q.hoc inficit terræ.a.k. usq; ad.l.& quod in cœlo est a.q.usque in.p.tale facit in terra ab.l.usque ad.m. Qualeq; est desuper a.p.usq; ad o.tale in terra ab.m. usq; ad.n.Et quale illic ab.o. usque ad.c.tale hic est ab .n.usq; ad.t.Sunt autem in æthere extremitates ambæ .i.a.d.usq; ad.r.& .a.c.usq; ad.o. æterno rigore densatæ.Idem in terra est ab.s.usq; ad.k.& .a.t.usq; ad.n. Rursus in cœlo a.q.usq; ad.p.nimio calore feruet. Idẽ in terra quoq; ab.l.usq; ad m.idem feruor est. Itẽ sunt in cœlo temperies ab.o. usq; ad.p. & .a.q.in.r.Idem sunt hic quoq; tẽperatæ ab.n.in.m.& ab.l.in.k. Æquinoctialis.n.circulus qui ab.a.usq; ad.b.ductus est,mediam secat perustam.Et ipsum autem scisse Ciceronem, q; terreni cinguli cœlestibus inficiantur, ex uerbis eius ostenditur. Ait.n.è quibus duos maxime inter se diuersos & cœli uerticibus ipsis ex utraq; parte subnixos obriguisse pruina uides. Ecce testatur finale frigus esse de cœlo. Idem quoque de feruore medio dicit. Medium autem illum & maximum solis ardore torreri. Cum ergo manifeste & rigorem de cœli uerticibus & feruorem de sole in terræ cingulos uenire signauerit, ostendit prius in cœlo hos eosdem cingulos constitisse. Nunc quoniam constitit easdem in cœlo & in terra Zonas esse uel cingulos.(Hæc enim unius rei duo sunt nomina) iam dicendum est, quæ causa in æthere hanc diuersitatẽ q̃litatis efficiat. Perusta duobus tropicis clauditur, idest ab.g. in.p.æstiuo, & ab.f.in.q. hyemali.

Ab f. autem in p. Zodiacum describēdo perduximus. Ergo signum p. tropicus ille cancer habeatur, & signū f. capricornus. Cōstat aūt solem neq; sursum ultra cancrū, neq; ultra capricornū deorsum meare, sed cū ad tropica signa peruenerit mox reuerti, unde & solstitia uocantur. Et quia æstiuus tropicus temperatæ nostræ terminus est, ideo cum sol ad ipsum finem uenerit, facit nobis æstiuos calores de uicino urēs sensu maiore subiecta. Illo deniq; tempore australi generi reuerti hyemem nō potest ambigi, quia tunc ab illis sol omni uiæ suæ spatio recedit. Rursus cum ad f. signum, idest ad capricornū uenerit, facit hyemem nobis recessu suo, & illis uicinitate reducit æstatem. Hic notandum est de tribus tantū cardinibus in quancunq; ædem ingredi solē, de quarto nunq̄. Nam & ab ortu & ab occasu fenestra solem recipit, quippe quem orientem obeuntemq; prospectet. Recipit & à meridie, quia omne iter solis in nostro meridie est, ut instruit uisum ante lata descriptio. Nunquā uere solem fenestra septentrionis admittit, quia nunquā a. p. signo ad. o. sol accedit, sed a. p. semper retrocedēdo nunq̄ fines poli septentrionalis attingit; & ideo nunq̄ per hūc cardinem radius solis infunditur. Eiusdem rei probationem umbra quoq; cuiuslibet corporis sufficiet astruere. Nam & in occasum cadit oriente sole, & in ortum cum fit occiduus. Medio aūt die, quia sol meridiem tenet in septentriōem umbra depellitur. In austrū uero circa nostram habitatiōem impossibile est, umbrā cuiuslibet corporis cadere, quia semper in aduersam soli partem umbra iactatur. Aduersus autē austro apud nos sol esse non poterit, cum nunq̄ fines septentrionales

attingat. Sane quoniam pars illa perustæ, quæ tẽperatæ uicina est, admittit habitantes, illic .i. trans tropicum quæcũq; habitantur spatia, umbram mittunt in austrũ eo tempore, quo sol cancrum tenet. Tunc .n. ei fit sol septentrionalis, cum tropicum tenet, ꝙ ab illis ad septentrionem recedit. Ciuitas aũt siene, quæ prouinciæ thebaidos post superiorum montium deserta principium est, sub ipso æstiuo tropico cõstituta est. Et eo die quo sol certam partem ingreditur cancri hora diei sexta (quoniam sol tunc super ipsum inuenitur uerticem ciuitatis) nulla illic potest in terrã de quolibet corpore umbra iactari. Sed nec stilus hemisphærij monstrãtis horas, quẽ γνόμονα uocant tunc de se potest umbram creare. Et hoc est quod Lucanus dicere uoluit, nec tamen plene, ut habetur, absoluit. Dicendo .n. Atq; umbras nusq̃ flectente siene. Rem quidem attigit, sed turbauit uerum. Non .n. nunq̃ flectit, sed uno tempore, quod cũ sua ratione rettulimus. His relatis constat solem nunq̃ egredi fines perustæ, quia de tropico in tropicum Zodiacus obliquatus est. Manifesta est igitur causa, cur hæc Zona flamis sit semper obnoxia, quippe quam sol totius ætheree flamæ & fons & administrator, nunq̃ relinquat. Ergo ambæ partes ultimæ, idest septentrionalis & australis, ad quas nunq̃ solis calor accedit, necessario perpetua premuntur pruina. Duas uero (ut diximus) tempe rat hinc atq; illinc uicinia caloris & frigoris. Denią; in hac ipsa Zona, quam incolimus, quæ tota dicitur tẽperata, partes tñ quæ perusto cingulo uicinæ sunt, cæteris calidiores sunt, ut est Æthiopia, Arabia, Ægyptus, & Lybia, in qbus calor ita circũfusi aeris corpus exte-

nuat, ut aut nunq̃ aut raro cogatur in nubes, & ideo nullus penè apud illos usus est imbriũ. Rursus usq; ad frigidæ fines p̃ssius accedit, ut est palus meotis, ut regiones, quas præterfluunt tanais, & hister, omniaq; super scythiam loca quoꝝ incolas uetustas hyperboreos uocauit, quasi originem boreæ introrsum recedendo transissent, adeo æterna penè premuntur pruina, ut non facile explicetur, quanta sit illic frigidæ nimietatis iniuria. Loca uero quæ in medio temperata sunt, quoniam ab utraq; nimietate longe recedunt, ueram tenent salutaremq; temperiem. Locus nos admonet, ut quoniam diximus rem, quæ à nullo possit refelli, utrunq; tropicum circum Zodiaco terminos facere, nec unq̃ solé alterutrũ tropicum excedere posse, uel sursum uel deorsum meando. Trans Zodiacum uero circũ.i. trans ustam, quæ tropicis clauditur, ex utraq; parte incipere temperatas. Quæramus quid sit quod ait Virgi. quem nullius unq̃ disciplinæ error inuoluit, Duæ mortalibus ægris.

Munere concessæ diuum, & uia secta per ambas,

Obliquus qua se signorum uerteretur ordo.

Videtur enim dicere his uersibus, Zodiacum per temperatas ductum, & solis cursum per ipsas ferri, quod nec opinari fas est, quia neutrum tropicum solis cursus excedit. Nunc igitur illud attendit, quod diximus, et intra tropicum in ea perusta parte, quæ uicina est tẽperatæ, habitatores esse. Nã siene sub ipso tropico est, meroe aũt tribus milibus octingentis stadijs in perustã à siene introrsum recedit, & ab illa usq; ad terram cynamoniferacem, sunt stadia octingenta. Et per hæc omnia spatia perustæ licet rari tñ uita fruuntur habitantes. Vltra ue-

to iam inaccessum est propter nimium solis ardorem. Cum ergo tantum spatij ex perusta uitam ministret, et sine dubio circa uicinam alterius temperatæ.i. ἀντοικων tantundem spatij habere per perustæ fines, & parem mansuetudinem, non negetur. Paria.n.in utraq; parte sunt omnia. Ideo credendum est, per poeticā tubam, quæ oīa semper in maius extollit, dixisse, uiā solis sectam per temperatas, quoniam ex utraq; parte fines perustæ in eo sunt similes temperatis, q̄ se patiūtur habitari. An forte poetica licentia p̄ticulā pro simili penè p̄ticula posuit, et pro sub ambas per ambas dicere maluit. Nā re uera ductus Zodiaci sub ambas tēpatas ultro citroq; p̄uenit, nō tñ per ambas. Scimus aūt & Homerum ipsum, & in omnibus imitatorem eius Maronem sæpe tales mutasse particulas. An, quod mihi uero proprius uidetur, per ambas, pro inter ambas uoluit intelligi. Zodiacus.n.inter ambas tēperatas uoluitur, non per ambas. Familiariter aūt per pro inter, ponere solet, sicut alibi quoq; Circū perq; duas in morem fluminis arctos. Neq;.n.anguis sydereus arctos secat, sed dū & amplectitur & interuenit circum eas & inter eas uoluitur, non p eas. Ergo pōt ꝯstare nobis intellectus, si per ambas, pro inter ambas more ipsius poetæ dictum existimemus. Nobis aliud ad defensionē ultra hæc, q̄ diximus, nō occurrit. Verū qm̄ in medio posuimus, quos fines nunq̄ uia solis excedat, manifestū est aūt oībus qđ Maro dixerit, quē ꝯstat erroris ignarū, erit ingenij singulorꝫ inuenire qđ possit āplius pro absoluēda hac q̄one cōferri. His quoq; (ut arbitror) nō ociosa inspectione tractatis, nūc de oceano quod promisimus, astruemus.

Nō uno sed gemino eius ambitu terræ corpus omne cir/cumflui. Cuius uerus & primus meatus est, qui ab in/docto hominū genere nascitur. Is enim *quem solū ocea/num plures opinantur, de finibus ab illo originali refu/sus secundum ex necessitate ambitum* fecit. *Cæterū eius prior corona per Zonam terræ calidam meat superiora terrarum et inferiora cingens, flexum circi æquinoctia lis imitata, ab oriente uero duos sinus refundit, unum ad extremitatem, septentrionis, ad australis alterum.* Rursusq; *ab occidente duo pariter enascuntur sinus, qui usq; ad ambas quas supradiximus extremitates refusi occurrunt ab oriente demissis.* Et *dum ui summa et im petu immaniore miscentur, inuicemq; se feriunt, ex ipsa aquarum collisione nascitur illa famosa oceani accessio pariter & recessio.* Et *ubicunq; in nostro mari ꝯtingit, idem uel in angustiis fretis uel in planis forte littoribus ex ipsis oceani finibus, quos oceanū nunc uocamus eue niunt, quia nostrum mare ex illis influit.* Cæterum *ue rior (ut ita dicam) eius alueus tenet Zonam perustam, et tam ipse qui æquinoctialem q̄ sinus ex eo nati, qui ori Zontem circulum ambitu suæ flexionis imitantur, om/nem terram quadrifidam diuidunt, & singulas (ut su/pradiximus) habitatiōes faciūt insulas.* Nam *inter nos & australes homines means ille per calidam Zonam totamq; cingens & rursus utriusq; regionis extrema fi/nibus suis ambiens, binas in superiore atq; inferiore ter ræ superficie insulas facit.* Vnde Tullius *hoc intelligi uo lens non dixit, omnis terra parua quædam est insula, sed omnis terra quæ colitur à nobis parua quædā est in sula, quia & singulæ de quatuor habitatiōibus paruæ*

quadā efficiuntur insulæ, oceano bis eas (ut diximus) ambiente. Omnia hæc ante oculos locare potest descriptio substituta, ex qua & nostri maris originem quæ totius una est, et rubri atq; indici ortum uidebis. Caspiūq; mare unde oriatur inuenies, licet non ignorem esse nõnullos qui ei de oceano ingressum negent. Nec dubium est, in illam quoq; australis generis temperatam mare de oceano similiter influere. Sed describi hoc nostra attestatione non debuit, cuius situs nobis incognitus perseuerat. Quod autem dixit nostram habitabilem angustam uerticibus lateribus latiorem, in eadem descriptione poterimus aduertere. Nam quāto longior est tropicus circus septentrionali circo, tanto zona uerticibus q̃ lateribus angustior est, quia summitas eius in arctum extremi circuli breuitate contrahitur. Deductio autem laterum cum longitudine tropici ab utraq; parte distenditur. Deniq; ueteres omnem habitabilem nostram extentæ chlamydi similem esse dixerūt. Item quia omnis terra in qua & oceanus est, ad quemuis cœlestem circulū quasi centron puncti obtinet locum, necessario de oceano adiecit. Qui tamen tanto nomine q̃ sit paruus uides. Nam licet apud nos atlanticum mare magnum uocetur, de cœlo tamen despicientibus non potest magnum uideri, cum ad cœlum, terra signum sit, & pūctum, quod diuidi non possit in partes. Ideo autem terræ breuitas tam diligenter asseritur, ut paruipendendum ambitum famæ.

uir fortis intelligat, quæ in tam paruo magna esse nõ poterit, quod doctrinæ propositum non minus in sequentibus apparebit, quinetiam si cupiat proles futurorum hominum deinceps laudes uniuscuiusq; nostrum acceptas à patribus posteris prodere, tñ pp eluuiones exustionesq; terrarum, quas accidere tpe certo necesse est, non modo non æternam sed ne diuturnã quidem gloriã assequi possumus. Virtutis fructum sapiens in conscientia ponit, minus perfectus in gloria, unde Scipio perfectionem cupiens infundere nepoti auctor est, ut contentus cõ-

ſcientiæ premio gloriã non requirat. In qua appetenda qm̃ duo ſunt maxima quæ præoptari poſſint, ut & q̃ latiſſime uagetur, & q̃ diutiſſime perſeueret, poſtq̃ ſuperius de habitationis noſtræ anguſtijs diſſerendo totius terræ, quæ ad cœlum puncti locum obtinet, minimam quandam docuit ab noſtri generis hominibus particulam poſſideri, nullius uero gloriam uel in illam totam partem potuiſſe diffundi, ſi quidẽ gangen tranſnare, uel tranſcẽdere caucaſum romani nominis fama nõ ualuit, ſpem quam de propaganda late gloria ante oculos ponendo noſtri orbis anguſtias amputauit, uult etiã diuturnitatis auferre, ut plene animo nepotis contemptum gloriæ cõpos diſſuaſor inſinuet, & ait. Nec in hac ipſa pte in quã ſapiẽtis & fortis uiri nomen ſerpere põt æternitatem nominis poſſe durare, cum mõ exuſtiõe, modo elluuione terrarum diuturnitati rerum intercedat occaſus, quod quale ſit diſſeremus. In hac enim parte tractatus, illa quæſtio latenter abſoluitur, quæ multorum cogitationis de ambigenda mũdi æternitate ſollicitat. Nam quis facile mundum ſemper fuiſſe conſentiat? cum & ipſa hiſtoriarum fides multarum rerum cultum emendationemq; uel ipſam inuentionem recentem eſſe fateatur? Cunque rudes primum homines & incuria ſyluestri non multum à ferarum aſperitate diſſimiles meminerit, uel fabuletur antiquitas, tradatq; nec hunc eis quo nunc utimur uictum fuiſſe, ſed glande prius et baccis alitos ſero ſperaſſe de ſulcis alimoniam, cunque ita exordium rerũ, et ipſius humanæ nationis opinemur, ut aurea primũ ſæcula fuiſſe credamus, & inde natura per metalla uiliora degenerãs ferro ſæcula poſtrema

fœdauerit, ac nt totum uideamur de fabulis mutuari quis non hinc existimet mundum quãdoq; cepisse? nec longam retro eius ætatem, cum ab hinc ultra duo retro annorum millia de excellẽti rerum gestarum memoria ne græca quidem extat historia? Nam supra Ninum à quo Semiramis secundũ quosdam creditur procreata, nihil præclarũ in libris relatum est, si.n.ab initio immo ante initium fuit mundus (ut philosophi uolũt) cur per innumerabilium seriem sæculorum non fuerat cultus, quo nunc utimur, inuentus? non litterrarum usus, quo solo memoriæ fulcitur æternitas? cur nõ deniq; multarum rerũ experientia ad aliquas gentes recenti ætate peruenit? Vt ecce galli uitem, uel cultũ oleæ, roma iam adolescente, didicerunt. Aliæ uero gentes adhuc multa nesciunt, quæ nobis inuenta placuerunt. Hæc omnia uidentur æternitati rerum repugnare, dum opinari nos faciunt certo mundi principio paulatim singula quæq; cœpisse. Sed mũdum quidem fuisse semper philosophia author est conditore quidem deo, sed non ex tempore. Siquidem tempus ante mundum esse nõ potuit, cum nihil aliud tempora nisi cursus solis efficiat. Res uero humanæ ex parte maxima sæpe occidunt manẽte mũdo, & rursus oriuntur uel eluuione uicissim uel exustione redeunte, cuius uicissitudinis causa uel necessitas talis est. Ignem æthereum phisici tradiderunt humore nutriri, asserentes ideo sub zona cœli perusta, quam uia solis, idest zodiacus occupauit, oceanum (sicut supra descripsimus) à natura locatum ut omnis latitudo, qua sol cũ quinq; uagis & luna ultro citroq; discurrunt, habeat subiecti humoris alimoniam. Et hoc esse uolunt quod

Homerus

Homerus diuinarum omnium inuentionũ fons & origo sub poetici nube figmenti, uerum sapientibus intelligi dedit, Iouem cum dijs cæteris .i. cum stellis profectũ in oceanum æthiopibus eum ad epulas inuitantibus. Per quam imaginem fabulosam Homerum significasse uolunt, hauriri de humore nutrimenta syderibus, q ob hoc æthiopas reges epularum participes cœlestium dixit qm̃ circa oceani oram, non nisi æthiopes habitant, quos uicinia solis usq; ad speciem nigri coloris exussit. Cum ergo calor nutriatur humore, hæc uicissitudo contingit, ut modo calor, modo humor exuberet. Euenit .n. ut ignis usq; ad maximum enutritus augmentũ, haustum uincat humorem. Et sic aeris mutata temperies licentiam præstet incendio, et terra penitus flagrãtia immissi ignis uratur. Sed mox impetu caloris absumpto paulatim uires reuertuntur humori, cum magna pars ignis incendijs erogata minus iam de renascente humore consumat. Ac rursus longo tempoꝝ tractu ita crescẽs humor altius uincit, ut terris infundatur eluuio. Rursusq; calor post hæc uires resumit, & ita fit, ut manente mundo inter exuperantis caloris humorisq; uices, terrarum cultus, cum hominum genere sæpe intercidat, et reducta temperie rursus nouetur, nunq̃ tñ siue eluuio siue exustio omnes terras aut omne hominũ genus uel oino operit, uel penitus exurit. Aegypto certe, ut Plato in Thimæo fatetur nunq̃ nimietas humoris nocuit uel caloris. Vnde & infinita annoꝝ milia in solis ægyptiorũ monumentis librisq; releguntur. Certe igitur terraꝝ partes internitioni superstites seminarium instaurando generi hũano fiunt, atq; ita ꝯtingit, ut non rudi mundo

rudes homines & cultus inscij, cuius memoriam inter/
cipit interitus, in terris oberrent, & asperitatem paula
tim uagæ feritatis exuti conciliabula et cœtus natura in/
struente patiantur. Sitq; primum inter eos mali nescia,
& adhuc astutiæ inexperta simplicitas, quæ nomē au/
ri primis sæculis præstat. Inde quo magis ad cultum re
rum atq; artiū usus promouet tanto facilius in animos
serpit æmulatio, quæ primū bene incipiēs in inuidiam
latenter euadit. Et ex hac iam nascitur quicquid ge/
nus hominum post sequentibus sæculis experitur. Hæc
ergo quæ rebus humanis pereundi atq; iterum reuertē
di incolumi mundo uicissitudo uariatur. Quid autē in/
terest ab his qui postea nascētur sermonem fore de te, cū
ab his nullus fuerit, qui ante nati sunt? qui nec paucio/
res, & certe meliores fuerunt uiri, presertim cum apud
eos ipsos qbus audiri nomen nostrū potest, nemo unius
anni memoriam consequi possit. Homines. n. populari/
ter annum tantū modo solis. i. unius astri reditu metiū/
tur. Re ipsa aūt cum ad idem unde, semel profecta sunt
cuncta astra redierint, eandemq; totius cœli descriptio/
nem longis interuallis retulerint, tum ille uere uertens
annus appellari pōt, in quo uix dicere audeo, ꝙ multa
hominū sæcula teneantur. Nāq; ut olim deficere sol ho
minibus extinguiq; uisus est, cum Romuli animus hæc
ipsa in templa penetrauerit, ita qñq; cum ab eadē par/
te sol eodemq; tpe iterum defecerit, tum signis omnibus
ad idem principium stellisq; reuocatis expletum annū
habeto. Cuius quidē anni nondum uigesimā partem
scito esse conuersam. Idem agere perseuerat instans dis/
suasioni gloriæ desiderandæ, quā cum locis arctam ne

in ipsis angustijs æternā supra docuisset, nunc nō solum ꝑpetuitatis expertem, sed nec ad unius anni integri metas posse propagari docet, cuius assertionis quæ sit ratio dicemus. Annus non is solus est, quem nunc cōis oium usus appellat, sed singulorꝫ seu luminum seu stellarum emensio omni cœli circuitu à certo loco in eundē locum reditus annus suus est. Sic mensis, lunæ annus est inter quē cœli ambitum lustrat, nā & à luna mensis dicitur, q̄a græco nomine luna, mene uocatur. Virgilius deniq; ad descriptionem lunaris anni, qui breuis est, annū qui cursu solis efficitur significare uolens ait. Interea magnū sol circūuoluitur annū, magnū uocans solis cōparatiōe lunaris. Nā cursus qdē Veneris atq; Mercurij penè par soli est. Martis uero annus ferè bienniū tenet, tanto.n.tpe cœlū circuit, Iouis aūt stella duodecim, & Saturni triginta annos in eadē circuitiōe cōsumit. Hæc de luminibus ac uagis, ut sæpe relata, iam nota sunt. Annus uero q mūdanus uocatur quere uertens est, qa ꝯuersiōe plene uniuersitatis efficitur, largissimis sæculis explicatur. Cuius rō est talis. Stellæ oēs & sydera, q̄ infixa cœlo uidentur, quorꝫ propriū motū nūq̄ uisus humanus sentire uel dep̄hendere pōt, mouētur tn̄ & p̄ter cœli uolubilitatem, q̄ semp trahūtur, suo quoq; accessu tā sero promouētur ut nullius hoīum uita tā lōga sit, q̄ obseruatione ꝯtinua factā de loco ꝑmutationē, in quo eas primū uiderat, dep̄hendat. Mundani ergo anni finis est, cū stellæ oēs, oiaq; sydera q̄ aplanes habet, à certo loco ad eūdē locum ita remeauerint, ut ne una qdē cœli stella in alio loco sit, q̄ in quo fuit, cū oēs aliæ ex eo loco motæ sunt, ad quē reuersæ anno suo finē dedere, ita ut lūina quoq;

cum erraticis quinq; in iysdem locis & partibus sint, in quibus incipiente mundano anno fuerunt. Hoc aũt (ut physici uolunt) post annorũ qndecim milia peracta contingit. Ergo sicut annus lunæ mensis, est & annus solis duodecim menses, & aliarum stellarum hi sunt anni, quos supra retulimus, ita mundanum annum qndecim milia annorũ, quales nunc cõputamus efficiunt. Ille ergo uere annus uertens uocandus est, quem non solis. i. unius astri reditu metiuntur, sed quem stellarum oium in quocunq; cœlo sunt ad eũdem locum reditus, sub eadem cœli totius descriptione concludit. Vnde & mundanus dicitur, quia mundus proprie cœlũ uocatur. Igitur sicut annum solis non solum à Calendis Ianuarijs usq; ad easdem uocamus, sed & à sequente post calendas die usq; ad eundem diem & à quocunq; cuiuslibet mensis die, usq; in diem eũdem reditus annus uocatur, ita huius mundani anni initium sibi quisq; facit quodcunq; decreuerit, ut ecce nũc Cicero à defectu solis, qui sub Romuli fine contigit, mundani anni principiũ sibi ipse cõstituit. Et licet iam sæpissime postea defectus solis euenerit, non dicitur tñ mundanum annum repetita defectio solis implesse, sed tunc implebitur, quum sol deficiens in iysdem locis & partibus & ipse erit & omnes cœli stellas omniaq; sydera rursus inueniet, in quibus fuerant cum sub Romuli fine deficeret. Igitur à discessu Romuli post annorũ quindecim milia (sicut asserunt physici) sol denuo ita deficiet, ut in eodem signo eademq; parte sit ad idem principium in quo sub Romulo fuerat, stellis quoq; omnibus signisq; reuocatis. Peracti. n. fuerant, cum Scipio in Africa militaret, à discessu

Romuli anni qngenti septuaginta & tres. Anno.n.ab urbe condita sexcentesimo septimo hic Scipio deleta Carthagine triumphauit. Ex quo numero annis remotis triginta duobus regni. Romuli, & duobus, qui intra somnium & consumatum bellum fuere, quingenti septuaginta tres à discessu Romuli ad somnium usq; remanebunt. Ergo rationabiliter uereq; signauit. Nec dum mundani anni uicesimam partem esse conuersam. Nam uicesimæ parti quot anni supersint à fine Romuli ad aphricanam militiá Scipionis, quos diximus annos fuisse qngentos septuaginta tres, quisquis in digitos mittit inueniet. Tu uero enitere, & sic habeto te non esse mortalē, sed corpus hoc. Nec.n.tu is es, quē forma ista declarat, sed mens cuiusq; is est quisq;, non ea figura quæ digito demonstrari pōt. Deum te igitur scito esse si quidem est deus qui uiget, qui sentit, qui meminit, qui prouidet, q tam regit, & moderatur, et mouet id corpus cui præpositus est, q̄ hunc mundum ille princeps deus. Et ut ille mundum quadam parte mortalem ipse deus æternus, sic fragile corpus animus sempiternus mouet. Bene & sapienter Tullianus hic Scipio circa institutionē nepotis ordinē recte docentis impleuit. Ná ut breuiter à principio omnem operis continentiam reuoluamus, primum tempus eius mortis, & imminentes propinquorū prædixit insidias, ut totum de hac uita sperare dedisceret, quam nō diuturnam cōperisset. Deinde ne metu prædictæ mortis frágeretur, ostendit sapienti & bono ciui in immortalitatem morte migrandum. Cumq; eum ultro spes ista traxisset ad moriēdi desiderium, succedit Pauli patris opportuna dissuasio, accensam filij festinationem

ab appetitu spõtaneæ mortis excludens. Plene igitur in animo somniantis utrinq; plantata sperandi expectandiq; temperie altius iam circa diuina erigendum nepotis animum Aphricanus ingreditur. Nec prius eum terram patitur intueri, q̃ cœli ac syderum naturã motum ac modulamẽ agnoscat, & hæc oĩa sciat premio cessura uirtutum. Ac postq̃ mens firmata Scipionis alacritate tantæ promissiõis erigitur, tum demum gloria, quæ apud indoctos magnum uirtutis premium creditur, cõtemni iubetur, dum ostenditur ex terrarum breuitate uel casibus arcta locis, angusta tẽporibus. Aphricanus igitur penè exutus hominẽ & defæcata mente iam naturæ suæ capax hic apertius admonetur, ut esse se deum nouerit. Et hæc sit præsentis operis consũmatio, ut animam non solum immortalem, sed deũ esse clarescat. Ille ergo qui fuerat iam post corpus in diuinitatem receptus, dicturus uiro adhuc in hac uita posito, deũ te scito esse non prius tantã prærogatiuã cõmittit homini q̃ quid sit ipse discernat, ne existimetur hoc quoq; diuinũ dici quod mortale in nobis & caducũ est, & q̃a Tullio mos est profundam rerum scientiã sub breuitate tegere uerborum, nunc quoq; miro compendio tantum includit arcanum, quod Plotinus magis q̃ quisq̃ uerborum parcus libro integro disseruit, cuius descriptio est. Quid animal? quid homo? in hoc ergo libro Plotinus quærit, cuius sint in nobis uoluntates memores metusq; ac desideria et animositas uel dolores, postremo cogitationes & intellectus utrum meræ animæ, an uero animæ utentis corpore. Et post multa quæ sub copiosa rerũ densitate disseruit, quæ nũc nobis ob hoc solũ pretereũ-

da sunt, ne usq; ad fastidij necessitatem uolumen exten/dant, hoc postremo pronunciat animal esse corpus animatum. Sed nec hoc neglectum, ut nō quæsitum relin/quit quo animæ beneficio quá ue uia societatis anime/tur. Has ergo oēs quas prædiximus passiones assignat animali. Verum aūt hominem ipsam animā esse testa/tur, ergo quod uidetur nō ipse uerus homo est, sed uerus ille est, à quo regitur quod uidetur. Sic cū morte anima/lis discesserit animatio, cadit corpus regente uiduatū. Et hoc est quod uidetur in homine mortale. Anima ue/ro qui uerus homo est ab omni conditione mortalitatis aliena est, adeo ut ad imitatiōem dei mundū regentis, regat & ipsa corpus, dum à se animatur. Ideo physici mundum magnum hominem, & hominē breuē mundum esse dixerunt. Per similitudines igitur cæterarum prærogatiuarum, quibus deū anima uidetur imitari, animum deum & prisci philosophoꝝ et Tullius dixit. Quod autem ait mundum quadam parte mortalē, ad cōem opinionē respicit, qua mori aliqua inter mundū uidentur ut aīal exanimatū uel ignis extinctus uel siccatus humor. Hæc enim omnino interijsse creduntur. Sed constat secundū ueræ rōnis assertionem, quā & ipse non nescit, nec Virgilius ignorat dicendo, nec morti esse locum. Constat inq̄ nihil intra uiuum mundū perire. s. eoꝝ q̄ interire uidentur, solā mutari spēm, & illud in originē suā atq; in ipsa elementa remeare, qd tale quale fuit, esse desierit. Deniq; & Plotinus alio in loco, cū de corporum assumptione dissereret, & hoc dissolui posse pronūciaret, qcqd effluit obiecit sibi. Cur ergo elemēta quoꝝ fluxus in aperto est, non similiter aliqn̄ soluūtur.

Et breuiter tantæ obiectioni ualideq; respõdit. Ideo elementa licet fluant nunq̃ tñ̃ solui, quia nõ foras effluũt. A` cæteris. n. corporibus quod effluit recedit, elementorum fluxus nũq̃ ab ipsis recedit elementis. Ergo in hoc mundo pars nulla mortalis est, secundũ ueræ rationis asserta. Sed q̄ ait eum quadam parte mortalẽ, ad communem (ut diximus) opinionem paululum inclinare se uoluit. In fine aũt ualidissimũ immortalitatis animæ argumentum ponit, quia ipsa corpori præstat agitatũ. Quod quale sit, ex ipsis uerbis Ciceronis *quæ sequũtur inuenies. Nã quod semper mouetur, æternum est, quod aũt motum affert alicui, quodq; ipsum agitatur alicunde, quando finem habet motus, uiuẽdi finem habeat necesse est. Solum igitur quod seipsum mouet, quia deseritur à se nunq̃ ne moueri quidem desinit, quinetiam cæteris quæ mouentur hic fons hoc principium est mouẽdi. Principij aũt nulla est origo, nam è principio oriuntur omnia, ipsum autẽ nulla ex re alia nasci põt, nec. n. id esset principium, quod gigneretur aliunde, quod si nõ oritur nec occidit quidem unq̃, nam principium extinctum nec ipsum ab alio nascitur, nec ex se aliud creabit, siquidẽ necesse est à principio oriri omnia, ita fit ut motus principiũ ex eo fit quod ipsum à se mouetur, id autẽ nec nasci põt, nec mori, uel cõcidat omne cœlũ omnisq; natura consistat necesse est, nec uim ullã nanciscatur, qa primo impulsu moueatur. Cũ pateat igitur æternum id esse quod ipsum se moueat, quis est qui hanc naturã animis esse tributã neget? In animo est. n. omne quod pulsu agitatur æterno, qđ aũt est anima, id motu cietur interiore et suo, nam hoc est proprie natura animi atq; uis,*

quæ si est una ex omnibus quæ seipsam moueat neque nata certe est, & æterna est. Omnis hic locus de Phedone Platonis ad uerbum à Cicerone trāslatus est, in quo ualidissimis argumētis animæ immortalitas asseritur. Et hæc est argumentorum summa, esse animam mortis immunem, qm̄ ex se mouetur. Sciendum est aūt q̄ duobus modis immortalitas intelligitur, aut.n.ideo est immortale quid, quia per se non est capax mortis, aut quia procuratione alterius à morte defenditur. Ex his prior modus ad animæ, secundus ad mundi immortalitatem refertur. Illa.n. suapte natura à conditione mortis aliena est. Mundus uero animæ beneficio in hac uita perpetuitate retinetur. Rursus semper moueri dupliciter accipitur, hoc.n. dicitur & de eo quod ex quo est, semp mouetur, & de eo quod semper & est & mouetur, & secundus modus est, quo animā dicimus semper moueri. His præmissis iam quibus syllogismis de immortalitate animæ diuersi sectatores Platonis ratiocinantur oportet aperiri. Sunt.n. qui per gradus syllogismorū ad unū finem probationis euadant, certam sibi propositiōem sequentis ex antecedentis ꝯclusione facientes, apud quos hic prior est, anima ex se mouetur, q̄cquid aūt ex se mouetur, semper mouetur. Igitur anima semper mouetur. Secūdus ita, qui nascitur ex prioris fine. Anima semper mouetur, quicquid aūt semper mouetur immortale est, igitur anima immortalis est, & ita in duobus syllogismis duæ res probantur, idest & semper moueri animā, ut in priore, & esse immortalem ut colligitur de secundo. Alij uero usq; ad tertium gradum ita argumentando procedunt. Anima ex se mouetur, quod autem ex se

mouetur, principium motus est, igitur anima principiũ motus est. Rursus ex hac conclusione nascitur propositio. Anima principiũ motus est, quod autem principiũ motus est, natum non est, igitur anima nata nõ est. Tertio loco. Anima nata nõ est, quod natum nõ est, immortale est, igitur anima immortalis est. Alij uero omnem ratiocinationem suam, in unius syllogismi compẽdium redegere. Anima ex se mouetur, qđ ex se mouetur principium motus est, quod aũt principium motus est, natũ non est quod natum non est, immortale est, igitur anima immortalis est. Sed harum omnium ratiocinationum apud eum põt postrema conclusio de animæ immortalitate constare, qui primam propositionẽ, idest ex se moueri animam non refellit. Hac.n.in fide non recepta debilia fiunt omnia quæ sequuntur. Sed huic stoicorum quidem accedit assensio Aristoteles uero adeo non acquiescit, ut animã non solum ex se nõ moueri, sed ne moueri quidem penitus conetur asserere. Ita.n. callidis argumentatiõibus astruit nihil ex se moueri, ut etiam si quid hoc facere concedat, animam tñ hoc non esse confirmet. Si.n. anima inquit principium motus est, doceo non posse principium motus moueri, & ita diuisiõem suæ artis ingreditur, ut primum doceat in rerum natura esse aliquid immobile, deinde hoc esse animam tentet ostendere, necesse est inquit, aut omnia quæ sunt immobilia esse, aut omnia moueri, aut aliqua ex his moueri, aliqua non moueri Item si damus ait & motum, & quietem, necesse est, aut alia semper moueri, & alia nunq̃ moueri, aut omnia simul nunc quiescere nũc moueri. De his inquit quid magis uerum sit requiramus.

Non esse omnia immobilia aspectus ipse testimonio est, quia sunt quorum motum uidemus. Rursus non moueri oĩa uisus docet, quo immota cognoscimus. Sed nec oĩa dicere possumus, modo motum pati, modo esse sine motu, quia sunt quorum perpetuũ motũ uidemus, ut de cœlestibus nulla dubitatio est. Restat igitur ait, ut sicut aliqua semper mouentur, ita sit aliqd semper immobile. Ex his ut collectũ sit esse aliqd immobile, nullus obuiat uel refellit. Nã & uera diuisio est & sectæ Platonicæ nõ repugnat. Neq;.n. si quid est immobile, seqtur ut hoc sit anima. Nec qui dicit animã ex se moueri, iam moueri uniuersa ɔfirmat, sed modũ astruit quo anima mouetur. Si qd uero est aliud immobile, nihil ad hoc quod de anima astruitur ptinebit. Quod & ipse Aristoteles uidens postq̃ docuit esse aliqd immobile, hoc esse animã uult dicere, & incipit asserere nihil esse quod ex se moueri possit, sed omnia quæ mouẽtur ab alio moueri, quod si uere probasset, nihil ad patrociniũ Platonicæ sectæ relinqueretur, quemadmodũ.n. credi posset ex se moueri animã, si constaret nihil esse qd ex se possit moueri? In hac aũt Aristotelica argumentatione huiusmodi diuisionis ordo contexitur. Ex omnibus, quæ mouentur inqt, alia per se mouentur, alia ex accidenti, & ex accidenti inquit mouentur, quæ cũ ipsa non moueantur, in eo tñ sunt quod mouetur, ut in naui sarcina seu uector qescẽs, aut etiã cum pars mouetur quiescente integritate, ut si qs stans pedem manum'ue uel caput agitet. Per se aũt ẽ mouetur, quod neq; ex accidẽti, neq; ex parte, sed & totum simul mouetur, ut cũ ad superiora ignis ascendit, & de his qdẽ q̃ ex accidenti mouẽtur, nulla dubitatio

est, quin ab alio moueantur. Probabo aūt inquit etiam ea, quæ ex se mouentur ab alio moueri. Ex omnibus.n. ait quæ per se mouentur aliā causam motus intra se possident, ut animalia, ut arbores, quæ sine dubio ab alio intelliguntur moueri, à causa scilicet quæ in ipsis latet, nā causam motus ab eo quod mouetur rō sequestrat. Alia uerò aperte ab alio mouentur, idest aut ui aut natura, et ui dicimus moueri omne iaculum, quod cum de manu iaculantis recessit, suo quidē motu ferri uidetur, sed origo motus ad uim refertur, sic enim nonnunquam et terram sursum & ignem deorsum ferri uidemus, qđ alienus sine dubio cogit impulsus. Natura uero mouentur uel grauia cum per se deorsum uel leuia cum sursum feruntur. Sed & hoc dicendum est ab alio moueri licet à quo habeatur incertum. Ratio.n. ait deprehēdit esse nescio quid, qđ hæc moueat, nā si sponte mouerētur, spōte etiam starent. Sed nec unā uiam semper agerēt, immo per diuersa mouerentur si spontaneo ferrentur agitatu, cum uero hoc facere non possint, sed leuibus semper ascensus, & descensus grauibus deputatus sit, apparet eoꝝ motum ad certam & constitutam naturæ necessitatem referri. Hæc sunt & his similia quibus Aristoteles omne qđ mouetur ab alio moueri probasse se credidit. Sed Platonici ut paulopost demonstrabitur argumenta hæc arguta magis ꝗ̄ uera esse docuere. Nūc sequēs eiusdem iungenda diuisio est qua non posse animam ex se moueri etiā si hoc alia res facere posset, laborat ostendere, & huius rei primā propositiōem ab illis mutuatur, quæ sibi existimat cōstitisse. Sic.n. ait. Cum igitur omne quod mouetur cōstet ab alio moueri, sine dubio id quod

primum mouet quia non ab alio mouetur (neq;.n. haberetur iam primum si ab alio moueretur) necesse est inqt ut aut stare dicatur, aut seipsum mouere. Nam si moueri ab alio dicatur illud quoq; quod eum mouet, dicetur ab alio moueri, et illud rursus ab alio, in infinitum inquisitio ista casura est, nunq̄ exordia prima reperies, si sẽp aliud ea quæ putaueris prima, præcedit. Restat igitur inquit ut si quod primum mouet nõ dicatur stare, ipsum se mouere dicatur, & sic erit in uno eodẽq; aliud quod mouet, aliud quod mouetur. Siquidem in omni ait motu tria hæc sint necesse est, id q̄d mouet, et quo mouet, & quod mouetur. Ex his quod mouetur, tm̃ mouetur, non etiã mouet, cum illud quo fit motus & moueatur et moueat, illud uero quod mouet non etiã mouetur, ut ex tribus cõe sit quod medium, duo uero sibi contraria intelligantur. Nam sicut est quod mouetur & nõ mouet, ita est inquit quod mouet, et nõ mouetur, propter quod diximus, qa cum omne quod mouetur ab alio moueatur, si quid mouet & ipsum mouetur, quæremus semper motus huius, nec unq̄ inueniemus exordium, deinde si quid se mouere dicatur, necesse est inquit ut aut totum à toto, aut partem à parte, aut partem à toto, aut totum à parte existimemus moueri, & tñ motus ille seu à toto seu à parte procedat, alterum sui postulabit authorem. Ex his omnibus in unum Aristotelica ratiocinatio tota colligitur hoc modo. Omne q̄d mouetur ab alio mouetur, quod igitur primum mouet, aut stat, aut ab alio & ipsum mouetur, sed si ab alio, iam non põt hoc primũ uocari, & semper quod primum moueat requiremus, restat ut stare dicatur. Stat igitur quod primum mouet.

Cōtra Platonem ergo q dicit animam motus esse prin-cipium, in hunc modum cōponitur syllogismus, Anima principium motus est, principium aūt motus non mouetur, igitur anima nō mouetur, & hoc est quod primo loco uiolenter obiecit, nec eo usq; persuadere cōtentus animā non moueri, alijs quoq; rōnibus non minus uiolentis perurget. Nullum inquit initium idē pōt esse ei, cuius est initium. Nā apud geometras principiū lineæ punctum dicitur esse, non linea, apud arithmeticos principium numeri non est numerus. Item cā nascendi ipsa non nascitur, & ipsa ergo motus cā uel initium nō mouetur. Ergo anima quæ initiū motus est, non mouetur. Additur hoc quoq;, Nunq̄ inquit fieri pōt ut circa unā eandemq; rem uno eodemq; tpe contrarietates ad unum idemq; pertinentes eueniant. Scimus aūt q a mouere facere est, & moueri pati est. Ei igitur quod se mouet simul euenient duo sibi contraria & facere & pati, quod impossibile est. Anima igitur non pōt se mouere. Item dicit, Si animæ essentia motus esset, nūq̄ quiesceret à motu, nihil enim est quod recipiat essentiæ suæ cōtrarietatem, Nam ignis nunq̄ frigidus erit, nec nix unquam sponte calescet, anima autem nonnunq̄ à motu cessat, non enim semper corpus uidemus agitari. Non igitur animæ essentia motus est, cuius contrarietatē receptat. Ait etiam, Anima si alijs cā motus est, ipsa sibi causa motus esse non poterit. Nihil est.n. inquit qđ eiusdem rei sibi cā sit, cuius est alij, ut medicus ut exercitator corporū sanitatem uel ualentiā, q̄ ille ægris hic luctatoribus præstat, non utiq; ex hoc etiam sibi præstant. Item dicit. Omnis motus ad exercitium sui instrumēto

eget, ut singularum artium usus docet. Ergo uidēdum ne & animæ ad se mouendum instrumento opus sit. Quod si impossibile iudicatur, et illud impossibile erit, ut anima ipsa se moueat. Item dicit, Si mouetur anima, sine dubio cū reliquis motibus, & de loco in locum mouetur. Quod si est, modo corpus ingreditur, modo rursus egreditur, & hoc frequenter exercet. Sed hoc uidemus fieri nō posse. Nō igitur anima mouetur. His quoq; addit. Si anima se mouet, necesse est ut aliquo motus genere se moueat. Ergo aut i loco se mouet, aut seipsam pariendo se mouet, aut seipsam consumendo, aut se augendo, aut se minuendo, hæc sunt. n. inquit motus genera, horum aūt singula, quemadmodum possunt fieri requiramus. Si in loco se mouet, aut in rectā lineam se mouet, aut sphærico motu in orbē rotatur, sed recta linea infinita nulla est. Nā quæcūq; in natura intelligatur linea, quocūq; fine sine dubio terminatur. Si ergo p lineā terminatā anima se mouet, nō semp mouetur, nā cū ad finē uenerit, & inde rursus in exordiū reditur, necesse est interstitium motus fieri in ipsa permutatione redeūdi. Sed nec in orbem rotari pōt, quia omnis sphæra circa aliquid immobile, quod centron uocamus mouetur. Si ergo et anima sic mouetur, aut intra se habeat quod immobile est, & ita fit ut nō tota moueatur, aut si non intra se habet, sequitur aliud non minus absurdum, ut centron foris sit, quod esse nō poterit. Cōstat ergo ex his ait quod in loco se non moueat. Sed si ipsa se parit, sequitur ut eandē & esse & nō esse dicamus. Si uero seipsa cōsumit, nō erit imortalis. Quod si se aut auget aut minuit eadēsimul & maior se & minor repietur. Ex his

talem colligit syllogismum. Si anima se mouet, aliquo motus genere se mouet, nullum aũt motus genus quo se moueat inuenitur, non igitur se mouet. Contra has tam subtiles & argutas & uerisimiles argumentationes ac cingendum est, secundum sectatores Platonis, qui inceptum quo Aristoteles tam ueram tamq; ualidam diffinitionem magistri sauciare tentauerat, subruerunt. Neq; uero tam immemor mei aut ita male animatus sum, ut ex ingenio meo uel Aristoteli resistam, uel adsim Platoni, sed ut quisq; magnorum uiroꝝ, qui se Platonicos dici gloriabantur, aut singula aut bina defensa ad ostentationem suoꝝ operum reliquerunt, collecta hæc in unũ continuæ defensionis corpus coaceruaui adiecto si quid post illos aut sentire fas erat, aut audere in intellectum licebat. Et quia duo sunt quæ asserere conatus est. Vnũ ꝙ dicit nihil esse quod ex se moueatur, alterũ quo aĩam hoc esse non posse confirmat. Vtriq; resistendum est, ut et constet posse aliquid ex se moueri, & animã hoc esse clarescat. In primis igitur illius diuisionis oportet nos cauere pſtigias, in qua enumerans aliqua quæ ex se mouentur, & ostendens illa quoq; ab alio moueri. i. à causa interius latente, uidetur sibi probasse omnia quæ mouentur etiã si ex se moueri dicantur, ab alio tñ moueri. Huius. n. rei pars uera est, sed est falsa conclusio. Nã esse aliqua, quæ cum ex se moueri, uideantur, ab alio tñ constet moueri, nec nos diffitemur, non tñ omnia quæ ex se mouentur hoc sustinẽt, ut ab alio ea moueri necesse sit. Plato. n. cum dicit animam ex se moueri. i. cum αὐτοκίνητον uocat, non uult eam inter illa numerari, quæ ex se quidem uidentur moueri, sed à causa quæ intra se latet

latet mouentur, ut mouentur animalia authore quidē
alio, sed occulto, nam ab anima mouentur, aut ut mo/
uentur arbores, quarum etsi non uidetur agitator, à na/
tura tñ eas interius latente cōstat agitari. Sed Plato *ita*
dicit animam ex se moueri, ut non aliā cām uel extrin
secus accidentem, uel interius latentem huius motus di/
cat authorem. Hoc *quemadmodū accipiendum sit in/*
struemus. Ignem *calidum uocamus, sed & ferrum cali*
dum dicimus, & niuem frigidam & saxum frigidū
nuncupamus, mel dulce, sed & mulsum dulce uocita/
mus. Hoꝝ *tñ singula de diuersis diuerse significant.* Ali
ter.n. de igne, aliter de ferro calidi nomen accipiemus,
quia ignis per se calet, non ab alio fit calidus. Contra,
ferrū non nisi ex alio calescit, ut nix frigida, ut mel dul
ce sit, non aliunde contingit. Saxo *tñ frigus uel mulso*
dulcedo à niue uel melle proueniūt. Sic *& stare et mo/*
ueri tam de his dicitur, quæ ab se uel stant uel mouētur,
q̄ de illis quæ uel sistuntur uel agitantur ex alio. Sed *q/*
bus moueri ab alio uel stare contingit, hæc & stare desi
nunt & moueri. Quibus *autē idem est & esse & mo/*
ueri, nunq̄ à motu cessant, quia sine essentia sua esse non
possunt, sicut ferrum amittit calorem, ignis uero calere
non desinit. Ab *se ergo mouetur anima licet & anima/*
lia uel arbores per se moueri uideantur. Sed *illis quāuis*
ius interius latens alia tñ causa.i. anima uel natura mo/
tum ministrat, ideo & amittunt hoc quod aliūde sum
psere. Anima *uero ita per se mouetur ut ignis per se ca/*
let nulla aduenticia cā uel illum calefaciente uel hanc
mouente. Nam *cum ignem calidum dicimus nō duo di*
uersa concipimus, unum quod calefacit, alterum quod

calefit sed totum calidum secundum suam naturam uocamus, cū niuem frigidā, cum mel dulce appellamus, non aliud quod hanc qualitatem præstat, aliud cui præstatur accipimus. Ita & cum animam per se moueri dicimus, nō gemina consideratio sequitur mouentis et moti, sed in ipso motu essentiam eius agnoscimus, qa quod est in igne nomen calidi, in niue uocabulum frigidi, appellatio dulcis in melle, hoc necesse est de anima αὐτοκίνητον nomen intelligi, quod latina conuersio significat per se moueri. Nec te confundat quod moueri passiuum uerbum est. Nec sicut secari cum dicitur duo pariter considerantur, quod secat, & quod secatur. Item cū teneri dicitur, duo intelliguntur, quod tenet, & quod tenetur, ita hic in moueri duarum rerum significatiōem putes, quæ mouet, & quæ mouetur. Nam secari quidem & teneri passio est, ideo considerationem & facientis & patientis amplectitur. Moueri autē cum de his quidem dicitur quæ ab alio mouentur utranq; consideratio nem similiter repræsentat. De eo autem quod ita per se mouetur, ut sit αὐτοκίνητον cum moueri dicitur, qa ex se nō ex alio mouetur, nulla pōt suspicio passionis intelligi. Nam & stare licet passiuum uerbum nō esse uideatur, cum de eo tamen dicitur, quod stat alio sistente, ut stant terræ defixæ hastæ, significat passionem. Sic & moueri licet passiuum sonet, quando tamen nihil in est faciens, patiens inesse nō poterit. Et ut absolutius liqueat non uerborum sed rerum intellectu passionem significari, ecce ignis cum fertur ad superna, nihil patitur, cum deorsum fertur, sine dubio patitur, quia hoc non alio impellente non sustinet, & cum unum idemq; uerbū pro

feratur, passiōem tñ modo inesse, modo abesse dicimus. Ergo & moueri idem in significatione est quod calere & cum calere ferrum dicimus uel stilum moueri, quia utriq; aliunde peruenit, passionē esse fatemur. Cum uero aut ignis calere aut moueri anima dicetur, qa illius in calore & in motu huius essentia est, nullus hic locus relinquitur passioni, sed ille sic calere, sicut moueri ista dicetur. Hoc loco Aristoteles argutam de uerbis calumniam sarciens Platonē quoq; ipsum duo .i. quod mouet, & quod mouetur significasse contendit dicendo. Solum igitur quod seipsum mouet, quia nunquam deseritur à se, nunquam ne moueri quidem desinit, et aperte illum duo expressisse proclamat his uerbis, qd mouet & mouetur. Sed uidetur mihi uir tãtus nihil ignorare potuisse, sed in exercitio argutiarum talium cohibentem sibi operā sponte lusisse. Cæterum quis nō aduertat cū qd dicitur seipsum mouere, non duo intelligenda? sicut & cum dicitur ἑαυτὸν τιμωρούμενος, idest se puniens, nō alter qui punit, alter qui punitur? Et cum se perdere se inuoluere, se liberare quis dicitur, non necesse est unum facientem, alterum sub esse patientem. Sed hoc solum intellectu huius elocutionis exprimitur, ut qui se punit, aut qui se liberat, nō ab alio hoc accepisse sed ipse sibi aut intulisse aut præstitisse dicatur. Sic & de αὐτοκίνητον cum dicitur seipsum mouet, ad hoc dicitur ut extimationem alterius mouentis excludat, quā uolens Plato de cogitatione legentis eximere, his quæ præmisit expressit. Nā quod semper ait mouetur, æternum est, qd aūt motū affert alicui, qdq; ipsum mouetur aliunde est, qñ finē habet motus, uiuēdi finē habeat necesse est.

Quid his uerbis inuenitur expressius, clara significa-tione testantibus non aliunde moueri quod seipsum mo-uet? cum animam ob hoc dicat æternam, quia seipsam mouet & non mouetur aliunde. Ergo se mouere hoc so-lum significat, non ab alio moueri. Nec putes ꝙ idē mo-ueat, idemq́; moueatur, sed moueri sine alio mouente se, mouere est. Aperte ergo constitit quia non omne qđ mo-uetur, ab alio mouetur. Ergo αὐτοκίνητον pōt nō ab alio moueri. Sed ne à se quidem sic mouetur, ut in ipso aliud sit quod mouet, aliud quod mouetur, nec ex toto nec ex pte, ut ille proponit, sed ob hoc solū seipsum mo-uere dicitur, ne ab alio moueri existimetur. Sed & illa de motibus Aristotelica diuisio, quā supra retulimus, surripienti magis apta est q̄ probāti, in qua ait, Sicut est quod mouetur & non mouet, ita est quod mouet et nō mouetur. Constat.n.ꝙ omne quicquid mouetur mouet alia uti dicitur aut gubernaculum nauem, aut nauis cīr cumfusum sibi aerem, uel undas mouere. Quid autē est quod non possit alìud dum ipsum mouetur impellere? ergo si uerum non est, ea quæ mouentur alia non moue re, non ꝯstat illud, ut aliquid quod moueat, nec tñ, mo-ueatur inuenias. Illa igitur magis probanda est in decī mo de legibus à Platone motuum prolata diuisio. Ois motus inquit, aut se mouet & alia, aut ab alio moue-tur, & alia mouet. Et prior ad animam, ad omnia ue-ro corpora secundus refertur. Hi ergo duo motus differē tia separantur, & societate iunguntur. Cōe hoc habēt, ꝙ & prior et secundus mouent alia. Hoc aūt differūt, ꝙ ille à se, hic ab alio mouetur. Ex his omnibus quæ eru ta de platonicoꝝ sensuum fœcunditate collegimus, cō-

stitit non esse uerum, omnia quæ mouentur ab alio moueri. Ergo nec principium motus ad deprecandam alterius mouentis necessitatem stare dicetur, quia pōt seipsum (ut diximus) mouere alio non mouente. Eneruatus est igitur syllogismus, quem præmissa uaria & multiplici diuisione collegerat. Id est, Anima principium motus est, principium aūt motus non mouetur, igitur anima non mouetur. Restat ut quia cōstitit posse aliqd per se moueri, alio non mouente, animā hoc esse doceatur. Quo facile docebitur, si de manifestis & indubitabilibus argumenta summamus. Homini motū aut anima præstat, aut corpus, aut de utroq; permixtio. Et qa tria sunt de quibus inquisitio ista procedit, cum neq; à corpore neq; à permixtione præstari hoc posse cōstiterit, restat ut ab anima moueri hominem nulla dubitatio sit. Nūc de singulis ac primū de corpore loquamur. Nullum inanimū corpus suo motu moueri manifestius est q̃ ut asserendum sit, nihil est aūt quod dum immobile sit, aliud possit mouere, igitur corpus hominē non mouet. Videndum ne forte animæ & corporis ipsa permixtio hūc sibi motum ministret. Sed quia cōstat motum corpori nō esse, si nec animæ inest. Ex duabus rebus motu carentibus nullus motus efficitur, sicut nec ex duabus dulcibus amaritudo, nec ex duabus amaris dulcedo proueniet, nec ex gemino frigore calor, aut frigus ex gemino calore, nascetur. Omnis.n.qualitas geminata crescit, nunq̃ ex duplicatis similibus cōtrarietas emergit, ergo nec ex duabus immobilibus motus erit. Hominem igitur permixtio non mouebit. Hinc inexpugnabilis syllogismus ex confessarum rerum indubitabili luce colligitur. Aial

mouetur. Motum aũt animali aut anima præſtat, aut corpus, aut ex utroq; permixtio, ſed neq; corpus, neque permixtio motum præſtat, igitur anima motũ præſtat. Ex his apparet animam initium motus eſſe, initiũ autem motus, tractatus ſuperior docuit per ſe moueri. Animam ergo αὐτοκίνητον *eſſe. i. per ſe moueri, nulla dubitatio eſt. Hic ille rurſus obloquitur & alia de initijs diſputatione confligit. Eadē. n. hic ſoluendo repetemus, quæ ſupra in ordinem obiecta digeſſimus. Nõ poſſunt inquit eadem initijs ſuis eſſe quæ inde naſcũtur, & iõ anima quæ initiũ motus eſt, non moueri ne idem ſit initium, et quod de initio naſcitur. i. ne motus ex motu proceſſiſſe uideatur. Ad hæc facilis et abſoluta reſpõſio eſt, quia ut principia & hæc quæ de principijs prodeũt in aliquo nonnunq̃ inter ſe differre fateamur. Nunq̃ tamen ita ſibi poſſunt eſſe contraria, ut aduerſa ſunt ſibi, ſtare, & moueri, nam ſi albi initium nigrũ uocaretur, & ſiccum eſſet humoris exordium, bonum de malo, ex amaro initio dulce procederet. Sed non ita eſt q͂a uſq; ad cõtrarietatem initia & ſequentia diſſidere natura non patitur. Inuenitur tñ inter ipſa nonnunquã talis differentia qualis inter ſe origini progreſſioniq; conueniat, ut eſt hic quoq; inter motum quo mouetur anima, et quo mouet cætera. Non enim animam Plato ſimpliciter motum dixit, ſed motum ſe mouentem, inter motum ergo ſe mouentem, & motum quo mouet cætera, quid interſit in aperto eſt. Siquidem ille ſine authore eſt, hic alijs motus author eſt. Conſtitit ergo neq; adeo poſſe initia ac de initijs procreata differre, ut contraria ſibi ſint, nec tamen hic moderatam differentiam defuiſſe. Nõ igi*

tur stabit principium motus, quod ille artifici conclusione collegit. His tertia (ut meminimus) successit obiectio. Vni rei contraria simul accidere non posse, ut quia contraria sibi sunt mouere, & moueri, non posse animā se mouere, ni eadem & moueatur, & moueat. Sed hoc superius asserta dissoluūt. Siquidem constitit in animæ motu duo non intelligenda, quod moueat & quod moueatur, quia nihil aliud est ab se moueri, q̃ moueri alio non mouente. Nulla est contrarietas, ubi quod fit, unum est quia fit non ab alio circa alium, quippe cum ipse motus animæ sit essentia. Ex hoc ei (ut supra rettulimus) nata est occasio quarta certaminis, si animæ essentia motus est inquit, cur interdum quiescit? cum nulla alia res contrarietatem propriæ admittat essentiæ? Ignis cuius essentiæ calor inest, calere non desinit. Et quia frigidū niuis in essentia eius est, non nisi semper est frigida. Et anima igitur eadem ratione nunquam à motu cessare deberet. Sed dicat uelim quando à motu cessare animam suspicatur? Si mouendo se, inquit, moueat et corpus necesse est, utiq; quando non moueri corpus uideamus, animam quoque intelligamus non moueri. Contra hoc in promptu est gemina defensio. Primum quia non in hoc deprehenditur motus animæ, si corpus agitetur. Nam & cum nulla pars corporis moueri uidetur in homine, tamen ipsa cogitatio, aut in quocunque animali auditus, uisus, odoratus & similia, sed & in quiete ipsa spirare somniare, omnia hæc motus animæ sunt. Deinde quis ipsum corpus dicat immobile? etiam dum non uidetur agitari, cum incrementa membrorū, aut si iam crescendi ætas & tempus excessit, cum saltus

cordis cessationis impatiens, cum cibi ordinata digeries naturali dispensatione inter uenas & uiscera succum mi nistrans, cum ipsa collectio fluentorum perpetuum corpo ris trsfertur agitatum. Et *anima igitur æterno et suo mo tu, sed & corpus q̃diu ab initio & cá motus animatur semper mouetur.* Hinc *eidem fomes qnta ortus est quæ stionis.* Si *anima inquit alijs cá est motus, ipsa sibi causa motus esse non poterit, qa nihil est quod eiusdem rei & sibi & alijs causa sit.* Ego *uero licet facile possim proba re plurima esse, quæ eiusdem rei & sibi & alijs cá sint, ne tñ studio uidear omnibus quæ asserit obuiare, hoc ue rum esse concedã, quod & pro uero habitum ad asse rendum motum animæ non nocebit.* Et.*n. animã ini tium motus & cãm uocamus, de cá post uidebimus.* Interim *constat omne initium inesse rei, cuius est initiũ, & ideo quicqd in quãcunq; rem ab initio suo proficisci tur, hoc in ipso initio reperitur, sic initium caloris non potest non calere, ignẽ ipsum de quo calor in alia tran sit, quis neget calidum? sed ignis inquit non se ipse cale facit, qa natura totus est calidus.* Teneo *quod uolebã, nam nec anima ita se mouet, ut sit inter motum mouen temq; discretio, sed tota ita suo motu mouetur, ut nihil possis separare quod moueat.* Hæc *de initio dicta suffi cient.* De *causa uero qm̃ spontanea conuenientia cõcessi mus ne quid eiusdem rei & sibi & alijs causa sit liben ter acquiescimus, ne anima quæ alijs causa motus est ac sibi, causa motus esse uideatur.* His.*n. causa motus est, quæ non mouerentur, ni ipsa præstaret.* Illa *uero ut mo ueatur non sibi ipsa largitur, sed essentiæ suæ est, q mo uetur.* Ex *hoc quæstio quæ sequitur cá soluta est, tũc.n.*

forte concedam, ut ad motus exercitium instrumenta quærantur, qñ aliud est quod monet aliud quod moue tur, in anima uero hoc nec scurrilis iocus sine dáno ue/ recundiæ audebit expetere, cuius motus est in essentia, cum ignis licet ex causa inter se latente moueatur, nul/ lis tñ instrumentis ad superna conscendat, Multoq; mi nus hæc in anima quærenda sunt, cuius motus essentia sua est. In his etiam quæ sequuntur, uir tantus & alias ultra cæteros serius, similis cauillanti est. Si mouetur in/ quit anima inter cæteros motus, etiã de loco in locum mouetur, ergo mõ, ait corpus egreditur, mõ rursus in/ greditur & in hoc exercitio sæpe uersatur, qđ fieri non uidemus, non igitur anima mouetur. Contra hoc. Nul/ lus est qui non sine hæsitatione respondeat, non omnia quæ mouẽtur etiã de loco in locum moueri. Apñus de niq; in eum similis interrogatio requirenda est. Moueri arbores dicis? quod cum ut opinor annuerit, pari dica/ citate ferietur. Si mouentur arbores, sine dubio (ut tu di cere soles) inter alios motus etiã de loco in locum mo/ uentur. Hoc aũt uidemus per seipsas facere non posse, igitur arbores non mouentur. Sed ut hũc syllogismum additamento serium facere possimus postq̃ dixerimus, ergo arbores non mouentur, adijciemus, sed mouentur arbores, non igitur omnia quæ mouentur etiam de loco in locum mouentur, & ita finis in exitum sanæ cõclu/ sionis euadet. Si ergo arbores fatebimur moueri qdem, sed apto sibi motu, cur hoc animæ negemus, ut motu es/ sentiæ suæ conueniente moueatur? Hæc & alia ualide dicerentur etiam si hoc motus genere moueri anima nõ posset, cum uero & corpus animet accessu, et à corpore

certa constituti temporis lege discedat, quis eam neget etiam in locum (ut ita dicam) moueri? Quod aũt nõ sæpe sub uno tempore accessum uariat & recessum, facit hoc dispositio archana & consulta naturæ, quæ de animalis uitam certis uinculis continendã tm̃ animæ iniecit corporis amorem, ut amet ultro quod iuncta est raroq; contingat, ut finita quoq; lege tẽporis sui mœrens & inuita discedat. Hac quoq; obiectione (ut arbitror) dissoluta, ad eas interrogationes q̃bus nos uidetur urgere ueniamus. Si mouet inq̃t se anima, aliquo motus genere se mouet, dicendum ne est igitur animã se in locũ mouere? ergo ille locus aut orbis aut linea est. An se pariendo seu cõsumendo mouetur? se ne auget an minuit? aut profertur in medium ait aliud motus genus, quo eam dicamus moueri. Sed omnis hæc intẽrrogationum molesta congeries, ex una eadẽq; defluit male conceptæ diffinitionis astutia. Nã quia semel sibi proposuit omne q̃d mouetur ab alio moueri, oĩa hæc motuum genera in aĩa quærit, in quibus aliud est quod mouet, aliud quod mouetur, cum nihil hoꝝ cadere in aĩam possit, in qua nulla discretio est mouentis & moti. Quis est igitur dicet aliquis, aut unde intelligitur animæ motus, si horũ nullus est? sciet hoc quisquis nosce desiderat, uel Platone dicente uel Tullio. Quin etiã cæteris quæ mouentur, hic fons, hoc principium est mouendi. Quanta sit autẽ uocabuli huius expressio, quo anima fons motus uocatur, facile reperies, si rei inuisibilis motum sine authore, atq; ideo sine initio, ac sine fine prodeuntem & cætera mouentem mente concipias, cui nihil similius de uisibilibus, q̃ fons potuerit reperiri, q̃ ita principiũ est aquæ,

ut cum de se fluuios & lacus procreet, à nullo nasci ipse dicatur. Nam si ab alio nasceretur, non esset ipse principium. Et sicut fons non facile semper deprehēditur, ab ipso tñ qui funduntur, aut nilus est, aut eridanus, aut hister, aut thanais. Et ut illorꝫ rapiditatē uidendo admirās, et intra te tantarū aquarꝫ originem requirens cogitatione recurris ad fontem, & hunc oēm motum intelligis de primo scaturiginis manare principio, ita cum corporum motum seu diuina seu terrena sint considerando quærere forte authorem uelis, mens tua ad animam quasi ad fontem recurrat, cuius motum etiā sine corporis ministerio testantur cogitationes, gaudia, spes, timores. Nam motus eius est boni maliq; discretio, uirtutum amor, cupido uitiorum, ex quibus effluunt omnes inde nascentium rerum meatus. Motus.n.eius est quicquid irascimur, & in feruorem mutuæ collisionis armamur, unde paulatim procedens rabies fluctuat præliorum. Motus eius est, ꝙ in desideria rapimur, ꝙ cupiditatibus alligamur. Sed hi motus si ratione gubernētur, proueniunt salutares, si destituantur in præceps & rapiuntur & rapiunt. Didicisti motus animæ, quos modo sine ministerio corporis, modo per corpus exercet. Si uero ipsius mundanæ animæ motus requires, cœlestem uolubilitatem & sphærarū subiacentium rapidos impetus intuere, ortum occasum'ue solis, cursus syderum uel recursus, quæ omnia anima mouente proueniunt. Immobilem uero eam dicere, quæ mouet omnia Aristoteli non conuenit, qui quantus in alijs sit, probatū est, sed illi tantum quemuis naturæ, quem ratio manifesta non moueat. Edocto igitur atq; asserto animæ motu

Aphricanus qualiter exercitio eius utendum sit, in hæc uerba mandat & præcipit. Hanc tu exerce optimis in rebus. Sunt aũt optime curæ de salute patriæ, qbus agitatus & exercitatus animus uelocius in hanc sedem & domum suam peruolabit. Idq; ocyus faciet, si iam tum quũ erit inclusus in corpore eminebit foras, & ea quæ extra erunt contemplans q̃maxime se à corpore abstrahet. Nãq; eorũ animi qui se corporis uoluptatibus dederunt, earumq; se quasi ministros præbuere, impulsuq; libidinum uoluptatibus obedientiũ, deorũ & hominum iura uiolauere, corporibus elapsi circum terram ipsam uolutantur, nec hunc in locum nisi multis agitati sæculis reuertũtur. In superiore huius operis parte diximus alias ociosas, alias negociosas esse uirtutes, illas philosophis, has rerum publicarũ rectoribus ꝯuenire, utrasq; tñ exercentem facere beatum. Hæ uirtutes interdũ diuiduntur, nonnunq̃ uero miscentur, quũ utrarũq; capax & natura & institutione animus inuenitur. Nã si quis ab omni qdẽ doctrina habeatur alienus, in repu. tñ & prudens & tẽperatus, & fortis & iustus sit, hic à feriatis remotus eminet, tñ actualium uigore uirtutum qbus nihilominus cœlũ cedit in premium. Si qs uero insita quiete naturæ non sit aptus ad agendũ, sed solũ optima cõscientiæ dote ereptus ad supera, doctrinæ suppellectilem ad exercitiũ diuinæ disputationis expẽdat, sectator cœlestium, deuius caducorũ, his quoq; ad cœli uerticem ociosis uirtutibus subuehetur. Sæpe tñ euenit ut idẽ pectus & agendi & disputandi pfectione sublime sit, & cœlũ utroq; adipiscatur exercitio uirtutum. Romulus nobis in primo genere ponatur, cuius uita uirtutes nun-

q̃ deseruit, semper exercuit. In secundo Pythagoras qui agendi nescius fuit artifex disserendi & solas doctrinæ & conscientiæ uirtutes secutus est. Sit in tertio ac mixto genere apud græcos Lycurgus et Solō, inter Romanos Numa, Catones ambo, multiq; alij qui & philosophiā hauserunt altius, & firmamentū reip. præstiterūt. Soli .n. sapiētiæ otio deditos, ut abūde græcia tulit, ita roma nō nesciuit. Q̄m igitur Aphricanus noster quē mō auus præceptor instituit, ex illo genere est, quod & de doctrina uiuendi regulā mutuatur, & statū publicum uirtutibus fulcit, iō ei perfectionis geminæ præcepta mandantur, sed ut in castris locato & sudanti sub armis primū uirtutes politicæ suggerūtur, his uerbis. Sūt aūt optimæ curæ de salute patriæ, q̄bus agitatus & exercitatus animus uelocius in hanc sedē & domū suā peruolabit. Deinde quasi nō minus docto q̃ forti uiro philosophis apta subduntur, cū dicitur. Idq; ocyus faciet, si iam tūc cū erit inclusus in corpore eminebit foras, et ea quæ extra erunt ꝯtemplans q̃maxime se à corpore abstrahet. Hæc .n. illius sunt præcepta doctrinæ, quæ illā dicit mortem philosophātibus appetendā. Ex qua fit ut adhuc in corpore positi corpus, ut alienam sarcinam (in quantū patitur natura) despiciant, et facile nunc atq; opportune uirtutes suadet, postq̃ quanta & q̃ diuina premia uirtutibus debeātur, edixit. Sed quia inter leges quoq; illa imꝑfecta dicitur, in qua nulla deuiantibus pœna sancitur, ideo in conclusione operis penam sancit extra hæc præcepta uiuentibus, quem locum Hermagoras ille Platonicus copiosius executus est, sæcula infinita dinumerans, quibus nocentū animæ in easdē pœnas sæpe reuolutæ,

sero de tartaris emergere permittũtur, et ad naturæ suæ principia, quod est cœlum tandem impetrata purgatione remeare. Necesse est n. omnem animam ad originis suæ sedem reuerti, sed quæ corpus tanq̃ peregrinæ incolunt cito post corpus uelut ad patriam reuertuntur. Quæ uero corporum illecebris ut suis sedibus inhærēt, quanto ab illis uiolentius separantur, tanto ad supera serius reuertuntur. Sed iam finem somnio cohibita disputatione faciamus, hoc adiecto quod conclusionem decebit, quia cum sint totius philosophiæ tres partes, moralis, naturalis, & rationalis, & sit moralis, quæ docet morum elimatam perfectionem, naturalis quæ de diuinis corporibus disputat, rationalis cum de incorporeis sermo est, quæ mens sola complectitur, nullam de tribus Tullius in hoc somnio prætermisit, nam illa ad uirtutes amoremq; patriæ, & ad contemptum gloriæ adhortatio, quid aliud continet nisi ethicæ philosophiæ instituta moralia? Cum uero uel de sphærarum modo uel de nouitate, siue magnitudine syderum, deq; principatu solis, & circis cœlestibus, cingulisq; terrestribus, & oceani situ loquitur, & harmoniæ superum pandit arcanũ, physicæ secreta commemorat, at cum de motu & immortalitate animæ disputat, cui nihil constat inesse corporeum, cuiusq; essentiam nullius sensus, sed sola ratio deprehendit, illic ad altitudinem philosophiæ rationalis ascendit. Vere igitur pronunciandum est, nihil hoc opere perfectius, quo uniuersa philosophiæ continetur integritas.

Finit expositio in somnium Scipionis.

MACROBII AVRELII THEODO SII VIRI CONSVLARIS ET Illustris Conuiuiorũ Primi Diei Saturnaliorum. Liber Primus. Ad Eustachiũ Filium.

m VLTAS Variasq; res in hac uita nobis Eustachi fili natura cōcilia uit, sed nulla nos magis, q̃ eorũ qui ē nobis essent procreati charitate deuinxit, eamq; nostrã in his educandis atq; erudiẽdis curã esse uoluit, ut parentes, neq; si id q̃d cuperent ex sñia cederet, tm̃ ulla alia ex re uoluptatis, neq; si ɔtra eueniret, tm̃ mœroris, cape possint. Hinc est q̃ mihi quoq; institutiōe tua nihil antiquius æstimatur. Ad cuius pfectionē cōpendia lōgis anfractibus antepoẽnda ducēs, moraq; omnis impatiens non operior, ut per hæc sola te promoueas, qbus ediscendis gnauiter ipse inuigilas, sed ago, ut ego quoq; tibi legerim, et qcq̃d mihi uel te iam in lucem edito, uel anteq̃ nascereris, in diuersis seu græcæ seu romanæ linguæ uoluminibus elaboratũ est, id totũ sit tibi scientiæ suppellex, & quasi de quodam litterarum penu, si qñ usus uenerit, aut historiæ quæ in librorꝝ strue latens clã uulgo est, aut dicti facti' ue memorabilis reminiscendi, facile id tibi inuentu atq; depromptu sit. Nec indigeste tanq̃ in aceruum congessimus digna memoratu, sed uariarum rerum disparilitas ab authoribus diuersis, confusa tpibus, ita in quoddã digesta corpus est, ut quæ in distincte atq; promiscue ad memoriæ subsidiũ annotaue

ramus, in ordinem instar membrorum cohærentia conueni rent. Nec mihi uitio uertas, si res quas ex lectione uaria mutuabor, ipsis sæpe uerbis quibus ab ipsis authoribus enarratæ sunt explicabo, quia præsens opus non eloquentiæ ostentationem, sed noscendorum congeriem pollicetur. Et boni consulas oportet, si noticiam uetustatis modo nostris nō obscure, modo ipsis antiquorum fideliter uerbis recognoscas, prout quæque se uel enarranda uel transferenda suggesserint. Apes.n. quodāmodo debemus imitari, quæ uagantur, & flores carpunt, deinde quicquid attulere, disponunt, ac per fauos diuidunt, & succū uarium in unum saporem, mistura quadā & proprietate, spūs sui mutant. Nos quoque quicquid diuersa lectione quæsiuimus, cōmittemus stilo, ut in ordinem eodem digerente coalescat. Nā & in animo melius distincta seruantur, & ipsa distinctio nō sine quodā fermento, quo cōditur, uniuersitas, in unius saporis usum uaria libamenta confundit, ut ēt si quid apparuerit unde sumptum sit, aliud tñ esse q̄ unde sumptū noscetur, appareat. Quod in corpore nostro uidemus sine ulla opera nostra facere naturā. Alimenta quæ accipimus q̄diu in sua qualitate perseuerāt, & solida innatant, male stomacho oneri sunt, at quum ex eo quod erant mutata sunt, tum demū in uires et sanguinem transeunt. Idē in his quibus aluntur ingenia præstemus, ut quæcūque hausimus non patiamur integra esse, ne aliena sint, sed in quandā digeriē concoquātur. Alioqui in memoriā ire pñt, non in ingeniū. Ex oibus colligamus, unde unum fiat ex omnibus, sicut unus numerus fit ex singulis. Hoc faciat noster animus, omnia quibus est adiutus abscondat, ipsum tñ ostendat qd effecit. Vt

cit. Vt qui odora pigmenta conficiunt, ante omnia cu-
rant, ut nullius sint odoris propria quæ condiuntur, con
fusura uidelicet omnium succos odoramentum in spira
mentum unum. Vides q̃ multorum uocibus chorus cõstet?
una tñ ex omnibus redditur. Aliqua est illic accuta, ali-
qua grauis, aliqua media, accedunt uiris fœminæ, in-
terponitur fistula. Ita uires singulorũ illic latent, uoces
omnium apparent, & fit concentus ex dissonis. Tale
hoc præsens opus uolo. Multæ in illo artes, multa præce
pta sunt, multarum ætatum exempla, sed in unum cõ-
spirata. In quibus si neq; ea quæ iam tibi cognita sunt
aspernerís, nec quæ ignota sunt uites, inuenies plurima
quæ sint aut uoluptati legere, aut cultui legisse, aut usui
meminisse. Nihil .n. huic operi insertum puto, aut cogni
tu inutile, aut difficile perceptu, sed omnia, qbus sit in-
genium tuum Vegetius, memoria adminiculatior, ora
tio solertior, sermo incorruptior, nisi sicubi nos sub alio
ortos cœlo latinæ linguæ uena non adiuuet. Quod ab
hisce (si tñ quibusdam forte nonnunq̃ tẽpus uoluntasq;
erit ista cognoscere) petitum impetratumq; uolumus,
ut æqui boniq; consulant, si in nostro sermone natiua ro-
mani oris elegantia desideretur. Sed næ ego incautus
sum qui uenustatem reprehensionis incurri à. M. quon-
dam Catone profectæ in Aulum Albinum qui cũ Lu-
cio Lucullo consul fuit. Is Albinus res romanas oratione
græca scriptitauit. In eius historiæ primo scriptũ est ad
hanc sententiam. Neminem succensere sibi conuenire, si
quid in illis libris parum cõposite aut minus elegãter
scriptum foret. Nam sum inquit homo romanus natus
in latio unde & eloquium græcum à nobis alienissi-

mum est. Ideoq; ueniam gratiamq; male existimatiõis siquid esset erratum, postulauit. Ea cum legisset. M. Cato. Næ tu inquit Aule nimium nugator es, quũ maluisti culpam deprecari, q̃ culpa uacare. Nam petere ueniã solemus, aut quũ imprudentes errauimus, aut quũ noxam imperio cõpellentis admisimus. Te inquit, oro qs perpulit, ut id committeres, quod priusq̃ faceres, peteres ut ignosceretur? Nũc argumentum quod huic operi dedimus, uelut sub quodã prologi habitu dicemus.

Argumentum totius operis. Caput Primũ.

SAturnalibus apud Vectium Prætextatum nobilitatis Romanæ proceres doctiq; alij cõgregãtur, & tps solenniter feriatum deputant colloquio liberali, conuiuia quoq; sibi mutua comitate præbentes, nec discedentes à se nisi ad nocturnã quietem. Nam per omne spaciũ feriarum, meliorẽ diei partem serijs disputationibus occupantes, cœnæ tpe conuiuales sermones agitant, ita ut nullum diei tps, docte aliqd uel lepide proferendi uacuũ relinquatur. Sed erit in mensa sermo iucundior, ut habeat uoluptatis amplius, seueritatis minus. Nã cum apud alios quibus sunt descripta cõuiuia, tum in illo Platonis symposio non austeriore, aliqua de re conuiuarum sermo, sed cupidinis uaria et lepida descriptio est, in quo quidem Socrates non arctioribus ut assolet nodis urget atq; implicat aduersarium, sed eludendi magis q̃ decertandi modo, apprehensis dat elabẽdi prope atq; effugiẽdi locum. Oportet enim uersari in conuiuio sermones, ut castitate integros, ita appetibiles

uenustate. Matutina erit robustior disputatio, quæ uiros & doctos et præclarissimos deceat. Neq; enim Cottæ, Lælij, & Scipiones amplissimis de rebus, quoad romanæ litteræ erunt, in ueterum libris disputabunt. Prætextatos uero Flauianos, Albinos, Symachos, & Eustachios, quorum splendor similis, & non inferior uirtus est, eodem modo loqui aliquid licitum non erit. Nec mihi fraudi sit, si uni aut alteri ex his quos cœtu coegit matura ætas, posteriori sæculo prætextati sint, quod licito fieri Platonis dialogi testimonio sunt. Quippe Socrate ita Parmenides antiquior, ut huius pueritia uix illius apprehenderit senectutem; & tamen inter illos de rebus arduis disputatur. Inclytum dialogum Socrates habita cum Thimæo disputatione consumit, quos constat eodẽ sæculo non fuisse. Paralus uero & Xantippus, quibus Pericles pater fuit cum Protagora apud Platonem disserunt secundo aduentu athenis morante, quos multo ante infamis illa pestilentia Athenis absumpserat. Annos ergo coeuntium mitti in digitos (exemplo Platonis nobis suffragante) non conuenit. Quo autem facilius quæ ab omnibus dicta sunt, apparere ac secerni possent, Decium de Posthumiano qui nã ille sermo, aut inter quos fuisset sciscitantem fecimus. Et ne diutius lectoris desideria moremur, iam Decij & Posthumiani sermo palam faciet, quæ huius colloquij uel origo fuerit, uel ordo processerit.

De die uel uario modo distinguendi diem ac noctem. Cap. II.

TEntanti mihi post humanæ aditus tuos, et mollissima consultandi tempora, quũ modo adsunt feriæ, quas indulget magna pars mensis Iano dicati. Cæteris.n.fermè diebus, q causis opportuni perorandis sunt hora omnino reperiri nulla põt, quin tuorum clientum negocia uel defendas in foro, uel domi discas. Nunc aũt (scio te.n.non ludo sed serio feriari) si est cõmodum respõdere id quod rogatũ uenio, tibi ipsi quantũ arbitror non iniucundũ, mihi uero gratissimũ feceris. Requiro aũt abs te id primũ, interfueris ne conuiuio per plusculos dies cõtinua comitate renouato, eiq; sermoni quem prædicare in primis, queq; apud omnes maximis ornare laudibus diceris, quem quidẽ ego ex patre audissem, nisi post illa conuiuia Roma profectus Neapoli moraretur. Alijs uero nuper interfui admirantibus memoriæ tuæ uires uniuersa quæ tunc dicta sunt p ordinem sæpe referentis. Hoc unum Decĩ nobis ut & ipse, quantũ tua sinit adolescentia uidere, & ex patre Albino audire potuisti, in omni uitæ cursu optimum uisum est, ut quantũ cessare à causarũ defensione licuisset, tantũ ad eruditoꝝ hominum tuiq; similium, cõgressum aliquem sermonemq; conferrem. Neq;.n. recte institutus animus requiescere aut utilius, aut honestius usq̃ põt, q̃ in aliqua opportunitate docte ac liberaliter colloquendi, interrogandiq; & respondendi comitate. Sed quodnam istud conuiuium? An uero dubitandum est, qn id dicas, quod doctissimis procerũ cæterisq; nuper apud Vectium prætextatum fuit, & discurrens post inter reliquos grata uicissitudo uariauit. De hoc ipso quæsitum uenio, et explices uelim, quale illud conuiuium fuerit,

à quo te abfuisse propter singularem omnium in te amicitiam non opinor. Voluissem equidem, neq; id illis ut existimo ingratum fuisset, sed quum essent amicorum cõplures mihi causæ illis diebus pernoscendæ, ad cœnam tum rogatus, meditandi nõ edendi illud mihi tps esse respondi, hortatusq; sum, ut alium potius nullo inuolutũ negocio, atq; cura liberum quærerent. Itaq; factum est, nam facundum & eruditum uirum Eusebiũ rhetorem inter græcos præstantem omnibus .i. nostra ætate professis, doctrinæ latialis haud inscium, prætextatus meum in locum inuitari imperauit. Vnde igitur illa tibi nota sunt, quæ tam iocunde & comiter ad instituendam uitam exẽplis (ut audio) rerum copiosissimis, & uariæ doctrinæ ubertate prolata digesta sunt? Quũ solstitialis dies qui saturnaliorum festa, quibus illa conuiuia celebrata sunt consecutus est, forensi cura uacuus lætiore animo essem domi. Eo Eusebius cum paucis è sectatoribus suis uenit. Statimq; uultu renidens. Per magna me inqt abs te Posthumiane cum ex alijs, tum hoc maxime gratia fateor obstrictum, quod à prætextato ueniam postulando mihi in cœna uacue fecisti locum. Itaq; intelligo, nõ studiũ tm̃ tuum, sed ipsam quoq;, ut aliquid abs te mihi fiat cõmodi, cõsentire atq; aspirare fortunam. Vis ne inq̃ restituere id nobis, quod debitum tam benigne ac tam libẽter fateris? nostrumq; hoc ociũ, quo perfrui raro admodum licet, eo ducere, ut his quibus inter fueris tunc tu, nunc nos interesse uideamur? Faciã inquit ut uis. Narrabo aũt tibi, non cibum aut potum, tametsi ea quoq; ubertim castéq; affuerunt, sed et quæ uel in conuiuijs, uel maxime extra mẽsam ab ijsdem per tot dies dicta sunt,

n saturnalibus dic solstitialis

in quantũ potero animo repetam. Quæ qdem ego quũ audirem, ad eorũ mihi uitam qui beati à sapientibus dicerentur, accedere uidebar. Nam & quæ pridie q̃ adessem inter eos dicta sunt, Auieno mihi insinuãte, cõperta sunt, & omnia scripto mandaui, ne qd subtraheret obliuio. Quæ si ex me audire gestis, caue existimes diem unam referendis, quæ per tot dies sunt dicta, sufficere. Quemnã igitur, & inter quos, aut unde ortum sermonem Posthumiane fuisse dicebat? Ita præsto sum indefessus auditor. Tum ille. Declinãte inquit in uesperũ die, quẽ saturnale festum erat insecuturũ, quũ Vectius prætextatus domi ꝯuenire se gestientibus copiam faceret, eo uenerunt Aurelius Symmachus, & Cecinna Albinus, cum ætate, tum ẽt moribus ac studijs inter se cõiunctissimi. Hos Seruius inter grãmaticos doctorem recens professus, iuxta doctrinã, mirabilis et amabilis, uerecũde terrã intuẽs, et uelut latenti similis seqbatur. Quos quũ aspexisset, obuiáq; processisset, ac ꝑblande salutauisset; ꝯuersus ad Furiũ Albinũ, qui tum forte cũ Auieno aderat, Vis'ne ait mi Albine cũ his quos aduenisse peropportune uides, quosq; iure ciuitatis nostræ lumina dixerimus, eã rem de qua inter nos nasci cœpat sermo, cõicemus? Quid ni maxime uelim Albinus inquit. Nec.n. ulla alia de re, q̃ de doctis qõnibus colloqui, aut nobis, aut his, potest esse iucundius. Quũq; consedissent, tum Cecinna. Quid nam id sit mi prætextate, tam & si adhuc nescio, dubitare tamen nõ debeo, esse scitu optimũ, quum & uobis ad colloquendum causam attulerit, et nos eius expertes esse nõ sinatis. At qui scias inquit oportet, eum inter nos sermonem fuisse, ut quũ dies crastinus

festis saturno dicatis initium dabit, qñ saturnalia incipe dicamus.i.qñ crastinum diem initium sumere existime mus, & inter nos quidem parua quædam de hac dispu tatione libauimus. Verũ quia te quicquid in libris la tet, inuestigare notius est, q̃ ut per uerecundiam negare possis, pergas uolo in mediũ proferre quicquid de hoc quod quærimus edoctum tibi cõprehensumq; est. Tum Cecinna. Quũ uobis qui me in hunc sermonem adducã tis, nihil ex omnibus quæ ueteribus elaborata sunt, aut ignoratio neget, aut obliuio subtrahat, superfluũ uideo inter scientes nota proferre. Sed ne quis me existimet di gnatione consultationis grauari, quicquid de hoc mihi tenuis memoria suggesserit, paucis reuoluam. Post hæc quum omnes paratos ad audiẽdum erectosq; uidisset, ita exorsus est. Marcus Varro in rerum humanarum li bro, quẽ de diebus scripsit. Homines inquit, qui ex me dia nocte ad proximam mediam noctem his horis ui gintiquatuor nati sunt, uno die nati dicuntur. Quibus uerbis ita uidetur dierum obseruationem diuisisse, ut qui post solis occasum ante mediam noctem natus sit, il lo quem nox consecuta est. Contra uero qui in sex noctis horis posterioribus nascitur, eo die uideatur natus q post eam noctem diluxerit. Athenienses autem aliter obser uare idem Varro in eodem libro scripsit, eosq; à solis oc casu ad solem iterum occidentem, omne id medium tempus unum diem esse dicere. Babylonios porro ali ter. À sole enim exorto ad exortum eiusdem incipientẽ id spatium unius diei noie uocare. Vmbros uero unũ et eundẽ diem esse dicere, à meridie ad insequentem meri diem. Quod qdem inquit Varro nimis absurdum est.

Nam qui kalendis hora sexta apud umbros natus est, dies eius natalis uideri debebit, & kalendarum dimidiatus, & qui post kalendas erit usq; ad horā eius diei sextam. Populum aūt Romanum *ita uti* Varro *dixit, dies singulos annumerare à media nocte ad mediā proximam multis argumentis ostenditur.* Sacra *sunt.n.romana partim diurna partim nocturna, & ea quæ diurna sunt, ab hora sexta noctis sequentis nocturnis sacris tps impenditur, ad hoc.* Ritus *quoq; & mos auspicādi eandem esse obseruationem docet.* Nā *magistratus, quādo uno die eis & auspicandum est, & id agendum super quo processit auspicium, post mediam noctē auspicantur, & post exortum solem agunt.* Auspicatiq;, & *egisse eadem die dicūtur.* Præterea *tribuni plebis, quos nullum diem integrum abesse* Roma *licet, quum post mediam noctem proficiscuntur, & post primam facē ante mediam noctem sequentem reuertuntur, non uidētur abfuisse diem, quoniam ante horam noctis sextam regressi, partem aliquam illius in urbe ꝯsumunt.* Quintum *quoq;* Mutium Iuri*sconsultum dicere solitum, lege non esse usurpatum mulierem, quæ cum kalendis* Ianuarijs *apud uirum matrimonij causa esse cæpisset, ad diem quartum kalendas* Ianuarias *sequentes usurpata esset.* Non.n.*posset impleri trinoctium, quo abesse à uiro usurpādi causa ex.xij. tabulis deberet, qm̄ tertiæ noctis posteriores sex horæ alterius anni essent, qui inciperet ex kalēdis.* Virgilius *quoq; id ipsum ostendit, ut hominem decuit poeticas res agentem recondita atq; operta ueteris ritus significatione.*

Torquet(*inquit*)*medios nox humida cursus,*

Et me sæuus equis oriens afflauit anhelis,

His.n.uerbis diem quē Romani ciuilem appellauere à sexta noctis hora oriri admonet. Idē poeta quando nox quoq; incipiat expressit in sexto. Quum.n.dixisset.

Hac uice sermonum roseis aurora quadrigis

Iam medium æthereo cursu traiecerat axem,

Mox suggessit uates.

Nox ruit ænea, nos flendo ducimus horas.

Sed ita obseruantissimus ciuilium diffinitionum diei & noctis initia descripsit. Qui dies ita diuiditur. Primum tp̄s diei dicitur mediæ noctis inclinatio. Deinde gallicinium. Inde cōticinium, quū & galli conticescunt, et homines etiā tum quiescunt. Deinde diluculum.i.quū incipiat dinosci dies. Inde mane, dum dies clarus. Mane aūt dictum, aut q̄ ab inferioribus locis.i.à manibus exordium lucis emergat, aut (quod uerius mihi uidetur) ab omine boni nominis. Nā & lanubini mane pro bono dicunt, sicut apud nos quoq; ɔtrarium est immane, ut immanis bellua, uel immane facinus, & hoc genus cætera, non pro bono. Deinde à mane ad meridiē, hoc est ad medium diei. Inde iam supra uocatur tēpus occiduum, & mox suprema tempestas, hoc est diei nouissimum tp̄s, sicut expressum est in.xij.tabulis. Solis occasus suprema tēpestas esto. Deinde uespera, quod à græcis tractum est, illi.n.ἑσπέραν à stella hespero dicunt, unde & hesperia Italia (q̄ occasui subiecta sit) nominatur. Ab hoc tpe prima fax dicitur, deinde cōcubia, & inde intempesta, quæ non habet idoneum tēpus rebus gerendis. Hæc est diei ciuilis à Romanis obseruata diuisio, ergo noctu futura quū media esse cœperit, auspiciū

saturnaliorum erit, quibus die crastini mos inchoandi est. Hic quum oẽs quasi uetustatis promptuariũ, Albini memoriã laudauissent, prætextatus Auienũ uidens Furio insusurrantem, qd nã hoc mi Auiene inquit, quod uni Albino indicatum clã cæteris esse uelis? Tum ille. Moueor quidem auctoritate Cecinnæ, nec ignoro errorẽ in tantam nõ cadere doctrinã, aures tñ meas ista uerborum nouitas perculit, quũ noctu futura, & die crastini magis, q̃ futura nocte et die crastino dicere (ut regulis placet) maluit. Nã noctu non appellatio, sed aduerbiũ est. Porro futura qd nomen est, non põt cũ aduerbio conuenire. Nec dubium est, hoc inter se esse noctu & nocte, quod diu & die. Et rursus die, & crastini non eodẽ casu sunt, & nisi casus idẽ nomina in eiusmodi elocutione non iungit. Saturnaliorum deinde cur malimus q̃ saturnalium dicere opto dignoscere. Ad hæc cũ Cecinna reuidens taceret, & Seruius à Symmacho rogatus esset, quid nã de his existimaret, licet inquit in hoc cœtu nõ minus doctrina q̃ nobilitate reuerendo, magis mihi discendum sit, q̃ docendũ, fabulabor tñ arbitrio iubentis, & insinuabo primũ de saturnalibus, post de cæteris, unde, sit sic eloquendi nõ nouitas sed uetustas. Qui saturnalium dicit regula innititur. Nomina.n. quæ datiuũ pluralem in bus mittunt, nunquã genitiuum eiusdem numeri syllaba creuisse patiuntur, sed aut totidẽ habet, ut monilibus moniliũ, sedilibus sediliũ, aut una syllaba minus est, ut carminibus carminũ, luminibus luminũ. Sic ergo saturnalibus rectius saturnaliũ quã saturnaliorum. Sed qui saturnaliorum dicunt, auctoritate magnorũ muniuntur uirorum. Nã & Salusti. in. iij. bacchanaliorũ.

ait. Et Masurius fastorum secundo. Vinaliorum inquit dies Ioui sacer est, non ut quidam putant Veneri, et ut ipsos quoq; grāmaticos in testimonium citem, Verrius Flaccus in eo libello, qui Saturnus inscribitur, Saturnaliorū inquit dies apud græcos quoq; festi habentur, & in eodem libro. Dilucide me inquit de constitutione saturnaliorū scripsisse arbitror. Item Iulius Modestus de ferijs. Saturnaliorum inquit feriæ, & in eodem libro. Antias inquit agonaliorum repertorem Numā Pompiliū refert. Hæc tamē inquies auctoritas quæro an possit aliqua ratione defendi? Plane, quatenus alienum non est cōmitti grāmaticum cum sua analogia, tentabo suspicionibus eruere, quid sit, quod eos solita enunciatione detorserit, ut mallent saturnaliorum, q̄ saturnalium dicere. Ac primū existimo ꝙ hæc nomina quæ sunt festorum dierum neutralia, carentq; numero singulari, diuersæ conditionis esse uoluerunt ab his nominibus, quæ utroq; numero figurantur. Compitalia. n. & Bacchanalia, & Agonalia, & Vinalia, et reliqua his similia, festorum dierū nomina sunt, nec singulariter nominātur, aut si singulari numero dixeris, non idem significabis, nisi adieceris festū, ut Bacchanale festū, & Agonale festū, & reliqua, ut iam non positiuū sit, sed adiectiuum, quod græci, ἐπίθετον uocant. Animati sunt ergo ad faciendā discretionem in genitiuo casu, ut ex hac declinatiōe exprimerent nomē solēnis diei, sciētes in nōnullis sæpe nominibus datiuo in bus, exeunte, nihilominus genitiuū in rum, finiri, ut domibus domorum, duobus duorum, ambobus amborū. Ita & uiridia quū ἀντὶ ἐπιθέτου accipiūtur, genitiuum in ium, faciunt, ut uiridia prata, uiridiū pratorum.

Quũ uero ipsam loci uiriditatem significare uolumus, uiridiorum dicimus, ut quum dicitur formosa facies uiridiorum. Tunc.n.uiridia quasi positiuum ponitur, nõ accidens. Tanta aũt apud ueteres fuit licentia huius genitiui, ut Asinius Pollio uectigaliorũ frequenter usurpet, cũ Vectigal non minus dicatur q̃ uectigalia. Sed et quũ legamus, Læuaq; ancile gerebat, tñ et anciliorum relatum est. Videndum ergo ne magis uarietas ueteres delectauerit, q̃ ut adamussim uerum sit, festorũ dierum nomina sic uocata. Ecce.n. & præter solennium dierũ uocabula, alia quoq; sic declinata reperimus, ut præcedẽs sermo patefecit uiridiorum, & uectigaliorum, & ancũliorum. Sed & ipsa festorũ nomina secundum regulam declinata apud ueteres reperio. Siquidem Varro ferialium diem ait à ferendis in sepulchra epulis dici, nõ dixit sferialiorum. Et alibi floralium, non florialiorũ ait, quũ idem non ludos florales illic, sed ipsum festum floralia significaret. Masurius etiam secundo fastorũ liberalium, Dies inquit à pontificibus agonium Martiale appellatur. Et in eodem libro. Eam noctem deinceps, quæ in sequentem diem qui est lucarium, nõ dixit lucariorũ. Itemq; liberalium multi dixerunt, non liberaliorũ. Vnde pronunciandum est ueteres indulsisse copiæ per uarietatem, ut dicebant exanimos & exanimes, inermes & inermos, tum hilaros atq; hilares. Et ideo certũ est, licito & saturnalium & saturnaliorum dici, quum alterum regula cum authoritate, alterum & si sola, sed multorum defendit authoritas. Reliqua autem uerba quæ Auieno nostro noua uisa sunt, ueterũ nobis sunt testimonijs asserenda. Ennius.n.nisi cui uidetur inter nostræ

ætatis politiores mundiția respuendus, noctu concubia dixit his uerbis.

Qua galli furtim noctu summa arcis adorti,
Mœnia concubia uigilesq; repente cruentant.

Quo in loco animaduertendum est, nō solum ꝙ noctu concubia, sed etiam ꝙ qua noctu dixerit. Et hoc posuit in annalium septimo . In quorum .iij. clarius quidem idem dixit.

Hac noctu filo pendebit hetruria tota.

Claudius etiam quadrigarius annali. iij. Senatus autē de noctu conuenire, noctu multa domum dimitti. Non esse ab re puto hoc in loco id quoq; admonere, quod decē uiri in .xij. tabulis inusitatissime nox pro noctu dixerunt. Verba hæc sunt. Si nox furtū factum sit, si im aliqs occidit, iure cæsus esto. In qbus uerbis id etiā notādum est ꝙ ab eo quod est is non eum casu accusatiuo sed im dixerunt. Sed nec die crastini à doctissimo uiro sine ueterum authoritate prolatum est, quibus mos erat modo die quinti, modo die quinte pro aduerbio copulate dicere, cuius indicium est, ꝙ syllaba secūda corripitur, quæ natura producitur, quum solum dicitur die, quod autē diximus extremam istius uocis syllabam tum per.e. tum per.i. scribi, ꝯsuetum id ueteribus fuit, ut his litteris plerūq; in fine indifferenter uterētur, sicut pristine et pristini, procliue procliui. Venit ecce illius uersus Pōpiniani in mentem, qui est ex attelania q̄ Meuia inscribitur.

Dies hic sextus quum nihil egi, die quarte moriar fame.

Die pristine eodem mō dicebatur, quod significabat die pristino.i. priore, quod nunc pridie dicitur, conuerso cōpositionis ordine, quasi pristino die. Nec inficias eo, le-

ctum apud ueteres die quarto, sed inuenitur hoc de trã facto, non de futuro positum. Nã Cn. Martius homo im pense doctus in mimi ambis pro eo dicit, quod nudius quartus nos dicimus in his uersibus, Nuper die quarto ut recordor & certe aquarium urceũ unicum domi fre git. Hoc igitur intererit, ut die quarto quidẽ de praeteri to dicamus, die aũt quarte de futuro. Verum ne de die crastini nihil retulisse uideamur, suppetit Coelianum il lud ex libro historiarũ secundo. Si uis mihi equitatũ da re, & ipse cum caetero exercitu me sequi, die qnti Romae in capitolio curabo tibi coenã coctam, hic Symmachus, Coelius tuus inquit & historiam & uerbum ex origini bus. M. Catonis accepit, apud quem ita scriptum est. Igitur dictatorem Carthaginensiũ magister equitum mo nuit. Mitte Romã mecum equitatum, die quinti in ca pitolio tibi coena cocta erit. Et Praetextatus. Existimo nõ nihil ad demonstrandã consuetudinem ueterum, etiam & praetoris uerba conferre, qui more maiorũ ferias con cipere solet, quae appellantur compitalia. Ea uerba haec sunt, die noni post kalendas Iañ. quiritibus compitalia erunt. Tum Auienus aspiciẽs Seruium, Curius inquit, & Fabricius, et Coruncanus antiquissimi uiri, uel etiã his antiquiores Horatij illi trigemini, plane ac dilucide cum suis fabulati sunt, neq; auruncorum aut sicanorũ, aut pelasgorum, qui primi coluisse in Italia dicuntur, sed aetatis suae uerbis loqbãtur. Tu aũt proinde quasi cũ matre Euandri nunc loquere, Vis nobis uerba multis iam saeculis oblitterata reuocare? ad quorũ congeriem praestantis quoq; uiros quorũ memoriã continuus legen di usus instruit incitasti. Sed antiquitatem uobis placere

iactatis, quod honesta & sobria et modesta sit. Viuamus ergo moribus præteritis, præsentibus uerbis loquamur. Ego enim id quod à C. Cæsare excellentis ingenij ac prudentiæ uiro, in primo de analogia libro scriptum est, habeo semper in memoria atq; in pectore, ut tanquam scopulum, sic fugiam infrequens atq; insolens uerbum. Mille deniq; uerborum talium est, quæ quum in ore priscæ authoritatis crebro fuerint, exauthorata tamen à sequenti ætate repudiataq; sunt, horum copiam proferre nunc possem, ni tempus noctis iam propinquantis necessariæ discessionis nos admoneret. Bona uerba quæso Prætextatus morali (ut assolet) grauitate subiecit, ne insolenter parentis artium antiquitatis reuerentiam uerberemus, cuius amorem tu quoq; dum dissimulas, magis prodis. Quum.n. dicis mille uerborum est, quid aliud sermo tuus nisi ipsam redolet uetustatem? Nam licet M. Cicero in oratione, quam pro Milone concepit ita scriptum reliquerit, ante fundum Clodij quo in fundo propter insanas illas substructiones, facile mille hominum uersabatur ualentium, non uersabantur, quod in libris minus accurate scriptis reperiri solet. Et in sexta in Antonium. Qui unquam in illo iano inuentus est, qui Lucio Antonio mille nummum ferret expensum. Licet Varro quoq; eiusdem sæculi homo, in septimodecimo humanarum dixerit, plus mille & centum annorum est, tamen fiduciam sic componendi, non nisi ex antecedentium authoritate sumpserunt. Nam Quadrigarius in .iij. annalium ita scripsit. Ibi occiditur mille hominum. Et Lucilius in .iij. satyrarum.

Ad portam mille, à porta est sex inde salernum.

Alibi uero et declinationem huius nominis executus est.

Nam in.xv. libro ita dicit.
Hunc milli passum qui uicerit atq; duobus,
Campanus sonipes succursor nullus sequatur.
Maiore spacio ac diuersus uidebitur ire. Idē in libro.ix.
Tu milli nummum potes uno quærere centum.
Milli passum dixit pro mille passibus, & milli nummū dixit pro mille nummis, aperteq; ostendit mille & uocabulum esse & singulari numero dici & casum etiam capere ablatiuū eiusq; pluratiuum esse milia. Mille.n. *non ex eo ponitur quod græce* χίλια *dicuntur, sed qđ* χιλιὰς. Et *sicut una chilias & duæ chiliades ita unū mille & duo milia ueteres certa atq; directa rōne dicebant, & heus tu? his ne tam doctis uiris, quoꝝ* M. Cicero, & Varro *imitatores se gloriantur, adimere uis in uerboꝝ comitijs ius suffragandi, & tanq̄ sexagenarios maiores de pōte deijcies? Plura de hoc differeremus, ni nos inuitos ab inuito discedere hora cogeret.* Sed *uultis ne diem sequentem, quem omnes pleriq; abaco & latrūculis conterunt, nos istis sobrijs fabulis à primo lucis in cœnæ tps.* Ipsam *quoq; cœnā non obrutam poculis, non lasciuientē ferculis, sed qōnibus doctis pudicam & mutuis ex lectione relatiōibus exigamus?* Sic.n. *ferias præ omni negocio fœtas cōmodi senserimus, non animū ut dicitur remittentes, nā remittere inquit* Musonius *animum, quasi amittere est, sed demulcentes eum paulum, atq; laxantes iocundis honestisq; sermonum illectatiōibus, quod si ita decernitis, dijs penatibus meis huc cōueniēdo gratissimum feceritis.* Tum Symmachus, *Nullus qui quidem se dignum hoc conuentu meminerit, sodalitatem hanc, uel ipsum cōuentus regem repudiabit.* Sed
ne quid

ne quid ad perfectionem cœtus desideretur, inuitandos ad eundem congressum conuictumq; censeo, Flauianũ, qui quanto sit mirando uiro & uenusto patre præstantior nõ minus morum ornatu uitæq; grauitate, q̃ copia profundæ eruditiõis, asseruit, simulq; Posthumianum, qui forum defensionum dignatione nobilitat, & Eustachium, qui tantus in omni philosophiæ genere est, ut solus nobis repræsentet trium philosophorũ ingenia, de qbus nostra antiquitas gloriata est. Illos dico quos athenienses quondam ad senatum leguere impetratum, uti mulctam remitteret, quam ciuitati eorũ fecerat propter Oropi uastationem. Ea mulcta fuerat talentũ ferè quingentum, erant isti philosophi Carneades ex Academia, Diogenes stoicus, Critolaus peripateticus, quos ferunt seorsum quéq;, ostentandi gratia, per celeberrima urbis loca, magno hominũ conuentu dissertauisse. Fuit (ut relatum est) facundia Carneades uiolenta & rapida. Scita et tereti Critolaus, Modesta Diogenes & sobria. Sed in senatum introducti interprete usi Cœlio senatore. At hic noster quum sectas omnis assecutus, sed probabiliorem secutus sit, omniaq; hæc inter græcos genera dicendi solus impleat, inter nos tamen ita sui locuples interpres est, ut nescias qua lingua facilius uel ornatius expleat operam disserendi. Probauere omnes Quinti Aurelij iudicium, quo edecumatos elegit sodales, atq; his ita constitutis, primũ à Prætextato simul, deinde à se discedentes domum quisq; suam regressi sunt.

Colloquium sequentis diei. Cap. III.

Macro.

Postero die ad ædes Vectij matutini omnes, inter quos pridie cõuenerat, affuerunt, qbus Prætextatus in Biblyothecam receptis, in qua eos opperiebatur, præclarum inquit diem mihi fore uideo, quum & uos adestis, & affuturos se illi quos ad cõuentus nostri societatem rogari placuit, spoponderunt. Soli posthumiano antiquior uisa est instruendarum cura defensiõnum, in cuius abnuentis locum Eusebium gratia & doctrina & facundia clarum rhetorem surrogauit, insinuauitq; omnibus, ut ab exorto die, se nobis indulgerent, qñ quidem nullis hodie officijs publicis occupari fas esset, togatus certe, uel trabeatus, paludatusue, seu prætextatus hac die uidetur nullus. Tum Auienus, ut ei interpellandi mos erat. Quum sacrum mihi ait, ac reip nomen Prætextatæ tuum inter uocabula diuersi habitus refers, admoneor non ludicræ ut extimo q̃stionis, quũ.n. uestitus togæ, uel trabeæ, seu paludamenti, nullũ de se proprij nominis usum fecerit, q̃ro abs te, cur hoc de solo prætextæ habitu usurpauerit uetustas, aut huic nomini quæ origo contigerit?

Quæ origo sit huic nomini, quod est prætextatus. Cap. IIII.

INter hæc Auieni dicta, Flauianus & Eustachius, par insigne amicitiæ, ac minimo post Eusebius ingressi alacriorem fecere cœtum, Acceptaq; ac reddita salutatione, consederunt, percunctantes quid nã offenderint sermocinatiõis. Tum Vectius per opportune affuistis mihi inquit assertorem quærenti. Mouet.n. mihi Auienus noster mei nominis quæstionẽ, & ita ori

ginem eius flagitat, tanq̃ fides ab eo generis exigenda sit. Nam quum nullus sit qui appelletur suo nomine uel togatus, uel trabeatus, uel paludatus, cur prætextatus nomen habeatur, postulat in medium proferri. Sed & cum posti inscriptum sit delphici templi, & unius è numero septem sapientum eadem sit ista sententia γνῶθι σεαυτὸν quid in me scire existimandus, sim, si nomen ignoro, cuius mihi nunc & origo et causa dicenda est? Tullius Hostilius rex Romanorũ tertius debellatis hetruscis, sellam curulem, lictoresq́; & togam pictã, atq; prætextam, quæ insignia magistratuũ hetruscorum erãt, primus ut Romæ haberentur, instituit. Sed prætextam illo sæculo puerilis non usurpabat ætas. Erat. n. ut cætera q̃ enumeraui, honoris habitus. Sed postea Tarquinius Demarati exulis Corinthij filius Priscus, quem quidã Lucumonẽ uocitatum ferunt, rex tertius ab hostilio, quintus à Romulo, de Sabinis egit triumphum. Quo bello filium suum, annos quatuordecim natum, quod hostẽ manu percusserat, & pro contione laudauit, & bulla aurea prætextaq́; donauit, insigniens puerum ultra annos fortẽ, premijs uirilitatis et honoris. Nã sicut prætexta magistratuũ, ita bulla gestamen erat triũphantiũ, quã in triũpho per se gerebãt, inclusis intra eã remedijs, q̃ crederet aduersus inuidiã ualentissima. Hinc deductus mos ut prætexta & bulla in usum puerorum nobiliũ usurparẽtur, ad omẽ & uota cõciliandæ uirtutis ei similis, cui primis in annis munera ista cesserũt. Alij putant, eũdẽ priscum, quũ is statũ ciuiũ solertia prouidi principis ordinaret, cultũ quoq; ingenuorum puerorum inter præcipua duxisse. Instituisseq́;, ut patricij bulla aurea cũ toga, cui

purpura prætexitur, uterentur, dũtaxat illi, quorum pa tres curulem gesserant magistratum. Cæteris autem, ut prætexta tantum uterentur indultum. Sed usq; ad eos, quorũ parentes equo stipendia iusta meruissent. Libertinis uero nullo iure uti prætextis licebat, ac multo minus peregrinis, quibus nulla esset cum romanis necessitudo, sed postea libertinorũ quoq; filijs prætexta cõcessa est, ex causa tali, quã M. Lælius augur refert, qui bello punico secundo duumuiros dicit ex senatusconsulto, propter multa prodigia, libros sybllinos adisse, et inspectis his, nunciasse in capitolio supplicandum, lectisterniũq; ex collata stype faciendum, ita ut libertinæ quoq;, q̃ longa ueste uterentur, in eã rem pecuniã subministrarent. Acta igitur obsecratio, pueris ingenuis, itemq; libertinis, sed & uirginibus patrimis matrimisq; pronũciantibus carmen. Ex quo concessum, ut libertinorũ quoq; filij, qui ex iusta dũtaxat matrefamilias nati fuissent, togam prætextam & lorum in collo pro bullæ decore gestarent. Verrius Flaccus ait. Quũ populus Ro. pestilentia laboraret, essetq; responsum, id accidere, ꝙ dij despicerentur, Anxiam urbem fuisse, quia non intelligeretur oraculum, euenisseq;, ut circensium die, puer de cœnaculo pompam superne despiceret, et patri referret, quo ordine secreta sacrorũ in arca pilenti cõposita uidisset. Qui quũ rem gestam senatui nunciasset, placuisse uelari loca ea, qua pompa ueheretur, atq; ita peste sedata, puerum, qui ambiguitatem sortis absoluerat, togæ & prætextæ usum munus impetrauisse. Vetustatis peritissimi referunt, in raptu sabinarum, unam mulierum nomine Hersiliam, dum adhereret filiæ, simul raptam. Quã

quum Romulus Hosto cuidam ex agro latino, qui in Asylum eius confugerat, uirtute conspicuo uxorem dedisset, natum ex ea puerum anteq̃ ulla alia sabinarum partum ederet, eũq;, ꝙ primus esset in hostico procreatus Hostum Hostilium à matre uocitatum, et eundem à Romulo bulla aurea ac prætexta in signibus honoratum. Is.n. quum raptas ad consolandum uocasset, spopondisse fertur, se eius infanti quæ prima sibi ciuem Romanum esset enixa, illustre munus daturum. Nõnulli credunt ingenuis pueris attributum, ut cordis figurã in bulla ante pectus annecterent, quam inspicientes ita demũ se homines cogitarent si corde præstarẽt. Togam quoq; prætextam his additam, ut ex purpure rubore, ingenuitatis pudore regerentur. Diximus unde prætexta, adiecimus & causas quibus existimatur concessa pueritiæ. Nunc idem habitus quo argumento transierit in usum nominis, paucis explicandum est. Mos ante à senatoribus fuit in curiam cum prætextatis filijs introire. Quũ in senatu res maior quæpiam cõsultaretur, eaq; in diem posterum prolata esset, placuit ut hãc rem, super qua tractauissent, ne quis enunciaret, priusq̃ decreta esset. Mater Papyrij pueri, qui cum parente suo in curia fuerat, percontatur filiũ, quidnam in senatu egissent patres. Puer respondit tacendum esse, neq; id dici licere. Mulier fit audiendi cupidior. Secretum rei, & silentium pueri, eius animum ad exquirendum euerberat. Quærit igitur cõpressius uiolentiusq;. Tum puer urgente matre, lepidi atq; festiui mendacij cõsiliũ capit. Actũ in senatu dixit, utrũ uideretur utilius, magisq; ex repu. esse. Vnus'ne ut duas uxores haberet, an ut una apud

duos nupta esset. Hoc ubi illa audiuit, *animo cōpauescit, domo trepidans egreditur, ad cæteras matronas afert.* Postridieq; *ad senatum copiosæ matrum familias cateruæ confluunt, lachrymantes atq; obsecrantes orāt, una potius ut duobus nupta fieret, q̄ uni duæ.* Senatores *ingredientes curiā, quæ illa mulierum intēperies, & qd sibi postulatio istæc uellet, mirabātur.* Et *non ut paruæ rei prodigium, illā uerecundi sexus impudicā insaniam pauescebant.* Puer Papyrius *publicum metū demit.* Nā *in medium curiæ progressus, quid ipsi mater audire institisset, qd matri ipse simulasset, sicuti fuerat, enarrat.* Senatus *fidē atq; ingenium pueri exosculatur, consultumq; facit, uti post hac pueri cū patribus in curiam non introeant, præter illū unum* Papyrium, *eiq; puero postea cognomentum honoris gratia, decreto inditum* Prætextatus, *ob tacendi loquēdiq; in prætextata ætate prudentiā.* Hoc *cognomentum postea familiæ nostræ in nomen hæsit.* Nō *aliter dicti* Scipiões, *nisi q* Cornelius *qui patrē luminibus carentem pro baculo regebat,* Scipio *cognominatus, nomē ex cognomine posteris dedit.* Sic Messala *tuus* Auiene *dictus cognomēto* Valerij Maximi, *qui postq̄* Messanā *urbē* Siciliæ *nobilissimam cœpit,* Messala *cognominatus est.* Nec *mirum si ex cognominibus nata sunt nomina, quum ꝯtra & cognomina ex proprijs sint tracta nominibus, ut ab* Æmilio Æmilianus, *à* Seruio Seruilianus. Hic *subiecit* Eusebius, Messala & Scipio, *alter de pietate, de uirtute alter, ut refers cognomina reppererunt.* Sed Scropha & Asina, *quæ uiris non mediocribus cognomenta sunt, uolo dicas unde contigerint, quum contumeliæ q̄ honori*

propiora uideantur. Tum ille. Nec honor, nec iniuria, sed casus fecit haec nomina. Nam asinae cognomentum Corneliis datum est, quoniã princeps Corneliae gẽtis empto fundo, seu filia data marito, quum sponsores ab eo solẽniter poscerentur, asinã cum pecuniae onere produxit in forum, quasi pro sponsoribus praesens pignus. Tremellius uero scropha cognominatus est euentu tali. Is Tremellius cum familia atq; liberis in uilla erat, serui eius quum de uicino scropha erraret, surreptam conficiunt. Vicinus, aduocatis custodibus, omnia circũuenit, ne qua haec efferri possit. Isq; ad dominum appellat restitui sibi pecudem. Tremellius qui ex uillico rem cõperisset, scrophae cadauer sub cẽtonibus collocat, sup quos uxor cubabat, quaestionem uicino permittit. Quum uẽtum est ad cubiculum, uerba iurationis concipit, nullã esse in uilla sua scropham, nisi illam inquit quae in centonibus iacet, lectulum monstrat. Ea facetissima iuratio Tremellio scrophae cognomen dedit. Dum ista narrantur unus e famulitio cui prouincia erat, admittere uolentes dominum conuenire, Euangelum adesse nunciat cum Dysario, qui tunc Romae praestare uidebantur caeteris medendi artem professis. Corrugato indicauere uultu plerique de considentibus, Euangeli interuentum ocio suo inamoenum, minusque placido conuentui congruentem. Erat enim amarulenta dicacitate, & lingua proterue mordaci, procax ac securus offensarum, quas sine delectu cari uel non amici in se passim uerbis odia serentibus prouocabat. Sed Praetextatus ut erat in omnes aequa placidus ac mitis, ut admitterentur, missis obuijs imperauit, quos Horus

ingredientes. Cōmodū consecutus comitabatur, uir corpore atq; animo iuxta ualidus, q post inter pugiles palmas, ad philosophiæ studia migrauit, sectamq; Antisthenis, & Cratetis, atq; ipsius Diogenis secutus inter cynicos non in celebris habebatur. Sed Euangelus postq̃ cœtum tantum assurgentē sibi ingressus offendit, casus ne inquit hos omnes ad te Prætextate contraxit, an altius quiddā, cui remotis arbitris opus sit cogitaturi ex dispo sito conuenistis? Quod si ita est (ut existimo) abibo potius, q̃ me uestris miscebo secretis, à qbus me amouebit uolūtas, licet fortuna fecisset irruere. Tum Vettius quāuis ad omnem patientiā constanter animi tranquillitate firmus esset, non nihil tñ consultatione tam proterua motus. Si aut me inquit Euangele, aut hæc innocentiæ lumina cogitasses, nullum inter nos tale secretum opinareris, quod non uel tibi, uel & uulgo fieri dilucidū posset, quia neq; ego sum immemor, nec hoꝝ quenq̃ insciū credo sancti illius præcepti philosophiæ. Sic loquendū esse cum hominibus, tanq̃ dij audiant, sic loquendū cū dijs, tanq̃ homines audiant. Cuius secunda pars sancit, ne quid à dijs petamus, quod uelle nos indecoꝝ sit hominibus confiteri. Nos uero ut & honorem sacris ferijs haberemus, & uitaremus tñ torporem feriandi, atque ocium in negocium utile uerteremus, cōuenimus, diem totum doctis fabulis uelut ex symbolo conferendis dantri. Nam si per sacra solennia riuos deducere religio nulla prohibet. Si salubri fluuio mersare oues fas et iura permittunt, cur non religionis honor putetur, dicare sacris diebus sacrum studium litterarum? Sed quia uos quoq; deoꝝ aliqs nobis additos uoluit, facite, si uolentibus uo-

bis erit, diem cōibus & fabulis & epulis exigamus, q̄ bus ut omnes hodie qui præsentes sunt acquiescant, impetratum teneo. Tunc ille. Superuenire fabulis nō euocatos, haud equidem turpe existimatur, uerum sponte irruere in conuiuium aliis præparatum, nec ab Homero sine nota, uel in fratre, memoratum est. Et uide ne nimium arroganter tres tibi uelis Menelaos contigisse, cū illi tanto regi unus euenerit. Tum oēs Prætextatum iuuantes orare, blandeq; ad cōe inuitare consortiū, Euangelum quidem sæpius & maxime, sed nonnunq̄ & cū eo pariter ingressos. Inter hæc Euangelus petitu omniū temperatus. M. Varronis inquit librum uobis arbitror non ignotum ex satyris menippeis qui inscribitur, Nescis quid uesper uehat, in quo conuiuarum numerum hac lege definit, ut neq; minor q̄ gratiarum sit, neq; q̄ musarum numerosior. Hic uideo excepto rege cōuiuii tot uos esse quot sunt musæ. Quid ergo perfecto numero quæritis adiiciendos? Et Vectius hoc inqt præsentia uestra nobis præstabit, ut & musas impleamus, & gratias, quas ad festum deoꝶ omniū principis æquū est cōuenire. Quū igitur consedissent, Horus auienū intuens, quem familiarius frequentare solitus erat. In hoc inquit Saturni cultu, quem deoꝶ principem dicitis, ritus uidetur ab ægyptioꝶ religiosissima gente in arcana temploꝶ usq; ad Alexandri Macedonis occasum defluisse, postq̄ tyrannide Ptolemæoꝶ pressi hos quoq; deos incultum recipere, alexandrinoꝶ more, apud quos præcipue colebantur, coacti sunt. Ita tñ imperio paruerunt, ut nō oīno religionis suæ obseruata confunderent. Ná quia nūq̄ fas fuit ægyptiis, pecudibus aut sanguine, sed precibus

& thure solo placare deos. His autem duobus aduenis hostiæ erant ex more mactandæ, fana eorum extra pomerium locauerunt, ut & illi sacrificij solenni sibi cruore colerentur, nec tamen urbana templa pecudum morte polluerentur. Nullum itaque ægypti oppidum intra muros suos aut Saturni, aut Serapis fanum recipit. Horum alterum uix ægreque à uobis admissum audio. Saturnum uero uel maximo inter cæteros honore celebratis. Si ergo nihil est quod me hoc scire prohibeat, uolo in medium proferatur. Hic Auienus in Prætextatum expectationem consulentis remittens. Licet omnes ait, qui adsunt, pari doctrina polleant, sacrorum tamen omnium Vectius unice conscius potest tibi & originem cultus, qui huic deo penditur, & causam festi solemnis aperire. Quod quum Prætextatus in alios refundere tentasset, omnes ab eo impetrauerunt, ut ipse dissereret. Tunc ille silentio facto ita exorsus est.

Saturnaliorum origo. Cap. V.

SAturnaliorum originem illam mihi in medium proferre fas est non quæ ad arcanam diuinitatis naturam refertur, sed quæ aut fabulosis admista differitur, aut à physicis in uulgus aperitur. Nam occultas & manantes ex meri ueri fonte rationes ne in ipsis quidem sacris enarrari permittitur. Sed siquis illas assequitur, continere intra conscientiam tectas iubetur. Vnde quæ sciri fas est, Horus noster licebit mecum recognoscat. Regionem istam, quæ nunc uocatur Italia regno Ianus obtinuit. Qui (ut Higinus Protarchum Tralianum secutus tradit)

cum Camese æque indigena terram hanc ita participa/ta potentia possidebat, ut regio Camesene, oppidum Ianiculum uocitaretur. Post ad Ianum solum regnum redactum est, qui creditur geminam faciem prætulisse. ut quæ ante, quæque post tergum essent, intueretur. Quod proculdubio ad prudentiam regis solertiamq; referendũ est, q & præterita nosset, & futura prospiceret sicut Anteuorta & Postuorta diuinitatis scilicet aptissimæ comites, apud Romanos coluntur. Hic igitur Ianus cum Saturnum classe peruectum excœpisset hospitio, & ab eo edoctus peritiam ruris, ferum illum, & rudem ante fruges cognitas uictum in melius redegisset, regni eum societate muneraunit. Quum primus quoque æra signaret, seruauit & in hoc Saturni reuerentiam, ut quoniam ille naui fuerat aduectus, ex una quidem parte sui capitis effigies, ex altera uero nauis exprimeretur, quo Saturni memoriam etiam in posteros propagaret. Aes ita fuisse signatum hodieq; intelligitur in aleæ lusum, quum pueri denarios in sublime iactantes, capita out nauim lusu teste uetustatis, exclamant. Hos una concordes regnasse, uicinaq; oppida opera communi condidisse præter Maronem, qui refert, ianiculum huic, illi fuerat saturnia nomen, etiam illud in promptu est, quod posteri quoq; duos eis continuos menses dicarunt, ut december sacrum Saturni, Ianuarius alterius uocabulũ possideret. Quũ inter hæc subito Saturnus nõ cõparuisset, excogitauit Ianus honorꝫ eius augmẽtũ. Ac primũ terrã oẽm ditioni suæ parentẽ Saturniã nominauit. Aram deinde cum sacris tanq̃ deo condidit, q̃ Saturnalia nominauit. Tot sæculis Saturnalia pcedunt

Romanæ urbis ætatem. Obseruari igitur eum iussit maiestate religionis, quasi uitæ melioris auctorem. Simulacrum eius indicio est, cui falcem insigne messis adiecit. Huic deo insertiones surculorũ, pomorũq; educationes, & omniũ eiuscemodi fertiliũ tribuunt disciplinas. Cyrenenses etiam quũ rem diuinam ei faciunt, ficis recentibus coronantur, placentasq; mutuo missitant, mellis et fructuum repertorem Saturnum extimantes. Hũc Romani etiam Sterculium uocant, ꝙ prius stercore fœcunditatem agris cõparauerit. Regni eius tempora felicissima feruntur, cum propter rerum copiam, tum etiã ꝙ nondũ qsq̃ seruitio uel libertate discriminabatur. Quæ res intelligi põt, ꝙ Saturnalibus tota seruis licẽtia pmittitur. Alia saturnaliorũ cã sic traditur. Qui erant ab Hercule in Italia relicti (ut qdã ferunt) irato, ꝙ incustoditum fuisset armentum, (ut nõnulli extimant) consulto eos relinquente, ut aram suam atq; ædem ab incursionibus tuerentur, ĩj ergo quũ à latronibus infestarentur, occupato edito colle, saturnios se nominauerunt, quo ante nomine etiã idẽ collis uocabatur. Et quia se eius dei sensiserunt nomine ac religione tutos, instituisse Saturnalia feruntur, ut agrestes uicinorũ animos ad maiorẽ sacri reuerentiã ipsa indicti festi obseruatio uocaret. Nec illam causam quæ saturnalibus assignatur ignoro, ꝙ pelasgi (sicut Varro memorat) quũ sedibus suis pulsi diuersas terras petissent, ɔfluxerunt pleriq; Dodonã, & incerti qbus adhærerent locis, eiusmodi accæpere responsum.

ςείχετε μαιόμενοι σικελῶν σατουρνίαν αἶαν
ἠδ' ἀβοριγενέων κοτύλην οὗ νᾶσος ὀχεῖται
αἷς ἀναμιχθέντες δ' εκάτην ἐπέμψατε φοίβῳ

καὶ κεφαλὰς ᾅδῃ καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα

Acceptaq; sorte, quũ latium post errores plurimos appulissent, in lacu Cutuliensie natam insulam deprehenderunt. Amplissimus.n.cespes, siue ille continẽs limus, seu paludis fuit, coacta cõpage uirgultis & arboribus in syluæ licentiã cõptus, iactantibus per omne mare fluctibus uagabatur, ut fides ex hoc etiam delo facta sit, q̃ celsa montibus, uasta campis, tñ per maria migrabat. Hoc igitur miraculo deprehenso, has sibi sedes prædictas esse didicerũt, uastatisq; sicilienfibus incolis occupauere regionem decima prædæ secundũ responsum Apollini consecrata, erectis Diti sacello & saturno ara. Cuius festum saturnalia nominauerunt. Quumq; diu humanis capitibus Ditem, & uirorum uictimis Saturnũ placare se crederent, propter oraculum in quo erat.

καὶ κεφαλὰς ᾅδῃ καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα

Herculem ferunt postea cum Geryonis pecore per Italiam reuertentem suasisse illorũ posteris, ut faustis sacrificijs infausta mutarent, inferentes Diti, nõ hominũ capita, sed oscilla ad humanam effigiem arte simulata. Et aras saturnias non mactando uiros sed accensis luminibus excolentes, quia non solum uirum, sed & lumina φῶτα significant. Inde mos per Saturnalia missitandis cereis cœpit. Alij cereos non ob aliud mitti putant, q̃ ꝙ hoc principe ab incomi & tenebrosa uita, quasi ad lucem & bonarum artium scientiam editi sumus. Illud quoq; in litteris inuenio, ꝙ quum multi occasione Saturnaliorum per auaritiam à clientibus ambitiose munera exigerent, idq; onus tenuiores grauaret. Publicius tribunus plebis tulit, ut nõ nisi cerei ditioribus missita-

rentur. Hic Albinus Cecinna subiecit. Qualem nūc permutationem sacrificij Prætextate memorasti, inuenio postea cōpitalibus celebratam, cum ludi per urbem in cōpitis agitabantur. Restituti scilicet à Tarquino superbo laribus ac Maniæ ex rñso Apollinis, quo pceptū est, ut pro capitibus, capitibus supplicaretur. Idq; aliq̄diu obseruatum, ut pro familiarū sospitate pueri mactarentur Maniæ deæ matri Lariū. Quod sacrificij genus, Iunius Brutus consul pulso Tarquino aliter constituit celebrandum. Nā capitibus allij & papaueris supplicari iussit, ut responso Apollini satisfieret de nomine capitū, remoto. s. scelere infaustæ sacrificationis. Factumq; est, ut effigies Maniæ suspensæ pro singulo℞ foribus, periculum si quod immineret familijs expiarent. Ludosq; ipsos ex uijs cōpitorum in quibus agitabantur, cōpitalia appellauerunt. Sed perage cætera, tunc Prætextatus. Bene & oportune similis emendatio sacrificiorum relata est. Sed ex his causis quæ de origine huius festi relatæ sunt, apparet Saturnalia uetustiora esse urbe romana, adeo ut ante Romam in græcia hoc solēne cœpisse Lucius Accius in annalibus suis referat, his uerbis.

Maxima pars graium Saturno & maximæ Athenæ
Conficiunt sacra quæ cronia esse iterantur ab illis.
Quumq; diem celebrant per agros urbesq; fere omnes
Exercent epulis læti famulosq; procurant
Quisq; suos, nostriq; itidem, & mos traditus illinc
Iste, ut cum dominis famuli epulentur ibidem.

Nunc de ipso dei templo pauca referēda sunt. Tullium Hostiliū quū bis de albanis de sabinis tertio triūphasset, inuenio fanum Saturno ex uoto consecrauisse & Sa

turnalia tunc primũ romæ instituta. Quãuis Varro lib. vi. qui est de sacris ædibus, scribat, ædem Saturni ad forum faciendũ locasse. L. Tarquinium regem. Titum uero largium dictatorem Saturnalibus eã dedicasse. Nec me fugit, Gellium scribere senatum decresse, ut ædes Saturni fieret, eiq; rei. L. Furium tribunum militum præfuisse. Habet aram, & ante se cœnaculum. Illic græco ritu capite operto res diuina fit, quia primo à pelasgis, post ab Hercule ita eam à principio factitatam putant. Ædem uero Saturni ærarium romani esse uoluerũt, ꝙ tpe, quo incoluit Italiam, fertur in eius finibus nullum esse furtum commissum, aut quia sub illo nihil erat cuiusq̃ priuatum. Nec signare solũ, aut partiri limite campum fas erat, in medium quærebant. Ideo apud eũ locaretur populi pecunia cõis, sub quo fuissent cũctis uniuersa cõia. Illud nõ omiserim. Tritonas cum buccinis fastigio Saturni ædis superpositos, qm̃ ab eius cõmemoratione ad nostrã ætatẽ historia elata et quasi uocalis est, ante uero muta et obscura et incognita qđ testantur caudæ Tritonũ humi mersæ & abscõditæ. Cur aũt Saturnus ipse in compedibus uisatur, Verius Flaccus cãm se ignorare dicit. Verꝫ mihi apollódori lectio suggerit. Saturnũ Apollodorus alligari ait per annũ laneo uinculo, & solui ad diẽ sibi festũ. i. mẽse hoc decẽbri. Atq; inde prouerbiũ ductũ, Deos laneos pedes habere. Significari uero decimo mẽse semen in utero aĩatũ in uitã grãdescere, ꝙ donec erũpat in lucem mollibus naturæ uinculis detinetur. Est porro idẽ κρόνος καὶ χρόνος. Saturnum. n. in quantum mythici fictionibus distrahũt, in tm̃ physici ad quandã uerisimilitudinem reuocant.

Hunc aiunt abscidisse Cœlÿ patris pudẽda, quibus in mare deiectis, Venerem procreatam, quæ à spuma undæ coaluit ἀφροδίτη nomen accepit. Ex quo intelligi uolunt quum chaos esset tempora non fuisse. Si quidem tempus est certa dimensio, quæ ex cœli conuersione colligitur. Tempus cœpit inde. Ab ipso natus putatur κρόνος, qui (ut diximus) χρόνος est. Quumq; semina rerũ omnium post cœlum gignendarum de cœlo fluerent, & elementa uniuersa, quæ mundo plenitudinem facerent, ex illis seminibus funderẽtur, ubi mũdus omnibus suis partibus membrisq; perfectus est, certo iam tẽpore finis factus est procedendi de cœlo semina ad elementorũ conceptionem, quippe quæ iam plena fuerant procreata. Animalium uero æternam propagationem ad Venerẽ generandi facultas ex humore translata est, ut per coitum maris fœminæq; cuncta deinceps gignerentur. Propter abscissorũ pudendorum fabulam, etiam nostri eum Saturnum uocitauerunt παρὰ τὴν σάθην, quod membrum uirile declarat, ueluti Sathunnũ. Vnde satyros etiã ueluti sathunos (ꝙ sint in libidinem proni) appellatos opinantur. Falcem ei quidã putant attributã, ꝙ tp̃s omnia metat execet & incidat. Hunc aiunt filios suos solitum deuorare, eosdẽq; rursus euomere. Per quod similiter significatur, eũ tp̃s esse, à quo uicibus cuncta gignantur absumanturq;, & ex eo denuo renascantur. Eundem à filio pulsum, quid aliud est, q̃ tẽpora senescentia ab his quæ post sunt nata depelli? Vinctũ autem, ꝙ certa lege naturæ connexa sint tẽpora, uel ꝙ oẽs fruges quibusdam uinculis nodisq; alternẽtur. Nã & falcem uolunt fabulæ in Siciliam decidisse, quod sit terra ista uel

ista uel maxime fertilis. Et quia Ianum cum Saturno regnasse memorauimus, de Saturno autem quid mithici uel phisici existiment iam relatum est, de Iano quoque quid ab utrisq; iactetur in medium proferemus, Mythici referunt, regnante Iano omnium domos religione ac sanctitate fuisse munitas, Icircoq; ei diuinos honores esse decretos, & ob merita introitus & exitus ædium eidem consecratos. Xenon quoq; primo italicarum tradit, Ianum in italia primum dijs templa fecisse, & ritus instituisse sacrorum, ideo eum in sacrificijs præfactionem meruisse perpetuam. Quidam ideo eum dici bifrõtem putant, quod & præterita sciuerit, & futura prouiderit. Sed physici eum magis consecrant argumentis diuinitatis. Nam sunt qui Ianum eundem esse, atq; Apollinem, & Dianam dicant, & in hoc uno utrunq; exprimi numen affirment. Et enim sicut. Nigidius quoq; refert, apud græcos Apollo colitur, qui θυραῖος uocatur eiusq; aras ante fores suas celebrant, ipsum exitus & introitus demonstrãtes potentem. Idem Apollo apud illos & ἀγυιεὺς nuncupatur, quasi uijs præpositus urbanis. Illi enim uias quæ intra Pomeria sunt, ἀγυιὰς appellant. Dianæ uero ut triuiæ uiarum omnium ijdem tribuunt potestatem. Sed apud nos Ianum omnibus præesse ianuis nomen ostendit, quod est simile θυραίου. Nam & cum claui ac uirga figuratur, quasi omnium & portarum custos, & rector uiarum. Pronunciauit Nigidius Apollinem Ianum esse, Dianamq; Ianam apposita. d. littera quæ sæpe idest litteræ causa decoris apponitur, ut reditur, redhibetur, redintegratur, & similia. Ianum quidam solem demonstrari uolunt, & ideo

geminum quasi utriusq; ianuæ cælestis potentem, q exoriens aperiat diem, occidens claudat, inuocariq; primũ quum alicui deo res diuina celebratur, ut per eum pateat ad illum deum cui immolatur accessus, quasi preces supplicum per portas suas ad deos ipse transmittat. Inde & simulacrum eius plerũq; fingitur manu dextra trecentorum, & sinistra sexaginta & quinq; numerum tenens, ad demonstrandam anni dimensionem, quæ præcipua est solis potestas. Alij mundum, idest cœlum esse uoluerunt, Ianumq; ab eundo dictum, q mũdus semper eat dum in orbem uoluitur, & ex se initiũ faciens in se refertur. Vnde Cornificius etymorum libro tertio, Cicero inquit, non Ianum, sed Eanum nominat ab eundo. Hinc & phœnices in sacris imaginem eius exprimentes, draconem finxerunt in orbem redactum caudamq; suam deuorantem, ut appareat mundũ & ex seipso ali, & in se reuolui, ideo & apud nos in quattuor partes spectat, ut demonstrat simulacrum eius faleris aduectum. Caius Bassus in eo libro, quem de dijs composuit, ianum bifrontem fingi ait quasi superum atque inferum ianitorem, eundem quadriformem quasi uniuersa climata maiestate complexum. Saliorũ quoque antiquissimis carminibus deorũ deus canitur. M. etiam Messala Cnei Domicij in consulatu collega, ideq; per annos quinquaginta & quinq; augur, de iano ita incipit, qui cuncta fingit, eademq; regit, aquæ terræq; uim ac naturam grauem atq; pronam in profundum dilabentem, ignis atq; animæ leuem immensum in sublime fugiẽtem copulauit circundato cœlo, quæ uis cœli maxima duas uires dispares colligauit, in sacris quoq;

inuocamus Ianum geminum, Ianum patrem, Ianum iunonium, ianum consiuium, ianum quirinum, ianum patultium, & clausium. Cur geminum inuocemus, supra iam diximus, patrem, quasi deorum deũ. Iunoniũ quasi nõ solum mensis ianuarij, sed mensium omniũ ingressus tenentem, in ditione autem iunonis sunt oẽs kalendæ. Vnde & Varro libro quinto rerum humanarũ scribit, Iano duodecim aras pro totidem mensibus dedicatas. Consiuium à conserendo, idest à propagine generis humani, quæ iano auctore cõseritur. Quirinũ, quasi bellorum potentem, ab hasta quam sabini curim uocant. Patultium & clausiũ quia bello ualuæ eius patent, pace clauduntur. Huius aũt rei hæc causa narratur. Quũ bello Sabino quod uirginũ raptarum gratia cõmissum est, Romani portam quæ sub radicibus collis Viminalis erat, quæ postea ex euentu ianualis uocata est, claudere festinarent, quia in ipsam hostes irruebant, postq̃ est clausa, mox sponte patefacta est quũq; iterum ac tertio idem contigisset, armati plurimi pro limine, q̃a claudere nequibant, custodes steterunt. Quumq; ex alia parte acerrimo prœlio certaretur, subito fama pertulit, fusos à Tatio nostros, quam ob causam Romani, qui aditum tuebãtur, territi profugerunt. Quũq; sabini per portam patentẽ irrupturi essent, fertur ex æde Iani per hãc portam magnã uim torrentium, undis scatentibus erupisse multasq; perduelliũ cateruas aut exustas feruẽti aqua, aut deuoratas rapida uoragine deperijsse. Ea re placitũ, ut belli tpe uelut ad urbis auxilium profecto deo fores reserarẽtur. Hæc de iano, sed ut ad saturnalia reuertamur, bellũ saturnalibus sumere nefas habitũ, pœnas à no

cente iisdem diebus exigere, piaculare est. Apud maiores nostros saturnalia die uno finiebantur, qui erat ad quartūdecimum kalēdas ianuarias. Sed postq̄. C. Cæsar huic mensi duos addidit dies sextodecimo cœpta celebrari, ea re factum est, ut quū uulgus ignoraret certū saturnaliorum diem, nōnulliq; à. C. Cæsare inserto die, & alij uetere more celebrarent, plures dies saturnalia numerarentur. Licet & apud ueteres opinio fuerit, septem diebus peragi saturnalia si opinio uocanda est, q̄ idoneis firmatur auctoribus. Nouius enim probatissimus atellanarum scriptor ait. Olim expectata ueniunt septem saturnalia, Mummius quoque, qui post Nouiū & Pomponium diu iacentem artem atellaniam suscitauit. Nostri inquit maiores uelut bene multa instituere, hoc optime à frigore fecere summo dies septem saturnalia. Sed Mallius ait. Eos qui se (ut supra diximus) Saturni nomine & religione defenderant, per triduum festos instituisse dies, & saturnalia uocauisse. Vnde et Augustus huius inquit rei opinionem secutus in legibus iudiciarijs triduo ferias seruari iussit. Masurius & alij uno die, idest. xiiij. kalendas ianuarij affuisse saturnalia crediderunt, quorum sententiam Fenestella confirmat dicens. Aemyliam uirginem. xv. kalendarum ianuariarum esse damnatam, quo die si saturnalia gererentur, nec causam omnino dixisset. Deinde adijcit, sequebantur eum diem saturnalia. Mox ait, Postero autē die qui fuit. xiiij. kalendarum ianuariarum, Liciniam uirginem ut causam diceret iussam, ex quo ostendit. xiiij. kalendas profestum esse. xij. uero feriæ sunt diuæ Angeroniæ cui pontifices in sacello Volupiæ sacrum faciunt,

quam Verrius Flaccus Angeroniam dici ait, q angores ac animorum solicitudines propiciata depellat, Masurius adijcit, simulacrum eius deæ ore obligato atque signato in ara Volupiæ propterea collocatum, q qui suos dolores anxietatesq; dissimulant, perueniant patientiæ beneficio, ad maximam uoluptatem. Iulius Modestus ideo sacrificari huic deæ dicit, q populus Romanus morbo qui angina dicitur, præmisso uoto sit liberatus. xi. autem kalen. feriæ sunt Laribus dedicatæ, quibus ædem bello Antiochiæ Aemylius regilius prætor in campo martio curandam uouit. x. kalend. feriæ sunt Iouis, quæ appellantur larentinalia, de quibus quia fabulari libet, hæ sunt opiniones. Ferunt enim regnante Anco Aedituum Herculis per ferias ociantem, deum Tesseris prouocasse, ipso utriusque manum tuente, adiecta conditione, ut uictus cœna scortoq; mulctaretur. Victore itaque Hercule, illum Accam Larentiam nobilissimum per id tempus scortum intra ædem inclusisse cum cœna, eamq; postero die disfulisse rumorem, q post concubitum dei accæpisset munus, ne commodum primæ occasionis, quum se domum reciperet offerendæ aspernaretur. Euenisse itaque, ut egressa mox templo à Carutio capto eius pulchritudine compellaretur, cuius uoluntatem secuta, sumptaq; nuptijs, post obitum uiri omnium bonorum eius facta compos quum decederet, populum Romanum nuncupauit hæredem, & ideo ab Anco in uelabro loco celeberrimo urbis sculpta est, ac solemne sacrificium eidem constitutum, quo dijs manibus eius per flaminem sacrificaretur. Iouiq; feriæ consecratæ, quia existimauerunt antiqui animas à Ioue da-

ri & rursus post mortem eidem reddi. Cato ait, Larentiam meretricio quæstu locupletatã, post excessum suũ populo Romano agros turacem, semurium, lincerium, & solinium reliquisse, & ideo sepulchri magnificentia & annuæ parentationis honore dignatam. Macer historiarum libro primo, Faustuli coniugem Accam Larentiam, Romuli & Remi nutricem fuisse confirmat. Hanc regnante Romulo Carutio cuidam Tusco diuiti denuptam, auctamq; hæreditate uiri, quã post Romulo quem educasset reliquit, & ab eo parentalia dieq; festum pietatis causa statutum. Ex his ergo omnibus colligi potest, & uno die saturnalia fuisse, et non nisi. xiiij. kalen. Ianuarium celebrata, quo solo die apud ædẽ Saturni conuiuio soluto, saturnalia clamitabantur, q dies nunc opalibus inter saturnalia deputatur, quũ primũ Saturno pariter & Opi fuerit ascriptus. Hanc autem deam Opem Saturni coniugem crediderunt, & ideo hoc mense saturnalia, itemq; opalia celebrari, quod Saturnus eiusq; uxor, tam frugũ q̃ fructuum repertores esse credãtur. Itaq; omni iam fœtu agrorum coacto, ab hominibus hos deos coli, quasi uitæ cultioris auctores, quos etiã nonnullis cœlum, & terram esse persuasum est. Saturnumq; à satu dictum, cuius causa de cœlo est, & terrã Opem, cuius ope humanæ uitæ alimenta quæruntur, uel ab opere, per quod fructus frugesq; nascuntur, huic deæ cedentes uota concipiunt, terramq; de industria tangunt, demonstrantes ipsam matrem terram esse mortalibus appetendam. Philochorus Saturno & Opi primum in attica statuisse aram cecropem dicit, eosq; deos pro Ioue terraq; coluisse, instituisseq; ut pa-

tres familiarum & frugibus & fructibus iam coactis passim cum seruis uescerentur, cum quibus patientiam laboris in colendo rure tolerauerant, delectari enim deum honore seruorum contemplatu laboris. Hinc est ꝙ ex instituto peregrino, huic deo sacrum aperto capi/te facimus. Abunde iam probasse nos existimo, saturna/lia uno tantum die, idest. xiiij. kalē. solita celebrari. Sed post in triduum propagata primum ex adiectis à Cæ/sare huic mensi diebus, deinde ex edicto Augusti, quo trium dierum ferias saturnalibus addixit. A. xvi. igitur cœpta in. xiiij. desinunt, quo solo fieri ante consueue/rant. Sed sigillariorum adiecta celebritas in septem dies discursum publicum & leticiā religionis extendit. Tūc Euangelus. Hoc quidem inquit iam ferre non possum, quod Prætextatus noster in ingenij sui pompā & osten tationem loquendi, uel paulo ante honore alicuius dei assignari uoluit, ꝙ serui cum dominis uescerentur, quasi uero curent diuina de seruis, aut sapiēs quisꝗ domi suæ contumeliam tam fœdæ societatis admittat, uel nunc si gillaria, quæ lusum reptanti adhuc infantiæ oscillisficti libus præbent, tentat officio religionis ascribere. Et quia princeps religiosorum putatur, nonnulla & supersti/tionis admiscet, quasi uero nobis fas non sit. Prætex/tato aliquando non credere. Hic quum omnes exhor/ruissent. Prætextatus renidens, superstitiosum me Euan/gele, nec dignum cui credatur existimes uolo nisi utri/usq; tibi rei fidem asserta ratio monstrauerit. Et ut pri/mum de seruis loquamur, ioco ne an serio putas esse ho/minū genus, quod dij immortales nec cura sua nec pro uidentia dignentur? an forte seruos in hominū numero

esse non patris? Audi igitur quanta indignatio de serui supplicio cœlum penetrauerit.

Historia Atronij de seruo punito. Cap. VI.

ANno.n.post Romam conditam quadringentesimosepuagesimoquarto. Atronius quidam maximus, seruum suũ uerberatum patibuloq; constrictum ante spectaculi cõmissiõem per circũ ægit. Ob hãc causam indignatus Iuppiter, Annio cuidã per quietẽ imperauit, ut senatui nunciaret, non sibi placuisse plenum crudelitatis admissum. Quo dissimulante, filium ipsius mors repentina consumpsit, ac post secundã denunciationem, ob eandem negligentiã, ipse quoq; in subitam corporis debilitatem solutus est. Sic demum ex ꝯsilio amicorum lectica delatus senatui retulit, & uix ꝯsumato sermone, sine mora recupata bõa ualitudine curia pedibus egressus est. Ex Senatus itaq; cõsulto, & me uia lege ad propiciãdũ, Ioue additus est illis circẽsibus dies, isq; instauraticius dictus est, non à patibulo, ut quidam putant græco noie ἀπὸ τοῦ ϛαυρου, sed à redintegratione, ut Varroni placet qui instaurare ait esse instar nouare. Vides quãta de seruo ad deoꝝ summũ cura peruenerit? Tibi aũt unde in seruos tm̃ & tam immane fastidiũ? quasi nõ ex ijsdem tibi & constent & alantur elementis, eundemq; spũm ab eodem principio carpant. Vis tu cogitare eos quos ius tuum uocas, ijsdem seminibus ortos, eodẽ frui cœlo, æque uiuere, æque mori. Serui sunt immo hoies. Serui sunt, immo cõserui. Si cogitaueris tantundẽ in utrosq; licere fortunæ, tam tu illum uidere liberum potes, q̃ ille te seruum. Nescis qua ætate

Hecuba seruire cœpit, qua Crœsus, qua Darij mater, q̃ Diogenes, qua Plato ipse Postremo qđ ita nomen seruitu tis horremus? Seruus est quidē, sed necessitate, sed fortas se libero animo seruus est. Hoc illi nocebit, si ostenderis, qs nō sit, Alius libidini seruit, alius auaritiæ, alius am/ bitioni, omnes spei, omnes timori, & certe nulla seruitus turpior, q̃ uoluntaria. At nos iugo à fortuna imposito subiacentem tanq̃ miserum uilemq; calcamus. Quod ue ro nos nostris ceruicibus inserimus, non patimur repre/ hendi. Inuenies inter seruos aliquem pecunia fortiorē, inuenies dn̄m spe lucri oscula alienorꝫ seruorum mani/ bus infigentē. Non ergo fortuna homines æstimabo, sed moribus. Sibi quisq; dat mores, conditionem casus assi/ gnat, quemadmodum stultus est qui empturus equū nō ipsum inspiciat, sed stratū eius ac frenos, sic stultissimus est, qui hominem aut ex ueste, aut ex conditione q̄ mo/ do uestis nobis circundata est, æstimandū putat. Nō est mi Euangele, ꝙ amicum tm̄ in foro et in curia quæras. Si diligenter attenderis, inuenies & domi. Tu modo ui ue cum seruo clementer, comiter quoq;, & in sermonem illum, & nonnunq̃ in necessariū admitte consiliū, nam & nostri maiores oēm dominis inuidiā, omnem seruis contumeliam detrahentes dominū patrem familias, ser uos familiares appellauerunt. Colant ergo te potius ser ui tui (mihi crede) q̃ timeant. Dicet aliquis nunc me do minos de fastigio suo deijcere, & quodammodo ad pil/ leum seruos uocare, quos debere dixi magis colere q̃ ti/ mere. Hæc qui senserit, obliuiscetur i d dominis parum non esse, quod dijs satis est, deinde qui colitur etiā ama/ tur, non pōt amor cum timore misceri, unde putas arro/

gantissimum illud manasse prouerbium, quod iactatur. Totidem nobis hostes eē quot seruos. Nō habemus illos hostes, sed facimus, quū in illos superbissimi, contumeliosissimi, crudelissimi sumus, et ad rabiem nos cogunt peruenire delitiæ, ut quicquid non ex uoluntate respōdit, iram furoréq; euocet. Domi enim nobis animos induimus tyrannorum, & non quantum decet, sed quātum libet exercere uolumus in seruos. Nam (ut cætera crudelitatis genera prætercam) sunt quidā se mensæ copijs & auiditate distendunt, circunstantibus seruis mouere labra, nec in hoc quidem ut loquātur licere permittūt. Virga murmur omne cōpescitur, et ne fortuita quidem sine uerberibus excæpta sunt. Tussis, sternutamentū, singultus magno malo luitur. Sic fit, ut isti de domino loquantur, quibus coram domino loqui nō licet. At illi q̄bus non tantum præsentibus dominis, sed cum ipsis sermo erat, quorū os non consuebatur, parati erant pro domino porrigere ceruicem & periculū imminens in caput suū uertere. In conuiuijs loquebantur, sed in tormentis tacebant. Vis exercitas in seruili pectore uirtutes recēseamus? Primus tibi Vrbinus occurrat, qui quū iussus occidi in reatino lateret, latebris proditis, unus ex seruis annullo eius & ueste insignitus in cubiculo ad q̄d irruebant qui persequebantur, pro domino iacuit, militibusq; ingredientibus ceruicem præbuit, et ictum tanq̄ Vrbinus excepit, Vrbinus postea restitutus monumentum ei fecit, titulo scriptionis qui tm̄ meritum loqueretur addito. Æsopus Libertus Demosthenis cōscius adulterij, quod cum Iulia patronus admiserat, tortus diutissime perseuerauit nō prodere patronum, donec alijs

coarguentibus conscijs, Demosthenes ipse fateretur, et ne extimes ab uno facile celari posse secretum, Labienum ope libertorum latentem ut indicarent liberti nullo tormētorum genere compulsi sunt. Ac ne quis libertos dicat, hāc fidem beneficio potius libertatis acceptæ, q̃ ingenio debuisse, accipe serui in dominum benignitatem, quū ipse à domino puniretur. Antium.n. Restionem proscriptū solumq; nocte fugientem, diripientibus bona eius alijs seruus, compeditus inscripta fronte quum post damnationem domini aliena esset solutus custodia, fugientem persecutus est, hortatusq; ne se timeret scientem cōtumeliam suam fortunæ imputandā esse, non domino, abditumq; ministerio suo aluit. Quum deinde persequentes adesse sensisset, senem quem casus obtulit iugulauit, & in constructam pyrā coniecit, qua accensa occurrit eis qui Restionem quærebant dicens damnatum sibi penas luisse, multo acrius à se uexatum q̃ ipse uexarat, & fide habita, Restio liberatus est. Cepiōem quoq; qui in Augusti necem fuerat animatus, postq̃ detecto scelere damnatus est, seruus ad Tyberim in cista detulit, peruectūq; hostiam inde in agrum laurentem ad uillā patris nocturno itinere perduxit. Cumis deinde nauigatiōis naufragio una expulsum dn̄m Neapoli dissimulanter occuluit, exceptusq; à centurione, nec pretio, nec minis ut dominū proderet potuit adduci, Asinio etiam Pollione acerbe cogente patauinos ut pecuniā & arma cōferrent, dominisq; ob hoc latentibus, premio seruis cum libertate proposito, qui dn̄os suos proderent, constat seruorum nullū uictū premio dn̄m prodidisse. Audi in seruis nō fidem tm̄, sed et facundū bonæ inuentionis ingeniū.

Quum premeret obsidio Grumentum, serui relicta do/ mina ad hostes transfugerunt. Capto deinde oppido, impetum in domum habita conspiratione fecerunt, & extraxerunt dominam, uultu pœnam minante, ac uoce obuijs asserẽtes, quod tandem sibi data esset copia crudelem dominam puniendi, raptamq; quasi ad supplicium ob sequijs plenis pietate tutati sunt. Vide in hac fortuna et magnanimitatem exitum mortis ludibrio præferentẽ. Cluentium Pelignum italicensem comprehensum à co/ hortibus suis, ne Põpeio traderetur, seruus eius occidit, ac se ne domino superstes fieret interemit. C. Gracchum ex auentino fugientem Euporus seruus, uel (ut quidam tradunt) Philocrates, dum aliqua spes salutis erat, indi uulsus comes, qua potuit ratione tutatus est. Super occi/ sum deinde animam scissis proprio uulnere uisceribus effudit. Ipsum. P. Scipionem Aphricani patrem, postq̃ cum Annibale conflixerat, saucium in equũ seruus im/ posuit, & cæteris deserentibus solus in castra perduxit. Parum fuerit dominis præstitisse uiuẽtibus? Quid quod in his quoq; exigendæ uindictæ reperitur animositas? Nã Seleuci regis seruus, quum seruiret amico eius, à quo do minus fuerat interemptus, cœnantem in ultionẽ domi/ ni confodit. Quid quod duas uirtutes q̃ inter nobiles quoq; unicæ claræ sunt in uno uideo fuisse mancipio, imperiũ regendi peritiam, & imperium contemnendi magna/ nimitatem. Anaxilaus enim Messenius qui Messanam in Sicilia condidit, fuit Rhegynorum tyrannus. Is cum par uos relinqueret liberos, Mycitho seruo suo cõmendasse cõtentus est. Is tutelam sancte gessit imperiumq; tã cle menter obtinuit, ut Rhegini à seruo regi non dedigna/

rentur. Perductis deinde in ætatem pueris, & bona et imperium tradidit, ipse paruo uiatico sumpto profectus est, & Olympiæ cum summa tranquilitate consenuit. Quid etiam in cõe seruilis fortuna profuerit, nõ paucis docetur. Bello punico quũ deessent qui scriberentur, serui pro dominis pugnaturos se polliciti in ciuitatem recepti sunt, & uolones (quia sponte hoc uoluerunt) appellati. Ad cannas quoq; uictis Romanis, octomilia seruorum empta militauerunt. Quumq; minoris captiui redimi possent, maluit se resp. seruis in tanta tempestate cõmittere. Sed & post calamitatem apud Thrasumenum notæ cladis acceptam, libertini quoq; in sacramentũ uocati sunt. Bello sociali cohortium. xij. ex libertinis conscriptarum opera memorabilis uirtutis apparuit. Cæsarem quum milites in amissorum locum substitueret, seruos quoq; ab amicis accepisse, & eorum forti opera usum esse comperimus, Cæsar Augustus in germania & illyrico cohortes libertinorum complures legit, quas uolũtarias appellauit. Ac ne putes hæc in nostra tantum cõtigisse repub. Borysthenidæ oppugnante Zopyrione, seruis liberatis, dataq; ciuitate peregrinis, & factis tabulis nouis hostem sustinere potuerunt. Cleomenes Lacedæmonius quum mille & quingenti soli Lacedæmonij, qui arma ferre possent, superfuissent, ex seruis manumissis bellatorum nouem milia conscripsit. Athenienses, quoq; consumptis publicis opibus, seruis libertatem dederunt. Ac ne in solo uirili sexu extimes inter seruos extitisse uirtutes, accipe ancillarũ factum nõ minus memorabile, ac ne quo utilius reipublicæ in ulla nobilitate reperias. Nonis Iulijs diem festum esse ancillarũ, tam uulgo

notum est, ut nec origo, nec cā celebritatis, ignota sit. Iunoni enim caprotinæ die illo Liberæ pariter ancillæq; sacrificant, sub arbore caprifico, in memoriā benignæ uirtutis, quæ ancillarum animis pro cōseruatione publicæ dignitatis apparuit. Nam post urbem captam, quum sedatus esset gallicus motus, res uero publica esset ad tenue deducta, finitimi opportunitatem inuadendi Romani nominis aucupati, præfecerunt sibi Posthumium Liuium fidenatium dictatorem, qui mandatis ad senatum missis postulauit, ut si uellent reliquias suæ ciuitatis manere, matresfamiliæ sibi, & uirgines dederentur. Quumq; patres essent in ancipiti deliberatione suspensi, ancilla nomine Tutela, seu Philotis, pollicita est, se cū cæteris ancillis, sub nomine dominarum, ad hostes ituram, habituq; matrumfamilias & uirginum sumpto, hostibus cum prosequētium lachrymis ad fidem doloris ingestæ sunt, quæ cum à Liuio in castris distributæ fuissent, uiros plurimo uino prouocauerūt, diem festum apud se esse simulantes, quibus soporatis, ex arbore Caprifico quæ castris erat proxima, signum romanis dederunt, qui quum repentina incursione superassent, memor beneficij senatus, omnes ancillas manu iussit emitti, dotemq; eis ex publico fecit, & ornatum quo tunc erant usæ gestare concessit, diemq; ipsum nonas caprotinas nuncupauit ab illa caprifico ex qua signum uictoriæ cœperunt, sacrificiumq; statuit annua solennitate celebrandū, cui lac quod ex caprifico manat, propter memoriam facti præcedentis adhibetur. Sed nec ad philosophandum ineptum uel impar seruile ingenium fuit. Phædon ex cohorte socratica. Socratiq; & platoni per

familiaris adeo ut Plato eius nomini librum illum diuinum de immortalitate animæ dicaret, seruus fuit forma atq; ingenio liberali. Hunc Cebes Socraticus, hortante Socrate emisse dicitur, habuisseq; in philosophiæ disciplinis, atque is postea philosophus illustris emersit, sermonesq; eius de Socrate admodum elegantes leguntur. Alij quoq; non pauci serui fuerunt, q post philosophi clari extiterunt. Ex quibus ille Menippus fuit, cuius libros. M. Varro in satyris æmulatus est, quas alij cynicas, ipse appellat menippeas. Sed & Philostrati peripatetici seruus Polus, & Zenonis stoici seruus, qui Perseus uocatus est, & Epicuri, cui Mys nomen fuit, philosophi non incelebres illa ætate uixerunt. Diogenes autem Cynicus, licet ex libertate in seruitutem uenum ierat, quem quum emere uellet Xeniades corinthius, et quid artificij nouisset percontatus esset, noui inquit Diogenes hominibus liberis imperare. Tunc Xeniades responsum eius miratus, emisit manu, filiosq; suos ei tradens, accipe inquit liberos meos qbus imperes. De Epicteto autem philosopho nobili, ꝙ is quoque seruus fuit, recentior est memoria, q̃ ut possit inter oblitterata nesciri, cuius etiam de se scripti duo uersus feruntur, ex quibus aliud latenter intelligas, nō omnino dijs exosos eē, qui in hac uita cum erumnarum uarietate luctantur, sed esse arcanas causas, ad quas paucorum potuit peruenire curiositas.

Δοῦλος Ἐπίκτητος γενόμην καὶ σώματι πηρός.
καὶ πενίην ἶρος καὶ φίλος ἀθανάτοις.

Habes (ut opinor) assertum non esse fastidio despicien-

dum seruile nomen, quum & Iouem tetigerit cura de seruo, & multos ex his fideles, prouidos, fortes, & philosophos etiam extitisse constiterit. Nunc de sigillaribus, ne ridenda me potius extimes, q̃ sancta dixisse, paucis recensendum est. Epicadus refert, Herculem occiso Geryone, quum uictor per Italiam armenta duxisset, ponte q nunc sublicius dicitur ad tempus instructo, hominum simulacra pro numero sociorum, quos casu peregrinationis amiserat, in fluuium demisisse, ut aqua secunda in mare deuecta pro corporibus defunctorum ueluti patrijs sedibus redderentur, et inde usum talia simulacra fingendi inter sacra mansisse. Sed mihi huius rei illa origo uerior extimatur, quā paulo ante memini retulisse. Pelasgos postq̃ felicior interpretatio capita nō uiuentiū, sed fictilia & φωτός æstimationem non solum hominem sed etiam lumen significare docuisset, cœpisse saturno cereos potius accendere, & in sacellum Ditis aræ Saturni cohærens oscilla quædam pro suis capitibus ferre. Ex illo traditum, ut cærei saturnalibus missitarentur, & sigilla arte fictili fingerentur, ac uenalia pararentur, quæ homines pro se atque suis piaculum pro Dite saturno facerent. Ideo saturnalibus talium commerciorū celebritas cœpta, septem occupat dies, quos tantum feriatos facit esse non festos omnes. Nam medio idest. xiij. kalen. festum probauimus, & alijs hoc assertiōibus ab his probatum est, qui rationem āni mensium dierū[illegible] & ordinationem à Cæsare digestam plenius retulerunt.

Quo ordine fuerit annus, quoue sit. Cap. VII.

Quumq;

Qvumq; hic finem loquēdi facere uellet, subiecit Aurelius Symmachus, perge mi Prætextate eloquio tam dulci, de anno quoq; dissertare, anteq̃ experiaris molestiam consulentis, siquis forte de præsentibus ignorat, quo ordine uel apud priscos fuerit, uel certioribus postea regulis innouatus sit, ad quod discendum, ipse mihi uideris audientium animos incitasse, de diebus mensi additis differendo. Tum ille eodē ductu orādi reliqua contexit. Anni certus modus apud solos semper ægyptios fuit, aliarum gentium dispari numero, pari errore nutabat. Et ut contentus sim, referendo paucarum morem regiōum, Arcades annum suum tribus mensibus explicabant, Acarnanes, sex græci reliqui trecentis. liiij. diebus annum proprium computabant, non igitur mirum in hac uarietate Romanos quoq; olim auctore Romulo, annum suum decem habuisse mensibus ordinatum, quia ānus à martio incipiebat, & conficiebatur diebus. ccc. iiij. ut sex quidē menses. i. aprilis iunius sextilis september nouember december, tricenum essent dierum, quattuor uero martius maius quintilis october tricenis & singulis expedirentur, qui hodieq; septimanas habēt nonas, cæteri quintanas. Septimanas autem habentibus ab idibus reuertebātur kalendæ ad diem septimumdecimum. Verum habentibus quintanas ad. xyiij. remeabat initium kalend. Hæc fuit Romuli ordinatio, qui primum anni mēsem genitori suo Marti dicauit, quem mensem anni primū fuisse, uel ex hoc maxime probatur, ꝙ ab ipso quintilis quintus est, & deinceps pro numero nominabātur. Huius etiam die prima, ignem nouum Vestæ aris accēde

bant, ut incipiente anno, cura denuo seruandi noua ti ignis inciperet, Eodem quoq; ingrediēte mense, tam in regia curijsq;, atq; flaminum domibus, laureæ ueteres nouis laureis mutabantur. Eodem quoq; mense & publice & priuatim ad annam Perenam sacrificatū itur, ut annare perannareq; commode liceat. Hoc mense mercedes exoluebant magistris, quas cōpletus annus deberi fecit. Comitia auspicabantur, uectigalia locabant. Et seruis cœnas apponebant matronæ, ut domini saturnalibus. Illæ ut principio anni ad promptum obsequium honore seruos inuitarent, hi quia gratiam perfecti operis exoluerent.

Secundum mensem noīauit aprilem, ut quidam putant cū aspiratione, quasi aphrilem a spuma quā græci uocat ἀφρὸν, unde orta uenus creditur. Et hanc Romuli asserunt fuisse rōnem, ut primū quidē mensem à patre suo Marte. Secūdum ab Ænea matre Venere nominaret. Et hi potissimum anni principia seruarent, à quibus esset Romani nominis origo, quum hodie quoq; in sacris Martem patrem, Venerem genitricem uocemus, Alij putant Romulū uel altiore prudentia, uel certi numinis prouidentia, ita primos ordinasse menses, ut quū pcedens Marti esset dicatus deo plerūq; hominum necatori, ut Homerus ait, naturæ conscius ἄρες ἄρες βροτολοιγὲ μιαιφόνε τειχεσιπλῆτα, secundus Veneri dicaretur, quæ uim eius, quasi benefica leniret. Nā & in. xij. Zodiaci signis, quorum certa certorum numinum domicilia creduntur, quum primum signū aries marti assignatus sit, sequens mox Venerem. i. taurus accepit, & rursus e regione scorpius ita diuisus est, ut

deo esset utrique communis. Nec existimatur cælesti ratione carere ipsa diuisio. Siquidem aculeo uelut potentissimo telo pars armata posterior domicilium Martis est, priorem uero partem, cui ζυγός apud græcos nomen est, nos libram uocamus, Venus accæpit, quæ uelut iugo concordi iungit matrimonia, amicitiasq; componit, sed Cingius in eo libro quem de fastis reliquit, ait imperite quosdam opinari aprilem mēsem antiquos à Venere dixisse, quū nullus dies festus, nullūq; sacrificiū insigne Veneri p hunc mēsem à maioribus institutū sit. Sed ne in carminibus quidem saliorum, Veneris ulla, ut cæterorum cælestium, laus celebratur. Cingio etiam Varro consentit, affirmans nomen Veneris ne sub regibus qdem apud Romanos, uel latinum, uel græcum fuisse, & ideo nō potuisse mensem à Venere nominari, sed quū ferè ante æquinoctium uernum triste sit cælum & nubibus obductum, sed & mare nauigantibus clausum, terræ etiā ipsæ aut aqua, aut pruina, aut niuibus cōtegantur, eaque omnia uerno, idest hoc mense aperiantur, arbores quoque, nec minus cætera quæ continet terra aperire se in germen incipiāt, ab his omnibus mensem aprilem dici merito credendum, quasi aperilem, sicut apud athenienses ἀνθεσηριών idem mensis uocatur, ab eo quod hoc tempore cuncta florescant. Non tamen negat Verrius Flaccus hoc die postea constitutum, ut matronæ Veneri sacrum facerent, cuius rei causam quia huic loco non conuenit, prætereundum est.

Maium Romulus tertiū posuit, de cuius noīe inter auctores lata dissensio est. Nam Fuluius nobilior in fastis, quos in æde Herculis musarū posuit, Romulū di

cit postquam populum in maiores iunioresq; diuisit, ut altera pars consilio, altera armis rempub. tueretur, in honorem utriusq; partis, hũc maium, sequẽtem iunium mensem uocasse. Sunt qui hunc mensem ad nostros fastos à tusculanis trãsisse cõmemorent, apud quos, nũc quoq; uocatur deus Maius, qui est Iuppiter, à magnitudine. s. ac maiestate dictus. Cingius mensem nominatum putat à Maia, quam Vulcani dixit uxorem. Argumentoq; utitur, ꝙ flamẽ uulcanalis kalen. maijs huic deæ rem diuinam facit. Sed Piso uxorem Vulcani Maiestam, nõ maiam dicit uocari. Contendunt alij Maiam Mercurij matrem mensi nomen dedisse, hinc maxime probãtes, ꝙ hoc mẽse mercatores omnes Maiæ pariter Mercurioq; sacrificant. Affirmant quidam, quibus Cornelius labeo consentit, hanc Maiam cui mense maio res diuina celebratur, terram esse, hoc adeptam nomen à magnitudine, sicut & mater magna in sacris uocatur, assertionẽq; extimationis suæ etiam hinc colligunt, ꝙ sus prægnans ei mactatur, quæ hostia est propria terræ, & Mercuriũ ideo illi in sacris adiungi dicunt, quia uox nascenti homini terræ contactu datur. Scimus autem Mercuriũ uocis & sermonis potentem. Auctor est cornelius Labeo, huic Maiæ idest terræ ædem kalen. maijs dedicatam, sub nomine bonæ deæ, & eandem esse Bonam deam & terram, ex ipso ritu occultiore sacrorum doceri posse confirmat. Hanc eandem etiam Bonam, Faunamq;, Opem, & Fatuam pontificum libris indigitari, Bonã, ꝙ omniũ nobis ad uictum bonoꝝ causa est. Faunam ꝙ omni usui animantium fauet, opẽ ꝙ ipsius auxilio uita constat, fatuam à fando, ꝙ (ut supra diximus) infantes

partu editi non prius uocem edunt, quàm attigerint terram. Sunt qui dicant hanc deam potentiam habere Iunonis, Ideoq; regale sceptrum in sinistra manu ei additū, Eandem alij Proserpinam credunt, porcaq; ei rem diuinā fieri, quia segetem quā Ceres mortalibus tribuit porca depasta est. Alij χθόνιαν ἑκάτην. Boeotij Semelam credunt, nec non eandem Fauni filiā dicunt, obstitisseq; uoluntati patris in amorem suū lapsi, ut & uirga myrtea ab eo uerberaretur, quum desiderio patris nec uino ab eodem pressa cessisset, transfigurasse se tamen in serpentem pater creditur, & coisse cum filia. Horum omnium hoc proferunt indicij, quod uirgam myrteam in templo haberi nefas sit, quod super caput eius extendatur uitis, qua maxime eam pater decipere tentauit, quod uinum in templum eius non suo nomine soleat inferri, sed uas in quo uinum inditum sit mellariū nominetur, & uinum lac nuncupetur, serpentesq; in templo eius nec terrētes nec timentes indifferenter appareant. Quidam Medeā putant, quod in ædem eius omne genus herbarum sit, ex quibus antistites dant plerūq; medicinas, & quod templū eius uirum introire non liceat, propter iniuriam, quam ab ingrato uiro Iasone perpessa est. Hæc apud græcos θεὸς γυναικεῖα dicitur, quam Varro filiam Fauni tradidit adeo pudicam ut extra γυναικωνίτιν nunquā sit egressa nec nomen eius in publico fuerit auditum nec uirū unquā uiderit, uel à uiro uisa sit, propter quod nec uir templum eius ingreditur. Vnde & mulieres in italia sacro Herculis non licet interesse, quia Herculi (quum boues Geryonis per italiæ agros duceret) sitienti respondit mulier, aquam se non posse præstare, quod fœminarum deæ

celebraretur dies, nec ex eo apparatu uiris gustare fas esset, propter quod Hercules facturus sacrum detestatus est, præsentiã fœminarũ, & Potitio ac Pinatio sacrorum custodibus iussit, ne mulierem interesse permitterent. Ecce occasio nominis, quo maiam esse eãdem, & terram, & Bonam deam diximus, coegit nos de bona dea quæcunq; comperimus protulisse.

Iunius. Cap. VIII.

IVnius maiũ sequitur, aut ex parte populi ut supra diximus noiatus, aut (ut Cingius arbitratur) ꝙ Iunonius apud latinos ante uocitatus, diuq; apud Aricinos Prænestinosq; hac appellatiõe in fastos relatus sit, adeo ut sicut Nisus in cõmentarijs fastoꝝ dicit, apud maiores quoq; nostros hæc appellatio mensis diu manserit. Sed post detritis quibusdam litteris, ex iunonio Iunius dictus sit. Nam & ædes Iunoni monetæ. Kalē. Iunijs dedicata est. Nõnulli putauerunt Iunium mensem à Iunio Bruto, qui primus Romæ cõsul factus est, nomĩnatum, ꝙ hoc mense .i. Kalen. Iunijs, pulso Tarquino sacrum Carnæ deæ in cœlio monte uoti reus fecerit. Hãc deam uitalibus humanis præesse credunt, ab ea deniq; petitur ut iecinora et corda, q̃q; sunt intrinsecus uiscera salua conseruet. Et quia cordis beneficio cuius dissimulatione Brutus habebatur idoneus, emendationi publici status extitit, hanc deam quæ uitalibus præest, templo sacrauit. Cui pulte fabaria & larido sacrificatur, ꝙ uires maxime his rebus corporis roborentur. Nam & kalen. iuniæ fabariæ uulgo uocantur, quia hoc mense adultæ fabæ diuinis rebus adhibentur.

Iulius. Cap. IX.

SEquitur Iulius qui quum secundum Romuli ordinationem martio anni tenente principium, quintilis à nūero uocaretur, nihilominus tñ etiã post præpositos à Numa Ianuarium ac februarium, retinuit nomen, quum non uideretur iam quintus esse, sed septimus Sed postea in honorem Iulij Cæsaris dictatoris legem ferente. M. Antonio Marci filio consule, Iulius appellatus est, ꝙ hoc mense ad quartum idus quintilis Iulius procreatus sit.

Augustus. Cap. X.

AVgustus deinde est, qui sextilis antea uocabatur, donec honori Augusti daretur ex senatuscōsulto, cuius uerba subieci. Quū impator Cæsar Augustus mense sextili, & primū consulatū inierit, & triūphos tres in urbē intulerit, et ex Ianiculo legiones deductæ secutæq; sint eius auspicia ac fidē, & ægyptus hoc mēse in ptātem populi Ro. redacta sit, finisq; hoc mēse bellis ciuilibus ipositus sit, atq; ob has cās hic mēsis huic imperio felicissimus sit ac fuerit, placere senatui, ut hic mēsis Augustus appelletur. Idē plebiscitū factū ob eandē rē. Sexto Pacubio tribuno plebē rogante.

September. Cap. XI.

MEnsis September principalem sibi retinet appellationē, ex germanici appellatione.

October. Cap. XII.

OCtobrem uero suo nomine Domitianus inuaserat. Sed ubi infaustum uocabulū ex omni ære uel saxo placuit eradi, menses quoq; usurpatione tyrannicæ appellationis exuti sunt. Cautio postea principum cæterorū diri ominis infausta uitantiū

mensibus à septembri usq; ad decembrem prisca nomina reseruauit. Hæc fuit à Romulo annua ordinata dimensio, qui (sicut supra iam diximus) annũ.x.mensiũ, dierum uero.iiij. & trecentoȝ habendũ esse constituit, mensesq; ita disposuit, ut quatuor ex his tricenos et singulos, sex uero tricenos haberent dies, sed quũ is numerus neq; solis cursui, neq; lunæ rationibus conueniret, nonnunq̃ usu ueniebat, ut frigus anni æstiuis mensibus, & contra calor hyemalibus proueniret. Quod ubi cõtigisset, tantum dierum sine ullo mensis nomine patiebãtur assumi, quantum ad id anni tẽpus adduceret, quo cœli habitus instanti mensi aptus inueniretur.

Diuisio anni per nummam. Cap.XIII.

SEd secutus Numa, q̃um sub cœlo rudi & sæculo adhuc impolito solo ingenio magistro cõprehendere potuit, uel quia græcoȝ obseruatione forsan instructus est, qnquaginta dies addidit, ut in trecentos liiij.dies, qbus.xij.lunæ cursus confici credidit, annus extenderetur, atq; his.l.à se additis, adiecit alios sex retractos illis sex mensibus, qui.xxx.habebant dies, idest de singulis singulos, factosq;.l. & .yi.dies in duos nouos menses pari rõne diuisit, ac de duobus priorem Ianuariũ nuncupauit, primũq; anni esse uoluit, tanq̃ bicipitis dei mensem respicientẽ, ac prospicientem transacti anni finem futuriq; principia. Secundũ dicauit Februo deo, qui lustrationũ potens creditur. Lustrari aũt eo mẽse ciuitatẽ necesse erat, quo statuit ut iusta dijs manibus soluerentur. Numæ ordinationẽ finitimũ mox secuti, totidem diebus, totidemq; mensibus, ut Põpilio placuit, annũ suũ cõputare cœperũt. Sed hoc solo discrepabant

q̄ menses unde tricenū, tricenūq; in numero alternaue-
runt. Paulo post Numa in honorē imparis numeri se-
cretum hoc et ante Pythagorā parturiente natura, unū
adiecit diem, quē Ianuario dedit, ut tam in anno, q̄ in
mensibus singulis, præter unū Februariū, impar nume
rus seruaretur, nā q̄a.xij.menses, si singuli aut pari aut
impari numero putarentur ꝯsumationē parē facerent,
unus pari numero institutus uniuersam putationē im-
parem fecit. Ianuarius igitur, Aprilis, Iunius, sextilis, se
ptember, noueber, december, unde tricenis censebantur
diebus, & q̄ntanas nonas habebant, ac post idus in oi-
bus ad.xvij.kal. cōputabantur. Martius uero, maius,
q̄ntilis, & october dies tricenos singulos, possidebant.
Nonæ in his septimanæ erant. Similiterq; post idus.x.
&.vij.dies in singulis usq; ad sequētes kal. cōputaban
tur, sed solus Februarius.xx.&.viij.retinuit dies, quasi
inferis & diminutio, & par numerus conueniret.

De intercalatione. Cap.XIIII.

QVum ergo Romani ex hac distributione Pō
pilij ad lunæ cursum sicut græci annum pro-
prium cōputarent, necessario & intercalarē
mensem instituerunt more græcoꝝ. Nā & græci quum
animaduerterent temere se.cccliiij.diebus ordinasse an-
num, q̄m apparet de Solis cursu qui.ccclxv.diebus &
quadrāte zodiacū ꝯficit, deesse anno suo.xi.dies et qua
drantē, intercalares stata rōne cōmenti sunt, ita ut octa
uo quoq; anno.xc.dies, ex q̄bus tres mēses tricenū dieꝝ
cōposuerunt, intercalarent, id græci fecerunt, q̄m erat
operosum atq; difficile, oibus annis.xi. dies & quadrā
tem intercalare, itaq; maluerūt hūc numeꝝ octies mul-

tiplicare, & .xc. dies qui nascuntur, si quadrans cũ diebus .xi. octies cõponatur, inserere, in tres menses, ut diximus distribuendos. Hos dies ὑπερβαίνοντας. Menses uero ἐμβολισμοὺς appellabãt. Hunc ergo ordinem Romanis quoq; imitari placuit, sed frustra, qppe fugit eos diem unũ sicut supra admonuimus additũ à se ad græcũ numerũ, in honorem imparis numeri. Ea re per octenniũ conuenire numerus atq; ordo nõ poterat. Sed nondũ hoc errore cõperto, per octo annos .xc. quasi superfundendos græcoꝝ exẽplo computabant dies. Alternisq; annis binos et uicenos, alternis ternos uicenosq; intercalares expensabant intercalationibus .iiij. Sed octauo quoq; anno intercalatores octo affluebant dies ex singulis, quibus uertentis anni numerum apud Ro. super græcum abũdasse iam diximus. Hoc quoq; errore iam cognito, hæc spes emendatiõis inducta est. Tertio quoq; octennio ita intercalandos dispensabant dies, ut nõ nonaginta, sed .lxvi. intercalerent, cõpẽsatis .xxiiij. diebus pro illis, qui per totidem annos supra græcoꝝ numerũ creuerant. Omni aũt intercalationi mensis Februarius deputatus est, qm̃ is ultimus anni erat, quod etiã ipsum de græcoꝝ imitatione faciebant. Nã & illi ultimo anni sui mensi, superfluos interserebant dies, ut refert Gleucippus, qui de sacris atheniensium scripsit. Verũ una re à græcis differebant, nam illi confecto ultimo mense, romani nõ confecto Februario, sed post .xx & .iij. diem intercalabant terminalibus scilicet iam peractis. Deinde reliquos Februarij mensis dies, qui erant quinq;, post intercalationem subiungebant (credo) uetere religionis suæ more, ut februarium omnino martius sequeretur.

De nundinis. Cap. XV.

SEd quum sæpe eueniret ut nundinæ modo in anni principem diem, mō in nonas caderent (utrūq; autem perniciosum reipublicæ putabatur) remedium quo hoc auerteretur excogitatum est, quod aperiemus, si prius ostenderimus, cur nundinæ uel primis kalen. uel nonis omnibus cauebantur. Nam quotiens incipiente anno dies cœpit qui adiectus est nundinis, omnis ille annus infaustis casibus luctuosus fuit, maximeq; Lepidiano tumultu opinio ista firmata est.

De nonis. Cap. XVI.

NOnis autem conuentus uniuersæ multitudinis uitandus existimabatur, quoniā populus Romanus exactis etiam regibus, diem hunc nonarum maxime celebrabat, quem natalem Serui Tullij existimabant, quia quum incertum esset, quo mense Seruius Tullius natus esset Nonis tamen natum esse constaret, omnes nonas celebri noticia frequentabant. Veritos ergo qui diebus præerāt, nequid nundinis collecta uniuersitas ob regis desideriū nouaret, cauisse ut nonæ à nūdinis segregarentur. Vnde dies ille quo abūdare annū diximus, eoꝝ est permissus arbitrio, qui fastis præerāt, ut quū uellent intercalarent, dūmodo eū in medio terminalioꝝ, uel mensis intercalaris ita locarent, ut à suspecto die celebritatem auerterent nundinarū, atq; hoc est quod quidam ueterum rettulerunt, non solum mensem apud romanos, uerum etiam diem intercalarem fuisse. Quando aūt primū intercalatum fit, uarie refertur, & macer qdē Licinius eius rei originē Romulo assignat.

Antias libro.ij. Numam Pompilium sacrorum causa id inuenisse contendit. Iunius Seruium Tullium regem primum intercalasse commemorat à quo et nundinas institutas Varroni placet. Tuditanus refert lib.iij. magistratuum decemuiros qui.x.tabulis.ij. addiderũt, de intercalando populum rogasse. Cassius eosdem scribit auctores. Flauius id egisse. M.Consulem dicit ab urbe condita anno quingentesimo sexagesimosecundo, inito mox bello ætolico. Sed hoc arguit Varro scribendo, antiquissimam legem fuisse incisam in columna ærea à Lucio Pinario, & Furio consulibus, cui mentio intercalaris ascribitur. Hæc de intercalandi principio satis relata sint. Verum fuit tempus quum propter superstitionem intercalatio omnis omissa est. Nonnunq̃ uero per gratiam sacerdotum, qui quum publicanis proferri, uel imminui consulto anni dies uolebant, modo auctio, modo retractio dierum proueniebat, & sub specie obseruationis emergebat maior confusionis occasio.
Sed postea C.Cæsar omnem hanc inconstantiam temporum uagam adhuc & incertam, in ordinem statutæ definitiōis coegit, adnitente sibi M.Flauio scriba, qui scriptos dies singulos ita ad dictatorem retulit, ut et ordo eorum inueniri facillime posset, & inuento certus status perseueraret. Ergo C.Cæsar exordium nouæ ordinationis initurus, dies omnes qui cõfusionem adhuc poterant facere consumpsit, eaq; re factum est, ut annus cõfusionis ultimus in quadringẽtos quadraginta tres dies protenderetur, post hoc imitatus ægyptios solos diuinarum rerum omnium conscios, ad numerum solis, qui diebus.ccclxv. & quadrante cursum conficit, annum

dirigere contendit. Nam sicut lunaris annus mensis est, quia luna paulo minus q̃ mensem in Zodiaci circuitione consumit, ita solis annus hoc dierum numero colligendus est, quem peragit, dum ad id signum se denuo uertit, ex quo digressus est, unde annus uertens uocatur, et habetur magnus, quũ lunæ annus breuis putetur. Horum Virgilius utrunq; complexus est.
Interea magnum sol circumuoluitur annum.
Hinc Atius capito annũ à circuitu temporis putat dictum quia ueteres an pro circum ponere solebant, ut Cato in originibus oratorum, an terminum .i. circum terminum, & ambire pro circum ire. Iulius ergo Cæsar decem dies obseruationi ueterĩ superadiecit, ut annum trecenti & .lxv. dies quibus sol lustrat Zodiacum, efficerent, & ne quadrans deesset, statuit ut quarto quoq; anno, sacerdotes qui curabant, mensibus ac diebus unum intercalarent diem, eo .s. mense ac loco, quo etiam apud ueteres mensis intercalabatur .i. ante quinq; ultimos Februarij mensis dies, id bissextum censuit nominandum. Dies autem decem quos ab eo additos diximus, hac ordinatione distribuit. In Ianuarium & sextilem & Decembrem binos dies inseruit. In aprilem autem iunium septembrem nouembrẽ singulos. Sed neq; mensi Februario addidit diem, ne deo infero religio immutaretur. Et martio maio quintili octobri seruauit pristinum statum, q̧ satis pleno erant numero .i. dierũ singulorũ tricenorumq;. Ideo & septimanas nonas sicut Numa constituit, q̃a nihil in his Iulius mutauit. Sed Ianuarius, sextilis decẽber, quibus Cæsar binos dies addidit, licet tricenos singulos habere post Cæsarem cœperint, q̃ntanas tñ

habent nonas, & ab idibus illis sequentes kalen. in undeuicesimum reuertuntur, quia Cæsar quos addidit dies, neq; ante nonas neq; ante idus inserere uoluit, ne nonarum aut iduum religionem, quæ statuto erat die, nouella comperendinatione corrumperet. Sed nec post idus mox uoluit inserere, ne feriarum quarumq; uiolaretur indictio. Sed peractis cuiusq; mensis ferijs, locum diebus aduenis fecit. Et ianuario quidē dies quos dicimus quartum & tertium kalendas februarias dedit, Aprili.iij. kalendas maias, Iunio.iij. kalen. iulias, Augusto quartum & tertium kalendas septembris, Septembri tertiū kalendas octobris, Nouembri tertium kalen. decēbris, decembri uero quartum & tertium kalend. ianuarias. Ita factum est, ut quum omnes hi menses quibus dies addidit ante hanc ordinationem, habuissent mensis sequētis Kalen. ad septimum decimum reuertentes, postea ex augmento additorum dierum, hi qui duos acceperunt ad nonumdecimum, qui uero unum ad octauum decimum haberent reditum Kalendarum. Feriarum tñ cuiusq; mensis ordo seruatus est. Nam si cui ferè tertius ab idibus dies festus aut feriatus fuit, & tunc ad sextumdecimum dicebatur, etiam post augmentum dierum, eadem religio seruata est, ut tertio ab idibus die celebraretur, licet ab incremento non iam ad decimum sextum Kalendas, sed ad septimumdecimum si unus ad. xviij. si duo sunt additi, diceretur, nam ideo nouos dies circa finem cuiusq; mensis inseruit, ubi finem omnium quæ in mense erant reperit feriarum, adiectosq; omnis à se dies fastos notauit, ut maiorem daret actionibus libertatem, & non solum nullum nefastum, sed nec comitialē quē

quam de adiectis diebus instituit, ne ambitionem magistratuum augeret adiectio. Sic annũ ciuilem Cæsar habitis ad lunam dimensionibus cõstitutum, edicto palam posito publicauit, & hucusq; error stare potuisset, ni sacerdotes sibi errorem nouum ex ipsa emendatione fecissent. Nam quum oporteret diem, qui ex quadrantibus confit, quarto quoq; anno cõfecto, anteq̃ quintus incipet, intercalare, illi quarto nõ pacto, sed incipiente, intercalabant. Hic error .yi. & .xxx. annis pmansit, qbus annis intercalati sunt dies .xij. quũ debuerint itercalari nouẽ.

Sed hũc quoq; errorem sero deprehensum correxit Augustus, qui annos .xij. sine intercalari die transigi iussit, ut illi tres dies, qui per annos .xxx. & .yi. uitio sacerdotalis festinationis excreuerant, sequentibus annis .xij. nullo die intercalato deuorarentur. Post hoc unum diem, secundum ordinationem Cæsaris, quinto quoq; incipiente anno, intercalari iussit, & omnem hunc ordinem æreæ tabulæ ad æternam custodiam incisione mandauit. Tunc Horus, Dies quidem hic inquit intercalaris antequam quintus annus incipiat inserendus, cum ægypti matris artium ratione consentit, sed in illorum mensibus explicandis uidetur operosum, quos tricenum dierũ omnes habent, eo q̄ explicitis .xij. mensibus idest trecentis .lx. diebus exactis, tũc inter augustũ atq; septẽbrem reliquos qnq; dies anno suo reddunt, adnectentes quarto quoq; anno exacto intercalarem, qui ex quadrãtibus confit. At hic nõ à primo in ultimũ mensis diè ad incrementũ cõtinuũ numerus accedit, sed post kal. dirigitur in nonas, ide ad quasdã idus deflecti audio. Post rursus ni fallor, immo ut nũc quoq; retulisti in sequentes

kalendas. Quæ omnia quid sibi uelint, scire equidē uellem. Nam illud nec consequi posse me spero ut uocabula comprehendam, quæ singulis apud uos diebus adduntur, dum alios fastos uarijsq; alios nominibus nuncupatis. Nundinas quoq; uestras nescire me fateor, de quibus obseruatio tam diligēs tam cauta narratur. Hæc nec mihi erubescendum est ignorare peregrino, à te uero Prætextate discere nec ciuem puderet. Tunc prætextatus, non solum tibi inquit Hore quum sis ægypto oriundus, sed ne nobis quidem quibus origo romana est, erubescēdum puto quærere, quod quæsitu dignum omnes ueteres putauerunt. Nā de kalendis, nonis, & idibus, deq; feriarum uarijs obseruationibus innumeros auctores cura quæstionis exercuit, & ideo nos quæ de his ab omnībus dicta sunt in unum breuiter colligemus. Romulus quum ingenio acri quidem, sed agresti statum proprij ordinaret imperij, initium cuiusq; mensis ex illo sumebat die, quo nouam lunam contigisset uideri, quia non continuo euenit, ut eodē die semp appareat, sed mō tardius mō celerius ex certis causis uideri solet, ɔtigit, ut dū tardius apparuit præcedenti mensi plures dies, aut quū celerius, pauciores darentur, & singulis quibusq; mensibus perpetuam numeri legem primus casus addixit. Sic factum est, ut alij triginta & unum, alij undetriginta sortirentur dies, omnibus tamen mensibus ex die nonarum idus nono die repræsentari placuit, & inter idus ac sequentes kalen. constitutum est. xyi. dies esse numerandos, ideo mensis uberior duos illos quibus augebatur dies inter kalendas suas & nonas habebat. Hinc alijs quintus à kalendis dies, alijs septimus nonas facit

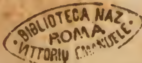
Cæsar

Cæsar tamen (ut supra diximus) stata sacra custodiens, nec in illis mensibus quibus binos adiecit dies, ordinem uoluit mutare nonarum, quia peractis totius mensis feriis, dies suos rei diuinæ cautus inseruit. Priscis ergo temporibus anteq̃ fasti a Cn. Flauio scriba inuitis patribus, in omnium notitiam proderentur, pontifici minori hæc prouincia delegabatur, ut nouæ lunæ primum obseruaret aspectum, uisamq; regi sacrificulo nunciaret, itaq; sacrificio a rege & minore pontifice celebrato, idem pontifex calata idest uocata in capitolium plebe, iuxta curiam calabram, quæ casæ Romuli proxima ē, quot numero dies a kalendis ad nonas superessent, pronunciabat, & quintanas quidē dicto quinquies uerbo καλῶ septimanas repetito septies prædicabat. Verbum autem καλῶ græcum est. i. uoco. Et hunc diem qui ex his diebus qui calarentur primus esset placuit Kalendas uocari. Hinc & ipsi curiæ, ad quam uocabantur, calabræ nomen datum est, & classi, q̃ omnis in eam populus uocaretur. Ideo autem minor pontifex numerum dierum qui ad nonas superessent calando prodebat, q̃ post nouā lunam oportebat nonaꝝ die populares qui in agris essent, confluere in urbē accepturos causas feriarum à rege sacrorum sciturosq;, quid esset eo mense faciendū. Vnde quidam hinc nonas extimant dictas, quasi nouæ initiū obseruationis, uel quod ab eo die semper ad idus nouem dies putentur, sicut apud Thuscos nonæ plures habebantur, q̃ hi nono quoq; die regem suum salutabant, & de propriis negociis consulebant.

De idibus. Cap. XVII.

IDuum porro nomen a Thuscis, apud quos is dies itis uocatur sumptum est. Item autem illi interpretabantur Iouis fiduciam, Nam quum Iouem accipiamus lucis auctorem, unde & Lucetium salij in carminibus canunt, & cretenses διὰ τὴν ἡμέραν uocant, ipsi quoq; Romani Diespitrem appellant, ut diei patrem. Iure hic dies Iouis fiducia uocatur, cuius lux cũ solis occasu non finitur, se splendorem diei & noctis continuat illustrante luna, quod semper in plenilunio, id est medio mense fieri solet. Diem uero qui uel nocturnis caret tenebris, Iouis fiduciam thusco nomine uocauerunt, unde & omnes idus Iouis ferias obseruandas sanxit antiquitas. Alij putant idus, ꝙ ea die plena luna uideatur, a uidendo uidus appellatas, mox litteram. u. detractam. Sicut contra quod græci ἰδεῖν dicunt, nos .u. littera addita uidere dicimus. Nõnullis placet, idus dictas uocabulo græco ἀπὸ τοῦ εἴδους, quod eo die plenam speciem luna demonstret. Sunt q existimẽt idus ab oue iduli dictas, quam hoc nomine uocant thusci, & omnibus idibus ouis immolatur a flamine, Nobis illa ratio nominis uero propior existimatur, ut idus uocemus diẽ, qui diuidit mensem. Iduare enim hetrusca lingua diuidere est, unde uidua quasi ualde idua .i. ualde diuisa, aut uidua .i. a uiro diuisa, Vt autem idus omnes Ioui, ita omnes kalẽdas Iunoni tributas & Varonis & põtificalis confirmat auctoritas. Quod etiam laurentes patrijs religionibus seruant, qui & cognomen deæ, ex cerimonijs addiderunt, Kalendarem Iunonem uocantes. Sed & omnibus kalendis a mense martio ad decembrẽ huic deæ kalendarum die supplicant. Romæ quoq; Kalẽ-

dis omnibus, præterq̃ pontifex minor, in curia calabra rem diuinam Iunoni facit etiam regina sacrorũ.i. regis uxor porcam uel agnam in regia Iunoni imolat, a qua etiam Ianum iunonium cognominatum diximus. q̃ illi deo omnis ingressus, huic deæ cuncti Kalendarũ dies uidentur ascripti. Quum.n. initia mensium maiores nostri ab exortu lunæ seruauerint, iure Iunoni Kalendas addixerunt, lunam ac iunonem eandem putantes, uel quia luna per aerem meat, unde & græci lunã ἀρτέμιν nuncupauerunt quasi ἀεροτόμην q̃ aera secat. Iuno aũt aeris arbitra est, merito initia mensium.i. kalendas huic deæ consecrauerunt. Nec hoc prætermiserim, quod nuptijs copulandis, kalendas nonas, & idus religiosas.i. deuitandas censuerunt. Hi.n. dies præter nonas feriati sunt. ferijs aũt uim cuiq̃ fieri piaculare est, iõ tũc uitãtur nuptiæ, in qbus fieri uis uirginibus uidetur. Sed Veriũ Flaccũ iuris põtificij pitissimũ. dicere solitũ refert Varro, qa ferijs tergere ueteres fossas liceret. nouas facere ius nõ eẽt, iõ magis uiduis q̃ uirginibus idoneas eẽ ferias ad nubẽdũ. Subijciet aliqs. Cur ergo nonis si feriatus dies nõ ẽ, prohibetur celebritas nuptiarũ? Huius quoq; rei in apto cã ẽ. Nã qa prius nuptiarũ dies uerecũdiæ datur, postridie aũt nuptã i domo uiri dñiũ incipe oportet adipisci, & rẽ facere diuinã. Oẽs ãt postriduani dies, seu post kal. seu post nonas, idusue, ex æquo atri sunt, ideo & nonas inhabiles nuptijs eẽ dixerunt, ne nupta aut postera die libertatẽ auspicaretur uxoriã, aut atro ĩmolaret, quo nefas est sacra celebrari. Sed qa nos ad cõmemorationẽ dierũ ordo deduxit, de hoc quoq; qđ Horatij nostri cõsultatio cõtinet, pauca dicenda sunt.

De diuisione dierum. Cap. XVIII.

NVma ut in menses annum, ita in dies mensem quenq; distribuit, diesq́; oẽs aut festos, aut pro festos, aut intercisos uocauit. Festi diis dicati sũt profesti hoibus ob administrandã rẽ priuatam publicã q; concessi, intercisi deorũ hoiumq; cões sunt. Festis insunt sacrificia, epulæ, ludi, feriæ. Profestis fasti, comitiales, cõperendini, stati, præliares. Intercisi in se nõ in alia diuiduntur. Illorum n. dieꝶ quibusdam horis fas est, q busdam fas non est ius dicere. Nam quũ hostia cæditur, fari, nefas ẽ. Intercæsa & porrecta fari licet. Rursus quũ adoletur, non licet. Ergo de diuisione festorum & pro festorum dierum latius disserendum est. Sacra celebritas est, uel quum sacrificia dijs offeruntur, uel quum di es diuinis epulationibus celebratur, uel quum ludi in honorem aguntur deorum, uel quum feriæ obseruantur. Feriarum autem publicarum genera sunt quattuor. Aut enim statiuæ sunt, aut cõceptiuæ, aut imperatiuæ, aut nundinæ. Et sunt statiuæ uniuersi populi communes certis & constitutis diebus ac mensibus, & in fastis, statis obseruationibus annotatæ, in quibus pcipue seruantur agonalia, carmentalia, lupcalia. Conceptiuæ sunt, quæ quot annis a magistratibus uel sacerdotibus concipiuntur in dies, uel certos, uel etiã incertos, ut sunt Latinæ, semẽtinæ, Paganalia, Compitalia. Imperatiuæ sunt, quas consules uel prætores pro arbitrio potestatis indicunt. Nundinæ sunt paganorum .i. rusticorum, qui bus conueniunt negocijs proprijs uel mercibus prouisuri. Sunt præterea feriæ propriæ familiarum, ut claudiæ

familiæ, uel Aemyliæ, seu Iuliæ, siue Corneliæ, & si q̃s ferias proprias quæq; familia ex usu domesticæ celebritatis obseruat. Sunt singulorum, ut natalium, fulgurũq; susceptiones. Item funerum, atq; expiationum. Apud ueteres quoq; qui nominasset salutem semoniam, seiam, segetiam, tutilianam, ferias obseruabat. Item Flaminica quotiens tonitrua audisset, feriata erat, donec placasset deos. Affirmabant autem sacerdotes pollui ferias, si indictis conceptisq;, opus aliquod fieret. Præterearegem sacrorum, flaminesq; non licebat uidere feriis opus fieri, & ideo per præconem denunciabant, ne quid tale ageretur, & præcepti negligens mulctabatur. Præter mulctam uero affirmabant eum, qui talibus diebus imprudens aliquid ægisset, porco piaculum dare debere, prudentem expiare non posse, Scæuola pontifex asseuerabat. Sed umbro negat eũ pollui, qui opus uel ad deos pertinens, sacrorumue causa fecisset, uel aliquid ad urgentem uitæ utilitatem respiciens actitasset. Scæuola deniq; consultus quid feriis agi liceret, respondit, quod ṕtermissum noceret. Quapropter si bos in specum decidisset, eumq; paterfamilias adhibitis operis liberasset, non est uisus ferias polluisse, nec ille qui trabem tecti fractam fulciendo ab iminenti uindicauit ruina. Vnde & Maro omnium disciplinarum peritus, sciens lauari ouem, aut lanæ purgandæ, aut scabiei curandæ gratia, pronunciauit, tunc ouem per ferias licere mersari, si hoc remedij causa fieret. Balantumq; gregem fluuio mersare salubri, Adijciendo enim salubri, ostendit auertẽdi morbi gratia tantummodo non etiam ob lucrum purgandæ lanæ causa fieri concessum. Hæc de festis & qui inde

nascuntur, qui etiam nefasti uocantur. Nunc de profe-stis, & qui ex his procedunt loquamur. i. fastis, co-mitialibus, comperendinis, statis, præliaribus. Fasti sunt quibus licet fari prætori tria uerba solennia, do, dico, ad dico. His contrarijs sunt nefasti. Comitiales sunt quibus cum populo agi licet. Et fastis quidem lege agi pōt, cum populo non potest, comitialibus utrunq; pōt. Cōperen-dini quibus uadimonium licet dicere. Stati qui iudicij causa cum peregrino instituuntur, ut Plautus in Gurgu-lione, Status condictus cum hoste intercessit dies, hostem nunc more uetere significat peregrinum. Præliares ab iustis non segregauerim, siquidem iusti sunt cõtinui. xxx. dies quibus exercitui imperato uexillum ruffi coloris in arce positum est. Præliares aūt omnes quibus fas est res repetere, uel hostem lacessere. Nā cum latia hoc est lati-narum solēne concipitur, item diebus saturnaliorum, sed & quum mundus patet, nefas est præliū sumere. Qua-re nec latinarum tempore, quo publice quondam indu-ciæ inter Romanum populum latinosq; firmatæ sunt, inchoari bellum decebat, nec saturni festo, qui sine ullo tumultu bellico creditur imperasse, nec patente mūdo, quod sacrum Diti patri & Proserpinæ dicatum est, me-liusq; occlusa Plutonis fauce eundū ad prælium putaue runt. Vnde & Varro ita scribit, Mundus quum patet, deorum tristium atq; inferum quasi ianua patet, pro-pterea non modo prælium cōmitti, uerum etiam dele-ctum rei militaris causa habere, ac militem proficisci, na uem soluere, uxorem liberum quærēdorum causa duce ret, religiosum est, uitabant ueteres ad uiros uocandos, etiā dies, qui essent notati rebus aduersis. Vitabant etiā

ferijs, sicut Varro in augurum libris scripsit in hæc uerba, Viros uocare ferijs non oportet, si uocauit piaculum esto. Sciendum est tamen eligendi ad pugnandũ diem romanis tunc fuisse licentiã, si ipsi inferrent bellũ, at quũ exciperent, nullum obstitisse diem, quo minus uel salutem suam, uel publicam defenderent dignitatem. Quis enim obseruationi locus quum eligendi facultas non superfsit? Dies autem postriduanos ad omnia maiores nostri cauendos putarunt, quos etiam atros, uelut infausta appellatione, damnarunt. Eosdem tamen nonnulli communes, uelut ad emendationem nominis uocitauerunt. Horum causam Gallius annalium libro. xv. & Cassius Hemina historiarum libro. ij. referunt. Anno ab urbe condita trecentesimo sexagesimo tertio, à tribunis militũ Virgulo Manlio, Eolio posthumio collegisq; eorum, in senatu tractatum, quid esset, propter quod totiens inter paucos annos male esset afflicta respub. & ex præcepto patrum. L. Aquinium aruspicem in senatum uenire iussum religionum requirendarum gratia, dixisse, quintum Sulpicium tribunũ militum ad Alliam aduersum gallos pugnaturum, rem diuinam dimicandi gratia fecisse postridie idus Quintilis. Item apud cremeram, multisq; alijs temporibus & locis post sacrificium die postero celebratum, male cessisse conflictum. Tũc patres iussisse, ut ad collegium pontificum de his religiõibus referretur, pontificesq; statuisse, postridie omnes Kalendas, nonas, idus, atros dies habẽdos, ut hi dies neq; præliares, neq; puri, neq; comitiales essent. Sed & Fabius Maximus Seruilianus pontifex in libro xij. negat oportere atro die parẽtare, quia tunc quoq; Ianum Iouemq;

præfari necesse est, quos nominari atro die non oportet. Ante diem quoq; quartum kalēdas uel nonas uel idus, tanq̃ innominalē diem pleriq; uitant. Eius obseruationis an religio ulla sit tradita, quæri solet. Sed nos nihil sup ea re scriptum inuenimus, nisi quod quintus Claudius annalium quinto, cladē illam uastissimā pugnæ cannēsis factam refert ante diem quartum nonas sextilis. Ad rem sanè militarem nil attinere notat Varro, utrum fastus uel nefastus dies sit, sed ad solas hoc actiones respicere priuatas. Quod aūt nundinas ferias dixi, pōt argui, quia Titus de ferijs scribens, nundinarū dies non inter ferias retulit, sed tm̄ solēnes uocauit. Et quod Iulius Modestus affirmat, Messala augure cōsulente pontifices an nūdinarum romanarū nonarumq; dies ferijs tenerētur, respōdisse eos, nundinas sibi ferias non uideri. Et quod Trebatius in lib. primo religiōum ait, nundinis magistratum posse manumittere, iudiciaq; adijcere. Sed contra Iulius Cæsar. xyi. auspiciorū libro negat nundinis contionem aduocari posse. i. cum populo agi, ideoq; nūdinis romanorum haberi comitia non posse. Cornelius etiam Labeo primo fastorum libro, nundinis ferias esse pronunciat. Causam uero huius uarietatis apud Granium Licinianum libro secundo diligens lector inueniet. Ait enim nundinas Iouis ferias esse, siquidem flammínica omnibus nundinis in regia Ioui arietem soleat immolare. Sed lege hortēsia effectum, ut fastæ essent, uti rustici qui nundinandi causa in urbem ueniebant, lites cōponerent. Ne fasto enim die prætori fari non licebat. Ergo qui ferias dicunt, à mendacio uindicantur, patrocinio uetustatis, qui contra sentiunt, æstimatu ætatis, quæ

legem secuta est uera depromūt. Harum originem quidam Romulo assignant, quem communicato regno cū Tito Tatio sacrificijs & sodalitatibus institutis, nundinas quoq; adiecisse commemorant, sicut Tuditanus affirmat. Sed Cassius Seruium Tullium fecisse nundinas dicit, ut in urbem ex agris conuenirent, urbanas rusticasq; res ordinaturi. Geminus ait diem nundinarum, exactis iam regibus cœpisse celebrari, quia pleriq; de plebe repetita Seruij Tullij memoria, parentarent ei nūdinis, cui rei etiam Varro consentit. Rutilius scribit Romanos instituisse nundinas, ut octo quidem diebus in agris rustici opus facerent, nono autem die intermisso rure ad mercatum legesq; accipiendas Romam uenirent, et ut scita atq; consulta frequentiore populo referrentur, quæ trinundino die proposita à singulis atq; uniuersis facile noscebantur. Vnde etiam mos tractus, ut leges trinūdino die promulgarentur, ea re etiam candidatis usus fuit in comitium nundinis uenire, et in colle consistere, unde coram possent ab uniuersis uideri. Sed hæc omnia negligentius haberi cœpta, & post abolita, postq̄ in trinundino etiam ob multitudinem plebis frequentes adesse cœperunt. Est etiā nundina romanorum dea à nono die nascentium nuncupata, qui lustricus dicitur. Est autem lustricus dies, quo infantes lustrantur, & nomē accipiunt, sed is maribus nonus, octauus est fœminis. Plene (ut arbitror) anni ac mensium constitutione digesta habet Horus quoq; noster, quod de dierum uocabulis & obseruatione consuluit, & scire equidem uelim, nunqd sit qd argutus niligena & gentis accola numerorum potentis, ex hoc ordine romanæ dispensationis

irrideat, an thuscum quoq; tyberim aliquid ex discipli nis suis hausisse consentiat. Subiecit Eustachius. Non solum Horus noster grauis uir & ornatus, sed nec quisq̃ alius (ut extimo) tam futilis posset esse iudicij, qui romani anni sic ad unguem (ut aiunt) emendatum ordinē non probaret, cui maiorem gratiā & tenax memoria & luculenta oratio refrentis adiecit. nec mirū si hæc digeries morsum repræhensionis euasit, cui accersita est ab ægypto postremæ correctionis auctoritas. Nā Iulius Cæsar, ut siderū motus, de quibus nō indoctos libros reliqt, ab ægyptijs disciplinis hausit. ita hoc quoq; ex eadē institutione mutuatus est, ut ad solis cursum finiendi anni tēpus extenderet. Latij uero ueteres incolæ, qa nihil iam tū discere ab ægypto licebat, ad quam nullus illis cōmeatus patebat, morem græciæ in numerādis mēsium diebus secuti sunt, ut retrouersum cedente numero, ab augmēto in diminutionē cōputatio resoluta desineret. Ita. n. nos decimū diē, deinde nonū, & postea octauum dicimus, ut Athenienses. δεκάτην καὶ ἐνάτην φθίνοντος μηνὸς. soliti sunt dicere. Hom. quoq; quū ait τοῦ μὲν φθίνοντος μηνὸς τοῦ δ' ἱςαμένοιο. qd aliud nisi illum φθίνοντα dicit, cuius paulatim deficiētis supputatio in nomen desinit secuturi, & ἱςαμένον illum qui præcedit numerum successurus priori in defectum meanti, Quod & Homerus noster mantuanus intelligens, illud stare dici, ad quod acceditur, ait, Stat sua cuiq; dies, extremum diē stare dicens, quasi ad quē per omnes eatur. Idem poeta doctrina ac uerecundia iuxta nobilis, sciens Romanos ueteres ad lunæ cursum & sequentes ad solis anni tempora digessisse, utriusq;

sæculi opinioni reuerentiam seruans, Vos o clarissima mundi lumina inquit, labētem cælo quæ ducitis annū, Liber & alma ceres, tam lunam q̃ solem duces anni hac inuocatione designans. Hinc Auienus, Hoc equidē me cum multum ac frequenter agitaui, quid sit quod solē modò Apollinem, modo Liberum, modo sub aliarū appellationum uarietate ueneremur. Et quia sacrorum omnium præsulem esse te Vecti Prætextate diuina uoluerunt, perge quæso rationem mihi tantæ sub uno nomine in nominibus diuersitatis aperire.

Tum Vectius, Caue extimes mi Auiene poetarum gregem, quum de dijs fabulantur, non ab adytis plerūq; philosophiæ semina mutuari. Nam quod omnes pene deos duntaxat, qui sub cælo sunt, ad solem referunt, nō uana superstitio, sed ratio diuina commendat. Si enim sol (ut ueteribus placuit) dux & moderator est reliquorū luminum, & solus stellis errātibus præstat, ipsarum uero stellarum cursus, ordinem rerum humanarum ut quibusdam uidetur, pro potestate disponūt, uel (ut Plotino constat placuisse) significant, necesse est, ut solem q moderatur nostra moderantes, omnium quæ circa nos geruntur. fateamur autorem. Et sicut Maro quum de una Iunone diceret, quo numine læso ostendit unius dei effectus uarios pro uarijs censendos esse numinibus. ita diuersæ uirtutes solis, nomina dijs dederunt unde ἓν τὸ πᾶν sapientum principes prodiderunt. Virtutem igitur solis, quæ diuinationi, curationiq; præest, Apollinem, uocauerunt, Quæ sermonis auctor est, Mercurij nomen accæpit. Nam quia sermo interpratatur

cogitatiões latentes, ἑρμῆς ἀπὸ τοῦ ἑρμηνεύειν pro pria appellatione uocatus est. Virtus solis quæ fructi bus effectus eiusdem est qui frugibus præest, & hinc na tæ sunt appellationes deorum sicut cæterorũ, qui ad so lem certa & arcana ratione referuntur. Et ne tanto se creto nuda præstetur assertio, auctoritates ueterũ de sin gulis consulamus.

De Apollinis uarijs nominibus. Cap. XX.

Apollinis nomen multiplici interpretatione ad solem refertur cuius rei ordinẽ pergam pande re. Plato solem ἀπόλλωνα cognominatum scribit, ἀπὸ τοῦ πάλλειν τὰς ἀκτῖνας. i. à iactu ra diorũ. Chrysippus Apollinẽ ὡς οὐχὶ τῶν πολλῶν καὶ φαύλων οὐσιῶν τοῦ πυρός ὄντα. Primam. n. nominis litterã retinere significationẽ negandi, ἢ ὅτι μόνος ἐςὶ καὶ οὐχὶ πολλοί. Nam & latinitas eũ, quia tantam claritudinẽ solus obtinuit, solem uocauit, Speusippus, quod ex multis ignibus cõstet uis eius, ὡς ἀπὸ πολλῶν οὐσιῶν πυρός αὐτοῦ συνεςῶτος. Cleã thes ὡς ἀπ' ἄλλων τὰς ἀνατολὰς ποιούμενον quod ab alijs, atq; alijs locorum declinatiõibus faciat ortus. Cornificius arbitratur Apollinẽ nominatum ἀπὸ τοῦ ἀναπολεῖν. i. quia intra circuitum mundi, quem græ ci πόλον appellant, ĩpetu latus ad ortus refertur. Alij cognominatum Apollinem putant ὡς ἀπολλύντα τὰ ζῶα. Exanimat enim & perimit animantes, quum pestem intẽperie caloris immittit, ut Euripides in Phae thõte ὦ χρυσοφεγγὲς ἥλι' ὥς μ' ἀπώλεσας ὅθεν

σ' ἀπόλλων ἐμφανῶς κλήζει βροτός. Idem Archilochus, ἄναξ ἄπολλον καὶ σὺ τοὺς μαιτίους σήμαινε καὶ σφὲς ὄλλυ᾽ ὥσπερ ὀλλύεις. Deniq; inustos morbo ἀπόλλων ὀβλητοῦς καὶ ἡλιοβλητοῦς appellant. Et quia similes sunt solis effectibus effectus lunæ, in iuuādo nocendoq;, ideo fœminas certis afflictas morbis σεληνοβλητοὺς καὶ ἀρτεμιδοβλητοὺς uocant. Hinc est quod arcu & sagittis Apollinis simulacra decorantur, ut p sagittas intelligatur uis emissa radiorum, unde Homerus αὐτὰρ ἔπειτ᾽ αὐτοῖσι βέλος ἐχεπευκὲς ἐφιεὶς βάλλε. Idem auctor est & publicæ sospitatis quā creditur sol animantibus præstare tēperie. Sed quia perpetuā præstat salubritatem, et pestilens ab ipso casus rarior est, ideo Apollinis simulacra manu dextera gratias gestant, arcum cum sagittis sinistra, ꝙ ad noxam sit pigrior, & salutem dextera manus promptior largiatur. Hinc est ꝙ eidem attribuitur medendi potestas, quia temperatus solis calor morborū omnium fuga est. Nam tam ὡς ἀπελαύνοντα τοὺς νόσους ἀπόλλωνα, q̃ ἀπολῶντα cognoiatū, putant. Quæ sententia latini quoq; nominis enunciationi ꝯgruens, fecit, ne huius dei nomē uerteremus, ut Apollinē appellantē mala intelligas, quem athenienses ἀλεξίκακον appellāt. Sed et Lidij colunt Apollinē λοίμιον hoc cognoie finita pestilentia nuncupatū. Eadē opinio sospitalis et medici dei in nostris quoque sacris fouetur. Namq; uirgines uestales ita indigitant, Apollo medice, Apollo pæan. Qūi ergo sint huiusce syderis .i. solis duo maximi effectus, alter quo calore temperato mortaliū uitam iuuat, alter quo iactu radiorum nonunquam pe-

stiferum immittit uirus, duo eademq; cognomina circa singulos effectus proprijs enũciationibus signant appellantes deũ ἰήιον, atq; παιᾶνα, quæ cognomina utriq; effectui sunt apta ut sit ἰήιος ἀπὸ τοῦ ἰᾶσθαι.i.à sanãdo, & παιὰν ἀπὸ τοῦ παύειν τὰς ἀνίας, et rursus ἰήιος ἀπὸ τοῦ ἱέναι.i.ab immittendo, βέλος ἐχεπευκές, καὶ παιὰν ἀπὸ τοῦ παίειν.i.à feriendo. Optinuit tñ ut quum sanitatem dari sibi precantur, ἰὴ ιε παιὰν per.η litterrã enũcient.i.medere pæan. Quum aũt ἱὴ ἑ παιὰν per.e.litterã dicunt cũ aspiratione prioris litteræ, significant hoc dici in aliquem aduersa præcatione βάλλε παιὰν.i.immitte feriẽdo, qua uoce ferũt Latonam usam, quũ Apollinem hortaretur impetũ Pythonis incessere sagittis, cuius rei naturalẽ rõnẽ suo loco reddã, hanc uocem.i.ἱὴ ἑ παιὰν confirmasse fertur oraculũ delphicum atheniensibus petentibus opem de aduersus amazonas, Theseo regnante, nãq; inituros bellum iussit his ipsis uerbis semetipsum auxiliatorẽ inuocari, hortariq;. Apollodorus in lib.xiiij.περὶ θεῶν ἰήιον solem scribit appellari, Apollinemq;, ἀπὸ τοῦ κατὰ κόσμον ἵεσθαι καὶ ἰέναι, q̃ sol p orbẽ impetu fertur. Sed Tymotheus ita, σύ τ᾽ ὦ τὸν ἀεὶ πολὸν οὐράνιον ἅμα τοῖς ἀκτῖσιν ἥλιε βάλλων πέμψον ἑκαβόλον ἐχθροῖς βελῶσας ἀπὸ νευρᾶς παιὰν. Eundẽ deũ pstantẽ salubribus causis οὔλιον appellãt, .i.sanitatis auctorem, ut ait Homerus οὖλέ τε καὶ μάλα χαῖρε. Menãdrus scribit millesios ἀπόλλωνι οὐλίω pro salute sua immolare Pherecides refert, thesea quum in cretam ad minotaurum duceretur, nouisse pro salute atq; reditu suo ἀπόλλωνι οὐλίω, καὶ ἀρτέμι

δηλίαν, nec mirum si gemini effectus uarijs nominibus celebrantur, quum alios quoq; deos ex contrario in eadem re duplici censeri & potestate accipiamus et nomine, ut Neptunnum, quem alias ἐνοσίχθονα, idest terram mouentem, alias ἀσφαλίωνα. i. stabilientem uocant. Item Mercurius hominũ mentes & oculos excitat, et sopit ut ait poeta εἵλετο δὲ ῥάβδον τῇ τ' ἀνδρῶν ὄμματα θέλγει. uñ et Apollinẽ. i. solem, mõ sospitatem, mõ pestem significantibus cognominibus adoramus, quũ tñ pestis quæ ab eo noxijs immittitur, aperte hunc deum bonis propugnare significet. Hinc est ꝙ apud Pachynnum Siciliæ promontoriũ Apollo libystinus eximia religione celebratur. Nam cum libyci inuasuri Siciliam classem appulissent ad id promontorium, Apollo qui ibi colitur inuocatus ab incolis immissa hostibus peste, & penè cunctis subita morte interceptis, libystinus cognominatus est. Nostris quoq; continetur annalibus, similis eiusdem dei pꝫsentiæ maiestas. Nã quũ ludi primo romæ Apollini celebrarẽtur, ex uaticinio Martij uatis, carmineq; sibyllino, repẽtino hostis aduẽtu, plebes ad arma excitata hosti occurrit, eoq; tempore nubes sagittarum in aduersos uisa ferri, & hostem fugauit, & uictores Ro. ad spectacula dei sospitalis reduxit. Hinc intelligitur prælij causa non pestilentiæ (sicut quidã existimant) ludos institutos. Hæc est aũt huius existimationis ratio, ꝙ tunc sol super ipsum nostræ habitatiõis uerticem fulget, nã cancer in estiuo tropico est, in quo meante sole, radij tẽperatã nostrã non eminus, sed superni demissi rectis fulgoribus lustrant. Vñ extimatum est à nõnullis, ad propiciandũ tunc maxime deũ caloris apol

linaribus litari, sed inuenio in litteris hos ludos uicto/ria non ualitudinis causa (ut quidam annalium scripto/res memorant) institutos. Bello enim punico hi ludi ex libris sibyllinis primum sunt instituti suadente Cornelio Ruffo decemuiro, qui propterea Sibylla cognominatus est, & postea corrupto nomine primus Sylla cœpit uo/citari. Fertur autem in carminibus Martii uatis, cuius duo uolumina illata sunt in senatum, inuentum esse ita scriptum, Hostem romani si ex agro pellere uultis uo/micam'que quæ gentium uenit longe, Apollini cen/seo uouendos ludos, qui quot annis communiter Apol lini fiant. His ludis faciendis præsit is prætor, qui ius populo plebique dabit summum, decemuiri græco ri/tu hostiis sacra faciant. Hoc si recte facietis gaudebitis semper fietq; respu. melior. Nam is diuus extinguet per duellos uestros, qui uestros campos pascunt placide. Ex hoc carmine cum procurandi gratia dies unus rebus di uinis impensus esset postea Senat. consultum factum, uti decemuiri (quo magis instruerentur de ludis Apolli ni agendis req; diuina recte faciẽda) libros sibyllinos adi rent, in quibus quum eadem reperta nunciatum eẽt, cẽ suerunt patres Apollini ludos uouendos, faciendosq;, inq; eam rem duodecim milia æris prætori, & duas ho stias maiores dari, decemq; uiris præceptum est, ut græ co ritu hisce hostiis sacrum facerent, Apollini boue au/rato & capris duabus albis auratis, Latonæ, boue fœ mina aurata, ludos in circo populus coronatus spectare iussus. Hæc præcipue traditur origo ludorum apollina rium. Nunc ex aliis quoq; huius dei nominibus eũdem esse Apollinem & solem probemus. Loxias cognomi/natur,

natur, ut ait Ænopiades, ὅτι ἐκπορεύεται τὸν λοξὸν κύκλον ἀπὸ δυσμῶν εἰς ἀνατολὰς κινούμενος. i. quod obliquũ circulũ ab occasu ad oriẽtem pgit, Aut ut Cleantes scribit ἐπειδὴ καθ᾽ ἕλικας κινεῖται. λοξαὶ γάρ εἰσι καὶ αὗται, quod flexuosum pergit iter, ἢ ὅτι τοὺς λοξοὺς ἀκτῖνας ἵησιν, ἐφ᾽ ἡμᾶς βορείους ὄντας νότιος ὤν, uel quod transuersos in nos à meridie immittit radios, quũ simus ad ipsum septentrionales. Delius cognominatur ἀπὸ τοῦ δῆλα καὶ φανερὰ πάντα ποιεῖν τῷ φωτὶ, quod illuminando omnia clara demonstret, φοῖβος appellatur (ut ait Cornificius) ἀπὸ τοῦ φοιτᾷν βίᾳ, quod ui fertur. Pleriq; autem à specie & nitore Phœbum. i. καθαρὸν καὶ λαμπρὸν dictum putant. Item Phaneta appellant ἀπὸ τοῦ φαίνειν ἐπειδὴ φαίνεται νέος, quia sol quotidie renouat sese. Vnde Virgilius, Mane nouum. Camerienses qui sacram soli incolunt insulam ἀεὶ γενετῇ Apollini immolant. τῷ τὸν αὐτὸν ἀεὶ γίγνεσθαι καὶ ἀεὶ γεννᾷν, idest quod semper exoriens gignitur, quodq; ipse generat uniuersa, seminando, fouendo, producendo, alendo, augendoq;. Apollinis Lycij plures accipimus cognominis causas. Antipater stoicus Lycium Apollinem nuncupatum scribit ἀπὸ τοῦ λαυκένεσθαι πάντα φωτίζοντος ἡλίου. Cleantes Lycium Apollinem appellatum notat, quod ueluti lupi pecora rapiunt, ita ipse quoque humorem eripit radijs. Prisci græcorum primam lucem, quæ præcedit solis exortus λύκην appellauerunt ἀπὸ τοῦ λύκου, idest temporis, hodieq; lycophos, cognominãt, de quo tempore ita poeta scribit, ἦμος δ᾽ οὔτ᾽ ἄρ πω ἠώς, ἔτι δ᾽ ἀμφιλύκη νύξ. Idem Homerus εὔχεο

δ᾿ ἀπόλλωνι λυκηγενέτῃ κλυτοτόξῳ, *quod significat* τῷ γεννῶντι τὴν λύκην, *id est qui generat exortu suo lucem. Radiorum enim splendor propinquantē solem longe lateq; praecedens atq; caliginē paulatim extenuans tenebrarum, parit lucem. Neq; minus romani ut pleraq; alia ex graeco, ita & lucem uidentur à lyce figurasse. Annū quoq; uetustissimi graecorum* λυκάβαντα *appellant,* τὸν ἀπὸ τοῦ λύκου, *id est sole,* βαινόμενον καὶ μετρούμενον. λύκον *aūt solem uocari etiā Licopolitana Thebaidos ciuitas testimonio est, quae pari religione Apollinem, itemq; lupum hoc est* λύκον *colit, in utroq; solem uenerans, quod hoc animal rapit & cōsumit omnia, in modum solis, ac plurimum oculorum acie cernēs tenebras noctis euincit. Ipsos quoq;* λύκους *à lyce. i. à luce prima appellatos quidā putāt, quia hae ferae maxime id tēpus aptum rapiēdo pecori obseruant, quod ante lucanum post nocturnā famem ad pastum stabulis expellitur, et apollinem* πατρῷον *cognominauerunt, nō propria gentis unius ac ciuitatis religione, sed ut auctorem progenerādarum omnium, rerum, quod sol humoribus exiccatis progenerādis omnibus praebuit causam, ut ait Orpheus* πατρὸς ἔχοντα νόον καὶ ἐπίφρονα βουλήν. *Vnde nos quoq; Ianum patrem uocamus solem sub hac appellatione uenerantes* νόμιον ἀπόλλωνα *cognominauerunt, non ex officio pastorali, ut fabula, per quā fingitur Admeti regis pecora pauisse. Sed quia sol pascit omnia, quae terra progenerat, unde non unius generis, sed omnium pecorum pastor canitur, ut apud Homerum Neptuno dicēte* φοῖβε σὺ δ᾿ εἰλικόπο

δας ἕλικας βοῦς βουκολέεσκες, atq; idem apud eundem poetam, equarum pastor significatur, aut ait. τὰς ἐν Φιέρῃ θρέψ᾽ ἀργυρότοξος ἀπόλλων ἄμφω θηλείας φόβον ἄρηος φορεούσας Praeterea aedes ut omnium pastorum sunt apud camirenses ἐπιμηλύου apud naxios ποιμνίου itemq; deus ἀρνοκόμης colitur, & apud lesbios ναπαῖος. Et multa sunt cognomina per diuersas ciuitates ad dei pastoris officium tendentia. Quapropter uniuersi pecoris antistes & uere pastor agnoscitur Apollo ἑλελεὺς appellatur, ἀπὸ τοῦ ἑλίττεσθαι περὶ τὴν γῆν quod aeterno circa terram meatu ueluti uolui uidetur, ut ait Euripides ἥλιε θοαῖς ἵπποισιν ἑλίσσων φλέγος πολλοῦ πυρός, uel ut ait Empedocles οὕνεκα ἑλισθεὶς μέγαν οὐρανὸν ἀμφιπολεύει, ὑπαλλάττων ἀπὸ τοῦ συνηλέυσκειν καὶ συναθροίζειν τοὺς ἀνθρώπους ὅταν ἀνέτειλε, quod exoriens hoies conducit in coetum. Apollo chrysocomos cognominatur à fulgore radiorum, quos uocat comas aureas solis, unde & ἀκερσεκόμης, quod nunquam radij possunt à frõte lucis auelli. Item argyrotoxus, quod enascens per summum orbis ambitum, uelut arcus quidam figuratur alba & argentea specie, ex quo arcu radij in modum emicant sagittarum. Smyntheus cognominatur ὅτι ζέων θεῖ quia feruens currit, καρνεῖος ὅτι καιόμενος ὁρᾶται νέος, uel quod quũ oia ardentia consumantur, hic suo calore candens semper nouus constat. Item ἀπόλλων σκιάλλιος ὅτι τὰς κινήσεις ἀλλοίας ποιεῖν semper nobis ab austro currens, θυμβραῖος ὅτι τοὺς ὄμβρους θεὶς quod est deus imbriator.

ἀπόλλων φιλήσιος, quod lumen eius exoriens amabile amicissima ueneratione oculorum consultamus, ἀπόλλων πύθιος οὐκ ἀπὸ τοῦ πυθέιν, idest noua consultatione occultorum dictus à physicis existimatur, sed ἀπὸ τοῦ πυθέιν, idest σηπέιν, quod nunquam sine ui caloris efficitur. Hinc ergo πύθων dictum existimant, licet hoc nomen ex nece draconis inditum deo graeci fabulentur. Quae tamen fabula non abhorret ab intellectu naturalis arcani, quod apparebit si percurratur ordo, qui de Apolline nascente narratur, sicut paulo superius enarraturum me esse promisi. Latonae Apollinem Dianamque parituræ Iuno dicitur obstitisse. Sed ubi quandoque partus effusus est, draconem ferunt qui πύθων uocitabatur deorum cunas inuasisse, Apollinemque in prima infantia sagittis belluam confecisse, quod ita intelligendum naturalis ratio demonstrat, namque post chaos, ubi primum coepit confusa deformitas in rerum formas & elementa nitescere, terraque adhuc humida substantia in molli atque instabili sede nutaret, conualescente paulatim aetherio calore, atque inde seminibus in eam igneis defluentibus, haec sydera edita esse creduntur, & solem maxima caloris ui in superna raptum. Lunam uero humidiore & uelut foemineo sexu naturali quodam pressam tepore inferiora tenuisse, tanquam ille magis substantia patris constet, haec matris. Siquidem Latonam physici uolunt terram uideri, cui diu interuenit Iuno, ne numina quae diximus ederentur. Hoc est aer, qui tunc humidus adhuc grauisque obstabat aetheri, ne fulgor luminum per humoris aerij densitatem, tanquam ex cuiusdam partus progressione fulgeret. Sed diuinae prouidentiae uincit instantia, quae credi-

tur iuuisse partum. Ideo in insula Delo ad confirmandam fidem fabulæ, ædes prouidentiæ, quam ναὸν προνοίας appellant apta religiõe celebratur. Propterea ea in insula dicuntur nati, q ex mari nobis oriri uidentur. Hæc insula ideo delos uocatur, quia ortus & quasi partus luminum omnia facit δῆλα, idest aperta clarescere. Hæc est autẽ de nece draconis ratio naturalis, ut scribit Antipater stoicus. Nam terræ adhuc humidæ exalatio meando in superna uolubili impetu, atque inde sese postq̃ calefacta est, instar serpentis mortiferi in inferiora reuoluendo, corrumpebat omnia ui putredinis, quæ nõ nisi ex calore & humore generatur, ipsumq́; solem densitate caliginis obtegendo nebula uidebatur quodãmodo lumen eius eximere. Sed diuino feruore radiorũ tandem uelut sagittis incidentibus extenuata, exiccata, enecta, interempti draconis ab Apolline fabulam fecit. Est & alia ratio draconis perempti. Nam solis meatus licet ab eclyptica linea nunq̃ recedat, sursum tamen ac deorsum uentorum uices certa deflexione uariãdo iter suum uelut flexum draconis inuoluit. Vnde Euripides πυριγενὴς δὲ δράκων ὁδὸν ἡγεῖται τοῖς τετραμόρφοις ὥραις ζεύγνυς ἁρμονίᾳ ὄλβον τοῦ πολυκάρπου ὄχημα. Sub hac ergo appellatione cœlestis itineris sol quum confecisset suum cursum, draconem cõfecisse dicebatur. Inde fabula exorta est de serpentis nece. Sagittarum autem nomine non nisi radiorum iactus ostenditur, qui tunc longissimi intelliguntur, quo tempore altissimus sol diebus longissimis solstitio æstiuo conficit annuum cursum, unde ἑκηβόλος dictus καὶ ἑκατηβόλος è longissimo altissimoq́; radios in terram usque

demittens. De pythij cognomine sufficere ista potuissent, ni hæc quoq; ratio eiusdem appellationis ingereret. Quum enim sol in signo cancri æstiuum solstitium facit in quo est longissimi diei terminus, & inde retrogressum agit ad diminutionem dierum, Pythius eo tempore appellatur, ὡς πύματον θεῶν ὅς ἐστι τελευταῖος δρόμον τρέχων. Idem ei nomen conuenit, & quum capricornum rursus ingrediens ultimum breuissimi diei cursum intelligitur peregisse, & ideo in alterutro signorum, peracto annuo spacio, draconem Apollo, id est flexuosum iter suum cõfecisse memoratur. Hanc opinionẽ Cornificius in etymis rettulit. Ideo autem his duobus signis, quæ portæ solis uocantur, cancro & capricorno hæc nomina contigerũt, ꝙ cancer animal retro atq; oblique cedit. Eademq; ratione sol in eo signo obliquũ (ut solet) incipit agere retrogressum. Capræ uero consuetudo hæc in pastu uidetur, ut semper altum pascendo petat. Sed & sol in capricorno incipit ab imis in alta remeare. ἀπόλλωνα διδυμαῖον uocant, ꝙ geminam speciem sui numinis præfert ipse illuminando formãdoq; lunam. Et enim ex uno fonte lucis gemino sydere spacia diei & noctis illustrat. Vnde & Romani solem sub nomine & specie anni didymei, Apollinis appellatione uenerantur. ἀπόλλωνα δήλιον uocant, ꝙ quæ obscura sunt, claritudine lucis ostendit ἐκ τοῦ δηλοῦν ἀφανῆ. Aut ut Numenio placet, quasi unum & solũ. Ait enim prisca græcorum lingua δῆλον unum uocitari, unde & frater inquit ἀδελφὸς dicitur, quasi iam non unus. Hyeropolitani præterea qui sunt gentes assiriorum, omnes solis effectus, atq; uirtutes ad

unius simulacri barbati speciem redigunt, eundemq; Apollinem appellant. Huius facies prolixa in acutum barba figurata est, eminente super caput calatho. Simulachrum thorace munitum est. Dextera erectam tenet hastam, superstante uictoriæ paruulo signo. Sinistra floris porrigit speciem, summisq; ab humeris gorgoneum uelamentum redimitum anguibus tegit scapulas. Aquilæ propter exprimunt instar uolatus. Ante pedes imago fœminea est, cuius dextera leuaq; sunt signa fœminarum. Ea cingit flexuoso uolumine draco. Radios in terram supernæ iaci barba demissa signat. Calathus aureus surgẽs in altum monstrat ætheris summum, unde solis creditur esse substantia. Hastæ atq; loricæ argumento imago adiungitur Martis, quem eundem ac solem esse procedens sermo patefaciet. Victoria testatur cũcta summitti huius syderis potestati. Floris species florẽ rerum protestatur, quas hic deus inseminat, progenerat, nutrit, fouet, maturatq;. Species fœminea terræ imago est, quam sol desuper illustrat. Signa duo æque fœminea, quibus ambitur, hylen naturamq; significant conflamulantes. Et draconis effigies flexuosum iter syderis monstrat. Aquilæ propter altissimam uelocitatem uolatus altitudinem solis ostendunt. Addita est gorgonea uestis, quod Minerua, quam huius præsidem accipimus solis uirtus sit. Sicut & Porphirius testatur Mineruam esse uirtutem solis, quæ humanis mentibus prudentiam subministrat. Nam ideo hæc dea Iouis capite prognata memoratur, id est, de summa ætheris parte edita, unde origo solis est.

De libero patre, quòd idem sol & liber pater. Cap. XX.

HAec quæ de Apollne diximus, possunt etiam de Libero dicta existimari. Nam Aristotles, q theologumena scripsit, apollinem & liberum patrem unum eundemq; deum esse, cum multis alijs argumentis asseuerat, tum etiam apud ligyreos ait in thracia esse adytum Libero consecratum, Ex quo reddunutur oracula. Sed in hoc adyto uaticinaturi plurimo mero sumpto, uti apud Clarium aqua pota effantur oracula. Apud lacedæmonios etiam in sacris, quæ apollini celebrant hyacinthia uocantes, hedera coronantur bachico ritu. Item Boeotij parnasum montem Apollini cōsecratum esse memorātes simul tamen in eodem & oraculum delphicum, & speluncas bacchicas uni deo cōsecratas colunt. Vnde & Apollini & libero patri in eodem monte res diuina celebratur, Quod cum & Varro & Granius Flaccus affirment, etiam Euripides his docet, διόνυσος θύρσοις καὶ νέβρων δ᾽ ὀρᾶις καθάπτος ἐν πεύκαισι παρνᾶσον κατὰ πηδᾶ χορεύων in hoc monte Parnaso baccanalia alternis annis agūtur, ubi & satyrorū (ut affirmant) frequēs cernitur cœtus, et plerūq; uoces propriæ exaudiūtur. Itēq; cymbalorum crepitus ad aures hominum sæpe perueniunt, Et ne quis opinetur diuersis dijs parnasum montem dicatū idem Euripides in licinio Apollinem Liberumq; unū eundemq; deum esse significans scribit. δέσποτα φιλόδαφνε βάκχε παιὰν ἄπολλων εὔλυρε. Ad eandem sententiam Aeschilus ὁ κισσεὺς ἀπόλλων ὁ βάκχειος μάντις. Sed licet illo prius asserto, eūdem esse Apollinem ac solem, edoctoq; postea, ipsum esse Liberum patrem, qui Apollo est, nulla ex his dubitatio fit.

solem ac liberum patrem eiusdem numinis habēdum, Absolute tamen hoc argumentis liquidioribus astruetur. In sacris enim hæc religiosi arcani obseruatio tenetur, ut sol quum in supero, idest in diurno hemisphærio est, Apollo uocitetur, quum in infero, idest nocturno, Dionysius qui est liber pater, habeatur. Item liberi patris simulacra partim puerili ætate, partim iuuenis fingunt. Præterea barbata specie senili quoq;, uti græci eius quem Bacchapæan, item quem Brissea appellant, & ut in campania Neapolitani celebrant Ebona cognominantes. Hæ autem ætatum diuersitates ad solem referuntur, ut paruulus uideatur hyemali solstitio, qualem ægyptij proferunt ex adyto die certa, q tunc breuissimo die ueluti paruus & infans uideatur. Exinde autem procedentibus augmentis æquinoctio uernali similiter atq; adolescentis adipiscitur uires, figuraq; iuuenis ornatur. Postea eius ætas statuitur plenissima effigie barbæ solstitio æstiuo, quo tempore summum sui consequitur augmentum. Exinde per diminutiones ueluti senescenti quarta forma deus figuratur. Item in Thracia eundem haberi solem, atq; Liberum accipimus, quem Sebadium nuncupantes magnifica religione celebrant, ut Alexander scribit, eiq; deo in colle Zilmisso ædes dicata est specie rotunda, cuius medium iter patet tectum. Rotunditas ædis monstrat huiusce syderis speciem, summoq; recto lumen admittitur ut appareat solem cuncta uertice summo lustrare lucis immissu, & quia oriente eo uniuersa patefiunt, Orpheus quoq; solem uolens intelligi, ait inter cætera τήκων αἰθέρα

δίου ἀκίνητον περινέοντα ἐξαίφνης θεοῖσι ὅραθ
καλλίστη ἰδέσθαι ὄν δήνυν καλέουσι φάνητά τε
καὶ διόνυσον εὐβουλῆ τ' ἄνακτα καὶ αὐτ' αὐτῆς ἀ-
ριδηλὸν ἄ μηδ' ἄλλο καλέουσιν ἐπιχθονίων ἀνθρώ-
πων, πρῶτος δ' ἐς φάος ἦλθε διόνυσος δ' ἐκλήθη
οὕνεκα δινεῖται κατ' ἀπείρονα μακρὸν ὄλυμπον
ἀμαχεὶς ὄνομα ἔχε προσωνυμίας ἕκαστον παν-
τοδαπὰς κατὰ καιρὸν ἀμειβομένοιο χρόνοιο.

Phaneta dixit solem ἀπὸ τοῦ φωτός, *idest a lumine atq; illuminatione, quia cunctis uisitur cuncta conspiciens Dionysius, ut ipse uates ait* ἀπὸ τοῦ δύνασθαι καὶ περιφέρεσθαι, *idest* ꝙ *circũferatur in ambitum, unde Cleantes ita cognominatum scribit* ἀπὸ τοῦ διανύσαι, *quia quotidiano impetu ab oriente ad occasum diem noctemq́; , faciendo cœli conficit cursum physici* διόνυσον διὸς νοῦν, *quia solem mundi mentem esse dixerunt. Mundus aũt uocatur cœlũ quod appellant Iouem, Vnde Aratus de cœlo dicturus ait,* ἐκ διὸς ἀρχώμεσθα *Liber a Romanis appellatur,* ꝙ *liber & uagus ẽ, ut ait Neuius. Hæc qua sol uagus igneas habenas imitetit propius, iungatq́; terræ. Idẽ uersus Orphei* ω εὐβουλῆα *uocantes boni consilij hũc deum præstitẽ mõstrãt. Nam si conceptu mentis consilia nascuntur, mundi autẽ mentem solem opinantur auctores, a quo i homines manat intelligendi principium, merito boni consilij solem antistitem crediderunt. Solem liberũ esse manifeste pronunciat Orpheus hoc uersu,* ἥλιος ὃν διόνυσον ἐπίκλησιν καλέουσιν. *Et is quidẽ uersus absolutior, ille.*

uero eiusdem uatis operosior, Εἷς ζεὺς εἷς ἅδης εἷς ἥλιος εἷς διόνυσος. Huius uersus auctoritas fundatur oraculo Apollinis Clarij, in quo aliud quoq; nomen soli adijcitur, qui in ijsdem sacris uersibus inter cætera uocatur ἰάω. Nam consultus Apollo Clarius, quis deorum habendus sit, qui uocatur ἰάω, ita effatus est ὄργιαμεν. Huius oraculi uim numinis, nominisq; interpretationem qua liber pater & sol ἰάω significatur, exe cutus est Cornelius Labeo in libro cuius titulus, est de oraculo Apollinis Clarij. Item Orpheus Liberum atq; solem unum esse deum eundemq; demonstrans, de ornatu uestituq; eius in sacris liberalibus ita scribit, αὐτά τε πάντα. Hinc & Virgilius scribens Liberũ patrem solem esse & Cererem lunam, qui pariter fertilitatibus glebæ & maturandis frugibus uel nocturno temperamẽto uel diurno calore moderantur. Vestro ait si munere tellus, Chaoniam pingui glandem mutauit arista. Solem uero terrenæ esse fœcunditatis, auctorem, idem poeta profano mox docuit exemplo, quum ait. Sæpe etiam steriles incendere profuit agros, & reliqua. Si.n. hominum conuento ignis adhibitus multiplex præstat auxilium, quid ascribendum est ætherio solis calori.

De Marte. Cap. XXI.

QVæ de libero patre dicta sunt, hæc Martem eũdem, ac solẽ esse demonstrant, siqdẽ pleriq; Liberũ cũ Marte cõiungũt unũ deum eẽ monstrãtes. Vñ Bacchus ἐνυάλιος cognominatur, quod ẽ inter propria Martis nomina. Colitur ẽt apud Lacedæ

monios simulacrum Liberi patris hasta insigne non thyrso. Sed quum thyrsum tenet, quid aliud q̃ latens telum geritur, cuius mucro hedera labente protegitur? Quod ostendit uinculo quodam patientiæ obligandos impetus belli. Habet enim hedera uinciẽdi, obligandique naturam. Nec nõ & calor uini, cuius Liber pater autor est, sæpe homines ad furorem bellicum usque propellit. Igitur propter cognatũ utriusque effectus calorẽ Martem ac Liberum unum eundemque deum esse uoluerũt. Certe romani utrunque patris appellatione uenerantur. Alterum Liberum patrem, alterum Mar spitrẽ .i. martem patrem cognominantes. Hinc etiam Liber pater bellorum potens probatur, quod eum primum ediderunt auctorem triumphi. Quum igitur Liber pater idem ac sol sit. Mars uero idem ac liber pater, Martem solem esse quis dubitet? Accitani etiam hispana gens, simulacrum Martis radijs ornatum maxima religione celebrãt, necyn uocantes. Et certe ratio naturalis exigit, ut dij caloris cælestis parentes magis nominibus q̃ re substantiaque diuersi sint, Feruorem autem quo animus excandescit excitaturque, alias ad iram, alias ad uirtutes, nonnunq̃ ad temporalis furoris excessum, per quas res etiam bella nascuntur, Martem cognominauerunt. Cuius uim poeta exprimendo & similitudini ignis applicando, ait μαίνετο δ᾽ ὡς ὅτ᾽ ἄρης ἐγχέσπαλος ἢ ὀλοὸν πῦρ. In summa pronunciãdũ est effectum solis, de quo feruor animorum, de quo calor sanguinis excitatur, Martẽ uocari.

De Mercurio. Cap. XXI.

VT uero Mercurius sol probetur supius edocta suffragia sunt. Eũdẽ .n. esse Apollinẽ atque mer

curium uel hinc apparet, ꝙ apud nullas gentes, stella Mercurij ad Apollinis nomen refertur. Et ꝙ Apollo musis præsidet, Mercurius sermonem, quod est musarum munus impartit, Præter hoc quoq; Mercurium pro sole censeri, multa documenta sunt. Primum, ꝙ simulacra Mercurij pennatis alis adornantur, quæ res monstrat solis uelocitatem. Nã quia mentis potentem Mercuriũ credimus, appellatumq; ita intelligimus ἀπὸ τοῦ ἑρμηνεύειν. Et sol mundi mens est. Sũma autem ẽ uelocitas mẽtis, ut ait Homerus, ὡς εἰ πτερὸν ἠὲ νόημα, ideo pinnis Mercurius quasi ipse natura solis ornatur. Hoc argumentum lucidius ægyptij absoluunt, ipsius solis simulacra pinnata fingentes, quibus color apud illos nõ unus est. Alterũ.n. cærulea specie, alterũ clara fingũt. Ex his clarũ superũ, & cæruleũ inferũ uocant. Inferi autẽ nomen soli datur, quum inferiore hemisphærio.i. hyemalibus signis cursum suum peragit, superi quum partẽ Zodiaci ambit æstiuam. Eadẽ circa Mercurium sub alia fabula fictio est, quum inter superos & inferos deos administer ac nuncius existimatur. Argiphontes ꝑterea cognominatur, non ꝙ argum peremerit, quẽ ferunt per ambitũ capitis, multorũ oculorũ luminibus ornatũ, custodisse Iunonis imperio Inachi filiã eius deæ pellicẽ, conuersam in bouis formam, sed sub huiusmodi fabula, Argus est cælũ stellarũ luce distinctum, quibus inesse quædã species cælestiũ uidetur oculorũ, Cælũ aũt argũ uocari placuit a cãdore & uelocitate παρὰ τὸ λευκὸν ταχύ. Et uidetur terrã desup obseruare, quã ægyptij hieroglyphicis litteris quum significare uolũt, ponũt bouis figurã. Is ergo ambitus cæli stellarũ luminibus ornatus, tũc

*existimatur enectus à Mercurio, quum sol diurno tēpo-
re obseruando sydera ueluti enecat ui luminis sui cōspe-
ctum eorꝝ auferendo mortalibus. Pleraq; etiā simulacra
Mercurij quadrato statu figurātur solo capite insignita
& uirilibus erectis. Quæ figura significat solem mundi
esse caput, & rerū satorem, omneq; uim eius nō in quo-
dam diuisorꝝ ministerio membrorꝝ, sed in sola mente con-
sistere, cuius sedes in capite est, quattuor latera eadē rō-
ne finguntur, qua & tetracordū Mercurio creditur at-
tributum. Quippe significat hic numerus, uel totidē pla-
gas mundi, uel quattuor uices temporꝝ, qbus annus in-
cluditur, uel ꝙ duobus æquinoctijs, duobusq; solstitijs,
Zodiaci rō distincta est, ut lyra Apollinis chordarum se-
ptem tot cœlestium sphærarum motus præstat intelligi,
qbus solem moderatorem natura cōstituit. In mercurio so-
lem coli ēt ex caduceo claret, qđ ægyptij in specie dra-
conum maris & fœminæ ꝯiunctorꝝ figurauerunt Mer-
curio ꝯsecrādum. Hi dracones parte media uoluminis
sui inuicem in nodū quem uocant Herculis obligantur
primæq; partes eorꝝ reflexæ in circulū pressis oculis am-
bitum circuli iungunt. Et post modū caudæ reuocantur
ad capulū caducei, ornāturq; alijs ex eadē capuli parte
nascentibus. Argumentū caducei ad geniturā quoq; ho-
minum q̄ genesis appellatur, ægyptij protendunt, deos
ꝑstites homini nascēti quattuor adesse memorātes δαίμο-
να τύχην ἔρωτα ἀνάγκην, & duos priores solem ac
lunā intelligi uolunt, ꝙ sol auctor spūs caloris ac lumi-
nis humanæ uitæ genitor & custos est, & iō nascentis
dæmon. i. deus creditur. Luna τύχη, qa corporꝝ ꝑsul est
q̄ fortuitorꝝ uarietate iactātur. Amor osculo significatur,*

necessitas nodo. Cur pinnæ adijciatur, iam superius ab solutum est. Ad hmôi argumenta draconũ præcipue uolumen lectũ est, propter iter utriusq; syderis flexuosum.

De Æsculapio. Cap. XXIII.

Hinc est q simulacris & Æsculapij, & Salutis, Draco subiũgitur, q hi ad solis naturã lunæq; referuntur. Et est Æsculapius uis salubris de substãtia solis, subueniens aĩs corporibusq; mortaliũ. Salus aũt naturæ lunaris effectus est, quo animantiũ corpora iuuantur salutifero firmata tẽperamento. Ideo ergo simulacris eoꝝ iungũtur figuræ draconũ, qa præstãt, ut humana corpora uelut infirmitatis pelle deposita ad pristinũ reuirescant uigorẽ, ut reuirescunt dracones per annos singulos pelle senectutis exuta. Propterea & ad ipsum solem spẽs draconis refertur, qa sol semper, uelut à quadã imæ depressionis senecta, in altitudinẽ suam, ut in robur reuertitur iuuentutis. Esse autem draconem inter præcipua solis argumenta etiã nominis fictione monstratur, q sit nuncupatus ἀπὸ τοῦ δέρκειν i. uidere. Nam ferunt hũc serpentem acie acutissima & peruigili naturam huius syderis imitari, atq; ideo ædium, adytorum, oraculoꝝ, thesauroꝝ custodiam draconibus assignari, Æsculapiũ uero eundẽ esse atq; Apollinẽ, nõ solũ hinc probatur, q ex illo natus creditur, sed q ei et ius diuinationis adiũgitur. Nã Apollodorus in libris qbus titulus est περὶ θεῶν, scribit q Aesculapius diuinationibus & augurijs præsit. Nec mirum, siquidẽ medicinæ atq; diuinationis cõsociatæ sunt disciplinæ. Nã medicus uel cõmoda, uel incõmoda in corpore futura pnoscit,

Sicut ait Hippocrates, oportet medicum dicere de ægro τά τ' ὄντα τά τ' ἐσσόμενα καὶ πρῶτ' ἐόντα, id est quæ sint, quæ fuerint, quæ mox uentura sequētur. Quod congruit diuinatiōibus, quæ sciūt. τά τε ὄντα τά τ' ἐσσόμενα καὶ πρῶτ' ἐόντα.

De Hercule. Cap. XXIIII.

SEd nec Hercules à substantia solis alienus est, quippe Hercules ea est solis potestas, quæ humano generi uirtutem ad similitudinem præstat deorum. Nec existimes Alcumena apud Thebas Boeotias natum solum, uel primum Herculem nuncupatum, immo post multos atq; postremos, ille hac appellatiōe dignatus est honoratusq; hoc nomine, quia nimia fortitudine meruit nomen dei uirtutem regentis. Cæterum deus Hercules religiose quidem & apud Tyron colitur. Verum sacratissima & augustissima ægyptij eum religione uenerātur, ultraq; memoriam, quæ apud illos retro longissima est, ut carentem initio colunt. Ipse creditur & gigantes interemisse, quum pro cœlo pugnasset, quasi uirtus deorum. Gigantes aūt quid aliud fuisse credēdum est, q̄ hominum quandā impiam gentem, deos negantem, et iō existimatam deos pellere de cœlesti sede uoluisse. Horū pedes in draconum uolumina desinebant, quod significat, nibil eos rectum nibil superum cogitasse totius uitæ eorum gressu atq; processu in inferna mergente. Ab hac gente sol pœnas debitas ui pestiferi caloris exegit, & re uera Herculē solem esse uel ex nomine claret. Heracles .n. q̄d aliud est, nisi heras .i. aeris cleos, quæ porro alia aeris gloria est, nisi solis illuminatio, cuius recessu profunditate spiritus occulitur tenebrarum. Præterea sacrorum administrationes

administratiões apud ægyptios multiplici actu multipli cem dei asserunt potestatem significantes Herculem hūc esse τὸν ἐν πᾶσι καὶ διὰ πάντων ἥλιον. Ex re quoq; alibi terrarum gesta argumentum nō uile colligitur. Nam Theron rex hispaniæ citerioris, quum ad expugnandum Herculis templum ageretur furore, instructo exercitu nauium, gaditani ex aduerso uenerunt prouecti nauibus longis, cōmissoq; prœlio, adhuc equo marte cōsistente pugna, subito in fugam uersæ sunt regiæ naues, simulq; improuiso igne correptæ cōflagrauerūt. Paucissimi qui superfuerant, hostium capti indicauerūt apparuisse sibi leones, proris gaditanæ classis superstātes, ac subito suas naues immissis radijs, quales in solis capite pinguntur, exustas.

De Serapi. Cap. XXV.

Idem ægipto adiacens ciuitas, quæ cōditorē Alexandrum Macedonem gloriatur, Serapin, atq; Isim cultu pœne attonitæ uenerationis obseruat, omnem tñ illam uenerationem, soli se sub illius nomine testatur impendere, uel dum calathum capiti eius infigunt, uel dum simulacro signum tricipitis animantis adiungunt, quod exprimit medio eodemq; maximo capite leonis effigiem, Dextera parte caput canis exoritur mansueta specie blandientis. Pars uero leua ceruicis rapacis lupi capite finitur, easq; formas aīalium draco cōnectit uolumine suo capite redeūte ad dei dexterā, qua conspecitur mōstrū. Ergo leonis capite monstratur præsens tps, quia cōditio eius iter præteritum futurūq; actu p̄senti ualida feruensq; est. Sed p̄teritū tps lupi capite signatur, ꝙ memoria rerum transactarum rapitur et au

fertur. Item canis blandiẽtis effigies futuri tẽpis designat euentum, de quo nobis spes licet incerta blãditur. Tempora aũt cui nisi proprio famularentur auctori? Cuius uertex insignitus calatho, & altitudinem syderis monstrat, & potentiam capacitatis ostendit, quia in eũ omnia terrena redeunt, dum immisso calore rapiuntur. Accipe nunc quid de sole uel Serapi pronuncietur oraculo. Nam Serapis quem ægyptij deũ maximũ prodiderunt, oratus à Nicocreonte cypriorũ rege, quis deorũ haberetur, his uersibus solicitam religionem regis instruxit, εἰμὶ θεὸς τοῖος δ᾽ ἐμαθεῖν δ᾽ οἷον κἀγὼ εἴπω· οὐράνιος κόσμος κεφαλὴ κ᾽ ἀστὴρ δὲ θάλασσα γαῖα δ᾽ ἐμοὶ πόδες εἰσὶ τὰ δ᾽ οὔατα ἐν αἰθέρι κεῖται ὄμματ᾽ ἐτηλαυγὲς λαμπρὸν φάος ἠελίοιο. Ex his apparet Serapis & solis unam esse & indiuiduã naturã. Isis cuncta religione celebratur, quæ est uel terra, uel natura rerum subiacens soli. Hinc est q̃ continuatis uberibus, corpus deæ omne densetur, quia uel terræ uel rerũ naturæ altu nutritur uniuersitas.

De Adone Atine & Osiri. Cap. XXVI.

Adonin quoq; solem esse nõ dubitatur, inspecta religione assyriorũ, apud quos Veneris Architidis & Adonis maxima olim ueneratio uiguit, quã nunc phœnices tenent. Nã physici terræ superius hemisphæriũ, cuius partem incolimus, Veneris appellatione coluerunt. Inferius uero hemisphærium terræ Proserpinã uocauerunt. Ergo apud assyrios siue phœnicas lugens inducitur dea, q̃ sol annuo gressu per. xij. si-

gnorum ordinē pergens, partem quoq; hemisphærij in ferioris ingreditur, quia de duodecim signis Zodiaci sex superiora, sex inferiora censentur, & quum est in infe rioribus, et ideo dies breuiores facit, lugere creditur dea tanquam, sole raptu mortis temporalis amisso, et à Pro serpina retento, quam numen terræ inferioris circuli & antipodum diximus. Rursumq; Adonin redditum Ve neri credi uolunt, quum sol euictis sex signis annuis in ferioris ordinis, incipit nostri circuli lustrare hemisphæ rium, cum incremento luminis & dierum. Ab apro autem tradunt interemptum Adonin, hyemis imagi nem in hoc animali fingentes, quod aper hispidus et asper gaudet locis humidis & lutosis pruinaq; contectis, pro prieq; hyemali fructu pascitur glande. Ergo hyems uelu ti uulnus est solis, quæ & lucem eius nobis minuit & calorem, quod utrunq; animantibus accidit morte. Simu lacrum huius deæ in monte Libano fingitur capite obnu pto, specie tristi, faciem manu leua intra amictum substi nens, lachrymæ uisione conspicientium manare credun tur. Quæ imago præterquā quod lugentis est (ut diximus) deæ, terræ quoq; hyemalis est, quo tēpore obnupta nu bibus, sole uiduata stupet, fontesq; ueluti terræ oculi ube rius manant, agriq; interim suo cultu uidui, mœstā fa ciem sui mōstrant. Sed quū sol emerserit ab inferioribus partibus terræ uernalisq; æquinoctij trāsgreditur fines au gendo diem, tunc est Venus læta et pulchra, uirēt arua segetibus, prata herbis, arbores folijs. Iō maiores nostri aprilem mensem Veneri dicauerunt. Similiter Phryges fabulis & sacrorū administrationibus immutatis, circa matrem deum & Atinen eadē intelligi præstāt. Quis

enim ambigat matrem deum terram haberi? Hæc dea leonibus uehitur, ualidis impetu, atq; feruore animalibus, quæ natura cœli est, cuius ambitu aer cõtinetur, qui uehit terram. Solem uero sub nomine Atinis ornat, & fistula & uirga. Fistula ordinem spiritus inæqualis oñdit, quia uenti in quibus nulla æqualitas est, propriam sumunt de sole substantiam. Virga solis potestatem asserit, qui cuncta moderatur. Præcipuam autẽ solis in his cerimonijs uerti rationem, hinc etiam potest intelligi quod ritu eorum καταβάσει finita, simulationeq; luctus peracta, celebratur lætitiæ exordium ad octauum Kalẽdas aprilis, quem diem hilaria appellant, quo primum tempore sol diem longiorem nocte protendit. Idem sub diuersis nominibus religionis effectus est apud ægyptios. Quum Isis Osirim luget. Nec in occulto est, neq; aliud esse Osirim, q̃ solem, nec Isim aliud esse, q̃ terram, ut diximus, naturamue rerum. Eademq; ratio quæ circa Adonin & Atinẽ uertitur, in ægyptia quoq; religione luctũ & lætitiam uicibus annuæ administrationis alternat. Hũc Osirim ægyptij ut solem esse asserunt, quotiens hieroglyphicis litteris suis exprimere uolunt, insculpũt sceptrũ, inq; eo speciem oculi exprimunt, & hoc signo Osirim monstrant significantes hunc deum solem esse, regaliq; potestate sublimem cuncta despicere, quia solẽ Iouis oculum appellat antiquitas. Apud eosdem Apollo qui est sol, Horus uocatur. Ex quo & Horæ. xxiiij. quibus dies, noxq; conficitur nomen acceperunt, & quatuor tempora quibus annuus orbis impletur, horæ uocantur. Idem ægyptij uolentes ipsius solis nomine dicare simulacrum, figurauere raso capite, sed dextera parte cri

ne remanente. Seruatus crinis docet solem naturæ rerum nunquam esse in operto. Dempti autem capilli residente radice monstrant, hoc sidus etiam tempore quo non uisitur a nobis, rursum emergendi uti capillos habere substantiam. Eodē argumento significatur & tempus, quo angusta lux est, quum uelut abrasis incrementis, angustaq; manente extantia, ad minimum diei sol puenit spatium, quod ueteres appellauere brumale solstitiū, brumam a breuitate dierum cognominantes, id est βραχὺ ἦμαρ, ex quibus latebris uel angustijs rursus emergens ad æstiuum hemisphærium tanquam enascens in augumenta porrigitur, & tunc ad regnum suum peruenisse iam creditur. Propterea ægiptij animal in Zodiaco consecrauere ea cœli parte, qua maxime annuo cursu sol ualido efferuet calore, leonisq; inibi signum domicilium solis appellant, quia id animal uidetur ex natura solis substantiā ducere. primumq; impetu & calore præstat animalia. uti præstat sol sydera, ualidusq; est leo pectore & priore corporis parte, ac degenerat posterioribus membris, æque solis uis prima parte diei ad meridiem increscit, uel prima parte anni à uere in æstatem, mox elanguescens deducitur, uel ad occasum qui diei, uel ad hyemem quæ anni pars uidetur esse inferior, idemq; oculis patentibus, atq; igneis cernitur semper, ut sol patenti igneoq; oculo, terramq; conspectu perpetuo atq; infatigabili cernit. Nec solus leo, sed signa quoq; uniuersa Zodiaci ad naturam solis iure referuntur. Et ut ab ariete incipiam, magna illi concordia est. Nam & is per sex menses hybernales sinistro incubat lateri, ab equinoctio uerno super dextrum latus, sicut & sol ab eodem tem-

pore dextrum hemisphærium, reliquo ambit sinistrũ. Ideo & Hămonem quem deum solem occidentem Lybyes existimant, arietinis cornibus fingunt, quibus maxime id animal ualet, sicut radijs sol. Nã & apud græcos ἀπὸ τοῦ κέρως κριὸς appellatur. Taurũ uero ad solem referri multiplici ratione ægyptius cultus ostendit, uel quia apud heliopolim taurum so'i consecratũ, quẽ Netirõ cognominant maxime colunt, uel quia bos apis in ciuitate memphi, solis instar excipitur, uel quia in oppido herminthi magnifico Apollinis templo consecratũ soli, colunt taurum bacchim cognominantes insignem miraculis conuenientibus naturæ solis. Nam & per singulas horas mutare colores affirmatur. & hirsutus setis dicitur in aduersum nascentibus contra naturam omniũ animalium, unde habetur ueluti imago solis in aduersam mũdi partem nitentis. Gemini autem qui alternis mortibus uiuere creduntur, quid aliud nisi solem unum eundemq; significant. modo descendentem in ima mũdi, modo in summam altitudinem resurgentem? Cancer obliquo gressu quid aliud nisi iter solis ostẽdit? Qui uiã nunquam rectam, sed per illam semper meare sortitus ẽ, obliquus qua se signorum uerteret ordo, maximeq; in illo signo, sol a cursu supero incipit obliquus inferiora iã petere. De leone iam supra dictum est. Virgo autem, q̃ manu aristam refert, quid aliud q̃ δύναμις ἡλιακὴ, quæ fructibus curuatur, & ideo iustitia creditur, quæ sola facit nascentes fructus ad hominum usus peruenire? Scorpius totus in quo libra est, naturam solis imaginatur, qui hyeme torpescit, & transacta hac, aculeum rursus erigit ui sua, nullum natura damnũ ex hyberno tor-

pore perpessa. Sagittarius qui omnium zodiaci domiciliorum imus, atq; postremus est, ideo ex homine in feram per membra posteriora degenerat, quasi postremis partibus suis a superis in inferna detrusus. Sagittã tamen iacit, quod indicat tunc quoq; uniuersorum constare uitam radio solis, uel ab ima parte ueniẽtis. Capricornus ab infernis partibus ad supera solem reducẽs, capræ naturam uidetur imitari, q̃ dum pascitur, ab imis partibus semper prominentium scopulorum alta depo scit. Aquarius non ne ipsam uim solis ostendit? Vnde.n. imber caderet in terras, nisi solis calor ad supera traheret humorem? cuius refusio pluuialis est copia. In ultimo ordine Zodiaci pisces locati sunt, quos consecrauit soli non aliqua naturæ suæ imaginatio ut cætera, sed ostẽtatio potentiæ syderis, a quo uita non solum aereis terrenisq; animalibus datur, sed illis quoq; quorum conuersatio aquis mersa uelut è conspectu solis exulat. Tãta est uis solis, ut abstrusa quoq; penetrãdo uiuificet.

De Nemesi. Cap. XXVII.

ET ut ad solis multiplicem potestatem reuertatur oratio, Nemesis quæ cõtra superbiã colitur, quid aliud est, q̃ solis potestas? cuius ista natura est, ut fulgentia obscuret, & conspectui auferat, quæq; sunt in obscuro illuminet, offeratq; conspectui.

De Inuo. Cap. XXVIII.

PAn ipse, quẽ uocant Inuũ, sub hoc habitu quo cernitur solem se esse prudentioribus pmittit intelligi. Hũc deũ Arcades colunt appellãtes τὸν

τῆς ὕλης κύριον, non siluarum dominum, sed uniuersæ substantiæ materialis dominatorem significari uolentes, Cuius materiæ uis, uniuersorum corporum, seu illa diuina, siue terrena sint, componit essentiam. Ergo Inui cornua, barbæq; prolixa demissio naturam lucis ostendunt, qua sol & ambitum cœli superioris illuminat, et inferiora collustrat. Vnde Homerus de eo ait, ὤρνυθ᾽ ἵν᾽ ἀθανάτοισι φῶς φέρῃ ἠδὲ βροτοῖσι. Quid fistula uel uirga significent, supius in habitu Atinis expressimus. Quod in capræ pedes desinit, hæc argumenti ratio est, quia materia quæ in omnem substantiam sole dispensante porrigitur, diuinis de se corporibus effectis, in terræ finitur elementum. Ad huius ergo extremitatis signum pedes huius animalis electi sunt, quod & terrenū esset, & tamen semper peteret alta pascēdo, sicut sol, uel quū radios superne dimittit in terras, uel quum se recolligit in montibus uisitur. Huius Inui amor & deliciæ ἠχὼ creditur, nullius oculis obnoxia, quod significat harmoniam cœli, quæ soli amica est, quasi sphærarum omniū, de quibus nascitur moderatori, nec tamen potest nostris unq̄ sensibus deprehendi.

De Saturno. Cap. XXIX.

SAturnus ipse, qui auctor est temporum, & ideo à græcis immutata littera κρόνος quasi χρόνος uocatur, quid aliud nisi sol intelligendus est? quū tradatur ordo elementorum temporum numerositate distinctus, luce patefactus, nexus, æternitate traductus, uisione discretus, quæ omnia actum solis ostendunt.

De Ioue. Cap. XXX.

Nec ipse Iuppiter rex deorum solis naturam uidetur excedere, sed eundem esse Iouem ac solē claris docetur indicijs. Nam cum ait Homerus, ζεὺς γὰρ ἐς ὠκεανὸν, Iouis appellatione solē intelligi Cornificius scribit, cui unda Oceani uelut dapes ministrat. Ideo .n. sicut & Possidonius & Cleantes affirmant, solis meatus à plaga, quæ usta dicitur nō recedit, quia sub ipsa currit oceanus, qui terram & ambit & diuidit. Omnium autem physicorum assertione constat calorem humore, nutriri. Nam quod ait, θεοὶ δ᾽ ἅμα πάντες ἕποντο, sydera intelliguntur, quæ cum eo ad occasus ortusq; quotidie impetu cœli feruntur, eodemq; aluntur humore. θεοὺς enim dicunt sydera & stellas, ἀπὸ τοῦ θέειν, id est τρέχειν, quod semper in cursu sint, ἢ ἀπὸ τοῦ θεωρεῖσθαι. Addit poeta δωδεκάτη γενέτ᾽ ἠὼς, non dierum, sed horarum significans numerum, quibus referūtur ad hemisphærij superioris exortum. Intellectum nostrum in eandem sententiam ducunt etiam de Thimeo Platonis hæc uerba ὁ μὲν δὴ ἡγεμὼν ἐν οὐρανῷ ζεὺς ἐλαύνων πτηνὸν ἅρμα πρῶτος πορεύεται διὰ κόσμον πάντα καὶ ἐπιμελούμενος. τῷ δ᾽ ἕπεται στρατιὰ θεῶν καὶ δαιμόνων κατὰ δώδεκα μέρη κεκοσμημένη μένει δὲ ἑστία ἐν θεῶν οἴκῳ μόνη. His enim uerbis magnum in cœlo ducem. Solem uult sub appellatione Iouis intelligi, alato curru uelocitatem syderis mōstrās. Nā qa in quocunq; signo fuerit præstat oīa signa & sydera, signorumq; præstites deos uidetur cunctos deos ducatu præire ordinando cuncta ornandoq;, atq; ideo uelut exercitum

eius, cæteros deos haberi, per duodecim signorum partes distributos, quia ipse duodecimi signi in quocunq; signo fuerit locum tenet & occupat. Nomen autem dæmonum cum deorum appellatione coniungit, aut quia dij sunt δαίμονες .i. scientes futuri, aut (ut Possidonius scribit in libris quibus titulus est περὶ ἡρώων καὶ δαιμόνων) quia ex ætheria substantia parta atq; diuisa qualitas illis est siue ἀπὸ τοῦ δαιεῖν .i. καίειν seu ἀπὸ τοῦ δαιομένου, hoc est μεριζομένου. Quod autē addit μένει δ' ἑστία ἐν θεῶν οἴκῳ μόνη significat, quia hæc sola quā terram esse accipimus, manet immobilis intra domum deorum .i. intra mundum, ut ait Euripides, καὶ γαῖα μῆτερ· πάντες οἱ βροτοὶ οἴκουσι. ἡ μὲν ἐν αἰθέρι. Hinc quoq; ostenditur quid de sole & Ioue sit sentiendum, cum alibi dicatur πάντα δι' ὧν δ' ιὸς καὶ πάντα νοήσας, et alibi ἠέλιος θ' ὃς πάντ' ἐφορᾷς, καὶ πάντ' ἐπακούεις. Vnū utrūq; cōstat una ptāte censendū. Assyrij quoq; solē sub Iouis noīe quē dia heliopoliten cognominant, maximis cerimonijs celebrāt in ciuitate q̄ heliopolis nuncupatur. Eius dei simulacrū sumptum est de oppido ægypti, qđ & ipsum heliopolis appellatur, regnante apud ægyptios Senemure, seu idē Senepos noīe fuit, perlatumq́; est primū in eam per oppiā legatū Delebois regis assyriorum, sacerdotesq́; ægyptios, quorum princeps fuit Parmetis, diuq́; habitum apud assyrios, postea heliopolim commigrauit. Cur ita factum, quaq; ratione ægypto profectum in hæc loca ubi nunc est postea uenerit, rituq́; assyrio magis quàm ægyptio colatur, dicere supersedi, quia ad præsentem nō attinet cām. Nūc uero eundē Iouē solemq́; esse, cum ex.

ipso sacrorum ritu, tum ex habitu dignoscitur. Simulacrum .n. aureum specie imberbi instat, dextra eleuata cum flagro in aurigæ modum, leua tenet fulmen & spicas. Quæ cuncta Iouis solisq; consociatam potentiam demonstrant Huius templi religio etiam diuinatione præpollet, quæ ad Apollinis potestatem refertur, qui idem atq; sol est. Vehitur .n. simulacrum dei heliopolitani ferculo ueluti uehuntur in pompa ludorum circensiũ, deorum simulacra, & subeunt plerunq; prouinciæ proceres, raso capite, longi tpis castimonia puri, ferũturq; diuino spiritu, nõ suo arbitrio, sed quo deus propellit uehentes, ut uidimus apud Antiũ promoueri simulacra fortunarum, ad danda respõsa. Consulunt hunc deũ & absentes missis diplomatibus cõsignatis, rescribitq; ordine ad ea quæ ꝯsultatione addita cõtinentur. Sic & imperator Traianus initurus ex ea prouincia parthiã cũ exercitu constantissimæ religionis hortantibus amicis, qui maxima huiusce numinis cœperant experimẽtã, ut de euentu ꝯsuleret rei cœptæ, ægit Romano ꝯsilio prius explorãdo fidẽ religionis, ne forte fraus subesset humana. Et primum misit signatos codicillos, ad quos sibi rescribi uellet. Deus iussit afferri chartã, eamq; assignari purã, & mitti, stupentibus sacerdotibus ad eiusmodi factum. Ignorabãt qppe conditionẽ codicillorũ. Hos cũ maxima admiratiõe Traianus excæpit, ꝙ ipse quoq; puris tabellis cũ deo ægisset, tunc aliis codicillis ꝯscriptis signatisq;, ꝯsuluit an romã ppetrato bello rediturus esset. Vitẽ centurialẽ deus ex muneribus in æde dicatis deferri iussit, diuisamq; in partes sudario condi, ac perinde ferri. Exitus rei, obitu Traiani apparuit, ossibus romam rela

tis. Nam fragmentis, species reliquiarum, uitis argumẽto, casus futuri tempus ostensum est. Et ne sermo per singulorum nomina deorum uagetur, accipe quid Assyrij de solis potentia opinentur. Deo enim quem summum maximumq; uenerantur Adad nomen dederunt. Eius nominis interpretatio significat unus. Hũc ergo ut potentissimum adorant deum. Sed subiungunt eidem deã nomine Adargatim, omnemq; potestatem cunctarum rerum his duobus attribuunt, solem terramq; intelligentes, nec multitudine nominum enunciantes diuisam eorum per omnes species potestatem, sed argumentis quibus ornantur, significantes multiplicem præstãtiam duplicis numinis. Ipsa autem argumenta solis rationem loquuntur. Nãq; simulacrum Adad insigne cernitur radijs inclinatis, quibus mõstratur uim cœli in radijs esse solis, qui demittuntur in terram, Adargatis simulacrũ sursum uersum reclinantis radijs insigne est monstrando radiorum ui superne missorum enasci quæcunq; terra progenerat. Sub eodem simulacro species leonũ sunt, eadem ratione terram esse monstrantes, quam phryges finxere matrem deum, idest terram leonibus uehi. Postremo potentiam solis ad omnium potestatũ summitatẽ referri indicant theologi, qui in sacris hoc breuissima ꝑcatione demonstrant, dicẽtes. ἥλιε παντακράτορ κόσμου πνεῦμα κόσμου δύναμις κόσμου φῶς. Solẽ esse oĩa, et Orpheus testatur his uersibus, κέκλυθι πόρου κύκλον ὀρανίαις στροφίγγεσι πολίδρόμον ἥλιε ἥλιος ὢν ἀγλαὲ ζεὺς διόνυσε πάτερ πόντοιο πάτερ αἴης ἥλιε παγγενέτορ παναίολε χρυσεοφεγγές.

De Laudibus Virgilij. Cap. XXXI.

HIc quum Prætextatus fecisset loquendi finem, omnes in eum affixis vultibus admirationem stupore prodebant. Dein laudare hic memoriam, ille doctrinam, cuncti religionē, affirmantes hūc esse unum arcanæ deorum naturæ conscium, qui solus diuina & assequi animo, & eloqui posset ingenio. Inter hæc Euangelus, equidem inquit, miror potuisse tantorum potestatem numinum comprehendi. Verum ꝙ Mantuanum nostrum ad singula, quum de diuinis sermo est, testem citatis, gratiosius est q̄ ut iudicio fieri putetur. An ego credam ꝙ ille quum diceret, Liber & alma Ceres pro sole & luna, non hoc in alterius poetæ imitationem posuerit, ita dici audiens, cur tamen diceretur ignorās? Nisi forte ut græci omnia sua in immensum tollunt, nos quoq; poetas etiam nostros uolumus philosophari, quū ipse Tullius qui non minus professus est philosophandi studium, quam loquēdi, quotiens aut de natura deorum, aut de fato, aut de diuinatione disputat, gloriam quam oratione conflauit, incondita rerum relatione minuat.

Tum Symmachus, de Cicerone Euangele, qui conuitijs impenetrabilis est, post uidebimus, nunc quia cum Marone nobis negocium est, respondeas uolo, utrum poetæ huius opera instituendis tantum pueris idonea iudices, an alia illis altiora inesse fateris. Videris enim mihi ita adhuc Virgilianos habere uersus, qualiter eos pueri magistris prælegentibus canebamus. Immo uero pueri quū essemus Symmache, sine iudicio mirabamur,

inspicere aūt uitia, nec per magistros, nec per ætatem licebat, quæ tñ non pudenter quisq̄ negabit, quum ipse cōfessus sit. Qui.n. moriens poema suum legauit igni, quid nisi famæ suæ conuitia posteritati subtrahenda curauit? nec immerito. erubuit quippe de se futura iudicia, si legeretur petitio deprecantis filio arma à marito cui soli nupserat, nec ex eo prolem suscepisse se nouerat, uel si mille alia multum pudenda, seu in uerbis modo græcis, mō barbaris, seu in ipsa dispositione opis deprehenderētur. Quumq; adhuc dicentem omnes exhorruissent, subtexuit Symmachus. Hæc est qdem Euangele Maronis gloria, ut nullius laudibus crescat, nullius uituperatiōe minuatur. Verum ista quæ proscindis, defendere quilibet pōt ex plebeia grāmaticorum cohorte, ne Seruio nostro qui Priscos, ut mea fert opinio, præceptores doctina præstat, in excusandis talibus quæratur iniuria. Sed quæro utrū quum poetica tibi in tanto poeta displicuerit, neruitñ oratorij, qui in eodem sunt ualidissimi, placere uideantur. Hæc uerba primum Euangeli risus excepit. Deinde subiecit, Id Hercule restat deniq;, ut & oratorem Virgilium renuncietis, nec mirum, quum ad philosophos ambitus uester paulo ante prouexerit.

Si in hac opinione es Symmachus inquit, ut Maro tibi nihil nisi poeticū sensisse existimetur, licet hoc quoq; eidem nomen inuideris, audi quid de operis sui multiplici doctrina ipse pronunciet. Ipsius.n. Maronis epistola, qua compellat Augustum, ita incipit. Ego uero frequentes à te litteras accipio. Et infra, De Ænea quidem meo si me hercle iam dignum auribus haberem tuis, libenter mitterem, sed tanta inchoata res est. ut penè uitio

mentis tantum opus ingressus mihi uidear, quum praesertim (ut scis) alia quoq; studia ad id opus multoq; potiora impertiar. Nec his Virgilij uerbis copia rerũ dissonat, quam plerique penè omnes litteratores pedibus illotis praetereunt, tanq̃ nihil ultra uerborum explanationẽ liceat nosse grmamatico. Ita sibi belli isti homines certos scientiae fines, & uelut quaedam pomeria & effata posuerunt ultra quae si quis egredi audeat, introspexisse in aedem deae à qua mares absterrentur existimandus sit. Sed nos quos crassa minerua dedecet, non patiamur abstrusa esse adyta sacri poematis, sed arcanorum sensum inuestigato aditu doctorum cultu celebranda praebeamus reclusa penetralia. Et ne uidear uelle omnia unus amplecti, spondeo uiolentissima inuenta uel sensa rhetoricae in Virgiliano me opere demonstraturum. Eusebio autem oratorum eloquentissimo non praeripio de oratoria apud Maronem arte tractatum, quem & doctrina & docendi usu melius exequetur. Reliquos omnes, qui adestis impense precatus sim, ut quid uestrum quisque praecipuum sibi annotauerit, de Maronis ingenio uelut ex symbolo conferamus. Mirum in modum alacritatem omnibus qui aderant, haec uerba pepererunt. Et assurgens quisq; in desiderium alios audiendi non uidit & se in idem munus uocandum. Itaq; hortatu mutuo concitati in assensum facile ac libenter animati sunt. Intuentesq; omnes Praetextatum orabant, ut iudicium suum primus aperiret, caeteris per ordinem, quem casus sedendi fecerat secuturis. Et Vectius, Equidem inter omnia quibus eminet laus Maronis, hoc assiduus lector admiror, quia doctissime ius pontificium tãquam

hoc professus in multa & uaria operis sui parte ser/uauit. Et *si tantæ dissertationis sermo non cesserit promit to fore,ut* Virgilius *noster pontifex maximus asseratur.* Post *hunc* Flauianus *apud poetam nostrum inquit,tā/tam scientiam iuris auguralis inuenio,ut si aliarum di sciplinarum doctrina destitueretur , hæc illum uel sola professio sublimaret.* Eustachius *de inde maxime inquit prædicarem,quanta de græcis cautus & tanquam ali/ud agēs modo artificij dissimu latiõe modo professa imi tatione transtulerit,ni me maior admiratio de astrolo/gia,totaq; philosophia teneret,quam parcus & sobrius operi suo nusquam reprehendendus aspersit.* Furius Al*binus alterum fouens* Prætextati *latus,iuxtaq; eum* Ce/*cinna* Albinus *ambo uetustatis affectationē in* Virgilio *p̄dicabant,alter in uersibus,alter in uerbis.* Auienus *non assumā mihi inquit,ut unā aliquā de* Virgilianis *uirtu tibus audeā p̄dicare,sed audiendo q̄cunq; dicetis si qd uel de his mihi uidebitur, uel iamdudum legenti anno tandum uisum est, opportunius proferam,modo memi neritis a* Seruio *nostro exigendum,ut quicquid obscurū uidebitur quasi litteratorum omnium longe maximus palam faciat.* His *dictis & uniuerso cœtui complacitis,* Prætextatus *cum in se conuersa omnium ora uidisset,* Philosophia *inquit quod unicum est munus deorum et disciplina disciplinarum, honoranda est anteloquio.* Vnde *meminerit* Eustachius *primum sibi locum ad dis/serendum omni alia professione cedente concessum.* Huic *tu mi* Flauiane *succedes,ut & auditu uestro recreer, & aliquanto silentio instaurem uires loquendi.* Inter *hæc seruilis moderator obsequij cui cura uel adolēdi pe/nates,uel*

nates uel struẽdi penum & domesticorum actuum ministros regendi, admonet dominum familiam pro solẽnitate annui moris epulatam. Hoc enim *festo religiosæ domus prius famulos instructis tanquam ad usum domini dapibus honorant, & ita demum patrisfamilias mensæ apparatus nouatur.* Insinuat ergo *præsul famulitij cœnæ tempus & dominos iam uocare.* Tum prætex*tatus reseruandus ergo est* Virgilius *noster ad meliorẽ partem diei, ut mane nouum inspiciendo per ordinem carmini destinemus.* Nunc *hora nos admonet ut honore uestro hæc mẽsa dignetur.* Sed & Eustachius & *post hunc* Nicomachus *memunerint crastina dissertatione seruari sibi anteloquij functionem, &* Flauianus *ex placita iam uos lege conuenio, ut sequenti die penates mei beati se tanti cœtus hospitio glorientur.* His *cum omnes assensi essent, cœnam alio aliud de his, quæ inter se cõtulerant reminiscente approbanteq́; cum magna alacritate animi concesserunt.*

MACROBII AVRELII THEODOSII VIRI CONSVLARIS ET ILLVSTRIS SATVRNALIORVM. LIBER II.

HIC VBI Modestus edēdi modus cessare fecit castimoniam ferculorū, & conuiualis lætitia minusculis poculis oriebatur, Auienus ait bene ac sapienter Maro noster tumultuosum ac sobrium uno eodēq; uersu descripsit sub paucorum uerborum immutatione cōuiuium. Nam ubi sub apparatu regio procedere solet luxus ad strepitum postq̄ prima inquit quies epulis. At quū Heroes castigatis dapibus assidunt, non reducit qe tē, qa nec p̄cessit tumultus. Sed inqt postq̄ exempta fames epulis. Nostrum hoc conuiuiū quod & heroici seculi pudicitiam, & nostri cōduxit elegantiam, in quo splendor sobrius & diligens parsimonia Agathonis cōuiuio, uel post magniloquentiā Platonis non cōponere tantum, sed nec præferre dubitauerim. Nam ipse rex mensæ nec in moribus Socrate minor, & in repu. philosopho efficatior. Cæteri qui adestis eminentiores estis ad uirtutum studia, q̄ ut poetis comicis & Alcibiadi, qui tantum fuit fortis ad crimina, alijsq; quibus frequens illud conuiuium fuit, uos quisq̄ existimet comparandos, Bona uerba quæso Prætextatus ait circa reuerentiā tantum socraticæ maiestatis. Nā reliquis qui in illo fuerunt symposio, hæc lumina quis nō præponenda consentiat? Sed quorsum tibi Auiene hoc tendit exemplū? Quia sub

illorum inquit superâlio non defuit, qui psaltriam introm itti peteret, ut puella ex industria supra naturam mollior canora dulcedine & saltationis lubrico exerceret illecebris philosophantes. Illic hoc fieri tentatũ est, ut Agathonis uictoria celebraretur, Nos honorẽ dei cuius hoc festum est, nullo admixtu uoluptatis augemus. Neq; ego sum nescius uos nec tristitiam, nec nubilum uultũ in bonis ducere, nec crassum illũ quẽ auctore Lucilio Cicero semel in uita risisse scribit, magnopere mirari. Ad hæc quum Prætextatus diceret ludicras uoluptates nec suis penatibus assuetas nec ante cœtum tam seriũ producendas, excepit Symmachus. Quia Saturnalibus optimo dierum, ut ait Veronensis poeta, nec uoluptas nobis ut stoicis tanquam hostis repudianda est, nec ut epicureis summum bonum in uoluptate ponendũ, excogitemus alacritatem lasciuia carentem. Et ni fallor inueni, ut iocos ueterum ac nobilium uirorum edecumatos ex multiiugis libris relatione mutua proferamus. Hæc nobis sit litterata lætitia, & docta cauillatio uicẽ planipedis & sabulonis impudica & prætextata uerba iacientis, ac pudorem ac modestiam uersus imitata. Hæc res & cura & studio digna ueteribus uisa est. Etiã primum animaduerto duos, quos eloquentissimos antiqua ætas tulit, comicum Plautum, & oratorem Tullium, eos ambos etiam ad iocorum uenustatem cæteris præstitisse. Plautus quidem ea re clarus fuit, ut post mortem eius comœdiæ quæ incertæ ferebantur, plautinæ tamen esse de iocorum copia noscerentur. Cicero autem quantum in ea re ualuerit, quis ignorat? qui uel liberti eius libros, quos is de patroni iocis cõposuit, quos

quidam ipsius putant esse, legere curauit. Quis item ne scit consularem eum scurram ab inimicis appellari solitum? Quod in oratione etiam sua Vatinius posuit. Atq; ego (ni longum esset) referrem in quibus causis quū nocentissimos reos tueretur, uictoriam iocis adeptus sit, ut ecce pro Lucio Fl. quem repetundarum reum ioci opportunitate de manifestissimis criminibus exemit. Is iocus in oratione non extat, mihi ex libro Fusij Viaculi notus est, & inter alia eius dicteria celebratur. Sed in hoc uerbo, non casu incidi, uolens feci. Iocos enim hoc genus ueteres nostri dicteria dicebant. Testis idem Cicero, qui in lib. episto. ad Cornelium Nepotem secundo sic ait. Itaq; nostri cū omnia quæ dixissemus dicta essent. quæ facete & breuiter & acute locuti essemus, ea proprio nomine appellari dicteria uoluerunt. Hæc Cicero. Nouius uero Pomponiusq; iocos non raro dicteria nominant. Marcus etiam Cato ille censorius argute iocari solitus est. Horum nos ab inuidia muniret auctoritas etiam si nostris cauillaremur. At quum a ueteribus dicta referamus, ipsa utiq; auctorum dignitate defendimur. Si ergo probatis inuentum. Agite quod cuiq; de dictis talibus in mentem ueniet, uicissim memoriam nostram excitando referamus. Placuit uniuersis lætitiæ excogitata sobrietas, & ideo ut Prætextatus incipiendo auctoritatem de exemplo præberet, hortati sunt.

De dicterijs. Cap. I.

TVum ille (Dictū uolo hostis referre, sed uicti, et cuius memoria instaurat romanorū triūphos).

Hannibal Carthaginensis apud regem Antiochum profugus facetissime cauillatus est. Ea cauillatio huiusce modi fuit. Ostendebat Antiochus in campo copias ingẽtes, quas bellum po.ro. facturus comparauerat, conuertebatq; exercitum insignibus argenteis & aureis florentem. Inducebat etiam currus cũ falcibus & elephantos cum turribus, equitatumq; frænis & ephippiis monilibus, ac phaleris præfulgentem. Atq; ibi rex contemplatione tanti & tam ornati exercitus gloriabũdus Hãnibalem aspicit. Et putas ne inqt satis esse romanis hæc omnia? Tunc pœnus eludens ignauiam imbelliamq; militum eius preciose armatorum, Plane inquit satis eẽ credo romanis hæc, & si auarissimi sunt. Nihil prorsus neq; tam lepide, neq; tam acerbe dici potest, Rex de numero exercitus sui, ac de existimanda æquiparatione q̃sierat. Respondit Hannibal de præda. Flauianus subiecit, Sacrificium apud ueteres fuit, quod uocabatur proteruia. In eo mos erat, ut siquid ex epulis supfuisset, igne consumeretur. Hic Catonis iocus est. Namq; Albidium quendam, qui sua bona comedisset, & nouissime domũ quæ ei reliqua erat incendio perdidisset, proteruiam fecisse dicebat, quod comesse non potuerit, id cõbussisse.

Dictum Ciceronis in seruiliam. Cap. II.

Symmachus deinde, Mater. M. Bruti Seruilia quũ preciosum ære paruo fundum abstulisset à Cæsare subijciente hastæ bona ciuium, non effugit dictum tale Ciceronis, Equidẽ quo melius emptum sciat

tis, comparauit Seruilia hunc fundum tertia deducta. Filia autem Seruiliæ erat Iunia tertia, eademq́; C. Cassij uxor, lasciuiente dictatore tam in matrē q̃ in puellā. Tūc luxuriam senis adulteri ciuitas subinde rumoribus iocisq́; carpebat, ut mala non tantum seria forent.

Sutoris dictum facetum. Cap. III.

POst hunc Cecinna Albinus, Plancus in iudicio forte amici, quū molestum testem destruere uellet, interrogauit (quia sutorem sciebat) quo artificio se tueretur. Ille urbane respondit, Gallā subigo. Sutorium hoc habetur instrumentum, quod non infacete in adulterij exprobationem ambiguitate conuertit. Nā Plancus in Meuia Galla nupta male audiebat.

Antonij familiaris dictum. Cap. IIII.

SEcutus est Furius Albinum. Post mutinensem fugam quærentibus quid ageret Antonius, respondisse familiaris eius ferebatur. Quod canis in ægypto, bibit & fugit, quoniam in illis regionibus constat canes raptu crocodillorum exterritos currere & bibere.

Publij dictum. Cap. V.

EVstachius deinde. Publius Mutium imprimis maliuolum quum uidisset solito tristiorem, aut Mutio inquit nescio quid in commodi accessit, aut nescio cui aliquid boni.

Fausti dicterium. Cap. VI.

INde Auienus. Faustus Syllæ filius quū soror eius eodem tempore duos mœchos haberet, Fuluium Fullonis filium, & Pompeium cognomine Ma-

culam, miror inquit sororem meam habere maculam, quum Fullonem habeat.

Seruilij iocus. Cap. VII.

HIc Euangelus. Apud. L. Malliũ, qui optimus pictor Romæ habebatur, Seruilius Geminius forte cœnabat. Quũq; filios eius deformes uidisset, non similiter inquit Malli fingis & pingis, & Mallius. In tenebris.n. fingo inquit, luce pingo.

Demosthenis argutus iocus. Cap. VIII.

EVsebius deinde, Demosthenes inquit excitatus ad laidis famam, cuius formam tunc græcia mirabatur, accessit, ut & ipse famoso amore potiretur. Qui ubi dimidium talentum unius pretium noctis audiuit, discessit hoc dicto ὀυκ ἀγοράζω τοσούτου μεταυοῆσαι.

Inter hæc cũ Seruius ordine se uocante p uerecundiã sileret, omnes nos inquit Euangelus impudentes grammatice pronuncias. si tacere talia uis uideri tuitionẽ pudoris. Vnde neq; tuum, nec Disarij, aut Hori superciliũ liberum erit à superbiæ nota, ni Prætextatum, & nos uelitis imitari.

Tunc Seruius. Postq̃ magis silentium erubescẽdum uidit, ad libertatem se similis relationis animauit. M. inquit Votacilius pitholaus, quum. C. Seruilius uno tantum die consul fuisset, dixit, ante flamines, nunc cõsules diales fiunt. Nec Disarius ultra exprobrationem taciturnitatis expectans ait.

Platonis distichon necnõ Ciceronis in multos ioca plurima. Cap. IX.

POst hunc. Horus quoq; affero ad uos inquit δι στιχον Platonis, quo ille adolescens luserit, quũ tragœdijs quoq; eadẽ ætate pluderet. τὴν ψυ= χὴν ἀγάφρωνα φιλῶν ἐπὶ χείλεσιν εἶχον ἦλ θε ἦτα ἡμῶν ὡς διαβησομθύη Orta ex his lætitia, et omnibus in censorium risum remissis, ac retractantibus q̃ à singulis antiquæ festiuitatis sapore prolata sunt Symmachus ait, Hos Platonis uersiculos, quorum magis uetustatem an breuitatem mireris incertum est, legisse me memini in latinum tanto latius uersos, quanto solet nostra q̃ græcorum lingua breuior & angustior existimari. Et (ut opinor) hæc uerba sunt.

Dum semiulco sauio meum puellum sauior.
Dulcemq; florem spiritus duco, ex aperto tramite
Anima ægra & saucia cucurrit ad labia mihi,
Rictumq; in oris peruium et labia pueri mollia rimata
Itiner transitus, ut transiret nititur.
Tum si moræ quid fuisset plusculæ.
In cœtu osculi amoris igne percita transisset.
Et me linqueret, & mira prorsus res fieret,
Vt ad me fierẽ mortuus, ad puerũ intus uiuerẽ. Sed miror oẽs uos ioca tacuisse Cice. in qbus facundissimus, ut in oĩbus fuit. Et si uidetur, ut æditus rñsa numinis sui pdicat, ita ego q̃ memoria suggesserit, referã dicta Ciceronis. Tũ omnibus ad audiendũ erectis, ille sic incipit.

M. Cicero, quum apud Damasippũ cœnaret, & ille mediocri uino posito diceret, Bibite phalernum hoc, annorum quadraginta est, Bene inquit ætatem fert.

Idem quũ Lentulum generum suum exiguæ staturæ hominem longo gladio accinctum uidisset, quis inquit

generum meum ad gladium alligauit?

Nec quinto Ciceroni fratri circa similē mordacitatē pepercit. Nā quū in ea prouincia quā ille rexerat, uidisset clypeatā imaginē eius ingentibus liniamentis usq; ad pectus ex more pictā (erat aūt quintus ipse staturæ paruæ) ait, Frater meus dimidius maior est q̄ totus.

In consulatu Vatinij, quem paucis diebus gessit, notabilis Ciceronis urbanitas circunferebatur. Magnum ostentum inquit anno Vatinij factum est, ꝙ illo consule nec bruma, nec uer, nec æstas, nec autumnus fuit. Querenti deinde Vatinio ꝙ grauatus esset, domum ad se infirmatum uenire, respondit, Volui in consulatu tuo uenire, sed nox me comprehendit. Vlcisci autem se Cicero uidebatur, ut qui respondisse sibi Vatinium meminerat, quum humeris se reipu. de exilio reportatum gloriaretur. Vnde ergo tibi uarices.

Caninius quoq; Reuilius, qui uno die (ut Seruius retulit) consul fuit, rostra quum ascēdisset, pariter honorem inijt consulatus & eierauit, quod Cicero gaudēs omni occasione urbanitatis increpuit, λογοθεώρητος est Canninius consul, Deinde. Hoc consecutus est Reuilius, ut quæreretur quibus consulibus cōsul fuerit. Dicere præterea non destitit, Vigilātem habemus cōsulem Ganinium, qui in consulatu suo somnum non uidit.

Pompeius Ciceronis facetiarū impatiens fuit. Cuius hæc dicta ferebātur. Ego uero quē fugiā habeo, quē sequar non habeo. Sed & quū ad Pōpeiū uenisset, dicentibus sero eū uenisse, rn̄dit. Minime sero ueni, nam nihil hic paratum uideo. Deinde inter-

roganti Pompeio ubi gener eius Dolobella esset, respondit, cum socero tuo. Et quū donasset Pompeius transfugam ciuitate romana, o hominē bellum inqt, gallis ciuitatem promittit alienam, qui nobis nostrā non potest reddere. Propter q̄ merito uidebatur dixisse Pompeius, Cupio ad hostes Cicero transeat, ut nos timeat.

IN Cæsarem quoq; mordacitas Ciceronis dentes suos strinxit. Nam primum post uictoriam Cæsaris interrogatus, cur in electiōe partis errasset, respōdit, Præcinctura me decœpit. Iocatus in Cæsarem, q ita toga præcingebatur, ut trahendo laciniam, uelut mollis incederet, adeo ut Sylla tanq̄ prouidus dixerit Pompeio, Caue tibi illum puerum male præcinctum.

DEinde quum laberius in fine ludorum anulo aureo honoratus à Cæsare, è uestigio in. xiiij. ad spectandum transijt, uiolato ordine, & quū detractus eēt eques romanus, & quū minus remissus, ait Cicero prætereunti Laberio, & sedile quærenti Recœpissem te, nisi anguste sederem, simul & illum respuens, & in nouum senatum iocatus, cuius numerum Cæsar supra fas auxerat. Nec impune, respondit. n. Laberius. Mirum si anguste sedes, q soles duabus sellis sedere, exprobrata leuitate Ciceronis, qua inerito optimus ciuis male audiebat.

Idem Cicero alias facilitatem Cæsaris in eligendo senatum irrisit palam. Nam quum ab hospite suo Publio Mallio rogaretur, ut decurionatum priuigno eius expediret, assistente frequentia dixit, Romæ si ius habebit Pompe. difficile est. Nec intra hac mordacitas stetit, qppe ab Androne quodam laodiceno salutatus, quum cau

sam aduentus requisiuisset, comperissetq́; (nam ille se legatum de libertate patriæ ad Cæsarem uenisse respondit) ita expressit publicam seruitutem. καὶ ἐπιτύχης καὶ περὶ ἡμᾶς πρέσβευσον. si optinueris & pro nobis intercede.

Vigebat in eo excedens iocus & seria mordacitas, ut hoc est ex epistola ad. C. Cassium dictatoris uiolatorem. Vellem idibus martijs me ad cœnam inuitasses, profecto reliquiarum nihil fuisset, nunc me reliquiæ nostræ exercent. Idem Cicero de Pisone genero, & M. Lepido lepidissime cauillatus est. Dicente adhuc Symmacho, & (ut uidebatur) plura dicturo, intercedens auienus, ut fieri in sermonibus conuiualibus solet. Nec Augu. inquit Cæsar in huiusmodi dicacitate quoq̃ minor, & fortasse nec Tullio. Et si uolentibus uobis erit, aliqua eius quæ memoria suggesserit, relaturus sum. Et horus. Permitte Auiene Symmachus explicet de his, quos iam nominauerat, dicta Ciceronis, & opportunius quæ de Augusto uis referre succedent.

Reticente Auieno, Symmachus. Cicero inq̃, quum Piso gener eius mollius incederet, filia autem concitatius, ait genero ambula tanquam fœmina, ait filiæ, ambula tanquam uir. Et quum M. Lepidus in senatu dixisset patribus conscriptis ego nõ tanti fecissem simile factum. Tullius ait. Ego nõ tanti fecissem ὁμοιόπτωτον. Sed perge Auiene ne ultra te dicturientem retardem.

Augusti ioca. Cap. X.

ET ille, Augustus inquam Cæsar affectauit iocos, saluo tamen maiestatis pudorisq; respectu, nec ut caderet in scurram. Aiacem tragœdiam scripserat, eandemq; q sibi displicuisset, deleuerat. Postea Lucius Caius tragœdiarum scriptor interrogabat eum, qd ageret, Aiax suus. Et ille in spongiã inqt incubuit.

IDdem Augustus, quum ei quidam libellum trepidus offerret, & modo proferret manum, modo retraheret, Putas inquit te assem elephanto dare?

Idem quum ab eo Pacuuius Taurus congiarium peteret, diceretq;, iam hoc homines uulgo loq, non paruã ab illo sibi pecuniam datam, sed tu inquit noli credere.

Aliũ præfectura equitum summotum, & insuper salariũ postulantẽ, dicentemq; nõ lucri cã dari hoc mihi rogo, sed ut iudicio tuo munus uidear impetrasse, et ita officiũ deposuisse, hoc dicto repercussit, Tu te accæpisse apud omnes affirma, & ego dedisse me non negabo.

Vrbanitas eiusdem innotuit circa Herennium deditum uitijs iuuenem, quem quum castris excedere iussisset, & ille supplex hac deprecatione uteretur, quo modo ad patrias sedes reuertar? quid patri meo dicam? respondit, dic me tibi displicuisse.

Saxo in expeditione percussum ac notabili cicatrice in fronte deformem nimium tamen sua opera iactantẽ, sic leuiter castigauit. At tu quum fugies inquit, nunquã post te respexeris.

Galbæ cuius informe gibbo erat corpus, agẽti apud se causam & frequenter dicenti corrige in me siqd reprehendis, respondit, ego te monere possum, corrigere non possum. Quum multi Seuero Cassio accusante absolue-

rentur, & architectus fori Augusti expectationem operis diu traheret, ita iocatus est, uellem Cassius & meũ forum accusasset.

VEctius quum monumentum patris exarasset, ait Augustus, hoc est uere monumentũ patris colere. Quũ audisset inter pueros, quos in Syria Herodes rex iudeorum intra bimatum iussit interfici, filium quoq; eius occisum, ait. Melius est Herodis porcum esse quam filium.

Idẽ Augustus q̃a Mecœnatem suũ nouerat esse stilo remisso molli et dissoluto, talẽ se in epistolis, quas ad eũ scribebat, sæpius exhibebat, & ꝯtra castigationem loquendi quã alias ille scribendo seruabat, in epistola ad Mecœnatẽ familiari, plura in iocos effusa subtexuit, Vale mel gentiũ, metulle, ebur ex hetruria, laser arretinũ, adamas supernas, thyberinũ margaritũ, cilneorũ smaragde, iaspis figulorũ, berille prosennæ, carbunculũ habeas ἵνα συντέμω πάντα μαλάγματα mœcharũ.

Excæptus ést à quodam cœna satis parca, & quasi quotidiana, nam penè nulli se inuitanti negabat. Post epulum igitur, inops ac sine ullo apparatu discedens, Vale dicenti hoc tantum insusurrauit, nõ putabam me tibi tam familiarem.

Quũ de tyriæ purpuræ, quã emi iusserat, obscuritate quæreretur, dicente uenditore, erige altius & suspice, his usus est salibus. Quid ergo ut me Po. Ro. dicat bene cultum, in solario ambulaturus sum?

Nomenculatori suo de cuius obliuione quærebatur dicenti, nunquid ad forum mandas? Accipe inquit cõmendaticias, quia illic neminem nosti.

Vatinio in prima sua ætate eleganter insultauit. Cõfusus ille podagra uolebat tamen uideri discussisse uitiũ, & mille passus ambulare se gloriabatur. Cui Cæsar. Non miror inquit, dies aliquanto sunt longiores.

Relata ad se magnitudine æris alieni, quam quidam eques romanus dum uixit excedẽtem ducẽties. LL. S. cœlauerat, culcitrã eius cubicularem in eius auctione sibi iussit. Et præceptum mirantibus, hanc rationem reddidit. Habenda est ad somnum culcitra, in qua ille quum tantum deberet, dormire potuit.

Nõ est intermittendus sermo eius, quem Catonis honori dedit. Venit forte in domum in qua Cato habitauerat. Dein Strabone in adulationem Cæsa. male existimante de catonis peruicacia ait. Quisqs præsentem statũ ciuitatis cõmutari non uolet, & ciuis & uir bonus est. Satis serio & Catonem laudauit, & sibi ne quis affectaret res nouas consuluit.

Soleo in Augusto magis mirari, quos pertulit iocos, q̃ ipse quos protulit, quia maior est patientiæ q̃ facundiæ laus, maxime cum æquanimiter aliqua etiam iocis mordaciora pertulerit. Cuiusdam prouincialis iocus asper innotuit. Intrauerat romam simillimus Cæsari, & in se omnium ora conuerterat. Augustus perduci hominem ad se iussit, uisumq; hoc modo interrogauit. Dic mihi adolescens, fuit aliquando mater tua romæ. Negauit ille, nec contentus adiecit, sed pater meus sæpe.

Temporibus triumuiralibus Pollio cum fescẽninos in eum Augustus scripsisset ait. At ego taceo. Nõ est. n. facile in eum scribere, qui potest proscribere.

Curtius eques romanus delitijs diffluens, quum macrum turdũ sumpsisset in conuiuio Cæ. interrogauit an mittere liceret. Responderat princeps quidni liceat? Ille statim per fenestram misit.

Aes alienum Augustus cuiusdam senatoris cari sibi nõ rogatus exoluerat numerato quadragies. At ille pro gratiarum actione hoc solum ei scripsit. Mihi nihil.

Solebat Licinius libertus eius inchoanti opera patrono magnas pecunias conferre. Quem morem secutus cẽtum promisit per libellum, in quo uirgulæ superductæ pars ultra pecuniæ defectionem protendebatur, uacante infra loco, Cæsar occasione usus priori alterum centies sua manu iunxit, spacio diligenter expleto, & affectata litteræ similitudine, geminatamq; accœpit summam, dissimulante liberto. Qui postea cœpto alio opere, leniter factum suum Cæsari obiecit libello tali dato, Confero tibi domine ad noui operis impensam, qđ uidebitur.

Mira etiam censoris Augusti & laudata patientia. Corripiebatur eques romanus a principe, tanquam minuisset facultates suas. At ille se multiplicasse coram probauit. Mox eidem obiecit, ꝙ ad contrahendum matrimonium legibus non paruisset. Ille uxorem sibi & tres liberos esse dixit. Tunc adiecit. Post hac Cæsar cum de honestis hominibus inquiris, honestis mandato.

Etiam militis non libertatem tantum, sed & temeritatẽ tulit. In quadã uilla inqetas noctes agebat, rũpẽte somnũ eius crebro noctuæ cantu. Præhendendam curauit noctuã. Miles aucupij peritus & spe ingentis pmij ptulit. Laudato imperator mille nummos dari iussit. Ille ausus est dicere. Malo uiuat, auemq; dimisit. Quis nõ

miratus est non offenso Cæsare abijsse militem contumacem. Veteranus quum die sibi dicto periclitaretur, accessit in publico ad Cæsarem, rogauitq; ut sibi adesset. Ille aduocatum quem ex comitatu suo elegerat sine mora dedit, cõmendauitq; ei litigatorem. Exclamauit ingẽti uoce Veteranus. At non ego Cæsar periclitãte te actiaco bello, uicarium quæsiui, sed pro te ipse pugnaui, detexitq; impressas cicatrices. Erubuit Cæsar, uenitq; in aduocationem, ut qui uereretur non superbus tantum, sed etiam ingratus uideri.

Delectatus inter cœnã erat pueris symphoniacis Turonij Flacci mangonis, atq; eos frumẽto donauerat, quũ in alia acromata fuisset liberalis nummis. Eosdemq; postea Turonius æque inter cœnam quærenti Cæsari sic excusauit; ad molas sunt.

coruus salutat Augustum Sublimis actiaca uictoria reuertebatur, occurrit ei inter gratulantes, coruum tenens, quem instituerat hoc dicere. Aue Cæsar uictor imperator. Miratus Cæsar officiosam auem. xx. milibus nũmum emit, Socius opificis ad quem nihil ex illa liberalitate peruenerat, affirmauit Cæsari habere illũ & aliũ coruũ, quem ut afferre cogeretur rogauit. Allatus uerba quæ didicerat expressit. Aue uictor imperator Antoni, nihil exasperatus satis duxit iubere illum diuidere donatiuum cum contubernali. Salutatus similiter a psytaco emi iussit eum. Idem miratus in pica, hanc quoq; redemit. Exemplum sutorem pauperem sollicitauit, ut coruum institueret ad parẽ salutationem, qui impendio exhaustus, sæpe ad auem nõ respondentem dicere solebat, opera & impensa perijt. Aliquando tamen coruus cœpit dicere dictatam salutationem.

tionem. Hac audita dum transit, Augustus respondit. Satis domi salutatorum talium habeo. Superfuit coruo memoria, ut & illa quibus dominum quærentem solebat audire, subtexeret, opera & impensa perijt. Ad quod Cæsar risit, Emiq; auem iussit, quanti nullam adhuc emerat. Solebat descendenti a palatio Cæsari honorificum aliquod epigramma porrigere græculus. Id quũ frustra sæpe fecisset, rursusq; eum id facturum uidisset Augustus, breue manu sua in charta exarauit græcum epigramma, pergenti deinde ad se obuiam misit. Ille legendo laudare, mirari tam uoce q̃ uultu. Quumq; accessisset ad sellam, demissa in fundam pauperem manu, paucos denarios protulit, quos principi daret. adiectus hic sermo. μὴ κατὰ τὴν τύχην σήν σ᾽ ἔβαστε εἰ πλέον ἐδίδουν. Non secundum fortunam tuã Auguste, si plus haberem plus darem, Secuto omnium risu, dispensatorem Cæsar uocauit, & sestertia centum milia græculo numerari iussit.

De moribus fœminarum. Cap. XI.

Vltis aliq̃ & filiæ eius Iuliæ dicta referamus? Sed si garrulus nõ putabor, uolo de moribus fœminæ pauca præmittere, ni quisq̃ uestrũ habeat seria & dicenda q̃ proferat. Hortantibusq; omnibus, ut cœpto insisteret, ita de Iulia orsus est. Annũ agebat tricesimum & octauum, tempus ætatis (si mens sana super esset) uergentis in senium, sed indulgentia tam fortunæ, q̃ patris abutebatur, quum alioquin litterarũ amor, multaq; eruditio, quæ in illa esset, præterea mitis

humanitas, minimeq; sæuus animus ingentem fœmi-na gratiam conciliarent, mirantibus qui uitia noscebāt tantam pariter diuersitatem. Non semel præceperat ei pater, temperato tamen inter indulgentiam grauitatē-q; sermone, quatinus moderaretur profusos cultus pspi-cuosq; comitatus. Idem quum ad nepotum turbam, si-militudinemq; respexerat, qua repræsentabatur Agrip-pa, dubitare de pudicitia filiæ erubescebat. Inde blādie batur sibi Augustus lætum in filia animum usq; ad spe-ciem procacitatis, sed reatu liberū, & talem fuisse apud maiores Claudiam credere audebat. Itaq; inter amicos dixit, duas habere se filias delicatas, quas necesse habe-ret ferre rempu. Iulia uenerat ad eum licentiore habi-tu & oculos offenderat patris tacentis. Mutauit cultus sui postera die morem, & lætum patrem affectata seueri tate complexa est. At ille qui pridie dolorem suum conti nuerat, gaudium continere non potuit. Et quantum ait in filia Augusti probabilior est hic cultus? Nō defuit pa trocinio suo Iulia his uerbis. Hodie enim me patris ocu lis ornaui, heri uiri.

Notum & illud, auerterant in se populū in specta-culo gladiatorum Liuia & Iulia, comitatus dissimili-tudine. Quippe cingētibus Liuiam grauibus uiris, hæc iuuentutis & quidem luxuriosæ grege circunsidebatur. Admonuit pater scripto, Videret quantum inter duas principes fœminas interesset, Eleganter illa rescripsit. Et hi mecum senes fient.

Eadem Iulia mature habere cœperat canos, quos le-gere secreto solebat. Subitus interuentus patris aliquan-do oppressit ornatrices. Dissimulauit Augustus deprehē

sis super uestem earum canis, & alijs sermonibus tēpore extracto induxit ætatis mentionem. Interrogauitque filiam, utrum post aliquot annos cana esse mallet, an calua. Et quum ille respondisset. Ego pater cana esse malo, sic illi mendacium obiecit. Quid ergo istæ te caluam tam cito faciunt.

Item quum grauem amicum audisset Iulia suadentem melius facturam, si se composuisset ad exemplar paternæ frugalitatis, ait. Ille obliuiscitur Cæsarem se eē. ego inemini me Cæsaris filiam.

Quumq; conscij flagitiorum mirarentur quo modo similes Agrippæ filios procrearet, quæ tam uulgo potestatem corporis sui faceret, ait. Nunquam enim nisi naui plena tollo uectorem.

Simile dictum populiæ. M. filiæ quæ miranti cuidā, qd eēt, quapropter aliæ bestiæ nunq̄ marē desiderarēt, nisi quū p̄gnātes uellent fieri, rñdit, bestiæ enim sunt.

Cecilij urbanitas. Cap. XII.

SEd ut a fœminis ad uiros, & à lasciuis iocis ad honestos reuertar, Cecilius iurisconsultus urbanitatis miræ libertatisq; habebatur, præcipue tñ is iocus eius innotuit. Lapidatus à populo Vatinius, cū gladiatoriū munus ederet, obtinuerat, ut ædiles edicerent, ne quis in arenam nisi pomum misisse uellet. Forte ijs diebus Casellius consultus a quodā, an nux pinea pomū esset, respondit. si in Vatinium missurus es, pomū est.

MErcatori deinde quemadmodum cum socio nauem diuideret interroganti respōdisse traditur. Nauē si diuidis, nec tu nec socius hebitis.

In Galbam eloquentia claram, sed quem habitus, (ut supra dixi) corporis destruebat. M. Lollij uox circũ ferebatur, ingenium Galbæ male habitat. In eundem Galba Orbilius grammaticus Acerbius irrisit, Prodierat Orbilius in reum testis, quem Galbã ut cõfunderet, dissimulata eius professione, interrogauit. Quid artiũ facis? respondit. In sole gibbos fricare soleo.

LVcius Cecilius quum. C. Cæsar alijs qui secum pila lusitabant centena sestertia, illi uni quinquaginta dari iussisset, quid ego inquit una manu ludo.

Quum iratus esse Pub. Clodius decimo Valerio diceretur, ꝙ ei nummum petenti non dedisset, Quid amplius inquit mihi facturus es, nisi ut Dyrachium eam et redeam, ludens ad Ciceronis exilium.

De Laberio. Cap. XIII.

SEd quia & paulo ante Aurelius Symmachus, & ego nunc, Laberij fecimus mentionem, si aliqua huius, atq; Publij dicta referemus, uidebimur, & adhibendi conuiuio mimmos uitasse lasciuiam, & tamen celebritatem quam quum adsunt illi excitare pollicentur imitari. Laberium asperæ libertatis equitem Romanum Cæsar quingentis milibus inuitauit, ut prodiret in scœnam, et ipse ageret mimmos, quos scriptitabat. Sed potestas non solum si inuitet, sed etiam si supplicet, cogit. Vnde se & Laberius à Cæsare coactum in prologo testatur his uersibus.

Necessitas, cuius cursus transuersi impetum

Voluerunt multi effugere, pauci potuerunt,
Quo me detrusit pene extremis sensibus?
Quem nulla ambitio, nulla unq̃ largitio,
Nullus timor, uis nulla, nulla auctoritas
Mouere potuit in iuuenta de statu,
Ecce in senecta, ut facile labefecit loco?
Viri excellentis mente clemente edita
Submissa placide blandiloquens oratio.
Etenim ipsi dij negare cui nil potuerunt,
Hominem me denegare quis posset pati?
Ego bis tricenis annis actis sine nota
Eques romanus lare egressus meo, domum
Reuertar mimmus, nimirum hoc die
Vno plus uixi mihi q̃ uiuendum fuit.
Fortuna immoderata in bono æque atq; in malo
Si tibi erat libitum litterarum laudibus
Floris cacumen nostræ famæ frangere,
Cur quum uigebam membris præuiridantibus
Satisfacere populo & tali cum poteram uiro,
Non flexibilem me concuruasti, ut carperes?
Nunc me deijcis quo? quid ad scœnam affero?
Decorem formæ, an dignitatem corporis?
Animi uirtutem an uocis iocundæ sonum?
Vt hedera serpens uires arboreas necat,
Ita me uetustas amplexu annorum necat,
Sepulchris similis, nil nisi nomen retineo.

In ipsa quoq; actione subinde se qua poterat ulcisce-batur inducto habitu syri, qui uelut flagris cæsus præ-ripientiq; se similis exclamabat. Porro quirites liberta-tem perdidimus Et paulopost adiecit, necesse est mul-

tos timeat, quem multi timēt. Quo dicto uniuersitas po-puli ad solum Caes. oculos & ora conuertit, notantes eius impotentiam hac dicacitate lapidatam Ob haec in Publium uertit fauorem. Is Publi. natione syrus, quum puer ad patronum domū esset adductus promeruit eū nō minus salibus & ingenio, q̄ forma. Nam forte quū ille seruū suū hydropicum iacentē in area uidisset, increpuissetq; quid in sole faceret, respondit, aquā calefacit, Iocularí deinde super cœnā exorta q̄one, quodnā esset molestum ocium, aliud alio opinante, ille podagricū pedes dixit. Ob haec & alia manumissus, & maiore cura eruditus, quum mimmos componeret, ingentiq; assensu in Italiae oppidis agere cœpisset, productus romae p Caesaris ludos, omnes qui tunc scripta et operas suas in scaenam locauerant prouocauit, ut singuli secum posita in-uicem materia pro tempore contenderent. Nec ullo recusante superauit omnes, in quis & Laberium. Vnde Caesar arridens hoc modo pronunciauit, Fauente tibi me, uictus es Laberi à syro. Statimq; Publio palmam, et Laberio annulum aureum cum quingentis sestertijs dedit. Tunc Publius ad Laberium recedentem ait, Quicum contendisti scriptor, hunc spectator subleua. Sed et Laberius sequenti statim commissione, mimmo nouo interiecit hos uersus.

Non possunt primi esse omnes omni in tempore.
Summum ad gradum quum claritatis ueneris, cōsistes.
Ægre, & citius q̄ descendas, decides.
Cecidi ego, cadet qui sequitur, laus est publica.

Publij autem sententiae feruntur lepidae, & ad communem usum accommodatissimae. Ex quibus has fere me-

mini singulis uersibus circunscriptas.
Beneficium dando accepit qui digno dedit.
Feras, non culpes, quod mutari non potest.
Cui plus licet, q̃ par est, plus uult q̃ licet.
Comes facundus in uia pro uehiculo est.
Frugalitas miseria est rumoris boni.
Hæredis fletus sub persona risus est.
Furor fit læsa sæpius patientia.
Improbe Neptunnum accusat, qui iterũ naufragiũ facit,
Nimium altercando ueritas amittitur.
Pars beneficij est, quod petitur si cito neges.
Ita amicum habeas, posse ut fieri hũc inimicum putes.
Veterem ferendo iniuriam inuitas nouam.
Nunq̃ periculum sine periculo uincitur.

De Pylade histrione. Cap. XIIII.

SEd q̃a semel ingressus sum scænam loquendo, non Pylades histrio nobis omittẽdus est, qui clarus in opere suo fuit tẽporibus Augusti, & Hylam discipulum usq; ad æqualitatis contentionem eruditione prouexit. Populus deinde inter utriusq; suffragia diuisus est. Et quum canticum quoddã saltaret Hylas, cuius clausula erat, τὸν μέγαν ἀγαμέμνονα sublimẽ ingentemq; Hylas uelut metiebatur. Non tulit Pylades, & exclamauit è cauea, σὺ μακρὸν οὐ μέγα ποιεῖς. Tunc eum populus coegit idem saltare canticum. Quumq; ad locũ uenisset quẽ rep̃henderat, expressit cogitantẽ, nihil magis iratus magno duci cõuenire, q̃ pro oibus cogitare. Saltabat Hylas Oedipodẽ, & Pylades

hac uoce securitatē saltantis castigauit σὺ βλέπεις. Quū in Herculē furentē prodisset, et nōnnullis icessum histrioni conuenientem non seruare uideretur, deposita psona, ridentes increpuit, μωρὸν μαι νόμενον ὀρχοῦμαι. Hac fabula & sagittas iniecit in populum. Eandem personam quum iussu Augusti in triclinio ageret, & intendit arcum, & spicula immisit. Nec indignatus est Cæsar eodem se loco pyladi, quo popu. Roma. fuisse. Hic quia ferebatur mutasse rudis illius saltationis ritum qui, apud maiores uiguit, & uenustam induxisse nouitatem, interrogatus ab Augusto quæ saltationi cōtulisset, respondit λυδῶν συριγγῶν. Idem quum propter populi seditiōem pro contentione inter se Hylamq; habita concitatam indignationem excepisset Augusti, respondit βασιλεῦ ἔασον αὐτοὺς περὶ ἡμᾶς ἀπασχολεῖσθαι καὶ εὐχαρίστεις. His dictis & excitata letitia quum in Auieno memoria florida, & amœnitas laudaretur ingenij, mensas secundas minister admouit.

ET Flauianus. Multi ut extimio in hoc à Varrone dissentiunt, qui in illa lepidissima satyra Menippea, quæ inscribitur, Nescis quid uesper uehat, de secunda mensa placentas remouit. Sed quæso dicas Cecinna uerba ipsa Varronis, si tibi beneficio memoriæ tenacioris hæserunt. Et Albinus, locus inquit Varronis quē referri à me imperas, in his ferè uerbis est. Bellaria ea maximè sunt mellita, quæ mellita non sunt. Dulcibus enim cum pepsi societas infida. Significant autē bellaria omne mensæ secundæ genus. Nam quæ πέμματα græci uel τραγήματα dixerūt, ea ueteres nostri appellauere bellaria. Vina quoq; dulciora est inuenire

in comœdijs antiquioribus hoc uocabulo, dictaq; ea Li beri bellaria.

De Vino. Cap. XV.

ET Euangelus. Agite antequã surgendum nobis sit, uino indulgeamus, quod decreti Platonici auctoritate faciemus, qui existimauit fonitẽ esse quendam & incitabulum ingenij uirtutisq;, si mens et corpus hominis uino flagret. Tum Eustachius, qd agis inquit Euangele, an Platonem extimas haurienda passim uina suasisse, & non magis inter minuta pocula iocundiorem liberalioremq; inuitationem quæ fieret sub quibusdam quasi arbitris & magistris conuiuiorum sobrijs, non improbasse? Et hoc est quod in primo & in secundo de legibus non inutile uiris esse decernit. Nam & modicis honestisq; interbibendum remissionibus refici integrariq; animos, ad instaurãda sobrietatis officia extimauit, redditosq; sensim lætiores, & ad intentiones rursus capessendas fieri habiliores, & simul siqui penitus in his affectionum cupiditatumq; errores inessent, quos celaret alioquin pudor reuerẽs, ea omnia sine graui periculo libertate per uinum data detegi, & ad corrigendum medendumq; fieri opportuniora. Atq; hoc etiam Plato ibidem dicit, non diffugiendas esse huiuscemodi exercitationes aduersus propulsandam uini uiolẽtiam, neq; ullum unquam continentem prorsum aut tẽperantem satis fideliter uisum esse, cui uita non inter ipsa errorum pericula et in medijs uoluptatum illecebris explorata sit. Nam cui libentiæ gratiæq; omnes conuiuiorum incognitæ sint, quiq; illarum omnino expers sit,

si eum forte ad participãdas huiusmodi uoluptates, aut uoluntas tulerit, aut casus induxerit, aut necessitas impulerit, mox deliniri & capi, neq; mentẽ eius animũq; consistere. Congrediendum *igitur, & tanq̃ in acie quadam cum uoluptarijs rebus, cũq; ista uini licentia cõminus decernendum, ut aduersus eas nõ fuga nec absentia simus tuti, sed animi uigore, & constanti præsentia, moderatoq; usu temperantiam continentiamq; tueamur, et calefacto simul refotoq; animo, siqd in eo uel frigidæ tristitiæ, uel torpentis uerecundiæ fuerit, diluamus.* Sed *q̃a uoluptatum fecimus mentionem, docet* Aristoteles *à quibus uoluptatibus sit cauendum.* Quinq; *enim sunt sensus hominum, quos græci* αἰσθήσεις *appellant, p quos uoluptas animo aut corpori quæri uidetur, tactus, gustus, odoratus, uisus, auditus.* Ex *ijs omnibus uoluptas q̃ immodice capitur, ea turpis atq; improba est.* Sed.n. *quæ nimia, ex gustu atq; tactu est, ea igitur gemina uoluptas sicut sapientes uiri censuerunt, omnium rerũ fœdissima est, eosq; maxime qui sese duabus istis uoluptatibus dediderunt, grauissimi uitij uocabulis græci appellauerunt, uel* ἀκρατεῖς, *uel* ἀκολάστους. Nos *eos uel incõtinentes dicimus, uel intẽperantes.* Istas *aũt uoluptates duas, gustus atq; tactus.i. cibi atq; ueneris, solas hominibus cõmunes uidemus esse cum belluis.* Et *icãrco in pecudum ferorumq; animaliumq; numero habetur quisquis est his ferarũ uoluptatibus occupatus.* Cæ*tera ex tribus alijs sensibus proficiscentes hominũ tantũ propriæ sunt.* Verba *super hac re* Aristotelis *philosophi in medium proferã, ut quid de his infamibus uoluptatibus tam clarus tamq; inclytus uir sentiat, publicetur.*

διὰ τίνα τὰ τὴν ἁφῆς ἢ γεύσεως ἡδονὴν ἐγγενομένην ἐὰν ὑπερβάλλωσι ἀκρατεῖς λέγονται. οἵ τε γὰρ περὶ τὰ ἀφροδίσια ἀκόλαστοι τοιοῦτοι οἱ περὶ τὰς τῆς τροφῆς ἀπολαύσεις. τῶν δὲ κατὰ τὴν τροφὴν ἀπ' ἐνίων μὲν ἐν τῇ γλώττῃ ἀπ' ἐνίων δὲ ἐν τῷ λάρυγγι ηὔχετο ἔχειν διὰ τὸ τὰς ἀπὸ τούτου γενομένας κοινὰς εἶναι ἡμῖν καὶ τοῖς ἄλλοις ζώοις. τῶν δὲ οὐσῶν κοινῶν αἰσχρῶν εἶναι τὴν αὐτίκα ἡττωμένου λεγόμενον καὶ ἀκρατῆ καὶ ἀκόλαστον διὰ τὸ ὑπὸ τῶν χειρίστων ἡδονῶν ἡττᾶσθαι. τῶν δὲ αἰσθήσεων πέντε τὰ ἄλλα ζῷα ἀπὸ δύο μόνον ἥδεται κατὰ δὲ τὰς ἄλλας οὐχ ἥδεται ἢ κατὰ τὸ συμβεβηκὸς τοῦτο πάσχει. *Quis igitur habens aliquid humani pudoris uoluptatibus istis duabus coeundi atq; comedendi, quæ homini cum sue atq; asino cõmunes sunt, gratuletur? Socrates quidem dicebat, homines multos propterea uelle uiuere, ut ederent & biberent, se autem bibere atq; esse, ut uiueret. Hippocrates autem diuina uir scientia, de coitu uenereo ita existimabat, partem esse quandam morbi teterrimi, quem nostri comitialem dixerunt. Namq; ipsius uerba hæc traduntur,* τὴν συνουσίαν εἶναι μικρὰν ἐπιληψίαν. *i. coitum esse paruum morbum comitialem.*

MACROBII AVRELII THEODOSII VIRI CONSVLARIS ET ILLVSTRIS SATVRNALIORVM. LIBER III.

De ritu sacrorum. Cap. I.

IOLATVM Quum se nosset Æneas multa cæde pollutum, ait. Tu genitor cape sacra manu patrios'que penates. Me bello è tanto digressum & cæde recenti Attrectare nefas, donec me flumine uiuo.

Abluero. Post Caietæ quoq; nutricis sepulturá, quo potissimũ nauigans appellitur, q̃ ad eã partem per quã fluuio tyberinus amœnno in mare prorumpit, ut confestim in ipso Italiæ limine fluuiali unda ablutus, posset qua purissime Iouẽ phrygiamq́; ex ordine matrẽ inuocare, q̃d ꝙ Euandrum aditurus per tyberim nauigat, ꝙ eũ esset reperturus Her. sacra celebrantẽ, ut sic purificatus sacris posset hospitalibus interesse? Hinc & iuno ipsa cõqueritur, nõ magis ꝙ Æneam ꝯtigisset contra suũ uelle in Italiam peruenire, q̃ ꝙ optato potiretur thybridis alueo, q̃ sciret eũ hoc amne purificatum posse sacra etiã sibi rite perficere. Nã ne supplicari quidẽ sibi ab eo uellet. Nunc (qm̃ purificationẽ ad sacra superorum pertinentẽ deoꝝ in Virgiliana obseruatiõe mõstrauimus) uideamus utrum etiam circa infroꝝ deorum cultum proprietatem moris idem poeta seruauerit Constat dijs superis sacra facturum corporis ablutione purgari. Quũ

uero inferis litandum est, satis actum uidetur, si aspersio sola contingit. De sacris igitur superorũ ait Æneas, donec me flumine uiuo abluero.

At Dido quum *sacra dijs inferis instituit, ait.*
Annam chara *mihi nutrix huc siste sororem.*
Dic *corpus propet fluuiali spargere lympha.* Et *alibi.*
Sparserat *& latices simulatos fontis auerni.*

Necnon *quũ misenũ sepulturæ mandari refert idẽ.*
Ter *socios pura circũtulit unda, spergens rore leui.* Sed *& quum facit* Aeneam *apud inferos ramum* Proserpinæ *consecraturum, ita infert.*
Occupat Aeneas *aditum, corpusq́; recenti.*

Spargit *aqua.* Verborum *aũt proprietas tam poetæ huic familiaris est, ut talis obseruatio in* Virgilio *esse iã desinat, nullis tñ magis proprie usus est, q̃ sacris uel sacrificalibus uerbis.* Et *primũ illud nõ omiserim in quo pleriq; falluntur,* Extáq; *salsos porriciam in fluctus, nõ ut qdã proijciam, existimantes dixisse* Virgiliũ *proijciẽda exta, qui adiecit in fluctus sed nõ ita est.* Nã *ex disciplina haruspicũ & ex præcepto pontificũ, uerbũ hoc solẽne sacrificantibus est, sicut* Veranius *ex. i. lib.* Pictoris *ita dissertationẽ huius uerbi executus est,* Exta *porriciũto dijs tanto in altaria, arã' ue, focum' ue, eó ue quo exta dari debebunt.* Porricere *ergo nõ proijcere proprium sacrificij uerbũ est.* Et *qa dixit* Veranius *in arã focũue eo ue quo exta dari debebũt, nũc pro ara & foco mare accipiendũ est, quũ sacrificium dijs maris dicatur.* Ait. n.
Dij *quibus imperium est pelagi, quorũ æquora curro.*
Vobis *lætus ego hoc candentem in littore taurum*
Constituam *ante aras uoti reus, extáq; salsos*

Porriciam in fluctus, & uina liquentia fundam.
Ex his docetur i mare rite potuisse porrici exta, nō proij ci. Constituam ante aras uoti reus. Hæc uox propria sacrorum est, ut reus uocetur, qui suscepto uoto se numinibus obligat, damnatus autem qui promissa uota nō soluit. Sed de hoc non opus est a me plura proferri, quum uir doctissimus Eustachius paulo ante hanc partem plenius executus sit.

De uerborum proprietatibus. Cap. II.

Est profundam scientiam huius poetæ in uno sæpe reperire uerbo, quod fortuito dictum uulgus putaret. Multifariam enim legimus ꝙ litare sola non possit oratio, nisi & is qui deos precatur, etiam aram manibus apprehendat. Inde Varro diuinarum libro quinto dicit aras primum ansas dictas, ꝙ esset necessarium à sacrificantibus eas teneri. Ansis autem teneri solere uasa quis dubitet? Commutatione ergo litterarum aras dici cœptas, ut Valesios & Fusios dictos prius, nūc Valerios & Furios dici. Hæc omnia illo uersu poeta executus est, Talibus orantem dictis, arasq; tenentem Audijt omnipotens. Non ne eo additum crediderís, nō qa orabat tantum, sed quia & aras tenebat auditum? Nec non quum ait. Talibus orabat dictis, arasq; tenebat. Itē Tango aras medios ignes & numina testor, eādem uim nominis ex apprehensione significat.

IDem poeta tam scientia profundus, q̃ amœnus ingenio, nonnulla de ueteribus uerbis, quæ ad proprietatem sacrorum nouerat pertinere, ita interptatus est, ut mutato uerbi sono integer intellectus mane

ret. Nam primo pontificij iuris libro apud Pictore uerbum hoc positum est, uitulari. De cuius uerbi significatu Titius ita retulit. Vitulari est uoce lætari. Varro ēt in libro quintodecimo rerꝫ diuinarum ita refert, ꝙ pontifex in sacris quibusdā uitulari soleat, quod græci παιανίζειν uocant. Has tot interpretationis ambages q̄ paucis uerbis docta Maronis elegantia expressit, Lætumq; choro pæana canentes. Nam si uitulari ē uoce lætari, quod est παιανίζειν, non ne in cantu læti παιᾶνος enarratio uerbi perfecta seruata? Et ut huic uocabulo diutius imoremur. Hyllus libro quem de dijs composuit ait. Vitulā uocari deā, q̄ lætitiæ præest. Piso ait uitulam uictoriā noiari. Cuius rei hoc argumētū profert, ꝙ postridie nonas iulias re bene gesta, quū pridie populus à thuscis in fugam uersus sit, unde populifugia uocantur, post uictoriā certis sacrificijs fiat uitulatio. Quidā nomē eius aiaduersum putant, ꝙ potens sit uitæ tolerandæ. Iō huic deæ pro frugibus fieri sacra dicūtur, qa frugibus uita humana toleratur. Vn̄ hoc eē animaduertimus, ꝙ ait Virg. Quum faciam uitula pro frugibus, ipse uenito, ut uitula dixerit pro uitulatione, quod nomen esse sacrificij ob læticiam facti superius expressimus. Meminerimus tamen sic legendum per ablatiuum. Quum faciam uitula pro frugibus. i. quū faciā rē diuinam, non oue, nō capra, sed uitula, tanquam dicat, quum uitulam pro frugibus sacrificauero, quod est, quum uitula rem diuinam fecero. Pontificem AEneam, uel ex nomine referendorum laborum eius ostendit. Pontificibus, enim permissa est potestas memoriam rerum gestarum in tabulas conferendi, & hos annnales appellant.

eadem maximos, quasi à pontificibus maximis factos. Vnde ex persona Æneæ ait. Et uacet annales nostrorũ audire laborum. Et quia inter decreta pontificum hoc maxime quæritur, quid sacrum, quid sanctum, quid religiosum, quærendum, utrum ijs secundum diffinitiõem suam Virgilius usus sit, & singulis uocabuli sui proprietatem more suo seruauerit.

De sacro, sancto, religioso, & prophano. Cap. III

SAcrum est, ut Trebatius libro primo de religionibus refert, quicquid est quod deorũ habetur. Huius diffinitionis poeta memor, ubi sacrum nominauit, admonitionem deorum penè semper adiecit. Sacra dioneæ matri diuisq; ferebam. Item. Sacra Ioui stygio q̃ rite incœpta paraui. Item. Tibi enim tibi maxima iuno Mactat sacra ferens. Profanum omnes penè consentiunt id esse, quod extra fanaticam causam sit quasi porro à fano & religione secretum. Cuius significatus exemplum consecutus est, quum de luco & adytu inferorum sacro utroq; loqueretur. Procul ò procul este profani Conclamat uates, totoq; absistite luco. Eo accedit quod Trebatius profanum id proprie dici ait, quod ex religioso uel sacro in hominum usum, proprietatemq; conuersum est. Quod uel apertissime poeta seruauit quum ait, Faune p̃cor miserere inquit, tuq; optima ferrum Terra tene, colui uestros si semper honores. Quos contra æneadæ bello fecere profanos. Dixerat enim. Sed stirpẽ teucri nullo discrimine sacrum sustulerant. Vnde ostendit proprie profanum esse quod ex sacro promiscuum humanis actibus accomodatum est.

Sanctum

Sanctum est, ut idem Trebatius libro. x. religionum refert, interdum idem quod sacrum, idemq; quod religiosum, interdum aliud, hoc est nec sacrum nec religiosum est. Quod ad secundam speciem pertinet. Sancta ad uos anima atq; istius inscia culpae Descendam. Non. n. sacro aut religioso eius anima tenebatur, quam sanctā hoc est incorruptam uoluit ostendere, ut in illo quoq;. Tuq; ô sanctissima coniunx Felix morte tua, in quo castitatis honorem incorruptae uxoris amplexus est. Unde et sanctae leges, quae non debeant poenae sanctiōe corrumpi. Quod aūt ad priorem speciei diffinitionem de sancto attinet, i. est non ut aliud sit q̄ sacrum aut religiosum. Ecce leuis summo de uertice uisus Iuli Fundere lumen apex. Et paulopost. Nos pauidi trepidare, metu crinemq; flagrantem excutere, & sanctos restinguere fontibus ignes. Hic enim sanctos, ac si sacros accipienus, qa diuinitus contigerunt. Itē. Tuq; ô sanctissima uates Praescia uenturi, non aliud nisi sacram uocat, quam uidebat & uatem & deo plenam & sacerdotem.

Superest ut quid sit religiosum cum Virgilio communicemus. Seruius Sulpitius religionem esse dictam tradidit, quae propter sanctitatem aliq̄ remotam ac sepositam à nobis sit, quasi a relinquendo dicta, ut à carendo cerimonia. Hoc Virg. seruans ait. Est ingens gelidum lucus prope ceritis amnem, Religione patrum late sacer. Et adiecit quo proprietatem religionis exprimeret, Undiq; colles Inclusere caui, & nigra nemus abiete cingit. Quae res utiq; faciebat lucum à communione populi secretum. Et ut relictum locum ostenderet, non sola adeūdi difficultate, adiecit & sanctitatem. Siluano fama est

ueteres sacrasse pelasgos agrorum pecorisq; deo, Secundũ Põpeium festum, religiosi sunt, qui faciẽda & uitanda discernunt. Hinc Maro ait, riuos deducere nulla Religio uetuit. Quod autem ait deducere, nihil aliud est q̃ detergere. Nam festis diebus riuos ueteres sordidatos detergere licet, nouos fodere non licet. In transcursu et hoc notandum est, qđ & ipse uelut pteriens sub unius uerbi significatione proiecit. Cauetur.n. in iure pontificio, ut qm̃ oues duabus ex causis lauari solent, aut ut curetur scabies, aut ut purgetur lana, festis diebus purgandæ lanæ gratia oues lauari non liceat, liceat autem si curatione scabies abluenda sit. Ideo hoc quoq; inter concessa numerauit, Balantumq; gregem fluuio mersare salubri. Quod si hucusq; dixisset, licita & uetita confunderet, sed adijciendo salubri, causam concessæ ablutionis expressit.

Quid delubrum. Cap. IIII.

NOmina etiam sacrorum locorum sub congrua proprietate proferre pontificalis obseruatio ẽ. Ergo delubrum quid pontifices proprie uocent, & qualiter hoc nomine Virgilius usus sit requiranus, Varro libro octauo rerum diuinarũ, delubrum ait alios extimare, in quo præter ædem sit area assumpta deum causa, ut est in circo flaminio Iouis statoris, alios in quo loco dei simulacrum dedicatum sit. Et adiecit. Sicut locum in quo figerent candelam, candelabrum appellatum, ita in quo deum ponerent nominatum delubrum. His a Varrone præscriptis, possumus

intelligere id potissimum ab eo probatum, quod ex sua consuetudine in ultimo posuit, ut ab dei dicato simulacro delubrum cœperit nuncupari. Virgilius tñ utranq; rationem diligenter ē executus. Vt enim à postrema incipiamus, obseruauit delubrum nominaturus, aut proprie deorum nomina, aut ea quæ dijs accomodarentur inserere. At gemini lapsu delubra ad summa dracones effugiunt. Et ut mox simulacrum nominaret, subtexuit, sæuæq; petunt tritonidis arcem, Sub pedibusq; deæ clypeiq; sub orbe teguntur. Item, nos delubra deum miseri quibus ultimus esset, Ille dies. Illam uero opinionem de area quam Varro prædixerat, non dimisit, principio delubra adeunt, pacemq; per aras exquirunt. Et mox, aut ante ora deum pingues spaciatur ad aras. quid.n. est aliud spaciari q̃ spacio lati itineris obambulare? ob quod adijciendo ante aras, ostendit aream assumptam deoꝝ cã. Ita suo more uelut aliud agẽdo iplet arcana.

Quid dij penates. Cap. V.

DE dijs quoq; romanorum proprijs, idest penatibus aspersa est huic operi non incuriosa subtilitas. Nigidius enim de dijs libro. xix. requirit, num dij penates sint troianorum Apollo & Neptunnus, q muros eis fecisse dicuntur, et num eos in Italiã Aeneas abduxerit. Cornelius quoq; Labeo libro de dijs penatibus eadẽ existimat. Hãc opinionẽ sequtur Maro quum dicit. Sic fatus meritos aris mactabat honores. Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo. Varro humanarum secundo Dardanũ refert deos pena

tes ex samothrace in phrygiam, & Aeneam ex phrygia in Italiam detulisse. Qui sint autem dij penates in libro quidem memorato. Varro non exprimit. Sed qui diligentius eruunt ueritatem, penates esse dixerunt, p quos penitus spiramus, per quos habemus corpus, p quos rationem animi possidemus. Esse autem medium aethera Iouem, Iunonem uero imum aera cum terra, & Mineruam summum aetheris cacumen. Et argumento utũtur, q Tarquinus Demarathi corinthij filius samothracijs religionibus mystice imbutus, uno templo ac sub eodem tecto, numina memorata coniungit. Cassius uero Hemina dicit samothracas deos, eosdemq; romanorum penates, proprie dici θεοὺς μεγάλους. Noster hæc sciẽs ait. Cum socijs natoq; penatibus & magnis dijs, qđ exprimit θεοὺς μεγάλους. Sed & omnia hæc nomina quum in uno de supradictis numinibus seruat, doctrinam proculdubio suam de hac omni opinione confirmat. Quum enim ait Iunonis magnæ primum prece numẽ adora, τὴν μεγάλην nomınat. Adsit lætitiæ bacchus dator & bona Iuno. τὴν χρηστήν. Dominamq; potentem. τὴν δυνατὴν eodem nomine appellauit. Et Vestam quam de numero penatum, aut certe comitem eorum esse manifestum est, adeo ut & consules & prætores seu dictatores quum adeunt magistratum lauinij, rẽ diuinam faciunt penatibus pariter & Vestæ. Sed et Virgilius ubi ex persona Hectoris dixit. Sacra suosq; tibi cõmendat troia penates, mox adiecit. Sic ait & manibus uittas, uestamq; potentem Aeternumq; adytis effert penetralibus ignem. Addidit Higinius in libro quem de dijs penatibus scripsit, uocari eos θεοὺς πατρώους. Nec

hoc Virgi. ignoratum reliquit. Dij patrij seruate domũ seruate nepotem. Et alibi. Patrijq; penates.

Hostiarum genera. Cap. VI.

NEc minus de sacrificiorum usu, q̃ de deorũ sciẽtia diligentiam suam pandit. Quum. n. Trebatius libro primo de religionibus doceat, hostiarum genera esse duo. Vnum in quo uoluntas dei p exta disquiritur. Alterũ in quo sola anima deo sacratur. Vnde & haruspices animales has hostias uocant, Vtrũq; hostiarum genus Virgilius in carmine ostendit. Et primo quidem illud quo uoluntas numinum per exta mõstratur. Mactat lectas de more bidentes. Et mox pecudũq; reclusis pectoribus inhians spirantia consulit exta. Alterum illud in quo hostia animalis dicitur, q eius tantum anima sacratur, ostendit quum facit Entellũ uictorẽ Eryci mactare taurum. Nam ut expleret animalis hostiæ causas, ipso usus est nomine. Hãc tibi Eryx meliorem animam pro morte Daretis. Et ut nuncupata uota signaret, ait. persoluo, quod de uoto proprie dicitur. Vtq; ostẽderet persolutum dijs significauit dicens. Sternitur exanimisq; tremens procumbit humi bos. Videndum etiã, ne & illam hostiam ostendat animalem, Sanguine placastis uentos & uirgine cæsa, Quum primum iliacas danai uenistis ad oras, Sanguine quærendi reditus, animaq; litandum argolica. Nam & animam, idest hostiæ nomen posuit, & litare quod significat sacrificio facto placasse numen.

In his ipsis hostijs uel animalibus uel consultatorijs q̃

dam sunt, quæ hostiæ iniuges uocantur. i. quæ nunq̃ domitæ ac iugo subditæ sunt. Harum quoq; noster poeta sic meminit. Nunc grege de intacto septem mactare iuuencos, Præstiterit, totidem lectas de more bidentes. Et ut iniuges euidẽtius exprimeret, adiecit, & intacta totidem ceruice iuuencas. Eximij quoq; in sacrificijs uocabulum, non poeticũ ἐπίθετον, sed sacerdotale nomen est. Veratius. n. in põtificalibus quæstionibus docet, eximias dictas hostias, qui ad sacrificiũ destinatæ eximantur è grege, uel quod eximia specie quasi offerendæ numinibus eligantur. Hinc ait. Quatuor eximios præstãti corpore tauros. Vbi q̃ eximuntur eximios, q̃ eliguntur præstãti corpore mõstrauit. Ambarualis hostia est, ut ait Pompeius Festus, quæ rei diuinæ causa circũ arua ducitur, ab ijs qui pro frugibus faciunt. Huius sacrificij mentiõem in bucolicis habet, ubi de apotheosi daphnidis loquitur. Hæc tibi semper erunt, & quum solennia uota Reddemus nymphis, & quũ lustrabimus agros, ubi lustrare significat circuire. Hinc enim uidelicet & nomen hostiæ acquisitum est, ab ambiendis aruis. Sed & in Georgico. lib. i. Terq; nouas circum fœlix eat hostia fruges.

Obseruatum est à sacrificantibus, ut si hostia quæ ad aras duceretur, fuisset uehementius reluctata, ostendissetq; se inuitam altaribus admoueri, amoueretur, q̃a inuito deo offerri eam putabant. Quæ aũt stetisset oblata, hanc uolenti numini dari existimabãt. Hinc noster, Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aras. Et alibi. Et statuam ante aras aurata fronte iuuencum.

Adeo aũt omnẽ pietatem in sacrificijs, quæ dijs exhi

benda sunt, posuit, ut propter cõtrariã cãm, Mezentiũ uocauerit ɔtemptorẽ deorũ. Neq;.n. ut Aspro uidetur, iõ ɔtemptor diuũ dictus est, ꝙ sine respectu deorũ in homines impius fuerit. Alioqn multo magis hoc de Busiride dixisset, quẽ longe crudeliorẽ illaudatũ uocasse contentus est. Sed uerã huius ɔtumacissimi nominis cãm, in. i. lib. originũ Catonis diligens lector inueniet. Ait. n. Mezentiũ rutulis imperasse, ut sibi offerrent, quas dijs primicias offerebant, & latinos oẽs similis imperij metu ita uouisse, Iuppiter si tibi magis cordi est, nos ea tibi dare potius q̃ Mezentio, uti nos uictores facias. Ergo ꝙ diuinos honores sibi exegerat, merito dictus est à Virgilio ɔtemptor deorũ. Hinc pia illa insultatio sacerdotis, Hec sunt spolia et de rege superbo primitiæ, ut noĩe ɔtumaciæ, cuius pœnas luit, raptas de eo notaret exuuias.

Miranda est huius poetæ & circa nostra et circa externa sacra doctrina. Neq;.n. de nihilo est, ꝙ quũ delon uenit Æneas, nulla ab eo cæsa est hostia, nisi quũ proficisceretur, Apollini & Neptuno res diuina facta est. Cõstat.n. sicut Cloatius Verus, ordinatorum libro secũdo docet, esse deli arã, apud quã hostia nõ cæditur, sed tantum solẽni deum prece uenerantur. Verba Cloatij hæc sunt, Deli ara est. Apollinis γενήτορος, in qua nullum animal sacrificatur, quã Pythagorã uelut inuiolatam adorasse prodũt. Hãc ergo esse q̃ adoratur ab Ænea γενήτορος arã poeta demonstrat siquidẽ templũ ingressus pontifex nullo acto sacrificio statim inchoat precẽ. Et ut genitora expressius noiaret. Da pater augurium. At uero quũ taurum mox immolat Apollini et Neptuno, apud aliã utiq; aram factum intelligimus. Et bene

supra tantũmodo patrem, quod ibi propriũ est, & infra quod cõmune est Apollinem nominat. Meminit huius aræ, et Cato de liberis educandis in hæc uerba, Nutrix hæc oia faciebat in uerbenis ac tubis sine hostijs, ut deli ad Apollinis genitiui aram, Eodem uersu non omittendum puto, cur saxo uetusto dixerit extructum templum. Velius longus immutatio est inquit epitheti, uult.n.dicere uetustatem templi. Hunc multi alij cõmentatores secuti sunt, sed frigidum est ædificij ætatem notare. Epaphus autem uir plurimæ lectionis lib.xvij. ait, delphis quodam tempore euenisse, ut templum religiosum antea & intactum spoliatum incensumq; sit, & adijcit, multas circa corinthum urbes insulasq; proximas terremotu haustas, delon neq; antea neq; postea hoc incõmodo uexatam, sed semper eodem manere saxo. Thucydides etiã historiarum lib.iij.idem docet. Nõ mirum ergo si præsidio religionis tutam insulã semper ostendens & reuerentiã sibi locoꝝ accessisse dicit continuã saxi eiusdẽ.i.insulæ firmitatem. Vt seruauit Apollinis genitoris proprietatem patrem uocando.

Idem curauit Herculem uocando uictorem. Hæc inquit limina uictor Alcides subijt. Varro diuinarum lib. iiij. Victorem Herculẽ putat dictũ, ꝙ omne animaliũ genus uicerit. Romæ aũt uictoris Herculis ædes duæ sunt, una ad portam trigeminam, altera in foro boario. Huius cõmenti causam Massurius Albinus memorabilium lib.i. aliter exponit. M. inquit Octauius Herennius prima adolescentia tibicen, postq̃ arti suæ diffisus est, instituit mercaturam & bene re gesta, decimam herculi profanauit. Postea quũ nauigans hoc idem ageret,

à prædonibus circũuentus fortissime pugnauit, & ui/ ctor recessit. Hunc in somnijs Hercules docuit sua ope ra seruatum. Cui Octauius impetrato à magistratibus loco ædem sacrauit, & signum, uictoremq; incisis litte ris appellauit. Dedit ergo epitheton deo, quo & argu mentum ueterum uictoriarum Herculis, & cõmemo/ ratio nouæ historiæ quæ recẽti romano sacro causam de dit, contineretur. Nec frustra in eodẽ loco dixit. Et do/ mus herculei custos pinaria sacri. Quidam.n. aram ma ximam quum uicino flagraret incendio, liberatã à pi narijs ferunt, & ideo sacri custodem domũ pinariam di xisse Virgilium κατὰ διαςολὴν inquit potitiorũ, qui ab Appio Claudio premio corrupti sacra seruis publi/ cis prodiderunt. Sed Veratius põtificalis in eo lib. quẽ fecit de supplicationibus, ita ait Pinarijs qui nouissimi comeso prandio uenissent, quum iam manus prãsores lauarent, præcepisse herculem ne quid postea ipsi, aut progenies ipsorum ex decima gustarent sacranda sibi, sed ministrandi tantũ modo causa, non ad epulas cõue/ nirent. Quasi ministros ergo sacri custodes uocari, ut ip se Virgilius alibi. At triuiæ custos iam dudum in mon/ tibus opis, idest ministra. Nisi forte custodem dixit eã, quæ se prohibuerit & continuerit à sacris, ut ipse alibi, Et custos, furum atq; auium cum falce saligna hellespõ tiaci seruet tutela priapi. Hic utiq; custodem probibito/ remq; auium furumq; significat.

Hæc ubi dicta, dapes iubet & sublata reponi Pocula, gramineoq; uiros locat ipse sedili. Nõ uacat qđ dixit sedili. Nam propria obseruatio est, herculis sacris epulari sedẽtes. Et Cor. Balbus ἐξηγητικῶν lib. xviij.

ita ait. Apud aram maximã obseruatum, ne lectisterninum fiat. Custoditur in eodem loco ut omnes aperto capite sacra faciant. Hoc fit, ne quis in æde dei habitum eius imitetur. Nam ibi operto ipse capite est. Varro ait græcum hunc esse morem, quia siue ipse siue ab eo relicti qui aram maximam statuerunt, græco ritu sacrificauerunt. Hoc amplius addidit Caius Bassus. Icirco.n. hoc fieri dicit, q̃a ara maxima ante aduentum Æneæ in Italia constituta est, qui hunc ritum uelandi capitis inuenit. Ea quoq; q̃ incuriose transmittuntur à legentium plebe, non carent profunditate. Nam quũ loqueretur de filio Pollionis, id quod ad principem suum spectaret adiecit, ipse sed in pratis aries iam suaue rubenti Murice, iam croceo mutabit uellera luto. Traditur autem in libro hetruscorũ, si hoc animal insolito colore fuerit indutum, portendi imperatori rerum omnium fœlicitatem. Est super hoc liber Tarquinij transcriptus ex ostentario tusco, ibi reperitur purpureo aureo'ue colore ouis aries'ue si aspergetur, principi ordinis & generis summa cum fœlicitate largitatẽ auget, genus progeniemq; propagat in claritate, lætioremq; efficit. Huiusmodi igitur statũ imperatori in trãsitu uaticinatur.

Verbis etiam singulis de ritu sacro q̃ ex alto petita significet, uel hinc licebit aduertere, iniecere manũ parcæ, telisq; sacrarunt Euandri. Nam quicquid destinatũ est dijs, sacrum uocatur. Peruenire autem ad eos nõ potest, nisi libera ab onere corporis fuerit anima, quod nisi morte fieri non potest. Ita ergo opportune sacrum halesum facit, quia erat oppetiturus. Et hic proprietatem & humani & diuini iuris executus est. Nã ex manus

Iniectione penè mancipiũ designauit, & sacrationis uocabulo, obseruantiã diuini iuris impleuit. Hoc loco nõ alienum uidetur, de conditione eorum hominum referre, quos leges sacros esse certis dijs iubent quia non ignoro quibusdam mirum uideri quòd quum cætera sacra uiolari nefas sit, hominem sacrũ ius fuerit occidi. Cuius rei causa hæc est. Veteres nullum animal sacrũ in finibus suis esse patiebantur, sed abigebant ad fines deorum, quibus sacrum esset. Animas uero sacratorum hominum quos ζωάνας græci uocant, dijs debitas existimabant. Quemadmodum igitur quod sacrum ad deos ipsos mitti non poterat, à se tamen dimittere non dubitant, sic animas quas sacras in cœlum mitti posse arbitrati sunt, uiduatas corpore quàm primũ illò ire uoluerunt. Disputat de hoc more etiã Trebatius religionũ lib. ix. Cuius exemplum ne sim prolixus omisi. Cui cordi est legere, satis habeat & auctorem & uoluminis ordinem esse monstratũ.

Quæ male enunciando corrumpantur apud Maronẽ. Cap. VII.

Nonnullorum quæ sciẽtissime prolata sunt, male enunciando corrumpimus dignitatem, ut quidam legunt. Discedo, ac ducente dea flammam inter & hostes expedior, quum ille doctissime dixerit, ducente deo, non dea. Nam & apud Caluum Acterianus affirmat legendum, Pollentemq; deum uenerem, non deam. Signum etiam huius est cypri barbatum corpore sed ueste muliebri, cum sceptro ac statura uiri. Et putant eandem marem ac fœminam esse. Aristophanes eam ἀφρόδιτον appellat, Leuinus

etiam sic ait. Venerem igitur almum adorans siue fœmina siue mas est, ita uti alma noctiluca est. Philocorus quoq; in athide, eandem affirmat esse lunam, & ei sacrificium facere uiros cum ueste muliebri, mulieres cum uirili, q eadem & mas existimatur & fœmina.

Hoc quoq; de prudentia religionis à Virgilio dictū est. Decidit ex animis uitamq; reliquit in astris aereis. Iginus enim de proprietatibus deorū, quum de astris ac stellis loqueretur ait oportere bis uolucres immolari. Docte ergo Virgilius dixit apud ea numina animā uolucris remansisse, quibus ad litandum data est.

Nec nomen apud se quod fortuitum esse poterat, uacare permittit, Matrisq; uocauit. Nomine casmille mutata parte camillam. Nā Statius Tullianus de uocabulis rerum lib.i. ait dixisse Callimachū, tuscos Camillū appellare Mercuriū, quo uocabulo significant præministrum deorū. Vnde Virgilius ait Metabum Camillā appellasse filiam Dianæ .s. præministram. Nam & Pacuuius, quum de Medea loqueretur, Cælitum Camilla expectata aduenis salue hospita. Romani quoq; pueros puellas'ue nobiles & inuestes camillos, & camillas appellant flaminicarum & flaminum præministros.

Hanc quoq; obseruationem eius non conuenit præterire. Mos erat inquit hesperio in latio, quē protinus, urbes Albanæ coluere sacrum, nunc maxima rerū Roma colit. Varro de moribus, Morem esse dicit in iudicio animi, quem sequi debeat ɔsuetudo, Iulius Festus de uerborū significationibus lib.xiij. Mos est inqt institutū patriū, pertinens ad religiones cerimoniasq; maiorum. Ergo Virgilius utrūq; auctorem secutus, & primo qdē

Varronem quoniam ille dixerat morē præcedere, sequi consuetudinē, postq̄ dixit mos erat subiunxit, quē protinus urbes Albanæ coluere, & nunc maxima rerū Roma colit, quo perseuerantiā consuetudinis monstrat. Et qm̄ Festus pertinere ad cerimonias ait, hoc idem docuit Maro, adijciendo sacrū, quem protinus urbes Albanæ coluere sacrum. Mos ergo præcessit & cultus moris secutus est, quod est consuetudo. Et hic diffinitionē Varronis impleuit. Adijciendo deinde sacrum, ostendit morē cerimonijs dicatum, quod Festus asseruit. Idem seruauit & in. xij. libro cum ait. Morem ritusq; sacroꝝ adijciā, in quo ostendit aperte morem esse ritus sacrorū. Sed historiæ quoq; fidem in his uersibus secutus est. Mos erat hesperio in latio, & reliqua. Seruauit .n. regnorum successionem. Quippe primi regnauerunt latini, inde albani, & inde Romani. Ideo mos erat primum dixit hesperio in latio, & postea quem protinus urbes albanæ coluere sacrum, deinde subiecit, nunc maxima rerum Roma colit.

Excessere omnes adytis arisq; relictis Dij quibus imperium hoc steterat. Et de uetustissimo romanoꝝ more, & de occultissimis sacris uox ista prolata est. Cōstat .n. oēs urbes in alicuius dei esse tutela, moremq; romanoꝝ arcanū & multis ignotum fuisse, ut quū obsiderent urbem hostiū, eāq; iam capi posse ꝯsiderent, certo carmine uocarent tutelares deos, ꝙ aut aliter urbē capi posse nō crederent, aut ēt si posset, nefas existimarēt, deos habere captiuos. Nā propterea ipsi romani & deū in cuius tutela urbs Roma est, & ipsius urbis latinū nomen ignotū esse uoluerunt. Sed dei quidē nomen nonnullis

antiquorum, licet inter se dissidentium libris insitum, & ideo uetustas persequentibus quicquid de hoc putatur innotuit. Alij enim Iouem crediderunt, alij lunam, sunt qui Angeronam, quæ digyto ad os admoto silentium denũciat. Alij autem quorum mihi fides uidetur firmior. Opem Consiuiam esse dixerunt. Ipsius uero urbis nomẽ etiam doctissimis ignoratum est, cauẽtibus romanis, ne quod sæpe aduersus urbes hostiũ fecisse se nouerant, idẽ ipsi quoq; hostili euocatione paterentur, si tutelæ suæ nomen diuulgaretur. Sed uidendum ne quod nonnulli male existimauerunt, nos quoq; confundat, opinantes uno carmine & euocari ex urbe aliqua deos, & ipsam deuotam fieri ciuitatem. Nam repperi in libro quinto rerum reconditarum. Sammonici Sereni utrunque carmẽ, quod ille se in cuiusdam Furij uetustissimo libro reperisse professus est. Est autem carmen huiusmodi, quo dij euocantur, quum oppugnatione ciuitas cingitur. Si deus, si dea est, cui populus ciuitasq; carthaginensis est in tutela, teq; maxime ille, qui urbis huius populiq; tutelam recepisti, precor, ueneror que, ueniamque a uobis peto, ut uos populum ciuitatemque Carthaginensium deseratis, loca, templa, sacra, urbemque eorum relinquatis, absque his abeatis, eique populo ciuitatiq; metum formidinem obliuionem inijciatis, proditiq; Romam ad me meosq; ueniatis, nostràque uobis loca, templa, sacra, urbs acceptior, probatiorq; sit, mihique populoque Romano, militibusq; meis præpositi sitis, ut sciamus, intelligamusq;. Si ita feceritis, uoueo uobis templa ludosq; facturum. In eadem uerba hostias fieri oportet, auctoritatemq; uideri extorum, ut ea promittant futu-

ra. Vrbes uero exercitusq; sic deuouentur, iam numinibus euocatis. Sed dictatores, imperatoresq; soli possunt deuouere his uerbis. Dis pater siue Iouis manes, siue quo alio nomine fas est nominare, ut omnes illam urbē Carthaginem exercitumq́;, quem ego me sentio dicere, fuga formidine terrore compleatis, quiq; aduersus legiones exercitumq́; nostrum arma teláq; ferent, uti uos eos exercitus, eos hostes, eosq; homines, urbes, agrosq; eorum, & qui in his locis, regionibusq; agris, urbibusq; habitant, abducatis, lumine supero priuetis. Exercitūq; hostium urbes agrosq; eorum, quos me sentio dicere, uti uos eas urbes agrosq́; capita, ætatesq; eorum deuotas consecratasq; habeatis illis legibus quibus quandoq; sunt maxime hostes deuoti, eosque ego uicarios pro me fide, magistratuq; meo, & pro populo Roma. exercitibus legionibusq; nostris do deuoueo, ut me meamq; fidem imperiumq; legiones exercitumq; nostrum, qui in his rebus gerundis sunt, bene saluos sinatis esse. Si hæc ita faxitis, ut ego sciam sentiam intelligamq;. Tunc quisquis uotum hoc faxit ubi faxit recte factum esto, Ouibus atris tribus, tellus mater, teq; Iuppiter obtestor. Quum tellurem dicit, manibus terram tangit, quum Iouem dicit, manus ad cœlum tollit, quum uotū recipere dicit, manibus pectus tangit. In antiquitatibus aūt hæc oppida inueni deuota, stonios, fregellas, gabios, ueios, fidenas. Hæc intra Italiam. prætereacarthaginem, & corinthum, sed & multos exercitus, oppidaq; hostiū gallorum hispanorum afrorum maurorū aliarū gentium quas prisci loquuntur annales. Hinc est ergo, ꝙ pp eiusmodi euocationem numinumq; discessionem, ait Vir

gilius. Excessere omnes adytis arisq; relictis Dij. Et ut tutelares assignaret adiecit, quibus imperiū hoc steterat. Vtq; præter euocationem etiam uim deuotionis ostenderet, in qua præcipue Iuppiter ut diximus inuocatur, ait Ferus omnia iuppiter argos Transtulit. Videtur ne uobis probatum, sine diuini & humani iuris scientia, nō posse profunditatem Maronis intelligi?

Hic quum omnes concordi testimonio, doctrinam & poetæ & narrātis æquarent, exclamauit Euāgelus diu se succubuisse patientiæ, nec ultra dissimulandum, quin in medium detegat inscientiæ uirgilianæ uulnera. Et nos inquit manum ferulæ aliquando subduximus, & nos cœpimus pontificij iuris auditum, & ex his quæ nota sunt nobis, Maronem huius disciplinam iuris nescisse constabit. Quando enim diceret, Cœlicolū regi mactabam in littore taurum, si sciret taurum immolari huic deo uetitum? aut si didicisset quod Atteius Capito comprehendit. Cuius uerba ex lib. i. de iure sacrificiorū hæc sunt. Itaq; Ioui tauro uerre ariete immolari non licet. Labeo uero. lx. & .viij. lib. intulit, nisi Neptuno Apollini & Marti, taurum non immolari. Ecce pōtifex tuus qd apud quas aras mactetur ignorat, quū uel æditimis hæc nota sint, & ueterū non tacuerit industria. Adhæc Prætextatus renidens. Quibus deorum immoletur tauro, si uis cum Virgilio communicare, ipse te docebit. Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo. Vides in ope poetæ uerba Labeonis? Igitur ut hoc docte, ita illud argute. Nam ostendit, Ideo non litatum, ideo secutum Horrendum dictu & uisu mirabile monstrum. Ergo respiciens ad futura, hostiam contrariā fecit. Sed & nouerat hūc

errorem

errorem non esse inexpiabilem. Atteius enim Capito, *quem in acie contra* Maronem *locasti, adiecit hac uer/ba.* Si *quis forte* Ioui *tauro fecerit, piaculum dato.* Com*mittitur ergo res non quidem impianda, insolita tamē.* Et *cōmittitur non ignorantia, sed ut monstro locum fa/ceret secuturo.*

Subiecit Euangelus, *Si euentu excusantur illicita, dic quaeso, quod erat monstrum secuturum, & quum* Cere*ri libari uino iuberet, quod omnibus sacris uetatur,* Cui *tu lacte fauos & miti dilue baccho.* Vinum *autem* Ce/*reri non libari, debuit illum uel* Plautus *docere, qui in aulularia ait.* Cererin *mi* Strobile *hi sunt facturi nupti/as? Qui? quia temeti nihil allatum intelligo.* At *hic ue/ster flamen & pontifex & omnia, tam quid immoletur q̃ quid libetur ignorat.* Et *ne non ubiq; in libando pari errore sit deuius, in octauo ait.* In *mensam laeti libant, diuosq; precantur, quum non in mensam, sede in ará se/cūdum morem libare debuerint.* Vt *prius tibi,* Praetexta*tus inquit, de posteriore quaestione respondeam,* Fateor *te non immerito de usurpata in mensam libatione quae/sisse, ampliusq; speciem difficultatis auxeras, si magis* Didonem *in mensa similiter libantem notasses.* Dixit, *et in mensa laticum libauit honorem.* Nam & Pub. Ter/*tius quum de ritu sacrorum multa dissereret, ait sibi hūc locum in quaestione uenire, nec tamen haesitationem suā requisita ratione dissoluit.* Ego *autem quid mihi magi/stra lectione compertum est, publicabo.* In *papiriano. n. iure euidenter relatum est,* Arae *uicem praestare posse mē sam dicatam, ut in templo inquit* Iunonis *populoniae augusta mensa est.* Nam*q; in fanis alia uasorum sunt et*

sacræ supellectilis, alia ornamentorum. Quæ uasorum sunt, instrumenti instar habent, quibus semper sacrificia conficiuntur, quarum rerum principem locum optinet mensa, in qua epulæ, libationesq́ue, & stypes reponũtur. Ornamenta uero sunt clypei, coronæ, et huiuscemodi donaria. Neq;.n. donaria dedicantur eo tpe, quo delubra sacrantur. At uero mensa arulæq; eodem die quo ædes ipsæ dedicari solent. Vnde mensa hoc ritu dedicata in templo aræ usum, & religionem optinet puluinaris. Ergo apud Euandrum quidem fit iusta libatio. Quippe apud eã mensam q̃ cũ ara maxima more utiq; religionis fuerat dedicata, & in loco sacrato, & inter ipsa sacra, in qbus epulabantur. In ꝯuiuio uero Didonis quod tantum regium constat, non etiam sacrum fuisse, apud humanam mensam in triclinio non in templo, qa nõ erat religiosa, sed usurpata libatio, solam fecit libasse reginã, in cuius persona nulla obseruationis necessitas, & multa ad usurpandũ in potestate permissio. At uero hic oẽs in mensa læti libant, diuosq; pcantur, qa quod recte fieri nouerat, ab omnibus simul in tẽplo epulãtibus & uni sacratæ assidẽtibus mensæ factũ esse memorauit. De illo aũt uersu. Cui tu lacte fauos & miti dilue baccho, paucis qd Maro accusatur absoluã. Poeta.n. æq̃ in rebus doctrinæ, & in uerbis sectator elegãtiæ, sciẽs Cereri mulso libari, adiecit, miti baccho fauos dilue.s. mitescere uinum dicens, quum mulsum cœperit fieri. Nã mite hic uinum ita dixit, ut alibi ait domitum, & durum bacchi domitura saporem. Notum autem esse non diffitebere, ꝙ ad diem duodecimam Kalendas Ianuarias Herculi & Cereri faciunt sue prægnante, penatibus, mulso.

Opportune me hercule Prætextate fecisti herculis mē/tionem. In cuius sacra hic uester gemino errore cōmisit.

Tum salij ad cantus incensa altaria circum
Populeis adsunt euincti tempora ramis.

Nam & salios Herculi dedit, quos tantū Marti dicauit antiquitas, & populeas coronas nominat, quū ad aram maximā sola lauro capita, et alia fronde nō uinciant. Videmus & in capite prætoris urbani lauream coronā quū rem diuinam herculi facit. Testatur etiā Terētius Varro in ea satyra, quæ inscribitur περὶ κεραυνοῦ, maiores solitos decimā herculi uouere. Nec decem dies intermittere, qn pollucerent populū ad ἄσυμβολον cū corona laurea demitterent cubitum. Hiccine est Vectius ait error geminus? At ego in neutro dico errasse Virgilium. Nā ut primū de frondis genere dicamus, constat quidē nunc lauro sacrificantes apud aram maximā coronari. Sed multo post romā ꝯditam, hæc ꝯsuetudo sumpsit exordiū, postq̄ in auentino laretū cœpit uirere. Quā rē docet Varro humanarū lib. ij. E` mōte ergo proximo decerpta laurus sumebatur operantibus, quā uicina offerebat occasio. Vn̄ recte Maro noster ad tempora respexit, quibus Euander ante urbē cōditam, apud aram maximam sacra celebrabat, & utebatur populo utiq; Alcidæ gratissima. Salios autem herculi propter ubertatem doctrinæ altioris assignat, quia is deus & apud pontifices idem qui et Mars habetur. Et sanè ita menippea Varronis affirmat, quæ inscribitur ἄλλος οὗτος ἡρακλῆς, qua quum de Hercule multa loqueretur, eundem esse ac Martem probauit. Chaldei quoq; stellam Herculis uocāt, quam reliqui omne/

Martis appellant. Est praeterea Octauij Hersenij liber. q inscribitur de sacris saliaribus Tyburtium, in quo salios Herculi institutos operari diebus certis & auspicato docet. Item Antonius Enipho uir doctus, cuius scholā Cicero pōst laborem fori frequentabat, salios Herculi datos probat in eo uolumine, quo disputat qd, sit fenestra, quod est ostium, minusculum in sacrario, quo uerbo Ennius etiam usus est. Idoneis (ut credo) auctoribus certisq; rationibus error, qui putabatur uterq; defensus est. Si qua sunt alia quae nos commouent, in medium proferamus, ut ipsa collatio nostrum, non Maronis, absoluat errorem.

Tunc euangelus, Nūquam ne tibi Praetextate uenit in mentem, toto ut aiunt coelo errasse Virgilium, quum Dido suam rem diuinā pro nuptijs faceret? Mactat.n. inquit lectas de more bidentes Legiferae cereri phoeboq; patriq; lyaeo. Et quasi expergefactus adiecit, Iunoni ante omnes cui uincula iugalia curae, Accipite. Et. M. Varronis uerba de agricultura libro tertio, qui cum de pauonibus in uilla nutriendis loqueretur, sic ait. Primus hos Quintus Hortēsius augurali coena dicitur posuisse. Quod potius factum tum luxuriose q̃ seuere boni uiri laudabant, Quem cito secuti multi extulerunt eorum precia, ut oua eorum denarijs ueneant quinis, ipsi facile quinquagenis. Ecce res non admiranda solum sed & pudenda, ut oua pauonum quinis denarijs ueneant, quae hodie non dicam uilius, sed omnino nec ueneunt. Is Hortensius platanos suas uino irrigare cōsueuit, adeo ut in quadam actione quam habuit cum Cicerone susceptа precario à Tullio postulasset, ut locum dicendi p-

mutaret secum. Abire enim in uillam necessario se uelle ut uinum platano, quã in tusculano posuerat, ipse suffunderet. Sed forte ad notam seculi sui non sufficit Hortensius, uir alioquin ex professo mollis, & in præcinctu ponens omnem decorem. Fuit enim uestitu ad munditiem curioso. Et ut bene amictus iret, faciem in speculo quærebat, Vbi se intuens, togam corpori sic applicabat, ut rugas non forte, sed industria locatas artifex nodus astringeret, & sinus ex composito defluens modum lateris ambiret. Is quondam quum incederet elaboratus ad speciem, collegæ de iniurijs diem dixit, quod sibi in angustijs obuius, offensu fortuito, structuram togæ destruxerat, & capitale putauit, quod in humero suo locum ruga mutasset. Ergo hoc prætermisso, ad uiros uenio triumphales, quos uictores gentium luxuria uicit. Et ut taceam Gurgitem à deuorato patrimonio cognominatum, quia insignibus uirtutis secutæ uitia prioris compẽsauit ætatis. In quam foueam luxus & superbiæ Metellus pius successuum continuatione peruenit. Et ne multis morer, ipsa de eo Salustij uerba subieci. At Metellus in ulteriorem hispaniam post annum regressus magna gloria concurrentibus undiq; uirili & muliebri sexu per uias & tecta omnium uisebatur, cum quæstor Caius Vrbinus, aliiq; cognita uoluntate eum ad cœnam inuitauerant, Vltra romanorum ac mortalium etiam morem curabant, exornatis ædibus per aulea & insignia, scenisq; ad ostentationem histrionum fabricatis, Simul croco sparsa humus, & alia in modũ templi celeberrimi. Præterea quum sedenti, in transenna demissum uictoriæ simulacrum cum machinato strepitu tonitruum coro

nam ei imponebat, tum ueniēti, thure quasi deo suppli/cabatur. Toga picta plerūq; amiculo erat ei accūbenti. Epulæ quæsitissime, neq; p oēm mō prouinciā, sed trās maria ex mauritania uolucrū et ferarū incognita antea plura genera, qbus rebus aliq̄tam partē gloriæ dempse rat, maximeq; apud ueteres & sanctos uiros supba illa grauia indigna romano imperio extimātes. Hæc Sallu stius grauissimus alienæ luxuriæ obiurgator & censor.

Accipite inter grauissimas personas nō defuisse luxu riam. Refero.n. pontificis uetustissimā cœnam, quæ scri/pta est in indice Quarto Metelli illius pōtificis maximi in hæc uerba, ante diem nonū Kal. Septēbris, quo die Lentulus flamē Martialis inauguratus est, domus or=nata fuit, Triclinia lectis eburneis strata fuerunt, Duo/bus tricliniys pontifices cubuerunt. Q. Catulus. Mar. Aemylius Lepidus. D. Syllanus. C. Cæsar rex sacrorum P. Scæuola Sextus Quin. Cornelius. P. Volumnius. P. Albinouanus, & Lucius Iulius Cæsar augur, qui eum inaugurauit. In tertio triclinio Popilia ppenia Licinia Arruncia uirgines uestales, et ipsius uxor Publicia Fla/minica, & Sempronia socrus eius. Cœna hæc fuit. An/te cœnam echinos, ostreas crudas, quantum uellent, pe loridas, sphondylos, turdum, asparagos, subtus gallinā altilem, patinam ostrearum peloridū, balanos nigros, balanos albos. Iterū sphondylos, glycomaridas urticas, ficedulas, lumbos capragines, aprugnos, altilia ex fari/na inuoluta, ficedulas, murices, & purpuras. In cœna summa, sinciput aprugnū, patinam piscium, patinā sur/minus, anates, querquedulas elixas, lepores, altilia assa, Amylum, panes picentes, ubi iam luxuria tūc accusa=

retur, quando tot rebus farta fuit cœna pontificum. Ipsa uero edulium genera q̃ dictu turpia, nã Cincius in sua sione legis fanniæ obijcit sæculo suo, q porcum Troianum mensis inferant. Quem illi ideo sic uocabant, quasi alijs inclusis aialibus grauidum, ut ille troianus æquus grauidus armatis fuit. Exigebat hoc quoq; illa gulæ intemperantia, ut & lepores saginarentur teste Varrone qui de agricultura lib. iij. quũ de leporibus loqueretur, sic ait. Hoc quoq; nuper institutum, ut lepores saginarentur, quum exceptos è leporario quondam in caueis et loco clauso faciant pingues. Si cui hoc mirũ uidetur q̃d ait Varro, lepores ætate illa solitos saginari, accipiat aliud q̃d maiore admiratione sit dignum. Cochleas saginatas, quod idẽ Varro in eodẽ lib. refert. Verba ipsa q uolet legere, ubi debeat quærere indicaui. Neq; ego nunc antiquitati nos præferendos uel cõparandos dico, sed respondi obiurganti Horo, asserẽs uti res habet, maiorem illis sæculis delitiarum curam fuisse quam nostro.

Subiecit Furius Albinus antiquitatis nõ minus q̃ Cecinna peritus. Miror te inquit nõ retulisse q̃ta illis affluẽtia marinarũ procurari solita fuerit copiarũ, cuius relatu maximã conuiuiorũ nostrorum sobrietatem doceres. Et Cecinna, profer inquit in medium quæ de hac quoq; parte lectu cõperisti. Vltra omnes. n. polles memoria uetustatis. Et Furius sic ingressus est.

Vetustas quidem nobis semper (si sapimus) adoranda est. Illa quippe sæcula sunt, quæ hoc imperiũ uel sanguine uel sudore peperũt. Quod non nisi uirtutũ faceret ubertas, sed quod fatendum est, in illa uirtutum abũdãtia uitijs quoq; ætas illa non caruit, E quibus nonnulla

nostro sæculo morum sobrietate correcta sunt. Et de luxu quidem illius tpis circa marinas copias dicere institueram, sed qa in assertiõem nostræ emendationis, alia ex alijs proferenda se suggerunt, de piscibus nõ omitto, sed differo, dum de alia lasciuia qua nunc caremus admoneo. Dic. n. Hore qui antiquitatem nobis obijcis, ante cuius triclinium modo saltatricem uel saltatorem te uidisse meministi? At inter illos saltatio certatim uel ab honestis appetebatur. Ecce. n. ut ab illo ordiar tpe, qđ fuit optimis moribus. Inter duo bella punica ingenui qđ dicam ingenui? filij senatorum in ludum saltatorium cõmeabant, & illic crotala gestantes saltare discebant. Taceo ꝙ matronæ etiam saltationem non inhonestã putabãt. Sed inter probas quoq; earum erat saltandi cura, dummodo nõ curiosa usq; ad artis perfectionem. Quid. n. ait Salustius? Psallere, saltare, elegãtius ꝗ necesse est probæ, adeo & ipse Semproniã reprehendit, nõ ꝙ saltare, sed ꝙ optime scierit. Nobilium uero filios, et ꝙ dictu nefas est, filias quoq; uirgines inter studiosa numerasse saltandi meditationẽ, testis est Scipio Africanus Æmylianus, qui in oratione contra legem iudiciariam Tyberij gracchi sic ait. Docentur præstigias inhonestas cum cynedulis, & sambuca psalterioq; eunt in ludum histrionum, discũt cantare, quæ maiores nostrĩ ingenuis probro ducier uoluerunt. Eũt inꝗ in ludum saltatorium inter cynedos uirgines puériq; ingenui. Hæc quum mihi quisꝗ narrabat, non poterã animum inducere, ea liberos suos nobiles homines docere. Sed quum ductus sum in ludũ saltatoriũ plus mediusfidius in eo ludo uidi pueris uirginibusq; quingẽtis. In his unum (quo me reipublicæ

maxime miserum est) puerum bullatum petitoris filiũ non minorem annis. xij. cum crotalis saltare, quã saltationem impudicus seruulus honeste saltare nõ posset. Vides quemadmodum ingemuerit Africanus, ꝙ uidisset cum crotalis saltantem filium petitoris, idest candidati, quem ne tum quidem spes, & ratio adipiscẽdi magistratus, quo tpe se suosq; ab omni probro debuit uindicare potuit coercere, quo minus faceret, qđ. s. turpe non habebatur? Cæterũ superius pleraq; nobilitatem hæc propudia celebrare cõquestus est. Sic nimirum. M. Cato senatorem nõ ignobilem Cecilium Spatiatorem, & Fescẽnium uocat, eumq; staticulos dare ijs uerbis ait. Descẽdit de cantherio, inde staticulos dare ridicularia funde re. Et alibi in eũdem. Præterea cantat, ubi collibuit, interdum græcos uersus agit, iocos dicit, uoces demutat, staticulos dat. Hæc Cato, cui ut uidetis, etiã cantare nõ serij hominis uidetur, qđ apud alios ad decorẽ nõ inter turpia numeratũ est, ut. L. Sylla uir tanti nominis, optime cantasse dicatur. Cæterũ histriones non inter turpes habitos, Cicero testimonio est, quem nullus ignorat. Roscio & Aesopo histrionibus tam familiariter usum, ut res rõnesq; eorum sua solertia tueretur. Quod cum alijs multis, tum ex epistolis quoq; eius declaratur. Nã illã orationem quis est qui non legerit, in qua populũ Ro. obiurgauit, ꝙ Roscio gestũ agente, tumultuarit? Et certe satis constat contendere eum cum ipso histrione solitũ, utrum ille sæpius eandem sententiã uarijs gestibus efficeret, an ipse per eloquentiæ copiã sermone diuerso pronunciaret, quæ res ad hanc artis suæ fiduciam Roscium abstraxit, ut librum conscriberet, quo eloquentiam cũ

histrionia cōpararet. Is est Roscius, qui etiam Lucio Syllæ carissimus fuit, & annulo aureo ab eodem dictatore donatus est. Tanta autem fuit gratia & gloria, ut mercedem diurnam de publico mille denarios sine gregalibus solus acceperit. Aesopum uero ex pari arte ducenties sextertium reliquisse filio cōstat. Sed quid loquor de histrionibus, quū Appius Claudius uir triūphalis, qui salius ad usq; senectutem fuit, pro gloria obtinuerit ꝙ inter collegas optime saltitabat? Ac prius ꝗ̄ à saltatione discedo, illud adijciam. Vno eodemq; tpe tribus nobilissimis ciuibus non modo studium saltandi, sed etiam (si dijs placet) peritiā, qua gloriarentur fuisse Gabinio cōsulari Ciceronis inimico, quod ei ēt Cicero non dissimulanter obiecit, & M. Cœlio noto inter turbas uiro, quē idem Cicero defendit, & Licinio Crasso, Crassi eius, q apud parthos extinctus est filio.

Nō nullos, ex piscibus traxisse cognomina. Cap. VIII.

SEd de saltatione ueterum ad prædā marina transire luxum Liciniorū mē nomen admonuit, quos Murenas cognominatos, ꝙ hoc pisce effusissime delectati sunt, satis constat. Huic opinioni, M. Varro consentit, asserens eodem modo Licinios appellatos Murenas, quo Sergius Orata cognominatus est, ꝙ ei pisces qui auratæ uocantur, carissimi fuerint. Hic est Sergius Orata, qui primus balneas pensiles habuit, primus ostrearia in baiano locauit, primus optimum saporem ostreis lucrinis adiudicauit. Fuit autem ætate Lucij Crassi illius diserti, qui ꝗ̄ grauis & serius habitus sit, etiam Ci-

cero docet. Is tñ Crassus uir censorius. Nam cũ Cn. Domicio censor fuit, cum supra cæteros disertus haberetur, essetq; inter clarissimos ciues princeps, tñ murenam in piscina domus suæ mortuam atratus tanq̃ filiam luxit. Neq; id obscurum fuit, quippe collega Domitius in senatu hoc ei quasi deforme crimen obiecit. Neq; id confiteri Crassus erubuit sed ultro etiam (si dijs placet) gloriatus est censor, piam affectuosamq; rem fecisse se iactans. Piscinas autẽ q̃ refertas habuerint preciosissimis piscibus romani illi nobilissimi principes, Lucius Philippus, & Hortensius, quos Cicero piscinarios appellat, etiã illud indicium est, ꝙ. M. Varro in lib. de agricultura refert M. Catonem, qui post uticæ perijt, quũ hæres testamẽto Lucilij esset relictus, pisces de piscina eius quadringẽtis milibus uendidisse. Accersebantur aũt murenæ ad piscinas nostræ urbis ab usq; freto siculo, quod rhegyũ à messana despicit. Illic. n. optimæ à prodigis esse creduntur tam herculis, q̃ anguillæ, & utraq; ex illo loco græce plotæ uocantur, latine flutæ, ꝙ in summo super nantes sole torrefactæ curuare se posse, & in aquã mergere desinunt, atq; ita faciles captu fiũt. Et si enumerare uelim, q̃ multi magniq; auctores murenas è freto siculo nobilitarint, longum fiet. Sed dicam quid. M. Varro in libro qui inscribitur Gallus de admirãdis dixerit his uerbis. In Sicilia quoq; inquit manu capi murenas flutas ꝙ hæ in summa aqua præ pinguitudine fluitent. Hæc Varro. Sed quis neget indomitam apud illos (& ut ait Cecilius) uallatam gulam fuisse, qui ex tam longinquo mari instrumẽta luxuriæ cõpararent? Nec rarus hic romæ piscis ut peregre accitus erat. Auctor est Plin. C. Cæsarem

dictatorem quum triumphales cœnas populo daret, sex milia murenarum à Cauio Hirrio ad pondus accæpisse. Huius Hirrij uillam, quamuis non amplam aut lætam, constat propter uiuaria quæ habuit, quadragies sextertium uenundatam.

De accipensere. Cap. IX.

NEc accipenser quem maria prodigis nutriunt, illius sæculi delitias euasit. Et ut liqueat secūdo punico bello celebre nomen huius piscis fuisse. Accipite ut meminerit eius Plautus in fabula, quæ inscribitur baccharia ex persona parasiti.

Quis est mortalis tanta fortuna affectus unq̄,
Qua ego nunc sum? cuius hæc uentri portatur pompa.
Vel hunc qui mihi in mari accipenser latuit antehac,
Cuius ego latus in latebras reddam meis dentibus & manibus

Et ne uilior sit testis poeta, accipite asserto re Cicerone, in quo honore fuerit hic piscis apud. P. Scipionem Africanum illum et Numantinū. Hæc sunt in dialogo de fato uerba Ciceronis. Nā quum esset apud se ad Lauernium Scipio unáq; Pontius, allatus est forte Scipioni accipēser, qui admodū raro capitur. Sed est piscis (ut ferunt) in primis nobilis. Quū aūt Scipio unū et alterū ex his, qui eū salutatum uenerant inuitasset, pluresq́; ēt inuitaturus uideretur, in aurē Pontius, Scipio inquit uide quid agas, accipenser iste paucorum hominum est. Nec inficias eo, tpibus Traiani, hunc piscē in magno precio non fuisse, teste Plinio secundo, qui in naturali historia, quū de hoc pisce loqueretur, sic ait, Nul-

lo nūc in honore est, qđ quidē miror quū sit paruus inuētu. Sed nec diu stetit hæc parsimonia. Nā tpibus Seueri principis, qui oēsttabat duriciam mo℞, Sammonicus Serenus uir suo sæculo Seuerus doctus, quū ad principē suum scriberet, faceretq; de hoc pisce sermonē, uerba Plinij quæ superius posui, præmisit, & ita subiecit. Plinius (ut scitis) ad usq; Traiani imperatoris uenit ætatē. Nec dubium est, ꝙ ait nullo honore hūc piscem tpibus suis fuisse, uerū ab eo dici. Apud antiquos aūt in pretio fuisse ego testimonijs palam facio, uel eo magis ꝙ gratiā eius uideo ad epulas quasi postliminio redisse. Quippe qui dignatione uestra quum inter sum conuiuio sacro, aiaduerto hūc piscem à coronatis ministris cū tibicine introferri. Sed qđ ait Plinius de accipenseris squamis, id ue℞ esse maximus rerum naturaliū indagator Nigidius Figulus ostendit, in cuius libro de animalibus quarto ita positum est. Cur alij pisces squama secūda, accipēser ad uersa sit. Hæc Sāmonicus qui turpitudinē conuiuij principis sui laudando notat, prodens uenerationem qua piscis habebatur, ut à coronatis inferretur cū tibicinis cantu, quasi quadā non delitiarū, sed numinis pompa. Sed ut minus miremur accipenserem graui pretio taxari solitum, Asinius Celer uir consularis (ut idē Sammonicus refert) nullum unum septem milibus nummū mercatus est. In qua re luxuriam illius sæculi eo magis licet æstimare, ꝙ Plinius secūdus tēporibus suis negat facile nullum repertum qui duas pondo libras excederet. At nunc & maioris ponderis passim uidemus & pretia hæc insana nescimus. Nec contenta illa ingluuies fuit maris sui copijs. Nam Octauius præfectus classis sciens

Scaurum adeo Italicis littoribus ignotum, ut nec nomē latinum eius piscis habeamus, incredibilē scaurorum multitudinē uinariis nauibus huc aduectā inter hostiā & campaniæ littus in mare sparsit, miroq; ac nouo exēplo pisces i mari tanq̄ i terra fruges aliquas seminauit. Idemq; tanq̄ summa in hoc utilitatis publicæ uerteretur quinquennio dedit operam, ut siquis inter alios pisces scaurum forte cœpisset, incolumen cōfestim & inuiolatū mari redderet. Quid stupemus captiuā illius sæculi gulam seruisse mari? quū in magno uel dicam maximo apud prodigos honore fuerit ēt thyberinus lupus, et oīno oēs ex hoc amne pisces, quod equidem cur illis ita uisum sit ignoro. Fuisse aūt ēt. M. Varro ostendit, qui enumerans q̄ in qbus Italiæ partibus optima ad uictum gignantur, pisci thyberino palmam tribuit his uerbis in libro reꝝ humanaꝝ. xi. Ad uictum optima fert ager cāpanus frumentū, falernus uinū, cassinas oleū, tusculanus ficum, mel tarētinus, piscē thyberis. Hæc Varro de omnibus scilicet huius fluminis piscibus, sed inter eos ut supra dixi præcipuum locum lupus tenuit, & quidem is qui inter duos pontes captus esset. Id ostendunt cum multi alij, tū etiam Caius Titius uir ætatis lucilianæ in oratiōe, qua legem fanniā suasit, cuius uerba ideo pono, qa non solū de lupo inter duos pontes capto erunt testimonio, sed ēt mores, qbus plæriq; tunc uiuebant, facile publicabunt. Describens.n. homines prodigos in forū adiudicandū ebrios cōmeantes, quæq; soleant inter se sermocinari sic ait. Ludunt alea studiose unguentis delibuti, scortis stypati. Vbi horæ. x. sunt, iubent puerum uocari, ut comitium eat percontatum, quid in foro gestum sit,

qui suaserint, qui dissuaserint, quot tribus iusserint, quot neuerint. Inde ad comitium uadunt, ne litem suam faciant. Dum eunt, nulla ē in angiporto amphora, q̃ nō impleant, quippe qui uesicam plenam uini habeāt. Veniunt in comitium tristes, iubent dicere. Quorum negocium est, narrant. Iudex testes poscit. Ipsus it minctum. Vbi redit, ait se omnia audiuisse. Tabulas poscit. Litteras inspicit. Vix præ uino sustinet palpebras. Eunti in consilium ibi hæc oratio. Quid mihi negocij est cū istis nugatoribus? potiusq̃ potamus mulsum mistū uino græco, edimus turdum pinguem, bonumq; piscem, lupum germanum, qui inter duos pontes captus fuit. Hæc Titius. Sed & Lucilius acer, & uiolentus poeta ostendit scire se hunc piscem egregij saporis, qui inter duos pontes captus esset, eūq; quasi ligurritorem catillonem appellat, scilicet qui proxime ripas stercus insectaretur. Proprie autem catillones dicebantur, qui ad polluctum Herculis ultimi quum uenirent, catillos liguribant.

Lucilij uersus hi sunt.

Fingere præter ea afferri quod quisq; uolebat,
Illum sumina ducebant, atq; altilium lanx,
Hunc pontes thyberinos duo inter captos catillo.

Longum fiat si enumerare uelim, quot instrumenta gulæ inter illos uel īgenio excogitata sint, uel studio cōfecta. Et hæ nimirum causæ fuerunt, propter quas tot numero leges de cœnis & sumptibus ad populum ferrebantur, & imperari cœpit, ut patentibus ianuis pransitaretur & cœnitaretur. Sic oculis ciuium testibus factis luxuriæ modus fieret. Prima autem omnium de cœnis lex ad populū orchia puenit, quā tulit. C. Orchius tris

bunus plebis de senatus sententia tertio anno q̃ Cato cen sor fuerat. Cuius uerba (quia prolixa sunt) prætereo, sum ma autem eius præscribebat numerum conuiuarum. Et hæc ē lex orchia, de qua Cato mox orationibus suis uo ciferebatur, ꝙ plures, q̃ præscripto eius cauebatur, tum ad cœnam uocarentur. Quumq; auctorem nouæ legis aucta necessitas imploraret. post annum uicesimū secū dum legē orchiæ, fannia lex lata est anno post romam conditam, secundum Gellij opinionem, quingentesimo octogesimooctauo. De hac lege Sammonicus Serenus ita refert, Lex fannia sanctissimi Augusti ingenti omniū ordinum consensu peruenit ad populum. Neq; eā præ tores aut tribuni, ut plerasq; alias, sed ex omnium bo norum consilio & sententia ipsi consules pertulere, quū respublica luxuria conuiuiorum maiora q̃ credi potest detrimenta pateretur. Si quidem eo res redierat, ut gula illecti plerīq; ingenui pueri, pudicitiam & libertatem suam uenditarent. Plerīq; ex plebe romana uino madi di in comitium uenirent, & ebrij de reipublicæ salute consulerent. Hæc Sammonicus. Fanniæ aūt legis seueri tas in eo superabat orchiam legem, ꝙ in superiore nu merus tantummodo cœnantium cohibebatur, licebatq; secundum eam unicuiq; bona sua inter paucos consume re. Fannia aūt & sumptibus modum fecit assibus cen tū. Vñ à Lucilio poeta festiuitatis suæ more cētussis uo catur. Fanniam legem post annos decem & octo lex di dia consecuta est. Eius ferundæ duplex fuit causa. Pri ma & potissima, ut uniuersa Italia, non sola urbs, lege sumptuaria teneretur Italis æstimantibus fanniam legē non in se, sed in solos urbanos ciues esse conscriptam. De inde ut

inde ut non soli qui prandia cœnas'ue maiore sumptu fecissent, sed etiam qui ad eas uocati essent, atque omnino interfuissent, pœnis legis tenerentur. Post didiam licinia lex lata est a Publio Licinio Crasso diuite, cuius ferundæ probandæq; tantum studium ab optimatibus impensum est, ut consulto senatus iuberetur, ut ea tãtum modo promulgata priusq̃ trinundino confirmaretur, ita ab omnibus obseruaretur, quasi iam populi sententia cõprobata. Lex uero hæc paucis mutatis in plerisq; cum Fannia congruit. In ea enim ferenda quæsita est nouæ legis auctoritas exolescente metu legis antiquioris. Ita hercules ut de ipsis. xij. tabulis factum est, quarum ubi contemni antiquitas cœpit, eadem illa, quæ illis legibus cauebantur, in alia latorum nomina transierunt. Sed legis liciniæ summa, ut Kalendis, nonis, nundinis, romanis, cuiq; in dies singulos. xxx. dumtaxat asses edundi causa consumere liceret. Cæteris uero diebus qui excepti non essent, ne amplius apponeretur, q̃ carnis aridæ pondo tria, & salsamentorum põdo libra, quod ex terra, uite, arbore'ue natum sit, uideo quid remordeat. Ergo iudicium sobrij sæculi, ubi tali præscripto legum coerceretur expensa cœnarum. Non ita est. Nam leges sumptuariæ à singulis ferebantur, qui ciuitatis uitia corrigerent. Ac nisi pessimis effusissimisq; moribus uiueretur. Profecto opus ferundis legibus non fuisset. Vetus uerbum est. Leges inquit bonæ ex malis moribus procreãtur. Has sequitur lex cornelia, & ipsa sumptuaria, quã tulit Cornelius Sylla dictator, in qua non conuiuiorum magnificentia prohibita est, nec gulæ modus factus uerũ minora precia rebus imposita, & quibus rebus dij

boni q̃q; exquisitis & penè incognitis generibus delitia rum? quos illic pisces, quasq; offulas nominat, & tamē precia illis minora constituit, ausim dicere ut uilitas edu lium animos hominum ad parandas obsoniorum copi as incitaret, & gulæ seruire etiam qui paruis essent fa cultatibus, possent. Dicam plane quod sentio. Apprime luxuriosus mihi uidetur & prodigus, cui hæc tanta in epulis uel gratuita ponātur. Itaq; tanto hoc seculum ad omnem continentiam promptius ut pleraq; earum rerū quæ syllana lege ut uulgo nota comprehēduntur, nemo nostrū uel fando compererit. Sylla mortuo Lepidus con sul legem tulit, & ipse cibariam. Cato enim sumptuari as leges cibarias appellat. De hinc paucis interiectis an nis alia lex peruenit ad populum ferente Antio Restio ne, quam legem, quamuis esset optima, obstinatio ta men luxuriæ & uitiorum firma concordia, nullo abro gante irritam fecit. Illud tamen memorabile de Restiōe latore ipsius legis fertur, eum quoad uixit, foris postea non recœnasse, ne testis fieret contemptæ legis, quam ipse bono publico pertulisset. His legibus annumerarē edi ctum de sumptibus ab Antonio propositum, qui post tri umuir fuit, ni indignum crederem inter cohibētes sum ptus Antonio locum facere, cuius expensæ in cœnam so litæ conferri sola unionis à Cleopatra uxore consumpti æstimatione superatæ sunt. Nam quum Antonius quic quid mari aut terra, aut etiam cœlo gigneretur, ad sa tiādam ingluuiem suam natum existimans faucibus ac dentibus suis subderet, eaq; re captus de romano impe rio facere uellet ægyptium regnum, Cleopatra uxor, quæ uinci a Romanis ne luxuria dignaretur, sponsione

prouocauit insumere se posse in unam cœnam sextertium centies. Id Antonio mirum uisum, nec moratus spōsione contendit dignus culina Numatio Planco, qui tam honesti certaminis arbiter electus est. Altera die Cleopatra pertentans Antonium, pollucibilem sane cœnam parauit, sed quam non miraretur Antonius, quippe, qui omnia quæ apponebantur ex quotidianis opibus agnosceret. Tunc regina arridens phialam poposcit, cui aceti non nihil acris infudit, atq; illuc unionem demptum ex aure altera festinabunda demisit, eumq; mature dissolutum, uti natura est eius lapidis, absorbuit. Et quamuis eo facto sponsione uicisset, quippe quum ipsa margarita centies sestertium sine contentione euasisset, manum tamen & ad alterius unionis aurem similiter admouit, nisi Numatius Plancus iudex seuerissimus superatum Antonium mature pronunciasset. Ipse autem unio cuius magnitudinis fuerit, inde colligi poterit, ꝙ qui superfuit, postea uicta regina & capta ægypto, Romam delatus dissectusq; est, & factæ ex una margarita, duæ impositæque simulacro Veneris, ut monstruosæ magnitudinis, in templo quod pantheum dicitur.

De nuce inglande. Cap. X.

ADhuc dicente Furio, secūdæ mensæ illata bellaria nouo sermoni principium dederunt. Symmachus. n. duas attrectans manu nuces, uellē inquit ex te audire Serui, tanta nucibus nomina quæ cā uel origo uariauerit, aut unde tot mala cum hac una

appellatione uocitentur. Fiunt tamen seorsum diuersa tã uocabulo q̃ sapore. Ac prius de nucibus absoluas uolo quæ tibi memoria crebræ lectionis occurrunt. Et Seruius. Nux ista iuglans secundum nonnullorum opinionem à iuuando, & à glande dicta existimatur. Caius Bassus uero in libro de significatione uerborum hoc refert. Iuglans arbor dicta inde est perinde ac Iouis glãs. Nam quia id arboris genus nuces habet, quæ sunt suauiore sapore, quam glans est. Hunc fructum antiqui illi qui egregium glãdiq; similem, ipsamq; arborem deo dignam existimabant, Iouis glandem appellauerũt, quæ nunc litteris interlisis iuglans nominatur. Cloatius autem Verius in libro a græcis tractorum ita memorat, Iuglans quasi diuglãs. i. διὸς βάλανος, Sicut Theophrastus ait. Hanc græci etiam basilicam uocant.

De nuce auellana. Cap. XI.

NVx hæc auellana seu prænestina, quæ ẽ eadem ex arbore est, quæ corylus dicitur, de qua Virgilius dixit, corylum sere. Est autem natio hominum iuxta agrũ prænestinum, qui carsitani uocãtur ἀπὸ τῶν καρυῶν. Cuius rei meminit Varro in logistorica, qui inscribitur, Marius de fortuna, inde. s. pnestinæ nuces. Est & illud apud Neuiũ in fabula Ariolo. Quis heri apud te pnestini & lanuini hospites suapte utrosq; decuit acceptos cibo, alteris inanẽ bullã madidã dari, alteris nuces in procliui profundere. Hanc aũt nucem græci ponticam uocant, dum unaquæq; natio indit huic nuci nomen ex loco, in quo nascitur copiosior.

De nuce castanea. Cap. XII.

Nux castanea de qua Virg. Castaneasq; nuces. uocatur & heracleotica. Nam uir doctus Oppius i lib, quem fecit de siluestribus arboribus sic ait. Heracleotica hæc nux, quam quidam castaneam nominant. Itemq; pontica nux, atq; etiam quæ dicuntur basilicæ inglandes germine, atq; flores agunt similiter iisdem temporibus quibus græcæ nuces. Nunc dicẽdum est quæ sit græca nux, ac simul hoc dicens amygdalam de lance tulit, & ostendit. Nux græca hæc est, q̃ & amygdala dicitur. Sed & thasia eadem nux uocatur. Testis est Cloatius in ordinatorum græcorum lib. iiij. quũ sic ait. Nux græca amygdala. Acca uero in supplicatione, nucem græcam ait fauumq; adde quantum libet. Nucem molluscam licet hyemis nobis tempus inuideat, tñ quia de nucibus loquimur, indictam non relinquimus. Plautus in calceolo sic eius meminit, Molluscam nucem super eius dixit impendere tegulas. Ecce Plautus nominat quidem, sed quæ sit mollusca nux non exprimit. Est aũt persicum quod uulgo uocatur, & mollusca nux dicitur. s. q̃ cæteris omnibus nucibus mollior sit. Huius rei idoneus assertor est Sueuius uir longe doctissimus in edylio, quod inscribitur moretum. Nã quũ loquitur de hortulano faciente moretum, inter cætera q̃ eo mittit, & hoc pomum mitti ait his uerbis.

Admisce tu acca basilicis hæc. nux partim
Partim persica, quod nomen sit deniq; fertur
Propterea, quod qui quondam cum rege ponti
Nomine Alexandro magno, fera prælia bello

In persas retulere suo, post inde reuentum
Hoc genus arboris in prælatis finibus graijs
Deseruere nouos fructus mortalibus dantes.
Mollusca hæc nux est, ne quis forte inscius erret.

De nuce tarentina. Cap. XIII.

NVx tarentina dicitur, quæ ita mollis est, ut uix attrectata frangatur. De qua in lib. Fauorini sic reperitur. Item ꝙ quidam tarentinas oues uel nuces dicunt quæ sunt terentinæ à tereno, quod est sabinorū lingua molle. Vnde terentios quoq; dictos putat Varro ad Libonem primo. Quā in culpā etiā Oratius pōt uideri incidere, qui ait. Et molle tarentum.

De nuce pinea. Cap. XIIII.

NVx pinea, hoc nobis, q appositi sunt, nucleos dedit. Plautus in cistellaria qui è nuce nucleos eē uult, frāgat nucē. Et qa mala uidemus admista bellarijs, post nuces, de maloꝝ generibus differendum est. Sunt de agricultura scriptores, qui nuces & mala sic diuidūt, ut nuces dicant omne pomū, quod foris duro tegatur, & intus habeat quod esui est, malum uero quod foris habeat quod est esui, & durū intus includat. Secundū hāc diffinitionē persicū, quod Sueuius poeta supius inter nuces numerat, magis erit inter mala numerādū. His præmissis, maloꝝ enumerāda sunt, genera q̄ Cloatius ordinatoꝝ græcorum lib. iiij. ita diligenter enumerat. Sunt autē genera maloꝝ armeniū, cotonium, citreum, coimellinum, conditiuum, ἐπιμηλίς, musteū martianum, orbiculatum, ogrānum, præcox, pannuceum, punicum, persicum, quirianum, prosi

num, rubrum, scandianũ, siluestre, strutium, tybur, uerianum. Vides persicum à Cloatio inter mala numeratum, quod nomen originis suæ tenuit, licet iam dudũ nostri soli germẽ sit? Quod aũt ait idem Cloatius, Citreũ, & ipsum persicum malũ est, secundũ Virgilium, Fœlicis mali quo nõ præstantius ullum, & reliqua. Et ut nemo dubitet hæc de citreo dixisse Virgiliũ, accipite quæ Oppius in lib. de siluestribus arboribus dicat. Citrea. i. malus, & persica, altera generatur in Italia, & in media altera. Et paulopost de citreo loquẽs ait. Est autem odoratissimũ. Ex quo interiectũ uesti tineas necat. Fertur aũt uenenis ꝯtrariũ; qđ tritũ cũ uino purgatione uirium suarum bibentes seruat. Generantur aũt in persi de omni tpe mala citrea. Alia. n. præcarpuntur, alia interim maturescunt. Vides hic & citreum nominari, & omnia signa poni, quæ de eo Virgi dixit, licet nomẽ citrei ille non dixerit? Nã & Home. qui citreũ θύον appellat, ostendit esse odoratũ pomũ θύου ἀπὸ καλὸν ὀδώδει. Et quod ait Oppius inter uestẽ poni citreum, idem significat & Home, quum dicit θύη ματα. Hinc & Neuius poeta in bello punico ait, Citrosam uestem.

De Piris. Cap. XV.

Pira hæc quæ uidemus, uarietas nominum numerosa discernit. Nam idem Cloatius sic eorum uocabula describit, antianum, cucurbitinum, citrium, ceruisca, calculosum, crustuminum, decimanum, græculum, lollianum, lanuuinum, laureum, lateresianum, marapiũ, milesium, myrteũ, neuianũ, orbiculatũ, precianum, rubile, signinũ, tullianum, ticianum, turriu

nianum, timosum, præcox, uolemium, mespilium se/rium, sementinum serum, sextilianum serum, tarentinũ serum, ualerianum serum.

De ficis. Cap. XVI.

Admonent nos et fici aridæ, ut enumeremus genera ficorum eodem Cloatio nos de his, ut de alijs, instruente. Sic enim diuersas ficus diligẽtia sua more dinumerat, africa, albula, harundinea, à sinastra atra, palusca, augusta, bifera, carica, caldica, alba, nigra, calphurniana, chia, cucurbitina, duricoria, herculanea, lauiana, ludia, leptoludia, marsica, numi/dica, pulla, pompeiana, præcox, tellana, atra. Sciẽdum ꝙ ficus alba ex fœlicibus fit arboribus, contra nigra ex infœlicibus. Docent nos utrũq; pontifices. Ait enim Veranius de uerbis pontificalibus, Fœlices arbores putan/tur esse, quercus, æsculus, ilex, superus, fagus, corylus, sorbus, ficus alba, pyrus, malus, uitis, prunus, cornus, lotus. Tarquinus autem priscus in ostẽtario arborario sic ait. Arbores quæ inferum deorũ, auertentiumq; in tu/tela sunt eas infœlices nominant. Alternum sanguinem fœlicem ficum atram, quæq; baccam nigram, nigrosq; fructus ferunt, itemq; acrifolium, pyrũ syluaticum, pru/scum rubum, sentesq;, quibus portenta prodigiaq; ma/la, comburi iubere oportet. Quid quod ficum tanq̃ non pomũ secerni à pomis apud idoneos reperimus? Afra/nius in selia, Pomum, holus, ficum, uuam. Sed & Cic. œconomicon lib. iij. Neq; serit uitem, neq; quæ sata est diligenter colit, oleum, ficos, poma non habet. Nec hoc

ignorandum est, ficum solam ex omnibus arboribus nõ florere. Lacte proprie ficorum dicitur. Grossi appellãtur fici, quæ non maturescunt, hos græci dicunt ὀλύνθους. M. Attilius. In milibus tot ficorum non uidebitis grossum. Et paulopost ait. Sumas ab alio lacte diffluos grossos. Et Posthumius Albinus annali primo de Bruto. Ea causa sese stultum Brutumq; faciebat, grossulos ex melle edebat.

De oleis & uuis. Cap. XVII.

OLearum genera hæc enumerantur, africana, albigerus, aquilia, alexandrina, ægyptia, culminea, conditiua, liciniana, orchas, oleaster, pausia, paulia, radius, salentina, sergiana, termutia. Sicut uuarum ista sunt genera aminea. s. à regione, nam aminei fuerũt, ubi nunc falernum est, asinusca atrusca, albuierus, albena, apiana, apicia, bumãmia, aut ut græci dicunt βούμασθος, duracina, labrusca, melampsithia, maronia, mareotis, numentana, precia, prannia, psithia, pilleolata, rhodia, stephanitis, uenũcula, uariola, lagea. Inter hæc Prætextatus, Vellem Seruiũ nostrũ diutius audire, sed hora nos quietis admonet ut exorto iubare eloquio Symmachi domi suæ fruamur, atq; ita facta discessio est.

MACROBII AVRELII THEODOSII VIRI CONSVLARIS ET ILLVSTRIS SATVRNALIORVM. LIBER IIII.

n EC Magis incœpto uultum sermone mouetur. Quã si dura silex, aut stet marpesia cautes. Tandem corripuit sese, atq; inimica refugit. Item pathos est & in hoc uersu. Obstupui, steteruntq; comæ, & uox faucibus hæsit. Sed tota Daretis fatigatio habitu depingitur. Ast illum fidi æquales genua ægra trahentẽ. Quassantemq; utroq; caput, crassumq; cruorẽ Ore eiectantẽ. Sociorũ quoq; eius trepidatiõem breuiter ostendit. Galeãq; ensemq; uocati accipiunt, quasi non sponte accepturi munus, quod erat damnum uerecũdiæ. Ex eodem genere est illud. Totoq; loquẽtis ab ore Scintillæ absistunt, oculis micat acribus ignis. Est & in descriptione langoris habitus, ut est tota descriptio pestilentiæ apud Thucydidem. Et labitur infelix studiorũ atq; immemor herbæ Victor equus. Et demissæ aures, incertus ibidem sudor, & ille quidẽ morituris frigidus. Est inter pathe et pudor, ut circa Deiphobum pænitantem & dira tegentẽ. Supplicia. Et luctus habitu proditur, ut in Euryali matre, Excussi manibus radij, reuolutaq; pẽsa. Euolat infelix. Et latinus quia miratur, defixa obtutu tenet ora. Et uenus quia rogatura est, Tristior & lachrymis oculos suffusa nitentes. Et Sibylla quia insanit, Subito non uultus, non color unus, Non comptæ mansere comæ.

NVnc uideamus pathos quo tenore orationis exprimitur. Ac primum quæramus quid de tali oratione rhetorica arte præcipitur. Oportet enim ut oratio pathetica aut ad indignationem, aut ad misericordiam dirigatur quæ à græcis δείνωσις καὶ οἶκτος appellatur. Horũ alterum accusatori necessarium est, alterum reo, & necesse est initium abruptum habeat, quoniam satis indignantibus leniter incipere non conuenit. Ideo apud Virgilium Iuno sic incipit, Quid me alta silentia cogis Rumpere? Et alibi Mene incœpto desistere uictam? Et alibi, Heu stirpem inuisam & fatis contraria nostris Fata phrygum. Et Dido, Moriemur inultæ? Sed moriamur ait. Et eadem, Proh iuppiter ibit. Hic ait. Et priamus. At tibi pro scelere exclamat pro talibus ausis. Nec initium solum tale esse debet, sed omnis (si fieri potest) oratio pathetica & breuibus sententijs & crebris figurarum mutationibus debet, uelut inter æstus iracundiæ fluctuare. Vna ergo nobis uirgiliana oratio pro exemplo sit. Heu stirpem inuisam. Initium ab ecphonesi. Deinde sequuntur breues interrogatiũculæ. Num sygeis occumbere campis? Num capti potuere capi? num incensa cremauit Troia uiros? Deinde sequitur hyperbole, Medias acies mediosq; per ignes Inuenere uiam. Deinde ironia. At credo mea numina tandem Fessa iacent, odijs haud exaturata quieui. Deinde ausus suos inefficaces quæritur. Per undas ausa sequi, & profugis toto me opponere ponto. Secunda post hæc hyperbole. Absumptæ in teucros, ui

res, cœliq; marisq;. Inde dispersæ querelæ. Quid syrtes aut scylla mihi? quid uasta charybdis profuit? Iungitur inde argumentũ à minore, ut pathos augeatur, Mars perdere gentem Immanem lapithum ualuit. Minor .s. persona, iõ illud sequtur, Ast ego magna iouis coniunx. Deinde quũ causas quoq; contulisset, q̃to impetu dea dixit, Infelix q̃ memet i omnia uerti. Nec dixit nõ possum perdere Æneã, sed uincor ab Aenea. Deinde confirmat se ad nocendũ, & quod propriũ est irascentis, & si desperet perfici posse, tamen impedire contenta est.

Flectere si nequeo superos, acheronta mouebo.
Non dabitur regnis esto prohibere latinis,
At trahere, atq; moras tantis licet addere rebus.
At licet amborum populos excindere regum.

Post hæc in nouissimo, quod irati libenter faciunt, male dicit. Sanguine troiano et rutulo dotabere uirgo. Et protinus argumentũ à simili conueniens ex præcedẽtibus, Nec face tm̃ Cysseis prægnans ignes enixa iugales. Vides quàm sæpe orationem mutauerit? ac frequentibus figuris uariauerit, quia ira quæ breuis furor est, non potest unum continuare sensum in loquendo, nec desunt apud eundem orationes misericordiam commouentes. Turnus ad Iuturnam. An miseri fratris letum ut crudele uideres? Et idem quum auget inuidiam occisorum pro se amicorum Vidi oculos ante ipse meos me uoce uocantem Muranum. Et idem quum miserabilem fortunam suam faceret, ne uicto sibi parceretur, Vicisti, & uictum tendere palmas Ausonij uidere. Idem. Quos mini me uellem. Et aliorum preces orantium uitam. Per te, per qui te talem genuere parentes, & similia.

NVnc dicamus de habitu pathus, quod est uel in ætate uel in debilitate & cæteris q̃ sequuntur. Eleganter hoc seruauit, ut ex omni ætate pathos misericordiæ moueret. Ab infantia. Infantumq; animæ flẽtes in limine primo. A' pueritia, Infelix puer atq; impar congressus achilli. Et paruumq; patri tende bat iulum. Vt nõ minus miserabile sit periculũ in paruo q̃ in filio Et superest coniunx ne creusa Ascaniusq; puer? Et alibi, & parui casus iuli. A' iuuenta uero. Im positiq; rogis iuuenes ante ora parentũ, Pubentesq; genæ iuuenili in corpore pallor. A' senecta. Damni misere res senectæ. Et Ducitur infelix æuo confectus Alethes. Et caniciem multo deformat puluere.

Mouit & à fortuna modo misericordiam, modo indignationem. Misericordiam. Tot quõdam populis terrisq; superbum regnatorem asiæ. Et Sinon, Et nos aliquod nomenq; decusq; gessimus. Et Ausonijsq; olim ditissimus aruis. Indignationem uero ex uerbis Didonis, Et nostris illuserit aduena regnis. Eleganter enim ex cõtemptu Aeneæ auget iniuriam suam. Et amata, Exulibus ne datur ducenda lauinia teucris? Et Numanus, Bis capti phryges.

Mouit pathos misericordiæ et ex debilitate. Ex quo me diuũ pater atq; hominũ rex Fulminis afflauit uẽtis, & cõtigit igni. Et alibi, Et truncas inhonesto uulnere nares, & de Mezentio, Attollit in ægrum se fœmur. Et Huc caput atq; illuc humero ut utroq; pependit.
Et te decisa suum Laride dextera quærit. Et acerq; cruẽ-

to Puluere perq; pedes traiectus lora tumentes.

Mouit pathos misericordiæ frequenter & à loco. Quum uitam in syluis inter deserta ferarum Lustra domosq; traho, & lybiæ deserta peragro. Et At nos hinc alij sitientes ibimus afros. Pars scythiam & rapidū cretæ ueniemus oaxem. Et illud egregie & breuiter. Ter circum iliacos raptauerat hectora muros. Illiacos. i. patria muros, quos ipse defenderat, pro quibus efficaciter p. .x. annorum spacia pugnauerat. Et illud. Nos patriam fugimus. Et littora quum patriæ lachrymans portusq; relinquo, Et dulces moriens reminiscitur agros. Et Ignarum laurens habet ora mimanta Lyrnēsi domus alta solo laurente sepulchrum. Et ut Agamemnonem indigne ōnderet occisum, assumpsit locū, Prima iter limina dextra oppetijt. Et illud Mœnibus in patrijs atq; inter tuta domorum, Sacer uero locus præcipue pathos mouet. Occisum inducit Orphea, & miserabiliorē interitū eius à loco facit, Inter sacra deum, nocturnaq; orgia bacchi. Et in euersione Troiæ. Perq; domos & religiosa deorū, Limina. Cassandræ quoq; raptum uel diminutionē q̄ miserabilem facit sacer locus, ecce trahebatur à templo adytisq; mineruæ, et alibi, Diue armipotentis ad arā procubuit. & Andromachæ quū de Pyrrhi nece diceret, ut inuidiā occidētis exprimeret. Excipit incautum patriasq; obtruncat ad aras. Et Venus q̄ Æneas in mari uexatur ira Iunonis, quam inuidiose queritur Neptunno de loco? In regnis hoc ausa tuis.

Fecit sibi pathos sæpe & ex tpe, Prius q̄ pabula gustassent troiæ xantumq; bibissent. Et Orpheus miserabilis ex longo dolore. Septē illū totos perhibent ex ordi

ne mēses. Et Palinurus Vix lumine quarto prospexi Italiā. Et Achemenides; Tertia iā lunæ se cornua lumie cōplēt. Et Septima post Troiæ excidiū iā uertitur æstas.

Frequens apud illū pathos à cā, re uera.n. plerunq; efficit cā, ut res aut atrox aut miserabilis uideatur. ut Cice. in Verrem. Qui ob sepulturā in carcere necatorꝝ à parentibus rogabatur. Hoc.n. non tam rogari aut pecuniā exigere, q̄ ob hanc cām. indignū erat. Et Demosthenes quum quæritur quendā inuidia circūuētū, ex cā auget inuidiā. Circūuenit inqt arbitrū, qui inter me atq; se integre iudicauerat. Ergo et Virgili. egregie sæpe ex hoc loco traxit affectū. Occiditur inqt in acie Galesus. Hoc per se non est dignum misericordia belli tpe, sed admouit cām, dū paci mediū se offert. Idem alio loco Sternitur infelix. Deinde subijcit cām miserabilē alieno uulnere. i. quum in aliū telū esset emissum. Et quum Palamedem indigne occisum uellet. Quem falsa sub proditione pelasgi. Insontē infando indicio, qa bella uetabat De misere neci, Et Aeneas ut ostēderet magnitudinē timoris sui. bene cām posuit. Et Pariter comitiq; oneriq; timētē. Quid Iapix ut cōtemptis cæteris artificijs inglorius (quēadmodū poeta ait) uiueret qualis cā proponitur. Ille ut depositi proferret fata parētis. Ex eodē genere ē. Fallit te incautū pietas tua. Hæc.n. cā illum hostibus ēt sic miserabilem fecit. Sed Aeneas quum hortatur, ut sepeliantur occisi, quam causam proponit. Qui sanguine nobis. Hanc patriā peperere suo. Necnon & indignatio demōstratur à causa, ut illic. Multa gemens ignominiamq; plagasq; superbi Victoris Tum quos amisit inultus amores. Et illud a causa est ex affectu indignantis

An solos tangit atridas iste dolor? solisq; licet capere arma mycenis? Et illud. At tu dictis albane maneres. Et illa omnia, Vendidit hic auro patriam. quiq; ob adulterium caesi, Nec partem posuere suis.

Ad pathos mouendum nec duos illos praetermisit locos, quos rhetores appellant à modo & à materia. Modus est quum dico, occidit manifeste uel occulte. Materia est, quum dico ferro uel ueneno. Demosthenes de modo, inuidiam Midiae facit, se pulsatum cothurno, Cicero Verri quum nudum quendam dicit ab eo statuae impositum. Virgilius non minus euidenter, Altaria ad ipsa trementem Traxit, & in multo lapsantem sanguine nati. Et capulo tenus abdidit ensem. Et illa omnia a modo sunt, Rostroq; immanis uultur adunco Immortale iecur tondens, & reliqua. Et quos super atra silex iam iam lapsura cadenti Imminet assimilis. Sed & misericordiam à modo saepe cõmouet, ut de orpheo Latos iuuenem sparsere per agros. Et illud, Obruit auster aqua inuoluens nauemq; uirosq;. Et saxum ingens uoluunt alij. Et mortua quin etiam iungebat corpora uiuis, & in Georgicis. Nec uia mortis erat simplex, & caetera in descriptione morbi. Sed & materia apud rhetores pathos mouet ut dum queritur Cicero flammam ex lignis uiridibus factam, atq; ibi inclusum fumo necatum. Hoc enim à materia est, qm̃ hic usus est fumo materia ad occidendum, ut alius gladio, alius ueneno. & ideo acerrimum pathos ex hoc motum est. Idem facit, & quum flagellis caesum queritur ciuem romanum. Inuenies idẽ apud Virgilium. At pater omnipotens densa inter nubila telum Contorsit nõ ille faces, nec fumea taedis, & reliqua,

liqua.Eleganter autem illius quidem materia elusit. Ex huius autem uera & uehementi materia expressit iracũdiam.Et singula quidem enumerauimus, ex qbus apud rhetores pathos nascitur, quibus ostendimus usum Maronem.Sed nonnunq̃ Virgilius in una re ad augendũ pathos duobus aut pluribus locis coniũctis utitur, ut in Turno ab ætate, Miserere parentis Lõgaui. A loco. Quẽ nunc mœstum patria ardea longe diuidit. & circa Cassandram ex modo, ecce trahebatur. Ex habitu corporis Passis priameia uirgo crinibus.Ex loco. A templo adytisq; mineruæ, & circa Agamemnonẽ à patria, Ipse mycenæus. A fortuna, Magnorum ductor achiuum. A necessitudine.Couiugis.infandum. A loco Prima intra limina dextra. Tacite quoq; quasi per diffinitionem pathos mouere solet, quũ res quæ miserationem mouet, nõ dilucide dicitur, sed datur intelligi, ut quum Mezẽtius dicit. Nunc alte uulnus ad actum.Quid enim aliud ex hoc intelligendum est, q̃ hoc altum uulnus esse amittere filium.Et rursus idem, Hæc uia sola fuit qua perdere posses. Sed hic.s.accipiendum est perire esse amittere filium.Et Iuturna quum quæritur, ꝙ adiuuare fratrem prohibeatur, Immortalis ego. Quid enim sequitur non est imortalitas in luctu uiuere. Hæc ut dixi uim diffinitionis habent, & a poeta eleganter introducta sunt.

Pathos a simili. *Cap.* III.

SVnt & *in arte rhetorica ad pathos mouendum etiam hi loci, qui dicuntur circa rem, & mouẽdis affectibus peropportuni sunt, ex quibus primus ẽ à simili.* Huius *species sunt tres exemplum, parabola,*

imago. Græce παράδειγμα παραβολὴ εἰκών.

Ab exemplo. Virgilius.

Si potuit manes accersere coniugis Orpheus
Threicia fretus cythara fidibusq; canoris.
Si fratrem pollux alterna morte redemit.
Quid thesea? magnum quid memorem alciden.
Antenor potuit medijs elapsus achiuis.

Hæc enim omnia misericordiam mouent, quoniam indignum uidetur negari sibi, quod alijs indultum est. Deinde uide unde auget inuidiam, Si potuit manes accersere coniugis orpheus. Habes causam disparem. manes illic coniugis, hic patris, hic accersere, hic uidere threicia fretus cythara. Hic misericordiam eius irrisit. Si fratrem pollux alterna morte redemit. Itq; reditq; uiam toties. Hoc iam à modo. Plus est enim sæpe ire, quàm semel. Quid thesea, magnum quid memorē alciden? Hic propter egregias personas non habuit quid minueret, uel quid augeret. Verum quod in illis elucebat, hoc sibi iactat cum ijs esse commune. Et mi genus ab Ioue summo. Simile est & illud ab indignatione. Quid enim ait Iuno Pallas ne exurere classem Argiuum. Iam hoc plus est classem uictricem, quàm reliquias fugientium. Deinde causam minuit. Vnius ob noxam & furias Aiacis oilei. Quam minuit ut noxam diceret. quod leuis culpæ nomen est. Et unius quod facile possit ignosci, & furentis, ut nec culpa sit. & alibi. Mars perdere gentem immanem lapithum ualuit. uides easdem obseruationes, gentem & immanem. Deinde aliud exemplum, Concessit in iras ipse deum antiquam genitor calydona dianæ, Antiquā ut plus honoris accederet ex uetustate. Dein

de in utroq; causam minuit. Quod scelus aut lapithis tantum aut calydone merente.

PArabola uero, quoniam magis hoc poetæ conuenit, sæpissime pathos mouit. Quum aut miserabilem, aut iracundum uellet inducere. Miserabilem sic. Qualis populea mœrens philomela sub umbra qualis commotis excita sacris thias. Qualem uirgineo demessum pollice florem. & aliæ plurimæ patheticæ parabolæ, in quibus miseratus est. Quid de ira? Ac ueluti pleno lupus insidiatus ouili. Dum fremit ad caulas. Et Mugitus ueluti fugit quum saucius arā Taurus. Et alia plura similia qui quærit inueniet.

ET imago q̄ est à simili pars tertia, idonea ē mouēdis affectibus. Ea fit quū aut forma corporis absentis describitur, aut oīno quæ nulla ē fingitur. Vtrunq; Virg. eleganter fecit. Illud prius circa Ascaniū, O mihi sola mei super Astyanactis imago. Sic oculos sic ille manus sic ora ferebat. Fingit uero quū dicit, quā fama secuta est Candida succinctam latrantibus inguina mōstris. Sed prior forma οἶκτρον p̄stat hæc δεινώσιν .i. prior misericordiā cōmouet, horrorē secūda. Sicut alibi. Et scissa gaudens uadit discordia palla. Quā cū sanguineo sequitur bellona flagello. & oīa illa q̄ de forma dixit. Sed illud nimiū pathetice. Furor ipius intus sæua sedēs super arma, & centū uinctus ahenis Post tergum nodis fremet horridus ore cruento.

Pathos a minori. Cap. IIII.

DIximus a simili, nūc dicamus a minore pathos à poeta positum. Nēpe quū aliquid proponitur qd̄ p se magnū sit, deīde minus eē oñditur

q̃ illud quod uolumus augeri, sine dubio infinita miseratio mouetur. Vt ē illud, O fœlix una ante alias priameia uirgo Hostilem ad tumulum troiæ sub mœnibus altis Iussa mori. Primum q̄ ait fœlix, comparationem fuisse cit, deinde posuit à loco, hostilē ad tumulum, & à modo quod non minus acerbum est, Iussa mori. Sic ergo hæc accipienda sunt q̃uis hostilem ad tumulum, quamuis iussa mori, fœlicior tamen q̃ ego, quia sortitus nō pertulit ullos. Simile est & illud O terq; quaterq; beati. Et quod de Pasiphe dicit, Prætides implerunt falsis mugitibus agros. Deinde ut minus hoc eē monstraret, At nō tam turpes pecudum tamen ulla secuta est Concubitus. Quid illud nonne uehementer patheticum ē à minore? Nec uates helenus, quum multa horrēda moneret, Hos mihi prædixit luctus, non dira celæno. Quid hic intelligimus, nisi omnia quæ passus erat minora illi uisa, q̃ patris mortem?

Pathos à maiori. Cap. V.

A Maiore negauerunt quidam rem augeri posse. Sed eleganter hoc circa Didonem Virgi. induxit. Non aliter q̃ si immissis ruat hostibus omnis carthago, aut antiqua tyrus. Dixit enim nō minorem luctum fuisse ex unius morte, q̃ si tota urbs, quod sine dubio esset maius, ruisset. Et Homerus idem fecit.

Est apud oratores & ille locus idoneus ad pathos mouendum, qui dicitur, præter, spem. Hunc Virgilius frequenter exercuit, Nos tua progenies cœli quibus annuis arcem. & cætera. Et Dido. Hunc ego si potui tantum sperare dolorem. Et perferre soror potero, Aeneas

Euandro, Et nunc ille quidem spe multum captus inani Fors & uota facit. Et illud, Aduena nostri, Quod nunquam ueriti sumus, ut possessor agelli diceret, hæc mea sunt, ueteres migrate coloni. Inuenio tamen posse aliquẽ ex eo, quod iam sperauerit, mouere pathos, ut Euãder, Haud ignarus eram quantum noua gloria in armis. Et prædulce decus.

ORatores ὁμοιοπάθειαν uocant, quotiens de similitudine passiõis pathos nascitur, ut apud Virgilium, Fuit & tibi talis Anchises genitor. Et patriæ strinxit pietatis imago. & subijt chari genitoris imago. Et Dido. Me quoq; per multos similis fortuna labores.

Est & ille locus ad permouendum pathos in quo sermo dirigitur uel ad inanimalia, uel ad muta, quo loco oratores frequenter utuntur. Vtrunq; Virgilius bene pathetice tractauit, uel quum ait Dido, Dulces exuuiæ dum fata deusq; sinebant, uel quum Turnus. Tuq; optima ferrum terra tene. & idem alibi. Nunc ô nũquam frustrata uocatus hasta meos. Et Rhebe diu res siqua diu mortalibus ulla est, uiximus.

Facit apud oratores pathos etiam addubitatio, quã græci ἀπόρησιν uocant. Est enim uel dolentis uel irascentis, dubitare quid agas. En quid ago? Rursus ne procos irrisa priores experiar? Et illud de Orpheo, Quid faceret? quo se rapta bis coniuge ferret? Et de Niso. Quid faciat? qua ui iuuenem, quibus audeat armis eripere? & Anna permouetur, Quid primum deserta querar? comitem ne sororem?

Et attestatio rei uisæ apud rhetores pathos mouet.

Hoc Virgilius sic exequitur.
Ipse caput niuei fultum pallantis & ora,
Vt uidit leuiq; patens in pectore uulnus, & illud.
Impleuitq; sinum sanguis.
Et moriensq; suo se in sanguine uersat.
Et Crudelis nati monstrantem uulnera cernit.
Et Ora uirum tristi pendebant pallida tabo.
Et Voluitur euryalus leto, pulchros per artus It cruor.
Et uidi egomet duo de numero quum corpora nostro.

Fācit hyperbole.i. nimietas pathos, per quā exprimitur uel ira uel misericordia. Ira ut quū forte dicimus miles ille perire debuerat, quod est apud Virgilium. Omnes per mortes animā sontem ipse dedissem. Miseratio quum dicit, Daphni tuum pœnos etiam ingemuisse leones Interritum. Nascitur præter hæc de nimietate uel amatorium, uel alterius generis pathos.
Si mihi non hæc lux toto iam longior anno est.
Et illud seorsum, Maria ante exurere turno, q̄ sacra dabitur pinus. Et nō si tellurem effundat in undas.

De exclamatione. Cap. VI.

Exclamatio quæ apud græcos ἐκφώνησις dicitur, mouet pathos. Hæc fit interdum ex persona poetæ, nonnunq̄ ex ipsius quem inducit loquentem. Ex persona quidem poetæ est.
Mantua uæ miseræ nimium uicina Cremonæ.
Infelix ut cunq; ferent ea fata nepotes.
Crimen amor uestrum, & alia similia. Ex persona uero alterius, Dij capiti ipsius generiq; reseruent. Et Dij talia graijs Instaurate, pio si pœnas ore reposco.

Et dij talem terris auertite pestem.

Contraria huic figuræ ἀποσιώπησις quod est taciturnitas. Nam ut illic aliqua exclamãdo dicimus, ita hic aliqua tacendo subducimus. Quæ tamen intelligere possit auditor. Hoc aũt præcipue irascentibus cõuenit, ut Neptunus. Quos ego, sed motos præstat cõponere fluctus. Et Mnestheus, Nec uincere certo.

Quanq̃o, sed superent, quibus hoc neptune dedisti.

Et Turnus,

Quanq̃o, si solitæ qcq̃ uirtutis adesset. Et in buccolicis,

Nouimus & qui te, transuersa tuentibus hircis.

Et quo, sed faciles nymphæ risere, sacello. Sed & miseratio ex hac figura mota est, à Sinone, Donec calchante ministro. Sed qd ego hæc aũt neqcq̃ ingrata reuoluo.

Nascitur pathos et de repetitione, quã græci ἐπαναφορὰν uocãt, quũ sententiæ ab ijsdẽ noibus incipiunt. Hinc Virgilius, Eurydicen uox ipsa & frigida lingua.

Ah miseram Eurydicen anima fugiente uocabat,

Eurydicen toto referebant flumine ripæ. Et illud,

Te dulcis coniunx, te solo in littore secum,

Te ueniente die, te decedente canebat. Et illud,

Et nemus angitiæ, uitrea te fucinus unda.

Te liquidi fleuere lacus.

Ἐπιτίμησις, quæ est obiurgatio, habet & ipsa pathos, id est quum obiecta ijsdem uerbis refutamus,

Æneas ignarus abest? ignarus & absit.

MACROBII AVRELII THEODOSII VIRI CONSVLARIS ET ILLVSTRIS SATVRNALIORVM. LIBER V.

POST HÆC quum paulisper Eusebius quieuisset, omnes inter se cōso no murmure, Virgilium non minus oratorem, q̃ poetam habēdum pronunciabant, in quo & tanta ornandi disciplina, & tam diligens obseruatio rhetoricæ artis ostenderetur. Et Auienus dicas mihi inquit uolo doctorum optime, si cōcedimus (sicut necesse est) oratorem fuisse Virgiliū, siquis nūc uelit orādi artem consequi. Vtrū magis ex Virgilio, an ex Cicerone proficiat? Video qd agas inquit Eusebius, qd intēdas, quo me trahere coneris, eó. s. quo minime uolo, ad comparationē Maronis & Tullij. Verecunde. n. interrogasti, uter eoꝝ præstantior, quādo quidē necessario is plurimum collaturus sit, qui ipse plurimum præstat. Sed istā mihi necessitatem altam, & profundam remittas uolo, quia non nostrum, inter illos tantas componere lites, nec ausim in utrāuis partem talis sententiæ auctor uideri. Hoc solum audebo dixisse, quia facundia Mantuani multiplex & multiformis est, & dicendi genus omne complectitur. Ecce enim in Cicerone uestro unus eloquentiæ tenor est, ille abundans & torrens, & copiosus. Oratorum autem non simplex nec una natura est, sed hic fluit & redundat, contra ille breuiter & circūcise dicere affectat. Tenuis quidam & siccus & sobrius

amat quandam dicendi frugalitatem, alius pingui & luculenta & florida oratione lasciuit. In qua tanta omnium dissimulatiōe, unus omnino inuenitur Virg. qui eloquentiam ex omni genere conflauerit.

Quot sint dicendi genera. Cap.I.

RESpondit Auienus, Apertius uellem me has diuersitates sub personarum exemplis doceres. Quattuor sunt inquit Eusebius genera dicendi. Copiosum in quo Cicero dominatur. Breue in quo Salustius regnat. Siccum quod Frontoni ascribitur. Pingue & floridum in quo Plinius secundus quondam, & nūc nullo ueterum minor noster Symmachus luxuriatur. Sed apud unum Maronem hæc quattuor genera reperies. Vis audire illum tanta breuitate dicentem, ut arctari magis & contrahi breuitas ipsa non possit? Et cāpos ubi troia fuit. Ecce paucissimis uerbis maximam ciuitatem hausit & absorpsit, non reliquit ille nec ruinam. Vis hoc ipsum copiosissime dicat?

Venit summa dies & ineluctabile tempus
Dardaniæ, fuimus troes, fuit ilium & ingens
Gloria teucrorum, ferus omnia iuppiter argos
Transtulit, incensa danai dominantur in urbe.
O` patria, ò diuum domus ilium, & inclyta bello
Mœnia dardanidum.
Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet? aut possit lachrymis æquare labores?
Vrbs antiqua ruit multos dominata per annos.
Quis fons, quis torrens, quod mare tot fluctibus, quot

res, cœliq; marisq;. Inde dispersa querela. Quid syrtes aut scylla mihi? quid uasta charybdis profuit? Iūgitur inde argumentū à minore, ut pathos augeatur, Mars perdere gentem Immanem lapithum ualuit. Minor. s. persona, iō illud seqtur, Ast ego magna iouis coniunx. Deinde quū causas quoq; contulisset, q̄to impetu dea dixit, Infelix q̄ memet i omnia uertī. Nec dixit nō possum perdere Æneā, sed uincor ab Aenea. Deinde confirmat se ad nocendū, & quod propriū est irascentis, & si desperet perfici posse, tamen impedire contenta est.
Flectere si nequeo superos, acheronta mouebo.
Non dabitur regnis esto prohibere latinis,
At trahere, atq; moras tantis licet addere rebus.
At licet amborum populos excindere regum.
Post hæc in nouissimo, quod irati libenter faciunt, maledicit. Sanguine troiano et rutulo dotabere uirgo. Et protinus argumentū à simili conueniens ex præcedētibus, Nec face tm̄ Cysseis prægnans ignes enixa iugales. Vides quàm sæpe orationem mutauerit? ac frequentibus figuris uariauerit, quia ira quæ breuis furor est, non potest unum continuare sensum in loquendo, nec desunt apud eundem orationes misericordiam commouentes. Turnus ad Iuturnam. An miseri fratris letum ut crudele uideres? Et idem quum auget inuidiam occisorum pro se amicorum Vidi oculos ante ipse meos me uoce uocantem Muranum. Et idem quum miserabilem fortunam suam faceret, ne uicto sibi parceretur, Vicisti, & uictum tendere palmas Ausonij uidere. Idem. Quos minime uellem. Et aliorum preces orantium uitam. Per te, per qui te talem genuere parentes, & similia.

NVnc dicamus de habitu pathus, quod est uel in ætate uel in debilitate & cæteris q̃ sequuntur. Eleganter hoc seruauit, ut ex omni ætate pathos misericordiæ moueret. Ab infantia. Infantumq́; animæ flētes in limine primo. A' pueritia, Infelix puer atq; impar congressus achilli. Et paruumq́; patri tendebat iulum. Vt nō minus miserabile sit periculū in paruo q̃ in filio Et superest coniunx ne creusa Ascaniusq́; puer? Et alibi, & parui casus iuli. A' iuuenta uero. Impositiq́; rogis iuuenes ante ora parentū, Pubentesq́; genæ iuuenili in corpore pallor. A' senecta. Dauni miseresce senectæ. Et Ducitur infelix æuo confectus Alethes. Et caniciem multo deformat puluere.

Mouit & à fortuna modo misericordiam, modo indignationem. Misericordiam. Tot quōdam populis terrisq́; superbum regnatorem asiæ. Et Sinon, Et nos aliquod nomenq́; decusq́; gessimus. Et Ausonijsq́; olim ditissimus aruis. Indignationem uero ex uerbis Didonis, Et nostris illuserit aduena regnis. Eleganter enim ex cōtemptu Aeneæ auget iniuriam suam. Et amata, Exulibus ne datur ducenda lauinia teucris? Et Numanus, Bis capti phryges.

Mouit pathos misericordiæ et ex debilitate. Ex quo me diuū pater atq; hominū rex Fulminis afflauit uētis, & cōtigit igni. Et alibi, Et truncas inhonesto uulnere nares, & de Mezentio, Attollit in ægrum se fæmur. Et Huc caput atq; illuc humero ut utroq; pependit.
Et te decisa suum Laride dextera quærit. Et acerq́; cruē-

to Puluere perq; pedes traiectus lora tumentes.

Mouit pathos misericordiæ frequenter & à loco. Quum uitam in syluis inter deserta ferarum Lustra domosq; traho, & lybiæ deserta peragro. Et At nos hinc alij sitientes ibimus afros. Pars scythiam & rapidũ cretæ ueniemus oaxem. Et illud egregie & breuiter. Ter circum iliacos raptauerat hectora muros. Illiacos. i. patriæ muros, quos ipse defenderat, pro quibus efficaciter p. x. annorum spacia pugnauerat. Et illud. Nos patriam fugimus. Et littora quum patriæ lachrymans portusq; relinquo, Et dulces moriens reminiscitur agros. Et Ignarum laurens habet ora mimanta Lyrnēsi domus alta solo laurente sepulchrum. Et ut Agamemnonem indigne õnderet occisum, assumpsit locũ, Prima iter limina dextra oppetijt. Et illud Mœnibus in patrijs atq; inter tuta domorum, Sacer uero locus præcipue pathos mouet. Occisum inducit Orphea, & miserabiliorẽ interitũ eius à loco facit, Inter sacra deum, nocturnq; orgia bacchi. Et in euersione Troiæ. Perq; domos & religiosa deorũ, Limina. Cassandræ quoq; raptum uel diminutionẽ q̃ miserabilem facit sacer locus, ecce trahebatur à templo adytisq; minerua, et alibi, Diue armipotentis ad arã procubũit. & Andromachæ quũ de Pyrrhi nece diceret, ut inuidiã occidẽtis exprimeret. Excipit incautum patriasq; obtruncat ad aras. Et Venus q̃ Æneas in mari uexatur ira Iunonis, quam inuidiose queritur Neptunno de loco? In regnis hoc ausa tuis.

Fecit sibi pathos sæpe & ex tpe, Prius q̃ pabula gustassent troiæ xantumq; bibissent. Et Orpheus miserabilis ex longo dolore. Septẽ illũ totos perhibent ex ordi-

ne mēses. Et Palinurus Vix lumine quarto prospexi Italiā. Et Achemenides; Tertia iā lunæ se cornua lumie cō plēt. Et Septima post Troiæ excidiū iā uertitur æstas.

Frequens apud illū pathos à cā, re uera.n. plerunq; efficit cā, ut res aut atrox aut miserabilis uideatur. ut Cice. in Verrem. Qui ob sepulturā in carcere necatorum à parentibus rogabatur. Hoc.n. non tam rogari aut pecuniā exigere, q̄ ob hanc cām. indignū erat. Et Demosthenes quum quæritur quendā inuidia circūuētū, ex cā auget inuidiā. Circūuenit inqt arbitrū, qui inter me atq; se integre iudicauerat. Ergo et Virgili. egregie sæpe ex hoc loco traxit affectū. Occiditur inqt in acie Galesus. Hoc per se non est dignum misericordia belli tpe, sed admouit cām, dū paci mediū se offert. Idem alio loco Sternitur infelix. Deinde subijcit cām miserabilē alieno uulnere. i. quum in aliū telū esset emissum. Et quum Palamedem indigne occisum uellet. Quem falsa sub proditione pelasgi. Insontē infando indicio, qa bella uetabat Demisere neci, Et Aeneas ut ostēderet magnitudinē timoris sui. bene cām posuit. Et Pariter comitiq; oneriq; timētē. Quid Iapix ut cōtemptis cæteris artificijs inglorius (queādmodū poeta ait) uiueret qualis cā proponitur. Ille ut depositi proferret fata parētis. Ex eodē genere ē. Fallit te incautū pietas tua. Hæc.n. cā illum hostibus ēt sic miserabilem fecit. Sed Aeneas quum hortatur, ut sepeliantur occisi, quam causam proponit. Qui sanguine nobis. Hanc patriā peperere suo. Necnon & indignatio demōstratur à causa, ut illic. Multa gemens ignominiamq; plagasq; superbi Victoris Tum quos amisit inultus amores. Et illud a causa est ex affectu indignantis

An solos tangit atridas Iste dolor? solisq; licet capere ar ma mycenis? Et illud. *At tu dictis albane maneres.* Et *illa omnia, Vendidit hic auro patriam. quiq; ob adulte rium cæsi,* Nec *partem posuere suis.*

Ad pathos mouendum nec duos illos prætermisit lo cos, quos rhetores appellant à modo & à materia. Mo*dus est quum dico, occidit manifeste uel occulte.* Mate*ria est, quum dico ferro uel ueneno.* Demost*henes de mo do, inuidiam* Midiæ *facit, se pulsatum cothurno,* Cice*ro* Verri *quum nudum quendam dicit ab eo statuæ im positum.* Virgilius *non minus euidenter,* Altaria ad ip*sa trementem* Traxit*, & in multo lapsantem sanguine nati.* Et *capulo tenus abdidit ensem.* Et *illa omnia a mo do sunt,* R*ostroq; immanis uultur adunco* Immortale *iecur tondens, & reliqua.* Et *quos super atrasi lex iam iam lapsura cadenti* Imminet *assimilis.* Sed *& miseri cordiam à modo sæpe cõmouet, ut de orpheo* Latos iu*uenem sparsere per agros.* Et *illud,* Obruit *auster aqua inuoluens nauemq; uirosq;.* Et *saxum ingens uoluunt alij.* Et *mortua quin etiam iungebat corpora uiuis, & in* Georgicis. Nec *uia mortis erat simplex, & cætera in descriptione morbi.* Sed *& materia apud rhetores pa thos mouet ut dum queritur* Cicero *flammam ex lignis uiridibus factam, atq; ibi inclusum fumo necatum.* Hoc *enim à materia est, qm̃ hic usus est fumo materia ad oc cidendum, ut alius gladio, alius ueneno. &* ideo acer*rimum pathos ex hoc motum est.* Idem *facit, & quum flagellis cæsum queritur ciuem romanum.* Inuenies *idẽ apud* Virgilium. At *pater omnipotens densa inter nubi la telum* Contorsit *nõ ille faces, nec fumea tædis, & re liqua,*

liqua. Eleganter autem illius quidem materia elusit. Ex huius autem uera & uehementi materia expressit iracũdiam. Et singula quidem enumerauimus, ex qbus apud rhetores pathos nascitur, quibus ostendimus usum Maronem. Sed nonnunq̃ Virgilius in una re ad augendũ pathos duobus aut pluribus locis coniũctis utitur, ut in Turno ab ætate, Miserere parentis Lõgæui. A loco. Quẽ nunc mœstum patria ardea longe diuidit. & circa Cassandram ex modo, ecce trahebatur. Ex habitu corporis Passis priameia uirgo crinibus. Ex loco. A templo adytisq; mineruæ, & circa Agamemnonẽ à patria, Ipse mycenæus. A fortuna, Magnorum ductor achiuum. A necessitudine. Coniugis. infandum. A loco Prima intra limina dextra. Tacite quoq; quasi per diffinitionem pathos mouere solet, quũ res quæ miserationem mouet, nõ dilucide dicitur, sed datur intelligi, ut quum Mezẽtius dicit. Nunc alte uulnus ad actum. Quid enim aliud ex hoc intelligendum est, q̃ hoc altum uulnus esse amittere filium. Et rursus idem, Hæc uia sola fuit qua perdere posses. Sed hic. s. accipiendum est perire esse amittere filium. Et Iuturna quum quæritur, ꝙ adiuuare fratrem prohibeatur, Immortalis ego. Quid enim sequitur non est imortalitas in luctu uiuere. Hæc ut dixi uim diffinitionis habent, & a poeta eleganter introducta sunt.

Pathos a simili. Cap. III.

SVnt & in arte rhetorica ad pathos mouendum etiam hi loci, qui dicuntur circa rem, & mouẽdis affectibus peropportuni sunt, ex quibus primus ẽ à simili. Huius species sunt tres exemplum, parabola,

imago. Græce παράδειγμα παρὰ βολὴ εἰκών.
Ab exemplo. Virgilius.
Si potuit manes accersere coniugis Orpheus
Threicia fretus cythara fidibusq; canoris.
Si fratrem pollux alterna morte redemit.
Quid thesea? magnum quid memorem alciden.
Antenor potuit medijs elapsus achiuis.
Hæc enim omnia misericordiam mouent, quoniam in/dignum uidetur negari sibi, quod alijs indultum est. Deinde uide unde auget inuidiam, Si potuit manes accer/sere coniugis orpheus. Habes causam disparem. manes illic coniugis, hic patris, hic accersere, hic uidere threi/cia fretus cythara. Hic misericordiam eius irrisit. Si fra/trem pollux alterna morte redemit. Itq; reditq; uiam to/tiens. Hoc iam à modo. Plus est enim sæpe ire, q̃ semel. Quid thesea, magnum quid memorē alciden? Hic pro/pter egregias personas non habuit quid minueret, uel quid augeret. Verum quod in illis elucebat, hoc sibi ia/ctat cum ijs esse commune. Et mi genus ab Ioue summo. Simile est & illud ab indignatione. Quid enim ait Iu/no Pallas ne exurere classem Argiuum. Iam hoc plus est classem uictricem, q̃ reliquias fugiētium. Deinde cau/sam minuit. Vnius ob noxam & furias Aiacis oilei. Quam minuit ut noxam diceret. quod leuis culpæ no/men est. Et unius quod facile possit ignosci, & furentis, ut nec culpa sit. & alibi. Mars perdere gentem imma/nem lapithum ualuit. uides easdem obseruationes, gen tem & immanem. Deinde aliud exemplum, Conces/sit in iras ipse deum antiquam genitor calydona dianæ, Antiquā ut plus honoris accederet ex uetustate. Dein/

de in utroq; causam minuit. Quod scelus aut lapithis tantum aut calydone merente.

PArabola uero, quoniam magis hoc poetæ conuenit, sæpissime pathos mouit. Quum aut miserabilem, aut iracundum uellet inducere. Miserabilem sic. Qualis populea mœrens philomela sub umbra qualis commotis excita sacris thias. Qualem uirgineo demessum pollice florem. & aliæ plurimæ patheticæ parabolæ, in quibus miseratus est. Quid de ira? Ac ueluti pleno lupus insidiatus ouili. Dum fremit ad caulas. Et Mugitus ueluti fugit quum saucius ará Taurus. Et alia plura similia qui quærit inueniet.

ET imago q̄ est à simili pars tertia, idonea ē mouēdis affectibus. Ea fit quū aut forma corporis absentis describitur, aut oino qua nulla ē fingitur. Vtrunq; Virg. eleganter fc̄it. Illud prius circa Ascaniū, O mihi sola mei super Astyanactis imago. Sic oculos sic ille manus sic ora ferebat. Fingit uero quū dic̄it, quá fama secuta est Candida succinctam latrantibus inguina mōstris. Sed prior forma οἰκτρὸν p̄stat hæc δεινωσιν .i. prior misericordiá cōmouet, horrorē secūda. Sicut alibi. Et scissa gaudens uadit discordia palla. Quá cū sanguineo sequitur bellona flagello. & oia illa q̄ de forma dixit. Sed illud nimiū pathetice. Furor ipius intus sæua sedēs super arma, & centū uinctus ahenis Post tergum nodis fremet horridus ore cruento.

Pathos a minori. Cap. IIII.

DIximus a simili, nūc dicamus a minore pathos à poeta positum. Nēpe quū aliquid proponitur qđ p se magnū sit, deide minus eē ōndiur

q̃ illud quod uolumus augeri, sine dubio infinita miseratio mouetur. Vt ē illud, O felix una ante alias priameia uirgo Hostilem ad tumulum troiæ sub mœnibus altis Iussa mori. Primum q̃ ait fœlix, comparationem fuisse, cit, deinde posuit à loco, hostilē ad tumulum, & à modo quod non minus acerbum est, Iussa mori. Sic ergo hæc accipienda sunt q̃uis hostilem ad tumulum, quam uis iussa mori, fœlicior tamen q̃ ego, quia sortitus nō pertulit ullos. Simile est & illud O terq; quaterq; beati. Et quod de Pasiphe dicit, Prætides implerunt falsis mugitibus agros. Deinde ut minus hoc eē monstraret, At nō tam turpes pecudum tamen ulla secuta est Concubitus. Quid illud nonne uehementer patheticum ē à minore? Nec uates helenus, quum multa horrēda moneret, Hos mihi prædixit luctus, non dira celæno. Quid hic intelligimus, nisi omnia quæ passus erat minora illi uisa, q̃ patris mortem?

Pathos à maiori. Cap. V.

A Maiore neguerunt quidam rem augeri posse. Sed eleganter hoc circa Didonem Virgi. induxit. Non aliter q̃ si immissis ruat hostibus omnis carthago, aut antiqua tyrus. Dixit enim nō minorem luctum fuisse ex unius morte, q̃ si tota urbs, quod sine dubio esset maius, ruisset. Et Homerus idem fecit.

Est apud oratores & ille locus idoneus ad pathos mouendum, qui dicitur, præter, spem. Hunc Virgilius frequenter exercuit, Nos tua progenies cœli quibus annuis arcem. & cætera. Et Dido. Hunc ego si potui tantum sperare dolorem. Et perferre soror potero, Aeneas

Euandro, Et nunc ille quidem spe multum captus inani Fors & uota facit. Et illud, Aduena nostri, Quod nunquam ueriti sumus, ut possessor agelli diceret, hæc mea sunt, ueteres migrate coloni. Inuenio tamen posse aliquẽ ex eo, quod iam sperauerit, mouere pathos, ut Euãder, Haud ignarus eram quantum noua gloria in armis. Et prædulce decus.

ORatores ὁμοιοπάθειαν uocant, quotiens de similitudine paßiõis pathos nascitur, ut apud Virgilium, Fuit & tibi talis Anchises genitor. Et patriæ strinxit pietatis imago. & subijt chari genitoris imago. Et Dido. Me quoq; per multos similis fortuna labores.

Est & ille locus ad permouendum pathos in quo sermo dirigitur uel ad inanimalia, uel ad muta, quo loco oratores frequenter utuntur. Vtrunq; Virgilius bene pathetice tractauit, uel quum ait Dido, Dulces exuuiæ dum fata deusq; sinebant, uel quum Turnus. Tuq; optima ferrum terra tene. & idem alibi. Nunc ô nũquam frustrata uocatus hasta meos. Et Rhebe diu res siqua diu mortalibus ulla est, uiximus.

Facit apud oratores pathos etiam addubitatio, quã græci ἀπόρησιν uocant. Est enim uel dolentis uel irascentis, dubitare quid agas. En quid ago? Rursus ne procos irrisa priores experiar? Et illud de Orpheo, Quid faceret? quo se rapta bis coniuge ferret? Et de Niso. Quid faciat? qua ui iuuenem, quibus audeat armis eripere? & Anna permouetur, Quid primum deserta quærar? comitem ne sororem?

Et attestatio rei uisæ apud rhetores pathos mouet.

Hoc Virgilius sic exequitur.
Ipse caput niuei fultum pallantis & ora,
Vt uidit leuiq; patens in pectore uulnus, & illud.
Impleuitq; sinum sanguis.
Et moriensq; suo se in sanguine uersat.
Et Crudelis nati monstrantem uulnera cernit.
Et Ora uirum tristi pendebant pallida tabo.
Et Voluitur euryalus leto, pulchros per artus It cruor.
Et uidi egomet duo de numero quum corpora nostro.

FAcit hyperbole.i. nimietas pathos, per quã exprimitur uel ira uel misericordia. Ira ut quũ forte dicimus miles ille perire debuerat, quod est apud Virgilium. Omnes per mortes animã sontem ipse dedissem. Miseratio quum dicit, Daphni tuum pœnos etiam ingemuisse leones Interritum. Nascitur prater hæc de nimietate uel amatorium, uel alterius generis pathos. Si mihi non hæc lux toto iam longior anno est. Et illud seorsum, Maria ante exurere turno, q̃ sacra dabitur pinus. Et nõ si tellurem effundat in undas.

De exclamatione. Cap. VI.

EXclamatio quæ apud græcos ἐκφώνησις dicitur, mouet pathos. Hæc fit interdum ex persona poetæ, nonnunq̃ ex ipsius quem inducit loquentem. Ex persona quidem poetæ est.
Mantua uæ miseræ nimium uicina Cremonæ.
Infelix ut cunq; ferent ea fata nepotes.
Crimen amor uestrum, & alia similia. Ex persona uero alterius, Dij capiti ipsius generiq; reseruent. Et Dij talia graijs Instaurate, pio si pœnas ore reposco.

Et dij talem terris auertite pestem.

Contraria huic figuræ ἀποσιώπησις quod est taciturnitas. Nam ut illic aliqua exclamãdo dicimus, ita hic aliqua tacendo subducimus. Quæ tamen intelligere possit auditor. Hoc aũt præcipue irascentibus cõuenit, ut Neptunus. Quos ego, sed motos præstat cõponere fluctus. Et Mnestheus, Nec uincere certo.

Quanq̃ o, sed superent, quibus hoc neptune dedisti.

Et Turnus;

Quanq̃ o, si solitæ qcq̃ uirtutis adesset. Et in buccolicis, Nouimus & qui te, transuersa tuentibus hircis.

Et quo, sed faciles nymphæ risere, sacello. Sed & miseratio ex hac figura mota est, à Sinone, Donec calchante ministro. Sed qd ego hæc aũt neqcq̃ ingrata reuoluo.

Nascitur pathos et de repetitione, quã græci ἐπαναφορὰν uocãt, quũ sententiæ ab ijsdẽ noibus incipiunt. Hinc Virgilius, Eurydicen uox ipsa & frigida lingua.

Ah miseram Eurydicen anima fugiente uocabat,
Eurydicen toto referebant flumine ripæ. Et illud,
Te dulcis coniunx, te solo in littore secum,
Te ueniente die, te decedente canebat. Et illud,
Et nemus angitiæ, uitrea te fucinus unda.
Te liquidi fleuere lacus.

Ἐπιτίμησις, quæ est obiurgatio, habet & ipsa pathos, idest quum obiecta ijsdem uerbis refutamus,
Æneas ignarus abest? ignarus & absit.

MACROBII AVRELII THEODOSII VIRI CONSVLARIS ET ILLVSTRIS SATVRNALIORVM. LIBER V.

POST HÆC quum paulisper Eusebius quieuisset, omnes inter se cōsono murmure, Virgilium non minus oratorem, q̄ poetam habēdum pronunciabant, in quo & tanta ornandi disciplina, & tam diligens obseruatio rhetoricæ artis ostenderetur. Et Auienus dicas mihi inquit uolo doctorum optime, si cōcedimus (sicut necesse est) oratorem fuisse Virgiliū, si quis nūc uelit orādi artem consequi. Vtrū magis ex Virgilio, an ex Cicerone proficiat? Video qd agas inquit Eusebius, qd intēdas, quo me trahere coneris, eó. s. quo minime uolo, ad comparationē Maronis & Tullij. Verecunde. n. interrogasti, uter eorū præstantior, quādo quidē necessario is plurimum collaturus sit, qui ipse plurimum præstat. Sed istā mihi necessitatem altam, & profundam remittas uolo, quia non nostrum, inter illos tantas componere lites, nec ausim in utrāuis partem talis sententiæ auctor uideri. Hoc solum audebo dixisse, quia facundia Mantuani multiplex & multiformis est, & dicendi genus omne complectitur. Ecce enim in Cicerone uestro unus eloquentiæ tenor est, ille abundans & torrens, & copiosus. Oratorum autem non simplex nec una natura est, sed hic fluit & redundat, contrà ille breuiter & circūcise dicere affectat. Tenuis quidam & siccus & sobrius

amat quandam dicendi frugalitatem, alius pingui & luculenta & florida oratione lasciuit. In qua tanta omnium dissimulatiõe, unus omnino inuenitur Virg. qui eloquentiam ex omni genere conflauerit.

Quot sint dicendi genera. Cap. I.

RESpondit Auienus, Apertius uellem me has diuersitates sub personarum exemplis doceres. Quattuor sunt inquit Eusebius genera dicendi. Copiosum in quo Cicero dominatur. Breue in quo Salustius regnat. Siccum quod Frontoni ascribitur. Pingue & floridum in quo Plinius secundus quondam, & nũc nullo ueterum minor noster Symmachus luxuriatur. Sed apud unum Maronem hæc quattuor genera reperies. Vis audire illum tanta breuitate dicentem, ut arctari magis & contrahi breuitas ipsa non possit? Et cãpos ubi troia fuit. Ecce paucissimis uerbis maximam ciuitatem hausit & absorpsit, non reliquit ille nec ruinam. Vis hoc ipsum copiosissime dicat?

Venit summa dies & ineluctabile tempus
Dardaniæ, fuimus troes, fuit ilium & ingens
Gloria teucrorum, ferus omnia iuppiter argos
Transtulit, incensa danai dominantur in urbe.
O` patria, ò diuum domus ilium, & inclyta bello
Mœnia dardanidum.
Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet? aut possit lachrymis æquare labores?
Vrbs antiqua ruit multos dominata per annos.
Quis fons, quis torrens, quod mare tot fluctibus, quot

hic uerbis inũdauit. Cedó nunc ficcum illud genus elo cutiõis, Turnus ut antevolans tardũ praecesserat agmẽ, Viginti lectis equitum comitatus, & urbi Improuisus adest, maculis quẽ thracius albis Portat equus cristaq; tegit galea aurea rubra. Hoc idem quo cultu, q̃ florida oratione quum libuerit proferetur?

Forte sacer cibele choreus olimq; sacerdos
Insignis longe phrygijs fulgebat in armis.
Spumantemq; agitabat equum, quem pellis ahenis
In plumam squammis auro conserta tegebat.
Ipse peregrina ferrugine clarus & ostro
Spicula torquebat Lycio gortynia cornu,
Pictus acu tunicas & barbara tegmina crurum.

Sed haec quidem inter se separata sunt. Vis autem uidere quemadmodum haec quatuor genera dicendi Virgilius ipse permisceat? et faciat unum quoddam ex omni diuersitate pulcherrimum temperamentum? Saepe etiã steriles incendere profuit agros. Atq; leuem stipulã crepitantibus urere flammis. Siue inde occultas uires et pabula terrae Pinguia concipiunt, siue illis omne per ignẽ Excoquitur uitium, atq; exudat inutilis humor.
Seu plures calor ille uias & caeca relaxat
Spiramenta, nouas ueniat qua succus in herbas.
Seu durat magis & uenas astringit hiantes,
Ne tenues pluuiae rapidi'ue potentia solis acrior, aut boreae penetrabile frigus adurat. Ecce dicẽdi genus, quod nusq̃ alibi dep̃hendes, in quo nec praeceps breuitas, nec infinita copia, nec ieiuna siccitas, nec laetcia pinguis.

Stili dicendi. Cap. II.

SVnt prætereà stili dicendi duo dispari moralitate diuersi. Vnus est maturus, et grauis, qualis Crasso assignatur. Hoc Virgilius utitur, quum Latinus præcipit Turno. O' præstans animi iuuenis quantũ ipse feroci Virtute exuperas, tanto me impensius æquum est Consulere, & reliqua. Alter huic contrarius ardens & erectus & infensus, quali est usus Antonius. Nec hunc apud Virgilium frustra desideraueris. Haud talia dudum Dicta dabas, morere, & fratrem ne desere frater. Vides ne eloquentiam omniũ uarietate distinctã, quam quidẽ mihi uidetur Virgilius, nõ sine quodam præsagio quo se omniũ profectibus præparabat, de industria permiscuisse. Idq; non mortali, sed diuino ingenio prauidisse, atque adeo non alium ducem secutus q̃ ipsam rerum omnium matrẽ naturam. Hanc prætexuit uelut in musica concordiam dissonorum. Quippe si mundũ ipsum diligenter inspicias, magnã similitudinem diuini illius & huius poetici operis inuenies. Nã qualiter eloquentia Maronis ad omnium mores integra est, nũc breuis, nunc copiosa, nunc sicca, nunc florida, nunc simul oĩa, interdum lenis aut torrens, sic terra ipsa hic læta segetibus & pratis, ibi siluis & rupibus hispida, hic sicca arenis, hic irrigua fontibus, pars uasto aperitur mari. Ignoscite, nec nimium me uocetis, qui naturæ rerum Virgilium comparaui. Intra ipsum enim mihi uisum est, si dicerem decẽ rhetoꝝ qui apud athenas atticas floruerunt, stilos inter se diuersos hunc unum permiscuisse.

Tunc euangelus irridenti similis, Bene inquit opifici deo à rure Mantuano poetam comparas, quem græcos rhetores, quorum fecisti mentionem, nec omnino

legisse asseuerauerim. Vnde enim ueneto rusticis parentibus nato inter siluas & frutices educato, uel leuis græcarum notitia litterarum.

Et Eustachius. *Caue inquit* Euangele *græcorum quēq; uel de summis auctoribus tantā græcæ doctrinæ hausisse copiam credas, quantam solertia* Maronis *uel assecuta est, uel in suo ope digessit.* Nā *præter philosophiæ & astronomiæ amplam illam copiā, de qua supra disseruimus, non parua sunt alia quæ traxit à græcis, & carmini suo tanq̃ illic nata conseruit.*

Et Prætextatus *oratus sis inqt* Eustachi, *ut hæc quoq; cōicata nobiscum uelis, quantum memoria repente incitata suffecerit.* Omnes *prætextatum secuti ad differendum* Eustachium *prouocauerunt.* Ille *sic incipit.*

Quæ Virgilius *traxit à græcis dicturū ne me putatis ea quæ uulgo nota sunt, quod* Theocritū *sibi fecerit pastoralis operis auctorē, ruralis* Hesiodū, *& quod in ipsis georgicis tēpestatis serenitatisq; signa de* Arati *phænomenis traxerit?* Vel *quod euersionē troiæ cū* Sinone *suo & equo ligneo cæterisq; omnibus, q̃ librū secundum faciunt, à* Pisandro *penè ad uerbū transcripserit, qui inter græcos poetas eminet opere, quod à nuptijs* Iouis *&* Iunonis *incipiens uniuersas historias quæ medijs omnibus sæculis usq; ad ætatem ipsius* Pisandri *contigerunt, in unam seriem coactas redegerit, & unū ex diuersis hiatibus temporum corpus effecerit. In quo opere inter historias cæteras interitus quoq; troiæ in hunc modum relatus est. Quæ fideliter* Maro *interp̄tando fabricatus est sibi iliacæ urbis ruinam.* Sed *& hæc & talia ut pueris decantata prætereo.* Iam *uero æneis ipsa nō ne ab* Homero *si-*

bi mutata est? Errorem primũ ex odyssea, deinde ex iliade pugnas, quia operis ordinẽ necessario rerum ordo mutauit, quũ apud Homerũ prius iliacum bellũ gestum sit, deinde reuertenti de troia error ꝯtigerit Vlyxi. Apud Maronẽ uero Aeneæ nauigatio bella quæ postea in Italia sunt gesta, præcesserit. Rursus Homerus in primo quũ uellet iniquũ græcis Apollinem facere, causam struxit de sacerdotis iniuria. Hic ut troianis Iunonẽ faceret infestam, causarum sibi cõgeriem cõparauit. Nec illud cũ cura magna relaturus sum, licet ut existimo nõ omnibus obseruatum, ꝙ quum primo uersu promisisset producturum sese de troiæ littoribus Æneã. Troiæ qui primus ab oris Italiam fato profugus lauinaq; uenit Littora. Vbi ad ianuam narrandi uenit, Aeneæ classem non de troia, sed de Sicilia producit. Vix è conspectu siculæ telluris in altum Vela dabant læti, quod totũ Homericis filis texuit. Ille. n. uitans in poemate historicoꝝ similitudinem, qbus lex est incipere ab initio rerũ, & cõtinuam narrationem ad finem usq; perducere, ipse poeũca disciplina à rerum medio cœpit, & ad initiũ post reuersus est. Ergo Vlyxis errorem nõ incipit à troiano litore describere, sed facit eum primo nauigantem de insula calypsonis, & ex persona sua perducit ad phæacas. Illic in conuiuio Alcinoi regis narrat ipse quemadmodũ de troia ad calypsonẽ usq; peruenerit. Post phæacas rursus Vlyxis nauigationẽ usq; ad ithacam ex persona propria poeta describit. Quem secutus Maro, Aeneam de sicilia producit, cuius nauigationem describendo perducit ad libiã. Illic in cõuiuio Didonis narrat ipse Æneas usq; ad siciliam de troia nauigationẽ suam, & addidit

uno uersu, quod iam copiose poeta descripserat,
Hinc me digressum uestris deus appulit horis.
Post Africam quoq; rursus poeta ex persona sua iter classis usq; ad ipsam describit Italiam. Interea mediũ Aeneas iam classe tenebat. Certus iter. Quid quod & omne opus Virgilianum uelut de quodam homericí operis speculo formatum est. Nam & tempestas mira imitatione descripta est. Versus utriusq; qui uolet conferat. Vt Venus in nausicaæ locum Alcinoi filiæ successit. Ipsa autem Dido refert speciem regis Alcinoi conuiuium celebrantis. Scylla quoq; & charybdis & circe decenter attingitur, & pro solis armentis, strophades insulæ finguntur. At pro consultatione inferorum, descensus ad eos cum comitatu sacerdotis inducitur. Ibi Palinurus Elpenori, sed & infesto Aiaci infesta Dido, & Tyresiæ consilijs, Anchisæ monita, respondent. Iam prœlia Iliadis, & uulnerum nõ sine disciplinæ perfectione descriptio, & enumeratio auxiliorum duplex, & fabricatio armorum, & ludicri certaminis uarietas, ictumq; inter reges & ruptum fœdus, & speculatio nocturna, & legatio reportans à Diomede repulsam, Achillis exemplo, & super Pallante, ut Patroclo lamentatio, & altercatio ut Achillis & Agamemnonis, ita Drancis & Turni. Vtrobiq; enim alter suum, alter publicum commodum cogitabat, Pugna singularis Aeneæ atq; Turni, ut Achillis & Hectoris, & captiui inferis destinati, ut illic Patrocli, hic Pallantis, *Sulmone creatos Quatuor hic iuuenes, totidem quos educat ufens Viuentes rapit inferias, quos immolet umbris.* quid q̃ pro Lycaone homerico, qui inter fugientes deprehensus, non mi-

tum si ad preces confugerat, nec tamen Achilles pro-pter occisi Patrocli dolorem pepercit, simili conditione Magus in medio tumultu subornatus est. Inde Mago *procul infestam contenderat hastam.* Et quum ille genua *amplectens uitam, supplexq́; petisset,* respondit, Belli *commertia Turnus sustulit ista prior iam tum Pallante perempto.* Sed & *insultatio Achillis in ipsum* Lycao-*nem iam peremptum in* Tanquitium à Marone trans-*fertur. Ille ait.*

ἐνταῦθα νῦν κεῖσο μετ' ἰχθύσιν, οἵ σ' ὠτειλὴς
αἷμ' ἀπολιχμήσονται ἀκηδέες· οὐδέ σε μήτηρ
ἐνθεμένη λεχέεσσι γοήσεται, ἀλλὰ Σκάμανδρος
οἴσει δεινήεις εἴσω ἁλὸς εὐρέα κόλπον.

& cætera

At hic noster. *Istic nunc metuende iace, & reliqua.* Et si *uultis me & ipsos proferre uersus ad uerbum pene trā-latos, licet omnes præsens memoria non suggerat, tamē quis se dederint obuios annotabo.*

νευρὴν μὲν μαζῷ πέλασεν, τόξῳ δὲ σίδηρον.

Totam rem quanto *compendio lingua ditior expli-cauit.* Vester, *licet periodo usus, idem tamen dixit.*

Adduxit longe, donec *curuata coirent*
Inter se capita, & manibus iam tangeret æquis
Leua aciem ferri, dextra neruoq́; papillam.

ἀλλ' ὅτε δὴ τὴν νῆσον ἐλείπομεν, οὐδέ τις ἄλλη
φαίνετο γαιάων, ἀλλ' οὐρανὸς ἠδὲ θάλασσα,
δὴ τότε κυανέην νεφέλην ἔστησε Κρονίων.
νηὸς ὕπερ γλαφυρῆς, ἤχλυσε δὲ πόντος ὑπ' αὐτῆς

Nec iam amplius ulla Apparet tellus cælum undiq; et undiq; pontus.

Curuata in molis faciem circunstetit unda.
Et de tartaro ille ait.
τόσσον ἔνερθ' ἀΐδεω ὅσον οὐρανός ἐστ' ἀπὸ γαίης.
Bis patet in præceps tantum, tenditq; sub umbras
Quantus ad æthereum cœli suspectus olympum.
αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἕντο
Postq̃ exempta fames, & amor compressus edendi.
ὣς ἔφατ' εὐχόμενος· τοῦ δ' ἔκλυε μητίετα ζεύς
τῷ δ' ἕτερον μὲν ἔδωκε πατήρ, ἕτερον δ' ἀνένευσεν
νηῶν μέν οἱ ἀπώσασθαι πόλεμόν τε μάχην τε
δῶκες, σόον δ' ἀνένευσε μάχης ἐξ ἀπονέεσθαι
Audijt & uoti phœbus succedere partem
Mente dedit, partem uolucres dispersit in auras.
καὶ παίδων παῖδες τοίκεν μετόπισθε γένονται
Hic domus Aeneæ cunctis dominabitur oris,
Et nati natorum & qui nascentur ab illis.
Et alibi ille ait.
καὶ τότ' ὀδυσσῆος λῦτο γούνατα καὶ φίλον ἦτορ
ὀχθήσας δ' ἄρα εἶπε πρὸς ὃν μεγαλήτορα θυμόν
Hic de duobus unum fabricatus est.
Ex templo Aeneæ soluuntur frigore membra,
ἆξον δὴ ἔγχος διομήδεος ἠδὲ καὶ αὐτὸν
πρηνέα δὸς πεσέειν σκαιῶν προπάροιθε πυλάων
Armipotens præsens belli tritonia uirgo
Frange manu telum phrygij prædonis, & ipsum

Pronum

Pronum sterne solo, portisq́; effunde sub ipsis.
ἥ τ' ὀλίγη μὲν πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἔπειτα
οὐρανῷ ἐστήριξε κάρη καὶ ἐπὶ χθονὶ βαίνει
Ingrediturq́; solo & caput inter nubila condit.
Ille de somno ait.

Dulcis & alta quies placidaeq́; simillima morti.
ναὶ μὰ τόδε σκῆπτρον· τὸ μὲν οὔποτε φύλλα, καὶ ὄζους
φύσει, ἐπεὶ δὴ πρῶτα τομὴν ἐν ὄρεσσι λέλοιπεν
οὐδ' ἀναθηλήσει· περὶ γάρ ῥά ἑ χαλκὸς ἔλεψε
φύλλά τε καὶ φλοιόν· νῦν αὖτέ μιν υἷες ἀχαιῶν
ἐν παλάμῃς φορέουσι δικασπόλοι οἵ τε θέμιστας
πρὸς Διὸς εἰρύαται· ὁ δέ τοι μέγας ἔσσεται ὅρκος.
Vt sceptrum hoc (dextra sceptrum nam forte gerebat)
Nunq̃ fronde leui fundet uirgulta neq; umbram,
Quum semel in siluis imo de stirpe recisum
Matre caret, posuitq́; comas & brachia ferro,
Olim arbos nunc artificis manus aere decoro
Inclusit, patribusq́; dedit gestare latinis.

Sed iam si uidetur à collatione uersuũ translatorũ fa cesso, ut nec uniformis narratio pariat ex satietate fastidiũ, & sermo ad alia non minus praesenti causae apta uertatur. Perge quaeso inquit Auienus oĩa quae de Homero subtraxit inuestigare. *Quid.n. suauius, q̃ duos praecipuos uates audire idem loquẽtes? Quia quũ tria haec ex aequo impossibilia putẽtur, uel Ioui fulmẽ, uel Herculi clauam, uel uersum Homero subtrahere. Quod & si fieri posset, alium tamen nullũ deceret, uel*

fulmen præter Iouem iacere, uel certare præter Herculē robore, uel canere quod cecinit Homerus. Hic opportune in opus suum quæ prior uates dixerat transferendo fecit ut sua esse credantur. Ergo pro uoto omnium feceris, si cum hoc cœtu communicata uelis quæcunq; uester noster poeta mutuatus est. Cedo igitur Eustachius ait. Virgilianum uolumen, quia locos eius singulos inspiciens, homericorū uersuū promptius admonebor. Quūq; Symmachi iussu famulus de bibliotheca petitum librū detulisset, temere uoluit. Eustachius. Et dū uersus quos fors obtulisset inspiceret, uidete inquit portum ad ciuitatem Didonis ex ithaca migrantem.

Est in secessu longo locus, insula portum
Efficit obiectu laterum, quibus omnis ab alto
Frangitur inq; sinus scindit sese unda reductos.
Hinc atq; hinc uastæ rupes, geminiq; minantur
In cœlum scopuli, quorum sub uertice late
Aequora tuta silent, tum siluis scæna coruscis
Desuper, horrentiq; atrum nemus imminet umbra,
Fronte sub aduersa scopulis pendentibus antrum,
Intus aquæ dulces, uiuoq; sedilia saxo,
Nympharum domus. hic fessas non uincula naues
Vlla tenent, unco non alligat anchora morsu.

φόρκυνος δέ τις ἐστὶ λιμὴν ἁλίοιο γέροντος
ἐν δήμῳ ἰθάκης δύο δὲ προβλῆτες ἐν αὐτῷ
ἀκταὶ ἀπορρῶγες λιμένος ποτιπεπτηυῖαι
αἵτ' ἀνέμων σκεπόωσι δυσαήων μέγα κῦμα
ἔκτοσθ' ἔντοσθεν δὲ ταύδυ δεσμοῖο μένουσι
νηέτεις ἔλμοιυ τ' αὖ ὅρμου μέτρον ἵκωνται
αὐτὰρ ἐπὶ κρατὸς λιμένος τανύφυλλος ἐλαίη

ἀγχόθι δ' αὐτῆς ἄντρον ἀπήρατον ἠεροειδὲς
ἱρῶν νυμφάων ἀϊνιάδες καλέονται
ἐν δὲ κρητῆρές τε καὶ ἀμφιφορῆες ἔασι
λάϊνοι ἔνθα δ' ἔπειτα τιθαὶ βώσσουσι μέλισσαι

ET quum rogasset Auienus, ut non sparsim sed ab initio per ordinem annotaret, ille manu retractis in calcem folijs, sic exorsus est.

Aeole namq; tibi diuum pater atq; hominum rex
Et mulcere dedit fluctus & tollere uento,
Sunt mihi bis septem præstanti corpore nymphæ,
Quarum quæ forma pulcherrima Deiopeiam,
Connubio iungam stabili, propriamq; dicabo.

Tempestas Aeneæ Aeolo concitante cum allocutiõe ducis res suas conclamantis de Vlyxis tempestate & allocutiõe descripta est, in qua Aeoli locum Neptunus optinuit. Versus quoniam utrobiq; multi sunt, non inserui. Qui uolet legere ex hoc uersu habebit exordium.

Hæc ubi dicta, cauum conuersa cuspide montem.

Et apud Homerum de quinto odyssee.

ὣς ἄπὼν σύναγε νεφέλας ἐτάραξε δὲ πόντον
χερσὶ τρίαιναν ἑλὼν πάσας δ' ὀρόθυνεν ἀέλλας
παντοίων ἀνέμων.

Vt primum lux alma data est, exire locosq;
Explorare nouos, quas uento accesserit oras,
Qui teneant (nam inculta uidet) homines ne, feræ ne,
Quærere constituit, socijsq; exacta referre.

ἐζόμενος δ' ὥρμαινε κατὰ φρένα καὶ κατὰ θυμὸν
ὤ μοι ἐγὼ τέων αὖτε βροτῶν ἐς γαῖαν ἱκάνω
ἦ ῥ' οἵ γ' ὑβρισταί τε καὶ ἄγριοι· οὐδὲ δίκαιοι

ἠὲ φιλόξεινοι καὶ σφὶν νόος ἐστὶ θεουδής
ἀλλά γ' ἐγὼ αὐτὸς πειρήσωμαι ἠδ' εἴδωμαι
Nulla tuarum audita mihi neq; uisa sororum,
O q̈ te memorem uirgo, namq; haud tibi uultus
Mortalis, nec uox hominem sonat, o dea certe
An phœbi soror, an nympharum sanguinis una.
γουνοῦμαι σε ἄνασσα θεός νύ τις ἦ βροτός ἐσσὶ
εἰ μέν τις θεός ἐσσι τοὶ οὐρανὸν εὐρὺν ἔχουσιν
ἀρτέμιδί σε ἔγωγε διὸς κούρῃ μεγάλοιο
εἶδός τε μέγεθός τε φυήν τ' ἄγχιστα ἐείσκω
O dea si prima repetens ab origine pergam,
Et uacet annales nostrorum audire laborum,
Ante diem clauso componet uesper olympo

At uenus obscuro gradientes aere sepsit,
Et multum nebulæ circum dea fudit amictu,
Cernere nequis eos, neu quis contingere possit,
Moliri'ue moram, aut ueniendi poscere causas
καὶ τότ' ὀδυσσεὺς ὦρτο πόλινδ' ἴμεν αὐτὰρ ἀθήνη
πολλὴν ἠέρα χεῦε φίλα φρονέουσ' ὀδυσῆϊ
μή τις φαιήκων μεγαθύμων ἀντιβολήσας
κερτομέοι τ' ἐπέεσσι καὶ ἐξερέοιτό τις εἴη.
Qualis in eurotæ ripis, aut per iuga cynthi
Exercet diana choros, quam mille secutæ
Hinc atq; hinc glomerantur oreades, illa pharetram

Fert humero, gradiensq; deas supereminet omnes.
Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus.
Talis erat Dido, talem se læta ferebat.
οἵη δ' ἄρτεμις εἶσι κατ' οὔρεα ἰοχέαιρα
ἢ κατὰ τηΰγετον περιμήκετον ἢ ἐρύμανθον
τερπομένη κάπροισι καὶ ὠκείῃς ἐλάφοισι
τῇ δὲ θ' ἅμα κοῦραι νύμφαι διὸς αἰγιόχοιο
ἀγρονόμοι παίζουσι· γέγηθε δέ τε φρένα λητώ·
πασάων δ' ὑπὲρ ἥ γε κάρη ἔχει ἠδὲ μέτωπα
ῥεῖα δ' ἀριγνώτη πέλεται καλαὶ δέ τε πᾶσαι
ὣς ἥ γ' ἀμφιπόλοισι μετέπρεπε παρθένος ἀδμὴς
Restitit æneas, claraq; in luce refulsit
Os humerosq; deo similis, namq; ipsa decoram
Cæsariem nato genitrix, lumenq; iuuentæ
Purpureum, & lætos oculis afflarat honores.
Quale manus addunt ebori decus, aut ubi flauo
Argentum pariusue lapis circundatur auro.
τὸν μὲν ἀθηναίη θῆκε διὸς ἐκγεγαῦα
μείζονά τ' εἰσιδέειν καὶ πάσσονα κὰδ δὲ κάρητος
οὔλας ἧκε κόμας ὑακινθίνῳ ἄνθει ὁμοίας
ὡς δ' ὅτε τις χρυσὸν περιχεύεται ἀργύρῳ ἀνὴρ
ἴδρις· ὃν ἥφαιστος δέδαεν καὶ παλλὰς ἀθήνη
τέχνην παντοίην χαρίεντα δὲ ἔργα τελείει
ὣς ἄρα τῷ κατέχευε χάριν κεφαλῇ τε καὶ ὤμοις
Coram quem quæritis, adsum
Troius æneas libycis ereptus ab undis.

Conticuere omnes intentiq; ora tenebant.
Infandum regina iubes renouare dolorem,
Troianas ut opes & lamentabile regnum
Eruerint danai.
σοὶ δ' ἐμὰ κήδεα θυμὸς ἐπετράπετο στονόεντα
εἴρεσθ' ὄφρ' ἔτι μᾶλλον ὀδυρόμενος στεναχίζω
Pars stupet innuptæ donum exitialæ mineruæ
Et molem mirantur equi, primusq; Thymœtes
Duci intra muros hortatur, & arce locari,
Siue dolo, seu iam Troiæ sic fata ferebant,
At Capys, & quorum melior sententia menti
Aut pelago danaum insidias suspectaq; dona
Præcipitare iubet, subiectisq; urere flammis,
Aut terebrare cauas uteri & tentare latebras,
Scinditur incertum studia in contraria uulgus,
ὣς ὁ μὲν ἑστήκει τοί δ' ἄκριτα πόλλ' ἀγόρευον
ἥμενοι ἀμφ' αὐτὸν τριχαδές φισιν ἥνδανε βουλή
ἠὲ διατμῆξαι κοῖλον δόρυ νηλέϊ χαλκῷ
ἢ κατὰ πετράων βαλέειν ἐρύσαντας ἐπ' ἄκρης
ἢ ἐάαν μέγ' ἄγαλμα θεῶν θελκτήριον εἶναι
Vertitur interea cœlum, & ruit oceano nox
Inuoluens umbra magna terramq; polumq;.

Hei mihi qualis erat, quantum mutatus ab illo
Hectore, qui redijt exuuias indutus achillis,
Vel danaum phrygios iaculatus puppibus ignes,

Iuuenisq; chorebus
Mygdonides, illis qui ad troiam forte diebus
Venerat insano Cassandræ incensus amore,
Et gener auxilium Priamo phrygibusq; ferebat.

Sic animis iuuenum furor additus, inde lupi cen
Raptores, atra in nebula, quos improba uentris
Exegit cæcos rabies, catuliq; relicti
Faucibus expectant siccis, per tela per hostes
Vadimus haud dubiam in mortem, mediæq; tenemus
Vrbis iter, nox atra caua circumuolat umbra.

Improuisum aspris ueluti qui sentibus anguem
Pressit humi nitens, trepidusq; repente refugit
Attollentem iras & cærulea colla tumentem
Haud secus Androgeus uisu tremefactus abibat.
ὡς δ' ὅτε τίς τε δράκοντα ἰδὼν παλίνορσος ἀπέστη
οὔρεος ἐν βήσσης. ὑπό τε τρόμος ἔλλαβε γυῖα
ἂψ δ' ἀνεχώρησεν ὦχρος τέ μιν εἷλε παρειὰς
ὣς αὖθις καθ' ὅμιλον ἔδυ τρώων ἀγερώχων
δείσας ἀτρέως υἱὸν ἀλέξανδρος θεοειδής.
Qualis ubi in lucem coluber mala gramina pastus
Frigida sub terra tumidum quem bruma tegebat,
Nunc positis nouus exuuijs nitidusq; iuuenta
Lubrica conuoluit sublato pectore terga

Arduus ad solem, & linguis micat ore trisulcis,

Non sic aggeribus ruptis, quum spumeus amnis
Exijt, oppositasq́; euicit gurgite moles
Fertur in arua furens cumulo, camposq́; per omnes
Cum stabulis armenta trahit.

Ter conatus ibi collo dare brachia circum
Ter frustra comprensa manus effugit imago
Par leuibus uentis uolucriq́; simillima somno.
τρὶς μὲν ἐφορμήθην ἑλέειν τέ με θυμὸς ἀνώγει
τρὶς δέ μοι ἐκ χειρῶν σκιῇ εἴκελον ἢ καὶ ὀνείρῳ
ἔπτατο

Alia tẽpestas aenea hic, & illic ulyxis numerosis ambae (uersibus
Sed haec incipiunt ita.
Postq̃ altũ tenuere rates, nec iã amplius ulla. Ille ait.

Accipe et haec manuum tibi quae monumenta mearum
Sint puer.

Tendunt uela noti, fugimus spumantibus undis

Qua cursum uentusq; gubernatorq; uocabant.

Dextrum scylla latus, leuum implicata charybdis
Obsidet, atq; imo barathri ter gurgite uastos
Sorbet in abruptum fluctus, rursusq; sub auras
Erigit alternos, & sydera uerberat unda.
At scyllam cæcis cohibet spelunca latebris
Ora exertantem, & naues in saxa trahentem,
Prima hominis facies, & pulchro pectore uirgo
Pube tenus, postrema immani corpore pistris
Delphinum caudas utero commissa luporum.
Præstat trinacrij metas lustrare pachynni
Cessantem longos & circunflectere cursus,
Quam semel informem uasto uidisse sub antro
Scyllam & cæruleis canibus resonantia saxa.

Homerus de charybdi & de scylla.

ἔνθεν μὲν γὰρ σκύλλη ἑτέρωθι δὲ δῖα χάρυβδις
δεινὸν ἀνερροίβδησε θαλάσσης ἁλμυρὸν ὕδωρ
ἤτοι ὅτ᾽ ἐξεμέσειε λέβης ὣς ἐν πυρὶ πολλῷ
πᾶσα ἀναμορμύρες κεκυκωμένη ὑψόσε δ᾽ ἄχνη
ἄκροισι σκοπέλοισιν ἐπ᾽ ἀμφοτέροισιν ἔπιπτεν
ἀλλ᾽ ὅταν αὖθις ἀναβρώξειε γε ἁλμυρὸν ὕδωρ
πᾶσ᾽ ἔντοσθε φαίνεσκε κυκωμένη ἀμφὶ δὲ πέτρη
δεινὸν βεβρύχει ὑπένερθε δὲ γαῖα φαίνεσκε
ψάμμῳ κυανέη.

O mihi sola mei super astyanactis imago,
Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat.
κείνου γὰρ τοιοίδε πόδες τοιαὶ δέ τε χεῖρες.

ὀφθαλμῶν τε βολαὶ κεφαλήν τ' ἐφ' ὑπερθέ τε χαίτας
Ter scopuli clamorem inter caua saxa dedere.
Ter spumam elisam, & rorantia uidimus astra.

Qualis coniecta cerua sagitta,
Quam procul incautam nemora inter cresia fixit.
Pastor agens telis, liquitq; uolatile ferrum
Nescius, illa fuga syluas saltusq; peragrat
Dictaeos, haeret lateri laetalis arundo.

Dixerat. ille patris magni parere parabat
Imperio, & primum pedibus talaria nectit
Aurea, quae sublimem alis siue aequora supra
Seu terram rapido pariter cum flamine portant.
Tum uirgam capit. hac animas ille euocat orco
Pallentes, alias sub tartara tristia mittit.
Dat somnos adimitq;, & lumina morte resignat.
Illa fretus agit uentos, & turbida tranat
Nubila.
ὣς ἔφατ' οὐδ' ἀπίθησε διάκτορος ἀργιφόντης
αὐτίκ' ἔπειθ' ὑπὸ ποσὶν ἐδήσατο καλὰ πέδιλα
ἀμβρόσια χρύσεια τά μιν φέρον ἠμὲν ἐφ' ὑγρὴν
ἠδ' ἐπ' ἀπείρονα γαῖαν ἅμα πνοιῇς ἀνέμοιο.
εἵλετο δὲ ῥάβδον τῇ τ' ἀνδρῶν ὄμματα θέλγει
ὧν ἐθέλει τοὺς δ' αὖτε καὶ ὑπνώοντας ἐγείρει.
τὴν μετὰ χερσὶν ἔχων πέτατο κρατὺς ἀργειφόντης

Ac ueluti annosam ualido quum robore quercum
Alpini boreæ nunc hinc nunc flatibus illinc
Eruere inter se certant, it stridor, & altæ
Consternunt terram concusso stipite frondes.
Ipsa hæret scopulis, & quantum uertice ad auras
Ætherias tantum radice in tartara tendit.

Et iam prima nouo spargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens aurora cubile.
ἠὼς δ᾽ ἐκ λεχέων παρ᾽ ἀγαυοῦ Τιθωνοῖο
ὤρνυτ᾽ ἵν᾽ ἀθανάτοισι φόως φέρῃ ἠδὲ βροτοῖσι.
Vt pelagus tenuere rates, nec iam amplius ulla
Occurrit tellus, maria undiq; & undiq; cœlum,
Olli cœruleus supra caput astitit imber
Noctem hyememq; ferens, & inhorruit unda tenebris.

Vináq; fundebat pateris, animamq; uocabat
Anchisæ magni, manesq; acheronte remissos.
οἶνον ἀφυσσάμενος χαμάδις χέε δεύε δὲ γαῖαν
ψυχὴν κικλήσκων Πατροκλῆος δειλοῖο
Leuibus huic hamis consertam auróq; trilicem
Loricam, quam Demoleo detraxerat ipse
Victor apud rapidum simoenta sub ilio alto.
τῷ μὲν ἐγὼ δώσω τόδε φάσγανον ἀργυρόηλον
καλὸν θρηΐκιον τὸ μὲν ἀστερόπαιον ἀπηύρων.

Et cursorum certamen utrobiq; simile, & quia uersibus est apud utrunq; numerosis, locum loco similem lector inueniet. Initia hæc sunt.

Hæc ubi dicta locum, capiunt, signoq; repente
ὣς ἔφατ᾽ ὤρνυτο δ᾽ αὐτίκ᾽ ὀϊλῆος ταχὺς αἴας
ἂν δ᾽ ὀδυσεὺς πολύμητις ἔπειτα δὲ νέστορος υἱός
Pugilum certamen apud hunc incipit,
Constitit in digitos extêplo arrectus uterq;. Apud illũ.
αὐτὰ δ᾽ ἀνασχομένω χερσὶ στιβαρῇσιν ἅμ᾽ ἄμφω
σὺν ῥ᾽ ἔπεσον σὺν δέ σφι βαρεῖαι χεῖρες ἔμιχθεν
Si uelis comparare certantes sagittis, inuenies hæc utriusq; principia.
Protinus æneas celeri certare sagitta,
αὐτὰρ ὁ τόξοισι τίθει ἰόεντα σίδηρον
κὰδ δ᾽ ἐτίθει δέκα μὲν πελέκεας δέκα δ᾽ ἡμιπέλε
Capita locorum ubi longa narratio est, dixisse (καὶ sufficiet, ut quid unde natum sit, lector inueniet.
Dixerat, & tenues fugit ceu fumus in auras,
ψυχὴ δὲ κατὰ χθονὸς ἠΰτε καπνὸς ᾤχετο τετριγ
Aeneas quo deinde ruis? quo proripis inquit? (υἷα

Quem fugis? aut quis te à nostris complexibus arcet,

Ter conatus erat collo dare brachia circum,
Ter frustra comprensa manus effugit imago.
τρὶς μὲν ἐφορμήθην ἑλέειν δέ με θυμὸς ἀνώγει
τρὶς δέ μοι ἐκ χειρῶν σκιῇ εἴκελον ἢ καὶ ὀνείρῳ
ἔπτατο.

Sepultura Palinuri formata est de Patrocli sepultura. Hæc incipit.

Principio pinguem tædis, & robore secto. Illa sic.

κηδέμονες δὲ παρ' αὖθι μένον καὶ νήεον ὕλην
ποίησαν δὲ πυρὴν ἑκατόμπεδον ἔνθα καὶ ἔνθα.

Et alibi. Ipsa uero utriusq; tumuli insignia q̃ paria?

At pius Æneas ingenti mole sepulcrum
Imposuit, suáq; arma uiro remumq́; tubamq́;
Monte sub aerio, qui nunc misenus ab illo
Dicitur, æternumq́; tenet per secula nomen.

αὐτὰρ ἐπεὶ νεκρός τ' ἐκάη καὶ τεύχεα νεκροῦ
τύμβον χεύαντες καὶ ἐπὶ στήλην ὀρύσαντες
πήξαμεν ἀκροτάτῳ τύμβῳ εὐῆρες ὀρετμὸν

Tum consanguineus læti sopor,

ἔνθ' ὕπνῳ σύμβλητο κασιγνήτῳ θανάτοιο. καὶ τὸ νή
δυμος ὕπνος ἐπὶ βλεφάροισιν ἔπιπτεν ἐννήγρετος
ἥδιστος θανάτῳ ἄγχιστα ἐοικας.

Quod te per cœli iucundum lumen & auras
Per genitorem oro per spes surgentis Iuli
Eripe me his inuicte malis, aut tu mihi terram
Inijce, nanq; potes, portusq́; require uelinos.

νῦν δέ σε τῶν ὄπιθεν γουνάζομαι οὐ παρεόντων
πρός τ' ἀλόχου καὶ πατρός ὅ σ' ἔτρεφε τυτθὸν ἐόντα
τηλεμάχου τ' ὃν μοῦνον ἐνὶ μεγάροισιν ἔλοιπες
μή μ' ἄκλαυστον ἄθαπτον ἰὼν ὄπιθεν καταλείπῃς
νοσφισθεὶς μή τοι τι θεῶν μήνιμα γένωμαι
ἀλλά με κακκῆαι σὺν τεύχεσιν ἅσσα μοι ἐστὶν
σῆμα τέ μοι χεῦαι πολιῆς ἐπὶ θινὶ θαλάσσης.

Nec non & tityon terræ omniparentis alumnum
Cernere erat, per tota nouem cui iugera corpus
Porrigitur, rostróq; immanis uultur adunco
Immortale iecur tondens, fœcundáq; pœnis
Viscera, rimaturq; epulis, habitatq; sub alto
Pectore, nec fibris requies datur ulla renatis.
καὶ τίτυον ἴδον γαίης ἐρικυδέος υἱὸν
κείμενον ἐν δαπέδῳ· ὁ δ᾽ ἐπ᾽ ἐννέα κεῖτο πέλεθρα
γῦπε δέ μιν ἑκάτερθε παρημένω ἧπαρ ἔκειρον
δέρτρον ἔσω δύνοντες· ὁ δ᾽ οὐκ ἀπαμύνετο χερσὶ
λητὼ γὰρ ἕλκυσε διὸς κυδρὴν παράκοιτιν
πυθῶδ᾽ ἐρχομένην διὰ καλλίχορον πανοπῆος
Non mihi si linguæ centum sint, oráq; centum
Ferrea uox, omnis scelerum comprendere formas,
Omnia pœnarum percurrere nomina possem.
πληθὺν δ᾽ οὐκ ἂν ἐγὼ μυθήσομαι οὐδ᾽ ὀνομήνω
οὐδ᾽ εἴ μοι δέκα μὲν γλῶσσαι δέκα δὲ στόματ᾽ εἶεν
φωνὴ δ᾽ ἄρρηκτος χάλκεον δέ μοι ἦτορ ἐνείη
Hinc exaudiri gemitus, iræq; leonum
Vincla recusantum, & sera sub nocte rudentum,
Setigeriq; sues, atq; in præsepibus ursi
Sæuire, ac formæ magnorum ululare luporum,
Quos hominum ex facie dea sæua potentibus herbis
Induerat Circe in uultus ac terga ferarum.
εὗρον δ᾽ ἐν βήσσῃσι τετυγμένα δώματα κίρκης
ξεστοῖσιν λάεσσι περισκέπτῳ ἐνὶ χώρῳ
ἀμφὶ δέ μιν λύκοι ἦσαν ὀρέστεροι ἠδὲ λέοντες
τοὺς αὐτὴ κατέθελξεν ἐπεὶ κακὰ φάρμακ᾽ ἔδωκεν
Quid petitis? quæ causa rates? aut cuius egentis

Litus ad ausonium tot per uada carulea uexit?
Siue errore uiæ seu tempestatibus acti,
Qualia multa mari nautæ patiuntur in alto.
ὦ ξεῖνοι τίνες ἐστὲ πόθεν πλεῖθ' ὑγρὰ κέλευθα
ἦ τι κατὰ πρῆξιν ἢ μαψιδίως ἀλάλησθε
οἷά τε ληιστῆρες ὑπεὶρ ἅλα τοί τ' ἀλόωνται·
ψυχὰς παρθέμενοι κακὸν ἀλλοδαποῖσι φέροντες
Cum sese è pastu referunt, & longa canoros
Dant per colla modos, sonat amnis & asia longe
Pulsa palus.
Τῶν δ' ὥστ' ὀρνίθων πετεηνῶν ἔθνεα πολλὰ
χηνῶν ἢ γεράνων ἢ κύκνων δουλιχοδείρων
ἀσίῳ ἐν λειμῶνι καϋστρίου ἀμφὶ ῥέεθρα
ἔνθα καὶ ἔνθα ποτῶνται ἀγαλλόμεναι πτερύγεσσι
κλαγγηδὸν προκαθιζόντων σμαραγεῖ δέ τε λει(μών.
Illa uel intactæ segetis per summa uolaret
Gramina, nec teneras cursu læsisset aristas,
Vel mare per medium fluctu suspensa tumenti
Ferret iter, celeris nec tingeret æquore, plantas.
αἱ δ' ὅτε μὲν σκιρτῷεν ἐπὶ ζείδωρον ἄρουραν
ἄκρον ἐπ' ἀνθερικῶν καρπὸν θέον οὐδὲ κατέκλων
ἀλλ' ὅτε μὲν σκιρτῷεν ἐπ' εὐρέα νῶτα θαλάσσης
ἄκρον ἐπὶ ῥηγμῖνος ἁλὸς πολιοῖο θέεσκον
Vescitur Æneas simul & troiana iuuentus
Perpetui tergo bouis & lustralibus extis.
τοῖσι δὲ βοῦν ἱέρευσεν ἄναξ ἀνδρῶν ἀγαμέμνων
ἄρσενα πενταέτηρον ὑπερμενέει κρονίωνι
νώτοισιν δ' αἴαντα διηνεκέεσσι γέραιρεν
Postquam exempta fames & amor compressus edendi,

Rex Euandrus ait.
αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδήτυος ἐξ ἔρον ἕντο
τοῖς ὁ γέρων πάμπρωτος ὑφαίνειν ἤρχετο μῆτιν
Euandrum ex humili tecto lux suscitat alma,
Et matutini uolucrum sub culmine cantus.
Consurgit senior, tunicaq; inducitur artus,
Et tyrrhena pedum circundat uincula plantis,
Tum lateri atq; humeris tegeeum subligat ensem,
Demissa ab leua pantheræ terga retorquens.
Nec non & gemini custodes limine ab alto
Procedunt, gressumq; canes comitantur herilem.
ἕζετο δ᾽ ὀρθωθεὶς μαλακὸν δ᾽ ἔνδυνε χιτῶνα
καλὸν νηγάτεον· περὶ δ᾽ αὖ μέγα βάλλετο φάρος
ποσσὶ δ᾽ ὑπαὶ λιπαροῖσιν ἐδήσατο καλὰ πέδιλα
ἀμφὶ δ᾽ ἄρ᾽ ὤμοισι βάλλετο ξίφος ἀργυρόηλον
βῆρ᾽ ἴμεν εἰς ἀγρήν· παλάμῃ δ᾽ ἔχε χάλκεον ἔγ
οὐκ οἶος· ἅμα τῷδε δύο κύνες ἀργοὶ, ἕποντο (χος
O mihi præteritos referat si iuppiter annos,
Qualis earum, quum primam aciem præneste sub ipsa
Straui, scutorumq; incendi uictor aceruos,
Et regem hac herilum dextra sub tartara misi,
Nascenti cui tris animas feronia mater
Horrendum dictu dederat, terna arma mouenda
Ter læto sternendus erat, cui tum tamen omnis
Abstulit hæc animas dextra, & totidem exuit armis.
ἠδ᾽ ὡς ἡβώοιμι βίη τέ μοι ἔμπεδος εἴη
ὡς ὁπότ᾽ ἠλείοισι καὶ ἡμῖν νεῖκος ἐτύχθη
ἀμφὶ βοηλασίην ὅτ᾽ ἐγὼ κτάνον ἰτυμονῆα

Quais

Qualis ubi oceani perfusus lucifer unda,
Quem Venus ante alios astrorum diligit ignes,
Extulit os sacrum cœlo, tenebrasq; resoluit.

En perfecta mei promissa coniugis arte
Munera, ne mox aut laurentes nate superbos
Aut acrem dubites in prælia poscere Turnum.
Dixit, & amplexus nati cytherea petiuit,
Arma sub aduersa posuit radiantia quercu.
αὐτὰρ ἐπεὶ δὴ τεῦξε σάκος μέγα τε στιβαρόν τε
τεῦξ᾽ ἄρα οἱ θώρηκα φαεινότερον πυρὸς αὐγῆς
τεῦξε δέ οἱ κόρυθα βριαρὴν κροτάφοις ἀραρυῖαν
καλὴν δαιδαλέην ἐπὶ δὲ χρύσεον λόφον ἧκε
τεῦξε δέ οἱ κνημῖδας ἑανοῦ κασσιτέροιο
αὐτὰρ ἐπεὶ πάντ᾽ ὅπλα κάμε κλυτὸς ἀμφιγυήεις
μητρὸς ἀχιλλῆος θῆκε προπάροιθεν ἀείρας
Ille deæ donis & tanto lætus honore
Expleri nequit, atq; oculos per singula uoluit,
Miraturq; interq; manus & brachia uersat.
τέρπετο δ᾽ ἐν χείρεσσιν ἔχων θεοῦ ἀγλαὰ δῶρα
αὐτὰρ ἐπεὶ φρεσὶν ᾗσι τετάρπετο δαίδαλα λυ/
Iri decus cœli, quis te mihi nubibus actam (σας
Detulit in terras?

Nec solos tangit atridas, iste dolor.

Sed uos o lecti, ferro quis scindere uallum
Apparat, & mecum inuadit trepidantia castra?

Quod superest læti bene gestis corpora rebus
Procurate uiri, & pugnam sperate parari.
νῦν δ᾽ ἔρχεσθ᾽ ἐπὶ δεῖπνον ἵνα συνάγωμεν ἄρηα
Sic ait illachrymans, humero simul exuit ensem
Auratum, mira quem fecerat arte lycaon
Gnosius, atq; habilem uagina aptarat eburna.
Dat niso Mnestheus pellem, horrentisq; leonis
Exuuias, galeam fidus permutat alethes.
τυδεΐδῃ μὲν ἔδοκε μενέπτολεμος θρασυμήδης
φάσγανον ἄμφικες· τὸ δ᾽ ἑὸν παρὰ νηῒ λέλειπτο
καὶ σάκος ἀμφὶ δέ οἱ κυνέην κεφαλῆφιν ἔθηκε
ταυρείην ἄφαλόν τε καὶ ἄλοφον ἥτε καταῖτυξ
κέκληται· ῥύεται δὲ κάρη θαλερῶν αἰζηῶν,
μηριόνης δ᾽ ὀδυσῆϊ δίδου βιὸν ἠδὲ φαρέτρην
καὶ ξίφος
Protinus armati incedunt, quos omnis euntes
Primorum manus ad portas, iuuenumq;, senumq;
Prosequitur uotis, nec non & pulcher Iulus
τὼ δ᾽ ἐπεὶ οὖν ὅπλοισιν ἔνι δεινοῖσιν ἐδύτην
βὰν ῥ᾽ ἰέναι λιπέτην δὲ παρ᾽ αὐτόθι πάντας ἀρίστους.
Egressi superant fossas, noctisq; per umbram
Castra inimica petunt, multis tamen ante futuri
Exitio. passim somno, uinoq; per herbam
Corpora fusa uident. arrectos littore currus

Inter lora, rotasq; uiros simul arma iacere
Vina simul, prior hyrtacides sic ore locutus.
Euryale audendum dextra, nunc ipsa uocat res
Hac iter est, tu ne qua manus se attollere nobis
A tergo possit, custodi, & consule longe.
Hæc ego uasta dabo. & recto te limite ducam.
τῶδ' ἐβάτην προτέρω διά τ' ἔντεα καὶ μέλαν αἷμα
αἶψα δ' ἐπὶ θρηκῶν ἀνδρῶν τέλος ἔχον ἰόντες
οἱ δ' εὗδον καμάτῳ ἀδηκότες ἔντεα δέ σφιν
καλὰ παρ' αὐτοῖσι χθονὶ κέκλιτο εὖ κατὰ κόσμον
τριστοιχί· παρὰ δέ σφιν ἑκάστῳ δίζυγες ἵπποι.
Τὸν δ' ὀδυσεὺς προπάροιθεν ἰδὼν διομήδεϊ δεῖξεν
οὗτός τοι διόμηδες ἀνὴρ οὗτοι δέ τοι ἵπποι
οὓς νῶϊν πίφαυσκε δόλων ὃν ἐπέφνομεν ἡμεῖς
ἀλλ' ἄγε δὴ πρόφερε κρατερὸν μένος· οὐδέ τί σε χρὴ
ἑστάμεναι μέλεον σὺν τεύχεσιν ἀλλὰ λύ' ἵππους
ἠὲ σύ γ' ἄνδρας ἔναιρε μελήσουσιν δ' ἐμοὶ ἵπποι
Sed non augurio potuit depellere pestem.
ἀλλ' οὐκ οἰωνοῖσιν ἐρύσατο κῆρα μέλαιναν.
Et iam prima nouo spargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens aurora cubile.
ἠὼς δ' ἐκ λεχέων παρ' ἀγαυοῦ τιθωνοῖο
ὄρνυθ' ἵν' ἀθανάτοισι φόως φέροι ἠδὲ βροτοῖσιν.

Mater Euryali ad dirum nuncium, ut excussos de manibus radios, & pensa demitteret, ut per muros, & uirorum agmina ululans, & coma scissa decurreret, ut effunderet dolorem in lamentationum querelas, totum de Andromacha sumpsit lamentante mortem mariti,
O uere phrygiæ, neq; enim phryges,

ὤμοι ἀπειλητῆρες ἀχαιΐδες οὐκέτ' ἀχαιοί
Quos alios muros, quæ iam ultra mœnia habetis?
Vnus homo & uestris ò ciues undiq; septus
Aggeribus tantas strages impune per urbem
Ediderit? iuuenum primos tot miserit orco?
Non infelicis patriæ, ueterumq; deorum
Et magni Aeneæ segnes, miseretq;, pudetq;?

Tela manu iaciunt, quales sub nubibus atris
Strymoniæ dant signa grues, atq; æthera tranant
Cum sonitu, fugiuntq; notos clamore secundo.
τρῶες μὲν κλαγγῇ τ' ἐνοπῇ τ' ἴσαν ὄρνιθες ὥς
ἠΰτε περ κλαγγὴ γεράνων πέλει οὐρανόθι πρό
αἵ τ' ἐπεὶ οὖν χειμῶνα φύγον καὶ ἀθέσφατον ὄμβρον
κλαγγῇ ταί γε πέτονται ἐπ' ὠκεανοῖο ῥοάων.
Ardet apex capiti, cristisq; à uertice flamma
Funditur, & uastos umbo uomit aureus ignes.
Non secus ac liquida siquando nocte cometæ
Sanguinei lugubre rubent, aut syrius ardor
Ille sitim, morbosq; ferens mortalibus ægris
Nascitur & læuo contristat lumine cœlum.
δαῖέ οἱ ἐκ κόρυθός τε καὶ ἀσπίδος ἀκάματον πῦρ
ἀστέρ' ὀπωρινῷ ἐναλίγκιον ὅς τε μάλιστα
λαμπρὸν παμφαίνῃσι λελουμένος ὠκεανοῖο·
τοῖον πῦρ δαῖεν ἀπὸ κρατός τε καὶ ὤμων.

παμφαίνονθ᾽ ὥστ᾽ ἀστῆρ᾽ ἐπεσσύμενος πεδίοιο
ὅς ῥά τ᾽ ὀπώρης εἶσιν ἀρίζηλοι δέ οἱ αὐγαὶ
φαίνονται πολλοῖσι μετ᾽ ἀστράσι νυκτὸς ἀμολγῷ
ὅν τε κύν᾽ ὠρίωνος ἐπίκλησιν τε καλέουσι
λαμπρότατος μὲν ὅ γ᾽ ἐστὶ κακὸν δέ τε σῆμα τέτυκται
καί τε φέρει πολλὸν πυρετὸν δειλοῖσι βροτοῖσι
Stat sua cuiq; dies, breue & irreparabile tempus
Omnibus est uitæ.

Fata uocant, metasq; dati peruenit ad æui.

Per patrios manes & spes surgentis Iuli
Te precor, hanc animam serues, natoq;, patriq;.
Est domus alta, iacent penitus defossa talenta
Cœlati argenti, sunt auri pondera facti
Infectiq; mihi, non hic uictoria teucrum
Vertitur, aut anima una dabit discrimina tanta.
Dixerat. Aeneas contra cui talia reddit,
Argenti, atq; auri memoras, quæ multa talenta
Natis parce tuis. belli commercia Turnus
Sustulit ista prior iam tum Pallante perempto.
Hoc patris Anchisæ manes, hoc sentit Iulus.
Sic fatus galeam læua tenet, atq; reflexa
Ceruice orantis capulo tenus abdidit ensem.
ζώγρει ἀτρέος υἱὲ σὺ δὲ ἄξια δέξαι ἄποινα
πολλὰ δ᾽ ἐν ἀντιμάχοιο δόμοις κειμήλια κεῖται
χαλκός τε χρυσός τε πολύκμητός τε σίδηρος.

ζώγρει, αὐτὰρ ἐγὼν ἐμὲ λύσομαι· ἔστι γὰρ ἔνδον
χαλκός τε χρυσός τε πολύκμητός τε σίδηρος
τῶν κ' ὔμμιν χαρίσαιτο πατὴρ ἀπερείσι' ἄποινα
εἴ κεν ἐμὲ ζωὸν πεπύθοιτ' ἐπὶ νηυσὶν ἀχαιῶν
Impastus stabula alta leo ceu sæpe peragrans,
(Suadet enim uesana fames) si forte fugacem
Conspexit capream aut surgentem in cornua ceruum,
Gaudet hyans immane, comasq; arrexit & hæret
Visceribus super incumbens, lauit improba teter
Ora cruor,
Sic ruit in densos alacer mezentius hostes.
ὥστε λέων ἐχάρη μεγάλῳ ἐπὶ σώματι κύρσας
εὑρὼν ἢ ἔλαφον κεραὸν ἢ ἄγριον αἶγα
πεινάων.
Spargitur & tellus lachrymis, sparguntur & arma.
δεύοντο ψάμματοι, δεύοντο δὲ καὶ τεύχεα φωτῶν
δάκρυσι
Cingitur ipse furens certatim in prœlia Turnus,
Iamq; adeo rutilum thoraca indutus ahenis.
Horrebat squamis, surasq; incluserat auro,
Tempora nudus adhuc, lateriq; accinxerat ensem
Fulgebatq; alta decurrens aureus arce.
κνημῖδας μὲν πρῶτα περὶ κνήμῃσιν ἔθηκεν
καλὰς ἀργυρέοισιν ἐπισφυρίοις ἀραρυίας
δεύτερον αὖ θώρηκα περὶ στήθεσσιν ἔδυνεν
ἀμφὶ δ' ἄρ' ὤμοισιν βάλε τὸ ξίφος ἀργυρόηλον
χάλκεον· αὐτὰρ ἔπειτα σάκος μέγα τε στιβαρόν τε
εἵλετο· τοῦ δ' ἀπάνευθε σέλας γένετο ἠΰτε μήνης.
Purpureus ueluti quum flos succisus aratro

Languescit moriens, lassoq; papauera collo
Demisere caput, pluuia quum forte grauantur,
μήκων δ' ὡς ἑτέρωσε κάρη βάλεν ἥτ' ἐνὶ κήπῳ
καρπῷ βριθομένη νοτίῃσί τε εἰαρινῇσι
Et *hæc quidē iudicio legentium relinquēda sunt, ut ipsi æstiment qd debeant de utriusq; collatione sentire. Si tñ me consulas, non negabo nonnunq̄* Virg. *in transferē do densius excoluisse, ut in hoc loco.*
Qualis apes æstate noua per florea rura
Exercet sub sole labor, quum gentis adultos
Educunt fœtus, aut quum liquentia mella
Stipant, & dulci distendunt nectare cellas,
Aut onera accipiunt uenientum, aut agmine facto
Ignauum fucos pecus à præsepibus arcent.
Feruet opus, redolentq; thymo fragrantia mella.
ἠΰτ' ἔθνεα εἶσι μελισσάων ἁδινάων
πέτρης ἐκ γλαφυρῆς αἰεὶ νέον ἐρχομενάων
βοτρυδὸν δὲ πέτονται ἐπ' ἄνθεσιν εἰαρινοῖσιν
αἳ μέν τ' ἔνθα ἅλις πεποτήαται αἳ δέ τε ἔνθα
Vides *descriptas apes à* Virgilio *opifices ab* Homero *uagas?* Alter *discursum & solam uolatus uarietatem, alter exprimit natiuæ artis officium.*
In *his quoq; uersibus* Maro *extitit locupletior iterpres.*
O socij (neq; enim ignari sumus ante malorum)
O passi grauiora dabit deus his quoq; finem.
Vos *& scyllæam rabiem penitusq; sonantes,*
Accestis *scopulos, uos & cyclopea saxa*
Experti, *reuocate animos, mœstumq; timorem*
Mittite, *forsan & hæc olim meminisse iuuabit*

Per uarios casus, & reliqua.

ὦ φίλοι οὐ γάρ πω τί κακῶν ἀδαήμονες ἐσμὲν
οὐ μὲν δὴ τόγε μεῖζον ἔπει κακὸν ἢ ὅτε κύκλωψ
εἴλει ἐν σπῆι γλαφυρῷ κρατερῆφι βίηφι
ἀλλὰ καὶ ἔνθεν ἐμῇ βουλῇ ἀρετῇ τε νόῳ τε
ἐκφύγομεν. καί που τῶνδε μνήσεσθαι ὀίω

Vlyxes ad socios unam cōmemorauit erumnā. Hic ad sperādam præsentis mali absolutionē, gemini casus hortatur euentu. Deinde ille obscurius dixit, hic apertius, forsan & hæc olim meminisse iuuabit. Sed et hoc quod noster adiecit, solatij fortioris est. Suos.n.non tm̄ exemplo euadēdi, sed & spe futuræ fœlicitatis animauit, per hos labores non solum sedes quietas, sed & regna promittens. Hos quoq; uersus inspicere libet.

Ac ueluti summis antiquam in montibus ornum
Quum ferro accisam crebrisq; bipennibus instant
Eruere agricolæ certatim, illa usq; minatur,
Et tremefacta comam concusso uertice nutat,
Vulneribus donec paulatim euicta supremum
Congemuit, traxitq; iugis auulsa ruinam.

ὁ δ᾽ ἐν κονίησι χαμαὶ πέσεν αἴγειρος ὣς
ἤ ῥά τ᾽ ἐν εἱαμενῇ ἕλεος μεγάλοιο πεφύκει
λείη ἀτάρ τέ οἱ ὄζοι ἐπ᾽ ἀκροτάτῃ πεφύασι
τὴν μέν θ᾽ ἁρματοπηγὸς ἀνὴρ αἴθωνι σιδήρῳ
ἐξέταμ᾽ ὄφρα ἴτυν κάμψῃ περικαλλέϊ δίφρῳ

Magno cultu uester difficultatem abscindendæ arboreæ molis expressit, uerum nullo negocio homerica arbor abscinditur.

Haud segnis strato surgit Palinurus, & omnes

Explorat uentos, atq; auribus aera captat.
Sydera cuncta notat tacito labentia cœlo
Arcturum, pleiadasq; hyadas, geminosq; triones,
Armatumq; auro circumspicit oriona.

αὐτὰρ ὅ πηδαλίῳ ἰθύνετο τεχνηέντως
ἥμενος οὐ δέ οἱ ὕπνος ἐπὶ βλεφάροισιν ἔπιπτε
πληϊάδας τε ἐσορῶντι καὶ ὀψὲ δύοντα βοώτην
ἄρκτον θ' ἣν ἄμαξαν ἐπίκλησιν καλέουσιν
ἥ τ' αὐτοῦ στρέφεται καί τ' ὠρίωνα δοκεύει

Gubernator qui explorat cœlũ, crebro reflectere ceruicem debet captando de diuersis cœli regionibus securitatem sereni, hoc mire & uelut coloribus Maro pinxit. Nam quia arcturus iuxta septentrionem est, taurus uero in quo sunt hyades et orion, in regione austri sunt, crebram ceruicis reflexionem in Palinuro sydera consilente descripsit. Arcturum inquit. Ecce intuetur partem septentrionis. deinde pleiadas hyadas ecce ad austrum flectitur. Geminosq; triones. Rursus ad septentriõis uertit aspectum armatumq; auro circunspicit oriona. Iterum se ad austrum reflectit. Sed & uerbo circunspicit uarietatem sæpe se uicissim conuertentis ostendit. Homerus gubernatorem suum semel inducit intuentem pleiadas, quæ in australi regione sunt, semel booten & arcton, quæ sunt in septentrionali polo,

Nec tibi diua parens generis nec Dardanus auctor.
Perfide, sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus, hyrcanæq; admorunt ubera tigres.

νηλεὲς οὐκ ἄρα σοί γε πατὴρ ἦν ἱππότα πηλεὺς
οὐδὲ θέτις μήτηρ· γλαυκὴ δέ σε τίκτε θάλασσα

πέτρα τὲ ἠλιβάτη ὅτι τοὶ νόος ἐστὶν ἀπηνὴς

Plane Virgilius non portionem solam, sicut ille quē sequebatur, sed educationem quoq; nutricationis tanq̄ bellualem & asperam criminatur. Addit enim de suo, Hyrcanæq; admorūt ubera tygres, quoniam uidelicet in moribus inolescendis magnam ferè partem nutricis ingenium & natura lactis tenet, quæ infusa tenero & mista parentum semini adhuc recenti, ex hac gemina concretione unam indolem configurat. Hinc est quod prouidentia naturæ similitudinem natorum, atq; gignentium ex ipso quoq; nutricatu præparans, fecit cū ipso partu alimoniæ copiam nasci. Nam postq̄ sanguis ille opifex in penetralibus suis omne corpus effinxit atq; aluit, aduentante iam partus tempore, idem ad corporis materni superna conscēdens in naturam lactis albescit, ut recens natis idem sit altor, qui fuerat fabricator. Quamobrem non frustra creditum est, sicut ualeat ad fingendas corporis atq; animi similitudines uis & natura seminis, nō secus ad eandem rem lactis quoq; ingenia & proprietates ualere. Neq; in hominibus id solum, sed in pecudibus quoq; animaduersum. Nam si ouium lacte hædi aut caprarum agni forsitan alantur, constant fermè in ijs lanam duriorem, in ijs capillum gigni teneriorem. In arboribus etiam & frugibus indolem uel detractandam uel augendam maior plerunq; uis & potestas est aquarum & terrarum quæ alunt, q̄ ipsius quod iacitur seminis. Ac sæpe uideas lætam nitentemq; arborem, si in locum alterium transferatur succo terræ deterioris elanguisse. Ad criminandos igitur mores defuit. Homero quod Virgilius adiecit.

Non tam præcipites biiugo certamine campum
Corripuere, ruuntq; effusi carcere currus,
Nec sic immissis aurigæ undantia lora
Concussere iugis, pronique in uerbera pendent.
μάστιγα δ' αἶεν ἔλαυνε καθ' ὤμαδὸν οἱ δ' ἐοὶ ἵπποι
ὕψος ἀειρέσθην ῥίμφα πρήσσοντε κέλευθον

Graius poeta equorum tantum meminit flagro animante currentiũ, licet dici non posset elegantius q̃ quod adiecit ὕψος ἀειρέσθην, *quo expressit, quantũ natura dare poterat, impetum cursus. Verum Maro & currus de carcere ruentes, & campos corripiendo præcipites mira celeritate descripsit, & accepto breui sermone de Homerico flagro, pinxit aurigas concutientes lora undantia & pronos in uerbera pendentes, nec ullã quadrigarum partem intactam reliquit, ut esset illius certaminis plena descriptio.*

Magno ueluti quum flamma sonore
Virgea suggeritur costis undantis aheni,
Exultantq; æstu latices, furit intus aquæ uis,
Fumidus atq; alte spumis exuberat amnis,
Nec iam se capit unda; uolat uapor ater ad auras,
ὡς δὲ λέβης ζεῖ ἔνδον ἐπειγόμενος πυρὶ πολλῷ
κνίσσην μελδόμενος ἁπαλοτρεφέος σιάλοιο
πάντοθεν ἀμβολάδην ὑπὸ δὲ ξύλα κάγκανα κεῖ

Græci uersus aheni continent mentiõem multo (ται *igne ebulientis, et totũ ipsum locum hæc uerba ornant. Nãscaturigines ex oĩ parte emergentes sic eleganter expressit. In latinis uersibus tota rei põpa descripta est, sonus flãmæ. Et pro hoc quod ille dixerat, exultãtes æstu*

latices, & amnem fumidum exuberãtem spumis, atq; intus furentem, unius enim uerbi non reperiens similẽ dignitatem compẽsauit quod deerat copia uarietate descriptionis, adiecit post omnia, nec iam se capit unda, quo expressit, quod semper usu euenit suppositi nimietate caloris. Bñ ergo se habet poetica tuba cultus, omnia quæ in hac re eueniunt comprehendens.

Portam quæ imperio ducis est commissa recludunt
Freti armis, ultróq; inuitant mœnibus hostem,
Ipsi intus dextra ac leua pro turribus astant
Armati ferro & cristis capita alta coruscis.
Quales aeriæ liquentia flumina circum
Siue padi ripis, athesim seu propter amœnum
Consurgunt geminæ quercus, intonsaq; cœlo
Attolunt capita, & sublimi uertice nutant.

υἷ ἐς τοι ἐν δὲ πύλῃσι δύο ἀνέρε εὗρον ἀρίστω
υἷας ὑπερθύμους λαπιθάων αἰχμητάων
ἕστασαν ὡς ὅτε δρύες ἐν οὔρεσιν ὑψικάρηνοι
αἵτ᾽ ἄνεμον μίμνουσι καὶ ὑετὸν ἤματα πάντα
ῥίζῃσι μεγάλῃσι διηνεκέεσ' ἀραρυῖαι
ὣς ἄρα τὼ χείρεσσι πεποιθότες ἠδὲ βίηφι
μίμνον ἐπερχόμενον μέγαν ἄσιον οὐδὲ φέβοντο.

Græci milites Polipoetes & leonteus stant pro portis, & immobiles Asium aduenientem hostem, uelut fixæ arbores operiuntur. Hactenus est græca descriptio. Verum Virgiliana Bitiam & Pandarum portam ultro recludere facit oblaturos hosti, quod per uota quærebat, ut compos castrorum fieret, per hoc futurus in hostium potestate. Et geminos heroas modo turres uocat,

modo describit luce cristarum coruscos. Nec arborum ut ille similitudinem prætermisit, sed uberius eam pulchriusq; descripsit.

Nec hoc negauerim cultius à Marone prolatum.

Olli dura quies oculos & ferreus urget
Somnus, in æternam clauduntur lumina noctē,
ὣς ὁ μὲν αὖθι πεσὼν κοίμησατο χάλκεον ὕπνον.

In aliquibus par penè splendor amborum est, ut

Spargit rapida ungula rores
Sanguineos, mixtáq; cruor calcatur arena.

Et luce coruscus ahena

Quærit pars semina flammæ.
σπέρματα πυρὸς

Indum sanguineo uelut uiolauerit ostro
Si quis ebur.
ὡς δ᾽ ὅτε τίς τ᾽ ἐλέφαντα γυνὴ φοίνικι μιήνῃ

Si tangere portus
Infandum caput ac terris adnare necesse est,
Et sic fata iouis poscunt, hic terminus hæret,
At bello audacis populi uexatus & armis
Finibus extorris, complexu auulsus Iuli
Auxilium imploret, uideatq; indigna suorum
Funera, nec quum se sub leges pacis iniquæ
Tradiderit, regno aut optata luce fruatur,
Sed cadat ante diem mediáq; inhumatus harena.
δὸς μοι ὀδυσσῆα πτολίπορθον οἴκαδ᾽ ἱκέσθαι

ἀλλ' εἴ οἱ μοῖρ' ἐστὶ φίλους τ' ἰδέειν καὶ ἱκέσθαι
οἶκον ἐϋκτίμενον καὶ ἑὴν ἐς πατρίδα γαῖαν
ὀψὲ κακῶς ἔλθοι ὀλέσας ἄπο πάντας ἑταίρους
νηὸς ἐπ' ἀλλοτρίης, εὕροι δ' ἐν πήματα οἴκῳ
Proxima Circeæ raduntur littora terræ,
Diues inaccessos ubi solis filia lucos
Assiduo resonat cantu, tectisq; superbis
Vrit odoratam nocturna in lumina cedrum.
Arguto tenues percurrens pectine telas.
ναῖεν ἐϋπλόκαμος. τὴν δ' ἔνδοθι τέτμεν ἐοῦσαν
πῦρ μὲν ἐπ' ἐσχαρόφιν μέγα καίετο τηλόσε δ' ὀδ
κέδρου τε εὐκεάτοιο θύου τ' ἀνὰ νῆσον ὀδώδει (μὴ
δαιομένων ἡ δ' ἔνδον ἀογλίας ὄπι κάλισον
ἐποιχομένη χρυσείῃ κερκίδ' ὕφαινεν.
Mæonio regi, quem serua licinia furtim
Sustulerat, uetitisq; ad troiam miserat armis.

Ille autem expirans, non me quicunq; es inulto
Victor nec longum lætabere, te quoq; fata
Prospectant paria, atq; eadem mox arua tenebris.
οὐδ' ἦν οὐδ' αὐτὸς δηρὸν βέῃ, ἀλλά τοι ἤδη
ἄγχι παρέστηκε θάνατος καὶ μοῖρα κραταιὴ
χερσὶ δαμέντ' ἀχιλῆος ἀμύμονος αἰακίδαο
Ad quem subridens mista Mezentius ira,
Nūc morere. ast de me diuū pater atq; hoīm rex Viderit.
τὸν καὶ τεθνηῶτα προσηύδα δῖος ἀχιλλεύς

τέθναθι· κῆρα δ' ἐγὼ τότε δέξομαι ὁππότε κεν δὴ
ζεὺς ἐθέλῃ τελέσαι ἠδ' ἀθάνατοι θεοὶ ἄλλοι.
Qualis ubi aut leporem, aut candenti corpore cygnũ
Sustulit alta petens pedibus Iouis armiger uncis.
Quæsitum, aut matri multis balatibus agnum
Martius a stabulis rapuit lupus.
ὤρμησεν δὲ ἀλεὶς ὥς τ' αἰετὸς ὑψιπετήεις
ὅς τ' εἶσι πεδίον δὲ διὰ νεφέων ἐρεβεννῶν
ἁρπάζων ἢ ἄρν' ἀμαλὴν ἢ πτῶκα λαγωόν
Vndiq; clamor
Tollitur. inuadunt & fossas aggere complent.

Et qa ñ ẽ erubescẽdũ Virgilio, si minorẽ se Homero, uel ipse fate atur, dicã, i qbus mihi uisus sit gracilior auctor.
Tum caput orantis nequicq̃, & multa parantis
Dicere deturbat terræ, truncumq; reliquit.
Hi duo uersus de illo translati sunt,
ἦ καὶ ὁ μέν μιν ἔμελλε γενείου χειρὶ παχείῃ
ἁψάμενος λίσσεσθαι ὁ δ' αὐχένα μέσον ἔλασσε
φασγάνῳ ἀΐξας ἀπὸ δ' ἄμφω κέρσε τένοντε
φθεγγομένου δ' ἄρα τοῦ γε κάρα κονίῃσιν ἐμίχθη
Vide nimiam celeritatem saluo pondere, ad quam non potuit conatus Maronis accedere. In curruli certamine Homerus alterum currum paululum antecedentem, et alterum penè coniunctum sequendo qua luce signauit.
ὦκα δ' ἔπειτα.
αἱ Φηρητιάδαο ποδώκεες ἔκφερον ἵπποι
τὰς δὲ μετεξέφερον Διομήδεος ἄρσενες ἵπποι

Τρωϊοι οὐδέ τι πολλὸν ἀνευθέσαν ἀλλὰ μάλ' ἐγγύς
αἰεὶ γὰρ δίφρου ἐπιβησομένοισιν ἐΐκτην
πνοιῇ δ' εὐμήλοιο μετάφρενον εὐρὺ καὶ ὤμω
θερμαί τ' ἐπ' αὐτῷ γὰρ κεφαλὰς καταθέντε πετέ (σθην
Humescunt spumis flatuq; sequentum.
Mirabilior est celeritas consequentis priorem cursu pe/ dum apud eundem uatem.
ἴχνια τύπτε πόδεσσι πάρος κόνιν ἀμφιχυθῆναι.

Est aūt huius uersus hic sensus. Si per solum puluereñ forte curratur, ubi pes fuerit de terra à currente sublatus, uestigium sine dubio signatum uidetur, & tamen celerius cogitatione puluis, qui ictu pedis fuerat excussus uestigio superfunditur. Ait ergo diuinus poeta, ita proximum fuisse qui sequebatur, ut occuparet antecedentis uestigium antequam puluis ei superfunderetur. At hic uidetur idem significare cupiens quod ait, Calcemq; terit iam calce diores. Vide & in hoc Homeri cultum.
ἣ καὶ ἀνακλινθεὶς πέσεν ὕπτιος.
Iste ait, ceruicem inflexam posuit.
Hos quoq; uersus (si uidetur) comparemus.
ἅρματα δ' ἄλλοτε μὲν χθονὶ πίλνατο πολυβοτεί
ἄλλοτε δ' ἀΐξασκε μετέωρα. (ρῃ
Iamq; humilis, iamq; elati sublime uidentur
Aera per tenerum ferri.
πασάων δ' ὑπὲρ ἥγε κάρη ἔχει ἠδὲ μέτωπα.
Gradiensq; deas supereminet omnes.
ἔσπετε νῦν μοι μοῦσαι ὀλύμπια δώματ' ἔχουσαι
ὑμεῖς γὰρ θεαί ἐστε πάρεστέ τε ἴστε τε πάντα.

Et meministis

Et me ministis enim diuæ, & memorare potestis.

Clamores simul horrendos ad sydera tollit
Qualis mugitus fugit quum saucius aram
Taurus, & incertam excussit ceruice securim,

Inspecto hic utriusq; filo quantam distantiam deprehendes. Sed nec hoc minus eleganter, quod de tauro ad sacrificium tracto loquens meminit, & Apollinis, & Neptuni. His aūt duobus præcipue rem diuinam fieri tauro testis est ipse Virgilius.

Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.

ἠΰτε πῦρ ἀΐδηλον ἐπιφλέγει ἄσπετον ὕλην
οὔρεος ἐν κορυφῆς, ἕκαθεν δὲ φαίνεται αὐγὴ
ὡς δ᾽ ὅτε χείμαρροι ποταμοὶ κατ᾽ ὄρεσφι ῥέοντες
ἐς μισγάγγειαν συμβάλλετον ὄμβριμον ὕδωρ
κρουνῶν ἐκ μεγάλων κοίλης ἔντοσθε χαράδρης
τῶν δέ τε τηλόσε δοῦπον ἐν ὄρεσιν ἔκλυε ποιμὴν

In segetem ueluti quum flamma furentibus austris
Incidit, aut rapidus montano flumine torrens.
Sternit agros, sternit sata læta, boumq; labores.
Præcipitesq; trahit syluas. stupet inscius alto
Accipiens sonitum saxi de uertice pastor.

Et duas parabolas temerauit, ut unam faceret. trahēs hinc ignē, inde torrentē. & dignitatē neutris ipleuit.

ὡς δ᾽ ἄνεμοι δύο πόντον ὀρίνετον ἰχθυόεντα
βορέης καὶ ζέφυρος τώ τε θρήκηθεν αὐτὴν

ἐλθόντ' ἐξαπίνης ἄμυδις δέ τε κῦμα κελαινὸν
κορθύεται πολλὸν δὲ παρὲξ ἅλα φῦκος ἔχουσαν
Aduersi rupto, ceu quondam turbine uenti
Confligunt, Zephirusq; notusq; & lætus eois
Eurus equis, strident siluæ, sæuitq; tridenti
Spumeus atq; imo nereus ciet æquora fundo.
Demet huic uitium quod superius incurrit, de duabus græcis parabolis unam dilucidius construendo.
τοῖσιν δ' ἴκμενον οὖρον ἵει ἑκάεργος Ἀπόλλων
Prosequitur surgens à puppi uentus euntis.
Quod noster dixit ἴκμενον, *uester ait, Surgens à puppi satis decore. Sed extollunt epitheta, quæ tot & sic apta uento noster imposuit.*
σὺν δὲ δύω μάρψας ὥς τε σκύλακας ποτὶ γαίῃ
κόπτετο δ' ἐγκέφαλος χαμάδις ῥέε· δεῦε δὲ γαῖαν
τοὺς δὲ διὰ μελεϊστὶ ταμὼν ὡπλίσατο δόρπον
ἤσθιε δ' ὥς τε λέων ὀρεσίτροφος οὐδ' ἀπέλειπεν
ἔγκατά τε σάρκας τε καὶ ὀστέα μυελόεντα
Visceribus miserorum & sanguine uescitur atro,
Vidi egomet duo de numero quum corpora nostro
Prehensa manu magna medio resupinus in antro
Frangeret ad saxum.

Narrationem facti nudam & breuem Maro posuit. Contra homerus πάθος *miscuit, & dolore narrandi inuidiam crudelitatis æquauit.*
τὴν δὲ μέτ' Ἰφιμέδιαν Ἀλωῆος παράκοιτιν
εἴσιδον ἣ δὴ φάσκε Ποσειδάωνι μιγῆναι
καί ῥ' ἔτεκεν δύο παῖδε μινυνθαδίω δὲ γενέσθην
Ὦτόν τ' ἀντίθεον τηλεκλειτόν τ' Ἐφιάλτην

τοὺς δὴ μηκίστους θρέψε ζείδωρος ἄρουρα
καὶ πολὺ καλλίστους, μετά γε κλυτὸν ὠρίωνα.
ἐννέωροι γάρ τοί γε καὶ ἐννεαπήχεες ἦσαν
εὖρος, ἀτὰρ μῆκός γε γενέσθην ἐννεόργυιοι.
τὼ καὶ ἀθανάτοισιν ἀπειλήτην ἐν ὀλύμπῳ
φυλόπιδα στήσειν πολυάϊκος πολέμοιο.
ὄσσαν ἐπ' ὀλύμπῳ μέμασαν θέμεν, αὐτὰρ ἐπ' ὄσσῃ
πήλιον εἰνοσίφυλλον, ἵν' οὐρανὸς ἄμβατος εἴη.

Hinc & aloidas geminos imania uidi Corpora, q manibus magnũ rescindere cœlũ Aggressi, supisq; Ioue detrudere regnis. Home. magnitudinẽ corporũ alte lateq; dimẽsus est, & uerbo℞ ambitu mẽbra depinxit. Vester ait imania corpora, nihilq; ulterius adiecit, mensura℞ noia nõ ausus attingere. Ille de cõstruendis montibus conatum insanæ molitionis expressit. Hic aggressus rescindere dixisse conatus est cœlum. Postremo locũ loco si compares, pudendam inuenies differentiam.

ὡς δ' ὅτ' ἐν αἰγιαλῷ πολυηχεῖ κῦμα θαλάσσης
ὄρνυτ' ἐπασσύτερον ζεφύρου ὑποκινήσαντος
πόντῳ μέν τε πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἔπειτα
χέρσῳ ῥηγνύμενον μεγάλα βρέμει, ἀμφὶ δέ τ'
ἄκρας
κυρτὸν ἐὸν κορυφοῦται, ἀποπτύει δ' ἁλὸς ἄχνην

Fluctus uti primo cœpit quũ albescere põto, Paulatim sese tollit mare, & altius undas Erigit, inde imo ɔsurgit ad æthera fundo. Ille cũ marino motu et litoreos fluctus ab initio describit, hoc iste pteruolat. Deide qđ ait ille.

πόντῳ μέν τε πρῶτα κορύσσεται

Maro ad hoc uertit Paulatim sese tollit mare. Ille fluctus incremento suo ait sublime curuatos littoribus illidi, & aspergine collectæ sordis expuere, quod nulla expressius pictura signaret. Videtur mare a fundo ad æthera usq; perducit. Dixerat, idq; ratum stygij per flumina fratris, per pice torrentis, atraq; uoragine ripas Annuit & totum nutu tremefecit olympum.

ἦ καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε κρονίων
ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος
κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο· μέγαν δ' ἐλέλιξεν ὄλυμπον

Phidias quum Iouem olympium fingeret, interrogatus de quo exemplo diuinam imitaretur effigiem, respondit archetypũ Iouis in his se tribus Homeri uersibus inuenisse. Nam de superalijs & crinibus totum se Iouis uultum collegisse, quod utrunq; uidetis a Virgilio prætermissum. Sane concussum olympum nutus maiestate non tacuit. Iusiurandum uero ex alio Homeri loco sumpsit, ut translationis sterilitas hac adiectione compẽsaretur. Ora puer prima signans intonsa iuuenta Prætermissa gratia incipiẽtis pubertatis minus gratam fecit latinam descriptionem.

ὡς δ' ὅταν ἐντεκύνεσσι καὶ ἀνδράσι θηρευτῇσι
κάπριος ἠὲ λέων στρέφεται σθένεϊ βλεμεαίνων
οἱ δέ τε πυργηδὸν σφέας αὐτοὺς ἀρτύναντες
ἀντίοι ἵστανται καὶ ἀκοντίζουσι θαμειὰς
αἰχμὰς ἐκ χειρῶν· τοῦ δ' οὔποτε κυδάλιμον κῆρ
ταρβεῖ οὐδὲ φοβεῖται· ἀγηνορίη δέ μιν ἔκτα
ταρφέα τε στρέφεται στίχας ἀνδρῶν πειρητίζων
ὅππῃ τ' ἰθύσῃ τῇ τ' εἴκουσι στίχες ἀνδρῶν·

Vt fera, quæ densa uenantum septa corona Contra te la furit, seseq; haud nescia morti Iniicit, & saltu supra uenabula fertur. Videtis in angustum latinam parabolam sic esse contractam, ut nihil possit esse ieiunius? græcam contra & uerborum & rerum copia pompam ueræ uenationis implesse? In tanta ergo differentia penè erubescendum est comparare.

φράξαντες δόρυ δουρὶ σάκος σάκεϊ προθέλυμνῳ
ἀσπὶς δ' ἄρ' ἀσπίδ' ἔρειδε κόρυς κόρυν ἀνέρα δ' ἀνὴρ

Haud aliter troianæ acies aciesq; latinæ Concurrũt, hæret pede pes, densusq; uiro uir. Quanta sit differentia utriusq; loci, lectori æstimandum relinquo.

ὄρνις γάρ σφιν ἐπῆλθε περησέμεναι μεμαῶσιν
ἀιετὸς ὑψιπέτης ἐπ' ἀριστερὰ λαὸν ἐέργων
φοινήεντα δράκοντα φέρων ὀνύχεσι πέλωρον
ζωὸν ἔτ' ἀσπαίροντα καὶ οὔπω λήθετο μάχης
κόψε γὰρ αὐτὸν ἔχοντα κατὰ στῆθος παρὰ δειρὴν
ἰδνωθεὶς ὀπίσω ὁ δ' ἀπὸ ἕθεν ἧκε χαμᾶζε
ἀλγήσας ὀδύνῃσι μέσῳ δ' ἐνὶ κάββαλλ' ὁμίλῳ
αὐτὸς δὲ κλάγξας πέτετο πνοιῆς ἀνέμοιο

Vtq; uolãs alte raptũ quũ fulua draconẽ Fert aquila, implicuitq; pedes, atq; unguibus hæsit. Saucius at serpens sinuosa uolumina uersat. Arrectisq; horret squãmis, & sibilat ore, Arduus insurgens, illa haud minus urget obunco Luctantem rostro, simul æthera uerberat alis. Virgilius solam aquilæ prædam refert, nec homericæ aquilæ omen aduertit, quæ & sinistra ueniens uincentium prohibebat accessum, et accepto à captiuo serpẽte morsu pdã dolore deiecit, factoq; tripudio solistimo

cum clamore dolorem testante præteruolat qbus omnibus uictoriæ præuaricatio significabatur. His ptermissis q̄ animā parabolæ dabāt, uelut exaīe in latinis uersibus corpus remāsit. Parua metu primo mox sese attollit in auras. Ingrediturq; solū, & caput inter nubila ɔdit.
ἥτ᾽ ὀλίγη μὲν πρῶτα κορύσσεται αὐτὰρ ἔπειτα
οὐρανῷ ἐστήριξε κάρη καὶ ἐπὶ χθονὶ βαίνει
Homerus ἔριν, hoc est ɔtentionem à paruo dixit incipere, & postea in incrementum cœlum usq; subcrescere. Hoc idē Maro de fama dixit, sed incongrue. Neq; .n. æqua sunt argumenta ɔtentionis & famæ, q̄a contentio & si usq; ad mutuas uastationes ac bella processerit, adhuc ɔtētio est, & manet ipsa quæ creuit. Fama uero quū in immensum prodit, fama esse iam desinit, & fit notio rei iam cognitæ. Quis .n. iam famā uocet, quum res aliqua à terra in cœlū nota sit? Deinde nec ipsam hyꝑbolē potuit eq̄re. Ille cœlū dixit, hic auras & nubila. Hæc aūt rō fuit non æquandi oīa, quæ ab auctore transcripsit, ꝙ in omni operis sui parte alicuius Homerici loci imitatiōem uolebat inserere, nec tn̄ humanis uiribus illā diuinitatē ubiq; æq̄re, ut in illo loco quē uolo oium nostrū iudicio in cōe pensari. Minerua Diomedi suo pugnanti dūtaxat flammaꝝ addidit ardorē, & inter hostiū cædes fulgor capitis uel armoꝝ pro milite minatur.
δαῖέ οἱ ἐκ κόρυθός τε καὶ ἀσπίδος ἀκάματον πῦρ
ἀστέρ᾽ ὀπωρινῷ ἐναλίγκιον ὅς τε μάλιστα
λαμπρὸν παμφαίνησι λελουμένος ὠκεανοῖο
τοῖόν οἱ πῦρ δαῖεν ἀπὸ κρατός τε καὶ ὤμων
Hoc miratus supra modū Virgilius immodice est usus.

Mō.n. ita de Turno ait. Tremūt ſub uertice criſtæ Sanguineæ, clypeóq; micantia fulmina mittunt. Modo idē ponit de Ænea. Ardet apex capiti criſtisq; ac uertice flāma Funditur, & uaſtos umbo uomit æreus ignes. Quod q̄ importune poſitū ſit, hinc apparet, ꝙ necdum pugnabat Æneas, ſed tm̄ in naui ueniens apparebat. Alio loco, Cui triplici crinita iuba galea alta chimærā Suſtinet, ætneos efflantē faucibus ignes Quid q̄d æneas recens allatis armis à Vulcano, & in terra poſitis miratur terribilem criſtis galeam flāmasq; mouentē. Vultis aliam fruendi auiditatem uidere loci huius, cuius ſupra meminimus fulgore correptus.

Seruo uoluit loquēti Ioui aſſignare parē reuerentiā. Nā quū & in primo uolumine, & in.iiij. & in.ix. loquatur q̄dā Iuppiter ſine tumultu. Deniq; poſt Iunonis & ueneris iurgiū, infit, eo dicēte. Deū domus alta ſileſcit, & tremefacta ſolo tellus ſilet arduus æther. Tū Zephyri poſuere, p̄mit placida æquora pōtus, tāq̄ n̄ idē ſit q locutus ſit pauloāte ſine ullo mūdi totius obſeqo. Similis opportūitas ē i eiuſdē Iouis lāce, q̄ ex illo loco ſūpſit

καὶ τότε δὴ χρύσεα πατὴρ ἐτίταινε τάλαντα
ἐν δ' ἐτίθει δύο κῆρε ταυηλεγέος θανάτοιο
τὴν μὲν ἀχιλλῆος· τὴν δ' ἕκτορος ἱπποδάμοιο
ἕλκε δὲ μέσσα λαβὼν ῥέπε δ' ἕκτορος αἴσιμον ἦμαρ
ᾤχετο δ' εἰς ἀΐδαο λίπε δὲ ἑ φοῖβος ἀπόλλων

Nam quum iam de Turno prædixiſſet Iuno.
Nunc iuuenem imparibus uideo concurrere fatis,
Parcarumq; dies & lux inimica propinquat,

Manifestumq; esset, Turnum utiq; periturum, sero tñ,
Iuppiter ipse duas æquato examine lances.
Sustinet, & fata imponit diuersa duorum.

Sed hæc & alia ignoscenda Virgilio, qui studij circa Homerũ nimietate excedit modũ. Et re uera nõ poterat nõ in aliqbus minor uideri, qui per oẽm poesim suã hoc uno ẽ pcipue usus archetypo. Acriter. n. in Homerũ oculos itẽdit, ut æmularetur eius, nõ mõ magnitudinẽ sed simplicitatẽ & præsentiã orationis, et tacitam maiestatẽ. Hinc diuersarum in terberoas suos sonarũ uaria magnificatio, hinc deoꝝ interpositio, hinc auctoritas fabulosoꝝ, hinc affectuũ naturaliũ expressio, hinc monumentoꝝ persecutio, hinc parabolarũ exaggeratio, hinc torrentis orationis sonitus, hinc rerũ singularũ cũ splendore fastigiũ. Adeo aũt Virgilio Homeri dulcis imitatio est, ut & in uersibus uitia, quæ à nõnullis imperite rephenduntur, imitatus sit, eos dico quos græci uocant. Quos hic quoq; Homericũ stilum approbãs nõ refugit, ut sunt apud ipsum acephali, arietat in portas, parietibus textũ cæcis iter, & similia. Vt ẽt qui in medio uersu breues syllabas pro longis hñt. Et duros obice postes. Consiliũ ipse pater & magna incœpta latinus. Syllabæ lõgiores sunt. Quin protinus oĩa. Vulcano decoquit humorẽ. Et spumas micant argenti uiuáq;, sulphura. Et arbutus horrida. Sunt apud Homerũ uersus uulsi, ac rasis similes, & nihil differentes ab usu loquendi. Hos quoq; tanq̃ heroice incomptos adamauit.
Omnia uincit amor, & nos cedamus amori.
Nudus in ignota Palinure iacebis arena.
Sunt amœnæ repetitiones, quas non fugit. Vt

Pan etiam arcadia mecum si iudice certet,
Pan etiam arcadia dicat se iudice uictum.

Homerica quoq; epitheta quantũ sit admiratus imitando confessus est, & mille talium uocabulorum, quibus uelut syderibus micat diuini carminis uariata maiestas. Ad hæc à uestro rñdetur. Male suada fames. Auricomos ramos. Centũ geminus briareus. Adde & fumigeram noctem, & qcquid in singulis penè uersibus diligens lector agnoscit. Sæpe Homerus internarrandum, uelut ad aliquem dirigit orationem. Nec hoc Virgilius omisit. Migrantes cernas, totáq; ex urbe ruẽtes. Totũq; ĩstructo marte uideres Feruere leucaten. Et pelago credas innare reuulsas Cycladas. Et studio in cassum uideas gestire lauandi. Itẽ diuinus ille uates res uel paulo uel multo ante transactas opportune ad narrationis suæ seriẽ reuocat, ut & historicũ stilũ uitet, non per ordinẽ dirigendo q̃ gesta sunt, nec tñ præteritorum nobis notitiã subtrahat. Theben Asiæ ciuitatẽ, aliasq; plurimas Achilles añq irasceretur euerterat. Sed Homeri opus ab Achillis ira sumpsit exordiũ. Ne igitur ignoraremus, q̃ prius gesta sunt fit eorum tẽpestiua narratio. Item ne ignoraremus, quo duce classis græcorum ignotum sibi troiæ litus inuenerit, quũ de Calchante quereretur ait.

καὶ νῆεσ᾽ ἡγήσατ᾽ ἀχαιῶν ἴλιον εἴσω
ἣν διὰ μαντοσύνην τήν οἱ πόρε φοῖβος ἀπόλλων

Et ipse Calchas narrat omen quod græcis nauigantibus de serpente passerum populatore contigerit. Ex quo denunciatum est exercitum annos decem in hostico futurum. Alio loco senex idem, ut referendis fabulis amica & loquax ætas res refert uetustas.

Et sequētia. Virgilius omne hoc genus pulcherrime æmulatus est. Nam memini hesionæ uisentem regna sororis Laomedontiadem Priamum. Et atque equidem memini teucrum sidona uenire. Et Qualis eram quum primam aciem præneste sub ipsa Straui. Et de furto uel pœna Caci tota narratio nec uetustissima tacuit, qn & ipsa notitia nostræ auctoris sui imitator ingereret. Nāq; ferunt luctu cygnum phaethōtis amati, & similia. Vbi uero enumerantur auxilia, quē græci catalogū uocant, eundem auctorem suum conatus imitari, in nonnullis paululum à grauitate homerica deuiauit. Primum qꝑ Homerus prætermissis athenis, ac lacedæmona, uel ipsis mycænis, unde erat rector exercitus, boeotiam in catalogi sui capite locauit, nō ob loci aliquam dignitatē, sed notissimum promontoriū ad exordium sibi enumerationis elegit. Vnde progrediens modo mediterranea, modo maritima iuncta describit. Inde rursus ad utrūq; situm cohærētium locorum disciplina describentis uelut iter agentis accedit. Nec ullo saltu cohærentiam regionum in libro suo hiare permittit, sed hoc hiandi more procedens redit unde digressus est, & ita finitur quicqd enumeratio eius amplectitur. Contra Virgilius nullum in commemorandis regiōibus ordinem seruat, sed locorum seriem saltibus lacerat. Adducit primum clusio & cosis Massicum. Abas hunc sequitur, manu populoniæ iluaéq; comitatus. Post hos Asilam miseræ pisæ.

Quæ in quã longinqua sint hetruriæ parte, notius est, q̃ ut annotãdũ sit. Inde mox redit cærete, et pygros, et gra uiscas, loca urbi proxima, qbus ducem Asturem dedit. Hinc rapit illũ Cygnus lyguriã. Ocnus Mantuam. Sed ne in catalogo auxilio℞ Turni, si uelis sitũ loco℞ mente pcurrere, inuenies illũ ɔtinentiã regiõnum secutum. Deinde Homerus oẽs quos in catalogo enumerat, etiã pugnãtes uel prospera uel sinistra sorte cõmemorat. Et quũ uult dicere occisos, quos catalogo non inseruit, nõ hoĩs, sed multitudinis nomen inducit. Et quotiẽs multã necẽ significare uult, messem hominũ factã dicit, nulli certũ nomen facile extra catalogũ uel addens in acie, uel detrahens. Sed Maro noster anxietatem huius obseruationis omisit. Nã et in catalogo nominatos prætērit in bello, & alios nominat ante non dictos. Sub massico duce mille manus iuuenũ uenisse dixit, q̃ mœnia clusi quiq; cosas liquere. Deinde Turnus naui fugit, qua rex Clusinis aduectus osinius oris, quem Osinium nunquam ante nominauit. Et nunc ineptum est, regem sub Massico militare. Præterea nec Massicus nec Osinius in bello penitus apparent, sed & illi quos dicit, fortemq; gyam fortemq; sergestum. Pulcher quoq; Equiculus, & Mauortius hæmon, & fortissimus Vmbro, & Virbius Hippolyti proles pulcherrima bello nullũ locum inter pugnantiũ agmina uel gloriosa uel turpi cõmemoratiõe meruerunt. Astur, itemq; pauo, & Cygnus insignis Cygni Phaethontisq; fabulis nullã pugnæ operã præstãt, quũ Alesus & Sacrator ignotissimi pugnent, et Atinas ante nõ dictus. Deinde in his quos noiat, fit sæpe apud ipm incauta confusio. In nono Corinæum sternit Asilas. De

inde in duodecimo. Ebusum Corinæus interficit Obuius ambustum torrem Corinæus ab ara corripit, & uenienti ebuso plagamq; ferenti Occupat os. Sic et Numã quem Nisus occidit, postea Aeneas persequitur fortemq; Numã. Camertem in decimo æneas sternit. At in duodecimo. Iuturna formam assimulata camerti. Clorea in undecimo occidit Camilla, in duodecimo Turnus. Palinurus Iasides, & Iapyx Iasi. Quæro an fratres sint. Hyrtacides est Hippocoon, & rursus Hyrtacides Corinæum sternit Asilas. Sed potuerunt duo unum nomen habuisse. Vbi est illa in his casibus Homeri cautio, apud quem quum duo Aiaces sint, modo dicit λοκρῶν δ' ἡγεμόνευεν ὀϊλῆος ταχὺς αἶας. modo τελαμώνιος αἶας: Item alibi.

Nec desinit, quos iũgit nõie insignibus separare, ne cogatur lector suspiciones de uarietate appellationis agitare. Deinde in catalogo suo curauit Virgilius uitare fastidium, quod Homerus alia rõne non cauit, eadẽ figura sæpe repetita. Hic aũt uariat, uelut dedecus aut crimen uitans repetitiõem. Primus init bellum tyrrhenis asper ab oris, Filius huic iuxta lausus. Post hos insignẽ fama per gramina currũ, Tum gemini fratres, nec prænestinæ fundator. At Messappus equum domitor. Ecce Sabinoꝝ prisco de sanguine. Hic Agamemnonios. Et te montosæ. Quin & marubia uenit de gente sacerdos. Ibat & Hippolyti proles. Has copias fortasse putat aliquis diuinæ illi simplicitati præferendas. Sed nescio quo

modo Homerum repetitio illa unice decet. Et est Geni antiqui poetæ digna enumerationiq; conueniens, quod in loco mera nomina relaturus non incuruauit se, neq; minute torsit, deducendo stilũ per singulorũ uarietates, sed stat in consuetudine percensentium tanquã per aciem dispositos enumerans. Quod non alijs quàm numerorum fit uocabulis. Et tamen ægregie ubi oportet de nominibus ducum uariat. Illam uero enumerationis congestionem apud Homerum Maro admiratus ita expressit, ut pene eum dixerim elegantius transtulisse.

Et similia. Ad quod exemplum illa Virgiliana sunt
Agmina densentur campis, argináq; pubes
Auruncæq; manus rutuli ueteresq; sicani
Stant gauranæ acies & picti scuta labici.
Qui saltus thyberine tuos sacrumq; numici
Litus arant, rutulosq; exercent uomere colles
Circæumq; iugum, quis iuppiter anxuris aruis
Præsidet, et cætera. Vterq; in catalogo suo post difficilium rerum uel nominum narrationem, infert fabulã uersibus amœnioribus, ut lectoris aius recreetur. Homerus inter enumerandam regionem & urbium noia, facit locũ fabulis, quæ horrorem satietatis excludant.

Et reliqua, quibus protraxit iocunditatem. Virgi. in hoc secutus auctorē in priore catalogo mō de auentino, mō de Hyppolyto fabulatur. In secūdo cygnus ei fabula est, & sic amœnitas intertexta fastidio narrationum me detur. In oībus uero Georgicorum libris hoc idem summa cum elegantia fecit. Nam post præcepta quæ natura res dura est, ut legentis animum uel auditum nouaret, singulos libros acciti extrinsecus argumenti interpositione conclusit, primum de signis tempestatum, de laudatiōe rusticæ uitæ secundum, & tertius desinit in pestilentiam pecorum: quarti finis est de Orpheo & Aristeo non ociosa narratio. Ita in omni opere Maronis Homerica lucet imitatio.

Homerus omnem poesim suam ita sententijs farsit, ut singula eius ἀποφθέγματα uice prouerbiorū ī oīum ore fungantur. ut οὐ γάρ πώ τις ἑὸν γόνον αὐτὸς ἀνέγνω. παῦροι γάρ τοι παῖδες ὁμοῖοι πατράσι γένονται. οὐ γάρ τ' αἶψα θεῶν τρέπεται νόος αἰὲν ἐόντων. Et alia innumerabilia, quæ sententialiter proferuntur. Nec hæc apud Virgilium frustra desideraueris. Non omnia possumus omnes. Omnia uincit amor. Labor improbus omnia uincit. Vsq; adeo ne mori miserum est, Stat sua cuiq; dies. Dolus an uirtus quis in hoste requiret? Et quid quæq; ferat regio, & quid quæq; recuset. Auri sacra fames. Et ne obtundam nota referendo,

mille sententiarum talium, aut in ore sunt singulorum, aut obuiæ intentioni legentis occurrunt.

In nõnullis ab Homerica secta Haud scio casu ne an sponte discis fortunam, Homerus nescire maluit, & soli decreto quam μοίραν uocat omnia regenda cõmittit, adeo ut hoc uocabulum τύχη in nulla parte homiricã uoluminis nominetur. Contra Virgilius non solum nouit & meminit, sed omnipotentiam quoq; eidẽ tribuit, quam & philosophi, qui eã nominant, nihil sua ui posse, sed decreti, siue prouidentiæ ministram esse uoluerũt, Et in fabulis, seu in historijs nonnunquam idem facit.

Aegeon apud Homerum auxilio est Ioui. Hunc cõtra Iouem armant uersus Maronis. Eumenides Dolonis proles bello pclara aio; manibusq; parentẽ refert, quũ apud Homerũ dolo ibellis sit. Nullã cõmemorationẽ de indicio Paridis Homerus admittit. Idẽ uates Ganymedem, non ut Iunonis pellicẽ à Ioue raptũ, sed Ioui aliũ poculorum ministrum in cœlum a dijs ascitum fert, uelut decorum. Virgilius tantam deam quod cuiuis de honestis fœminæ deforme est, uelut specie uictam Paride indicante doluisse, & propter catamiti pellicatum, totam gentem eius uexasse commemorat.

Interdum sic auctorem suum dissimulanter imitatur, ut loci inde descripti solam dispositionem mutet, & faciat uelut aliud uideri. Homerus ingenti spiritu ex perturbatione terræ ipsum Ditem patrem territum prosilire & exclamare quodammodo facit.

Hoc Maro nō narrationis, sed parabolæ loco posuit, ut aliud esse uideretur. Non secus, ac si qua penitus ui terra dehiscēs Infernas reseret sedes, & regna recludat Pallida dijs inuisa. superq; imane barathrum Cernatur, trepidentq; immisso lumine manes. Hoc quoq; dissimulādo surripuit. Nā quum ille dixisset deos sine labore uiuere. θεοὶ ῥεῖα ζώοντες. Hoc idē dixit occultissime, Dij Iouis in tectis casum miserantur inanem Amborum, & tantos mortalibus esse labores, quibus ipsi. s. carent.

Quid Virgilio contulerit Homerus, hinc maxime liquet, quod ubi rerum necessitas exegit à Marone dispositionē inchoandi belli, quā non habuit Home. quippe qui Achillis iram exordiū sibi fecerit, quæ. x. demū belli anno cōtigerit, laborauit ad rei nouæ partū, ceruū fortuito sauciū fecit cām tumultus. Sed ubi uidit hoc leue, nimisq; pueri le, dolorem auxit agrestiū, ut impetus eorum sufficeret ad bellū. Sed nec seruos Latini, & maxime stabulo regio curantes, atq; ideo quid fœderis cū Troianis Latinus icerit, ex muneribus equorum, & currus iugalis non ignorantes, bellū generi deū oportebat inferre. Quid igitur deorum maxima deducitur è cœlo, & maximā furiarum de tartaris asciscitur. Spargūtur angues uelut in scæna parturientes furorē. Regina nō solū de penetralibus reuerētiæ matronalis educitur, sed & per urbē mediā cogitur facere discursus. Nec hoc cōtēta siluas petit accitis reliqs matribus in societatē furoris. Baccatur chorus quōdā pudicus & orgia insana celebrantur. Quid plura? maluissem

maluissem Maronẽ, & in hac parte apud auctorẽ suũ, uel apud quẽlibet græcorũ aliũ, quod sequeretur habuisse. Aliũ non frustra dixi, quia nõ de unius racemis uindemiã sibi fecit, sed bene in rẽ suã uertit, quicquid ubicunque inuenit imitandũ, adeo ut de argonauticorũ quarto quorum scriptor est Apolloni. librũ æneidos suæ quartũ totum pene formauerit, ad Didonem uel Aeneã amatoriam cõtinentiã Medeæ circa Iasonem transferendo, quod ita elegantius auctore digessit, ut fabula lasciuientis Didonis, quã falsam nouit uniuersitas, per tot tñ sæcula speciẽm ueritatis obtineat. & pro uero per ora oĩum uolitet, ut pictores, fictoresque, qui figmentis liciorũ cõtextas imitãtur effigies hac materia uel maxime in efficiẽdis simulacris tanquam unico argumento decoris utuntur, nec minus histrionũ perpetuis & gestibus & cãtibus celebratur. Tm̃ ualuit pulchritudo narrandi. ut oẽs phœnissæ castitatis conscij, nec ignari manũ sibi iniecisse reginam, ne patterentur dãnũ pudoris, conniueant tñ fabulæ, & intra conscientiã ueri fidem frementes malint pro uero celebrari, quod pectoribus humanis dulcedo fingentis infudit.

Videamus utrum attigerit & Pindarũ, quẽ Flac. imitationi iaccessum fatetur. Et minuta quidem atque rorantia, quæ inde subtraxit. relinquo. Vnum uero locũ, quẽ tẽtauit ex integro pene trãscribere, uolo cõicare uobiscũ, quia dignus est, ut eũ uelimus altius intueri.

Quum Pindari carmen quod de natura, atque flagrãtia mõtis ætnæ cõpositũ ẽ æmulari uellet eiusmodi sniãs et uerba molitus est, ut Pindaro quoque ipso, qui nimis opima & pingui facundia existimatus est, insolentior hoc quidẽ in loco, tumidiorque fit. Atque uti uosmetipsos eius quod

dico arbitros faciam, carmen Pindari, quod est sup̃ mon-
te ætna quantulum mihi est memoriæ dicam.

κιῶν δ' οὐρανία συνέχει νιφόεσσ' αἴτνα πανέτεσ
χίονος ὀξείας τιθήνα τᾶς ἐρεύγονται ἀπλάτου πυ-
ρὸς ἁγνόταται ἐκ μυχῶν πηγαὶ ποταμοὶ δ' ἁμέ-
ραισι μὲν προχέοντι ῥόον καπνοῦ αἴθωνος ἀλλ' ἐνορ-
φναισι πέτρας φοινίσσα κυλινδομένα φλοξὶ βα-
θείαν φέρει πόντου πλάκα σὺν παταγῷ κεῖνο
δ' ἁφαίστοιο κρουνοὺς ἑρπετὸν δεινοτάτους ἀνα-
πέμπει.

Audite nunc Virgi. uersus, ut inchoasse eum uerius q̃
perfecisse dicatis.

Portus ab accessu uentorum immotus, & ingens
Ipse, sed horrificis iuxta tonat ætna ruinis.
Interdumq; atram prorumpit ad æthera nubem
Turbine fumantem piceo & candente fauilla,
Attollitq; globos flammarum, & sydera lambit.
Interdum scopulos, auulsaq; uiscera montis.
Erigit eructans, liquefactaq; saxa sub auras
Cum gemitu glomerat, fundoq; exæstuat imo.

In principio Pindarus ueritati obsecutus dixit quod res erat, q̃dq; illic oculis dep̃henditur, interdiu fumare ætnam, noctu flãmigare, Virg. aũt dũ i strepitu sonituq; uerboꝝ conquirẽdo laborat, utrunq; tp̃s nulla discretione facta confundit. Atq; ille græcos quidem fontes imitatus ignes eructare, & fluere amnes, fumi & flãmarum fulua, & tortuosa uolumina in plagas maris ferre quasi quosdã igneos amnes luculẽte dixit. At hic uester atrã nubẽ turbine piceo & fauilla fumante ῥόον καπνοῦ

αἰθῶνα interpretari uolens crasse & imodice congessit, globosq; flāmas quod ille κρουνούς dixerat, duriter posuit & ἀκύρως. Hoc uero inenarrabile est, q nubē atram fumare dixit turbine piceo & fauilla cādēte. Nō .n. fumare solent, neq; atra esse, quæ sunt candentia, nisi forte candente dixit puulgate & improprie pro feruēti nō pro re lucenti. Nā candēs .s. à candore nō a calore dictū. Quod aūt scopulos eructari & erigi, eosdēq; ipsos statim liquefieri, & gemere, atq; glomerari sub auras dixit, hoc nec à Pindaro scriptū, nec unq̄ fando auditū, & oium quæ mōstra dicūtur, monstruosissimum est.

Postremo graiæ linguæ q̄ se libēter addixerit, de crebris quæ usurpat uocabulis æstimate. Dirus Vlyxes. Spelæa ferarū. Dædala tecta. Rhodopeiæ arces. Altaq; panchæa, atq; getæ, atq; hebrus, & actias orithya. Et Thyas ubi audito stimulant trieterica baccho Orgia, nocturnusq; uocat clamore citheron. Et nō tibi tyndaridis facies inuisa lacænæ. Et Ferte simul fauniq; pedē dryadesq; puellæ. Et hinc atq; hinc glomerātur oreades. Et Pars pedibus plaudunt choreas. Et milesia uellera nymphæ Carpebant hyali satyro fucata colore. Et Drymoq; xātoq;, lygeaq;, phyllodoceq;. Et melitæ panopæaq; uirgo, Nesæa spioq; thaliaq; cymodeceq;. Et alcādrumq; haliumq; noemonaq; prytaninq;. Et Amphyon dircæus in atteo aracyntho. Et Senior glauci chorus, inousq; Palæmon. Versus est Parthenij, quo grammatico i græcis Virgilius usus est. Hic ait, Glauco & Panopeæ & Inoo melicertæ, Et tritonesq; citi. Immania cete. Adeo autem & declinationibus græcis delectatur, ut Mnesthea dixerit pro Mnesthеum. Sicut ipse alibi. Nec fratre Mne-

ſtheo. Et pro Orpheo dicere maluerit orphi, græce decli nando, ut Orphi caliopea lino formoſus Apollo. Et uidi/ mus ò ciues Diomedē. Et taliū noīum accuſatiuus græ/ cus ē in ē deſinēs. Nā ſiqs eū putat latine dixiſſe Diome dē, ſanitas metri i uerſu deſiderabitur. Deniq; oīa carmi na ſua græce maluit iſcribere bucolica, georgica, æneis, cuius nominis figuratio à regula latinitatis aliena eſt. Sed de his hactenus quorū plura omnibus, aliqua non/ nullis Romanorum nota ſunt. Ad alia uenio, q̃ de græ carū litterarum penetralibus eruta nullis cognita ſunt. niſi q græcā doctrinā diligenter hauſerunt. Fuit.n. hic poeta ut ſcrupuloſe & anxie, ita diſſimulanter, & qua ſi clanculo doctus, ut multa tranſtulerit, quæ unde tran ſlata ſint difficile ſit cognitu.

In exordio georgicorum poſuit hos uerſus.

Liber & alma Ceres ueſtro ſi munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutauit ariſta,
Poculaq; inuentis acheloia miſcuit uuis.

Nihil in uerſibus grāmaticorū cohors diſcipulis ſuis amplius tradit, niſi illud opera Cereris effectum, ut ho/ mines ab antiquo uictu deſiſterent, et frumento pro glā dibus uterentur. Liberū uero uitis reptorem p̄ſtitiſſe hu mano potui uinū, cui aqua admiſceretur. Cur aūt Ache loū amnē potiſſimū Virgi. quū aquā uellet intelligi, no minauit, nemo uel quærit, uel oīno ſubeſſe aliqd eruditi/ us ſuſpicatur. Nos id altius ſcrutati animaduertimus, doctum poetā antiqſſimorū græcorū more ſicut docebit auctoritas, elocutum, apud quos proprie in aquæ ſignifi catione ponebatur Achelous. Neq; id fruſtra, nam cau/ ſa quoq; eius rei cū cura relata eſt. Sed prius q̃ cām pro

pono. Illud antiquo poeta teste monstrabo, hũc morẽ loquẽdi puagatũ fuisse, ut Acheloũ pro quauis aqua dicerent. Aristophanes uetus comicus in comœdia cotalo sic ait, Grauabor inquit uino cui aqua non fuisset admixta .i. mero. Cur aũt sic loq̃ soliti sunt. Ephorus notissimus scriptor historiarũ libro secundo ostendit his uerbis.

Põt ne lucidius ostendi Acheloũ à græcis ueteribus pro quacũq; aqua dici solitũ. Vñ doctissime Virgi. ait uinũ Acheloo Liberũ patrẽ miscuisse. Ad quã rẽ & si satis testiũ est, cũ Aristophanis comici, & Ephori historici uerba prodiderimus, tñ ultra progredientur. Didymus .n. grãmaticorũ facile eruditissimus posita cã. quã superius Ephorus dixit, alterã quoq; adiecit his uerbis.

Licet abunde ista sufficiãt ad probationẽ moris antiq, quo ita loquẽdi usus fuit, ut Achelous cõe oĩs aquæ nomen haberetur, tñ his quoq; & Euripidis nobilissimi tragœdiarum scriptoris addetur auctoritas, quã idem Didymus grammaticus in his libris quos τραγωδουμένης λέξεως scripsit, posuit his uerbis.

Sunt in libro septimo illi uersus, quibus hernici populi, & eorũ nobilissima ut tunc erat ciuitas anagnia enumerantur. Quos diues anagnia pascit.
Quos amasene pater, non illis omnibus arma
Nec clypei, currus' ue sonant. pars maxima glandis
Liuentis plumbi spargit. pars spicula gestat
Bina manu, fuluosq; lupi de pelle galeros
Tegmen habent capiti, uestigia nuda sinistri

Instituere pedis, crudus tegit altera peto.

Hunc morem in italia fuisse, ut uno pede calciato, altero nudo iretur ad bellum, nusq̃ adhuc quod sciam repperi, sed eã graecorum nonnullis consuetudinẽ fuisse locupleti auctore iam palàm faciam. In qua quidem re mirari est poetae huius occultissimam diligentiam. Qui quum legisset hernicos, quorũ est anagnia, à pelasgis oriundos, appellatosq; ita, à pelasgo quodam duce suo, qui Hernicus nominabatur, morem quem de aetolia legerat hernicis assignauit, q sunt ueteres colonia pelasgorum, & Hernicum quidem hominem pelasgum ducẽ hernicis fuisse Iulius Higinus in libro secundo urbium nõ paucis uerbis probat. Morem uero aetolis fuisse uno tantummodo pede calciato in bellum ire, ostendit clarissimus Euripides scriptor tragicus. In cuius tragoedia quae Meleager inscribitur, nuntius inducitur describẽs, quo quisq; habitu fuerit ex ducibus, qui ad aprum capiendum conuenerant. In eo hi uersus sunt.

Animaduertis diligentissime uerba Euripidis à Marone seruata. Ait enim ille,

Et eundem pedem nudum Virgilius quoq; dixit, Vestigia nuda sinistri instituere pedis. In qua quidem re, quo uobis studium nostrum magis comprobetur, non reticebimus rem paucissimis notam, reprehensum Euripidẽ ab Aristotele, qui ignorantiam istud Euripidis fuisse contendit, aetolos enim non leuum pedem habere nudum, sed dextrum. Quod ne affirmem potius q̃ probem, Ari

stotelis uerba ponam ex libro, quem de poetis secundo supra scripsit. In quo de Euripide loquens ait,

Quũ hæc ita sint, uidetis tñ Virgiliũ Euripide auctore q̃ Aristotele uti maluisse. Nam ut hæc ignorauerit uir tam anxie doctus minime crediderim. Iure aũt prætulit Euripidẽ. Est.n. ingens ei cũ græcaꝝ tragœdiaꝝ scriptoribus familiaritas, quod uel ex p̃cedentibus licet, uel ex his quæ mox dicentur, opinari. In lib. iiij. inde scribẽda Elissæ morte ait, ꝙ ei crinis abscissus eẽt his uersibus
Nondum illi flauum proserpina uertice crinem.
Abstulerat, stygioq; caput damnauerat orco.
Deinde Iris à Iunone missa abscidit ei crinẽ, & ad orcum refert. Hãc Virgilius nõ de nihilo fabulã fingit, sicut Aurelius, uir alias doctissimus, Cornutus extimat qui adnotatiõem eiusmodi apposuit his uersibus. Vnde hæc historia ut crinis auferẽdus sit morientibus, ignoratur, sed assueuit poetico more aliqua fingere, ut de aureo ramo. Hæc Cornutus. Sed me pudet ꝙ tãtus uir græcarum ẽt doctissimus litterarũ ignorauit Euripidis nobilissimam fabulã Alcestim. In hac.n. fabula in scænã Orcus inducitur gladium gestans, quo crinem abscidit Alcestidi, & sic loquitur.

Proditũ est (ut opinor) quẽ secutus Virgi fabulã abscindendi crinis induxerit, ἀγγίσαι aũt græci dicunt

dijs consecrare, unde poeta noster ait ex Iridis persona.

Hũc ego diti sacrum iussa fero, teq́; isto corpore soluo.

Nunc quia pleraq; omnia quæ supradixi instructa auctoritate tragicorũ probaui, id quoq; quod à Sophocle tractũ est, annotabo. In lib. n. iiij. Virgilius Elissam facit postq̃ ab Aenea relinquitur, uelut ad sacricolarum sagarumq́; carmina & deuotiones fugientem, & inter cætera ait, sedandi amoris gratia herbas quæsitas, quæ æneis falcibus secarentur. Hæc res nonne quæstione digna est? Vnde Virgilio Aeneæ falces in mentem uenerint? Ponam itaq; uirgilianos uersus. mox & inde Sophoclis, quos Maro æmulatus est,

Falcibus & messæ ad lunam quæruntur ahenis
Pubentes herba nigri cum lacte ueneni.

Sophoclis ãt tragœdia id de quo q̃rimus ẽt titulo p̃fert. Inscribitur. n. rizotomoi, in qua Medeã describit maleficas herbas secantem, sed auersam ne ui noxij odoris ipsa interficeretur, & succum quidem herbarum in cados æneos refundentem. Ipsas autem herbas æneis falcibus execantem. Sophoclis uersus hi sunt,

[illegible]

Hæc sophocles. Quo auctore sine dubio Virgi. protulit æneas falces. Omnino autem ad rem diuinã pleraq; ænea adhiberi solita multa îdicio sunt, & in his maxime sacris, quibus delinire aliquos aut deuouere, aut deniq; exigere morbos uolebãt. Taceo illud Plautinũ quũ ait, Me cũ habet peaguis morbus æs. Et q̃d alibi Virgi.

Curetum sonitus crepitantiáq; æra. Sed Carminij curiosissimi & docti uerba ponã, qui in libro de italia secundo sic ait, Prius itaq; & thuscos æneo uomere uti, cum conderentur urbes solitos, in traiectícijs eorum sacris inuenio, & in sabinis ex ære cultros, q̃bus sacerdotes tonderentur Post hæc Carminij uerba lõgum fiat, si uelim percensere q̃ multis in locis græcorum uetustissimi æris sonos tanq̃ rem ualidissimã adhibere soliti sunt. Sed præsenti opi docuisse nos sufficit, falces æneas Maronis exẽplo græci auctoris inductas,

In libro nono Virgilius posuit hos uersus.

Stabat in egregijs arcentis filius armis
Pictus acu chlamydem & ferrugine clarus hibera
Insignis facie, genitor quem miserat arcens
Eductum matris luco symetia circum
Flumina, pinguis ubi & placabilis ara paliči.

Quis hic Palicus deus uel potius qui dij. Paliči (nã duo sunt) apud nullum penitus auctorẽ latinum quod sciã repperi, sed de græcoꝝ penitissimus litteris hanc historiã eruit Maro. Nã primũ ut symetus fluuius, cuius in his uersibus meminit, in sicilia est, ita et dij Palici in sicilia coluntur, quos primũ omniũ Aeschylus tragicus uir utiq; siculus in litteras dedit. Interpretatiõem quoq; nominis eoꝝ, quã græci ἐτυμολογίαν uocant, expressit uersibus suis. Sed prius q̃ uersus Æschyli ponã paucis explananda est historia Palicoꝝ. In sicilia symetus fluuius est. Iuxta hũc nympha Thalia cõpressu Iouis grauida, metu Iunonis optauit, ut sibi terra dehisceret, factum est. Sed ubi uenit tp̃s maturitatis infantum, quos aluo illa gestauerat, reclusa terra est, et duo infantes de

aluo Thaliæ progreſſi emerſerunt, appellatiq; ſunt Palici ἀπὸ τοῦ πάλιν ἱκέσθαι, quoniam prius in terram merſi, denuo inde reuerſi ſunt. Nec lõge inde lacus breues ſunt, ſed immenſum profundi, aquarum ſcaturigine ſemper ebulliẽtes, quos incolæ crateras uocant, & nomine dellos appellant, fratresq; eos Palicorum existimant, & habentur in cultu maximo, præcipueq; circa exigendum iuxta eos iuſiurandũ, præſens & efficax numẽ oſtenditur. Nã quum furti negat uel eiuſcemodi rei fides quæritur, & iuſiurandum à ſuſpecto petitur, uterq; ab omni cõtagione mundi, ad crateras accedunt, accepto prius fideiuſſore à perſona quæ iuratura eſt, de ſoluẽdo quod peteretur, ſi addixiſſet euentus. Illic inuocato loci numine teſtatũ faciebat eſſe iurator, de quo iuraret. Quod ſi fideliter faceret, diſcedebat illæſus. Si uero ſubeſſet iuriiurando mala conſcientia, mox in lacu amittebat uitam falſus iurator. Hæc res ita religionẽ fratrum commendabat, ut crateres quidẽ implacabiles nocarentur. Nec ſine diuinatione eſt Palicorũ templum. Nam quum ſiciliam ſterilis annus areſeciſſet, diuino Palicorũ reſpõſo admoniti ſiculi, Heroi cuidam certum ſacrificiũ celebrauerunt, & reuertit ubertas, qua gratia ſiculi omne genus frugum congeſſerunt in aram Palicorũ. Ex qua ubertate ara ipſa pinguis uocata eſt. Hæc eſt omnis hiſtoria, quæ de Palicis eorũq; fratribus in græcis tantũmodo litteris, inuenitur, quãs Maro non minus q̃ latinas hauſit. Sed hæc quæ diximus auctoritatibus approbanda ſunt. Aeſchyli tragœdia eſt, q̃ inſcribitur ætna. In hac quum de Palicis loqueretur, ſic ait.

Hæc Æſchylus.

Callias autem in ſeptima hiſtoria de rebus ita ſcribit,

Hactenus Callias. Polemon uero ſic ait, in libro qui inſcribitur.

Hæc Polemõ. Sed & Anaxagoras in tertia hiſtoria ſua de loci diuinatione ita ſcribit.

Abſoluta eſt extimo et auctoribus idoneis aſſerta explanatio Virgiliani loci quem litteratores noſtri nec obſcurum putant, contenti uel ipſi ſcire uel inſinuare diſcipulis, Palicum dei eſſe cuiuſdam nomen. Quis ſit autẽ deus iſte uel unde ſit dictus, tam neſciunt, q̃ ſcire nolũt, quia nec ubi quærant ſuſpicantur, quaſi græcæ lectionis expertes.

Nec illos uerſus relinquemus intactos qui ſunt in primo γεοργικῶν.

Humida ſolſtitia atq; hyemes orate ſerenas
Agricolæ, hyberno lætiſſima puluere farra.
Lætus ager nullo tantum ſe miſia cultu
Iactat, & ipſa ſuas mirantur gargara meſſes.

Senſus hic quum uideatur obſcurior, pauloq; perplexius q̃ poetæ huius mos eſt pronũciatus, tñ hẽt in ſe animaduertendam qõnem ex græca antiqtate uenientem.

Quæ sint ista gargara q̃ Virg. esse uoluit fertilitatis exẽplar. Gargara hæc igitur sunt in mysia, quæ est hellespõti prouincia. Sed significatio nominis & loci duplex est. Nã & cacumen montis idæ, & oppidũ sub eodem monte hoc nomine uocantur. Homerus significationẽ cacuminis ita posuit γάργαρον κᾶρον. Hic gargarũ pro excelsissimo montis loco accipi ꝯuenire. & ipse sensus indicũ facit, nã de Ioue loqur. Sed & alibi eodẽ Homero teste manifestius exprimitur. Et Epicharmus uetustissimus poeta in fabula quæ inscribitur troes, ita posuit,

Ex his liq̃do claret, gargara cacumẽ idæ montis appellitari. Pro oppido aũt gargara q dixerint, enumerabo. Ephorus notissimus historiarũ scriptor in lib. y. sic ait.

Nec Ephorus solus, sed etiam phileas uetus scriptor in eo lib. qui inscribitur asia, sic meminit.

Arati etiam liber elegion fertur, in quo de Diotimo quodam poeta sic ait.

Ex his uersibus ẽt ciuiũ nomẽ innotuit, q̃ gargares uocantur. Quũ igitur ꝯstet gargara nũc pro mõtis cacumine, nũc pro oppido sub eodẽ mõte posito accipiẽda. Virg. nõ de summo mõte, sed de oppido loqur. Cur tñ gargara posuerit, ut locũ frugũ feracẽ, requiramus, & oẽm q̃dẽ illã mysiã opimis segetibus habitã satis cõstat, .s. ob humorem soli. Vnde Virg. in supradictis uersibus quũ dixisset. Humida solstitia, intulit, nullo tñ se mysia cultu iactat, atq; diceret, Oĩs regio quæ opportunos ha

buerit humores æquiparabit fœcunditates aruorum mi
fiæ. Sed Homerus quum ait,

Humidū designat subiacentē monti agrū. Nam polypidata significat fontibus abundantem. Vnde hæc gargara tanta frugum copia erat, ut qui magnum cuiusq; rei numerū uellet exprimere, pro multitudine immēsa gargara nominaret, Testis Alcæus, qui in cœlo tragœdia sic ait,

Gargara ut uidetis manifeste posuit pro multitudine. Nec altera aristomenes.

Aristophanes aūt comicus cōposito nomine ex arena & gargaris innumerabilem, ut eius lepos est, numerū conatur exprimere, In fabula.n. Acharneusin ait,

aūt seorsum pro multis Varro sæpe in Menippeis suis posuit. Sed aristophanes adiecit gargara ad significationem numerositatis innumeræ. Est ergo secundū hæc sensus hoꝝ uersuū talis. Quū ea sit anni tēperies, ut hyems serena sit, solstitium uero imbricū, fructus optime proueniunt. Hæc autē adeo agris necessaria sunt, ut sine ijs, nec illi natura fœcūdissimi misiæ agri rūsuri sint opinioni fertilitatis, q̄ de his habetur. Addit misiæ nominatim gargara, ꝙ ea urbs posita in imis radicibus idæ mōtis, defluentibus inde humoribus irrigetur, possitq; uideri solstitiales imbres nō magnopere desiderare. Hoc in loco ad fidē sensui faciendā, ꝙ uliginosa sint nō sola gargara prouincia montis, sed & uniuersa misiæ arua, adhiberi potest testis Aeschylus.

Quid de græcis in hoc loco traxerit diximus. Addemus prꝫterea hoc cũ iucũditatis gratia, & ut liq̃at Virg. noſtrũ undiq; ueteꝝ ſibi ornamẽta traxiſſe, uñ hoc dixerit, hyberno lætiſſima puluere farra. In libro. n. uetuſtiſſimoꝝ carminũ qui añ oĩa, q̃ a latinis ſcripta ſunt, cõpoſitus ferebatur, inuenitur hoc ruſticũ uetus cãticũ, Hyberno puluere, uerno luto grãdia farra Camille metes.

Noĩa poculoꝝ Virgi. plerunq; græca ponit, ut carcheſia, ut cymbia, ut cãtaros, ſcyphos. De carcheſiis ita, Cape meonij carcheſia bacchi, oceano libemus ait. Et alibi. Hic duo rite mero libãs carcheſia baccho, De cymbijs, Inferimus tepido ſpumãtia cymbia lacte. De cãtaro, Et grauis attrita pendebat cantarus anſa.

De ſcyphis, Et ſacer ipleuit dextrã ſcyphus. Ea autẽ cuius figuræ ſint, q́ue eoꝝ fecerit mentionẽ, nemo q̃rit, cõtẽti ſcire huiſcemodi eẽ pocula. Et ſcyphos qdẽ cantarosq; cõſueta uulgi noĩa ferẽdũ ſi tranſeant. Sed de carcheſiis cymbijsq;, q̃ apud latinos haud ſcio an unq̃ reperias. Apud græcos aũt ſunt rariſſima, non uideo cur nõ cogantur inqrere, qd ſibi noua & pegrina græca nomina uelint. Eſt aũt carcheſiũ poculũ græcis tm̃mõ notũ. Meminit eius Pherecides in libris hiſtoriaꝝ, aitq; Iouẽ Alcumenæ pciũ concubitus carcheſiũ aureũ dono dediſſe. Sed Plautus inſuetũ nomen reliquit. aitq; in fabula amphytriõe, paterã datã, quũ lõge utriusq; poculi figura diuerſa ſit. Patera. n. ut & ipſum nomẽ indicio ẽ, planũ ac patens eſt. Carcheſiũ uero proceꝝ & circa mediã pte cõpreſſum anſatũ mediocriter anſis à ſummo ad infimũ ptingentibus. Aſclepiades aũt uir inter græcos

apprime doctus ac diligens, carchesia à nauali re existi/mat dicta. Ait. n. naualis ueli partem inferiorem paterá uocari, at circa mediam ferme partem τράχηλον dici, summam uero partem carchesiũ nominari, & inde dif/fundi in utrunq; ueli latus, eaq; cornua uocantur. Nec solus Asclepiades meminit huius poculi, sed & alij illu/stres poetæ, ut Sappho, quæ ait.

Sophocles in fabula quæ inscribitur,

Hæc de carchesijs ignoratis latinitati, & à sola græciá celebratis. sed nec cymbia in nostro sermone reperies. Est enim a græcorum paucis relatum. Philemon notissi/mus comicus in phantasmate ait.

Anaxandrides etiam comicus in fabula a græcis,

Meminit eius & Demosthenes in oratione, q̃ est in Midiá. Cybia aũt hæc ut ipsius nõis figura idicat, dimi/nutiue a cymba dicta, qđ & apud græcos et apud nos ab illis trahẽtes, nauigij genus ẽ. Ac sane aiaduerti ego apud græcos multa poculorũ genera a re nauali cogno=minata, ut carchesia supra docui, ut hæc cymbia pocula procera ac nauibus similia. Meminit huius poculi Era/tosthenes uir lõge doctissimus i epistola ad Agetorẽ lace dæmoniũ his uerbis, Fue/runt qui cymbiũ a cissimbio p sincopã dictum existima/uerunt. Cissimbij aũt (ut de Homero taceã, qui hoc po/culum Cyclopi ab Vlyxe datum memorat) multi faci/unt mentionem, uoluntq; nõnulli proprie cissimbium li/gneum esse poculum ex hedéra, idest κισσοῦ. Et Nican der quidam colophonius in primo hialicon sic ait.

Sed & callimachus meminit huius poculi,

Qui autem cissimbium ex hedera factum poculū οἷον ἐκ κισσοῦ non dici arbitrantur, Euripidis auctoritate ni ti uidentur, qui in Andromacha sic ait.

Hæc de cymbio. Sequitur ut qñ cantaꝝ & poculi & nauigij genus eē supradiximus, probetur exemplis. Et pro poculo qdem nota res est, uel ex ipso Virgilio, qui aptissime propriū Liberi patris poculū assignat Sileno. Sed id ut supra pollciti sumus etiam pro nauigio poni so litum debemus oñdere. Menander in nauclero.

Et sacer ĩpleuit dextrā scyphus, scyphus Herculis po culū est, ita ut Liberi patris cātarus, Herculē uero ficto res ueteres nō sine cā cū poculo fecerunt, & nonnunq̃ cassabundū et ebriū, nō solū ꝙ is heros bibax fuisse phi betur, sed ēt ꝙ antiqua historia est, Herculē poculo tan q̃ nauigio uentis ĩmensa maria transisse. Sed de utraq; re pauca ex græcis antiquitatibus dicam. Et multibibum heroa istum fuisse, ut taceam quæ uulgo nota sunt, illud non obscurum argumentum est, quod Ephippus in Bu siride inducit Herculem sic loquentem.

Est ēt historia nō adeo notissima, nationē q̃dā hoīm fuisse prope heracleā ab Hercule cōstitutā cylicranorū cōposito noie ἀπὸ τῆς κύλικος. Quod poculi genus nos una

nos una litera inmutata calicē dicimus. Poculo aūt Herculē ductū ad ἐρύθειαν Hispaniæ insulā nauigasse, et Pinastis egregius scriptor græcoꝝ dicit. & Pherecides auctor est, quoꝝ uerba subdere supersedi, quia propiora sunt fabulæ q̄ historiæ. Ego tñ arbitror non poculo Herculē maria transuectum, sed nauigio, cui scypho nomen fuit, ita ut supra cantaꝝ & carchesiū, & à cymbis deriuata cymbia, oīa hæc asseruimus eē nauigioꝝ uocabula.

Nomina quoq; Virgilius nonnunq̄ ex antiquissimis græcoꝝ hystorijs mutuatur. Scitis apud illum unam ex comitibus Dianæ Opin uocari, quod nomen uulgo fortasse temere impositū, uel etiam fictum putatur ab ignorantibus ingeniosum poetam, cognomen quod a ueteribus græcis scriptoribus ipsi Dianæ fuerat impositum comiti eius assignare uoluisse. Sed Virg. sic ait.

Velocem interea superis in sedibus opin
Vnam ex uirginibus socijs sacraq; caterua.
Compellabat, & has tristis latonia uoces Ore dabat.
Et infra. At triuiæ custos iam dudum in mōtibus opis.

Opin inqt comitē & sociā Dianæ. Sed audite unde Virg. hoc nomen acceperit, qui ut dixi qđ epithetō ipsi usce legerat, sociæ eius imposuit. Alexander ætolus poeta egregius in libro qui inscribitur musæ, refert quanto studio populus ephesius dedicato templo Dianæ curauerit pmijs propositis, ut qui tunc erant poetæ ingeniosissimi, in deam carmina diuersa componerent. In his uersibus Opis non comes Dianæ, sed Diana ipsa uocata ē. Loquitur autem (ut dixi) de populo ephesio.

Apparuit (ni fallor) Opin Dianā dictā, & Virg. de nimia doctrina hoc nomen in eius comitem trāstulisse.

Excessere omnes adytis, arisq; relictis dij. Hoc unde Virgilius dixerit, nullus inquirit, sed constat illū de Euripide traxisse, qui in fabula troadibus inducit Apollinem, quum Troia capienda esset. ista dicentem.

Qui uersus docent unde Virg. usurpauerit discessisse deos à ciuitate iam capta.

Nec hoc sine auctoritate græcæ uetustatis est, qđ ait, Ipsa Iouis rapidum iaculata è nubibus ignem.

Euripides. n. inducit Mineruā uētos cōtra græcorū classem à Neptuno petētē, dicētēq;, debere illū facere qđ Iuppiter fecerit, a quo in græcos fulmē acceperit.

Apud Virg. Pan niueo lanæ munere lunam illexisse phibetur in nemora alta uocans. Munere sic niueo lanæ si credere dignū est, & reliqua. In hoc loco Vale. Probus uir pfectissimus notat, nescire se hāc hystoriā siue fabulā, quo referat auctore. Qđ tm̄ uirō fugisse miror. Nā Nicāder huius est auctor historiæ, poeta, quē Didymus grāmaticoꝝ oium quiq; sint, quiq; fuerint instructissimus, fabulosum uocat. Quod sciens Virgilius adiecit, si credere dignū, adeo se fabuloso usum auctore fatetur.

In tertio lib. cursim legitur, neq; uñ trāslatū sit quæritur, Quæ Phœbo pater oipotens, mihi phœbus Apollo Prædixit & cætera. In talibus locis grāmatici excusantes impitiā suā, inuētiões has igenio magis q̄ doctrinæ Marōis assignāt. nec dicūt eū ab alijs mutuatū, ne noiare auctores cogātur. Sed affirmo doctissimū uatē ēt in

hoc Aeschylũ eminentissimũ tragœdiarũ scriptorẽ secu-
tũ, q i fabula, q̃ latina lingua sacerdotis iscribitur, sic ait.
Ecquid clarum factum? inde sumpsisse Virgilium,
quod Apollo ea uaticinetur, quæ sibi Iuppiter fatur Proba-
tum ne uobis est, Virgilium ut ab eo intelligi non potest
qui sonum latinæ uocis ignorat, ita nec ab eo posse, qui
græcam non hauserit extrema satietate doctrinam. Nã
si fastidiũ facere nõ timerẽ, ingentia poteram uolumina
his, quæ à pœnitissima græcorũ doctrina transtulisset,
implere. Sed ad fidem rei propositæ relata sufficient.

MACROBII AVRELII THEODOSII VIRI CONSVLARIS ET ILLVSTRIS SATVRNALIORVM. LIBER. VI.

De his quæ a latinis Maro transtulit.

HIC prætextatus, mirum inquit in modũ digessit Eustachius q̃ de græca antiquitate carmini suo Virg. inseruit. Sed meminimus, uiros inter oẽs nostra ætate longe doctissimos, Furiũ, Cecinnãq; Albinum promisisse se prodituros, quid idẽ Maro de antiquis Romanis scriptoribus traxerit, Quod nũc ut fiat tẽpus admonet. Cumq; omnibus idem placeret, tũ furius Albinus. Et si uereor, ne dũ oñdere cupio quantũ Virg. noster ex antiquorũ lectione profecerit, & quos ex omnibus flores, uel quæ in carminis sui decorem ex diuersis ornamenta

libauerit, occasionem reprehendendi uel imperitis, uel malignis ministrē, ex probantibus tanto uiro alieni usurpationem, nec considerantibus hunc esse fructum legendi, æmulari ea, quæ in alijs probes, & quæ maxime inter aliorum dicta mireris, in aliquē usum tuum opportuna deriuatione conuertere, quod & nostri tam inter se quàm à græcis, & græcorum excellentes inter se sæpe fecerunt. Et ut de alienigenis taceam, possem pluribus edocere quantum se mutuo compilarint bibliothecæ ueteris auctores. Quod tamen opportune alias (si uolētibus uobis erit) probabo. Vnū nunc exemplū proferā, qđ ad probanda quæ assero penè sufficiet. Affranius.n. togatarum scriptor in ea toguta, q̄ cōpitalia īscribitur, nō inuerecūde rñdens argvētibus, ꝙ plura sumpsisset à Menandro. Fateor inqt sumpsi, nō ab illo mō, sed ut quisquis habuit qđ cōueniret mihi, quodq; me nō posse melius facere credidi, etiā à Latino. Quod si hæc societas & reꝝ cōmunio poetis, scriptoribusq; oībus inter se exercēda concessa est, qs fraudi Virgilio uortat, si ad excolendū se, quædam ab antiqoribus mutuatus sit? Cui ēt gratia hoc noīe est hñda, ꝙ nōnulla ab illis in opus suū, qđ æterno mansuꝝ est, trāsferēdo, fecit ne oīno memoria ueteꝝ deleretur, quos (sicut p̄sens tps oñdit) nō solū non lectui, uerūetiā risui habere iā cœpimus. Deniq; & iudicio transferendi, & mō imitandi consecutus est, ut qđ apud illum legerimus alienum, aut illius eē malimus, aut melius hic q̄ ubi natum est, sonare miremur. Dicam itaq; primum, quos ab alijs traxit, uel ex dimidio sui uersus, uel penè solidos. Post hoc, locos integros cū parua quadam mutatione translatos, sensus'ue ita transcri

ptos, ut unde essent elucerct. Immutatos alios, ut tamen origo eorum nō ignoraretur. Post hæc quædam de his, quæ ab Homero sumpta sunt, ostendā non ipsum ab Homero tulisse, sed prius alios inde sumpsisse, & hunc ab illis, quos sine dubio legerat, transtulisse.

Virgilius.

Vertitur interea cœlum & ruit oceano nox.

Ennius in sexto.

Vertitur interea cœlum cum ingentibus signis.

Virgilius.

Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.

Ennius in primo.

Qui cœlum uersat stellis fulgentibus aptū. Et in tertio.
Cœlū prospexit stellis fulgentibus aptū. Et in decimo.
Hic nox præcessit stellis ardentibus apta.

Virgilius.

Conciliumq; uocat diuum pater, atq; hominum rex.

Ennius in sexto.

Tū cum corde suo diuū pater atq; hoīum rex Effatur.

Virgilius.

Est locus hesperiam graij cognomine dicunt.

Ennius in primo.

Est locus hesperiam quam mortales perhibebant.

Virgilius.

Tuq; ô thybri tuo genitor cum flumine sancto.

Ennius in primo.

Teq; pater thyberine tuo cum flumine sancto.

Virgilius.

Accipe daq; fidem, sunt nobis fortia bello, Pectora

Ennius in primo.

Accipe daq; fidem (fœdusq; feri bene firmum.
Virgilius.
Et lunam in nimbo nox intempesta tenebat.
Ennius in.i.
Quum superum lumen nox intempesta teneret.
Virgilius.
Tu tñ interea calido mihi sanguine pœnas, Persolues.
Ennius in.i.
Nec pol homo quisq̃ faciet impune animatus
Hoc, nisi tu. mihi nam calido das sanguine pœnas.
Virgilius.
Concurrunt undiq; telis Indomiti agricolæ
Ennius in.iij.
Postq̃ defessi sunt, stant & spargere sese,
Hastis ansatis concurrunt undiq; telis.
Virgilius.
Summa nituntur opum ui.
Ennius in.iiij.
Romani scalis summa nituntur opum ui. Et in.xyi.
Reges per regnum statuasq; sepulcraq; quærunt.
Aedificant nomen. summa nituntur opum ui.
Virgilius.
Et mecum ingentis oras euoluite belli.
Ennius in.yi.
Quis potis ingentis oras euoluere belli.
Virgilius.
Ne qua meis dictis esto mora, iuppiter hac stat
Ennius in.yij.
Non semper uestra euertit, nunc iuppiter hac stat.
Virgilius.

Inuadunt urbem somno uinóq; sepultam.
Ennius in.yiij.
Nunc hostes uino domiti somnóq; sepulti.
Virgilius.
Tollitur in cœlum clamor, cunctiq; latini
Ennius in.xyij.
Tollitur in cœlum clamor exortus utrisq;.
Virgilius.
Quadrupedãte putrem sonitu quatit ungula campum
Ennius in.yi.
Explorãt numidæ, totã quatit ungula terrã. Et in.yiij.
Cũ sequtur sũmo sonitu quatit ungula terrã. Et in.xyij.
It eques, & plausu caua concutit ungula terram,
Virgilius.
Vnus qui nobis contando restituit rem.
Ennius in.xij.
Vnus homo nobis contando restituit rem.
Virgilius.
Corruit in uulnus, sonitum super arma dederunt
Ennius in.xyi.
Concidit, & sonitum simul insuper arma dederunt.
Virgilius.
Et iam prima nouo spargebat lumine terras.
Lucretius in.ij.
Quum primum aurora respargit lumine terras.
Virgilius.
Flammarum longos à tergo inuoluere tractus.
Lucretius in.ij.
Non ne uides longos flammarum ducere tractus.
Virgilius.

Ingeminant abruptis nubibus ignes.
Lucretius in.ij.
Nunc hinc nunc illinc abruptis nubibus ignes.
Virgilius.
Belli simulacra ciebat.
Lucretius in ij.
Componunt, complent, belli simulacra cientur.
Virgilius.
Simulacraq; luce carentum.
Lucretius in.iiij.
Quum sæpe figuras.
Contuimur miras, simulacraq; luce carentum.
Virgilius.
Asper acerba tuens retro redit.
Lucretius in.v.
Asper acerba tuens immani corpore serpens.
Virgilius.
Tithoni croceum linquens aurora cubile.
Furius in primo annali.
Interea oceani linquens aurora cubile.
Virgilius.
Qđ genus hoc hoĩum? quæue hũc tam barbara morẽ?
Furius in.vi.
Quod genus hoc hominum saturno sancte create.
Virgilius.
Rumoresq; serit uarios, ac talia fatur.
Furius in.x.
Rumoresq; serunt uarios, ac multa requirunt.
Virgilius.
Nomine quẽq; uocans reficitq; in prælia pulsos.

Furius in .x.
Nomine quenq; ciet. doctorum tempus adesse.
Commemorat. Deinde infra.
Confirmat dictis, simulatq; exuscitat acris
Ad bellandum animos, reficitq; ad prælia mentes.
Virgilius.
Dicite pierides, non omnia possumus omnes.
Lucretius in .y.
Maior erat natu, non omnia possumus omnes.
Virgilius.
Diuersi circunspiciunt, hoc acrior idem.
Pacuuius in Medea.
Diuersi circunspicimus, horror percipit.
Virgilius.
Ergo iter incœptum peragunt rumore secundo.
Sueuius in lib. y.
Redeunt referuntq; petita rumore secundo.
Virgilius.
Nunq̃ hodie effugies, ueniam quocunq; uocaris.
Neuius in equo troiano.
Nunq̃ hodie effugies, quin mea manu moriare.
Virgilius.
Vendidit hic auro patriam, dominumq; potentem
Imposuit, fixit leges pretio atq; refixit,
Varius de morte.
Vendidit hic latium populis, agrosq; quiritum
Eripuit, fixit leges pretio atq; refixit.
Virgilius.
Vt gemma bibat, & sarano dormiat ostro.
Varius de morte.

Incubet & tyrijs, atq; ex solido bibat auro.
Virgilius.
Talia saecla suis dixerunt currite fusis.
Catullus.
Currite ducenti subtegmine currite fusi
Virgilius.
Fœlix heu nimium fœlix si littora tantum
Nunq̃ dardaniæ tetigissent nostra carinæ.
Catullus.
Iuppiter omnipotens utinam non tempore primo
Gnosia cecropiæ tetigissent littora puppes.
Virgilius.
Magna ossa lacertosq; extulit.
Ennius in.xyij.
Magna ossa lacertiq; apparent homini.
Virgilius.
Placidam per membra quietem Irrigat.
Furius in.i.
Mitemq; rigat per pectora somnum.
Lucretius in.iiij.
Nũc qbus ille modis somnus per mẽbra quietẽ Irrigat.
Virgilius.
Camposq; liquentes.
Lucretius in.yi.de mari simile.
Et liquidam molem camposq; natantes.
Virgilius.
Et geminos duo fulmina belli scipiadas.
Lucretius in.iij.
Scipiades belli fulmen carthaginis horror.
Virgilius.

Et ora tristia tentantum sensu torquebit amator.

Lucretius in.ij.

Fœdo pertorquent ora sapore.

Virgilius ait.

Morte obita quales fama est uolitare figuras.

Lucretius in.i.

Cernere uti uideamur eas audireq; coram.

Morte obita quorum tellus amplectitur ossa.

Hinc est & illud Virgilij.

Et patris anchisæ gremio complectitur ossa.

Virgilius.

Ora modis attolens pallida miris.

Lucretius in.i.

Sed quædam simulacra modis pallentia miris.

Virgilius.

Tum gelidus toto manabat corpore sudor.

Ennius in.xvi.

Tunc timido manat ex omni corpore sudor.

Virgilius.

Labitur uncta uadis abies.

Ennius in.xiiij.

Labitur uncta carina, uolat super impetus undas.

Virgilius.

Ac ferreus ingruit imber.

Ennius in.viij.

Hastati spargunt hastas, fit ferreus imber.

Virgilius.

Apicem tamen incita summum Hasta tulit.

Ennius in.xvi.

Tamen inde uolans secum abstulit hasta Insigne.

Virgilius.

Puluerulentus eques furit, omnes arma requirunt.

Ennius in .vi.

Balatum pecudes quatit, omnes arma requirunt.

Virgilius.

Nec uisu facilis nec dictu affabilis ulli.

Accius in Philoctete.

Quem neq; tueri contra neq; affari queas.

Virgilius.

Aut spolijs ego iam raptis laudabor opimis,
Aut læto insigni.

Accius in armorum iudicio.

Nam trophæum ferre me à forti uiro pulchrum est.
Si autem & uincar, uinci à tali nullum est probrum.

Virgilius.

Nec si miserum fortuna Sinonem
Finxit, uanum etiam mendacemq; improba finget.

Accius in Telepho.

Nam sic à me regnum fortuna atq; opes
Eripere quiuit, & uirtutem nequiuit;

Virgilius.

Disce puer uirtutem ex me uerumq; laborem,
Fortunam ex alijs.

Accius in armorum iudicio.

Virtuti is par, dispar fortunis patris.

Virgilius.

Iam iam nec maxima iuno,
Nec saturnius hæc oculis pater aspicit æquis.

Accius in antigona.

Iam iam neq; dij regunt

Neq; profecto deum summus rex omnibus curat.

Virgilius.

Nũ capti potuere capi? nũ incẽsa cremauit Troia uiros?

Ennius in. x. quũ de pergamis loqueretur.

Quæ neq; dardanijs campis potuere perire.

Nec quum capta capi, nec quum combusta cremari.

Virgilius.

Multi prætereа quos fama obscura recondit.

Ennius in alexandro.

Multi alij aduẽtãt, paupertas quorũ obscurat nomina.

Virgilius.

Audentes fortuna iuuat.

Ennius in. vij.

Fortibus est fortuna uiris data.

Virgilius.

Recoquunt patrios fornacibus enses
Et curuæ rigidum falces conflantur in ensem.

Lucretius in. y.

Inde minutatim processit ferreus ensis.
Versaq; in obscurum species est falcis ahenæ.

Virgilius.

Pocula sunt fontes liquidi atq; exercita cursu flumina.

Lucretius in. y.

Ad sedare sitim fluuij fontesq; uocabant.

Virgilius.

Quos rami fructus, quos ipsa uolentia rura
Sponte tulere sua, carpsit.

Lucretius in. y.

Quod sol atq; imbres dederant, quod terra crearat.
Sponte sua, satis id placarat pectora donum.

Post uersus ab alijs uel ex integro uel ex parte transla-tos, uel quædam immutando uerba tanq̃ succo alio tin-ctos, nunc locos locis componere, sed et animo ut unde formati sint, quasi de speculo cognoscas.

Virgilius.

Nec sum animi dubius uerbis ea uincere magnum
Quam sit, & angustis hunc addere rebus honorem.
Sed me Parnasi deserta per ardua dulcis
Raptat amor, iuuat ire iugis, qua nulla priorum
Castaliam molli deuertitur orbita cliuo.

Lucretius in primo.

Nec me animi fallit q̃ sint obscura, sed acri
Percussit thyrso laudis spes magna meum cor,
Et simul incussit suauem mi in pectus amorem
Musarum, quo nunc instinctus mente uigenti
Auia pieridum peragro loca nullius ante
Trita solo.

Accipe & alterum locum Maronis illi unde traxerat comparandum ut eũdem colorem ac penè similem sonũ loci utriusq; reperias.

Virgilius.

Si non ingentẽ foribus domus alta superbis
Mane salutantum totis uomit ædibus undam,
Nec uarios inhiant pulchra testudine postes.
Et mox.
At secura quies & nescia fallere uita.
Diues opum uariarum, at latis ocia fundis,
Speluncæ uiuiq; lacus, at frigida tempe,
Mugitusq; boum, mollesq; sub arbore somni
Non absunt illinc saltus ac lustra ferarum,

Et patiens operum, paruoq; assueta iuuentus.

Lucretius in.ij.

Si non aurea sunt iuuenum simulacra per aedes
Lampadas igniferas manibus retinentia dextris.
Lumina nocturnis epulis ut suppeditentur,
Nec domus argento fulgens, auroq; renidens,
Nec cytharam reboant laqueata, aurataq; templa
Cum tamen inter se prostrati in gramine molli
Propter aquae riuum sub ramis arboris altae,
Non magnis opibus iucunde corpora curant,
Praesertim quum tempestas arridet, & anni
Tempora conspargunt uiridantis floribus herbas.

Virgilius.

Non umbrae altorum nemorum non mollia possunt.
Prata mouere animum, non qui per saxa uolutus
Purior electro campum petit amnis.

Lucretius in secundo.

Nec tenerae salices atq; herbae rore uirentes.
Fluminaq; ulla queunt summis lambentia ripis
Oblectare animum. subitamq; auertere curam.

Ipsius uero pestilētiae, quae ē in tertio Grorg. color totus & liniamenta penè oia tracta sunt de descriptiōe pestilentitiae. quae est in.yi. Lucretij.

Nam uirgiliana incipit.

Hic quondam morbo coeli miseranda coborta est
Tempestas, totoq; autumni incanduit aestu,
Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum.

Lucretij uero sic incipit.

Haec ratio quondam morborum & mortifer aestus
Finibus in cecropis funestos reddidit agros,

Vastauitq; uias, exhausit ciuibus urbem.
Sed quatenus totum locũ utriusq; ponere satis longum est, excerpam aliqua, ex quibus similitudo geminæ descriptionis appareat. Virgilius ait.

Tum uero ardentes oculi, atq; attractus ab alto
Spiritus interdum gemitu grauis, imáq; longo
Ilia singultu tendunt, it naribus ater
Sanguis & oppressas fauces premit aspera lingua.

Lucretius ait.

Principio caput incensum feruore gerebant,
Et duplices oculos suffusa luce rubentes.
Sudabant & iam fauces intrinsecus atro
sanguine & ulceribus uocis uia septa cohibat.
Atq; animi interpres manabat lingua cruore,
Debilitata malis, motu grauis, aspera tactu.

Virgilius sic ait.

Hæc ante exitium primis dant signa diebus.
Et quæ darent signa, supra retulit, idem
Demissæ aures, sincerus ibidem
Sudor, & ille quidem morituris frigidus aret,
Pellis & attactu tractanti dura resistit.

Lucretius ait.

Multaq; præterea mortis tunc signa dabantur
Probati animi mens in mœrore metuq;,
Triste supercilium, furiosus uultus & acer,
Sollicitæ porro, plenæq; sonoribus aures,
Creber spiritus, aut ingens raroq; coortus.
Sudorisq; madens per collum splendidus humor
Tenuia sputa minuta croci contracta colore,
Salsaq; per fauces raucas uix edita tussis.

Virgilius.

Virgilius.

Profuit inserto latices infundere cornu
Leneos. ea uisa salus morientibus una.
Mox erat hoc ipsum exitio. Lucretius ait.
Nec ratio remedij communis certa dabatur.
Nam quod alijs dederat uitalis aeris auras
Voluere in ore licere, & cœli templa tueri.
Hoc alijs erat exitio, letumq; parabat.

Virgilius ait.

Præterea nec iam mutari pabula refert.
Quæsitæq; nocent artes, cessere magistri.

Lucretius ait.

Nec requies erat ulla mali, defessa iacebant
Corpora, mussabat tacito medicina timore.

Virgilius ait.

Ipsis est aer auibus non æquus, & illæ
Præcipites alta uitam sub nube relinquunt.

Lucretius ait.

Nec tamen omnino temere illis sedibus ulla
Comparebat auis, nec tristia secla ferarum
Exuperant siluis, languebant pleraq; morbo,
Et moriebantur.

Non ne uidentur nobis membra huius descriptionis ex uno fonte manasse? Sed rursus locos alios cõparamus.

Virgilius.

Gaudent perfusi sanguine fratrum.
Exilioq; domos & dulcia limina mutant.

Lucretius in tertio.

Sanguine ciuili rem conflant, diuitiasq;
Conduplicant auidi cædem cæde accumulantes,

Crudeles gaudent in tristi funere fratris.

Virgilius.

Multa dies, uariusq; labor mutabilis æui
Retulit in melius, multos alterna reuisens
Lusit, & in solido rursus fortuna locauit.

Ennius in octauo.

Multa dies in bello conficit unus.
Et rursus multæ fortunæ forte recumbunt.
Haud quaq̃ quenq̃ semper fortuna secuta est.

Virgilius.

O præstans animi iuuenis, quantum ipse feroci
Virtute exuperas, tanto me impensius æquum est
Consulere, atq; omnes metuentem expendere casus.

Actius in Antigona.

Quanto magis te istiusmodi esse intelligo,
Tanto antigona magis me par est tibi
Consulere & parcere.

Virgilius.

O lux dardaniæ spes o fidissima teucrum. & reliqua

Ennius in Alexandro.

O lux troiæ germane Hector
Quid ita cum tuo lacerato corpore miser.
Aut qui te sic respectantibus tractauere nobis?

Virgilius.

Frena pelectronij, lapithæ gyrosq; dedere
Impositi dorso, atq; equitem docuere sub armis
Insultare solo, & gressus glomerare superbos.

Varius de morte.

Quem non ille sinit lentæ moderator habenæ,
Qua uelit ire, sed angusto prius ore coercens

Insultare docet campis, fingitq; morando.

Virgilius.

Talis amor daphnim, qualis quum fessa iuuencum
Per nemora atq; altos quærendo bucula lucos
Propter aquæ riuum, uiridi procumbit in ulua
Perdita, nec seræ meminit decedere nocti.

Varius de morte.

Ceu canis umbrosam lustrans gortynia uallem,
Si ueteris potuit ceruæ comprehendere lustra,
Sæuit in absentem. & circum uestigia lustrans
Aethera per nitidum tenues sectatur odores.
Non amnes illam medij, non ardua tardant.
Perdita nec seræ meminit decedere nocti.

Virgilius.

Nec te tua funera mater
Produxi, pressiue oculos, aut uulnera laui.

Ennius in Ctesiphonte.

Neq; terram inijcere neq; cruenta
Conuestire mihi corpora licuit
Neq; miseræ lauere lachrymæ salsum sanguinem.

Virgilius.

Namq; canebat uti magnum per inane coacta
Semina, terrarumq; animæq; marisq; fuissent,
Et liquidi simul ignis, ut ijs exordia primis
Omnia, & ipse tener mundi concreuerit orbis.
Tum durare solum, & discludere nerea ponto
Cœperit, & rerum paulatim sumere formas.
Iamq; nouum terræ stupeant lucescere solem.

Lucretius in quinto ubi de confusione orbis añ hunc statum loquitur.

His neq; tum solis tota cerni lumine claro.
Altiuolans poterat, neq; magni sydera mundi,
Nec mare, nec cœlum, nec deniq; terra, nec aer.
Nec similis nostris rebus res ulla uideri.
Sed noua tempestas quædam, molesq; coborta
Diffugere inde loci partes cœpere, paresq;
Cum paribus iungi res, & discludere mundum
Membraq; diuidere, & magnas disponere partes.

Et infra.

Hoc est à terris magnum secernere cœlum
Et seorsum mare uti secreto humore pateret.
Seorsum item puri, secretiq; ætheris ignis

Et infra.

Omnia enim ma gis hæc ex leuibus atq; rotundis.

Virgilius.

Cum fatalis equus saltu super ardua uenit
Pergama, & armatum peditem grauis attulit aluo.

Ennius in Alexandro.

Nam maximo saltu superauit
Grauibus armatis equus,
Qui suo partu ardua perdat pergama.

Virgilius.

Tum pater omnipotens reum cui summa potestas
Infit, eo dicente deum domus alta silescit,
Et tremefacta solo tellus. silet arduus æther,
Tum uenti posuere, premit placida æquora pontus.

Ennius in Scipione.

Mundus cœli uastus constitit silentia,
Et Neptunus sæuus undis asperis pausam dedit.
Sol equis iter repressit ungulis uolantibus.

Consistere amnes perennes. arbores uento uacant.

Virgilius.

Itur in antiquam syluam stabula alta ferarum,
Procumbunt piceæ, sonat icta securibus ilex,
Fraxineæq; trabes. cuneis & fissile robur
Scinditur aduoluunt ingentes montibus ornos.

Ennius in sexto.

Incedunt arbusta per alta securibus cædunt,
Percellunt magnas, quercus exciditur ilex.
Fraxinus frangitur, atq; abies consternitur alta.
Pinus proceras peruertunt, omne sonabat
Arbustum fremitu syluai frondosai,

Virgilius.

Diuersi magno ceu quondam turbine uenti
Confligunt, Zephyrusq; notusq;, & lætus eois
Eurus equis.

Ennius in decimoseptimo.

Concurrunt ueluti uenti quum spiritus austri
Imbricitor, aquiloq; suo cum flamine contra,
Inde mari magno fluctus extollere certant.

Virgilius.

Nec tamen, hæc cum sint hominũ boũq; labores
Versando terram experti nihil improbus anser.

Lucretius in quinto.

Sed tamen interdum magno quæsita labore
Quum iam per terras frondent, atq; omnia florent,
Aut nimijs torrens feruoribus æthereus sol
Aut subiti perimunt imbres, gelidæq; pruinæ,
Flabraq; uentorum uiolento turbine uexant.

Sunt alij loci plurimorũ uersuũ, quos Maro in opus

ſuum cum paucorum immutatione uerborum à ueteri-
bus trāſtulit. Et qa longū eſt uniuerſos uerſus ex utroq;
tranſcribere, libros ueteres notabo, ut qui uolet illic legē
do æqualitatem locorum conferendo miretur. In primo
æneidos tempeſtas deſcribitur, & Venus apud Iouem
queritur de periculis filij, & Iupiter eam de futurorum
proſperitate ſolatur. Hic locus totus ſumptus à Neuio eſt
ex primo lib. belli punici. Illic.n. æque Venus troianis
tempeſtate laborantibus cum Ioue queritur, & ſequūtur
uerba Iouis filiā conſolantis ſpe futurorum. Itē de Pan
daro & Bitia aperientibus portas, locus acceptus eſt ex
lib. xy. Ennij, qui induxit hiſtros duos in obſidione eru-
piſſe portam, & ſtragem de obſidente hoſte feciſſe. Nec
Tullio cōpilando dummodo undiq; ornamenta ſibi con
ferret, abſtinuit. O fama ingens ingentior armis Vir tro
iane, Nempe hoc ait, Æneam famam ſuam factis forti-
bus ſupergreſſum, quum plerūq; fama ſit maior rebus.
Senſus hic in Catone Ciceronis his uerbis ꝯtingebat in.
eo, quod pleriſq; cōtra ſolet, ut maiora omnia re q̄ fama
uiderētur, id qđ nō ſæpe euenit ut expectatio cognitiōe,
aures ab oculis uinceretur, Item proximus huic longo,
ſed proximus interuallo. Cicero in Bruto. Duobus igi-
tur ſummis Craſſo et Antonio Lucius Phili. proximus
accedebat, ſed, lōgo interuallo, tn̄ proximus. Sunt quæ-
dam apud Virgi. quæ ab Homero creditur tranſtuliſſe,
ſed ea docebo à noſtris auctoribus ſumpta. Qui priores
hæc ab Homero in carmina ſua traxerant, quod quidē
ſummus homericæ laudis cumulus eſt, quod qūuis à
plurimis aduerſus eum uigilatum ſit, coactæq; omniū
uires manum contrafecerint. Ille uelut pelagi rupes im-

mota resistit. Homerus de Aiacis forti pugna ait. Hunc locum Ennius in. xv. ad pugnam Cœlij tribuni his uersibus transfert.

Vndiq; conueniunt, uelut imber tela tribuno
Configunt parmam, tinnit hastilibus umbo
Aerato sonitu galeæ, sed nec pote quisq̃
Vndiq; nitendo corpus discerpere ferro.
Semper abundantes hastas frangitq; quatitq;,
Totum sudor habet corpus, multumq; laborat.
Nec respirandi fit copia præpete ferro.
Histri tela manu iacientes solicitabant.

Hinc Virg. eundem locum de incluso Turno gratia elegantiore composuit.

Ergo nec clypeus iuuenis subsistere tantum
Nec, dextra ualet, obiectis sic undiq; telis
Obruitur, strepit assiduo caua tempora circum
Tinnitu galea, & saxis solida æra fatiscunt.
Discussæq; iubæ capiti, nec sufficit umbo
Ictibus, ingeminant hastis & troes & ipse
Fulmineus mnestheus, tum toto corpore sudor
Liquitur, & piceum (nec respirare potestas)
Flumen agit fessos, quatit æger anhelitus artus.

Homerus ait.

Furius in quarto annali.

Pressatur pede pes, mucro mucrone, uiro uir.

Hinc Virgilius ait.

Hæret pede pes, densusq; uiro uir,

Homeri est.

Hunc secutus Hostius poeta in lib. ij. belli historiã ait.
Nõ si mihi linguæ cẽn atq; sint ora totidẽ uocesq; liqtæ.
Hinc Virgilius ais.
Non mihi si linguæ centum sint oráq; centum
Homerica descriptio est equi fugientis, in hac uerba.

equi fugientis descriptio

Ennius hinc traxit.
Et tum sicut equus qui de præsæpibus actus
Vincla suis magnis animis abrupit, & inde
Fert sese campi per cærula lætaq; prata
Celso pectore, sæpe iubam quassat simul altam,
Spiritus ex anima calida spumas agit albas.
Virgilius.
Qualis ubi abruptis fugit præsepia uinclis. & cætera.
Nemo ex hoc uiles putet ueteres poetas q̃ uersus eorum scabri nobis uidentur. Ille. n. stilus Enniani sæculi auribus solus placebat & diu laborauit ætas secuta, ut magis huic molliori stilo acquiesceretur. Sed ulterius ne moror Cecinnam, quin & ipse prodat, quæ meminit Maronem ex antiquitate transtulisse.

Tũ Cecinna in uersibus uel in locis quantũ sibi Maro ex antiquitate quæsiuerit, Furius ut memor et ueteris & nouæ auctorum copiæ disseruit. Ego conabor ostẽdere hũc studiosissimũ uatem & de singulis uerbis ueterũ aptissime indicasse inseruisse lecta operi suo uerba, quæ nobis noua uideri facit incuria uetustatis, ut ecce addita, pro inimica & infesta, quis non extimet poetã arbitrio suo nouum uerbũ sibi uoluisse fabricari. Sed nõ ita est. Nã quod ait nec Seucris addita Iuno usq̃ aberit. i.

affixa, & per hoc infesta, hoc iam dixerat Lucilius in lib.xiiij.his uersibus.
Si mihi non prætor siet additus, atq; agitet me,
Non male sit ille ut dico me extenderat unus.
Virgilius.
Mane salutantum totis uomit ædibus undam.
Pulchre uomit undam & antique. Nam ait Ennius.
Et tyberis flumen uomit in mare salsum
Vnde & nūc uomitoria in spectaculis dicimus, unde homines glomeratim ingredientes in sedilia se fundūt. Agmen pro actu & ductu quodā ponere nō inelegās est, ut leni fluit agmine tybris, immo & antiquū est.
Ennius enim in.y.ait.
Quod per amœnam urbem leni fluit agmine flumen.
Quod ait, Crepitantibus urere flāmis, nō nouū usurpauit uerbū, sed prior Lucretius in.yi.posuit.
Nec res ulla magisq̄ phœbi delphica laurus
Terribili sonitu flamma crepitante crematur.
Tum ferreus hastis, Horret ager, horret mire se habet.
Sed & Ennius in.xiiij.
Horrescit telis exercitus asper utriq;. Et in Erectheo.
Arma arrigunt horrescunt tela. Et in Scipione,
Sparsis hastis longis campus splendet & horret.
Sed & ante omnes Homerus.

Splendet tremulo sub lumine pontus, Tremulū lumen de imagine rei ipsius expssum est. Sed prior Ennius in Menalippe. Lumine sic tremulo terra & caua caru-

la candet. Et Lucre. in. yi. Præterea solis radijs iactatur aquai humor, & in lucem tremulo rarescit ab æstu.

Hic candida populus antro imminet et lentæ texũt umbracula uites. Sunt qui extiment hoc uerbũ umbracula Virgilio auctore cõpositum, quum Varro rerũ diuinarum lib. x. dixerit nõnullis magistratibus in oppido id genus umbraculi concessum. Et Cicero in y. de legibus. Vis ne igitur (qm̃ sol paululũ à meridie iam deuexus uidetur, neq; dũ satis ab his nouellis arboribus oĩs hic locus opacatur) descẽdamur ad lirim? eaq; restãt in in illis alnorꝫ umbraculis psequamur? Similiter in Bruto. Sed ut et Theophrasti doctissimi hoĩs ũbraculis.

Transmittunt cursu campos, atq; agmina cerui
Puluerulenta fuga glomerant, quod ait speciose transmittunt pro transeunt. Sic & Lucretius in. ij.
Et circumuolitant equites, mediosq; repente
Transmittunt ualido quatientes impete campos.
Sed & Pestanus Ibonensis sic ait, Pedibus equos trãsmisimus quod est transiuimus. Quam tota cohors imitata relictis Ad terram defluxit equis.

Sic Furius in primo.

Ille graui subito deuinctus uulnere habenas
Misit equi lapsusq; in humum defluxit & armis
Reddidit æratis sonitum.

Tum durare solum & discludere nerea ponto Cœperit. Ferit aures nostras hoc uerbũ discludere, ut nouum.

Sed prior Lucretius in. y.

Diffugere inde loci partes cœpere paresq;
Cum paribus iungi res, & discludere mundum.

Pastorem tityre pingues Pascere oportet oues, dedu-

ctum dicere carmen. Deductum pro tenui & subtili eleganter positum est. Sic autem & Affranius in uirgine uerbis pauculis respondit, Tristis uoce deducta, malleq; se non quieuisse. Dixit item apud Cornificium Deducta mihi uoce garrienti. Sed hæc ab illo fluxerunt, quod Pōponius in atelania quæ kalēdæ martiæ inscribitur, ait. Vocem deducas oportet, ut mulieris uideantur uerba. Iube modo afferatur unus, ego uocem reddam tenuem & tinnulam. Et infra, Etiam nunc uocem deducam.

Proiectaq; saxa pachynni Radimus. Proiecta si secundum consuetudinem dicatur, intelligitur abiecta. Si secundum ueteres, proiecta porro iactata, alibi ait. Proiecto dum pede leuo Aptat se pugnæ. Sed & Sisenna in secundo dixit, Et marsi propius succedūt, atq; ita scutis proiectis tectis saxa certatim lenta manibus coniiciūt in hostes. Et in eodem, Vetus atque ingens erat arbor ilex, quæ circum proiectis ramis maiorem partem loci summi tegebat. Et Lucretius in .iij.

Quamlibet immani proiectu corporis extet.

Et tempestiuam siluis euertere pinum.

Hoc uerbum de pino tempestiuā à Catone sumpsit, qui ait, Pineam nucem quum effodies, luna decrescente eximito post meridiem sine uento austro. Tum uero erit tēpestiua, quum semen suum maturum erit.

Inseruit operi suo & græca uerba, sed non primus hoc ausus, Auctorum enim ueterum audaciam secutus est. Depēdent lychni laquearibus aureis. Sicut Ennius in .ix. Lychnorum lumina bis sex. Et Lucre. in .y. Quin ēt nocturna tibi terrestria q̄ sunt lumina pēdētes lychni. Lucil. in .i. Porro chænopoda clinopodas lychnosq;, et

diximus cemnos ante pedes lecti atq; lucernas. Et quod dixit. Nec lucidus æthra sydereа polus, Ennius prior dixerat in.xvi. Interea fax occidit, oceanumq; rubra tractu obruit æthra. Et Ilius in theutrante Flämineam per æthram alte feruidam ferri facem. Dædala Circæ, quia Lucre. dixerat, Dædala tellus. Reboant siluæq; & magnus olympus, qa est apud Lucre. Nec cythara reboãt laqueata aurataq; tecta. Sed hac licentia largius sunt usi ueteres, parcius Maro. Quippe illi dixerunt & pausam, & machæram, & acotiam, & malacem, & alia similia. Nec non & punicis oscisq; uerbis usi sunt ueteres, quorũ imitatione Virgilius peregrina uerba non respuit, ut in illo, Siluestres uri assidue. Vri.n. gallica uox est, qua feri boues significãtur. Et camuris hirtæ sub cornibus aures. Camuris peregrinũ uerbum est.i. in se redeuntibus. Et forte nos quoq; hac rõne cameram figurauimus. Multa quoq; epitheta apud Virgil. sunt quæ ab ipso facta credũtur, sed & hæc à ueteribus tracta mõstrabo. Sunt aũt ex his alia simplicia, ut gradiuus, mulciber, alia cõposita, ut arcitenens, uitisator. Sed prius de simplicibus dicam, Et discinctos mulciber afros. Mulciber est Vulcanus q ignis sit, & omnia mulceat ac domet. Accius in Philoctete, Heu mulciber arma ignauo inuicta es fabricatus & manu. Et Egnatius de rerum natura libro.i. Deniq; mulciber & ipse ferens altissima cœli contingunt. hædiq; petulcĩ floribus insultent.

Lucretius in.ij.

Præterea teneri tremulis in uocibus hædi
Corniferas norunt matres agniq; petulci
Illud audaciæ maximæ uideri possit, quod ait in Buco

licis. Et liquidi simul ignis pro puro uel lucido, seu pro effuso & abundanti, nisi prior hoc epitheto Lucretius usus fuisset in sexto.

Hac etiam fit uti de causa mobilis ille.

Deuolet in terram liquidi calor aureus ignis.

Tristis pro amaro translatio decens est, ut tristesq; lupini. Et ita Ennius in libro sabinarũ. iiij. Neq; triste quaeritat sinapi, neq; cepe mœstum. Auritos lepores non Maro primus usurpat, sed Afranium sequitur, qui in prologo ex persona Priapi ait. Nam quod uulgo praedicat aurito me parente natum, non ita est, & ut composita subiungam, quod ait Virgi.

Vidit thuricremis quum dona imponeret aris.

Iam Lucretius in. ij. dixerat.

Nam saepe ante deum uitulus delubra decora
Thuricremas propter mactatus concidit aras.

Quam pius arcitenens. Hoc epitheto usus est Neuius belli punici lib. ij. Deinde pollens sagittis inclytus arcitenens, sanctusq; delphis prognatus pythius apollo.

Idem alibi.

Cum tu arcitenens sagittis pollens dea.

Sed & Hostius libro. ij. belli histrici.

Dia Minerua simul autem inuictus Apollo.
Arcitenens. latonius.

Etiam syluicolae fauni.

Neuius lib. i. belli punici.

Syluicolae homines belliq; inertes.

Actius in Bacchis.

Syluicolae ignota inuisentes loca
Despiciens mare uelinolum.

Liuius in Helena.

Tu qui permensus ponti maria alta ueliuola.

Ennius in decimoquarto.

Quũ procul aspiciunt hostes accedere uẽtis Nauibus ue(liuolis.

Idem in Andromache.

Rapit & ex alto naues ueliuolas.

Vitisator seruans curuam sub imagine falcem.

Actius in Bacchis.

O Dionise pater optime uitisator semela genitus euchia.

Almaq; curru Noctiuago phœbe.

Egnatius de rerum natura libro primo.

Roscida noctiuagis astris labentibus phœbe

Pulsa loco cessit concedens lucibus altis

Tu nubigenas inuicte bimembres.

Cornificius in Glauco.

Centauros fodere bimembres

Caprigenumq; pecus nullo custode per herbas

Pacuuius in Paulo.

Quanuis caprigeno pecori grandior gressio est.

Actius in Philoctete.

Caprigenum trita ungulis. Idẽ in Minotauro.

Taurigeno semine ortum fuisse, an humano.

Decẽter & his epithetis Virgilius usus est. pro sagitta uolatile ferrũ, & pro romanis gẽtẽ togatã, quorũ altero Sueuius, altero Laberius usus ẽ. Nã Sueuius in lib. y. ait. Volucrũq; uolatile telũ. Ac Laberius in Ephœbo, Licẽtiã ac libidinem ut tollam petis togatæ stirpis. Idẽ infra, Iccirco ope dilatatum est dominium togatæ gentis.

Figuras uero quas traxit de uetustate, si uolentibus uobis erit quũ repẽtina memoria suggesserit enumera/

bo. Sed nunc dicat uolo Seruius, q̄ in Virgilio notauerit ab ipso figurata non a ueteribus accepta, uel ausu poetico noue quidem sed decenter usurpata. Quotidie. n. romanae indoli enarrando eundem uatem, necesse est habeat huius annotationis scientiam promptiorem.

Figurae Virgilianae.

PLacuit uniuersis electio in reliqua suffecti & adhortati sunt Seruiū, ut q̄ in se refusa sunt annotaret. Ille sic incipit. Vates iste uenerabilis uarie mō uerba, mō sensus figurādo multū latinitati leporis adiecit, qualia sunt haec. Supposita de matre nothos furata creauit, ut ipsa creauerit quos creari fecerit, Tepidaq; recētē Caede locū, quum locus recēs caede noue dictus sit. Et haec ait, & socij cesserūt aequore iusso, pro eo qd iussi cesserūt, Et caeso sparsurus sanguine flāmas, qui ex caesis uidelicet profūditur. Vota deū primo uictor soluebat eoo, pro q̄ dijs uota sunt, & me cōsorte nati cōcede sepulchro. Alius dixisset. Et me cōsorte nato cōcede sepulchri, & Illa Viā celerās p mille coloribus arcū. i. p arcū mille colorum, & Hic alij spolia occisis direpta latinis Coniiciunt igni, pro in ignē. & Corpore tela modo atq; oculis uigilantibus exit. Tela exit, pro uitat. & Senior laeto canentia lumina soluit. pro uetustate senilia. Exesaeq; arboris antro. pro cauerna. & Frōtē obscoenā rugis arat, arat nō nimie, sed pulchre dictū. Ter secum aerato circūfert tegmine syluā, pro iaculis. et Vir gregis. pro capro, & illa quā pulchra sunt. Aquae mons, telorum seges, ferreus imber, ut apud Homerum.

Et dona laboratae cererisq;. & Oculis aut pectore noc

ctem accipit, & Vocisq; offensa resultat imago. & Pa/cemq; per aras exquirunt. & Paulatim abolere sycheũ incipit. Sæpe ẽt uerba pro uerbis pulchre ponit. Oraq; corticibus sumunt horrenda cauatis, ora pro personis. et Discolor unde auri per ramos aura refulsit. Quid ẽ. n. aura auri? aut quemadmodum aura refulget? Sed tñ pulchre usurpauit, & Simili frondescit uirga metallo, q̃ bñ usus est frondescit metallo? & Nigri cũ lacte ueneni, nigro iponere nomẽ lactis. & Haud aliter iustæ, quibus est Mezentius iræ, Odio esse aliquẽ usitatum, iræ eẽ inuẽ/tum Maronis est. Item de duobus incipit dicere, & in unum desinit, Interea reges ingenti mole latinus Quadriiugo uehitur curru, ut est apud Homerum.

Et protinus orsilochum & buthen duo maxima teucrũ/ Corpora, sed buthen aduersum cuspide fixit, & cætera. Iuturnam misero fateor succurrere fratri Suasi.

Quũ solium fit dici, Iuturnæ suasi. & Vrbẽ quã sta/tuo uestra est. & Tu modo quos in spem statues submit/tere gẽtis. Præcipuũ iam inde à teneris impẽde laborẽ, pro in eos impende. Facit pulcherrimas repetitiones. Nã neq; Parnasi uobis iuga, nam neq; pindi, ulla morã fecere, quæ uobis, quæ digna uiri pro talibus ausis? Vidistis quo Turnus equo, quibus ibat in armis? Nec inter/positiones eius ociosæ sunt. Si te nulla mouet tantarum gloria rerũ. At ramum hunc (aperit ramum qui ueste latebat) Agnoscas. Vt sceptrum hoc (dextra sceptrum nam forte gerebat) Nunq̃ fronde leui. Et illa mutatio elegantissima est, ut de quo loquebatur subito ad ipsum uerba conuertens. Vt bello egregias idem disiecerit urbes,

Troiamq;

Troiamq; Oechaliáq; & duros mille labores Rege sub Euristheo fatis Iunonis iniquæ Pertulerit, tu nubigenas inuicte bimembris, & reliqua. Illa uero intermissio, quos ego, sed motos præstat componere fluctus, tracta e a Demosthene.

Hæc uero q̃ poetica indignatio, Proh Ippiter ibit, Hic ait, Hæc miseratio. O patria o rapti neqcq̃ ex hoste penates. & illa trepidatio, Ferte citi ferrũ, date tela, et scandite muros. Hostis adest. Et conquestio Me ne igitur socium tantis adiungere rebus, Nise fugis? Quid illa excogitatio nouorũ intellectuum, ut mentitaq; tela, & ferrũq; armare ueneno. & Cultusq; feros mollire colẽdo, Exuerint syluestrem animum, & uirgineũq; alte bibit acta cruorem, ut apud Homerum de hasta.

Et Pomaq; degenerant succos oblita priores, & Glacie cursus frenaret aquarũ, et mustaq; ridenti colocasia fũdet acantho, est mollis flamma medullas. Interea, & tacitũ uiuit sub pectore uulnus, & duro sub robore uiuit Stuppa uomens tardũ fumum, & Sæuitq; canum latratus in auras, & Cœlataq; amnẽ fundẽs pater Inachus urna, & affixæ uenis. animasq; in uulnera ponunt. Et quicquid de apibus dixit in uirorũ fortiũ similitudinem ut adderet quoq; mores & studia, populos & prœlia. Quid plura? ut & quirites uocaret, dies me deficiet, si oĩa persequi a Virgilio figurata uelim. Sed ex his, quæ dicta sunt, omnia similia lector diligens annotabit.

Quum Seruius ista dissereret Prætextatus Auienũ Eustachio insusurrãtem uidẽs, quin age inquit Eustachi, uere

cundiam Auieni probi adolescentis iuua, & ipse publi cato nobis quod immurmurat Eustachius iamdudum inquit, multa de Virgilio Seruium gestit interrogare, quorum enarratio respicit officium litteratoris, & tem pus indulgeri optat, quo de obscuris ac dubijs sibi a doctiore fiat certior. Et prætextatus. Probo inquit mi Auiene quod ea de quibus ambigis, clam te esse non pateris. Vnde exoratus sit a nobis doctissimus doctor, ut te secum negocium habere patiatur, quia in commu ne proficient, quæ desideras audire. Ne tu modo ultra cesses aperire Seruio uiam de Virgilio disserendi. Tunc Auienus totus conuersus in Seruium, dicas, uolo in quit doctorum maxime, quid sit, cum Virgi. an xie semper diligens fuerit in uerbis pro causæ merito uel atrocitate ponendis, incuriose et abiecte in his uersibus uerbū posuit. Candida succinctam latrantibus inguina monstris Dulichias uexasse rates, uexasse.n. uerbū est le uis ac parui incōmodi, nec tam atroci casui congruens. Quū repente hoīes a bellua imanissima rapti, laniatiq; sint. Sed & aliud huiuscemodi deprehēdi, Quis aut eu rysthea durū? aut illaudati nescit busiridis aras? Hoc .n. uerbū illaudati nō est idoneum ad exprimendā scele ratissimi hoīs detestationem, qui cum hoīes oium gentium imolare solitus fuit, nō laude indignus est, sed detestatio ne, execrationeq; totius generis humani dignus est, sed nec hoc uerbum ex diligentia uirgiliana uenire mihi ui detur. Per tunicā squalētem auro, non.n. conuenit dice re auro squalentem. quoniam nitori splēdoriq; auri cō traria sit squaloris illuuies. Et Seruius. De uerbo uexasse ita responderi posse arbitror uexasse graue uerbum est,

tractumq; ab eo uidetur, quod est uehere in quo inest iã uis quædã alieni arbitrij. non. n. sui potens est qui uehitur. Vexasse aũt quod ex eo inclinatum est. ui atq; motu procul dubio uastiore est, nam qui fertur et raptatur atq; huc, atq; illuc distrahitur, is uexari proprie dicitur, sicuti taxare pressius, crebriusq; est, quàm tangere, unde id procul dubio inclinatum est, & iactare multo fusius, largiusq; est quàm iacere, unde id uerbum traductum est. Quassare etiam quàm quatere grauius, uiolentiusq; est. Non igitur quia uulgo dici solet uexatum esse, quẽ fumo aut uento, aut puluere laborare uidemus, propterea debet uis uera, atq; natura uerbi deperire, quæ à ueteribus qui proprie & signate locuti sunt, ita ut decuit obseruata est. M. Catonis uerba sunt, ex oratione q̃ de achæis scripsit. quumq; Annibal terram Italiam laceraret, atq; uexaret, uexatam Italiam dixit Cato ab Annibale quã do nullum calamitatis, aut sæuitiæ, aut immanitatis genus reperiri queat, quod in eo tempore Italia nõ perpessa sit. M. Tullius quarto in Verrem, quæ ab isto sic spoliata, atq; direpta est, non ut ab hoste aliquo, qui tamen in bello religionem, & consuetudinis iura retineret, sed ut a barbaris prædonibus uexata esse uideatur. De illaudato autem duo uidentur responderi posse. Vnum est eiusmodi, Nemo quisquam tam efflictis est moribus, quin faciat, aut dicat nonnunquam aliquid, quod laudari queat. Vnde hic antiquissimus uersus uice prouerbij celebratus est. Sed enim qui in omni re, atque in omni tempore omni laude uacat, is illaudatus est, isq; omnium pessimus, deterrimusq; est. At sicuti omnis culpæ priuatio inculpatum facit, inculpa

tus instar est absolutæ uirtutis. Illaudatus quoq; igitur finis est extremæ malitiæ. Itaq; Home. non uirtutibus appellandis, sed uitijs detrahendis laudare ampliter eam solet. Hoc. n. est. τῶ δὲ οὐκ ἀέκοντε πετέσθην ἔνθα οὐκ ἂν βρίζοντα ἴδοις ἀγαμέμνονα δῖον οὐδὲ καταπτώσσοντε οὐδὲ οὐκ ἐθέλοντα μάχεσθαι. Epicurus quoq; simili mō maximā uoluptatē priuationē, detractionēq; oīs doloris definiuit his uerbis. ὅρος τοῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαιρέσις. Eadē rōne idē Virg. inamabilē dixit stygiā paludē. Nā sicut illaudatū κατὰ στέρησιν laudis, ita inamabilē p amoris στέρησιν detestatus est. Altero modo illaudatus ita defenditur. Laudare significat prisca lingua nominare, appellareq;. Sic in actionibus ciuilibus auctor laudari dicitur, quod ē nominari. Illaudatus ergo est, quasi illaudabilis. i. nūq̄ nominandus, sicuti quondā a cōmuni consilio Asiæ decretum est, uti nomen eius, qui templū Dianæ Ephesiæ incēderat, ne quis ullo in tpe nominaret. Tertiū restat ex his quæ reprehensa sunt, q tunicam squalētem auro dixit. Id aūt significat copiā, densitatemq; auri in squamarū speciem intexti. Squalere. n. dictū ab squamarū crebritate, asperitateq;, quæ in serpentū piscimmue corijs uisuntur. Quā rē & alij & hic idem poeta locis aliquot demonstrat. Quē pellis inquit ahenis In plumā squamis auro conserta tegebat. Et alio loco, Iamq; adeo rutilum thoraca indutus ahenis Horrebat squamis. Accius in pelopidibus ita scribit. Eius serpentis squamæ squalido auro & purpura prætextæ. Quicquid igitur nimis inculcatū, obsitumq; aliqua re erat, ut incuteret uisentibus facie noua horrorem, id squalere dicebatur. Sicut in cor

poribus incultis, squamosisq; alta congeries sordiũ squalor appellatur, Cuius significatiõis multo assiduoq; usu totum id uerbum ita contaminatum est, ut iam squalor de re alia nulla q̃ de solis inquinamentis dici cœpit. Gratũ mihi est Auienus inquit correctũ, quod de optimis dictis male opinabar. Sed in hoc uersu mihi uidetur deesse aliquid, Ipse quirinali lituo, paruaq; sedebat Succinctus trabea. Si.n.nihil deesse concedimus, restat ut fiat lituo & trabea succinctus, quod est absurdissimum, quippe quum lituus sit uirga breuis in parte qua robustior ẽ incurua, qua augures utuntur. Nec uideo qualiter possit lituo succinctus uideri. Respondit Seruius sic hoc dictum esse, ut pleraq; dici per defectionem solent, ueluti cum dicitur. M. Cicero homo magna eloquentia. Et Roscius histrio summa uenustate. Non plenum hoc utrunq; neq; perfectum est, sed.n. pro pleno ac perfecto auditur, ut Virgilius alio in loco, Victorem buten immani corpore.i. corpus immane habentem. Et item alibi. In medium geminos immani pondere cestus Proiecit, ac similiter, Domus sanie, dapibusq; cruentis. Sic igitur id quoq; dictum uideri debet, Ipse quirinali lituo, idest lituum quirinalem tenens, Quod minime mirandum foret, si ita dictum fuisset. Picus quirinali lituo erat, sicuti dicimus, statua grandi capite erat. Et est autem, & erat, & fuit plerunq; absunt cum elegantia, sine detrimento sententiæ. Sed quoniam litui facta mentio est prætermittendum nõ est, quod posse quæri animaduertimus, utrum à tuba lituus auguralis appelletur, an tuba a lituo augurum lituus dicta sit. Vtrunq; enim pari forma et pariter in capite incuruum est. Sed si (ut quidam putant)

tuba à sonitu, lituus appellata est ex illo. Homeri uersu λιγξέβιος, necesse est ut uirga auguralis à tubæ simili tudine lituus uocetur. Vtitur aũt uocabulo isto Virg. pro tuba, ut ibi, Et lituo pugnas insignis obibat & hasta. Subiecit Auienus. Maturate fugã, qd sit parum mihi li quet. Contraria. n. mihi uidetur fuga maturitati, unde qd de hoc uerbo sentiendum sit, quæso me doceas. Et Ser uius, Nigidius homo omniũ bonarum artiũ disciplinis ægregius. Maturare inquit est quod neq; citius, neq; se rius, sed mediũ quiddã & temperatũ est, bene atq; pro prie Nigidius. Nã & in frugibus & in pomis matura dicuntur, quæ neq; cruda & immitia sunt, neq; caduca & nimiũ cocta, sed tpe suo temperate adulta. Hanc in terpretationem Nigidianã diuus Augustus duobus uer bis græcis eleganter exprimebat. Nã & dicere in sermo nibus, & scribere in epistolis solitũ ferũt, σπεῦδε βραδέως, p quod monebat, ut ad rem agendã simul adhi beretur & industriæ celeritas, & tarditas diligẽtiæ. Ex qbus duobus ɔtrarijs fit maturitas. Sic ergo Virg. indu cit neptunũ, discessum uentis imperantẽ, ut et tam cito discedant tanq̃ fugiant, & tñ flandi mediocritatẽ in re gressu teneant, tanq̃ mature. i. temperate abeuntes. Ve retur. n. ne in ipso discessu classi noceant, dum raptu ni mio tanq̃ per fugã redeũt. Idẽ Virgi. duo ista uerba ma turare et properare tãq̃ plene ɔtraria scitissime sepauit his uersibus, Frigidus agricolas si qñ ɔtinet imber, Mul ta forent, q̃ mox cœlo properanda sereno Maturare da tur. Bene et elegãter duo ista uerba diuisit. Nãq; in pro peratu rei rusticæ per tempestates & pluuias, qm̃ & ne cessitate ociũ est, maturari põt, per serenas uero, qm̃ tp̃s

instat properari necesse est. Sane quum significandũ est coactius qd & festinatius factũ, rectius hoc dicitur praemature factum, q̃ mature. Sicuti Afranius dixit in togata, cui tituli nomẽ est, appetis dñatũ, Petens praemature pcocem. In quo uersu animaduertendũ est, q praecocem inqt nõ pcoquẽ. Est.n. casus eius rectus nõ praecoqs, sed praecox. Hic Auienus rursus interrogat. Quũ Virg. inqt Æneã suum tanq̃ oĩa pium à ɔtagione atrocis uisus apud inferos uindicauerit, & magis eũ fecerit audire reorũ gemitus, quã ipsa uidere tormẽta, in ipsos uero cãpos. pioꝝ licenter induxerit, cur hoc tñ uersu ostendit illi partẽ locoꝝ, qbus impij cohibebãtur. Vestibulũ ante ipsum primisq; in faucibus orci. Qui.n. uestibulũ et fauces uidet, intra ipsam aedẽ iam sine dubitatiõe successit, aut siqd aliud de uestibuli uocabulo intelligendũ, scire desidero. Ad haec Seruius, Pleraq; sunt uocabula qbus uulgo utimur, nõ tñ liqdo animaduertimus, quid ea ex uera proprietate significent, sicuti est uestibulum in sermonibus celebre atq; obuium uerbum, nõ omnibus tamen qui illo facile utuntur liquido expectatum. Putant enim uestibulum esse partem domus priorem q̃ atrium uocant. Sed Cecilius Gallus uir doctissimus, in libro de significatione uerborum, quae ad ius ciuile pertinent secundo, Vestibulum dicit esse non in ipsis aedibus, neq; edium partem, sed locum ante ianuam domus uacuũ, per quem de uia aditus accessusq; ad fores aedium fit. Ipsa.n ianua procul à uia fiebat area interfita, quae uacaret. Quae porro huic uocabulo rõ fit quaeri multum solet, sed quae scripta apud idoneos auctores legi, proferre in medium nõ pigebit. Ve particula sicuti quaedã alia,

tum intentionē significat, tum minutionē. Nā uetus & uehemens alterū ab ætatis magnitudine cōpositum elisumq; est, alterum à nimio impetu & ui mentis instructum. Vecors aūt & uesanus priuationē significat sanitatis & cordis. Diximus aūt superius eos qui amplas domus antiquus faciebant, locū ante ianuā uacuū relinquere solitos, q inter fores domus et uiā medius esset, in eo loco qui dñm eiusdē domus salutatū uenerant, prius q̃ admitterentur, ꝯsistebant, & neq; in uia stabāt, neq; intra ædes erant. Ab illa ergo grādis loci ꝯsistione, & quasi quadam stabulatione uestibula appellata sunt spatia, in qbus multū staretur ab aduenientibus prius q̃ intromitterētur in domū. Alij ꝯsentientes uestibula eadē esse quæ diximus, in sensu tñ uocabuli dissentiunt. Referunt.n.nō ad eos qui adueniunt, sed ad illos qui in domo cōmanent, qm̃ illic nunq̃ ꝯsistunt, sed solius transitus cā ad hūc locū ueniunt exeūdo siue redeundo. Siue igitur secundū priores p augmentū, siue p secundos p diminutionē intelligendū est, tñ uestibula cōstat areā dici, q̃ à uia domū diuidit. Fauces aūt iter angustū est, per qđ ad uestibulū de uia flectitur. Ergo Æneas, quum uidet fauces atq; uestibulum domus impioꝝ non est intra domum, nec contactu ædiū execrabili sæuoq; polluitur, sed de uia uidet loca inter uiam & ædes locata.

Bidentes hostiæ quid essent, inquit Auienus, interrogaui quendā de grammaticoꝝ cohorte, & ille bidentes oues esse respondit, idcircoq; lanigeras adiectū, ut oues planius demonstrarentur. Esto inq̃ oues bidentes dicantur. Sed quæ ratio huius in ouibus epitheti scire inquam uolo. Atq; ille nihil cunctatus, oues inquit bidentes di/

cta sunt, q duos tantum dentes habeant. Tunc ego ubi terrarum quæso te inquam duos solos per naturam dentes habere oues aliquando uidisti? Ostentum.n. hoc est & factis piaculis procurãdum. Tum ille permotus mihi, & irritatus, quare inquit ea potius, quæ à grãmatico quærenda sunt. Nam de ouiũ dentibus opiliones percunctator, Facetias ego Nebulonis hominis risi, & reliqui. Sed te percunctor quasi ipsius uerbo℞ naturæ conscium. Tum Seruius de numero dentiũ quem ille opinatus est, reprehendendus à me non est, quũ ipse iam riseris. Verũ procurandum mihi est, ne illud obrepat, q bidentes epithetum sit ouium, quũ Pomponius ægregius Attellanarum poeta in gallis transalpinis hoc scripserit, Mars tibi uoueo facturum, si unq̃ rediero bidente, uerre. Publius autem Nigidius in libro quem de extis cõposuit, bidentes appellari ait, non oues solas, sed omnes bestias bimas. Neq; tamen dixit, cur ita appellẽtur. Sed in cõmentarijs ad ius pontificium pertinentibus, legi bidennes primo dictas. d. littera ex superfluo (ut sæpe assolet) interiecta, sicut pro reire redire dicitur, et pro reamare redamare, & redarguere pro rearguere. Ad hiatum .n. duarũ uocalium procurandũ, interponi solet. d. littera. Ergo bidennes primũ dictæ sunt quasi biennes, & lõgo usu loquendi corrupta est uox, & ex bidẽnibus bidẽtes dictæ. Higinus tñ, q ius pontificiũ nõ ignorauit, in qnto libro℞, quos de Virgi. fecit, bidẽtes appellari scripsit hostias, q̃ per ætatẽ duos dentes altiores haberẽt, p quos ex minore in maiorẽ transcendisse cstaret ætatem.

Iterum quærit Auienus in his uersibus Frena pelethronij lapithæ gyrosq; dedere impositi dorso, atque

equitem docuere sub armis Insultare solo & gressus glomerare superbos, cur Virgilius equi officium equiti dederit. Nã insultare solo, & glomerare gressus, equi cõstat esse, non equitis. Bene inquit Seruius, hæc tibi quæstio nata ex incuria ueteris lectionis. Nam quia seculum nostrum ab Ennio, et omni bibliotheca uetere desciuit, multa ignoramus quæ non laterent, si ueterũ lectio nobis esset familiaris. Omnes.n. antiqui scriptores, ut hominem equo insidentem ita & æquum quum portaret hominem, equitem uocauerunt, & equitare non hominem tantum, sed equũ quoq; dixerunt Ennius libro annalium septimo ait. Deniq; ui magna quadrupes eques, atq; elephanti proijciunt sese. Nunqd dubiũ est qn equitem in hoc ipsum equũ dixerit? quũ addidisset illi epitheton quadrupes? Sic & æquitare quod uerbũ è uocabulo equitis inclinatum est, & homo utens equo, & equus sub homine gradiens dicebatur. Lucilius nãq; uir apprime linguæ latinæ scius, equũ & currere & equitare dicit hoc uersu. Nempe hunc currere equũ nos atq; equitare uidemus. Ergo et apud Maronem, qui antiquæ latinitatis diligẽs fuit, ita intelligendũ est, atq; eqtẽ docuere sub armis. Idest docuerũt & equum portantẽ hominẽ insultare solo, & gressus glomerare superbos.

Subiecit Auienus, Quum iam trabibus contextus acernis. Staret equus scire uellem in equi fabrica casu ne an ex industria hoc genus ligni nominauerit. Nam licet unum pro quolibet ligno ponere poeticæ licentiæ sit, solet tamen Virgilius temeritatem licentiæ non amare, sed rationis certæ uim in rerum uel nominum electione seruare.

MACROBII AVRELII THEODOSII VIRI CONSVLARIS ET ILLVSTRIS SATVRNALIORVM. LIBER VII.

PRIMVS mensis post epulas iam remotis, & discursum uariãtibus poculis minutioribus, Prætextatus, solet cibus inquit quũ sumitur tacitos efficere, potus loquaces. At nos, & inter pocula silemus, tanq̃ debeat serijs, uel etiam philosophis carere tractatibus tale conuiuium. Et Symmachus, Verũ ne ita sentis Vecti? ut philosophia conuiuijs intersit, & nõ tanq̃ censoria quædam, & plus nimio uerecunda materfamilias penetralibus suis contineatur, nec misceat se libero, cui etiam tumultus familiares sunt, quum ipsa huius sit uerecundiæ, ut strepitum non modo uerborum, sed ne cogitationum quidem, in sacrarium suæ quietis admittat. Doceat nos uel peregrina institutio & disciplina à parthis petita, qui solent cum concubinis non cum coniugibus inire conuiuia, tanquam has & in uulgus produci, & lasciuire quoq; illas non nisi domi abditas tueri deceat tectũ pudorem. An ego censeam producẽdam philosophiam quo rehtorica uenire ars, & professio popularis erubuit? Isocrates. n. græcus orator q uerba prius libera, sub numeros ire primus coegit, quũ in cõuiuio à sodalibus oraretur, ut aliqd in medium de eloquentiæ suæ fonte proferret, hanc ueniam deprecatus est. Quæ præsens inquit locus & tp̃s exigit, ego non calleo, quæ ego calleo,

nec loco præsenti sunt apta, nec tempori. Ad hæc Eustachius, Probo Symmache propositũ tuũ, quod philosophiã ea quam maximã putas obseruatione ueneraris, ut tñ intra suum penetral existimes adorandam. Sed si propter hoc à conuiuijs exulabit, procul hinc facessant & alumnæ eius, honestatem dico & modestiã, nec minus cum sobrietate pietatem. Quã.n. harum dixerim minus esse uenerabilẽ? Ita fit ut ab eiusmodi cœtibus relegatus matronarum talium chorus libertatem cõuiuiorum solis concubinis.i. uitijs & criminibus abdicat. Sed absit, ut philosophia quæ in scholis suis sollicite tractat de officijs conuiuialibus, ipsa conuiuia reformidet, tanquã nõ possit rebus asserere, quæ solet uerbis docere, aut nesciat seruare modum, cuius in omnibus humanæ uitæ actibus terminos ipsa constituit. Neq;.n. ita ad mensas inuito philosophiam, ut nõ se ipsa moderetur, cuius disciplina est, rerum omnium moderationem docere. Vt ergo inter te & Vectium uelut arbitrali iudicatione cõponã, aperio quidem philosophiæ tricliniorum fores. Sed spõdeo sic interfuturam, ne mensuram notæ sibi ac sectatoribus suis dispensationis excedat. Tunc Furius, quia te unicũ Eustachi inquit sectatorem philosophiæ nostra ætas tulit, oratus sis, ut modum dispensationis, quam das ei cõuiuãti nobis ipse patefacias. Et Eustachius. Primum hoc eam scio seruaturam, ut secum æstimet præsentium ingenia conuiuarum. Et si plures peritos, uel saltem amatores sui in cõuiuij societate reppererit, sermonem de se patietur agitari, quia uelut paucæ litteræ mutæ dispersæ inter multas uocales in societatẽ uocis facile mãsuescũt, ita rariores imperiti gaudentes consortio peritorũ, aut

consonant si qua possunt, aut rerum talium capiuntur auditu. Si uero plures ab institutione huius disciplinæ alieni sint, prudentibus qui pauciores interer ũt, sanciet dissimulationem sui, & patietur loquacitatem maiori parti amiciorẽ sociare, ne rara nobilitas à plebe tumultuosiore turbetur. Et hæc est una de uirtutibus philosophiæ, q̃a qũ orator non aliter nisi orãdo probetur, philosophus nõ minus tacendo pro tẽpore, quam loquẽdo philosophatur. Sic ergo pauci aderunt doctiores, in cõsensum rudis ꝯsortij, salua & inter se quiescente ueri notione migrabunt, ut omnis discordiæ suspicio facessat. Nec mirũ si doctus faciet, quod fecit quondã Pisistratus athenarũ tyrannus, qui qũ filijs suis rectum dando cõsilium non obtinuisset assensum, atq; ideo esset in simultate cum liberis, ubi hoc æmulis causam fuisse gaudij cõperit. ex illa discordia sperãtibus in domo regnantis nasci posse nouitatem, uniuersitate ciuium conuocata ait, succensuisse q̃dem se filijs non acquiescentibus patriæ uolũtati. Sed hoc sibi postea uisum paternæ aptius esse pietati, ut in sententiam liberoꝝ ipse concederet. Sciret igitur ciuitas sobolem regis cum patre esse cõcordem. Hoc cõmento spem detraxit insidiantibus regnantis quieti. Ita in omni uitæ genere præcipueq; in lætitia cõuiuali, omne quod uidetur absonum, in unã concordiam soni salua innocentia redigendum est. Sic Agathonis conuiuium, quia Socrates Phædros, pausanias, & Erisymmachos habuit. Sic ea cœna, quam Callias doctissimus dedit, Carneadem dico, Antisthenem, & Hermogenẽ cæterosq; his similes, uerbum nullum nisi philosophum sensit. At uero Alcinoi uel Didonis mẽsa, quasi solis ap-

ta delitijs habuit hæc Ioppam, illa Poliphenum cithara canentes. Nec deerant apud Alcinoũ uiri saltatores, & apud Didonem Bitias, sic hauriens merum, ut se totum superflua eius effusione prolueret. Nonne si quis aut inter phæacas, aut apud pœnos sermones de sapiẽtia eruditos cõuiualibus fabulis miscuisset, & gratiã illis cœtibus aptam perderet, & in se risum plane iuste moueret? Ergo prima eius obseruatio erit æstimare conuiuas. Deinde ubi sibi locum patere uiderit, non de ipsis profunditatis suæ inter pocula secretis loquetur, nec nodosas et anxias, sed utiles quidẽ, facilesq; q̃ones mouebit. Nã sicut inter illos, qui exercitij genus habent in medijs saltare conuiuijs, si quis ut se amplius exerceat, uel ad cursum, uel ad pugillatum, sodales lacessiuerit, quasi ineptus relegabitur ab alacritate consortij. Sic apud mensam q̃ñ licet aptis philosophandũ est, ut crateri liquoris ad lætitiam nati adhibeatur, non mõ nympharũ, sed musarum quoq; admistione temperies. Nam (sicut fateri necesse ẽ) in omni conuentu, aut tacendum est, aut loquendum. Quæramus, silentium ne conuiuijs, an & opportunus sermo conueniat. Nã si sicut apud athenas atticas ariopagitæ tacentes iudicant, ita inter epulas oportet semp̃ sileri. Nõ est ultra quærendũ inter mensas philosophandũ nec ne sit. Si uero nõ erũt muta cõuiuia, cur ibi sermo p̃mittitur inhonestus, honestus prohibetur? maxime quum nõ minus q̃ dulcedo uini, hilarent uerba cõuiuiũ. Nam si Homeri latentem prudentiam inscruteris altius delinimentum illud, quod Helena uino miscuit, nõ herba fuit, non ex india succus, sed narrandi opportunitas, quæ hospitem mœroris oblitum flexit ad gaudiũ. Vly-

xis.n.praeclara facinora filio praesente narrabat.

πάντα μὲν οὐκ ἂν ἐγὼ μυθήσομαι οὐδ' ὀνομήνω
ὅσοι ὀδυσσῆος ταλασίφρονος ἦσαν ἄεθλοι
ἀλλ' οἷον τὸ δ' ἔρεξε καὶ ἔτλη καρτερὸς ἀνὴρ
δήμῳ ἐνὶ τρώων ὅτι πάσχετε πήματ' ἀχαιοί.

Ergo paternam gloriã & singula eius facta fortia dicendo, aium filij fecit alacriorẽ, & ita credita est contra mœrorem uino remediũ miscuisse. Quid hoc inquis ad philosophiã? Immo nihil tam cognatum sapientiæ, q̃ locis & temporibus aptare sermones, personarũ quæ adesunt æstimatione in mediũ uocata, Alios.n.relata incitarunt exẽpla uirtutũ, alios beneficiorũ, nonnullos modestiæ, ut & qui aliter agebant, sæpe auditis talibus ad emendationem uenirent. Sic aũt uitijs irretitos, si et hoc in conuiuijs exegerit loquẽdi ordo, feriet philosophia nõ sentientes, ut Liber pater thyrso ferit per obliquationem circunfusæ hederæ latente mucrone, quia non ita profitebitur in conuiuio censorem, ut palam uitia castiget. Cæterũ his obnoxij repugnabunt, & talis erit conuiuij tumultus, ut sub huiusmodi inuitati uideantur edicto.

Quod superest, læti bene gestis corpora rebus
Procurate uiri, & pugnam sperate parari.

Aut ut Homerus breuius & expressius dixit,

Ergo si opportunitas necessariæ reprehensionis emerserit, sic a philosopho proficiscetur, ut & tecta & efficax sit. Quid mirum si feriet sapiens, ut dixi non sentientes, quum interdum sic rep̃hendat ut reprehẽsus hilaretur?

Nec tm̃ fabulis suis, sed interrogationibus quoq; uim philosophiæ nihil ineptum loquentis ostendet. Hanc er/*go nullus hōestus actus, locusue, cœtus nullus excludat, quæ ita se aptat, ut ubiq; sic appareat necessaria, tanq̃ abesse illam nefas fuerit.* Et Auienus, Nouas mihi duas *disciplinas uideris inducere, interrogandi, uel etiam re prehendendi, ut alacritas utrinq; ijs, ad quos sermo ē ex citetur, quū dolor semp rephēsionem uel iustā sequatur.* Vn̄ *hæc quæ leuiter attigisti fac quæso enarrādo planio ra.* Primū inquit Eustachius *hoc teneas uolo, non de ea me reprehensione dixisse, quæ speciem accusationis hēt, sed quæ uituperationis instar est, hoc græci scomma uo/ cant, non minus quidē amarū, q̃ accusatio, si importune profratur.* Sed a sapiēte sic proferretur, ut dulcedie quo *q; non careat,* Et *ut prius tibi de interrogando respon/ deā. Qui uult amœnus ee cōsultor, ea interrogat, quæ sunt interrogato facilia respōsu, & q̄ scit illū sedula exer citatione didicisse.* Gaudet.n.quisquis prouocatur ad do *ctrinā suā in mediū proferendā, quia nemo uult latere qd̄ didicit, maxime si sciētia quā labore quæsiuit cū, pau cis illi familiaris, & plurimis sit incognita, ut de astro nomia, uel dialectica, cæterisq; similibus.* Tunc.n.uidē *tur consequi fructum laboris, quum adipiscūtur occasio nē publicandi q̄ didicerant sine ostentationis nota, qua caret, qui non ingerit, sed inuitatur ut profrat.* Contra *magne amaritudinis est, si coram multis interroges ali quem, quod non optima sciētia quæsiuit.* Cogitur .n. *aut negare se scire, quod extremum uerecundiæ dam/ num putant, aut respondere temere, & fortuito se euen tui ueri, falsiue committere.* Vnde *sæpe nascitur inscitiæ*

proditio,

prodītio, & omne hoc infortunium pudoris sui imputat consulenti. Nec non & qui obierunt maria et terras, gaudent, quum de ignoto multis uel terrarum situ, uel sinu maris interrogantur, libenterq; respondent, & describunt modo uerbis, modo radio loca, gloriosissimum putantes, quæ ipsi uiderint aliorum oculis obijcere. Quid duces & milites, q̃ fortiter a se facta semp dicturiunt, & tñ tacent arrogantiæ metu? Non ne si ut hæc referant inuitentur, mercedem sibi laboris extimant persolutam? remunerationem putantes inter uolentes narrare quæ fecerunt? Adeo aũt id genus narrationum habet quẽdam gloriæ saporẽ, ut si inuidi uel emuli forte præsentes sint, tales interrogationes obstrepẽdo discutiant, & alias inserendo fabulas probibeant illa narrari, quæ solent narranti laudem creare. Pericula quoq; prǽterita uel erumnas penitus absolutas, q euasit, ut referat, gratissime prouocatur. Nam qui adhuc in ipsis uel paululũ detinetur, horret admonitionẽ, & formidat relatum. Ideo Euripides exp̃ssit, adiecit.n. σωθέντα, ut ostenderet post finẽ malorum gratiam relationis incipere. Et poeta noster adijciendo olim, quid nisi post emensa infortunia futuro tpe iuuare dicit memoriam sedati laboris? Forsan & hæc olim meminisse iuuabit. Nec negauerim esse malorum genera, quæ non uult qui ptulit, uel trãsacta meminisse. Nec minus interrogatus offenditur, q̃ quũ in ipsis malis fuit, ut qui carnifices expertus est, & tormenta mẽbrorum, ut qui infaustas pertulit orbitates, uel cui nota quõdam afflicta censoria est. Caue interroges, ne uidearis obijcere. Illũ sæpe si potes ad narrandũ prouoca, qui recitando fauorabiliter exceptus est, uel qui libere & felici

ter legationem peregit, uel qui ab Imperatore comiter, affabiliterq; susceptus est, uel siquis tota penè classe a Piratis occupata, seu ingenio, seu uiribus solus euasit, quia uix implet desyderium loquentis, rerum taliũ, uel longa narratio. Iuuat, si quem dicere iusseris amici sui repẽtinam fœlicitatem, quam sponte non audebat uel tacere uel dicere, modo iactantiæ, modo malitiæ metu. Qui uenatibus gaudet, interrogetur de siluæ ambitu, de ambage lustrorum, de uenationis euentu. Religiosus si adest, da illi referendi copiam, quibus obseruationibus meruerit auxilia deorum, quantus illi cerimoniarum fructus, quia & hoc genus religionis existimant, numinum beneficia non tacere. Adde quia uolunt & amicos se numinibus extimari. Si uero et senex præsens est, habes occasionem, qua plurimum illi contulisse uidearis, si eum interroges, uel quæ ad illum omnino non pertinent. Est enim huic ætati loquacitas familiaris. Hæc sciens Homerus quandam congeriem simul interrogationum Nestori fecit offerri.

Tot loquendi semina interrogando congessit, ut pruritũ senectutis expleret. Et Virgilianus Aeneas gratũ se ad omnia prebens Euandro, uarias illi narrandi occasiões ministrat. Neq;.n. de una re, aut altera requirit, sed singula lœtus Exquiritq;, auditq; uirum monumenta priorum. Et Euander consultationibus captus scitis q̃ multa narrauerit.

Hæc dicentem fauor excepit omnium. Sed mox subiecit Auienus. Vos omnes, qui doctorum doctissimi adestis orauerim, ut hortatu uestro Eustachius, q̃ de scom

mate paulo ante dixerit, animetur aperire. Omnibusq; ad hoc prouocantibus ille contexuit. Præter categoriam quæ est ψόγος. & præter διαβολὴν quæ delatio est, sunt alia duo apud græcos nomina lœdoria, & scōma, quibus nec uocabula latina reperio, nisi forte dicas lœdoriam exprobrationem esse ad directam contumeliam. Scomma enim penè dixerim morsum figuratum, q̄a sæpe fraude uel urbanitate tegitur, ut aliud sonet, aliud intelligas. Nec tñ semper ad amaritudinem pergit, sed nōnunq̄ ijs, in quos iacitur, & dulce est. Quod genus maxime uel sapiens, uel alias urbanus exercet, p̄cipue īter mensas & pocula, ubi facilis est ad iracundiam prouocatio. Nā sicut in præcipiti stantem uel leuis flatus ipellit, ita uino uel infusum, uel aspersum, paruus quoq; dolor incitat in furorē. Ergo cautius in conuiuio abstinendū scommate. q̄d tectam intra se habet iniuriam. Tanto enim pressius hærēt talia dicta, quàm directæ lœdoriæ, ut hami coangulosi quam directi mucrones tenacius infiguntur, maximeq; dicta huiusmodi risum præsentibus mouent, quo uelut assensus genere confirmatur iniuria. Est autem lœdoria huiusmodi, Oblitus ne es quia salsamenta uendebas? scomma autem, quod diximus sæpe contumeliam esse cælatam, tale est. Meminimus quando brachio te emungebas. Nam quum res eadem utrobiq; dicta sit, illud tamen lœdoria est. quod aperte obiectum, exprobratumq; est, hoc scomma, quod figurate. Octauius, qui natu libyus uidebatur, Ciceroni recitanti ait. Non audio, quæ dicis. Ille respondit. Certe solebas bene foratas habere aures. Hoc eo dictum est, quia Octauius libys oriundus dicebatur, quibus mos est au-

rem forare. In eundem Ciceronem Laberius, quum ab eo ad cõsessum nõ reciperetur, dicentem recipere te nisi anguste sederemus, ait ille nimis mordaciter. Atqui sole/bas duabus sellis sedere. obijciens tanto uiro lubricum fi dei. Sed id qđ Cicero dixit, nisi anguste sederemus, scõ/ma est in. C. Cæsarẽ, qui in senatũ passim tã multos ad/mittebat. ut eos. xiiij. gradus capere non possent. Tali er go genere quod fœtum contumeliæ est, abstinendum sa/pienti semper, cæteris in conuiuio est. Sunt alia scõmata minus aspera quasi edẽtatæ belluæ morsus, ut Tullius in consulem, qui uno tm̃ die consulatum peregit. Solent in quit esse flamines diales, modo cõsules diales habemus. Et in eundẽ, Vigilantissimus est consul noster, q in con/sulatu suo somnum nõ uidit. Eidẽq; exprobranti sibi. ꝙ ad eundem consulem nõ uenisset, Veniebam inquit, sed nox me cõprehendit. Hæc & talia sunt, quæ plus urba nitatis, minus amaritudinis hñt, ut sunt & illa de non nullis corporis uitijs aut parꝝ, aut nihil gignẽtia dolo/ris, ut si in caluitiũ cuiusq̃ dicas, uel in nasum, seu curuã erectionẽ, seu socraticam depressionem. Hæc.n.q̃to mino ris infortunij sunt, tanto lenioris doloris. Cõtra oculo/rum orbitas nõ sine excitatione commotionis obijcitur. Quippe Antigonus rex Theocritum chium, de quo iu/rauerat, ꝙ ei parsurus esset, occidit, propter scomma ab eodẽ de se dictum. Quum.n. quasi puniendus ad Anti/gonum raperetur, solantibus eum amicis, ac spẽ pollicẽ tibus, ꝙ omnino clementiam regis experturus esset, quũ ad eius oculos uenisset respondit. Ergo impossibilẽ mi/hi dicitis spem salutis. Erat aũt Antigonus uno orbatus oculo, & importuna urbanitas maledicacem luce pri/

nauit. Nec negauerim philosophos quoq; incurrisse non nunq̃ per indignationem hoc genus scommatis. Nã quũ regis libertus ad nouas diuitias nuper erectus, philosophos ad conuiuium congregasset, & irridendo eorũ minutulas quæstiões, scire se uelle dixisset, cur & ex nigra & ex alba faba pulmentum unius coloris edat. Aridices philosophus indigne ferens, tu nobis inquit absolue, cur de albis & nigris loris, similes maculæ gignantur. Sunt scommata, quæ in superficie hñt speciem contumeliæ, sed interdum non tangunt audientes, quum eadem si obnoxio dicantur exagitant, ut contra sunt, q̃ speciem laudis hñt, et personam audientis efficiunt contumeliæ plenam. De priore prius dicã. Lucius Quintus prætor de prouincia nuP reuerterat, obseruatã qđ mireris Domitiani tẽporis præturæ maxima castitate. Is quũ æger assidenti amico diceret, frigidas se habere manus renidens ille ait, At qui eas de prouincia calidas paulo ante reuocasti. Risit Quintus, delectatusq; est. quippe alienissimus suspitione futurorũ. Contra si hoc diceretur male sibi conscio et sua furta recolenti, exacerbasset auditũ. Critobolum famosæ pulchritudinis adolescentẽ Socrates quum ad comparationem formæ prouocaret, iocabatur, non irridebat. Certe si dicas consumatarum diuitiarum uiro, tibi excito creditores tuos, aut si nimis casto, gratæ sunt tibi meretrices, quia continua eas largitate ditasti, utiq; delectabuntur, scientes his dictis suam conscientiam non grauari. Sicut contra sunt, quæ sub specie laudis exagitant, sicut paulo añ diuisi. Nã si timidissimo dixero, Achilli uel Herculi comparandus es, aut famosæ iniq̃tatis uiro, ego te Aristidi in æq̃tate præpono,

sine dubio uerba laudem sonantia ad notam uituperationis suæ uterq; tracturus est. Eadem scōmata eosdem modo iuuare, modo mordere possunt, pro diuersitate præsentium personarū. Sunt.n. quæ si coram amicis obijciātur nobis, libenter audire possimus, uxore uero seu parentibus, magistris ue præsentibus dici in nos aliquod scōma nolimus, nisi forte tale sit, quod illoꝝ censura libenter accipiat, ut si qs adolescentem corā parētibus uel magistris irrideat, ꝙ insanire possit continuis uigilijs, lectionibusq; nocturnis, aut uxore præsente, ꝙ stulte faciat uxorium se præbēdo, nec ullam elegantiā eligēdo formaꝝ. Hæc.n. & in quos dicuntur, & præsentes hilaritate perfundunt. Cōmendat scōma & conditio dicentis, si in eadem cā sit, ut si alium de paupertate pauper irrideat, si obscure natum natus obscure. Nam Tharsius Amphias quū ex hortulano potens esset, & in amicum quasi degenerē nōnulla dixisset, mox subiecit, sed et nos de eisdē seminibus sumus, & oēs pariter lætos fecit. Illa uero scōmata directa, lætitia eū, in quē dicuntur infundunt, si uirum fortem uituperes, quasi salutis suæ prodigum, & pro alijs mori uolentem, aut si obieceris liberali, ꝙ res suas profundat minus sibi q̄ alijs consulendo. Sic & Diogenes Antisthenē Cynicum magistrū suū solebat ueluti uituperando laudare. Ipse.n. aiebat mendicum me fecit è diuite, & pro ampla domo, in dolio fecit habitare. Melius aūt ista dicebat, q̄ si diceret, gratus illi sum, quia ipse me philosophū & consumatæ uirtutis uirum fecit. Ergo quū unum nomē scōmatis sit, diuersi ꝯtinentur in eo effectus. Ideo apud lacedæmonios inter cætera exactæ uitæ instituta, hoc quoq; exercitij genus

à Lycurgo est institutũ, ut adolescentes & scõmata sine morsu dicere, & ab alijs in se dicta perpeti discerent. Ac siquis eorũ, in indignationem ob tale dictum prolapsus fuisset, ulterius ei in alterum dicere non licebat. Quũ ergo uideas mi Auiene (instituenda est.n. adolescẽtia tua, quæ ita docilis est, ut discenda præcipiat) quum uideas inq̃, anceps omne esse scõmatũ genus, suadeo in conuiuis in quibus lætitiæ insidiabitur ira, ab eiusmodi dictis facessas, & magis qõnes conuiuales uel proponas, uel ipse dissoluas. Quod genus ueteres ita ludicrum nõ putarunt, ut & Aristoteles de ipsis aliqua conscripserit, & Plutarchus, & uester Apuleius. Nec cõtemnendum sit, quod tot philosophantium curam meruit.

Et Prætextatus. Hoc quæstionum genus, quũ & senilẽ deceat ætatem, cur soli iuueni suadetur? Quin agite oẽs qui adestis hæc apta conuiuio fabulemur, nec de cibatu tm̃, sed & si qua de natura corporum, uel alia, præsente maxime Disario nostro, cuius plurimũ ad hoc genus qõnum poterit ars & doctrina conferre, sortiamurq̃; (si uidetur) ut per ordinem unusquisq; proponat quam soluendam existimet quæstiõem. Hic assensi oẽs. Prætextato anteloquium detulerunt, orantes ut quum ipse cœpisset, cæteris ex filo consultationis eius, interrogandi constitueretur exemplum.

Tum ille quæro inquit, utrũ simplex an multiplex cibus digestu facilior sit, qa multos hunc, nõnullos illũ sectantes uidemus. Et est qdẽ superba ac cõtumax, et ueluti sui ostentatrix continentia, contra amœnã se & comem appetẽtia uult uideri. Quũ ergo una cẽsoria sit, delicata altera, scire equidem uelim, quæ seruandæ aptior

fit sanitati. Nec lõge petendus assertor est, quũ Disarius adsit, qui quid cõueniat corporibus humanis nõ minus callet, q̃ ipsa natura fabricæ huius auctor & nutrix. Dicas ergo uelim, qd de hoc quod quæritur medicinæ ratio persuadeat. Si me Disarius inquit aliqs ex plebe imperitorum de hac quæstione cõsuluisset, quia plebeia ingenia magis exemplis q̃ ratione capiuntur, admonuissẽ illum contentus forem institutionis pecudum, quibus si simplex & uniformis cibus sit, multo saniores sunt corporibus humanis, & inter ipsas illæ morbis implicantur, qbus (ut altiles fiant) offæ cõpositæ & quibusdam condimentis uariæ farciuntur. nec dubitaret posthac, quum aduertisset animalibus simplici cibo utentibus familiarem sanitatem, ægrescere aũt quæ saginantur, & cõposita uarietate crudescere. Fortasse illum attentiorẽ exemplo altero fecissem, ut consideraret nullũ unq̃ fuisse medicorum circa curas ægrescentium tam audacis negligentiæ, ut febrienti uariũ & non simplicẽ cibum daret. Adeo ꝯstat q̃ facilis digestu sit uniformis alimonia, ut ei uel cũ infirma est natura, sufficiat, nec tertiũ defuisset exemplũ, ita esse uitandam ciboꝝ uarietatẽ, ut uaria solent uina uitari. Quis.n. ambigat, eũ qui diuerso uino utitur, in repentinã ruere ebrietatem? nec dum hoc potus copia postulante? Tecum aũt Vecti, cui soli perfectionem disciplinarũ omnium cõtigit obtinere, nõ tam exẽplis, q̃ rõne tractandũ est, quæ & me tacente clãte esse non poterit. Cruditates eueniunt, aut qualitate succi, in quẽ cibus uertitur, si non sit aptus humori, qui corpus obtinuit, aut ipsius cibi multitudine, non sufficiente natura ad omnia quæ cõgesta sunt concoquenda. Ac primũ de

succi qualitate uideamus. qui simplicē cibū sumit, facile
quo succo eius corpus uel iuuetur, uel grauetur, usu do-
cente cognoscit. Nec.n. ābigit cuius cibi q̄litate possessus
sit, quū unū sumpserit, & ita fit, ut noxa cuius cā dep̄
hēsa est, facile uitetur. Qui aūt multiplici cibo alitur, di
uersas patitur qualitates ex diuersitate succo℞. Nec ꝯcor
dāt hūores ex materiæ uarietate nascentes, nec efficiūt li
quidum purū ue sanguinē, in quem iecoris ministerio
uertuntur, & in uenas cū tumultu suo transeunt. Hinc
morbo℞ scaturigo, qui ex repugnantium sibi humo℞ di-
scordia nascuntur. Deinde qa non omniū qui esui sunt,
una natura est, nō omnia simul coquuntur, sed alia cele
rius, tardius alia, & ita fit ut digestionū sequentium or
do turbetur. Neq;.n. cibi quē sumimus, una digestio est,
sed ut corpus nutriat, quattuor patitur digestiones, qua
rum unam oēs, uel ipsi quoq; hebetes sentiunt, alias oc-
cultior rō deprehendit. Quod ut omnibus liqueat, pau
lo altius mihi cā repetenda est. Quattuor sunt in nobis
uirtutes, quæ administrandā alimoniā receperunt. Qua
rum una dicitur καθεκτικὴ quæ deorsum trahit ciba-
ria ꝯfecta mandibulis. Quid .n. tam crassam materiam
per fauciū angusta fulciret, nisi eā uis naturæ occultior
hauriret? Hausta uero nō continuo lapsu per oē corpus
succedētibus sibi foraminibus peruiā ad imum usq; de-
scēdunt, et talia qualia accepta sunt, egerūtur, sed salu
tare officium digestionis expectant. Secundæ hoc cura
uirtutis est, q̄ græci, quia retentatrix est uocant κατα-
δεκτικὴν. Tertia qa cibum in aliud ex alio mutat, uo-
catur ἀλλοιωτικὴ. Huic obsequūtur oēs, qa ipsa dige
stionibus curat. Ventris.n. duo sunt orificia. Quorū su-

perius erectum recipit deuorata, & in follē uentris re/condit. Hic est stomachus qui paterfamilias dici meruit, quasi omne animal solus gubernans. Nā si ægrescat, uita in ancipiti est, titubante alimoniæ meatu, cui natura tanq̄ rōnis capaci uelle ac nolle contribuit. Inferius uero demissum intestinis adiacentibus inseritur, & inde uia est egerendis. Ergo in uentre fit prima digestio uirtute ἀλλοιωτικὴ in succum uertente qcqd acceptum est, cuius fæx retrimenta sunt. quæ per intestina inferiore orificio tradente labūtur, & officio quartæ uirtutis, cui ἀποκριτικὴ nomē est, procuratur egestio Ergo postq̄ in succū cibus reformatur, hic iam iecoris cura succedit. est aūt iecur concretus sanguis, & ideo habet natiuū calorem, qui confectū succum uertit in sanguinē. Et sicut cibū in succum uerti prima est, ita succum transire in sanguinem, secunda digestio est. Hunc calor iecoris administratū per uenarū fistulas in sua quæq; mēbra dispergit parte quæ ex digestis frigidissima est in lyenem refusa, qui ut iecur caloris, ita ipse frigoris domicilium est. Nā ideo oēs dexteræ partes ualidiores sunt, & debiliores sinistræ, qa has regit calor uisceris sui, illæ contagiōe frigoris sinistra obtinentis hebetantur. In uenis aūt & arterijs, quæ sunt receptacula sanguinis & spūs, tertia fit digestio. Nā acceptum sanguinē quodā modo defæcant, & quod in eo aquosum est, uenæ in uesicā refundunt, liquidum uero purūq; & altilem sanguinē singulis totius corporis mēbris ministrant. Et ita fit, ut cum cibum solus uenter accipiat, eius alimonia dispersa per uniuersos mēbrorum meatus, ossa quoq; & medullas & ungues nutriat, & capillos. Et hæc est quarta digestio,

quæ in singulis mēbris fit, dū quod unicuiq; membro datum est, ipsi mēbro fit nutrimentum. Nec tñ *huic totiens defæcato retrimenta sua desunt, quæ quū mēbra omnia in sua sunt sanitate, per occultos euanescūt meatus.* Si *qua uero pars corporis ægrescat, in ipsam quasi infirmiorē ultima illa q̄ diximus retrimenta labuntur.* Et *hinc nascūtur morboꝝ causæ quæ* ῥεύματα *medicis uocare mos est.* Si.n. *fuerit ultimi succi iusto uberior multitudo, hanc à se repellit pars corporis illa, q̄ sanior est, & sine dubio labitur in infirmā, quæ uires nō habet repellendi.* Vnde *& alieni receptio distendit locū, in quē ceciderit, et hinc creātur dolores.* Hæc *est ergo triplex cā uel podagræ, uel cuiuslibet ex ꝯfluentia morbi.i. multitudo humoris, fortitudo mēbri à se repellentis, & recipientis infirmitas.* Quū *igitur asseruerimus, quatuor in corpe fieri digestiones, quaꝝ altera pendet ex altera, & si præcedens fuerit impedita, nullus fit sequēns effectus, recurramus animo ad illā primam digestionem, quæ in uentre conficitur, & inuenietur qd impedimēti ex multiformi nascatur alimonia.* Diuersoꝝ.n. *ciborū diuersa natura est, & sunt qui celerius, qui tardius digeruntur.* Quū *ergo prima digestio uertitur in succum, qa non simul accepta omnia uertuntur, quod prius uersum est, dum alia tardius uertuntur, acescit, & hoc sæpe ēt eructando sentimus.* Alia *quoq; quibus tarda digestio est, uelut ligna humida, quæ urgente igne fumum de se creant, sic illa imminente igne naturæ, fumant dum tardius coquūtur, siquidem nec hoc sensum eructantis euadat.* Cibus *autē simplex nō habet controuersam morā, dū in simplicē simul succum uertitur.* Nec *digestio ulla*

turbatur, dũ omnes sibi stata momentorũ dimensione sucæ cedunt. Siqs aũt (quia nihil impatientius imperitia) rationes has dedignetur audire, extimans nõ impediri digestionem nisi sola ciborũ multitudine, nec uelit de qualitate tractare, hic quoq; multiformis alimonia deprehẽditur cã morborũ. Nam pulmentorũ uarietas recipit uaria condimenta, quibus gula ultra q̃ naturæ necesse est. lacessitur, & fit inde congeries, dum pruritu desiderij amplius, uel certe de singulis parua libantur. Hinc Socrates suadere solitus erat illos cibos potusue uitandos, qui ultra sitim famemue sedandã producũt appetentiã. Deniq; uel propter hoc edẽdi uarietas repudietur, quia plena est uoluptatis, à qua serijs studiosis cauendum est. Quid.n. tam ɔtrariũ, q̃ uirtus & uoluptas? Sed modũ disputationi facio, ne uidear hoc ipsum in quo sumus (licet sobrium sit) tñ qa uariũ est, accusare conuiuium.

Hæc quũ Prætextato & cæteris prona assensiõe placuissent. Euãgerus exclamauit nihil tam indignum toleratu, q̃ q̧ aures nostras græca lingua captiuas tenet, & uerborũ rotunditati assentire cogimur circunuenti uolubilitate sermõis, quia ad extorquendam fidem agit in audientes tyrannũ. Et quia his loquẽdi labyrinthis impares nos fatemur, age Vecti hortemur Eustachiũ, ut recepta contraria disputatione, quicquid pro uario cibo dici potest, uelit cõmunicare nobiscũ, ut suis telis lingua uiolenta succumbat, & græcus græco eripiat hũc plausum, tanquã cornix cornici oculos effodiat. Et Symmachus, Rem iocundam Euangele amarius postulasti. Audire enim contra tam copiose & eleganter inuenta, res est quæ habeat utilem uoluptatem, sed non tanquã in ge

nijs insidiantes & gloriosis tractatibus inuidentes hoc debemus expetere. Nec abnego potuisse me quoq; tanq̃ palinodiam canere. Est enim rethorica prælusio, cõmunes locos in utramuis partem inuentorum alternatione tractare. Sed quia facilius græcorum inuentionibus à græcis forte alijs relata respondent, te Eustachi oramus omnes, ut sensa & inuenta Disarij contrarijs repellẽdo, in integrum restituas exauctoratum conuiuioꝝ leporẽ. Ille diu hoc à se officiũ depcatus, ubi tot impellentiũ procerum quibus obuiandum nõ erat, hortatui succubuit.

Bellum inquit duobus mihi amicissimis cogor indicere. Disario & continentiæ. Sed ab auctoritate uestra tanq̃ ab edicto in p̃toris ĩpetrata uenia, gulæ patronũ (quia necesse est) profitebor. In primo speciosis magis q̃ ueris penes nos Disarius exẽplis ut docebitur, nostri cœpit ingenium. Ait enim pecudes uti simplici cibo, & ideo expugnari difficilius earum q̃ hominum, sanitatem. Sed utrunq; falsum probabo. Nam neq; simplex est animalibus mutis alimonia, nec ab illis quã à nobis morbi remotiores. Testatur unum uarietas pratorũ quæ depascuntur, quibus herbæ sunt amaræ pariter & dulces, aliæ succum calidum, aliæ frigidum nutrientes, ut nulla culina possit tã diuersa cõdire, q̃ in herbis natura uariauit. Notus est omnibus Eupolis inter elegantes habendus ueteris comœdiæ poetas. Is in fabula quæ inscribitur æges, inducit capras de cibi sui copia in hæc se uerba iactantes, βοσκόμεσθ' ὕλης ἀπὸ παντοδαπῆς. Videtur ne uobis ciborum ista simplicitas, ubi tot enumerantur uel arbusta uel frutices, non minus succo diuersa q̃ nomine? Quod autem non facilius morbis homi-

nes, quam pecudes, occupentur, Homero *teste contentus sum, qui pestilentiam refert a pecudibus esse inchoatã, quando morbus anteq̃ in homines posset irrepere, facili us captis pecoribus incubuit.* Sed & *quanta sit mutis animalibus infirmitas, uitæ breuitas indicio est.* Quid *.n. eorum quibus noticia nobis in usu est, potest annos hominis æquare? nisi recurras forte ad ea, quæ de cor/ uis, atq; cornicibus fabulosa dicuntur. Quos tñ uidemus omnibus inhiare cadaueribus, uniuersisq; seminibus in sidiari, fructus arboꝝ persequi.* Nam *non minus edacita tis habent, q̃ de longeuitate eoꝝ opinio fabulatur.* Secun *dũ (si bene recordor) exẽplum est, solere medicos ægris simplicẽ cibũ offerre. nõ uariũ, quum hunc offeratis (ut opinor) non quasi digestu faciliorẽ, sed quasi minus ap/ petendum, ut horrore uniformis alimoniæ, edendi desi derium languesceret, quasi multis concoquendis per in firmitatẽ non sufficiente natura.* Ideo *si quis ægrescentiũ, uel de ipso simplici amplius appetat. subducitis adhuc desideranti.* Ideo *uobis commento tali non qualitas, sed modus queritur.* Quod *aũt in edendo sicut in potando suades uaria uitari, habet latentis captionis insidias, qa nomine similitudinis coloratur.* Cæteꝝ *longe alia cibo/ rum ratio est.* Quis *.n. unq̃ edendo plurimum mentem sauciatus est, quod in bibẽdo contingit.* Fartus *cibo, sto/ macho uel uentre grauatur, infusus uino fit similis insa no* Opinor, *quia crassitudo cibi uno in loco permanens expectat administrationem digestionis,* & *tunc demũ membris sensim confrctus illabitur, potus ut natura leui/ or mox altum petit,* & *cerebrum, quod in uertice loca/ tũ est ferit, fumi calentis aspergine,* & *ideo uaria uina*

forem.

nitantur, ne res quæ ad possidendũ caput repentina est. calore tam diuerso q̃ subito cõsilij sedẽ sauciet. Quod æq; in cibi uarietate metuendũ, nulla similitudo, ratio nulla ꝑsuadet. In illa uero disputatione, qua digestionũ ordi/nẽ sermone luculento & uario digessisti, illa oĩa quæ de natura humani corporis dicta sunt, & nihil nocẽt propositæ questiõi, et eloquẽter dicta nõ abnego. Illi soli nõ assentior, q̄ succos uarios de ciboꝝ uarietate ꝯfectos dicis contrarios eẽ corporibus, quũ corpora ipsa de cõtrarijs qualitatibus fabricata sint. Ex calido. n. & frigido, de sicco & humido constamus. Cibus uero simplex cui ad/est, succum de se unius qualitatis emittit. Scimus autem similibus similia nutriri. Dic quæso unde aliæ tres qualitates corporis nutrientur? Singula autem ad se similitudinem sui rapere testis est Empedocles, qui ait.

Te autem sæpe audio Hippocratis tui uerba cum admi/ratione referentem.

Ergo si homo nõ unũ, nutriẽdus est nõ ex uno. Nã & deus oĩum fabricator, aerẽ, quo circũfundimur, & cuius spiramus haustu, nõ simplicẽ uoluit habere qualitatẽ, ut aut frigidus sit semp, aut caleat, sed nec ꝯtinuæ siccitati, nec ꝑpetuo eũ addixit humori, quia una nos non poterat qualitate nutrire de ꝑmistis quatuor fabricatos. Ver ergo calidũ fecit, & humectum. Sicca est æstas & callida. Autumnus siccus & frigidus. Hyems hũida pariter & frigida ẽ. Sic & elementa quæ sunt nostra principia, ex diuersitatibus etiã ipsa constant et nos nutriũt.

Est.n.ignis calidus & siccus. Aer humectus et calidus. Aqua similiter humecta & frigida. Terra frigida pariter & sicca. Cur ergo nos ad uniformem cibum redigis quum nihil nec in nobis, nec circa nos, nec in ijs, de quibus sumus uniforme sit? Quod aũt acescere, uel nõnunquã fumare in stomacho cibum, uis assignare uarietati, ut credamus pronuncies oportet, aut semper eum, qui uario cibo utitur hæc pati, aut nunquã illum pati, qui simplicem sumit. Si uero & qui mensa fruitur copiosa hoc uitium sæpe non sentit, & qui se uno cibo afficit, sæpe sustinet quod accusas, cur hoc uarietati, & nõ modo edacitatis assignas? Nam & de simplici auidus noxam patitur cruditatis, & in uario moderatus digestionis cõmodo fruitur. At inquies, ipsa immoderatio ex cibo℞ uarietate nascitur, titillãte gula, & ad assumenda plura quã necesse est prouocante. Rursus ad ea, quæ iã dixi reuoluor, cruditates de modo, non de qualitate prouenire. Modũ .n.seruat, qui sui potens est. Et in mensa sicula uel asiana excedit impatiens, etiam si solis oliuis aut olere uescatur. Et tñ ille copiosus, si moderationem tenuit, sanitatis compos est, contra insanus fit ille, cui merus sal cibus ẽ, si hoc ipsum uoraciter inuaserit. Postremo si in his, quã sumimus uarietatem noxiã putas, cur potionum remedia, quæ per hos humanis uisceribus infunditis, ex tam contrarijs, ac sibi repugnantibus mista cõponitis? Succo papaueris admiscetis euphorbium, mandragoram, aliasq; herbas conclamati frigoris pipere tempatis. Sed nec mõstruosis carnibus abstinetis, inserentes poculis testiculos castorum, & uenenata corpora uiperarum, quibus admiscetis quicquid nutrit India. quicquid deuehitur her-
barum

batum, quibus creta generosa est. Quum ergo ad custodiā uitæ hoc faciant remedia, quod cibus, siquidem illa eam reuocent, iste contineat, cur illis prouidere uarietatem laboras? istis squalorem uniformitatis adijcis? Post omnia in uoluptatem censura cothurnati sermonis inuectus es, tanq̃ uoluptas uirtuti semper inimica sit, et nō quum in luxum spreta mediocritate prolapsa ē. Quid enim agit ipse seruus, non edendo nisi cogente fame, nec potando præter sitim, nisi ut de utroq; capiat uoluptatem? Ergo uoluptas non mox nomine ipso infamis est, sed fit modo utendi uel honesta uel arguēda. Parum est. Si accusata sit, & non etiam laudetur uoluptas. Nā cibus qui cum uoluptate sumitur, desiderio tractus in uetrem reconditur patula expectatione rapientem, et dum animose fruitur, mox eum concoquit. Quod non ex æquo cibis euenit, quos nulla sui dulcedo cōmendat. quid ergo accusas uarietatem quasi gulæ irritamentum? quum salus sit hominis, uigere appetentiam, qua deficiēte languescit, & periculo fit propior. Nam sicut in mari gubernatores uento suo, etiam si nimius sit, contrahendo in minorem modum uela præteruolant, & flatum quum maior est coercent, sopitum uero excitare nō possunt, ita & appetentia cum titillatur & crescit, rationis gubernaculo temperatur. Si semel ceciderit, animal extinguitur. Si ergo cibo uiuimus, & cibum appetentia sola cōmendat, elaborādum nobis est commento uarietatis, ut hæc semper prouocetur, quum præsto sit ratio, quæ intra moderationis suæ terminos temperetur. Memineritis tamen lepido me conuiuio adesse, non anxio. Nec sic admitto uarietatem, ut luxum probem, ubi quærūtur æsti

næ niues, & hybernæ rosæ. Et dũ magis ostentui, q̃ usui seruitur, siluarũ secretum omne lustratur, & peregrina maria sollicitantur. Ita enim fit, ut etiam si sanitatem sumentium mediocritas obseruata non sauciet, ipse tamen luxus morum sit ægritudo.

His fauorabiliter exceptis, Disarius, obsecutus es, inquit, Eustachi dialecticæ, ego medicinæ. Qui uolet eligere sequenda, usum consulat, et quid sit utilius sanitati experientia docebit. Post hæc Flauianus. & alios quidem medicos idem dicentes semp audiui, uinum inter calida censendum. sed & nunc Eustachius quũ cãs ebrietatis attingeret, p̃dicabat uini calorẽ. Mihi aũt sæpe hoc mecum reputanti uisa est uini natura frigori propior q̃ calori, & in mediũ profero, quibus ad hoc extimandũ trahor, ut uestrũ sit de mea extimatione iudiciũ. Vinũ quantum mea fert opinio, sicut natura frigidum ẽ, ita capax, uel ẽt appetens caloris fit, quum calidis fuerit admotũ. Nã & ferrũ quũ tactu sit frigidum, ψυχρὸν χαλκὸν νώλουις, si tñ solem pertulerit, concalescit, & calor ad uena natiuum frigus expellit. Hoc utrum ita esse ratio p suadeat requiramus. Vinum aut potu interioribus conciliatur, aut fotu. Vt superficiem curet adhibetur, quum infunditur cuti. quũ frigidũ sit, nec medici inficias eunt calidũ tamen in interioribus prædicant, quum nõ tale descendat, sed admistum calidis concalescat. Certe rñdeant uolo, cur stomacho in lassitudinem degeneranti, ad instaurandas constrictione uires offerant ægrescenti uinũ, nisi frigore suo lassata cogeret, & colligeret dissoluta. Et quum lasso (ut dixi) stomacho nil adhibeãt calidum, ne crescat ulterius lassitudo, a uini potu non pro

hibent, defectum in robur hac curatione mutantes. Da/bo aliud indiciũ accidentis uino q̃ ingeniti caloris. Nã siquis aconitum nesciens hauserit, non nego haustu eũ meri plurimũ, solere curari. Infusum enim uisceribus tra hit ad se calorem, & ueneno frigido quasi calidum iã repugnat. Si uero aconitum ipsum cum uino tritum po/tui datum sit, haurientem nulla curatio a morte defen/dit. Tunc.n.uinum natura frigidum admistione sui fri gus auxit ueneni. Nec in interioribus iam calescit, q̃a non liberum, sed admistum alij, immo in aliud uersum descendit in uiscera. Sed & sudore nimio uel laxato uẽ tre defessis uinum ingerit, ut in utroq; morbo ꝯstringat meatus. Insomnem medici frigidis oblinunt, modo pa/paueris succo, modo mandragora uel similibus, in q̃bus est & uinum. Nam uino somnus reduci solet, quod nõ nisi ingentis frigoris testimonium est. Deinde omnia ca lida uenere prouocant, & semen excitant, & generatio ni fauent. Hausto aũt mero plurimo, fiunt uiri ad coitũ pigriores. Sed nec idoneum conceptioni ferunt, quia ui ni nimietas ut frigidi, facit semen exile uel debileq;. Hoc uero uel manifestissimam extimationis meæ habet asser tionem, ꝙ quæcunq; nimium algentibus, eadem contin gunt ebrijs, fiunt enim tremuli pallidi graues & saltu tumultuantis spiritus. Artus suos & membra quatiun tur. Idem corporis torpor ambobus, eadem linguæ titu batio. Multis etiam morbus ille, quẽ παράλυσιν græ ci uocant, sic ni uio uino, ut multo algore contingit. Re spice etiã, q̃ genera curationũ adhibeantur ebrijs. Nõne cubare sub multis opimentis iubẽtur ut extinctus calor

refoueatur? non & ad calida lauacra ducuntur? non illis unctionum tepore calor corporis excitatur? Postremo qui fiunt crebro ebrij, cito senescunt. Alij ante tēpus competentis ætatis uel caluitio, uel canicie insigniuntur, quæ non nisi inopia caloris eueniunt. quid aceto frigidius, quod culpatum uinum est? Solum enim hoc ex omnibus humoribus crescentem flammam uiolenter extinguit, dum per frigus suum calorem uincit elementi. Nec hoc prætereo, ꝙ ex fructibus arborum illi sunt frigidiores, quorum succus imitatur uini saporem, ut mala seu simplicia, seu granata, seu cydonia, quæ cotonea uocat Cato. Hoc ideo dixerim, ꝙ me sæpe mouit & exercuit mecum disputantem, quia in medium proferre uolui quid de uino extimauerim sentiendum. Ceterum cōsultationem mihi debitam non omitto. Te.n. Disari conuenio, ut quod quærendum mihi occurrit absoluas, Legisse apud græcum philosophum memini (ni fallor) ille Aristoteles fuit, in libro, quem de ebrietate composuit. Mulieres raro in ebrietatem cadere, crebro senes, nec causam, uel huius frequentiæ, uel illius raritatis adiecit. Et quia ad naturam corporum tota hæc quæstio pertinet, quam nosse & industriæ tuæ & professionis officiū est uolo te causas rei, quam ille sententiæ loco dixit, si tamen philosopho assentiris, aperire.

Tum ille, recte & hoc Aristoteles ut cætera, nec possum non assentiri uiro, cuius inuentis nec ipsa natura dissentit. Mulieres inquit raro inebriātur, crebro senes. Rationis plena gemina ista sententia. et altera pēdet ex altera. Nā quū didicerimus qd mulieres ab ebrietate defendat, iā tenemus qd senes ad hoc frequenter ipellat. Con

trariā.n.naturā sortita sunt muliebre corpus, & corpus senile. Mulier humectissimo ē corpore. Docet hoc & leuitas cutis & splendor, docent præcipue assiduæ purgationes superfluo exonerantes corpus humore. Quum ergo epotum uinū in tam largū ceciderit humorē, uim suā pdit, & fit dilutius, nec facile cerebri sedē ferit, fortitudine eius extincta. Sed & hæc ratio iuuat sententiæ ueritatē, ꝙ muliebre corpus crebris purgationibus deputatū, pluribus ꝯsertū foraminibus, ut pateat in meatus, & uias pbeat humori in egestionis exitū ꝯfluenti. Per hæc foramina uapor uini celeriter euanescit. Cōtra senibus siccū corpus est, quod probat asperitas & squalor cutis. Vñ et hæc ætas ad fletū fit difficilior, qđ est indiciū siccitatis. Intra hos uinū nec patitur contrarietatē repugnātis humoris, & integra ui sua adhæret corpori arido, et mox loca tenet, quæ sapere hoī ministrant. Dura quoqꝫ eē senū corpora nulla dubitatio est, & iō ēt ipsi naturales meatus in mēbris durioribus obserātur, et hausto uino exhalatio nulla cōtingit, sed totū ad ipsam sedē mētis ascēdit. hinc fit ut et sani senes malis ebrioꝝ laborēt, tremore mēbroꝝ, linguæ titubātia, abūdātia loquēdi, iracūdiæ ꝯcitatione, qbus tā subiacēt iuuenes ebrij, q̄ senes sobrij. Si ergo leuē ptulerint ipulsum uini, nō accipiunt hæc mala, sed incitant, qbus ætatis rōne iā capti sunt.

Probata oibus Disarij disputatione subiecit Symmachus

Vt spectata est tota rō, quā de muliebris ebrietatis raritate Disarius inuenit, ita unū ab eo ptermissum ē, nimio frigore, quod in eaꝝ corpore est, frigescere haustū uinū & ita debilitari, ut uis eius quæ elanguit, nullū calorē possit, de quo nascitur ebrietas excitare.

AD hæc horus, Tu uero Symmache frustra opinaris frigidam mulierum esse naturam, quã ego calidiorem uirili (si tibi uolenti erit) facile probabo. Humor naturalis in corpore, qñ ætas transijt pueritiam, fit durior, & acuitur in pilos. Ideo tunc & pubes & genæ & aliæ partes corporis uestiuntur. Sed in muliebri corpore hũc humorem calore siccãte fit inopia pilorum, & ideo in corpore sexus huius manet cõtinuus splendor & leuitas est. Est & hoc in illis indicium caloris, abũdantia sanguinis cuius naturæ feruor est. Qui ne urat corpus si insidat, crebra purgatione subtrahitur. Quis ergo dicat frigidas? quas nemo potest negare plenas caloris, quia sanguinis plenæ sunt? Deinde licet urendi corpora defunctorum usus nostro sæculo nullus sit, lectio tamen docet eo tempore, quo igni dari honor mortuis habebatur, si quando usu uenisset, ut plura corpora simul incenderẽtur, solitos fuisse funerum ministros denis uirorum corporibus adijcere singula muliebria, & unius adiutu, quasi natura flamei, & ideo celeriter ardentis, cætera flagrabant. Ita nec ueteribus calor mulierum habebatur incognitus; Nec hoc tacebo, quum calor semper generationis causa sit, fœminæ ideo celerius q̃ pueri fiunt idoneæ ad generandum, quia calent amplius. Nam & secundum iura publica duodecimus annus in fœmina, & quatuordecimus in puero definit pubertatis ætatem. Quid plura? Nõne uidemus mulieres qñ nimiũ frigus est, mediocri ueste cõtentas, nec ita operimẽtis plurimis inuolutas, ut uiri solẽt. s. naturali calore, contra frigus quod aer ingerit, repugnante.

Responsio ad prædicta.

AD hæc renidens Symmachus. Bene inquit Horus noster tentat uideri orator ex cynico, qui in cõtrariũ uertit sensus, quibus põt muliebris corporis frigus probari. Nã qđ pilis, ut uiri nõ obsidentur, inopia caloris est. Calor est.n. qui pilos creat. Vnde et eunuchis desunt, quorũ naturam nullus negauerit frigidiorem uiris. Sed & in corpore humano illæ partes maxime uestiuntur, quibus amplius inest caloris. Leue aũt est mulierũ corpus, quasi naturali frigore denseatur. Comitatur enim algorem densitas, leuitas densitatem. Quod uero sæpe purgantur, non multi sed uitiosi humoris indicium est. Indigestum est.n. & crudũ quod egeritur, & quasi infirmũ effluit, nec habet sedem, sed natura quasi noxium & magis frigidũ pellitur. Quod maxime probatur, quia mulieribus quum purgantur, etiam algere contingit. Vnde intelligitur frigidum esse quod effluit, & ideo in uiuo corpore nõ manere quasi inopia caloris extinctũ. Quod muliebre corpus iuuabat ardentes uiros, non caloris erat, sed pinguis carnis & oleo similioris, quod nõ illis contingeret ex calore. Quod cito admonetur generationis, nõ nimij caloris, sed naturæ infirmioris est, ut exilia poma celerius maturescũt, robusta serius. Sed si uis intelligere in generatione ueram rõnem caloris, considera uiros longe diutius perseuerare in generando, q̃ mulieres in pariendo. Et hæc tibi sit indubitata probatio in utroq; sexu, uel frigoris uel caloris. Nã uis eadẽ in frigidiore corpore celerius extinguitur, in calidiore diutius pseuerat. Qđ frigus aeris tolerabilius uiris ferunt, facit hoc frigus suum. Similibus enim similia gaudet. Ideo ne corpus earũ frigus horreat, facit cõsue-

tudo naturæ, q̃ sortitæ sunt frigidiorem. Sed de his singu li ut uolunt iudicent. Ego uero ad sortem consulendi ue nio, & quod scitu dignum extimo, ab eodem Disario quæro & mihi usq; ad effectum nimio amico, & cũ in cæteris tum in his optime docto. Nuper in Tusculano meo fui, cum uindemiales fructus pro annua solẽnitate legerentur. Erat uidere permistos rusticis seruos haurire uel de expresso, uel de spõte fluente mustũ, nec tñ ebrie tate capi. Quod in illis præcipue admirabar, quos im pelli ad insaniã paruo uino nouerã. Quæro quæ rõ de musto ebrietatem, aut tardam fieri faciat, aut nullam.

AD hæc Disarius, Omne qđ dulce est cito satiat, nec diuturnam desiderij sui fidem tenet. sed in locum satietatis succedit horror. In musto autẽ sola dulcedo est, suauitas nulla. Nam uinum cum in in fantia est dulce, quñ pubescit, magis suaue q̃ dulce est. Esse autem harum duarum rerum distantiam certe Ho merus testis est, qui ait,

Vocat.n. mel dulce, & uinum suaue. Mu stum igitur quum necdum suaue est, sed tantummodo dulce, horrore quodam tantum sumi de se non patitur, quantum sufficiat ebrietati. Addo aliud naturali rõne, ebrietati dulcedinem repugnare, adeo ut medici eos qui usq; ad periculum distenduntur, uino plurimo cogant uomere, & post uomitum contra fumum uini qui remã sit in uenis, panem offerunt melle illitum, & ita hominẽ ab ebrietatis malo dulcedo defendit. Ideo ergo non ine briat mustũ, in quo ẽ sola dulcedo. Sed & hoc idonea ratione descẽdit, q musum graue est, & flatus et aquæ

permixtione & pondere suo cito in intestina delabitur, ac profluit, nec manet in locis obnoxijs ebrietati. Delapsum uero relinqt sine dubio in hoie ambas qualitates naturæ suæ, quarũ altera in flatu, altera in aq̃ substantia est. Sed flatus quidẽ quasi æque põderosus in ima delabitur, aquæ uero qualitas non solum ipsa non impellit in insaniam, sed & si qua uinalis fortitudo in homine reside dit, hanc diluit & extinguit. Inesse aũt aquam musto uel hinc docetur, ꝙ quũ in uetustatẽ procedit, fit mensura minus, sed acrius fortitudine, qa exhalata aqua qua molliebatur, remanet uini sola natura cũ fortitudine sua libera, nulla diluti humoris permistione mollita.

Post hæc Furius Albinus. Ego quoque pro uirili portione Disarium nostrum in exercitum nõ relinquo. Dicas quæso quæ causa difficile digestu facit insitium, quod ab insectione insitiũ dictum, amissione enim litteræ, postea quod nunc habet nomen obtinuit, quum multum in eo digestionem futuram iuuerit tritura tam diligens, & quicquid graue erat carnis assumpserit, consumationemq́; eius multa ex parte confecerit. Et Disarius. Inde hoc genus cibi difficile digeritur, unde putas ei digestionem ante prouisam. Leuitas enim quam tritura præstitit, facit ut innatet udo cibo, quem in medio uentris inuenerit, nec adhæreat cuti uentris, de cuius calore digestio promouetur, sic & mox tritum atq; firmatum, quum in aquam cõijcitur natat. Ex quo intelligitur, ꝙ idem faciens in uentris humorem subducit se digestionis necessitati, & tam sero illic coquitur, q̃ tardius conficiuntur quæ uapore aquæ q̃ quæ igne soluuntur. Deinde dum instantius teritur, multus ei flatus

inuoluitur, qui prius in uentre consumendus est, ut tum demum conficiatur quod remansit de carne iam liberū.

HOc quoq; scire habeo Furius inquit, quæ facit causa nonnullos carnes ualidiores facilius digerere q̃ tenues. Nam quum cito coquāt offas bubulas, in asperis piscibus coquendis laborant. In his Disarius ait. Huius rei auctor est nimia in homine uis caloris, quæ si idoneam materiem suscipit, libere cōgreditur, & cito eam in concertatione consumit. Leuē modo præterit ut latentem, modo in cinerem potius q̃ in succum uertit, ut ingentia robora in carbonum frusta lucentia igne uertūtur, Paleæ si in ignem ceciderint, mox solum de eis cinerem restat uideri. Habes & hoc exemplum nō dissonum, q̃ potentior mola ampliora grana confringit, integra illa quæ sunt minutiora transmittit. Vento nimio abies aut quercus auellitur, cannam nulla facile frangit procella.

Quūq; Furius delectatus enarrantis ingenio plura uellet interrogare, Cecinna se Albinus obiecit. Mihi quoq; desiderium est habendi paulisper negocij cū tam facunda Disarij doctrina. Dic oro te inquit, quæ facit cā, ut sinapi et piper si apposita cuti fuerint, excitēt uulnus, & loca perforent, deuorata uero nullam uentris corpori inferant læsionem. Et Disarius. Species inquit & acres & calidæ superficiem cui apponuntur, exulcerant, quia integrā uirtute sua sine alterius rei admistione utuntur ad noxiam. Sed si in uentre recepta sint, soluitur uis earum uentralis humoris alluuione, qua fiūt dilutiores. Deinde prius uertuntur in succum uentris calore, q̃ ut integra possint nocere.

Cecinna subiecit. Dum de calore loquimur, admoneor rei, quam semper quæsitu dignam putaui. Cur in ægypto quæ regionum aliarum calidissima est, uinum nõ calida, sed penè dixerim frigida uirtute nascatur. Ad hoc Disarius, Vsu tibi Albine cõpertum est aquas quæ uel de altis puteis, uel de fontibus hauriuntur, fumare hyeme æstate frigescere. Quod fit non alia de causa, nisi ꝙ aere, qui nobis circũfusus est, propter tp̃is ratiõem calente, frigus in terrarum ima demergitur, & aquas inficit, quarum in imo est scaturigo. Et contra quum hyemem aer præfert, calor in interiora demergens aquis in imo nascentibus dat uaporem. Quod ergo ubiq; alternatur uarietate temporis, hoc in ægypto semper est, cuius aer semper est in calore. Frigus.n.ima petens, uitium radicibus inuoluitur, & talem dat qualitatem succo inde nascenti. Ideo regionis calidæ uina calore caruerunt.

Tractatus noster, Albinus inquit, semel ingressus calorem, nõ facile alio digreditur. Dicas ergo uolo cur qui in aquam descendit calidam, si se nõ mouerit, minus uritur, sed si agitatu suo aquã mouerit, maiorem sẽtit calorem, & totiens aqua urit amplius, quotiẽs nouus ei motus accesserit. Et Disarius calida inquit q̃ adhæserit nostro corpori, mox præbet tactum sui mansuetiorem, uel qa cutĩ assueuit uel qa frigus accepit à nobis. Motus uero aquã nouã corpori applicat, et cessante assuetudine, de qua paulo ante diximus, semp̃ nouitas auget sensum caloris. Cur ergo Albinus ait, æstate quũ aer calidus flabro mouetur, non calorem, sed frigus acquirit, eandem .n. rationem, & in hoc feruore deberet motus augere. Non eadẽ ratio est. Disarius inquit, in aquæ et aeris ca-

lore. Illa enim corporis solidioris est, et crassa materies quum mouetur, integra ui sua superficiem cui admouetur inuadit. Aer motu in uentum soluitur, & liquidior se factus agitatu, flatus efficitur. Porro ut flatus illud remouet quod circūfusum nobis erat, erat autem circa nos calor. Remoto igitur per flatum calore, restat ut aduenā sensum frigoris præstet agitatus.

Interpellat Euangelus pergentem consultationē, et exercebo inquit Disarium nostrum, si tamen minutis illis suis & rorantibus responsionibus satisfaciet consulēti. Dic Disari cur qui ita se uertunt, ut sæpe in orbem rotentur, & uertiginem capitis & obscuritatem patiūtur oculorū? Postremo si perseuerauerint, ruunt, quum nullus alius motus corporis hanc ingerat necessitatem. Ad hæc Disarius, Septem inquit corporei motus sunt. Aut enim accedit priorsum, aut retrorsum recedit, aut in dexteram leuamue deuertitur, aut sursum promouet, aut deorsum, aut orbiculatim rotatur. Ex ijs septem motibus, unus tm̄ in diuinis corporibus inuenitur, sphæralem dico, quo mouetur cœlū, quo sydera, quo cætera mouentur elementa. Terrenis animalibus illi sex præcipue familiares sunt, sed nonnūq̄ adhibetur & septimus. Sed sex illi ut directi, ita & innoxij. Septimus .i. qui gyros efficit, crebro cōuersu turbat, & humoribus capitis inuoluit spiramētū, quod animā cerebro quasi oēs corporis sensus gubernanti ministrat. Hoc est aūt spiramentū, qđ ambiēs cerebrū singulis uim suam sensibus præstat, hoc est quod neruis & musculis corporis fortitudinē præbet. Ergo uertigine turbatū, et simul agitatis humoribus oppressum languescit, & ministeriū suū deserit. Inde fit

ijs qui raptantur in gyros hebetior auditus, uisus obscu-
rior. Postremo neruis & musculis nullā ab eo uirtutem quasi deficiēte sumentibus, totum corpus quod ijs sustinetur et in robur erigitur, desertum iā fulcimentis suis labitur in ruinā. Sed ꝯtra hæc omnia ꝯsuetudo, quā secundum naturā pronūciauit usus, illos iuuat, qui in tali motu sæpe uersantur. Spiramentum .n. cerebri, quod paulo ante diximus, assuetū rei iam non sibi nouæ, non pauescit hunc motum, nec ministeria sua deserit. Ideo ꝯsuetis etiā iste agitatus innoxius est. Euangelus. Irretitum te iam Disari teneo, & si uere opinor, nusq̄ hodie effugies. Et alios .n. in arte tibi socios, & ipsum te audiui sæpe dicentem, cerebro non esse sensum, sed ut ossa, ut dentes, ut capillos, ita & cerebrū esse sine sensu. Verum ne est hæc uos dicere solitos? an ut falsum refelles Disari? Verū ait ille. Euangelus, Ecce iam clausus es, ut .n. ꝯcedā tibi præter capillos in homine aliq̄d esse sine sensu, quod nō faciле persuasu est, tū cur sensus omnes paulo ante dixisti à cerebro ministrari, quum cerebro non inesse sensum ipse fatearis? Potest ne excusari huius contrarietatis ausum? uel uestri oris nota uolubilitas.

Et Disarius renidens, Retia quibus me irretitum tenes, nimis rara sunt, nimis patula. Ecce me Euangele sine nisu inde exemptū uidebis. Opus naturæ est, ut sensum uel nimium sicca, uel nimiū humecta non capiant. Ossa dentes cum unguibus & capillis nimia siccitate ita densata sunt, ut penetrabilia non sint effectui animæ, quæ sensum ministrat. Adeps, medulla, & cerebrum ita in humore atq; mollicie sunt, ut eūdem effectum animæ, quem siccitas illa nō recipit, mollicies ista nō teneat.

Ideo tam dentibus, unguibus, ossibus & capillis, quàm adipi, medullis, & cerebro, sensus inesse non potuit, Et sicut sectio capillorum nihil doloris ingerit, ita si secetur uel dens, uel os, seu adeps, seu cerebrum, seu medulla, aberit omnis sensus doloris. Sed uidemus inquies tormentis affici, quibus secantur ossa, torqueri homines & dolore dentium. hoc uerum quis abneget? Sed ut os secetur, omentum quod impositum est ossi, cruciatum dum sectionem patitur, importat. Quod quum medici manus transit, os iam cum medulla quam continet habet indolentiam sectioni similem capillorum. Et quum dentium dolor est, non os dentis in sensu est, sed caro quæ continet dentem. Nam & unguis quantus extra carnem crescendo pergit, sine sensu secatur, qui carni adhæret. iam facit si secetur, dolorem, non suo, sed sedis suæ corpore, sicut capillus dum superior secatur, nescit dolorem, si auellatur sensum accipit a carne quam deserit. Et cerebrum quod tactu sui hominem uel torquet, uel frequenter interimit, non suo sensu, sed uestitus sui, idest omenti, hunc importat dolorem. Ergo diximus quæ in homine sine sensu sint, & quæ hoc causa faciat, indicatum est. Reliqua pars debiti mei de eo est, cur cerebrum quum sensum non habeat. sensus gubernet. Sed de hoc quoque tentabo, si potero esse soluendo. Sensus, de quibus loquimur, quinque sunt, uisus, auditus, odoratus, gustus, & tactus. Hi aut in corpore sunt, aut circa corpus, solisq; sunt caducis corporibus familiares. Nulli enim diuino corpori sensus inest. Anima uero omni corpore, uel si diuinum sit, ipsa diuinior est. Ergo si dignitas diuinorum, corporum sensum dedignatur, qua

si apum caducis, multo magis anima maioris ẽ maiesta-
tis, quàm ut sensu egeat. Vt autem homo constet, & ui-
uum animal sit, anima præstat, quæ corpus illuminat.
Porro illuminat inhabitando, & habitatio eius in cere-
bro est. & sphæralis enim natura, & ad nos de alto
ueniens, partem in homine & altam & sphæralem
tenuit, & quæ sensu careat, qui non est animæ necessa-
rius. Sed quia necessarius animali est, locat in cauernis
cerebri spiramentũ de effectibus suis, cuius spiramẽti na-
tura hæc est, ut sensus & ingerat & gubernet. De his
ergo cauernis, quas uentres cerebri nostra uocauit anti-
quitas, nascuntur neruorum septem συζυγίαι, cui rei
nomen, quod ipse uoles latinum facito. Nos. n. συζυ-
γίας neruorum uocamus, quũ bini nerui pariter emer-
gunt, & in locum certum desinunt. Septem igitur ner-
uorum συζυγίαι de cerebri uentre nascentes, uicẽ im-
plent fistularum, spiramentum sensificum ad sua quæq;
loca naturali lege ducentes, ut sensum uicinis & longe
positis membris animalis infundant. Prima igitur συ-
ζυγία neruorum talium petit oculos et dat illis agni-
tionem specierum, & discretionẽ colorum. Secũda in
aures se diffundit, per quam eis innascitur notitia sono-
rum. Tertia naribus inseritur, uim ministrans odoran-
di. Quarta palatum tenet quo de gustatibus iudicatur.
Quinta ui sua corpus omne implet. Oĩs. n. pars corporis
mollia et aspera, frigida et callida discernit. Sexta de ce-
rebro means stomachũ petit, cui maxime sensus ẽ necessa-
rius, ut q̃ desunt appetat, supflua respuat, et i hoĩe sobrio
seipe moderetur. Septima συζυγία neruorũ ĩfundit sen-
sum spinali medullæ, q̃ hoc est aiali, qđ ẽ naui carina. Et

adeo usu aut dignitate præcipua est, ut longum cerebrũ a medicis sit uocata. Ex hac deniq; ut ex cerebro diuersi nascuntur meatus uirtutẽ tribus animæ propositis mini-strantes. Tria sunt enim, quæ ex animæ prouidentia ac-cipit corpus animalis, ut uiuat, ut decore uiuat, & ut immortalitas illi successione quæratur. His tribus propo sitis ut dixi, animæ per spinalem medullam præbetur ef-fectus. Nam cordi & iecori & spirandi ministerijs, quæ omnia ad uiuendum pertinent, uires de spinalibus quos diximus meatibus ministrantur. Neruis etiam manuũ, pedũ, aliarũue partium, per quas decore uiuitur, uirtus inde præstatur, ut ex his successio procuretur, nerui ex eadem spinali medulla pudendis, & matrici, ut suum opus impleant ministrãtur. Ita nulla in homine pars corporis sine spiramento, quod in uentre cerebri locatũ est, & sine spinalis medullæ beneficio constat. Sic ergo fit, ut quum ipsum cerebrum sensu careat, sensus tamẽ a cerebro in omne corpus proficiscatur.

Euge greculus noster Euangelus ait, tam plane no-bis ostendit res opertas naturæ tectas, ut quicquid sermo-ne descripsit, oculis uidere uideamur. Sed eustachio iã cedo, cui præripui consulẽdi locũ. Eustachius modo, uel uir omnium disertissimus Eusebius, uel quicunq; uolent alij ad exercitium consultationis accedant. Nos postea liberiore ocio congrediemur.

Ergo ait Eusebius hũdus mihi sermo ẽ Disari tecũ de ætate, cuius ianuã iã penè ambo pulsamus. Homer. cũ senes πολιοκροτάφους uocat. Quæro utrum ex par te poetico more totũ caput significari uelit, an ex aliqua ratione canos huic præcipue parti capitis assignet? Et

Disarius

Disarius. Et hoc diuinus ille uates prudenter ut cætera. Nam pars anterior capitis humidior occipitio est, & inde crebro solet incipere canicies. Et si pars anterior (ait ille) humidior est, cur caluitium patitur, quod non nisi ex siccitate contingit? Opportuna inquit Disarius obiectio, sed ratio non obscura est. Partes enim priores capitis fecit natura rariores, ut quicquid superflui, aut fumei flatus circa cerebrũ fuerit, euanescat per plures meatus. Vnde uidemus in siccis defunctorum capitibus uelut quasdam suturas, quibus hemisphæria (ut ita dixerim) capitis illigantur. Quibus igitur illi meatus fuerint ampliores humorem siccitate mutant, & ideo tardius canescunt, sed non caluicio carent. Si ergo siccitas caluos efficit, ut posteriora capitis siccióra esse dixisti, cur caluum occipitium nunq̃ uidemus? Ille respondit, Siccitas occipitij nõ ex uitio, sed ex natura est. Ideo omnibus sicca sunt occipitia. Ex illa autem siccitate caluicium nascitur, quæ p malam temperiem, quam græci ἀκρασίαν uocare solent contingit. Vnde capillo crispi, quia ita temperati sunt, ut capite sicciore sint, tarde canescunt, cito in caluiciũ transeunt. Contra qui capillo sunt rariore, non eo facile nudantur, nutriente humore qđ φλεγμα uocitatur, sed fit illis cita canicies. Nã iõ albi sunt cani, qa colorẽ humoris, quo nutriuntur imitantur. Si ergo senibus abũdantia humoris capillos in caniciem tingit, cur senecta opinionẽ exactæ siccitatis accæpit? Quia senecta ille inquit extincto per uetustatem naturali calore, fit frigida, & ex illo frigore gelidi & superflui nascuntur humores. Cæterum liquor uitalis longeuitate siccatus est. Inde senecta sicca est inopia naturalis humoris, humecta est abundã

tia uitiosi ex frigore procreati. Hinc est, q ex uigilijs ætas grauior efficitur, quia somnus qui maxime ex humore contingit, de non naturali humore nascitur. Sicut est mulus in infantia, que humida est abundnntia nõ superflui, sed naturalis humoris. Eadẽ rõ est, quæ pueritiã canescere non patitur, quum sit humectissima, quia nõ ex frigore nato phlegmate humida est, sed illo naturali et uitali humore nutritur. Ille.n.humor, qui aut de ætatis frigore nascitur, aut cuiuslibet uitiositatis occasione contrahitur, ut superfluus, ita & noxius est. Hũc uidemus in fœminis ubinõ crebro egeratur, extrema mimtantẽ. Hũc in eunuchis debilitatẽ tibijs ingerentẽ, quarũ ossa quasi semp in superfluo hũore natãtia naturali uirtute caruerũt, & iõ facile intorquentur dũ põdus suppositi corporis ferre non pñt, sicut canna põdere sibi imposito curuatur.

Et Eusebius. Quoniam nos a senectute usq; ad eunuchos traxit superflui humoris disputatio, dicas uolo, cur ita acutæ sint uocis, ut sæpe mulier an eunuchus loquatur, nisi uideas, ignores. Id quoq; facere superflui humoris abundantiam ille rñdit. Ipse.n. ἀρτηρίαν p quã sonus uocis ascẽdit, efficiens crassiorẽ, angustat uocis meatum, & ideo uel fœminis, uel eunuchis uox acuta est, uiris grauis, quibus uocis transitus hẽt liberũ & ex integro patentem meatũ. Nasci aũt in eunuchis & i fœminis ex pari frigore, parem pene importuni hũoris abundantiã, et hinc liquet, q utrũq; corpus sæpe pinguescit. Certe ubera prope similiter utriq; grandescunt. His dictis, cum ad interrogãdum ordo Seruium iam uocaret, naturali pressus ille uerecundia usq; ad proditionem coloris erubuit. Et Disarius, Age serui non solũ adolescentiũ, q tibi æq; insunt, sed senũ quoq; oĩum doctissime cõ

mascula fronte, & sequestrata uerecũdia, quã in te faciẽs rubore idicat, cõfer nobiscũ libere qđ occurrerit interrogatibus tuis, nõ minus doctrinæ collocaturus q̃ si alijs cõsulẽtibus ipse rñdeas. Quũq; diutule tacẽtẽ crebris ille hortatibus excitaret. Hoc inqt Seruius ex te q̃ro, qđ mihi cõtigisse dixisti. Quæ facit eã, ut rubor corpori ex ai pudore nascatur? Et ille natura inquit, quum quid ei occurrit honesto pudore dignum imum petendo penetrat sanguinem, quo cõmoto atq; diffuso cutis tingitur, & inde nascitur rubor. Dicunt etiam physici, q̃ natura pudore tacta ita sanguinem ante se pro uelamento tendat, ut uidemus quemq; erubescentem manum sibi ante faciem frequenter opponere. Nec dubitare de ijs poteris, quum nihil aliud sit rubor, nisi color sanguinis. Addit Seruius. Et qui gaudent cur rubescunt? Disarius, gaudium inquit extrinsecus contingit. Ad hoc animoso occursu natura festinat, quam sanguis comitando quasi alacritate integritatis suæ compotem, tingit cutem. Et inde similis color nascitur. Idẽ refert. Contra q̃ metuunt qua rõne pallescũt. Nec hoc Disarius ait in occulto est. Natura enim quũ qđ de extrinsecus cõtingentibus metuit, in altum tota demergitur, sicut nos quoq; quũ timemus, latebras et loca nos occulentia quærimus. Ergo tota descendens ut lateat, trahit secum sanguinem, quo uelut curru semper uehitur, hoc demerso, humor dilutior cuti remanet, & inde pallescit. Ideo timentes et tremunt, quia uirtus animæ introrsum fugiens neruos relinquit, q̃bus tenebatur fortitudo mẽbrorũ, & inde saltu timoris agitantur. Hinc & laxamentũ uentris comitatur timorẽ, q̃a musculi, q̃bus claudebãtur retrimentorũ meatus, fugiẽtis itrorsum

animæ uirtute deserti, laxant uincula, quibus retrimenta usq; ad digestionis opportunitatem continebātur. Seruius his dictis, uenerabiliter assensus obticuit.

Tunc Auienus quia me ordo ait ad similitudinē consultationis applicat, reducendus est mihi ad conuiuium sermo, qui longius a mensa iam fuerat euagatus, & ad alias transierat questiones. Sæpe apposita salita carne, quam laridum uocamus (ut opinor) quasi large aridū, quærere mecum ipse cōstitui, qua ratione carnem ad diuturnitatem usus admistio salis seruet. Hoc licet extimare mecum possim, malo tamen ab eo, qui corpora curat certior fieri. Et Disarius, Omne corpus suapte natura dissolubile & marcidum est, & nisi quodam uinculo cōtineatur, facile defluit. Continētur autem q̄diu inest anima reciprocatione aeris, qua uegetantur conceptacula spiritus, dum semper nouo spirandi nutriuntur alimento. Hoc cessante per animæ discessum, mēbra marcescūt & omne pondere suo conflictum corpus obteritur. Tū sanguis etiam, qui q̄diu fuit cōpos caloris, dabat membris uigorem, calore discedente uersus insaniem, nō manet intra uenas, sed foras exprimitur, atq; ita laxatis spiramētis effluit tabes feculēta. Id fieri sal admisus corpi prohibet. Est.n. natura siccus et calidus, et fluxū q̄dē corporis calore contrahit, humorem uero siccitate uel coercet uel exorbet. Certe humorē sale differri, siue consumi fit hinc cognitu facile, q̄ si duos panes pari magnitudine feceris, unū sale aspersum, sine sale alterum, inuenies indigentem salis, pondere propensiorē, scilicet humore in eo per salis penuriam permanente.

Etiā hoc à Disario meo quæsitum uolo, cur defæcatū

xinum ualidius fit uiribus, sed infirmius ad permanen dum, & tam bibentem cito permouet, q̃ ipsum si man/ serit facile mutatur? Quod cito inquit Disarius permo/ uet, hæc rõ est, quia q̃to penetrabilius in uenas efficitur bibentis, tanto fit liquidius fece purgata. Ideo autem facĩ le mutatur, ꝙ nullo firmamento nixũ undiq; sui ad no/ xam patet. Fex enim uino sustinendo & alendo, & ui/ ribus sufficiendis quasi radix eius est.

Et hoc quero Auienus ait, cur fex in imo subsidit om nium nisi mellis, mel solum est, quod in summum fecẽ expuat. Ad hoc Disarius, Fecis materia ut spissa atq; ter rena cæteris laticibus pondere præstat, melle uincitur. Ideo in illis grauitate deuergens ad fundum decidit, in melle uero, ut leuior, de loco uicta sursum pellitur. Quo/ niã ex ijs, quæ dicta sunt, ingerunt se similes q̃ões, cur Disari ita mel et uinum diuersis ætatibus hñtur optima? mel quod recentissimũ, uinũ quod uetustissimum. Vñ ẽ & illud prouerbiũ, quo utuntur gulones. Mulsum quod probe temperes miscẽdũ esse nouo hymetio, & falerno uetulo. Propterea inquit ille, quia inter se ingenio diuer sa sunt. Vini enim natura humida est, mellis arida. Si dicto meo addubitaueris, medicinæ cõtẽplator effectũ. Nã quæ udanda sunt corporis, uino fouentur, quæ siccã/ da sunt, melle deterguntur. Igitur longinquitate tpis de utroq; aliquid exorbente uinum meracius fit, mel ari/ dius, & ita mel succo priuatur, ut uinũ aqua liberatur.

Nec hoc quod sequitur dissimile quæsitis est, cur si ua sa uini, atq; olei diutule semiplena custodias, uinũ ferme in acorem corrumpitur, oleo contra sapor suauior conci liatur. Vtrunq; Disarius ait, uerum est. In illud. n. uas

cuum, quod supernè liquido caret, aer aduena incidit, qui tenuissimum quęq; humorem elicit & exorbet. Eo siccato uinũ quasi spoliatum uiribus prout ingenio imbecillum aut ualidũ fuit, uel acore exasperatur, uel austeritate restringitur. Oleũ aũt superuacuo humore siccato uelut mucore qui in eo latuit absterso, acquirit nouã suauitatem saporis. Rursus ait Auienus, Hesiodus quũ ad mediũ dolij peruentũ est, cõparcendum, & cæteris eius partibus ad satietatem dicit abutendũ, optimum uinum sine dubio significans quod in dolij medietate cõsisteret. Sed & hoc usu probatum est, in oleo optimũ eẽ quod supernatat, in melle quod in imo est. Quæro igitur cur oleũ quod in summo est, uinum quod in medio, uel quod in fundo optima esse credãtur. Nec cunctatus Disarius ait, Mel quod optimũ est, reliquo ponderosius est. In uase igitur mellis pars quæ in imo est utiq; præstat pondere, & ideo supernatante pretiosior est. Cõtra in uase uini pars inferior admistione fecis nõ modo turbulenta, sed et sapore deterior est. Pars uero summa aeris uicinia corrũpitur, cuius admistione fit dilutior. Vnde agricolæ dolia non contenti sub tectũ reposuisse, defodiũt, & operimentis extrinsecus illitis muniunt, remouentes in q̃tũ fieri põt à uino aeris ꝯtagionẽ, à quo tam manifeste læditur, ut uix se tueatur in uase pleno, & iõ aeri minus peruio. Cæterũ si inde hauseris, & locũ aeris admistioni patefeceris, reliquũ q̃d remãsit, oẽ corrũpitur. Media igitur pars q̃tum à ꝯfinio summi utriusq; tm̃ à noxa remota est et quasi nec turbulẽta nec diluta.

Adiecit Auienus. Cur eadem potio meracior uidetur ieiuno, q̃ ei qui cibum sumpsit? Et ille, Venas inedia ua-

cuefacit, saturitas obstruit. Igitur quũ potio per inanitatem penitus influit, qa non obtusas cibo uenas inuenit, neq; fit admistione dilutior, per uacuum means gustatu fortiore sentitur. Hoc quoq; sciendũ est mihi, Auienus inquit. Cur qui esuriens biberit aliquantulum famẽ subleuat? qui uero sitiens cibũ sumpserit, nõ solum nõ domat sitim, sed magis cupidinẽ potus accendit. Nota est inqt Disarius cã. Nã liquori quidẽ nihil officit, qn sumptus ad oẽs corporis partes quoquo uersus permanet, & uenas cõpleat. Et ideo inedia quæ inanitatem fecerat, accepto potus remedio, quasi iam nõ in totũ uacua recreatur. Cibatus uero utpote cõcretior & grandior, in uenas nõ nisi paulatim ꝯfectus admittitur. Iõ sitim quã reperit nullo solatio subleuat, immo qcqd foris humoris nactus est, exorbet, & inde penuria eius q̃ sitis uocatur augetur. Nec hoc mihi Auienus ait ignoratum relinquo, cur maior uoluptas ẽ, quũ sitis potu extinguitur, q̃ quũ fames sedatur cibo? Et Disarius. Ex prædictis quoq; liquet. Nã potionis totus haustus in oẽ corpus simul penetrat, & in omniũ partiũ sensus facit unã maximam & sensibilẽ uoluptatem. Cibus aũt exiguo subministratu paulatim penuriã ꝯsolatur. Ideo uoluptas eius multifariam cõminuitur. Hoc quoq; (si uidetur) addo quæsitis, cur q auidius uorant, facilius satias capiũt, q̃ qui eadem quietius ederint. Breuis est inqt illa responsio. Nã ubi auide deuoratur, tunc multus aer cum edulijs infertur propter hiatũ rictus, et crebritatem respirãdi. Igitur ubi aer uenas cõpleuit, ad abijciendũ fastidiũ pro cibo pensatur. Ni molestus sum Disari patere p'us nimio ex discendi cupidine garrientẽ, & dicas quæso, cur edulia

satis calida, facilius comprimimus ore, q̃ manu sustinemus, & si quid eorum plus feruet, q̃ut diutius mandi possit, ilico deuoramus, & tamen aluus non perniciose uritur. Et ille. Intestinus calor q in aluo est, quasi multo maior uehementiorq́;, quicquid calidum accipit magnitudine sua circũuenit ac debilitat. Ideo præstat, siqđ ori feruidũ admoueris, nõ ut quidã faciunt hiare, ne nouo spiritu feruori uires ministres, sed paulisper labra cõprimere, ut maior calor qui de uentre etiam ori, opitulatur, cõprimat minorem calorem. Manus aũt ut rem feruidam ferre possit, nullo proprio iuuatur calore.

Iam dudũ inquit Auienus nosse aueo, cur aqua quæ obsita globis niuium perducitur, ad niualem rigorem, non minus in potu noxia est, q̃ ex ipsa niue aqua resoluta. Scimus. n. quot quantaq́; noxæ epoto niuis humore nascantur, & Disarius, addo aliqd ante quæsitis, aqua enim ex niue resoluta etiam si igne calefiat et calida bibatur, æque noxia est, ac si epota sit frigida. Ergo nõ solo rigore, niualis aqua perniciosa est, sed ob aliam causam quã non pigebit aperire auctore Aristotele, qui in physicis qõnibus suis hanc posuit, & in hunc sensum (ni fallor) absoluit. Omnis aqua inqt habet in se aeris tenuissimi portionem, quo salutaris est, habet & terreã fecem, qua est corpulenta post terram. Quũ ergo aeris frigore & gelu coacta calescit, necesse est p euaporatiõe uelut exprimi ex ea aurã illam tenuissimã, qua descendente cõueniat in coagulum, solã terrea in se remanente natura. Quod hinc apparet, quia quũ fuerit eadẽ solis aqua calore soluta minor modus eius reperitur, q̃ fuit ante q̃ congelasceret. Deest, quod euaporatio solũ in aqua sal-

bre consumpsit. Nix ergo quæ nihil aliud est q̃ aqua in aere densata, tenuitatem sui, quum densaretur amisit, et ideo ex eius resolutæ potu, diuersa morborum genera ui sceribus inseminantur.

Nominatum gelu, ueteris quæ me solebat agitare ad monuit q̃onis, cur uina aut nunq̃, aut rarenter, congelascant, cæteris ex magna parte humoris nimietate frigoris cogi solitis. Num q̃a uinum semina quædã in se caloris habet, & ob eam rem Home. dixit αἴθοπα οἶνον, non ut quidã putant propter calorẽ, an alia quæpiã causa est? quã q̃a ignoro scire cupio. Ad hæc Disarius. Esto uina naturali muniantur calore, num oleũ minus igni tum est, aut minorem uim in corporibus calefactandis habet, & tñ gelu stringitur. Certe si putas ea quæ calidiora sunt difficilius congelascere, congruens erat nec oleum concrescere, & ea quæ frigidiora sunt, facile gelu cogi. Acetũ aũt omniũ maxime frigorificum est, atq; id tñ nunq̃ gelu stringitur. Num igitur oleo magis causa est coaguli celerioris, quod & leuigatius, & spissius est? faciliora. n. ad coeundum uidentur quæ leuatiora densioraq; sunt. Vino aũt non contingit tanta mollities, & est q̃ oleũ multo liquidius. Acetum uero & liq̃dissimum est inter cæteros humores, & tanto acerbius, ut sit acore tristificum, & exemplo marinæ aquæ, quæ ipsa quoq; amaritudine sui aspera est, nunq̃ gelu contrahitur. Nam quod Herodotus historiarum scriptor, contra omniũ ferme qui hæc quæsierunt opinionẽ scripsit, mare bosphoricum, quod & cimeriũ appellat, earumq; partium mare omne quod scythicũ dicitur, gelu ꝯstringi et consistere, aliter est ac putatur. Nã non marina aqua cõ

trahitur, sed quia plurimũ in illis regionibus fluuiorum est, & paludũ in ipsa maria influentiũ, superficies maris cui dulces aquæ innatant congelascit, & incolumi aqua marina uidetur in mari gelu, sed de aduenis undis coactũ. Hoc & in ponto fieri uidemus, in quo frusta quædã & ut ita dixerim proficiæ gelidæ feruntur contractæ de fluuialium uel palustriũ undarũ multitudine in quas licet frigore concretæ, tñ sunt natantes quasi leuatiores marina. Plurimũ aũt aquarũ taliũ influere ponto & totã superficiem eius infectã esse dulci liquore, propter quod ait Salu. mare ponticum dulcius q̃ cætera, est hoc quoq; testimonio, quod si in pontum uel paleas uel ligna, seu quæcunq; alia natantia proieceris, foras extra pontũ feruntur in propontidẽ, atq; ita in mare quod alluit asiæ orã, quũ cõstet in pontũ influere maris aquã, non effluere de ponto. Meatus.n. qui solus de oceano receptas aquas in maria nostra trãsmittit, in freto est Gaditano, quod Hisp. aphricãq; interiacet, & sine dubio inundatio ipsa per hispaniense & gallicanũ littora, in tyrrhenum prodit, inde hadriaticũ mare facit, ex quo dextra in parthenium, leua in Ioniũ & directi in ægæũ pergit, atq; ita ingreditur in pontũ. Quæ igitur rõ facit ut riuatim aquæ de ponto fluant, quum foris influentes aquas pontus accipiat. Sed constat utraq; rõ. Nã superficies ponti propter nimias aquas quæ de terra dulces influũt, foras effluit, deorsum uero utro pergit influxio. Vñ probatũ est, natantia q̃ (ut supra dixi) iaciuntur, in pontũ foras pelli. Si uero colũna deciderit introrsum immari. Et hoc sæpe usu probatũ est, ut grauiora quæq; in fundo propontidis ad ponti interiora pellantur.

Adiecta hac una consultatione reticebo, cur omne dulcium magis dulce uidetur quũ frigidum est, q̃ si caleat? Respondit Disarius, calor sensum occupat, & gustatum linguæ feruor interpedit. Ideo ex asperatione oris prouenta suauitas excluditur. Quod si caloris absit iniuria, tum demum põt lingua, incolumi blandimento, dulcedinem pro merito eius excipere. Præterea succus dulcis per calorem nõ impune penetrat uenarum receptacula, & ideo noxa minuit uoluptatem.

Successit Horus, & quum multa inquit de potu & cibatu quæsisset Auienus unũ maxime necessariũ) sponte an oblitus ignoro) prætermisit, cur ieiuni magis sitiãt q̃ esuriant. Hoc in cõe nobis Disari si uidetur absolue. Et ille. Rem tractatu dignam, inquit, Hore quæsisti, sed cuius ratio in aperto sit. Quum.n. animal ex diuersis constet elementis, unum est de his, quæ corpus efficiunt, quod & solum, aut maxime ultra cætera, aptum sibi quærat alimentum, calorem dico, qui liquorem sibi semper exigit ministrari. Certe de ipsis quatuor elementis extrinsecus uidemus nec aq̃, nec aerem, neq; terrã aliqd quo alatur, aut qđ ꝯsumat exigere, nullamq; noxã uicinis uel appositis sibi rebus inferre. Solus ignis alimenti ꝑpetui desiderio qcqd offendit absumit. Inspice & primæ ætatis infantiã, q̃tũ cibũ nimio calore ꝯficiat, et cõtra senes cogita facile tolerare ieiuniũ, quasi extincto in ipsis calore, qui nutrimẽtis recreari solet. Sed et media ætas si multo exercitio excitauerit sibi naturalẽ calorem animosius cibum appetit. Consideremus & animalia sanguine carẽtia, q̃ nullũ cibum q̃rant penuria caloris. Ergo si calor in appetentia semp est, liquor aũt propriũ

caloris alimentũ est, bene in nobis quũ ex ieiunio cor/pori nutrimenta quæruntur, præcipue calor suum po/stulat, quo accepto corpus omne recreatur, et patientius expectat cibum solidiorem.

His dictis, Auienus annulũ de mensa retulit, qui il/li de breuissimo dexteræ manus digito repẽte deciderat. Quũq; à præsentibus quæreretur, cur eum aliena manu & digito & non huic gestamini deputatis potius inse/reret, ostendit manũ leuam ex uulnere timidiorẽ. Hinc Horo nata q̃onis occasio. Et dic inquit Disari, omnis. n. situs corpus pertinet ad medici notionem, tu uero doctri nam & ultra q̃ medicina postulat cõsecutus es, dic inq̃, cur sibi cõis assensus annulũ in digito, qui minimo uici/nus est, quem etiã medicinalem uocant, & manu præci pue sinistra gestandũ esse persuasit? Et Disarius, de hac ipsa q̃one sermo quidam ad nos ab ægypto uenerat, de quo dubitabã, fabulam ne, an ueram rõnem uocarẽ, sed libris anatomicorum postea consultis, uerũ repperi, neruum quendã de corde natum priorsum pergere usq; ad digi/tum manus sinistræ minimo proximũ, & illic desinere implicatum cæteris eiusdem digiti neruis, & iõ uisum ueteribus, ut ille digitus annulo tanq̃ corona circũdare/tur. Et Horus, adeo inq̃t Disari uerũ ita ut dicis ægypti os opinari, ut ego sacerdotes eorum quos prophetas uocãt quũ in templo uidissem circa deorũ aras hunc in singu/lis digitum confectis odoribus illinire, & eius rei causas inquisissem, & de neruo quod iam dictum est principe eorum narrante didicerim, & insuper de numero qui per ipsum significatur. Cõplicatus. n. senariũ numerum di/gitus iste demonstrat, qui omnifariam plenus perfectus

atq; diuinus est. Causasq; cur plenus sit hic numerus, ille nullis asseruit, ego nūc ut præsentibus fabulis minus aptas relinquo. Hæc sunt quæ in ægypto diuinarū omnium disciplinarum compote, cur annulus huic digito magis inseratur agnoui. Inter hæc Cecinna Albinus. Si uolentibus erit uobis inquit, in mediū profero quæ de hac eadē causa apud Ateium Capitonem pontificii iuris inter primos peritum legisse memini, qui quū nefas esse sanciret deorū formas insculpi annulis, eo usq; processit, ut & cur hoc digito uel in hac manu gestaretur annulus, non taceret. Veteres inquit non ornatus, sed signandi causa annulum secum circūferebant. Vnde nec plus habere q̄ unum licebat, nec cuiq̄ nisi libero, quos solos fides decerneret, quæ signaculo cōtinetur, Ideo ius annulorū famuli non habebant, Imprimebatur aūt sculptura materiæ annuli, siue ex ferro, siue ex auro foret, et gestabatur, ut quisq; uellet quacunq; manu, quolibet digito. Postea inqt usus luxuriantis ætatis, signaturas pretiosis gemmis cœpit insculpere, & certatim hæc omnis imitatio lacessiuit, ut de augmento pretij quo sculpendos, lapides parassent, gloriaretur. Hinc factum est, ut usus annulorū exemptus dexteræ, quæ multum negociorum gerit in leuam relegaretur, quæ ociosior est, ne crebro motu & officio manus dexteræ, pretiosi lapides frāgerentur. Electus aūt inquit ipsa leua manu digitus minimo proximus, quasi aptior cæteris, cui cōmendaretur annuli pretiositas. Nā pollex, qui nomē ab eo q̄ pollet, accepit, nec in sinistra cessat, nec minus q̄ tota manus semper in officio est. Vnde apud græcos ἀντίχειρ inquit uocatur, quasi manus altera. Pollici uero uicinus,

nudus, et sine tuitione alterius appositi uidebatur. Nam pollex ita inferior est, ut uix radicem eius excedat. Medium & minimum uitauerunt, inquit, ut ineptos, alterum magnitudine, breuitate alterum, & electus est, qui ab utroq; clauditur, & minus officij gerit, & ideo seruando annulo magis accõmodatus. Hæc sunt quæ lectio põtificalis habet. Vnusquisq; ut uolet, uel hetruscã uel egyptiam opinionem sequatur.

Inter hæc Horus ad consulendum seuerus, scis inqt Disari, præter hunc uestitum, qui me tegit, nihil mei nominis censu, aliud habere. Vnde nec seruus mihi est, nec ut sit opto, sed omnem usum, qui uiuo ministrandus est, ego mihimet subministro. Nuper ergo quum in hostiensi oppido morarer, sordidatũ palliũ meũ in mare diutile laui. & super littus sole siccaui, nihiloq; minus eædem in ipso, post ablutionem, maculæ sordium uisebantur. Quũq; me res ista stupefaceret, assistens forte nauta, qn potius ait in fluuio ablue pallium tuum, si uis emaculatum. Parui, ut uerum probarem, & aqua dulci ablutũ atq; siccatum uidi splendori suo redditũ. Et ex illo causam requiro, cur magis dulcis aqua, q̃ salsa idonea sit sordibus abluendis. Iamdudum Disarius inquit, hæc quæstio ab Aristotele & proposita & soluta est. Ait. n. aquã marinam multo spissiorem esse, q̃ est dulcis, immo illam esse feculentam, dulcem uero puram atq; subtilẽ. Hinc facilius ait, uel imperitos nãdi sustinet mare, quũ fluuialis aqua quasi infirma & nullo adiumẽto fulta mox cedat, & in imum pondera accepta transmittat. Ergo aquam dulcem dixit, quasi natura leuem celerius immergere in ea, quæ abluenda sunt, & dum siccatur se-

cum sordium maculas abstrahere, marinam uero quasi crassiorē, nec facile penetrare purgando, propter sui densitatem, & dum uix siccatur non multum sordium secum trahere. Quumq; Horus ijs assentire uideretur. Eustachius ait. Ne decipias quæso credulū q se qōneq; suā cōmisit fidei meæ. Aristoteles.n. ut nonnulla alia, magis acute q̄ uere ista disseruit. Adeo aūt aquæ densitas nō nocet abluendis, ut sæpe q aliquas species purgatas uolūt ne sola aqua uel dulci tardius hoc efficiant, admisceant illi cinerem, uel (si defuerit) terrenū puluerem, ut crassior facta celerius possit abluere. Nihil ergo impedit marinæ aquæ densitas. Sed nec iō qa salsa est minus abluit. Salsitas.n. findere, & uelut aperire meatus solet, et iō magis elicere debuit abluenda. Sed hæc una cā est, cur aqua marina nō sit ablutioni apta, quia pinguis ē sicut & ipse Aristoteles sæpe testatus est, & sales docet, qbus in esse quiddā pingue nullus ignorat. Est & hoc indiciū pinguis aquæ marinæ, ꝙ quum inspergitur flāmæ non tam extinguit, q̄ pariter accenditur, aquæ pinguedine alimoniam igni subministrante. Postremo Homerum sequamur, qui solus fuit naturæ cōscius. Facit enim Nausicaam Alcinoi filiam abluentem uestes, quum super mare esset, nō in mari, sed in fluuio. Idem locus Homeri docet nos marinæ aquæ quiddam inesse pingue ꝑmistum. Vlyxes.n. quum iamdudum mare euasisset, et staret siccato corpore. ait ad Nausicaæ famulas.

ἀμφίπολοι στῆθ' οὕτω ἀπόπροθεν ὄφρ' ἐγὼ αὐτὸς
ἅλμην ὤμοιιν ἀπολούσομαι ἀμφὶ δ' ἐλαίῳ
χρίσομαι, ἤδη γὰρ δηρὸν ἀπὸ χροός ἐστιν ἀλοιφὴ

Post hæc quum descendisset in fluuium, diuinus.n. uates, qui in omni re naturam secutus est, expressit qđ fieri solet, ut qui ascendunt de mari si in sole steterint, aqua quidem celeriter sole siccetur, maneat autem in corporis superficie ueluti flos quidam, qui & in detergendo sentitur. Et hæc est aquæ marinæ pinguedo, quæ sola impedit ablutionem.

Et qa á cæteris expeditus mihi te pauliper idulges, mō autem nobis de aqua sermo fuit, quæro cur in aqua simulacra maiora ueris uidentur, quod genus apud popinatores pleraq; scitamentorū̃ cernimus proposita ampliora specie q̃ corpore, quippe uidemus in doliolis uitreis aquæ plenis & oua globis maioribus, & iecuscula fibris tumidioribus, & beluas spiris ingentibus & omnino ipsum uidere, qua nobis rōne constat, quia solēt de hoc nonnulli, nec uera nec uerisimilia sentire. Et Disarius aqua inquit densior est aeris tenuitate, & ideo eā cunctatior uisus penetrat, cuius offensa percussa uidēdi acies scinditur, & in se recurrit. Scissa dum redit iā nō directo ictu, sed undiq; uersum incurrit liniamenta simulacri, & sic fit ut uideatur imago archetypo suo grandior. Nam & solis orbis matutinus solito nobis maior apparet, quia interiacet inter nos & ipsum aer adhuc de nocte roscidus & grandescit imago eius tanquā in aquæ speculo uisatur. Ipsam uero uidendi naturā nō insubide introspexit Epicurus, cuius in hoc non est (ut existimo) improbanda sententia, astipulante præcipue Democrito, quia sicut in cæteris, ita & in hoc paria senserūt. Ergo censet Epicurus ab omnibus corporibus iugi fluore, quepiam simulacra manere, nec unquam tantulam

moram

moram interuenire, quin ultra ferantur inani figura cohærentes corporum exuuiæ, quarum receptacula in nostris oculis sunt, & ideo ad deputatam sibi à natura sedem proprij sensus recurrunt. Hæc sunt quæ uir ille commemorat, quibus si occurris obuius, expecto qđ referas. Ad hæc renidēs Eustachius in propatulo est inquit, qđ decepit Epicurum. A uero .n. lapsus est, aliorū quatuor sensuum secutus exemplum, qa in audiendo & gustando et odorādo atq; tangendo nihil è nobis emittimus, sed extrinsecus accipimus, qđ sensum sui moueat. Quippe & uox ad aures ultro uenit, & auræ in nares influunt, & palato ingeritur quod gignat saporē, & corpori nostro applicantur tactu sentienda. Hinc putauit & ex oculis nihil foras proficisci, sed imagines rerum in oculos ultro meare. Cuius opinioni repugnat, ꝙ in speculis imago aduersa contemplatorē suum respicit, quum debeat (si quidem à nobis orta recto meatu proficiscitur) posterā sui partem quum discedit ostendere, ut leua leuam, dextera dexterā respiciat. Nā histrio personam sibi detractā ex ea parte uidet, qua induit .s. nō faciem, sed posteriorem cauernā. Deinde interrogare hūc uirum uellem, an tunc imagines è rebus auolāt, quum est qui uelit uidere, an & quum nullus aspicit, emicāt undiq; simulacra. Nā si quod primum dixi teneat, q̄ro cuius imperio simulacra præsto sint intuenti, & quotiēs quis uoluerit ora conuertere, totiens se & illa conuertant. Si secundo inhæreat, ut dicat perpetuo fluore rerū omnium manare simulacra, quæro quādiu cohærentia permanent nullo coagulo iuncta ad permanendū. Aut si manere dederimus, quemadmodum aliquem retine-

bunt colorem cuius natura quũ sit incorporea, tñ nunq̃ poteſt eſſe ſine corpore. Deinde quis põt in animum in ducere, ſimul atq; oculos uerteris incurrere imagines cœli, maris, littoris, prati, nauium, pecudũ, & innumerabilium praeterea rerum, quas uno oculorũ iactu uidemus, quum ſit pupilla quæ uiſu pollet, oppido parua. Et quonã modo totus exercitus uiſitur, an de ſingulis militibus profecta ſimulacra ſe congerunt, atq; ita collata tot milia penetrant oculos intuentis? Sed q̃d laboramus opinionem ſic inanem uerbis uerberare, quũ ipſa rei uanitas ſe refellat? Conſtat aũt uiſum nobis hac prouenire rõne, geminum lumen è pupilla quacũq; eam uerteris, directa linea emicat. Id oculorũ domeſticum profluuiũ ſi repererit in circũfuſo nobis aere lucem, per eam directim pergit, q̃diu corpus offendat. Et ſi faciem uerteris, ut circũſpicias, utrobiq; acies uidendi directa procedit. Ipſe aũt iactus, quem diximus de noſtris oculis emicare, incipiens à tenui radice in ſumma fit latior, ſicut radij à pictore finguntur. Ideo p minutiſſimum foramen contemplãs oculus, uidet cœli profunditatem, ergo tria iſta nobis neceſſaria ſunt ad effectum uidendi, lumẽ q̃d de nobis emittimus, & ut aer qui interiacet lucidus ſit, & corpus, quo offenſo deſinat intentio. Quæ ſi diutius pergat, rectã intentionem laſſata non obtinet, ſed ſciſſa in dexterã leuamq; diffunditur. Hinc eſt q̃ ubicũq; terrarum ſteteris, uideris tibi quandam cœli concluſionem uidere, & hoc eſt quod orizontem ueteres uocauerunt, quorum indago fideliter deprehendit directam ab oculis aciem per planum contra aſpicientibus non pergere ultra centum octoginta ſtadia, & inde in orbem iam

recuruari. Per planum ideo adieci, quia altitudines longissime aspicimus, quippe qui & cœlum uidemus. Ergo in omni orizontis orbe ipse qui intuetur centron est. Et quia diximus quantum à centro acies usq; ad partē orbis extenditur, sine dubio in orizonte διάμετρος orbis trecentoꝝ sexaginta stadiorum est, & si ulterius qui intuetur accesserit, seu retrorsum recesserit, similē se circa orbem uidebit. sicut igitur diximus quum lumen quod pergit è nobis, per aeris lucem in corpus inciderit, impletur officium uidendi. Sed ut possit res uisa cognosci, renunciat uisam speciem rationi sensus oculorū, & illā aduocata memoria recognoscit. Ergo uidere oculoꝝ est, iudicare rationis, memoriæ meminisse, quia trinum est officium quod uisum cōplet ad dignoscendam figurā, sensus, ratio memoria, sensus rem uisam rationi refundit, Illa quid uisum sit recordatur. Adeo aūt intuendo necessarium est rationis officium, ut sæpe in uno uidendi sensu, etiam alium sensum memoria suggerente ratio deprehendat. Nam si ignis appareat, scit eum & ante tactū ratio calere. Si nix sit illa quæ uisa est, intelligit in ipsa ratio etiam tactus rigorem. Hac cessante, uisus inefficax est, adeo ut ꝙ remus in aqua fractus uidetur uel ꝙ turris eminus uisa quū sit angulosa, rotunda existimatur, faciat rōnis negligentia, quæ si se intenderit, agnoscit in turre angulos, et in remo integritatem. Et omnia illa discernit, quæ academicis damnandorum sensuum occasiōem dederunt, quū sensus unus inter certissimas res habendus sit comitāte rōne, cui nonnunq̄ ad discernēdam spēm non sufficit sensus unus. Nā si eminus pomi quod malū dicitur, figura uisatur, non omnino id malum est,

Potuit.n.ex aliqua materia fingi mali similitudo. Aduocandus est igitur sensus alter, ut odor iudicet. Sed potuit inter congeriem malorum positum aurã odoris ipsius concepisse. Hic tactus consulendus est, qui potest de pondere iudicare, sed metus est ne ipse fallatur, si fallax opifex materiam quæ pomi pondus imitaretur, elegit. Confugiendũ est igitur ad saporem, qui si formæ consentiat, malũ esse nulla dubitatio est. Sic probatur, efficatiã sensuum de ratione pẽdere. Ideo deus opifex omnes sensus in capite, idest circa sedem rationis locauit.

His dictis fauor ab omnibus exortus est admirantibus dictorum soliditatem, adeo ut attestari uel ipsum Euãgelũ non pigeret. Disarius deinde subiecit, Isti plausus sunt, qui prouocant philosophiã ad uindicandos sibi de aliena arte tractatus, unde sæpe occurrit in manifestos errores, ut Plato uester dum nec anatomica, quæ medicinæ propria est, abstinet, risum de se posteris tradidit. Dixit.n. diuisas esse uias deuorandis cibatui & potui, & cibum quidem per stomachum trahi, potum uero per ἀρτηρίαν, quæ τραχεῖα dicitur, fibris pulmonis allabi. Quod tantũ uirum uel extimasse, uel in libros retulisse mirandum est, uel potius dolendũ. Vnde Erasistratus medicorum ueterum nobilissimus in eum iure inuectus est, dicens illũ retulisse longe diuersa q̃ ratio deprehendit. Duas.n. esse fistulas instar canaliũ, easq; ab oris faucibus proficisci deorsum, & per earum alterã induci delabiq; in stomachum esculenta omnia & poculenta, ex eóq; ferri in uentriculum, quod græce appellatur, ἡ κάτω κοιλία, atq; illic subigi digeriq;, ac deinde aridiora ex his retrimenta in aluum conuenire, quod græ

τε κόλων dicitur, humidiora aũt per renes in uesicam trahi, & per alterã de duabus superioribus fistulã quae graece appellatur τραχεία ἀρτηρία spiritum à summo ore in pulmonẽ, atq; inde rursum in os & in nares cõmeare, perq; eandem uocis fieri meatum, ac ne potus cibusue aridior quem oporteret in stomachum ire, procederet ex ore, laberetur q; in eam fistulã per quã spũs reciprocatur ex eáq; offensione intercluderetur animae uia, impositam esse arte quadam & ope naturae ἐπιγλώττιδα, quasi claustrum mutuum utriusq; fistulae quae sibi sunt cohaerentes, eamq; ἐπιγλώττιδα inter edendum bibendumq; operire ac protegere τὴν τραχείαν, ne quid ex esca potu ue incideret in illud quasi aestuãtis animae iter, ac propter ea nihil humoris influere in pulmonem ore ipso arteriae cõmunito. Hac Erasistratus cui (ut extimo) uera ratio consentit. Quum.n. cibus non squalidus siccitate, sed humoris temperie mollis uentri inferendus sit, necesse est eandem uiam ambobus patere, ut cibus potu tẽperatus per stomachum in uentrem condatur, nec aliter natura cõponeret, nisi qđ salutare esset animali. Deinde quum pulmo et solidus & leuigatus sit, si quid spissum in ipsum deciderit, quẽadmodum penetrat, aut transmitti põt ad locum digestionis, quũ constet, si qñ casuali quid paulo densius in pulmonem uiolẽtia spũs trahente deciderint, mox nasci tussim nimis asperã, & alias quassationes usq; ad uexationem salutis. Si aũt naturalis uia potum in pulmonem traheret, quum corpulenta bibuntur uel quũ hauritur potus admistus granis, seu ex re aliqua densiore, quid ijs sumptis pulmo pateretur. Vnde ἐπιγλώττις

à natura prouiſa eſt, quæ cum cibus ſumitur operimento ſit arteriæ, ne qd per ipſam in pulmonem ſpiritu paſſim trahēte labatur. Sicut quum ſermo emittendus eſt, inclinatur ad operiendam ſtomachi uiam, ut ἀρτηρίαν uoci patere permittat. Eſt & hoc de experientia notū, ꝙ qui ſenſim trahunt potum, uentres habent humectiores, humore qui paulatim ſumptus eſt diutius permanente. Si quis uero Auidius hauſerit, humor eodem impetu quo trahitur, prӕterit in ueſicā, & ſicciori cibo prouenit tarda digeſtio. Hæc aūt differentia non naſceretur, ſi à principio cibi & potus diuiſi eſſent meatus. Quod autē Alcæus poeta dixit, & uulgo canitur.

Ideo dictum eſt, quia pulmo re uera gaudet humore, ſed trahit quantū ſibi extimat neceſſarium. Vides ſatius fuiſſe philoſophorum omnium principi, alienis abſtinere, ꝗ minus nota proferre.

Ad hæc Euſtachius paulo cōmotior, non minus te inquit Diſari philoſophis ꝗ medicis inſerebā, ſed modo uideris mihi rem conſenſu generis humani decantatam, et creditam obliuioni dare, philoſophiā artem eſſe artiū, & diſcplinam diſciplinarū, & nunc in ipſam inuehitur parricidali auſu medicina, quū philoſophia illic habeatur anguſtior, ubi de rōnali parte. i. de incorporeis diſputat, & illic inclinetur, ubi de phyſica, quod eſt de diuinis corporibus uel cœli uel ſyderum tractat. Medicina autem phyſicæ partis extrema fex eſt, cui ratio eſt cum teſteis terreniſq; corporibus. Sed quid rationem nominaui, quū magis apud ipſam regnet coniectura ꝗ rō. Quæ ergo conijcit de carne lutulenta, audet inequitare

philosophiæ, de incorporeis & uere diuinis certa rõne tractãti. Sed ne uideatur cõis ista defensio tractatum ui tare pulmonis, accipe causas, quas Platonica maiestas secuta est. ἐπιγλώττις quã memoras, inuentum naturæ est ad tegendas detegendasq; certa alternatione uias cibatus & potus, ut illum stomacho transmittat, hunc pulmo suscipiat. Propterea tot meatibus distinctus est, et interpatet rimis, non ut spiritus egressiones habeat, cui exhalatio occulta sufficeret, sed ut per eos si quid cibatus in pulmonem deciderit, succus eius mox migret in sedẽ digestionis. Deinde ἀρτηρία si quo casu scissa fuerit, potus non deuoratur, sed quasi scisso meatu suo, reiectatur foras, incolumi stomacho, quod nõ contingeret, nisi ἀρτηρία uia esset humoris. Sed & hoc in propatulo est, quia quibus æger est pulmo, accendũtur in maximam sitim, sed non eueniret, nisi esset pulmo receptaculum potus. Hoc quoq; intuere, ꝙ animalia qbus pulmo nõ est, potum nesciunt. Natura.n. nihil superfluum, sed membra singula ad aliquod uiuendi ministerium fecit, quod quum deest, usus eius non desideratur. Vel hoc cogita, quia si stomachus cibum potumq; susciperet superfluus foret uesicæ usus. Poterat enim utriusque rei stomachus retrimenta intestino tradere, cui nunc solius cibi tradit, nec opus esset diuersis meatibus quibus singula traderentur, sed unus utrique sufficeret ab eadem statione transmisso. Modo autem seorsum uesica, & intestinũ seorsum saluti seruit, quia illi stomachus tradit, pulmo uesicæ. Nec hoc prætereundũ est, ꝙ in urina quæ est retrimentũ potus, nullũ cibi uestigiũ reperitur, sed nec aliqua q̃litate illoꝶ retrimentoꝶ uel coloris uel odoris inficitur.

Quod si in uentre simul fuissent, aliqua illarum sordiũ qualitas inficeretur. Nam postremo lapides qui de potu in uesica nascuntur, cur nunq̃ in uentre coalescunt, quũ non nisi ex potu fiant? & nasci in uentre quoq; debuerint, si uenter esset receptaculum potus. In pulmonem defluere potum nec poetæ nobiles ignorant. Ait.n. Eupolis in fabula, quæ inscribitur cœlaces, Euripides uero huius rei manifestissimus astipulator est. Quum igitur & ratio corporeæ fabricæ, & testium nobilis auctoritas astipuletur Platoni, non ne quisquis cõtra sentit, insanit.

Inter hæc. Euãgelus gloriæ græcorũ inuidens, et illudẽs facessant ait hæc, q̃ inter uos in ostentatiõem loquacitatis agitãtur, quin potius si qd callet uestra sapiẽtia, scire ex uobis uolo, ouũ ne prius extiterit, an gallina? Irridere te putas Disarius ait, et tamen q̃stio quã mouisti, inquisitu ẽ scitu digna ẽ. Cũ.n. me tibi de rei uilitate cõparans cõsuluisti, utrum prius gallina ex ouo, an ouũ ex gallina prodijt. Sed hoc ita serijs inserendum est, ut de eo debeat uel anxie disputari. Et proferam quæ in utrãq; partem mihi dicenda subuenient, relicturus tibi utrum eorum uerius malis uideri. Si concedimus oĩa quæ sunt, aliquando cœpisse, ouum prius à natura factũ iure extimabitur. Semper.n. quod incipit, imperfectum adhuc & informe est, & ad perfectionẽ sui per procedentis artis & tpis additamenta formatur. Ergo natura fabricans auem ab informi rudimento cœpit, & ouũ in quo necdum est species extitit procedente paulatim maturitatis effectu. Deinde qcquid à natura uarijs ornatibus cõparatum est, sine dubio cœpit à simplici, & ita

contextionis accessione uariatum est. Ergo *ouum uisu simplex & undiq; uersum pari specie creatum est, & ex illa uarietas ornatum quibus constat auis species absoluta est.* Nam *sicut elementa prius extiterunt, & ita reliqua corpora de cõmixtione eorum creata sunt, ita rationes seminales quæ in ouo sunt, si uenialis erit ista trãslatio, uelut quędã gallinæ elementa credenda sunt.* Nec *importuna elementis de quibus sunt omnia, ouum cõparauerim.* Omni. n. *genere animantium quæ ex coitione nascuntur, inuenies ouum aliquorum esse principiũ instar elementi.* Aut. n. *gradiuntur animantia, aut serpunt, aut nando, uolandoue uiuunt.* Ingredientibus *lacertæ & similia ex ouis creantur.* Quæ *serpunt ouis nascuntur.* Exordio *uolantia uniuersa de ouis prodeunt excepto uno quod incertæ naturæ est.* Nam *uerspertilio uolat quidem pellitis alis, sed inter uolantia non habendus est, qui quatuor pedibus graditur, formatosq; pullos parit, et nutrit lacte quos generat.* Nantia *penè oĩa de ouis oriuntur generis sui, crocodilus uero etiã de terrestris qualia sunt uolantium.* Et *ne uidear plus nimio extulisse ouum elementi uocabulo, consule initiatos sacris* Liberi patris, *in quibus hac ueneratione ouum colitur, ut ex forma tereti ac penè sphærali atq; undiq; uersum clausa & includente intra se uitam mundi simulacrum uocetur.* Mũdum *aũt consensu omnium constat uniuersitatis esse principiũ.* Prodeat *qui priorem uult esse gallinam, et in hæc uerba tentet quod defendit asserere.* Ouũ *rei cuius est, nec initium nec finis est.* Nã *initium semen est, finis auis ipsa formata.* Ouum *uero digestio est seminis.* Quum *ergo semen animalis sit, & ouum seminis,*

ouum autem ante animal esse non potuit, sicut non pōt digestio cibi fieri ante q̄ sit q edit. Et tale est dicere ouū ante gallinā factum, ac si quis dicat, matricem ante mulierem factam. Et qui interrogat quemadmodū gallina sine ouo esse potuit, similis est interroganti quonam pacto homines facti sunt ante pudenda de qbus homines procreantur. Vnde sicut nemo recte dicet, hominem seminis esse, sed semen hominis ita nec oui gallinā, sed ouum esse gallinæ. Deinde si concedamus, ut ab aduersa parte dictum est, hæc quæ sunt, ex tpe aliquod sumpsisse principium. Natura primum singula animalia perfecta formauit, deinde perpetuā legem dedit, ut continuaretur procreatione successio. Perfecta aūt in exordio fieri potuisse, testimonia sunt nunc quoq; non pauca animātia, quæ de terra & imbre perfecta nascuntur, ut in ægypto mures, & in alijs locis ranæ, serpentesq́;, & similia. Oua aūt nunq̄ de terra sunt procreata, quia in illis nulla perfectio. Natura uero perfecta format, & de perfectis ista procedunt, ut de integritate partes. Nā ut concedam oua auiū esse seminaria, uideamus qd de semine ipso philosophorum diffinitio testatur, quæ ita sancit. Semen generatio est ad eius ex quo est similitudinem pergens. Non pōt aūt ad similitudinē pergi rei quæ necdum est, sicut nec semen ex eo quod adhuc non subsistit, emanat. Ergo in primo rerum ortu intelligamus, cū cæteris animantibus, quæ solo semine nascuntur, de qbus nō ambigitur, qn prius fuerint, q̄ semen suum, aues quoq; opifice natura extitisse perfectas. Et quia uis generandi inserta sit singulis ab his iam procedere nascendi modos, quos pro diuersitate animantiū natura uariauit. Habes euan.

semen qd

gele utrobiq; quod teneas, & dissimulata paulisper irrisione tecum delibera quid sequaris.

Et Euágelus. quia ẽt ex iocis seria facĩt uiolentia loquendi, hoc mihi absoluatis uolo, cuius diu me exercuit uera deliberatio. Nup.n. mihi de tyburti agro meo exhibiti sunt apri, quos obtulit sylua uenãtibus. Et qa diutule ↄtinuata uenatio ẽ perlati sunt alij ĩterdiu, noctu alij, quos ꝑduxit dies integra carnis incolumitate durarũt, q uero ꝑ noctẽ lunari plenitudine lucẽte portati sunt, putruerũt. Qđ ubi scitum est, q̃ sequẽti nocte deferebãt, infixo cuicũq; parti corpis acuto æneo, apros carne itegra ꝑtulerũt. Quæro igitur, cur noxã quã pecudibus occisis solis radij non dederunt, lunare lumen effecerit? Facilis est inqt Disarius, et simplex ista rñsio. Nullius.n. rei fit aliqñ putredo nisi calor humorq; cõuenerint. Pecudum aũt putredo nihil aliud est, nisi quũ defluxio quædã latens soliditatem carnis in humorẽ resoluit. Calor autẽ si tẽperatus sit et modicus, nutrit humores, si nimius, exiccat, et habitudinẽ carnis extenuat. Ergo de corporibus enectis, sol ut maioris caloris haurit humorẽ, lunare lumen in quo est non manifestus calor, sed occultus tepor, magis diffundit humecta. Et inde prouenit iniecto tpe et aucto hũore putredo. His dictis, Eustachiũ Euágelus intuẽs, si rõni dictæ assentiris ait, annuas oportet, aut si est qđ moueat, proferre nõ pigeat, qa uis uestri sermonis obtinuit, ne ĩ uita aure uos audiã. Oĩa inqt Eustachius à Disario & luculente, & ex uero dicta sunt. Sed illud ꝓfsius intuẽdum est, utrũ mẽsura caloris sit cã putredinis, ut ex maiore calore nõ fieri, & ex minore ac tẽpato prouenire dicatur. Solis.n. calor q nimiũ feruet, qñ an-

nus in æstate est, et hyeme tepescit; putrefacit carnes æsta te, non hyeme. Ergo nec luna propter summissiorem calorem diffundit humores. Sed nescio quæ proprietas quam græci ἰδίωμα uocant, & quædam natura inest lumini quod de ea defluit, quæ humectet corpora, & uelut occulto rore madefaciat, cui admistus calor ipse lunaris putrefacit carnem, cui diutule fuerit infusus. Neq;.n. omnis calor unius est qualitatis, ut hoc solo a se differat, si maior minorue sit. Sed esse in igne diuersissimas qualitates nullam secum habentes societatem rebus manifestis probatur. Aurifices ad formandum aurum nullo nisi de paleis utuntur igne, quia cæteri ad producendam hanc materiam inhabiles uidentur. Medici in remedijs cōcoquendis magis sarmentis, quam ex alio ligno ignem requirunt. Qui uitro soluendo firmandóq; curant, de arbore cui myricæ nomen est igni suo escam ministrant. Calor de lignis oleæ, quum sit corporibus salutaris, perniciosus est balneis, & ad dissoluendas iuncturas marmorum efficaciter noxius est. Ergo non mirum, si ratione proprietatis quæ singulis inest, calor solis arefacit, lunaris humectat. Hinc & nutrices pueros alentes operimentis obtegunt, quum sub luna prætereunt, ne plenos per ætatem naturalis humoris amplius lunare lumen humectet, et sicut ligna adhuc uirore humida, accepto calore curuantur, ita et illorum mēbra cōtorqueat humoris adiectio. Hoc quoq; notum est, quia siquis diu sub luna somno se dederit, ægre excitatur, & proximus fit insano, pondere pressus humoris, qui in omne eius corpus diffusus atq; dispersus est, proprietate lunari, quæ ut corpus infundat oēs eius aperit & laxat meatus. Hinc est quod Diana, quæ luna est, ἀρ=

τέμις dicitur quasi ἀεροτέμις hoc est aerem secans, Lucina à parturientibus inuocatur, quia proprium eius munus est distendere rimas corporis, & meatibus uiā dare, quod est accelerādo partu salutare. Et hoc est qđ eleganter poeta Timoteus expressit.

Nec minus circa inanima lunæ proprietas ostenditur. Nam ligna quæ uel luna iam plena, uel adhuc crescēte deiecta sunt, inepta sunt fabricis, quasi emollita per humoris conceptionem. Et agricolis curæ est frumenta de agris non nisi luna deficiente colligere, ut sicca permaneant. Cōtra quæ humecta desideras, luna crescente cōficies, tunc & arbores aptius seres, maxime quū illa est super terram, qa ad incrementa stirpium necessariū est humoris alimentum. Aer ipse proprietatem lunaris humoris & patitur & prodit. Nā quum luna plena est, uel quum nascitur, & tunc enim à parte qua sursum suspicit plena est, aer aut in pluuiam soluitur, aut si sudus fit, multum de se roris emittit, unde alcmam lyricus dixit rorem aeris & lunæ filium. Ita undiq; uersum probatur, ad hūectandas dissoluēdasq; carnes inesse lunari lumini proprietatem, quam magis usus q̄ ratio deprehendit. Quod autem dixisti Euāgele de acuto æneo (ni fallor coniectura mea) à uero nō deuiat. Est enim in ære uis acrior quā medici stipticam uocant. Vnde squamas eius adijciunt remedijs, quæ contra perniciem putredinis aduocantur. Deinde qui in metallo æris morantur, semper oculorum sanitate pollent. Et quibus ante palpebræ nudatæ fuerant, illic conuestiuntur. Aura enim

quæ ex ære procedit in oculos incidens haurit & exiccat quod male influit. Vnde & Homerus modo.

Has causas secutus appellat Aristoteles uero auctor est, uulnera quæ ex æreo mucrone fiunt, minus esse noxia, q̃ ex ferro, faciliusq; curari, quia inest inquit æri uis quædam remedialis et siccifica, quam demittit in uulnere. Pari ergo ratione infixum corpori pecudis lunari repugnat humori.

FINIS.

Impressum Florẽtiæ opera & sumptu Philippi Iuntæ. Anno à natiuitate. D. XV. Supra mille mense Iulio. Leone Decimo Pontifice.

REGISTRVM.

a b c d e f g h i k l m n o p q r s t u x y z & ꝯ ꝶ A B C D E F G H I.

Quaterniones omnes.

